REVERENDISS. DN.

GVILIELMI PERALDI, ORD. PRÆDICAT. SS. THEOL. PROFESS. AC EPISCOPI LVGDVNENSIS,

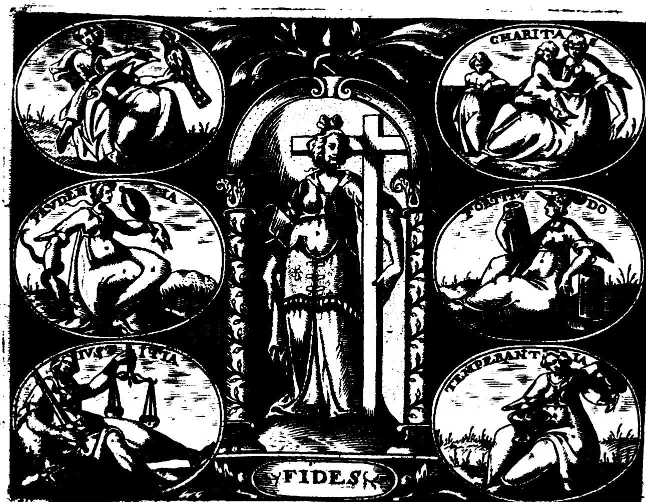
SVMMÆ VIRTVTVM AC VITIORVM:

TOMVS PRIMVS.

HAC POSTREMA EDITIONE, IN GRATIAM CONCIONATORVM, Confessariorum, & religiosæ vitæ cultorum, iuxta nouas Concordantias Romanæ correctionis, à mendis, & erroribus purgata, & SS. scripturæ locis correspondentibus [alias omissis] notisq; marginalibus illustrata, studio & opera R. P. Fr.

RODOLPHI CLVTII, Eiusdem Ordinis Alumni.

CVM INDICIBVS LOCVPLETISSIMIS.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Antonij Boëtzeri.
M. DC. XIV.
Cum Licentia & Priuilegio.

REVERENDO, RELIGIOSO, DOCTRINAQVE PRAESTANTI VIRO, P. Fr.

COSMAE MORELLES, SS. THEOL. Doctori, Apostolicæ Sedis Inquisitori, studij Conuentus Coloniensis Regenti vigilantissimo, Patri suo in Christo plurimum colendo.

CVM elapsis proximè diebus REVERENDE ET EXIMIE PATER, ad manus hic liber mihi peruenisset, sub titulo Summa Virtutum & Vitiorum R^mi^. D^ni^. Guilielmi Peraldi, Episcopi quondam Lugdunensis, eumque accuratius intuitus fuissem, ob grauitatem & pondus sententiarum, quæ velut in gnomologia hic perpetuò occurrunt: quibus & ad virtutes sectandas excitat, & à peccatorum cœno deterret, mirificè me delectauit; ac profectò ob eximiam, claram, catholicam, profundamque doctrinam, quæ Angelici Doct. nostri D. Thomæ sapientiam redolebat, non prius, quam iocundo hoc pastu satiatus essem, è manibus deponendum iudicaui. Ast, maximam cum partem lectitando percurrissem, reperi imprimentium iniuriâ, prælique vitio, adeò grauibus mendis & erroribus, quibus minus cautus ac prudens lector in manifeste falsas opiniones facillime induceretur: præter innumerabilia etiam ortographica monstra, vndecumque respersum atque repletum, vt pene necessarium foret, aut eum ita impressum nullibi vendere, aut denuò diu, noctuque laborare, vt correctior prodeat. Conspiciens itaque intra memetipsum ex vna parte natu-

rale & intrinsecum huiusmodi operis emolumentum, vtilitatemque cùm spiritus, tùm intellectus, quæ veluti ab exuberanti fonte pijs ab eo Lectoribus, si bene correctum iterum prælo imprimendum traderetur, & ad communem omnium Catholicorum vtilitatem & commodum in lucem prodiret, facile prouenire posset, omni apposita diligentia, totis & animi, & corporis viribus ad hoc à mendis expurgandum me contuli & penitus adiudicaui: adeò, vt nunc (Deo auspice) ab omnibus absque vllo discrimine quoquam cespitandi, aut in aliquem labendi errorem legi possit. Is igitur, quâ fieri potuit diligentiâ tersus, & suo nitori tandem restitutus gestat rursus in lucem exire, nec est quod diu deliberem, cui potissimum studium & laborem inscribam atque offeram. Nam circumspicienti mihi TVA ex omnibus REVER. & EXIMIA PATERNITAS primò mihi occurrit, quæ ea nominis sui autoritate, virtutumque splendore posset, ac vellet ab inuidorum calumnijs vindicare. Quid enim de præclaris animi tui virtutibus, quæ, tùm propter multitudinem, tùm propter magnitudinem & raritatem earum, omnibus te charum & admirabilem reddunt, dicam? Quid primum aut postremum? Mirentur alij singularem in verbis facundiam, alij in cathedrâ fluentem quasi ex immenso Oceano profundam doctrinam Scholasticam: alij in nodosis & intricatis argumentorum solutionibus facilitatem & claritatem; àlij demum in conuersatione comitatem; alij alias. Ego vero potissimum admirabor & prædicabo, vbique decantabo summum tuum in Religione Romana Catholica defendenda zelum & constantiam, quam non modo priuatim, sed etiam publicis operibus reducendo ad gremium S. Matris Ecclesiæ hæreticos declarasti. Testatur idipsum triumphalis & victoriosa disputatio inter Orthodoxos sectarios Francofurti habita, quâ illorum furorem & impietatem falsæ doctrinæ euertisti. Testatur & alia Parisijs, toto Regis Francorum Parlamento præsente, fœliciter in exaltationem Romanæ Ecclesiæ expedita, quæ toti retro posteritati de insigni tua obtenta victoria, doctrina, religione, testimonium fecit. Nec ideò mirandum, quod Sanctissimus Christi in terra Vicarius, huius nominis Diuina Prouidentia PAVLVS V. melioris iudicij de te generalem Prouinciæ Rhenanæ prauitatis hæreticæ Inquisitorem f[illegible], maioribusque

busque te honoribus cumulare cogitet. Sed pedem refero, & alia tua non modo in vniuersum Ordinem nostrum beneficia, sed etiam priuatim in me (quem non modo in studijs Philosophicis, sed etiam Theologicis instituisti & promouisti) collata prætereo: tùm ne panegyricum alicui scribere, & supra veritatem resipsas exaggerare videar; tùm ne P. T. in nimijs laudibus (quas illa sacris litteris edocta summopere fastidit) congerendis, quod necessario, si omnia velim attingere, futurum esset, molestus sim.

Accipe igitur R. & Eximiè P. munus hoc litterarium in præmium pietatis tuæ erga Deum, zeli & studij in Catholicam religionem, & beneuolentiæ erga me testimonium gratitudinis & officij symbolum de iure à me debitum. Neque id vitio mihi vertendum erit, quod non tàm proprium fœtum, quàm probati huius Autoris vtilem librum ab iniuria temporum & mendarum nebulis, nonnulla etiam luce addita R^dæ^. & Exi. P^ti^. T. liberatum obtulerim, cum multorum scripturiendi prurigo nunc doctis & grauibus viris non immerito displiceat, quamuis (qui non prauo alias hoc morbo inductus animum ad scribendum appulerit) per hoc haud absterreri debeat. Quod quidem genus officij eo gratius fore confido, quod hæc quam offero SVMMA illud argumentum contineat, de quo magno cum Monasticæ perfectionis fructu in celeberrimo nostro Conuentu Coloniensi Theologicas habuit disputationes; vt interim taceam alia id genus domestica exercitia & conferentias perutiles, in quibus partim scripturæ sacræ mysteria, partim etiam scholasticorum dogmata laudabiliter explicauit. Recipe inquam, qua soles R. & exim. P. benigna manu debitum, quod cliens tuus pro sui officij ratione promptus exsoluit, & viue Ecclesiæ Christi, & Ordini sacro Prædicatorio per multos annos incolumis.

R^da^. Et Eximia P. V.

Obseruantiss.

F. Rod. Clutius, Ord. Prædicatorum.

REVERENDISSIMI AC EXIMII SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORIS GVILIELMI PERALDI, EPISCOPI Lugdunensis, ex sacro Ordine Prædicatorum, in Tomum Primum, qui SVMMA VIRTVTVM appellatur.

PROLOGVS.

CVM *circa vtilia studere debeamus, exemplo Salomonis dicentis:* Cogitaui in corde meo abstrahere à vino carnem meam, vt animam meam transferrem ad Sapientiam, deuitaremque stultitiam, donec viderem quid esset vtile filijs hominum. *Eccles. 2. Vtilia etiam docere debeamus exemplo Domini dicentis Esa. 48.* Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia. Virtutibus verò nihil sit vtilius in hac vita hominibus. *Sap. 8. circa virtutes specialiter versari debet stud um & doctrina, præcipuè cum sine studio & doctrina virtus vix vel nunquam haberi poßit. Sen. Virtus sine studio sui esse non potest. Bernard. Primum opus virtutis est doceri: Virtus cum humilitate vult doceri, cum labore quæri, cum amore haberi potest. Item Senec. Citò nequitia surripit: difficilè virtus inuenta est, ducem rectoremq; desiderat: sine magistro vitia discuntur. Idem: Erubescimus discere bonam mentem: & turpè est huius rei quærere magistrum: desperandum est posse casu tantum bonum nobis influere: præcipua pars Philosophiæ est (quæ circa virtutes versatur) studiosis minimè negligenda. Vnde Senec. dicit, Philosophiam studium esse virtutis. Ideo ego minimus de ordine fratrum Prædicatorum desideraui colligere aliqua, quæ diffuse in scripturis inueniuntur de Virtutibus. Quòd cum *dissuaderet mihi ingenij paruitas & materiæ difficultas. (Materias enim grandes ingenia parua non sustinent, vt ait Hieron.) præualuit superioris auctoritas, qui hoc onus mihi iniunxit: cui non ausus fui contradicere, sciens quod* omnis potestas à Deo est: & qui potestati resistit: Dei ordinationi resistit. *Rom. 13. Et in memoria habens illud verbum Saluatoris, Luc. 10.* Qui vos audit, me audit: *verbum à ministro eius dictum habui, ac si de cælo sonuisset. Fiduciam ergo habens in Deo quod vellet mihi ministrare, quod per ministrum suum à me dignabatur exigere: cum tamen sciret me nisi ab ipso hæc habere non posse. Incassum enim laborat in doctrina virtutum, qui aliundè eam sperandam putat, quam à Domino virtutum, ad gloriam Domini nostri Iesu Christi, qui est Virtus & sapientia Dei Patris ausus sum aggredi Tractatum Virtutum, ad vtilitatem humilium. Superbi enim dimittendi sunt sibi:* quia separatum est conuiuium eorum *Osee 4. Dedignantur enim sedere ad communem mensam cum alijs, scripta communia contemnentes. Vnde eo ipso quod aliqua scriptura humilibus publicatur, superbis absconditur.*

Facies

Facies enim eorum nimis inflata non finit eos videre quæ ab alijs videntur. Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, &c. *Superbi erubescunt aliquid dicere, ex quo semel dictum est: cum tamen dicat Senec. quod nunquam nimis dicitur quod satis non dicitur, quibusdam remedia demonstranda, quibusdam inculcanda sunt. Gregor. Oportet sæpè reminisci quod modus cogit obliuisci. Superbi nolunt aliquid dicere postquam bene illud sciunt: cum tamen Socrates inquirenti cuidam quomodo posset optimè dicere, dixit: Si nihil dixeris, nisi quod bene scieris. August. in lib. de vtilitate credendi: Miseri homines quibus cognita vilescunt, & nouitatibus gaudent: libentius discunt, quàm norunt, cum cognitio sit finis discendi: malunt vesci, quam saturari, cum finis voluptatis sit nec esurire nec sitire. Nec de solis Scripturis sacris testimonia volui assumere in opere isto: sed etiam de scripturis Philoso. Iuxta verbum Senec. In aliena castra transiens non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Nec hoc reprehensibiliter: Sicut enim dicit August. in lib. de doctr. Christiana: Si Philosopi aliqua fortè vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, non solum formidanda non sunt, sed etiam ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda. Et Exod. 12. Aegyptij ab Hebræis præcepto Domini spoliantur. In principio verò operis, de Virtute in communi aliqua tangere volui. Secundò prosequemur de tribus virtutibus Theologicis. Tertiò de quatuor Cardinalibus. Quartò de donis. Quintò de beatitudinibus.*

PROLOGI FINIS.

IOANNES TRITEMIVS ABBAS SPANHEIMENSIS, Libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis ſuo 6. Calend. Maij. Anno Domini 1492.

GVILIELMVS PERALDVS, natione Gallus, Ord. S. Dominici, Lugdunenſium Epiſcopus: Vir in ſcript. S. ſtudioſus & eruditus, atq; in ſecularibus litteris, maximè in Philoſophia Ariſtotelica, ſatis egregiè doctus: ingenio promptus: eloquio ſcholaſticus: in declamandis ad populum ſermonibus excellentis induſtriæ fuit. Edidit in vtraq; facultate plura inſtructa volumina, quibus nomen ſuum non ſolum tunc præſentibus, ſed etiam futuris notum fecit. E quibus extant:

Summa Virtutum & Vitiorum	*Lib. II.*
De Eruditione Religioſorum	*Lib. I.*
Sermones de Tempore	*Lib. I.*
Sermones de Sanctis	*Lib. I.*

Et alia complura, quæ ad notitiam meam adhuc minimè peruenerunt.

HIc Liber nil continet quod ſapiat hæreſim, ſed dilucidè Virtutes & Vitia vtiliter omnibus palam facit.

Franciſcus Doncker Scholaſticus & Sigillifer.

Ode Tricolos Tetraſtrophos, *DE SVMMA VIRTVTVM Rmi. DOMINI, D. GVILIELMI PERALDI. &c.*

Ad Lectorem beneuolum.

QVisquis ſacrati propoſiti tenax,
Larguſq; Diuû cultor, & impiger,
Excelſa, virtutum volatu,
Aſtra paras ſuperare cæli:
Quiſquis Tonantis ſic tibi creditas
Oues, ſacratis paſcere ferculis,
Dîæque virtutis, ſuaui
Ambroſiâ recreare curas:
Huc, huc potenti remigio tuæ
Mentis ſagacis non reſes aduola,
Dextrâque nocturnâ PERALDVM,
Atque etiam replica diurnâ.
Hic anteibit perpetuus viæ
Dux, hic profanum vulgus & impium
E criminum raptum barathro,
Reddere cælicolis docebit:
Quin &, ſequaces propoſiti boni,
Tandem ſacratam ſic bene ſemitam
Virtutis emenſos, Deorum
Sedibus emeritos locabit.

Ad R. P. Fr. Rodolphum Clutium, Ord. Prædicatorum, veteri ſplendori reſtituentem SVMMAM VIRTVTVM, &c.

QVod nunc, repulsâ nocte mendarû procul,
Suo relucet lumine
PERALDVS ISTE, ferimus acceptum tuo,
CLVTI, labori ſedulo;
Sic, eia, veteres, perge, reſtaura libros,
Mundus perennem gloriam,
Deus rependet lucidi ſedes poli,
Dignum labore præmium.

Cecinit Ioann. Marcus Aldringen. Artium Magiſter & profeſſor Montanus.

SVMMAE VIRTVTVM ET VITIORVM, PER FIGVRAS, SVMMARIVM.

Tituli Summarij Summæ Virtutum.

De Fide.

De Spe. [illegible]

De misericordia & compassione. [illegible]

De Vita actiua.

[illegible]

De Prælatis de primo eorum [illegible]

De Solicitudine eorum.

[illegible] eorum.

[illegible] eorum.

[illegible]

[illegible] contemplatione eorum.

De [illegible] eorum.

De Prædicatione eorum.

De Misericordia eorum.

De ambitione dignitatum.

De Pluralitate beneficiorum.

De Simonia.

De Dotibus animæ.

De Dotibus corporis.

De Vita æterna.

Tituli Summarij Summæ Vitiorum.

De Vitijs in genere.

De Gula.

[illegible]

De Luxuria.

De Spiritu [illegible]

De Remedijs contra luxuriam.

[illegible]

De Auaritia.

De Vsura.

[illegible]

De Detractione.

De Adulatoribus.

De Iactantia.

De multiloquio.

De Silentio religiosorum.

De Singularitate.

De Suspicione & falsis iudicijs.

SVMMAE

FIDES generat { Victoriam. Iustitiam. Gloriam. }

De primo. 1. Joan. 5 *Hac est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Sed nota quod omne quod est in mundo, aut est concupiscentia* &c. 1. Joan. 2. *Ista tria vincuntur fide incarnationis, passionis, ascensionis.* De secundo, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est* &c. De tertio, Apoc. 2. *Esto fidelis usque ad mortem* Hæc notantur ad Heb. 11. *ibi, Sancti per fidem vicerunt* &c.

Item Fides { A peccato purgat, Animam saluat, In tentatione confortat. }

De primo, Actor. 5. *Fide purificans corda eorum.* De secundo, Luc. 17. *Fides tua te saluam fecit.* De tertio. Heb. 11. *Fortes facti sũt in bello. Est enim sicut clypeus & lorica.* 1. Thes. 5. *Induti loricam fidei* Eph. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei,* Hebr. 11 *Fide muri Iericho corru.*

Item Fides { Mentem illuminat, Tentationes mitigat, Filios Dei parit. }

De primo Luc. 18 *Respice fides tua te saluũ fecit.* De secundo Heb. 11 *Fide transierunt mare rubrum* De tertio, Joan. 1. *Quotquot autem receperunt eũ, dedit eis potestatem filios Dei* &c.

Item Fides { Virtutes generat, Confusionem deuitat. Christum ad orãdum incitat. }

De primo, Augu. Fides bonorum operum fundamentũ, Fides humanæ salutis est indicium. Mat. 7. *Fundata enim erat supra firmam petram.* Hac ratione dicitur mater & radix virtutum: & hoc intellige quo ad motus, nõ quo ad habitus. De secundo, Rom. 10. *Qui credit in illum, non confundetur.* De tertio, Io. 17. *Non pro his rogo tantum: sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me.*

Item Fides est { Miraculorum. Sacramentorum. Scripturarum. }

De primo, Mar. 17. *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur.* Item: *Omnia possibilia sunt credenti.* Eiusdem 9 De secundo, Gregor. Fides non habet meritum cui &c. De tertio, Hebræ. 11. *Credere oportet accedentem ad Deũ.*

Item fides { Vitam tribuit, Beatum reddit Terrena contemnit. }

De primo, Apostolus Romano 1. *Iustus ex fide viuit.* Ioan. 11. *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet.* Intellige de vita gratiæ. Item gloriæ, Mar. 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit* &c. De secundo. Joan. 20. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* De tertio, Hier. Qui veram fidem de Deo habet, non quærit in his miserijs fieri diues. Nota quod iste contemnit diuitias, delicias, & honores. Quæ tria notantur Heb. 11. *Fide Moyses grandis factus.*

Item fides debet esse { Charitate formata, Constantia fundata, Humilitate subiecta. }

De primo, Jaco. 2 *Fides sine operibus mortua est,* De secundo Matt. 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis.* Licet modicum sit, tamẽ est acerbum & feruidum: sic fuerunt martyres qui sua corpora tradiderunt. De tertio, Apostolus 2 Corint. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Fides super omnem sensum est, & naturam & intellectum.

Spes operatur { A peccato liberationem, A diabolo protectionem, Orationis exauditionem. }

De his tribus in Ps. 90. *Quoniam in me sperauit* &c August. Dulcis Iesus, sub quo nemini desperandum.

Item est spes { Veniæ, Gratiæ, Gloriæ. }

De primo, Augustinus: O breue verbum, peccaui. O tres syllabæ quæ portas aperiunt paradisi. De secundo Job. 14. *Lignum habet spem si præcisum fuerit.* De tertio, Aug. Nos cum illo per spem in cælo, ipse nobiscum in terra per charitatem. Grego. Spes sine meritis non est spes, sed præsumptio.

Item spes confert { Gratitudinem, Agilitatem, Dei inhabitationem. }

De primo, Psa 39 *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius* De secundo, Esaiæ 40. *Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.*

nem. De tertio. Psal 5. *Lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabis, & habitabis in eis.*

Diligere Deum est { Vtile, Delectabile, Honestum.

De primo 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate.* De secundo, Aug. Solus sine molestia animatur, cum iocunditate amplectitur, cum securitate desideratur. De tertio, Aug. Suaue mihi factum est &c. vnde vestis nuptialis dicitur.

Item Charitas { Rationabilem illuminat, Concupiscibilem inebriat, Irascibilem confortat.

De primo, Anselm. O immarcessibilis decor, & purus. De secundo, Augu. Quis mihi det vt venias in cor meum &c. Est enim charitas vinum Cypri. De tertio, Cant. 8 *Fortis est vt mors dilectio.* Hæc inseparabilem separauit, immortalem occidit. Laurentium assauit, Bartholomæum excoriauit.

Item Charitas { Incipientes mundat, Proficientes ditat, Perfectos glorificat.

De primo, Luc. 7 *Dimissa sunt ei* &c. De secundo, August. Sectamini charitatem, sine qua diues pauper est, & cum qua pauper diues. De tertio, Iudic. 5 *Domine qui diligunt te quasi sol in ortu suo splendet, ita rutilant.*

Item diligitur Deus { Intellectu sine errore, Memoria sine obliuione, Voluntate sine cõtradictione.

De primo, Apostolus 1. Corinth. 12. *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro* De secũdo, Prouerb. 17. *Omni tempore diligit qui amicus est, quia amore Dei delectatur iugiter.* De tertio August. Gratis ametur, & opus quo ministratur ei merces sit cum illo.

Item Charitas { Opera facit vtilia & aurea, Restituit amissa, Aliena facit propria.

De primo Gregor. Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis &c. Apostolus 1. Cor. 13. *Si linguis ho. loquar.* Honorabilis esset lapis quo si quidquam tãgeretur totum aureum esset. De secundo, nota quod charitas est annus Iubileus in quo redibunt possessiones ad proprios possessores. De tertio, Augu. Quidquid in alio diligo, mea facio.

Item Charitas { Mentem accendit, Securum reddit, Peccata operit.

De primo, Luc. 12. *Ignem veni mittere.* &c. August. O amor qui semper ardes. De secũdo, August. Habe charitatem, & fac quod vis. De tertio, 1. Petr. 4. *Charitas operit multitudinem peccatorum.* est enim quasi cappa quæ reddit inuisibilem: hãc si haberet aliquis captus, multum gauderet.

Item Charitas { Deo vnit, Mansiones in cælo distinguit, Christi discipulos ostendit.

De primo, Osee 11. *In funiculis Adam traham eos* &c. Est enim quasi bitumen quo linita fuit arca. De secundo, not. quod significata est per auream virgam qua mensurauit angelus longitudinem & latitudinem Ierusalem. Apoc. 21. De tertio. Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quia mei dis.* &c.

Item Charitas { Fessos alleuiat, Legem obseruat, Mœstos lætificat.

De primo, Matth. 11. *Iugum enim meum suaue est.* De secundo, Greg. Charitas operatur magna si est. Item Rom. 13. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* De tertio, Aug. Infunde Domine dilectionem tuam.

Item Charitas impedit { Inhæsionem temporalium, Obliuionẽ Christi beneficiorũ, Tentationes affligentium.

De primo, Aug. Tanto quisque a superno amore disiungitur quanto inferius delectatur. De secundo, Bernad. Vis scire homo, quare Deum non diligis? Idem: Super omnia me mihi reddit amabilem calix. De tertio exemplum: quia sicut manus ignis per ventum augetur: sic paruus extinguitur. ita dilectionẽ modicam tentationes annihilant.

Item in charitate habe: { Finem, Modum, Ordinem.

De primo nota exemplum de beato Francisco, de quo legitur quod quidquid in rebus reperit delectamenti, redegit ad gloriam Dei. De secundo, Bernard. Caussa diligendi Deum, Deus est, modus sine modo. De tertio, Cantic. 2. *Ordinauit in me charitatem.* scilicet vt primò Deum, deinde nos, pòst proximum.

Dilectio proximi debet esse { Munda. Vera, Gratuita.

Primum est, quòd homo non ad malum diligatur: vt Herodes & Pilatus qui facti sũt amici, vt dicitur Lu. 23. De secũdo, 2. Jo. *Quos ego diligo in veritate* &c. quia tunc cor cõcordat cũ ore, sic nõ fecit Iudas nec ille 2. Re. 20. qui dixit ad Amasam, *Salue mi frater, tenens mentum eius* &c. De tertio, Matth. 5. *Si diligitis tantum eos qui vos diligunt, quam mercedem* &c. Ecclesi. 6. *Est amicus socius mensa.* Hęc est amicitia Laban ad Jacob. Sic sequitur musca mensam, cadauera lupi.

Item diligendus est proximus, quia { Hæres est regni, Jmago Dei, Socius prælij.

De primo, Psalm. 60. *Dedisti hæreditatem* &c. Apost. Rom. 8. *Si filii, & hæredes.* De secundo, 1. Ioan. 2. *Quia diligit fratrem suum.* &c. De tertio Prou. 18. *Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma.* Sed de quibusdam dicitur: cum fueris felix. Christus autem dilexit inimicos, dicens: *Pater ignosce illis, quia* &c. Luc. 23.

Item diligendus est proximus, vt { Jus naturale impleatur, Charitas Dei habeatur, Ad diligendũ prouocetur.

De primo, Matth. 7. *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines.* Etiam naturaliter, simile simili congaudet. De secundo, 1. Ioan. 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere* &c. Idem: *Filioli mei non diligamus verbo, neq; lingua* &c. De tertio, Apostolus Ro. 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius.*

PRVDENTIA { Beatum constituit, Claritatem tribuit, Omnia bona adijcit.

De primo, Eccl. 12 *Beatus vir qui in sapientia morabitur.* De secundo, Daniel 12. *Docti fulgebunt sicut stella* &c. De tertio, Sapient. 7. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa* &c.

Item prudentia { Virtutes dirigit, Jras compescit, Insidias non metuit.

De primo, Leuit. 2. *In omni sacrificio sal.* &c. De secundo, Prouerbio. 15 *Stultus suscitat iras, sapiens autem mitigat suscitatas.* De tertio, Sap. 7. *Et proposui pro luce habere illã.* Prouerb 7. *Dic Sapientiæ, Soror mea es: & prudentiam voca amicam tuam.* Sic non fecit Samson, Amasa, Nabal.

Item prudentia acquiritur { Studio scripturarum, Contemptu deliciarum, Exemplo creaturarum.

De primo, Psalm. 18 *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Item de septem artibus. De secundo, Apostolus 1. Cor. 3. *Si quis vult sapiens fieri, stultus fiat,* scilicet terrena contemnendo, vt sit sapiens. Non enim inuenitur in terra suauiter viuentium Iob. 28. De tertio, Matth. 10. *Estote prudentes sicut serpentes.* Prouerbior. 6. *Vade ad formicam, ô piger.*

Item prudens cõsiderat { Præterita, Præsentia, Futura.

De primo, Apocal. 4 & Ezech. 1. *Animalia erant plena oculis, antè & retro.* De secundo, Naum 3. loquens de voluptate mundi: *Omnis qui viderit te, à te resiliet*: est enim transitoria amaritudine permista & nociua. De tertio Prouerbior. 4. *Palpebræ tuæ gressus tuos præcedant.* de his tribus Bernard. Vide homo vnde veneris, & erubesce &c. Item Deutero. 32. *Vtinam saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderent.*

Item habet prudentiam { Pugnatoris, Mercatoris, Nauigatoris.

De primo, August. Arma virtutis non deseras, aduersarium tuum atteras. Apostolus ad Ephes. 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem.* De secundo, Augu. Vis esse optimus mercator &c. Matthæi 25. *Domine, quinque talenta tradidisti mihi.* De tertio, August. Stude habere remos charitatis Dei & proximi, & haustorium confortationis, & velum crucis: & cum ventos tribulationis videris, ad littus tende perpetuæ beatitudinis. Psal. *Hoc mare magnum* &c.

Item sis prudens contra deceptionem { Mundi, Carnis, Diaboli.

Mundus enim decipit sicut calamus qui trahitur ante catum: & sicut lignum putridũ de nocte lucens, & sicut somnium. Caro autem

tem

tem decipit, ficut Papelardus qui dicit se infirmum & pauperem, cùm non sit: & ficut vinum inebrians potantem: & ficut latro qui se socium simulat in via, donec decipiat. Diabolus vero decipit vt cuculus arundineus, & ficut venalis, & ficut ille qui vult canem submergere.

Item prudenter cognosce { Interiora vt custodias, Superiora vt diligas, Inferiora vt timeas.

De primo, Bernard. Multi multa sciũt & semetipsos nesciunt. Integritatis sis curiosus explo. De secundo, Ier. 2. Si obliuisci potest mulier ornamenti sui. De tertio, Psalm. *Descendant in inferiora terræ.* Bernard. Ne descendant morientes.

TEMPERANTIA { Beatum ostendit, Decorem tribuit, Gloriæ coniungit.

De primo, *Medium tenuêre beati.* Bernard. Tene medium, si non vis perdere modum. De secundo, nota quòd sol qui est decentissimus planetarum est medius inter illos. De tertio nota quòd cõparatur ligno vitæ quod est in medio paradisi ferens fructus vberes.

Item Temperantia { Afflictiones temperat, Vitia refrenat, Medium seruat.

De primo, Apostolus Rom. 12. *Rationabile obsequium vestrum.* Nota quòd modus in omnibus commendatur, & sæpe plus quam actio. Item forma dignior est materia. De secundo, nota quod Temperantia comparatur ferro limæ quæ tollit superfluum. De tertio, Medio tutissimus ibis. Hoc medium seruauit Dominus quando fecit Euam, non de manu vel de pede, sed de costa, & quãdo fecit hominem partim corporalem partim spiritualem, & etiam posuit eum inter creaturas partim spirituales & partim corporales.

IVSTITIA { Hominem beatum facit, Floridum ante Deũ constituit, Suum vnicuique tribuit.

De primo. Eccles. 14. *Beatus vir qui in sapientia morabitur & qui in iustitia meditabitur.* De secundo Psa. 91. *Iustus germinabit sicut lilium.* Item: *Iustus vt palma florebit.* De tertio patet, quia reddit Deo honorem, proximo compassionem, sibi sustentationem. Vnde hęc via regia, nec ad sinistram, nec ad dexteram declinabit.

Item iustus { A Domino deducitur, Christo in cælis iungitur, De angustiis liberatur.

De primo, Sapient. 10. *Iustum deduxit Dominus per vias rectas.* De secundo Psal. 24. *Innocentes & recti adhæserunt mihi.* Et nota quod lilium habet rectum stipitem, in summo florem: sic rectus per iustitiam Christum habebit florem. De tertio, Prouerbior. 11. *Iustus de angustia liberatus est.*

Item iustus { Viuet æternaliter, Epulabitur delectabiliter, Securus erit finaliter.

De primo, Psal. 67. *Iusti autem in perpetuum viuent.* De secundo, Psal. *Iusti epulentur* &c. De tertio, Prouer. 28. *Iustus quasi leo confidit,* hoc & in morte.

Item iustus { Seruat rectitudinem, Induet pulchritudinem, Recipiet benedictionem.

De primo, Psal. 31. *Lætamini in Domino & exultate iusti.* Rectum autem est cuius medium non exit ab extremis. De secundo, Sapien. 3. *Fulgebunt iusti* &c. Psal. *Lux orta est iusto.* De tertio, Prouerb. 10. *Benedictio Domini super caput iusti.*

Item iustitia corrumpitur { Amore, Timore, Rancore.

De primo, Esa. 5. *Qui iustificatis impium pro muneribus.* Nota quod duplex amor corrumpit iustitiam: scilicet personæ & pecuniæ. De secundo Matth. 10. *Nolite timere eos qui occidunt corpus,* Item Ioannes Baptista potius voluit occidi, quàm non veritatem dicere. Item exemplum in Elazaro 1. Machab. 7. De tertio, Matt. 27. *Sciens quod per inuidiam tradidissent eum.*

Item in iustificatione impij concurrunt { Infusio gratiæ, Dimissio culpæ, Remissio pœnæ æternæ, Dolor pœnitentiæ.

Vltimum est ex parte nostri, alia ex parte Dei. De primo, Apostolus 1 ad Corinth. 15. *Gratia Dei sum id quod sum.* De secundo, Esa. 43. *Ego sum qui deleo iniquitatem propter me.* De tertio, Sapient. 3. *Iustorum animæ in manu Dei sunt.* De quarto Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu.*

FOR-

FORTITVDO consistit { In aggressione arduorum. / In contemptu prosperorũ / In perpessione aduersorũ.

De primo, Psa. 26. *Viriliter age, & cõfortetur cor tuum.* Aug. Libenter debet facere immortalis futurus De secundo, Luc. 14. *Qui non odit patrem & matrem.* De tertio, Cant. 8. *Fortis est vt mors dilectio.* Apostolus ad Romanos 8. *Quis nos separabit à charitate Christi* &c.

Item Fortitudo { Mentem protegit, / Perseuerantiam adducit, / Regnum cælorum tribuit.

De primo nota quod protegit sicut vestis à pluuia. Prouerb. vltim. *Fortitudo & decor indumentum eius.* Item sicut arma. Boetius: Talia contuleramus arma &c. Item sicut custos castrum. Lucæ 11. *Cùm fortis armatus* &c. De secundo, nota quod est sicut cæmentum tenens lapides ne soluantur, & quasi bonũ fundamentum Matthæi 7. *venerunt flumina & flauerunt venti.* De tertio, Matth. 11. *Regnũ cælorum vim patitur, & violenti* &c. Prouerb. 31. *Mulierem fortem quis inueniet?*

Item firmi simus contra { Mundũ, vt diuitias cõtẽnamus. / Corpus, vt delicias respuamus, / Diabolũ, vt honores nõ appetamus.

De primo nota quod Samson vicit Philisthæos in mandibula asini, id est, amore paupertatis. Prouerb. 30. *Leo fortissimus bestiarũ.* Sis ergo leo. De secundo, Apostolus ad Gal. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum.* Vnde nota Si ea quæ nobis vicina sunt, non prosternimus, inaniter ad ea quæ longe sunt à nobis impugnanda transimus. Sed in his tene modum: quia si carnem multum affligis, ciuem tuum occidis. Si plus debito reficis, hostem nutris. De tertio, 1. Reg. 17. Qualiter Dauid Goliam vicit: sic & tu diabolum baculo crucis, & funda orationis. Item nota quod cibus & potus confortat. 3. Reg. 19. Elias ambulauit in fortitudine cibi illius, & Petrus potatus gratia Spiritus S. dixit Actu. 5 *Oportet magis obedire Deo, quàm hominibus,* qui prius dixit *Non noui hominem* Matth. 26.

Victoria { Hominem in cælo collocat, / Fortitudinẽ incorruptionis præparat, / Ferculis æternis cibat.

De primo Apoc. 3 *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* De secundo, Apocalyp. 3. *Qui vicerit faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius.* De tertio, Apocalyp. 2. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei*

Item victori dabitur { Gloria ineffabilis. / Corona admirabilis, / Laus interminabilis.

De primo, Apoc. 2. *Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.* In hoc quod dicit absconditum, notatur ineffabilitas: de qua Apostolus 1. Cor. 2. *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit.* De secundo, Apostolus 2. Tim. 2. *Nemo coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.* Nota quod victores olim coronabantur lauro. Item cantica de ipsis fiebant sicut 1. Reg. 18. *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.* Adapta de tertio Apo. 3. *Qui vicerit, non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram Patre meo & angelis eius.* Item Amb. Lauda ducis virtutem, sed cum venerit ad triumphum: lauda nauigantis facilitatẽ, sed cum peruenerit ad portum.

Item victoria { A morte gehennæ liberat, / Claritatem æternã expectat. / Vestitu regio decorat.

De primo, Apoc. 2. *Qui vicerit, non lædetur à morte secunda* Item de secũdo, ibidem. *Qui vicerit, dabo illi stellam matutinam.* De tertio, Apoc. 3. *Qui vicerit, vestietur vestimentis albis.*

PATIENTIA { Christo assimilat, / Iocunditatem expectat. / Sustinendo coronat.

De primo, Luc. 23. *Pater ignosce illis.* Bernard Vtrunque es mihi Domine Deus, & speculum patiendi, & præmium patientiæ. Sed quidam dicunt se nõ meruisse dolorem. Tales potius volunt assimilari latroni qui propter culpam passus est, quam Christo. De secundo Eccles. 1. *Vsque in tempus sustinebit patiens, & postea redditio iocũditatis.* De tertio, Ioan. 12. *Qui odit animam suam in hoc mundo.* Item malum in bono conuertit, de felle fauum elicit, de mœrore gaudium facit. Deuteronom. 33. *Inundationem maris quasi lac suget.*

Item patiens { Martyr probabitur. / Beatus ostenditur. / Miraculis decoratur.

De primo, Gregorius: Sine ferro martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter conseruamus. De secundo, Matt. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur.* De tertio, Gregorius: Ego virtutem patientiæ maiorem puto signis & miraculis.

Item patientia { Iram temperat, / Linguam refrenat, / Mentem gubernat.

De primo, Apostolus Rom. 12. *Noli vinci à malo.* De secundo, Prouerb. 26. *Non respōdeas stulto.* De tertio, Luc. 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.*

Item patientia debet esse in { Iniuria verborum, / Molestia verberum, / Ablatione rerum.

De primo, 1 Pet. 2 *Qui cum malediceretur, non maledicebat.* Exemplum in vitis patrum, qui munera dedit iniuriantibus. De secundo, Iob 2. *Si bona suscepimus* &c. Vnde patiens assimilatur adamanti. De tertio, Matth. 5. *Si quis aufert tibi tunicam, dimitte ei & pallium.* Exemplum in Vitis patrum de senibus qui nesciebant litigare pariter.

SPECIES martyrij spiritualis sunt { Abstinentia in abundātia, / Abiectio in gloria, / Mansuetudo in iniuria.

De primo, Hieronymus: Duplex est species martyrij. Vna, quando quis pro Christo occiditur. Alia, quando caro pro Deo maceratur. Primo martyrio dabitur corona de rosis. Secundo, de lilijs. Congaudendum est tali, qui in aqua non submergitur, sicut Ionas & filii Israel in mari rubro. Et inter spinas non suffocatur, & in luto non coinquinatur. De secūdo, Apostolus 2. Corin. 8. *Cum esset diues, propter vos egenus factus est.* Exemplum in Balaan de quatuor gladijs. De tertio, Matth. 5. *Si quis te percusserit in maxillam* &c. Iste est quasi scorpius, qui sub lapide non frangitur.

Item species martyrij sunt { Continentia in iuuentute, / Largitas in paupertate, / Gaudium in aduersitate.

De primo, Matth 19 *Sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter reg. cæ.* De secundo, exemplum in muliere quæ misit duo minuta. Marc. 12. De tertio, Acto. 5. *Ibant Apostoli gaudentes* &c.

Item species martyrij sunt { Charitas cum litigiosis. / Iustitia cum peruersis, / Obedientia in contrarijs.

De primo, Matth. 5. *Diligite inimicos vestros,* Psalm *Cum his qui oderunt pacem* &c. Isti cum sint inter bestias, non dilacerantur sicut Daniel. De secūdo, Psa 17. *Cum sancto sanctus eris.* Sed iste licet picem tangat, non inquinatur: licet in rota sit, non moritur, & hoc mirabile est. De tertio, Gregorius: Obedientia quæ habet aliquid de suo, nulla est.

TRIBVLATIO { Viam ad cælum parat, / Lætificat, / Coronat.

De primo, Actuum 14. *Per multas tribulationes opor.* &c. Exod. 13. *De columna ignis in nocte* &c. Item filiis Israël erant aquæ pro muro. De secundo, Iacob. 1 *Omne gaudium existimate fratres* &c. glos. *ne indignemini* &c. Actuum 5. *Ibant Apostoli gaud.* &c. De tertio, Iac. 1. *Beatus vir qui suffert tenta.* &c. Item in Vitis patrū de VII. coronis quas meruit quidam nocte vna. Iob 2. *Pellem pro pelle.*

Item tribulatio { Erudit, / Vestit, / Deum attrahit.

De primo. Esa. 28. *Vexatio dabit intellectum auditui* De secundo, Apocal. 7. *Isti sunt qui venerunt ex magna trib.* De tertio, Psal. *Cum ipso sum in tribulatione.* Sicut cum Susanna Daniel. 13.

Item tribulatio { Probat. / Roborat, / Refrigerat.

De primo, Tob. 12. *Qui acceptus eras Deo.* Eccl 27. *Vasa figuli probat fornax.* nota de illo in Vitis patrum, qui furi dixit, Ecce oblitus es. De secundo, Apostolus 2 Cor. 12 *Quando enim infirmor, tunc potens sum.* Sicut testa in igne: sic nobilis lapis cum sculpitur, non frangitur. De tertio, Psal. *Transiuimus per ignem & aquam.*

Item tribulatio { A peccato conuertit, / Peccata tollit, / Pœnam peccati soluit.

De primo, Psa 31 *Conuersus sum in ærumna* &c. De secundo, exemplum in tribus pueris quibus ignis soluit tantum vincula, vnde tribulatio est quasi rosarium, vel scopa, vel pecten, [illegible] De tertio, Apocalyp. [illegible]

caly p.21. *Absterget Deus omnium lacry.* 3. Reg. 6. *Sonus malleorum non audiebatur in tem.*

Item tribulatio { Stimulat, Humiliat, Glorificat.

De primo, Psalm. 82. *Imple facies eo ig.* &c. Vnde est quasi ventus pellens nauem, & quasi calcar. De secundo, Apostolus 2. Corin. 12. *Ne magnitudo reuelationem.* Exemplum in marina. De tertio, Roman. 8. *Non sunt condigne passiones huius temp.* id est id quod in præsenti est Greg. Considerato præ. v. f.

Item tribulatio { Consolationem tribuit, Virtutes perficit, Acceptum Deo reddit.

De primo, Psal. 22. *Virga tua, & baculus tuus* &c. Apostolus 2 Corin. 1. *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* De secundo, Apostolus 2. Corinth. 12. *Virtus in infirmit. perficitur.* De tertio, Tob. 12. *Quia acceptus eras Deo.* Ap. 3. *Ego quos amo, arg.*

Item tribulatio { Beatum constituit, Filium Dei ostendit, In tentatione defendit.

De primo. Job. 5. *Beatus homo qui corripitur à Domino.* De secundo, Apostolus Hebr. 12. *Flagellat omnem fi* &c. Exemplum de illo qui fleuit, quia eum Dominus vno anno per infirmitatem non visitauit. De tertio, Osee 2. *Sepiam viam spinis.*

Item tribulatio { Conuiuiũ in cælo præparat, Inimicum debilitat, Charitatem inflammat.

De primo, Matth. 20. *Voca operarios* &c. Nota quod canis libenter vult proijci cum carnibus quas comedat. De secundo, Eccles. 33. *Virga & onus & cibus asina.* De tertio August. Accendebas nos valde: nota quòd paruus ignis extinguitur, sed magnus accenditur vento. quidam in Vitis patrum osculabatur eundem furi manus in morte.

Item tribulatio { Paradisum reserat, Conscientiam seruat, Virtutes augmentat.

De primo, Actor. 7. *Ecce video cælos apertos.* vnde comparatur flammeo gladio. Aug. hic vre, hic seca &c. De secundo, Tob. 3. *Post tempestatem tranquillum facis.* Item Dominus mutauit aquam in vinum. Ioan. 2. De tertio, Exod. 1. *Quanto magis opprimebant eos, tanto magis crescebant.*

PAVPERTAS meretur { Curam Dei in exilio, Iudicandi potestatẽ in iudicio, Laudem perpetuã in cælo.

De primo, Psalm. 39. *Mendicus sum & pauper, & Dominus solicitus est mei.* sicut pater de filio, magister de discipulo, medicus de infirmo, aduocatus de clientulo, speculator de castro, agricola de agro. De secundo, Job. 36. *Pauperi iudicium tribuit.* De tertio, Psal. *Pauper & inops lau.* &c.

Item pauperes { Orantes exaudiuntur, Venientes recipiuntur, Morientes ad patriam reducuntur.

De primo Psal. 10. *Desideriũ pau.* &c. De secundo, Psalm. 93. *Factus est mihi Dominus in refugium.* De tertio, Luc. 16. *Factum est vt moreretur mend.*

Item pauperes { Imitatores Christi se esse ostendũt, Diaboli manũ effugiunt, Obliuionẽ Dei non incurrunt.

De primo, Apost. 2. Corinth. 8. *Cum esset diues, propter vos egenus* &c. Item Matth. 8. *Filius hominis non habet vbi caput reclinet.* De secundo, Psalm. 9. *Tibi derelictus est pauper tanquam paruulus proiectus à matre*, Psal. 26. *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me* De tertio, Psalm. ibidem: *Quoniam non in finem erit pau.*

Item paupertas { Hominem perfectũ facit, Beatum ostendit, Pondus deponit.

De primo, Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade* &c. De secundo. Matth. 5. *Beati pauperes spiritu.* De tertio, Luc. 18. *Facilius est camelum transire* &c. Vnde Socrates proiecit thesaurũ suũ in aquã, dicens: Mergã te, ne mergas me.

Item paupertas { Securum efficit, Regnum tribuit, Iudicem lenit.

De primo, Poeta: *Cantabit vacuus coram latrone viator.* De secundo, Augu. Paupertati comparatur regnum, labore requies, dolore gaudium, ignominia gloria. De tertio, Matt. 11. *Venite ad me omnes qui labo. & one. estis.* Nota exemplum de stipendijs, quod non dantur libenter his qui prius acceperunt.

HVMILITAS meretur { Dei memoriam, Spiritus sancti gratiam, Cælestem gloriam.

De primo, Psalm. 135. *In humilitate nostra memor f. n.* De secundo, Psalm. 103. *Inter medium montium pertrans. aqua.* & 1. Pet. 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* De tertio, Prouer. 29. *Humilem spiritu suscip. gloria.*

Item humilitas meretur { Spiritussancti inhabitationē, Honorabilem exaltationē, Ostii cælestis exaltationem.

Primum datur in exilio. Secundum in iudicio. Tertium in cælo. De primo. *Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super hu.* Item Cant. 2. *Ego flos campi & lil. conual.* De secundo Luc. 14 *Qui se humiliat, exalta.* Item: *Amice, ascende superius.* De tertio, Apocal. 3. *Quia modicam habes virtutem* &c.

Item in humilitate { Præceptum Dei seruatur, Christus imitatur, Orationis efficacia habetur.

De primo, Eccl. 7. *Humilia valde spiritum tuum.* De secundo Matth. 11. *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* nota Christus asinum equitauit, Iudæ pedes lauit. De tertio, Ecclesiast. 35. *Oratio humiliantis se.* &c.

Item humilitas { Erudit, Vestit, Deo iungit.

De primo, Prouerb. 11. *Vbi humilitas, ibi sapientia.* Psalm. 190 *Declaratio sermo. tuorum ill. & intellectum dat* &c. De secundo, Esa. 22. *Pallium breue vtrunque oper.* De tertio, Marci 10. *Sinite paruulos venire ad me.* Hæc est præcursor charitatis & socia.

Item humilitas { Liberat, Saluat, Victores format.

De primo, Psalm. 124. *Humiliatus sum, & libe. me.* exemplum de laqueis quos vidit beatus Antonius per totum mundum. De secũdo, Psalm. 17. *Quoniam tu populum hu. sal. fa.* De tertio, Greg. *Qui virtutes sine hu. congre. quasi pul. in ven. por.* Bern. In veritate dicitur. vnde ipsa est mater virtutum, & cinis conseruans ignem. Quid autem humiliare debeat, require de miseria vitæ præsentis.

OBEDIENTIA { Christo assimilat, Victimas superat, Victoriam parat.

De primo, Apostolus ad Phil. 2. *Christus factus est pro nobis obediens.* Imo ei cuncta obediunt Job. 38. Stellæ vocatę dixerunt, Assumus. De secundo, 1. Reg. 15 *Melior est obedientia* &c. gloss. quia dum alienæ voci hic subditur, nosipsos superamus, quasi diceret propriam carnem mactamus, sed ibi alienã. De tertio, Prouerb. 21. *Vir obediens loquitur victoriam.* quia Adam fuit inobediens, victus est.

Item obedientia { Deo est grata, Angelis iucunda, Sibi fructuosa.

De his Bernar. Nihil angelis charius, nihil Deo acceptius, nihil hominibus fructuosius, quam in suscepta conuersatione subsistere.

Item obedientia debet esse { Parata, Ordinata, Ardua.

De primo, Bernard. illum optimum obedientiæ dixit &c. Augustin. Verus obediens mandatum non procrastinat, aures parat auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri &c. De secundo, Actuum 5. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* De tertio, Bernard. Ille tuus minister est Domine, qui non intuetur audire quod voluerit, sed velle quod audierit. Talis fuit Abraham Genes. 12. *Egredere de terra.* Item 22. *Tentauit Deus Abraham.*

Item obedientia debet esse { Vniuersalis, Lætabilis, Rationabilis.

De primo, dixit beata Virgo ministris in nuptiis, Ioan. 2. *Omnia quæ dixerit vobis, facite.* De secundo, Psalmista: *Paratus sum, & nõ sum turbatus.* De tertio, Gregorius: Scito, quod propter obedientiam malum nunquã debet fieri, sed bonum quandoque potest intermitti. Iosue 1. *Qui cunctis non obedierit ser.*

Item est obedientia { Sufficiens, Abundans, Superabundans.

Prima est, quando obeditur maiori. Secũda, quando æquali. Tertia, quando minori. De primo, Apostolus ad Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris:* pòst, *Non tantum bonis & modestis sed etiam discolis,* Apostol. Rom. 13. *Qui potestati contradicit, Dei ordinationi contradicit.* Vnde quia Adam non obediuit suo superi, inobe-

calyp.21. *Abstergat Deus omnem lacry.* 3. Reg. 6. *Sonus malleorum non audiebatur in tem.*

Item tribulatio { Stimulat, Humiliat, Glorificat.

De primo, Psalm. 82. *Imple facies eo ig.* &c. Vnde est quasi ventus pellens nauem, & quasi calcar. De secundo, Apostolus 2. Corin. 12. *Ne magnitudo reuelationem.* Exemplum in marina. De tertio, Roman. 8. *Non sunt condignæ passiones huius temp.* id est id quod in præsenti est. Greg. Considerato præ. v. f.

Item tribulatio { Consolationem tribuit, Virtutes perficit, Acceptum Deo reddit.

De primo, Psal. 22. *Virga tua, & baculus tuus* &c. Apostolus 2 Corin. 1. *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* De secundo, Apostolus 2. Corinth. 12. *Virtus in infirmit. perficitur.* De tertio, Tob. 12. *Quia acceptus eras Deo.* Ap. 3. *Ego quos amo, arg.*

Item tribulatio { Beatum constituit, Filium Dei ostendit, In tentatione defendit.

De primo. Job. 5. *Beatus homo qui corripitur à Domino.* De secundo, Apostolus Hebr. 12. *Flagellat omnem fi* &c. Exemplum de isto qui fleuit, quia eum Dominus vno anno per infirmitatem non visitauit. De tertio, Osee 2. *Sepiam vias spinis.*

Item tribulatio { Cõuiuiũ in cælo præparat, Inimicum debilitat, Charitatem inflammat.

De primo, Matth. 20. *Voca operarios* &c. Nota quod canis libenter vult proijci cum carnibus quas comedat. De secundo, Eccles. 33. *Virga & onus & cibus asino.* De tertio Augusti. Accendebas nos valide: nota quòd paruus ignis extinguitur, sed magnus accenditur vento. quidam in Vitis patrum osculabatur cuidam furi manus in morte.

Item tribulatio { Paradisum reserat, Conscientiam seruat, Virtutes augmentat.

De primo, Actor. 7. *Ecce video cælos apertos.* vnde comparatur flammeo gladio. Aug. hic vro, hic seca &c. De secundo, Tob. 3. *Post tempestatem tranquillum facis.* Item Dominus mutauit aquam in vinum. Ioan. 2. De tertio, Exod. 1. *Quanto magis opprimebant eos, tanto magis crescebant.*

PAVPERTAS meretur { Curam Dei in exilio, (filio, Judicandi potestatẽ in iudi- Laudem perpetuã in cælo.

De primo, Psalm. 39. *Mendicus sum & pauper, & Dominus solicitus est mei.* sicut pater de filio, magister de discipulo, medicus de infirmo, aduocatus de clientulo, speculator de castro, agricola de agro. De secundo, Job. 36. *Pauperi iudicium tribuit.* De tertio, Psal. *Pauper & inops lau.* &c.

Item pauperes { Orantes exaudiuntur, Venientes recipiuntur, Morientes ad patriam reducuntur.

De primo Psal. 10. *Desideriũ pau.* &c. De secundo, Psalm. 93. *Factus est mihi Dominus in refugium.* De tertio, Luc. 16. *Factum est vt moreretur mend.*

Item pauperes { Imitatores Christi se esse osten- Diaboli manũ effugiunt, (dũt, Obliuionẽ Dei non incurrunt.

De primo, Apost. 2. Corinth. 8. *Cum esset diues, propter vos egenus* &c. Item Matth. 8. *Filius hominis non habet vbi caput reclinet.* De secundo, Psalm. 9. *Tibi derelictus est pauper tanquam paruulus proiectus à matre*, Psal. 26. *Pater meus, & mater mea dereliquerunt me* De tertio, Psalm. ibidem: *Quoniam non in finem ... pau.*

Item paupertas { Hominem perfectũ facit, Beatum ostendit, Pondus deponit.

De primo, Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade* &c. De secundo. Matth. 5. *Beati pauperes spiritu.* De tertio, Luc. 18. *Facilius est camelum transire* &c. Vnde Socrates proiecit thesaurũ suũ in aquã, dicens: Mergã te, ne mergas me.

Item paupertas { Securum efficit, Regnum tribuit, Iudicem lenit.

De primo, Poeta: *Cantabit vacuus coram latrone viator.* De secundo, Augu. Paupertate comparatur regnum, labore requies, dolore gaudium, ignominia gloria. De tertio, Matt. 11. *Venite ad me omnes qui labo. & one. estis.* Nota exemplum de stipendijs, quod non dantur libenter his qui prius acceperunt.

HVMILITAS meretur { Dei memoriam, Spiritus sancti gratiam, Cælestem gloriam.

De

De primo, Psalm. 135. *In humilitate nostra memor f. n.* De secundo, Psalm. 103. *Inter medium montium pertrans. aqua.* & 1. Pet. 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* De tertio, Prouer. 29. *Humilem spiritu suscip. gloria.*

Item humilitas meretur { Spiritus sancti inhabitationē, Honorabilem exaltationē, Ostii cælestis exaltationem.

Primum datur in exilio. Secundum in iudicio. Tertium in cælo. De primo. *Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super hu.* Item Cant. 2. *Ego flos campi & lil. conual.* De secundo Luc. 14 *Qui se humiliat, exalta.* Item: *Amice, ascende superius.* De tertio, Apocal. 3. *Quia modicam habes virtutem &c.*

Item in humilitate { Præceptum Dei seruatur, Christus imitatur, Orationis efficacia habetur.

De primo, Eccl. 7. *Humilia valde spiritum tuum.* De secundo Matth. 11. *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* nota Christus asinum equitauit, Iudæ pedes lauit. De tertio, Ecclesiast. 35. *Oratio humiliantis se.* &c.

Item humilitas { Erudit, Vestit, Deo iungit.

De primo, Prouerb. 11. *Vbi humilitas, ibi sapientia.* Psalm. 130 *Declaratio sermo. tuorum illu. & intellectum dat* &c. De secundo, Esa. 22. *Pallium breue vtrunque oper.* De tertio, Marci 10. *Sinite paruulos venire ad me.* Hæc est præcursor charitatis & socia.

Item humilitas { Liberat, Saluat, Virtutes seruat.

De primo, Psalm. 124. *Humiliatus sum, & libe. me.* exemplum de laqueis quos vidit beatus Antonius per totum mundum. De secū-do, Psalm. 17. *Quoniam tu populum hu. sal. fa.* De tertio, Greg. Qui virtutes sine hu. congre. quasi pul. in ven. por. Bern. In veritate didici. vnde ipsa est mater virtutum, & cinis conseruans ignem. Quid autem humiliare debeat, require de miseria vitæ præsentis.

OBEDIENTIA { Christo assimilat, Victimas superat, Victoriam parat.

De primo, Apostolus ad Phil. 2. *Christus factus est pro nobis obediens.* Imo ei cuncta obediunt Job. 38. Stellæ vocatę dixerunt, Assumus. De secundo, 1. Reg. 15 *Melior est obedientia* &c. gloss. quia dum alienæ voci hic subditur, nosipsos superamus, quasi diceret propriam carnem mactamus, sed ibi alienā. De tertio, Prouerb. 21. *Vir obediens loquitur victoriam.* quia Adam fuit inobediens, victus est.

Item obedientia { Deo est grata, Angelis iucunda, Sibi fructuosa.

De his Bernar. Nihil angelis charius, nihil Deo acceptius, nihil hominibus fructuosius, quam in suscepta conuersatione subsistere.

Item obedientia debet esse { Parata, Ordinata, Ardua.

De primo, Bernard. illum optimum obedientiæ dixit &c. Augustin. Verus obediens mandatum non procrastinat, aures parat auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri &c. De secundo, Actuum 5. *Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* De tertio, Bernard. Ille tuus minister est Domine, qui non intuetur audire quod voluerit, sed velle quod audierit. Talis fuit Abraham Genes. 12. *Egredere de terra.* Item 22. *Tentauit Deus Abraham.*

Item obedientia debet esse { Vniuersalis, Lætabilis, Rationabilis.

De primo, dixit beata Virgo ministris in nuptiis, *Ioan. 2. Omnia quæ dixerit vobis, facite.* De secundo, Psalmista: *Paratus sum, & nō sum turbatus.* De tertio, Gregorius: Scito, quod propter obedientiam malum nunquā debet fieri, sed bonum quandoque potest intermitti. Iosue 1. *Qui cunctis non obedierit ser.*

Item est obedientia { Sufficiens, Abundans, Superabundans.

Prima est, quando obeditur maiori. Secūda, quando æquali. Tertia, quando minori. De primo, Apostolus ad Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris:* pòst, *Non tantum bonis & modestis sed etiam discolis,* Apostol. Rom. 13 *Qui potestati contradicit, Dei ordinationi contradicit.* Vnde quia Adam non obediuit suo superi, inobe-

ti inobediens ei factum est suum inferius. De secundo, exemplum de duobus fratribus in Vitis patrum, quorum vnus iussit alterum accendere toties lucernam &c. De tertio, Luc. 2. *Et erat subditus illis.*

TIMOR alius est { Seruilis, Initialis, Finalis.

De primo, Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum.* De secundo, Psalm. 111. *Beatus vir qui timet Dominum.* De tertio, Actuum 10 *In veritate comperi* &c.

Item timor { Peccatum pellit, Beatum ostendit, Acceptabilem reddit.

De primo, Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum.* De secundo, Psalm. ibid. *Beatus vir qui timet Dominum.* De tertio, Actuum 10 *In veritate comperi* &c.

Item timor { Sapientiam generat, Mentem roborat, In fine remunerat.

De primo, Eccles. 1. *Radix sapientiæ est timere Deum.* De secundo, Eccles. 27. *Nisi in timore Domini tenueris te.* De tertio, Eccl. 1. *Timenti Deum bene erit in extremis.*

Item timor Domini { Animam ditat, Peccatum deuitat, Gratiam conferuat.

De primo, Psal. 33. *Non est inopia timentibus eum.* De secundo, Prouerbior. 15. *Timore Domini declinat omnis à malo.* & per consequens à malo pœnæ. vnde Matth. 10. *Nolite timere eum qui cor. occi.* De tertio, Eccl. 15. *Qui timet Deum, faciet bona.*

Item timor Domini { Cor delectat, Negligentiam fugat, Vitam prolongat.

De primo, Eccl. 1. *Timor Domini delectabit cor, & dabit gaudium, & lætitiam, long. dierũ.* De secundo, Eccl. 7. *Qui timet Deum nihil negli.* De tertio, Pro. 10. *Timor Domini apponet dies.*

Item timens Deum { Iustitiam exequitur, Respectũ Dei meretur, Fonte vitæ irrigatur.

De primo, Malach. 1. *Si ego Dominus, vbi est ti. meus?* De secundo, Esaiæ 66. *Ad quem autẽ respiciam, nisi ad pau. & contri spiritu?* De tertio, Prouerbior. 14. *Timor Domini fons vitæ,* *vt declinet à ruina mortis.*

PAX { Consilium Dei firmat, Pœnam deuitat, Inimicos reconciliat.

De primo, Joan. 14. *Pacem relinquo vobis.* Hanc non habuit Cain & Ioab. De secundo Apostolus Heb. 12 *Pacem sequimini, & sanctimo sine qua nemo videbit Deum,* August. Qui in pace non fuerit inuentus, abdicatur à Patre, exhæredatur à Filio, & à Spiritusancto alienus efficitur. De tertio, Apostolus Roma. 12. *Si esurierit inimicus tuus.* & sequitur. *Hoc enim faciens carbo.* Psal. *Cum his qui oderunt pacem.*

Item est pax { Temporis, Pectoris, Aeternitatis.

De primo, Augustinus: Tantum bonum est pax quod etiam in suo contrario quæritur. Genes. 13 *Diuisi sunt alter ab altero.* De secundo, Luc. 2. *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Hoc dicitur sabbatum delicatũ. De tertio, Esaiæ 32. *Sedebit populus meus in pul. pa.* Hæc in cælo ordinat hierarchias.

Item pacificus { Dei filius ostenditur, Angelis associatur, Christo assimilatur.

De primo, Matth. 5. *Beati pacifici, quoniam filij Dei voc.* De secundo, Basilius: homo consortium angelorum meretur. De tertio, patet: quia Christus propter mansuetudinem agno comparatur. Si ieiunas vel vigilas diabolus his non terretur, quia his non vtitur. Sed si pacem habeas, expauesce: quia hoc seruas in terris quod ille noluit in cælis.

CONTINENTIA alia est { Coniugalis, Vidualis, Virginalis.

De primo, Augustinus loquens de Abraham: O virum factis vtentem viriliter, vxore temperanter, ancilla obtemperanter, nulla intemperanter. De secundo, 1 ad Tim. 5. *Quæ verè vidua est & desolata speret in Deo, & instat orationibus & obsecrationibus nocte & die.* De tertio, Apostolus 2. ad Corinth. 11. *Despondi vos vni viro virginem cast.* &c.

Item virginitas { Mandatum custodit, Decorem tribuit, Hominem beatũ ostendit

De primo, Luc. 12. *Sint lumbi vestri pracin.* De secundo, Psalm. 44. *Audi filia, & vide* &c. Hæc est arca deaurata intus & foris: hæc est sol inter planetas. De tertio, Matt. 5. *Beati mundo corde.*

Item virginitas { Deum loco parat, Pretium de longe portat, Dignitatem angelorum ministrat.

De primo, Cant. 2. *Qui pascitur inter lilia.* De secundo, Prouerbi. 31. *Mulierem for. quis inueniet?* De tertio, Eccl. 26. *Non est condigna ponderatio continentis animæ.* Propter hoc orat Aug. dicens: Da quod iubes &c.

Item hæc est hortus qui { Floribus ornatur, Fontibus irrigatur, A iuuenculis inhabitatur.

De primo, Can. 2. *Sicut lilium inter spinas.* De secundo, Cant. 4. *Fons hortorum.* De tertio, Cant. 2. *Sonet vox tua in aur.*

VIRGINITAS { In cælo se Deo iungit, Canticum nouum instruit, Aureolam imponit.

De primo, Sap. 6. *Incorruptio proximũ facit esse Deo.* De secundo, Apo. 14. *Et nemo poterat dicere canticum.* De tertio, Cant. 4. *veni de libano* &c.

Item { Amissa non recuperatur, Christum in cælo sequitur, In oratione exauditur.

De primo, Hieron. Cùm Deus possit omnia &c. bene ergo custodientibus est flos iste ne marcescat. De secundo, Apocal. 14. *Sequuntur agnum quocunque* &c. De tertio Canti. 2. *Sonet vox tua in aur. meis.* Vnde de sancta Catharina cantatur, Vox de cælis intonuit.

Item per hanc { Consilium Dei seruatur, Anima pulchrè vestitur, A Deo virgo iuuatur.

De primo, Matth 19. *Sunt eunuchi qui seipsos* &c. De secundo, Prouerbior. 3. *Purpura & byssus* &c. Psalm. 44. *Astitit regina à dext.* &c. De tertio, Psalm. 45. *Adiuuabit eam* &c.

Item virgo { Honestè contrahit, Delectabiliter parit, Viriliter diligit.

Primum patet, qui sponsum accipit pulchrum, diuitem, fortem, virtuosum. Secundũ patet, quia proles sunt opera bona, de quibus Psa. *Vt videas filios filiorum tuorum.* id est mercedem quæ sequatur operationem, Cant. 7. *Vmbilicus tuus crater to. vallatus liliis.* De tertio, nota quòd in his nuptiis dos est vita æterna, thalamus cordis munditia, amplexus gratia. Cantic. 5. *Laua eius sub capite meo.*

MVNDITIA cordis { Beatificat, Vitam præstat, Mentem decorat.

De primo, Matth. 5. *Beati mundo corde.* De secundo, Prouerb. 4. *Omni custodia serua cor tuum.* De tertio, Apo. 1. *Pracinctum ad mammillas.* Nota cum florent vineæ fugiunt serpentes. decorat ergo sicut flores campum, sicut arbores hortum, sicut carbunculus annulum. Gen. 2. *Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis.*

Item { Domum Deo præparat, Sedem illi collocat, Deum pro sigillo seruat.

De primo, 3. Reg. 7. *Fecit rex Salomon thronum & templum vbi fuit mensa & candelabra.* De secundo, 3 Reg. 22. *Vidi Dominum sedentem super sol.* Vnde similis est ordini thronorum. De tertio, Cantic. 8. *Pone me sicut signaculum super cor tuum.*

Item mentem { Ordinat, Sanat, Irrigat.

Propter primum comparatur claustro. Vnde distingue in mente officina. Propter secũdum comparatur theriacæ quæ morsus serpentis & venena curat radicis: immunda vero cogitatio morsus serpentis, & mala radix est. Propter tertium, comparatur fonti. vnde Ezech. 16. *Effundam super vos aquam mundã.* Genes. 2. *Fons egrediebatur de loco vol.*

Item { Hostem interficit, Mortem excludit, Turpia fugit.

De primo, Hieronym. Non est timendus hostis qui &c. Gen. 3. Ipsa conteret caput. De secundo Jerem. 9. *Mors intrauit per fenestras.* De tertio, Eccles. 13 *Qui tangit picem* &c. Sed illas cogitationes quas diabolus immittit contra voluntatem hominis, ipse diabolus confiteatur & satisfaciat, & non homo.

Item gratiæ fructum { Producit, Colligit, Custodit.

Propter primũ comparatur ficulneæ. Pro-

ter secundum, similis est apothecæ. Sed nota, *Vbi est thesaurus tuus, ibi.* &c. Matth 6. Hoc patet in statera: quia illuc ponderat vbi magis grauatur. Propter tertium comparatur castro. Luc. 10. *Intrauit Iesus in quoddam castellum.* Expone tropologice.

Misericordia, siue compassio { Vincit sacrificium, Efficit beatum, Pauperum est refugium.

De primo, Oseæ 6 *Misericordiam volui, & non sacrificium.* De secundo, Matth. 5. *Beati misericordes.* De tertio, Psalm. 9. *Et factus est Dominus refu. pau.*

Item { Præceptum naturæ seruat, Charitatem manifestat, Regnum cæli comparat.

De primo, Matth. 7. *Quæcunque vultis vt faciat vobis* &c. Apostolus Roman. 12. *Gaudete cum gaudentibus* &c. De secundo, 1. Ioan. 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem pati.* Nota sex opera misericordiæ quibus charitas ostenditur. vnde Matth. 25. *Esuriui, & dedistis mihi* &c. De tertio, Apostolus 2. ad Timoth. 2. *Si compatimur, & conregnabimus.*

Item { Vocem Christi audit, Martyrem spiritualem facit, Duritiam emollit.

De primo, Canti. 5. *Anima mea liquefacta.* &c. De secundo, Greg. Qui dolorem excipit in aliena necessitate, crucem portat in mente. Apostolus 1. Corinth. 12. *Si dolet vnum membrorum* &c. De tertio, Ezechiel. 11. *Auferam à vobis cor lapideum.* Vnde comparatur oleo cuius est emollire.

Item { Amicum probat, Vitam prolongat, In iudicio commendat.

De primo, Luc. 10. *Quis horum tibi videtur proximus fuisse illi?* De secundo, Apostolus 1. ad Timoth. 4. *Pietas ad omnia valet.* De tertio, Matth. 25. *Esuriui, & dedistis mihi* &c.

Item opera misericordiæ spiritualia sunt { Peccantem corripere, Ignorantem instruere, Delinquenti ignoscere.

De primo, Matth. 18. *Si peccauerit in te frater tuus.* De secundo, Iac. 5. *Qui conuerti fecerit* &c. De tertio, Luc. 6. *Dimitte & dimit.* &c. Gregor. Districtio debetur vitiis, compassio naturæ.

Actiua vita meretur { Retributionem, Exultationem, Dei commendationem.

De primo, Matt. 20. *Voca operarios* &c. De secundo, Psalm. 125. *Qui seminant in lacrymis* &c De tertio. Matth. 25. *Esuriui, & dedistis mihi* &c.

Item actiua vita { Merita multiplicat, Tentationem declinat, Charitatem propalat.

De primo, Cantic. 7. *Venter tuus sicut aceruus*, Psalm. *Vt videas filios filiorum.* Filii sunt, opera filiorum sunt præmia quę debentur operibus. De secundo. Hiere. Semper aliquid operis facito. De tertio, 3. Ioan. 3. *Qui viderit fratrem suum necess pati.* Et de operibus misericordiæ.

Item { Meretur beatitudinem, Implet Dei ordinationem, Imperat ad contemplationem.

De primo, Psalm. *Labores manuū tuarum* &c. De secundo, Genes. 3. *In sudore vultus tui.* De tertio, Gen. 32. Quia prius vocatus est Iacob, sed pòst Israel. Item primo Iacob duxit Liam, post Rachel. Item Beniamin primo vocatus est Bennon. Item prius sumus viatores quàm comprehensores.

Item vita actiua { Meretur exaltationem, Expectat satietatem, Euadit mendacitatem.

De primo, Luc. vlt. *Nonne oportuit Christum pati?* De secundo, Apost 2. ad Thess. 3. *Qui non laborat, non manducet.* ergo econtra. De tertio, Prou. 20. *Propter frigus piger arare noluit.* Eiusdem 6. *Vade ad for.* &c.

Contemplationis species sunt { Lectio, Meditatio, Oratio.

Primo modo non solùm fit contemplatio in libro vitæ vel creatore, sed etiam creaturæ: *quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicit* Rom. 1. De secundo. Apostolus ad Philip. 3. *Nostra conuersatio in cælis est.* Sapien. Stans in terra, scilicet corpore, cęlum tangebat, scilicet mente. De tertio, Apostolus ad Philip. 4. *In omni oratione peti. vestra inno.*

Item contemplatio operatur { Vitiorum eiectionem, Virtutum irrigationē, Conscientiæ decorem.

De

De primo, Augustin. Suaue mihi factum est: &c. De secundo, Esaiæ 58. *Eris quasi hortus irriguus.* Cogitatio enim de Deo quasi canalis est positus ad fontem vitæ. Genes. 2. *Fluuius egrediebatur* &c. De tertio, Cantic. 1. *Lectulus noster floridus.* Eiusdem 2. *Fulcite me floribus.*

Item contemplatione conuersandū est in cælo, vt { Dulcedo hauriatur, (tur, Idioma angelicū discatur, Familiaritas acquiratur.

De primo, Augustin. Infunde Deo dilectionem tuam. Vnde contemplatiuus quasi apes volat in horto cælesti supra flores gaudiorum. De secundo, Apostolus 1. Corint. 13. *Si linguis hominum loquar.* Sed qui de terra est, de terra loquitur. Ioan. 3. De tertio, Apostolus Ephes. 2. *Iam non estis hospites,* quasi dicat, etiam hoc prius fuistis. Sed heu quibusdam dicitur: *Amen dico vobis, nescio vos.* Matt. 25.

Item contemplatiuus à Deo { Diligitur, Exauditur, Cibatur.

De primo, Cantic. 2. *Ne suscitetis dile.* &c. Item contemplatio somnus est. eiusdem 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* De secundo, Ps. 36. *Delectare in Domino* &c. De tertio, Eccles. 15. *Cibauit illum pane vitæ* &c.

Item contemplatio { Illuminat intellectū, Accendit affectum, Præparat Deo domū.

De primo Eccles. 11. *Dulce lumen & delectabile* &c. vnde sciamus quod aquila irreuerberatis oculis intuetur solem, & proprium pullum eiicit qui non idem facit. De secundo August. Accendebas nos tam valide. De tertio, Prouerbior. 11. *Sapientia ædificauit sibi do.*

Item { Temporalia contemnit, Superna petit, Finiri nescit.

De primo, Psalm. 76. *Renuit consolari ani.* Bernardus: Delicata est diuina consolatio, ut facile &c. Gregorius: Tanto quisque à superno amore dis. quanto inferius delect. De secundo, Thren. 3. *Sedebit solitarius, & tacebit.* Hoc ideo facit, quia *qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Prouerb. 13. Exemplum in topazio. De tertio, Luc. 10. *Maria optimam partem elegit* &c.

Item mentem { Eleuat, Lætificat, Inebriat.

De primo, Apocalip. 12. *Luna sub pedibus eius.* De secundo, Psal. 15. *Prouidebam Dominū in conspectu meo semper, propter hoc lætatum est cor meum,* De tertio, Cantic. 4. *Comedi fauum* &c. August. Quis mihi det vt ven. &c.

Item { Angelicum officium assumit, Dilectionem ingerit, Secreta pandit.

De primo patet: quia angeli semper vident faciem Patris, & speculum æternitatis intuentur: sic & iste. Apocal. 4. *Plena oculis antè & retro.* De secundo, Augustinus: Memoria tua super mel dulcis: vnde tales quandoque rapiuntur in iubilum. est autem iubilus, gaudium quod pro sui dulcedine vel magnitudine taceri non potest, & tamen propter immēsitatem rei non potest exprimi: & sic quatuor de causis vel insinuandam nostram infirmitatem, vel desiderij immensionem, vel rei, quam expectamus immensitatem, vel ad causandam nimiam rei dilationem. De tertio, Apostolus 2. Corinth. 12. *Scio hominem raptum.* talis in secreto fit loco. Cant. 6. Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi &c.

Item contemplatiuus gaudiū cæli iā inchoat, habēs { Dei præsentiam, Societatem angelicam, Dorum quādam gloriā.

De primo, 1. Ioan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet.* sed sicut dicitur, Vbi Papa, ibi Roma: ita potest dici: Vbi Deus, ibi vita æterna. Luc. 17. *Regnum Dei intra vos est.* De secundo Matt. 18. *Angeli eorum semper vident faciem.* Tertium patet: quia iam habet quādam cognitionem dilectionum, claritatem conscientiæ, agilitatem in bono opere. Aug. Ducis me in quandam inconsuetam dulcedinem.

Item inhæret anima Deo per contemplationem. } sicut { Ramus trunco, Cera sigillo, Nauis palo.

De primo, Ioan. 15. *Sicut palmes non potest facere fructum à semetipso, nisi manserit in vi.* &c. Secundum patet: quia sicut cera recipit imaginem sigilli, sic anima virtutum similitudinem. Apostolus Ephe. 5. *Imitatores Dei estote, sicut filij chari.* De tertio, Psalm. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum est:* quia in

 procellis

procellis tribulationum non mouetur animus in Deo fixus, vnde cum Diabolus lęsisset Iob in corpore, rebus, & pueris, anima nō metuit, quia illam in cælo fixit, vbi diabolus non habet agere.

Perseuerantia { Viam rectam custodit, Maledictionem euadit, Opera ad perfectionem perduci.

De primo, 2 Pet. 2. *Melius est viam veritatis non agnoscere.* De secundo, Heb. 6 *Terra sæpe venientem super se bibens imbrem.* Sic Paulus euasit quod Judas incurrit. De tertio illud Philosophi: Cuius finis bonus est, ipsum totum bo Item: *Hic homo cœpit ædificare,* Lucæ 14. Itē vna manus ædificans.

Item. { Saluat, Coronat, Damnationem declinat.

De primo, Matt. 10 *Qui perseuerauerit vsq; in finem.* Nota in vespere laudatur serenitas. De secundo, Apoc. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem.* Apostolus 2. Tim. 2. *Nemo coronabitur, nisi qui legitime certa.* De tertio, nota exemplum Dan. 2. vbi statua quæ incœpit ab aureo capite consūmata est in fictili, & contrita est per lapidē præcisū de mōte sine manibus.

Jtem { Animam vestit, Ianuam cæli aperit, Instabilitatem contemnit.

De primo, nota quòd hæc est tunica talaris qua filii regum indui solebant. De secundo, Lucæ 11. *Si perseuerauerit pulsans* &c. De tertio, Thren. 1. *Peccatum peccauit Ierusalem.* Nota exemplum in Vitis patrum, de dæmone qui gloriabatur quod intra 40. annos deiecit vnum monachum.

Jtem { Christum imitatur, Claritate remuneratur, Laude digna monstratur.

De primo, Joan. 13. *Cum dilexerit suos vsq; in fin. dilexit eos.* vnde dum clamarent Iudæi, Matth. 27. *Si rex Israel est, descendat de cruce,* perseuerauit pendens. De secundo, Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi stellam matut.* De tertio, Greg. Lauda nauigantis felicitatem, cum venerit ad portum: lauda ducis virtutem, cùm peruenerit ad triumphum.

Item { Brauium percipit, Acceptum Deo reddit, Virtutes ad maturitatem ducit.

De primo, Apost. 1. Cor. 9. *Omnes quidem currunt: sed vnus,* id est, perseuerans, *accipit brauium.* De secundo, Leuit. 22. Hostia sine cauda non offertur imo ouis sine cauda monstruosa res non esset. De tertio, nota si fons irrigans hortum deficeret, herbæ perirent. Propter ista Psalm. 72. dicit. *Mihi adhærere Deo bonum est.*

Item { Amicum Dei verum ostendit, Insidias diaboli non metuit, Stultitiam expellit.

De primo, Ecclesiast. 6. *Est amicus socius mensa, & non permanet.* Item Prouerb. 17. *Omni tempore diligit qui amicus est.* sic non fuit Petrus, dicens Luc. 22 *Non noui illum.* Sed nota quod turpius eijcitur quàm non admittitur hospes Augu. Peccatum est præcio incōmutabili bono &c Genes. 3. *Insidiaberis calc. eius, & ipsa conteret caput tuum.* Sciendum quod diabolus interdum suadet bonum homini instabili, vt per residuum grauius peccet. vnde facit illud Genes. 19 *Noli respicere retro* &c. De tertio, 2 Pet. 2. *Canis reuersus ad vomitum* &c. Jtem stultus esset qui agrum bene seminaret, & non meteret, vel thesaurum diu collectum dispergeret, vel clypeum in fine certaminis proiiceret.

Verbum Dei { Mundat, Illuminat, Cibat.

De primo, Ioan. *Iam vos mundi estis.* De secundo Psalm. 118 *Lucerna pedibus meis verbū tuum.* Psalm. 18. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos* &c. De tertio, Matth. 4 *Non in solo pane viuit homo* &c. Cant. 2. *Qui pascitur inter li.* &c.

Jtem { Sanat, Jrrigat, Dulcorat.

De primo, Sapien. 16. *Neque herba, neque malagma* &c. Psal. 106 *Misit verbum suum, & sa. eos.* De secundo Genes. 2 *Fons egred. de loco* &c. De tertio, Apoc. 10. *Comedit librum* Psal. 118. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.*

Jtem { Ad bonum incitat, Tentationes mitigat, Dæmones fugat.

De primo, Eccl. 12. *Verba sapientium sicut stimuli* De secundo, Psal. 106. *Dixit, & stetit spiritus procellarum.* vnde comparatur verbū Dei incantatoribus serpentum. De tertio,

Marc. 16. *In nomine meo dæmonia eiici.*

Item { Iustificat,
Beatificat,
Confortat.

De primo, Iaco. 1. *Non auditores tantum.* De secundo, Lucæ 11. *Beati qui audiunt verbum Dei,* &c. De tertio Psalm. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt.*

Item { Vias demonstrat,
Mentem penetrat,
Deum homini reconciliat.

De primo, Matth. 2. *Stellam quam viderant Magi in oriente,* &c. De secundo, Ezech. tertio: *Qui audit,* scilicet foris, *audiat intus.* Apostolus Hebræ. quarto: *Viuus est sermo Dei & efficax,* &c. De tertio, Prouer. 21. *Qui obturat aurem suam.* Similiter exponit illud Esaiæ 29. *Manda remanda.* &c.

Item { Mortuos viuificat,
Filios Dei generat,
Mala extirpat.

De primo, Ioan. 5. *Venit hora & nunc est.* Psalm. 67. *Dabit voci suæ vocem virtutis.* gloss. suscitandi mortuos. Sed hoc erit in die iudicij. De secundo, Iacobi primo; *Genuit nos verbo veritatis.* Nota tria habent virtutem, scilicet herbæ, lapides & verba. De tertio, Ierem. 1. *Ecce constitui te,* &c.

Item { Conuertit,
Erudit,
Præmunit.

De primo, Psalm. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas,* &c. De secundo. Psal. Ibi. *Testimonium Domini fidele, sapie præstās,* &c. De tertio. Eze. 3. *Speculatorem dedi te,* &c.

Item { Vitia necat,
Gratiam initiat,
Affectum inflammat.

De primo, Apostolus Ephes. 6. *Gladium spiritus quod est verbum,* &c. Apo. 1. *Ex ore eius gladius ex utraque parte acutus.* Propter secundum comparatur semini, quod est initium fructuum. Lucæ. 8. *Semen est verbum Dei,* &c. De tertio, Luc. 24. *Nonne cor nostrum* &c. Actuū. 2. *Apparuerunt illis dispertitæ linguæ.*

Item { Animum emollit,
De peccato extrahit,
Omnia bona adducit.

De primo, Cāt. 5. *Anima mea liquefacta est.* Ier. 23. *Nonne verba mea quasi malleus,* &c. De secundo, Lu. 5. *In verbo autem tuo laxa,* &c. De tertio: Sap. 7. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.*

Item generat { Admirationem,
Correctionem,
Cognitionem.

De primo, Psal. 118. *Mirabilia testimonia tua Domine, ideo scru* &c. De secundo Psalm. Ibid. *In quo corrigit ado. viam suam?* De tertio Iacob. 1 *Qui auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur.* Psalm. Ibid. *Tunc non confundar cum perspe.* &c.

Prælatus debet habere ętatem, vt per hoc { Christo conformetur,
Maledictio declinetur,
Grex viriliter custodiatur.

De primo, Luc. 3. *Et ipse Iesus erat annorū 30.* De secundo, Eccles. 40. *Væ terræ cuius rex puer est.* De tertio, Judic. 8. *Iuxta ætatem robur est hominis.* Sed heu hodie committitur cura animarum homini cui non committeretur cura porcorum vel pomorum. Item *Quomodo arcebit puer lupum à grege?*

Item solicitus sit { Ne de illo querimon. moueatur,
Vt Christi patrimo. deseruiatur,
Ne velut infideliis condemnetur.

De primo, Ecclesiastici 41. *De patre impio conquerentur filii.* Sed Dominus fecit sententiam Genesis 44. *Non videbitis faciem meam donec adducatis fratrem vestrum minimum.* De secundo, Bernard. Lucrantur cantando, reddent flendo. De tertio, Apostolus ad Timotheum 5. *Qui suorum, maxime domesticorum curam non habet* &c. Sed hodie maxima cura est de lana & lacte: sicut dicitur Ezechiel. 34. minima de animabus.

Item solicitus sit { In sui ordinis executione,
In subditorum cognitione,
In vitiorum extirpatione.

De primo, nota quod magis iam student in schaco, quàm in antiphonario. Vnde officium vel ex toto negligunt, vel differunt, vel more fœminæ faciunt, aut malo modo. De secundo, Prouerbior. 27. *Diligenter cognosce vultum pecoris tui.* De tertio Jerem. 1. *Ecce cōstitui te super gentes & regnum vt euellas.* Sed magis laborant in euacuandis bursis; quàm

quam peccatis. Itē semper sit solicitus qualiter respondeat Deo in die iudicij facienti has quæstiones.

Quæstiones, { Quomodo intrasti, Quomodo vixisti, Quomodo rexisti, Quomodo expendisti.

De primo, Ioan 10. *Qui non intrat per ostiū* &c. De secundo, 1. Machab. 6. *Refulsit sol in clypeos aureos.* Debet autem vita prælati quasi regula esse subditi: sed modò incorrecta, & furati sunt eam sicut Achior. De tertio, Prou. 6. *Fili, si spoponderis pro amico tuo* &c. Item Esaiæ 62. *Super muros tuos Ierusalem constit. custo. die & nocte.* Sic ergo præsit vt prosit. De quarto, exemplum in filio prodigo,

Continens sit prælatus, { Vt in hoc mandatū Dei seruetur, Ne pœna incurratur, Ne irreuerenter Christus tractetur.

De primo, Lucæ 12. *Sint lumbi* &c. De secundo, exemplum in Oza, qui tangēs arcam, percussus est 2. Reg. 6. Psa. 22. *Fiat mensa eorū* &c. De tertio, Esaiæ 52. *Mundamini qui fertis vasa Domini*, in huius signum albam induūt.

Item hæc continentia { In lege præfiguratur, In scripturis cōmendatur, A Domino remuneratur.

De primo, exemplum Exod. 12. vbi comedentes agnum renes accingebant. Item sacerdos ministraturus vtebatur femoralibus. Exod. 28. De tertio, Cant. 3. Lectulum Salomonis ambiunt.

Constans sit { Bonos defendendo, Malos puniendo, Tentationes vitando.

De primo, Io. 20. *Bonus pastor animam suā* &c. Gl. super illud 2. ad Cor. 11. Dimissus sum in sporta per murum, dicit quod quādo persona quæritur, fugere potest prælatus. Sed quando commune bonum periclitatur, tunc non debet fugere: sed animam ponere. De secundo, Gen. 1. *Vt præsit volatilibus*, id est superbis, *& piscibus*, id est luxuriosis, *& bestiis*, id est auaris. Nam subditi inquantum boni sunt, similes sunt prælatis. De tertio, Ezech. 3. *Vt adamantem posui te.*

Item constans sit { Iustitiæ rectitudine, Fortitudinis magnitudine, Perseuerantiæ longanimitate.

De primo, Grego. Misericordia & iustitia multum destruuntur si vna sine altera teneatur. vnde gigas non est occidendus cum acu, & pulex cum securi. De tertio, Greg. non hunc prospera eleuent, nec aduersa perturbent. vnde mulier non suscipit characterem ordinum. De tertio, dicit Bern. quòd nostri sacerdotes primo anno sunt angeli, secundo homines, tertio dæmones, vnde comparantur statuæ, Dan. 2. quę caput habuit aureum, tandem terminabatur in fictili. sed stola datur eis in signum perseuerantiæ.

BONA vita prælati { Affectum subditorū inflāmat, Exēplo intellectum illuminat, Scandalū infirmorum declinat.

De primo, Luc. 12. *Lucernæ ardentes in man.* Sed heu sol conuertitur in tenebras & lun. in s. Item secundum notatur in acolitatu. Item superiora per influxum virtutis suæ regunt inferiora. Tertium patet: quia dolente capite, dolent omnia membra, & sequitur *Qui scandalizat vnum* &c.

Item per bonam vitam. { Subditos sanctitate præcellat, Alios curans se non negligat, Maledictionem euadat.

De primo, 2. Regum 4. *Saul ab humero sur.* Grego. Tantum eminere debet prelatus subditis, quantum gregem præcedere solet vita pastoris. De secundo: Apostolus 1. ad Corin. 9 *Castigo corpus meum.* Vnde portat superhumerale. De tertio, Matth. 23. *Væ qui decimatis mentham, & prætermittitis* &c.

Item prælatus { Virtute decoretur, Doctrinę proprię conformetur, Laudabilis comprobetur.

De primo, Psalm. 131. *Sacerdotes tui induantur iusti.* De secundo, Esa. 1. *Super mon. excel.* &c. Genes. 27. *Vox quidem vox Iacob est.* Matt. 23. *Super cathedram Moysi.* De tertio, 1. Petr. 2. *Vos estis genus electum, reg. sacerdot.* Sed hæc omnia modò possunt legi per contrarium.

Item sint bonæ vitæ propter { Efficaciam prædicationis, Euasionē diuinæ correptionis, Honorē sacerdotalis dignitatis.

De primo, Aggæi 1. *Factum est verbum Domini* &c. vnde Gallus cantans, primo alis percutit se. De secundo. Iere. 11. *Quid est quod dilectus meus in domo* &c. De tertio, Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem.* Item datū est eis quod non angelis: scilicet conficere

corpus

corpus Christi. Item corona traditur eis in signum regalis dignitatis.

Item sit bonæ vitæ, ne { Famam perdat, Exemplo corrumpat, Indignus prælaturam teneat.

De primo, Apostolus 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo.* vnde cõsecratur chrisma in quo ponitur balsamus. De secundo. Osee 5. *Facti estis laqueus venationi siue speculationi.* vnde comparatur gladio versatili quo clauditur paradisus. Genes. 3. quia nec ipsi intrant, nec alios sinunt intrare. Matth. 24. De tertio, Psa. 23. *Quis ascendet in montem Domini?*

Item viuat { Sobriè sibi, Iustè proximo, Piè Deo.

De primo, Apostolus ad Timot. 3. *Oportet episcopum irreprehensibilem esse.* Sed incrassatus est, dilatus: vnde potest dici prælatus quasi præ aliis latus: scilicet in crassitudine & in vitiis. Nam modo aliqui plus terunt tabernas quàm ecclesias, & diem expendunt in ebrietate, & noctem in luxuria. De secundo. Prouerb. 22. *Pondus & pondus* &c. De tertio legitur Numeri 18. quòd Leuitæ non habebant hæreditatem inter tribus, quia pars illorum Deus. Sed modo prælati possunt dici prælati: & ministri Christi sunt, sed seruiunt antichristo.

CONTEMPLATIVVS sit prælatus per { Studii lectionem, Sãctam meditationem, Deuotam orationem.

De primo, Apoc 10 *Comedi librum* &c. Itẽ animal quod non ruminat, immundum est. Leuit. 10. De secundo, Apostolus ad Phil. 3. *Nostra cõuersatio in cælis est.* Quare vt hauriret in contemplatione quod effunderet in prædicatione, dico vobis cum fiducia quòd vos qui claues Petri geritis, & clauos Christi non respicitis, dæmonium incurretis. De tertio Ecclesiast. 44. *In tempore iracundiæ factus est reconciliatio.*

SCIENTIAM prælatus habeat { Ianuam cæli aperiat, Fidem defendere sciat, Sibi commissos puniat.

De primo, Mat. 16. *Tibi dabo claues reg. cal.* sed istas modo resignauerũt & assumpserunt claues mortis & inferni: quia nec ipsi cælum intrant, nec alios intrare permittunt. De secundo, 1. Pet. 2. *Vt sciant rationem reddere omni poscenti de ea quæ in vobis est spe.* Malach. 2. *Legem requirent de ore eius* Quia officium eorum esset ad eam scire respondere, & scire Articulos fidei implicitè & explicitè. De tertio, Luc. 6. *Si cæcus cæcum ducit.* Talis facit sicut medicus impius qui cauterizat cornua.

Item scientia prælati { Fulgore clarificat, Maledictionem declinat, Salubriter fructificat.

De primo, nota quod clarificat in futuro per gloriam. Danielis 12. *Qui docti fuerint* In præsenti per gratiam. Exod. 28. *Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem quæ erunt in pectore Aaron.* Deuteron. 27. *Maledictus qui errare fecerit cæcum in via. Et dicet omnis populus, amen.* Sint ergo prælati animalia plena oculis, non loculis. De tertio, Psalm. 1. *Erit tanquam lignum quod plantatum est.* Sapient. 8. *Venerunt mihi omnia bona* &c. sed econtra dicitur de ignorantia, *Quia tu scientiam repulisti* Osee 4.

PRAEDICATOR debet esse prælatus { Ne pro subditis damnetur, Vt incautus præmuniatur, Vt iussio diuina seruetur.

De primo, Exod. 28. Tintinnabula audiri debent Aaron ingrediente ad ministerium in sancta sanctorum. Grego. Sunt nonnulli qui magni videri volunt: & tamen magni non sunt. De secundo, nota quod tubis vtebantur & in bellis, conuiuiis, & tabernaculorum eleuatione. De tertio, Ioan 21. *Pasce oues meas.*

Item doceat { Verbo prædicationis, Exemplo bonæ operationis, Fama sanctæ opinionis.

De primo, 2. ad Timot 4. *Prædica verbum, insta* &c. Item Ioan 21. *Pasce oues meas.* De secundo, Jo. 1. *Ego vox clamantis in deserto.* Et hoc ne vna manus sit ędificans, alia destruẽs, Bern. Multi sunt catholici prædicando qui hæretici sunt operando: & tanto grauiores sunt quanto præualent opera. Iob. 19. *Arcus meus in manu mea.* Vnde os Prophetę calculo nudabatur. Esa. 6. De tertio, 1. ad Cor. 4. *Sic nos existimet homo.* sed heu dispensatores modo sunt dissipatores.

Item prælatus prædicando { Affectum subditorum irrigat, Intellectum illuminat, Fidelem se demonstrat.

De primo, Genes. 2. sed ipsi sunt canales quo aqua fontis egrediens de loco voluitur, transit,

transit, & vacuus tandem remanet, & lixiuia alios lauans ipsa sordidatur. De secundo, Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* sed modo prælati comparantur faci, quæ lucens hominibus seipsam consumit. De tertio, Matth. 24. *Quis, putas, est fidelis seruus & prudens* &c.

Benignitas & misericordia prælati: Bonitati diuinæ se côformat, / Seueritatem iudicij declinat, / Humilitatis indicia demonstrat.

De primo, Chryso. Si Dominus largus &c. Item Deus semper punit citra condignum. Confitemur enim in tribus personis, potentiam, sapientiam, bonitatem, quæ signantur per tria quæ fuerunt in arca. De secundo, Iac. 2. *Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam*, sit ergo flos per pietatem, non rhamnus. De tertio, Mat. 7. *Quid vides festucam in oculo fratris tui. Non ergo camelum glutiat & culicem excol.* Ibidem 23. Sic fecit Dauid cum dixit ad Angelum percutientem. *Vertatur obsecro manus* &c. 2. Reg. 24. Grego. Quare Dominus Petrum negantem cadere permisit? scilicet vt sua culpa disceret qualiter aliis misereri debuisset.

Item mansuetus sit prælatus: Per misericordiæ côpassionem, / Per patientiæ lenitatem, / Correctionis moderationem.

De primo, Ier. 9. *Quis dabit capiti meo* &c. Apostolus ad Rom. 12. *Flete cum flentibus* &c. Sed sic non sunt modo: quia pastores mutati sunt in tonsores, imò excoriatores. De secûdo, 2. Reg. 3. *Quasi tenerrimus ligni vermiculus*, ex eis manus inunguntur in consecratione. De tertio, nota quod stultus esset qui persequeretur pulicem cum securi, Matt. 23. *Imponunt onera* &c. sed non quod in subcinâdo strictior pars ad proprium subiectum côuertitur.

AMBITIONEM dignitatem fugiat propter: Christi conformitatem, / Pœnarû declinationê, / Humilitatis probationê.

De primo, exemplum in Christo qui fuit raptus in regem, Io. 6. sed ecôuerso rhamnus ingessit se prælationi lignorum cæterorum. Iudic. 9. Item inclinato capite quasi fugit titulum vbi scriptum fuit, *Rex Iudæorum*. Ioa. 19. De secundo, Luc. 14. *Ne fortè veniat qui te inuitat & incip. cum rub. nouiss. locum tenere* Itê Numer. 16. Dathan & Abiron absorpti sunt, Giezi leprosus factus est 4. Regum 5. De tertio, Apostolus ad Hebr. 5. *Nemo assumat sibi honor.* &c. Item Ierem. 1. *A, a, a, Domine Deus, nescio loqui*, Mat. 23. Amât primos recubitus.

Vnico beneficio sit contêtus, vt: Ordinatio Apostol. seruetur, / Res figuræ conformetur, / Stultitia declinetur.

De primo, Apostolus 2. ad Timoth. 3. *Vnius vxoris virum*, Psalm. 77. *Vnam petii à Domino, hanc requir.* &c. Canticorum 6. *Vna est columba mea.* De secundo, Genes. 6. *In vno cubito consummabis eam*: scilicet arcam. Tertiû patet: quia stultus est qui vni ecclesiæ regendæ non sufficit, quod se de pluribus intromittit. Item quia ad impossibilia se obligat, quia in vtraque ecclesia debet horas dicere, missas celebrare, & onus importabile sibi est impositum.

SIMONIACE non intret, ne: Lepra inquinetur, / Perditione damnetur, / Cælo priuetur.

De primo, exemplum in Giezi 4. Regum 5. De secundo, Acto. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* De tertio, Matth. 21. *Christus eiecit ementes & vendentes.*

Item simonia: Maledictionem inducit, / Fures discernit, / Iussa diuina contemnit.

De primo, Amos 6. *Væ qui ingredimini pompaticè in domum Domini.* Item Michææ 3. *Væ qui ædificatis Sion in sanguini.* De secundo. Ioan. 10. *Qui non intrat per ostium* &c. De tertio, Matth. 11. *Gratis accepistis, gratis date.*

DOTES animæ erunt: Cognitio primæ veritatis, / Dilectio summæ bonitatis, / Fruitio diuinæ maiestatis.

De primo, Esaiæ 60. *Tunc videbis, & affiues* &c. Matth. 5. *Beati mundo corde* &c. Ioan. 17. *Hæc est vita æterna* &c. De secundo, Esaiæ 31. *Cuius ignis in Sion* &c. Gen. 6. Arca linita fuit bitumine. Item propter charitatê, quod proprium est singulorum, commune est omnium. De tertio, Ans. Anteueniat oro têpus. Item nota circa primam, dicentur animæ scilicet cognitionem, quod illa visio cognitio erit matutina, vespertina, meridiana. Prima in verbo. Secûda in proprio genere. Tertia, in aperta Dei visione. De primo Genes. 1. *Factum*

Factum est vespere & mane &c. Nam sicut modo creaturæ sunt speculum creatoris: sic erunt tunc econuerso. De secundo Gregor. Quid est quod non videt qui videt omnia? Bernard. Fili, ad scholas propera. De tertio, Augu. Videbimus tuæ maiestatis &c. Esa. 33. *Videbuut oculi tui regem in decore suo.*

DOTES corporis erunt:
- Claritatis pulchritudo,
- Agilitatis promptitudo,
- Subtilitatis aptitudo.
- Impassibilitatis fortitudo.

De primo, Matthæ 13. *Fulgebunt iusti* &c Psalm. 102 *Renouabitur vt aquila* &c. Nota quòd pulchritudo Absolonis est ibi fœditas. De secundo, Esa 40. *Assument pennas vt aquila* August Protinus vbi voluerit spiritus &c. Nota quod agilitas Azaëlis esset ibi claudicatio De tertio, Sap. 3. *Tanquam scintilla in* &c. Ioan. 10. *Intrauit Iesus ianuis clausis.* Exemplum de sole qui vitrum transit. De quarto, Esaiæ 25. *Præcipitabit mortem in sempiternum.* Nota quod fortitudo Samsonis esset ibi infirmitas, Moysi sanitas esset ibi vilitas, Saulis strenuitas esset ibi debilitas, Dauid & Ionathæ amicitia ibi esset peruersitas, Absolonis formositas ibi esset deformitas, Salomonis sapientia ibi esset stoliditas, Assueri diuitiæ ibi essent mendicitas, Augusti libertas ibi esset illibertas.

In vita æterna erit:
- Affluentia diuitiarum,
- Influentia deliciarum,
- Confluentia bonorum.

De primo, Genes. 15. *Ego ero merces tua magna nimis.* De secundo Leui. 20. *Dabo tibi terram fluentem lacte & melle.* De tertio, Psal. 8. *Gloria & honore coro.* Esa. 61. *Vt darem eis coronam pro cinere.*

Item ibi erit Deus:
- Speculum visui,
- Cithara auditui,
- Mel gustui,
- Flos tactui.
- Balsamus olfactui.

De primo, Sap. 7 *Candor lucis æternæ speculum sine macula* De secundo, Esaiæ 16 *Venter meus quasi cithara.* Item exemplum de cithara eremitæ. De tertio, Eccl. 24. *Spiritus meus super mel dulce* Psa. 30. *Quã magna multi. dulce, tua* August. Ducis me in quandam dulce. De tertio, Cant 2. *Ego flos campi* &c. De quinto, Ecclesiastic. 24. *Sicut cinnamomum & balsamum arom.* &c.

Item ibi erit gloria sine:
- Contrarij permistione,
- Finis terminatione,
- Fastidij abominatione.

De primo, Esa. 1. *Excoquam ad purum* &c. De secundo, Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum* &c. Nota quod vita Matusalem esset ibi mors. De tertio, Eccl. 24. *Qui edunt me, adhuc esurient.*

Item ibi gaudebimus de:
- Periculorũ euasione,
- Mãsionũ ordinatione,
- Felicitatis cõmunitate

De primo, Psalm 88 *Misericordias Domini in æternum cantabo.* De secundo, ibi, Locabũtur omnes secundum ordinem primogenituræ. De tertio, August. Bonum singulorum erit omnium, & quod quisque non habet in se, habebit in alio.

Item ibi erit:
- Conuiuium iocunditatis.
- Pax tranquillitatis,
- Facultas libertatis.

De primo, exemplum in conuiuio Assueri. Esther. 1. Bernard. Angelorum & hominum vnum conuiuium. Item actor seruitor. De secundo, Esa. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine* De tertio, Cessabit omnis prælatio.

Item ibi erit:
- Gaudium in corde,
- Melos in ore,
- Redolentia in corpore.

De primo, Esa. 9. *Latabuntur coram te sicut* &c. De secundo, Esa. 51. *Gaudium & lætitia audietur in ea.* Exemplum de auicula quæ CCC. annis cantauit, De tertio, Ecc. 24. *Sicut cinnamomum* &c.

Item gaudebimus:
- Supra, de diuina consolatione,
- Infra, de loci amœnitate,
- Iuxta, de amicabili societate.

De primo, Apoc. 21. *Absterget Deus omnem lacrymam* &c. De secundo, Apoc. 21. *Platea & muri eius* &c. De tertio, Bernard. Angelorum & hominum vnum erit conuiuium. Item de corporis & animæ glorificatione, Esa. 35. *Fugiet dolor & gemitus* &c. Luc. 6. *Mensuram bonam & confertam.*

Item ibi erit:
- Amœnitas vernalis,
- Lux æstiualis,
- Vbertas autumnalis,
- Quies hyemalis.

De primo, Ansel. O immarcessibilis decor.

Illi igitur rosæ, lilia, & violæ. De secundo, Apoc 2. *Ciuitas illa non eget sole & luna* De tertio, Psalm. 143 *Promptuaria eorum plena* &c. De quarto, Esaiæ. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine* &c. Idem *Sedebit vnusquisque sub ficu sua*, Michææ 4.

Itē implebitur { Rationalis sapiētiæ illustratione. Concupiscibilis desiderabilium adoptione. Irascibilis triūphi decoratione.

De primo, Bernard. Fili, ad scholas propera &c. De secundo, Psalm. 102. *Qui replet in bonis desiderium* &c. De tertio de Dauid de quo cantabant 1. Regum 29. *Et Dauid decem millia in millibus suis.*

GENERALITER omne peccatum fugiendum est, quia { Dæmonibus placet, Deo displicet, Homini nocet.

Primum patet per hoc quòd diabolus semper homines tentat, vt in peccata præcipitet. Gregor. Nihil se fecisse æstimat cum animas non sauciat. Idem. Assidua tentatione diabolus tentat vt saltem tædio vincat. Secundum patet per hoc quod Deus semper est paratus peccata destruere, sicut dicit Ezech. 18. *Quacunque hora peccator ingemuerit* &c. Item patet per hoc quod nullum tantum amat quem non pro peccato mortali damnaret si id faceret. Item per hoc quod filium tradidit vt peccata destrueret, & similiter matrē pati permisit, sicut dicitur Luc. 2. *Tuā ipsius animam pertransibit gladius.* De tertio, Gregor. Quidquid patimur, peccata nostra meruerunt. Nota peccatum mortale est cōtemptus Dei, fuga angeli, odium sanctorum, clausura regni Dei, perditio virtutum, obtenebratio animæ, conformitas satanæ, meritū gehennæ. Veniale peccatum est, distractio sensuum, impedimentum feruoris charitatis, obstaculum diuinæ consolationis, via peccati mortalis, dilatio futuræ retributionis.

Item peccatum fugiendum est, quia { Benignitatem furibundam reddit, Angelum custodiæ ab homine repellit, Corpꝰ & animā occidit

De primo, Psalm. 6. *Domine, ne in furore tuo arguas me* &c. De secundo, Exemplum in Vitis patrum, quod quando loquebantur mala, dæmones in specie porcorum volutabant se coram illis gaudentes, & angeli à longe stabant. De tertio, exemplum 1. Reg. 31. De Saul qui occidit se gladio proprio: sic quilibet peccato proprio. Item peccatum etiam occidit quasi venenum. Item quasi serpens. Item quasi sagitta diaboli.

Item peccatum fugiendum est { quia { Mala prętērita reuocat Vitā tēporalē breuiat, A Deo elongat.

De primo, Matth 18. *Serue nequam, omne debitum* &c. De secundo, Psalm 54. *Viri sanguinum & dolosi* &c. Exemplum in Sodomis, in Dathan & Abiron in mari Rubro, in Adā & Eua. De tertio, exemplum in filio prodigo *qui abiit in regionem longinquam* diss. Luc. 15.

Item peccatum { Excæcat rationabilem, Excæcat concupiscibilem, Debilitat irascibilem.

De primò, exemplum Tob. 2 De secundo, Psalm. 142. *Anima mea sicut terra sine aqua* &c. vnde tales æterno incendio præparantur. De tertio, exemplum in Samsone qui post abscisionem crinium, id est donorum spiritussancti, non potuit aduersariis resistere. Iud. 16

Item peccatum fugiēdum est { quia { In naturalibus vulnerat Gratuitis spoliat, Maculando deturpat.

De primo, Esa. 1. *A planta pedis vsque ad verticem capi.* Thren. 4 *Quomodo obscuratum est aurum.*

Item peccatum { Hominem captiuat, Conscientiam amaricat, Premendo grauat.

De primo, Psal. *Educ de carc.* &c. Idem: *Anima nostra erepta est* &c. Peccatum autem ligat omnia membra, vt ad Christi obsequiū sint inhabilia. De secundo, Jerem. 2. *Vide quā malum & amarum est dereliquisse te* &c Psal. 31 *Conuersus sum in ærum.* &c. Esa. 66. *Vermis eorum non morietur.* De tertio, Psalm. 37 *Sicut onus graue grauata* &c. nota quod omnes montes non possent hominem premere tam profunde sicut vnum mortale peccatum. Est enim mortale peccatum sicut lapis suspensus in collo canis qui submergi debet. Et sicut canis primo sentit ponderositatem lapidis quando dē manu proiicitur: sic anima primo sentit grauitatem peccati cum exierit de corpore.

Item peccatum { Apostasiam inducit, | Insensibilem reddit, | ad plura peccata trahit.

De primo, exemplum in filio prodigo qui abijt Luc. 15. Facit autem peccator contra illud promissum baptismale. Abrenuntio satanæ &c. & quia talis non soluit Deo promissionem suam: nec Deus soluet ei suam. De secundo, Psalm. 13. *Aures habent & non aud.* Satis insensibilis est qui non audit tonitruum prædicationis, & tubæ nouissimæ, & clamoris Christi in cruce. Item qui iacens in igne concupiscentiarum mundi non sentit. Item qui captiuus tenetur, & quotidie moritur, non sentit. De tertio, Greg. Peccatum quod per pœnitentiam non di. &c. & hoc ideo est quia per peccatum iste efficitur minus potẽs resistere, quia naturalia vulnerantur: & armis suis, id est virtutibus spoliatus adiutorẽ suum amisit.

Item peccatum { Deum damnificat, | Angelum defraudat, | Hominem contristat.

Primum patet: quia animam aufert quam proprio sanguine redemit, & Deum de domo propria expellit. Secundum patet: quia angelus fraudatur illo gaudio, quod de gloria istius habiturus esset. sicut dicit Augu. quòd vnusquisque tantum ibi gaudet de bono alterius, sicut si esset in seipso. De tertio, nota quòd peccatum istius nocet hominibus in mundo per vnius adiutoris amissionem. Ecclesia enim est *vt castrorum acies ordinata.* Can. 6. Item nocet his qui sunt in purgatorio per suffragiorum diminutionem. Item illis qui sunt in inferno per ignis augmentationem: quia non minus ardet, qui cum multis ardet: immo plus, quia materia ignis augmẽtatur.

Item peccatum. { In preterito de paradiso expulit, | In præsenti omnia mala inducit, | In futuro iudicio hominem confundit.

De primo, patet Genesis 3. De secundo, Gregor. Quidquid patimur, peccata nostra merue. Igitur si odimus illum qui interficit patrem nostrum, magis est odiendum peccatum quod mortalitatem inducit, & omnes parentes nostros interfecit. Genes. 2. *Quacũque hora comede. morie.* immo Christum occidit peccatum. Vnde 1. Petr 2. *Qui peccata nostra pertulit in corpore.* scilicet super. De tertio Apostolus Hebr. 4. *Omnia nuda & aperta sunt* Dan. 7. *Antiquus dierum sedit.*

GVLA fugienda est quia { Deiicit, | Idololatriam inducit, | Spiritualia bona cõtẽnit.

De primo, exemplum in Adam qui propter cibum vetitum deiectus est de paradiso. Genes. 3. De secundo, Exod. 32. *Sedit populus manduc.* &c. Apostolus Phili. 3. *Quorum Deus venter est.* De tertio, exemplum in Esau Genes. 25.

Item Gula { Diabolo domum præparat, | Spiritum grauat, | Seruum contra se armat.

De primo, Matth. 8. *Mitte nos in porcos.* Itẽ exemplum in dialogo de illa quæ comedit dæmonem in lactuca. De secundo, Lucæ 21. *Videte ne grauentur corda vestra crapu. & ebri.* De tertio, Prouerbior. 29. *Qui delicate nutrit seruum suum.* Ecclesi. 33. *Virga & cibus & onus asino* &c.

Item Gula { Luxuriam inducit, | Homicidia & Acediam malam facit, | Bursam vacuam reddit.

De primo, Apostolus Eph. 5. *Nolite inebriari vino in quo est luxuria.* Exemplum in Loth Gen. 19. De secundo, Exemplum in Ioanne Baptista, & filiis Iob, & Aman, qui omnes in conuiuijs perierunt. De tertio, Salomon Pro. 21. *Qui amat pinguia, non ditabitur.*

Item gula inducit mortem { Naturæ, | Culpæ, | Gehennæ.

De primo, Genes. 2. *Quacunque hora comede. mori.* De secundo, Apostolus 1. Tim. 5. *Vidua viuens in dili. mor est.* De tertio, Genes. 41. *Septem boues, septem anni sunt* &c. Esa. 17. *Auferetur gloria Iacob. & ping car. eius mar.* Vnde quidam in Vitis patrum afflixit se in sole propter cucumerem quem concupiuit. Species huius quinq; sunt. Vnde versus. *Pre, properè, lautè, nimis ardenter, studiose.*

EBRIETAS { Hominem maledicit, | Aeternam sitim inducit, | Apostatare facit.

De primo, Esaiæ 5. *Va qui mane sur.* &c. De secundo, Luc. 16. *Mitte Lazarum vt inting.* &c. De tertio, Ecclesiast. 19. *Vinum & mulie-*

non postatarsfaciunt.

REMEDIA Gulæ { Spiritualium ciborum frequẽs sumptio, Futuræ carnis consideratio, Æternæ cœnæ meditatio.

De primo, Deutero. 8. *Non in solo pane viuit homo.* Vnde quidā in Vitis patrum propter diuina colloquia ciborum sunt obliti sumptione. De secundo, Eccl 10. *Cùm morietur homo, hereditabit serpentes, bestias & vermes.* Peccator enim tres habet hæredes. Amici nanque auferunt res, diabolus animam, vermes corpus. De tertio, Lucæ 14. *Quidam homo fecit cœnam magnam.*

LVXVRIA fugiẽda est { quia { Placet dæmonibus, Displicet Angelis, Deo est contumeliosa, Proximo iniuriosa.

De primo, Job 40 Behemoth *Dormit in locis humentibus.* De secundo, exemplum in angelo qui obstruxit aures. De tertio, quia templum Dei inquinat. Apostolus 1. Cor. 6. *Qui autem fornicatur, in corpus* &c. Item quia spōsam Christi violat. Apost. 2. Cor. 11. *Despondi vos uni vir. virg.* &c. De quarto, quia proximum scandalizat. Osee 5. *Facti estis quasi laqueus speculationi, & quasi rete expansum subter montem Thabor.* 2. Reg. 1. *Non recedet gladius meus de domo tua.* Hoc dicitur ad Dauid propter Bersabee.

Item luxuriosis { Pars vilissima datur, Mens infatuatur, Christ9 de corde repellitur

De primo, Genes. 3. *Quia obedisti voci uxoris tuæ plus quam meæ, maledicta terra* &c. De secundo, Osee 4 *Vinum & ebrietas auferunt cor.* De tertio, Exemplum de monacho qui filiam sacerdotis idolorum voluit accipere vxorem. Math 6 *Non potestis Deo seruire & mammonæ.* Item: *Vulpes foueas habēt.* ibidem 8. Item in peccato luxuriæ delinquitur tripliciter, Corde, ore, & opere.

Corde, per { Cogitationem, Delectationem, Consensum

Hæc tria signata sunt Gene. 3. per serpentem, mulierem & virum. De primo, Iob 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis.* Et quidam dixit in Vitis Patrum mulieri roganti quod haberet sui memoriam, rogo Deum vt auferat memoriam tui à me. De secundo, Genes. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* De tertio, Jer. 9. *Intrauit mors per fenestras* &c.

Item ore tripliciter delinquitur, scilicet { Turpiter, Cum turpibus, De turpibus.

De primo, Psalm. 140. *Pone Domine custod. ori meo* De secundo, Eccl. 9. *Colloquium eius sicut ignis exar.* exemplum Gen 39. de Joseph. De tertio, Psalm. 100. *Qui loquitur iniqua, non dir. in conspectu oculorum meorum.* Talis similis est scrophæ, quæ semper rostrum ponit in stercore.

Item opere delinquitur { Ipso facto, Intuitu incauto, Tactu inordinato.

De primo, Exod. 20 *Non mœchaberis.* De secundo, exemplum in Dauid, Bersabee, & Ioseph, Judith. & Susanna. De tertio, Ecclesi. 23 *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea.* Eiusdem 26. *Qui tenet eam, quasi qui apprehendit scorpionem.*

REMEDIA huius peccati sunt { Mortis extrema cogitare, Occasiones fugere, De se non nimis præsumere.

De primo, Ecclesiast. 7. *Fili mi, memorare nouissima tua, & in æternum nō pec.* Hieronymus: Facile contemnit omnia qui se semper cogitat moriturum. De secundo, Apostolus 1. ad Corinthios 6. *Fugite fornicationem* &c. nam contra alia vitia pugnandum est, istud tantum fugiendum est. De tertio, nota quomodo Dauid cecidit sanctissimus; Salomon sapientissimus, Samson fortissimus.

Item remedia sunt { Frequens occupatio, Carnis mortificatio, Tētationis repugnatio.

De primo, Ecclesiast. 11. *Malitia vnius horæ obli.* Item de secundo 2. Regum 11 *Factum est eo tempore quo reges solēt ad bella procedere* &c. Matth. 17. *Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi in oratione & ieiu.* Hieron. Non sanat oculum quod sanat calcaneū. De tertio, Jac. 4. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* de hoc nota exemplum in Vitis patrum, de illo qui impugnabatur à spiritu fornicationis, & sæpius veniens ad senem non est liberatus: Tādem seni ostensa est illius negligentia: quia quando dæmones ludebant coram ipso in specie diuersarum mulierum, ipsis condelectabatur

stabatur plus debito. Jtem de illo qui accepit carnes putridas illius mulieris de qua tẽtabatur & posuit in cella sua. Jtem de monacho qui fecit limosam mulierem & filiam.

PER choream {
Deum offendimus,
Idololatriã introducimus,
Festis iniuriam facimus.

* De primo, Exod. 32. qualiter multa millia interfecta & tabulæ testamenti fractæ, quãdo coram vitulo cœperunt ludere. Secundũ patet, quia processiones soli Deo exhibendę sunt, & isti diabolo faciunt, vel hirco pro quo chorizant. De tertio, August. dicit, Melius est in dominicis diebus arare, quã chorizare, vel choreas ducere. Exodi 20. *Memento vt diem sabbati sanctifices*, id est, te sanctum facias in eo: scilicet orando, bonis operibus vacando non Deum impugnando.

Item per choream {
Exercitus diaboli contra Deum congregatur,
Proximus scandalizatur,
Miseria præsens non attenditur.

De primo, 1. Machab 9 *Congregati sunt inimici nostri, & gloriantur*: tot autem gladij sũt ibi quot mulieres ornatæ. Hieron. Species mulieris gladius igneus est. De secũdo, Matt. 18. *Qui scandalizauerit*: scilicet vana audiendo, stulta loquendo, nociua tangendo. De tertio, Eccl. 11. *In die bonorum ne immemor sis malorum*: scilicet præteritorum quæ recolimus, præsentium quæ sentimus, futurorum quæ timemus.

Item chorizatores {
Mendaces se ostendunt,
Impios se faciunt,
Sacramenta Ecclesiæ contemnunt.

Primum patet: quia contra illam promissionem faciunt. Abrenuntio satanæ &c. De secundo, Psalm. 11. *In circuitu impij ambulant*. Tertium patet, quia baptismalem innocentiam amittunt, confirmationis signum deponunt, Eucharistiam quã sumpserunt paulò antè contemnunt: & sic de alijs sacramentis, scilicet pœnitentia, extrema vnctione &c.

Jtem istorum {
Passus omnes numerantur,
Gaudium in tristitiã vertetur
Via temporalis breuiabitur.

De primo, Iob 13. *Vestigia pedum me. considera* De secundo, Lucæ 6 *Væ qui ridetis, quia flebitis*. Esaię 3. *Erit [illegible] zona funiculus*. De tertio, Apostolus 1. ad Corinth. 11. *Propter quod dormiunt multi &c.*

AVARV {
Naturæ contrariatur,
A Domino maledicitur,
Scelestus demonstratur.

Primum patet: quia creaturæ se communicant, quod ipse non facit. Item terram super omnia diligit, quam natura infimam ordinauit. De secundo, Esa. 5. *Væ qui coniungitis domum ad domum*, Augustinus: Maledictus dispensator auarus cuius largus est Dominus. De tertio, Eccles. 10. *Auaro nihil est scelestius*: dat enim Christum pro denario. Vnde quantum ad hoc peior est Iuda.

Jtem auarus est iniquus {
In Deum,
In seipsum,
In proximum.

Primum patet: quia Deum suis donis impugnat. Secundum patet: quia transeundo maria & Alpes seipsum euiscerat. Tertium patet: quia proximum pro eleemosynarum subtractione iugulat. De primo, Psalm. 34. *Retribuant mihi mala pro bonis*. De secundo, Ioan. 4. *Impii laborauerunt, & alii in labores eorum intro*. scilicet raptores vel mali filij. vnde diuitias quas ipsi acquirunt cum labore, possident cum timore, amittunt cum dolore. Isti similes sunt araneæ quæ faciendo telam vt muscas capiat, seipsam euiscerat. De tertio, Ambrosius: Pasce fame morientem: quod si non pauisti, occidisti: & hoc ideo, quia in necessitate omnia sunt communia.

Jtem auaritia {
Introitum paradisi claudit,
In infernum demergit,
Idololatriã hominẽ cõstituit

De primo, Matthæi 19. *Facilius est camelũ per fora* &c. De secundo, Augustinus, Naufragium fugies, & plumbum amplecteris; Vnde Socrates magnam massam pecuniæ projecit in fluuium, dicens: Mergam te, ne demergas me. Jtem tertium patet: quia dat fidem auarus, spem & charitatem pecuniæ quibus in Deum debemus moueri. Apostolus Ephes. 5. *Auaritia est idolorum seruitus*.

Item amor pecuniæ {
Dominum interficit,
Doctrinam contemnit,
Cæcitatem spiritualẽ inducit.

De primo, habemus exemplum in Iuda: De secundo, nota quod Christus docuit nos auaritiam declinare verbo & exẽplo. verbo,

Matth.

Matt.5. *Beati pauperes spiritu*. Item exemplo, Matth 8. *Vulpes foueas habent*. Lucæ 2. *Inuenietis infantem pannis inuolutum*, De tertio, exemplum Tob. 2.

Item auaritia { Hominem captiuat, Hominem inquinat, In homine omnia vitia parat

De primo, glos. super lætatus sum, Amor temporalium fastus est pennarum cælestium siue æternarum. Apostolus 1. ad Tim. 6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueũ Diaboli*. De secundo, Osee, 2. *Vt quid aggrauant contra se densum lutum?* Exod. 1. *In luto & latere*. De tertio 1. ad Tim. 6. *Radix omnium malorum* &c. Ex hac enim sequũtur oppressiones. Sen. Quietissimè viuerent homines, si hæc duo pronomina tollerentur, meum & tuum. Item sequuntur lites. Exemplum habes in Abraham & Loth. Genes. 13. Item ex hac sequuntur gula, luxuria, inuidia, superbia &c.

Item auaritia { In seruitutem redigit, In terra mentem figit, Insatiabilem facit.

De primo, Eccl. 10. *Pecuniæ obediunt omnia*. Sed difficile est tali dominæ seruire, quæ facit famulã mori fame. Si quis seruit auaritię nõ audet ad sufficientiã comedere. De secundo, Genes. 3. *Supra pectus tuum gradieris*. Talis comparatur talpæ. Sed nota, leuia tẽdunt sursum vnde pauperum est cælum: quia in vltima sponda dabitur illis, quibus primo non fuit datum. De tertio, Ecclesiast. 5. Auarus non implebitur pecunia. vnde comparatur hydropico, & sacco pertuso, & inferno qui nunquam dicit, Sufficit: & mari, cui omnia influunt, & tamen non redundat. Hieronym. Auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Vnde accidet ei sicut cani qui voluit in aqua vmbram carnis capere, & illam quam habuit, amisit.

Vsurarius { Rem mortiferam sitit, Magnum pretium negligit, Expensas super nobile pignus recipit.

De primo, Iob 20. *Diuitias quas deuorauit euomet*: vnde comparatur sanguisugæ. De secundo, Augustinus: Fœnerare, & centuplum accipies. Idem. Vis esse optimus mercator, egregius fœnerator, da quod non potes retinere, vt consequaris quod non potes amittere. Bernard. Optimus mercator qui nil suorum sibi præferendum putat. Item tertium patet, quia recipitur super animam.

Item Vsurarius { Viam paradisi obstruit, De aqua ignem accendit, Proprios filios occidit.

Primum patet: quia cum *arcta sit via quæ ducit ad vitam*, Matth. 7. Ipse tamẽ magnum pondus super se ponit. De secundo, Ecclesiastici. 3. *Aqua extinguit ignem, ita eleemosyna*. Igitur cum quo deberet ignem extinguere: ignem accendit. De tertio, Osee 9. *Ephraim ad occisionem filios suos ducit*. Vnde in inferno pater filio maledicit, & econuerso: quia vterque potest alteri causam damnationis imponere. Ecclesiasti. 41. *De patre impio conqueruntur filij, quoniam propter illum sunt in opprobrio*.

Item vsurarius { Naturę ordinem peruertit, Requiem & lucem vendit, Festa sanctorum cõtemnit.

Primum patet: quia naturæ est vis insita rebus ex simil. similia procreans. ipse autem ex auena facit triticum, & sui nũmi frumentum pariunt, & hoc singulis diebus. De secũdo, Eze 7. *Qui vendit, ad id quod vendidit non reuertetur*. ergo vsurarius lucè perpetua carebit. Non ergo cantetur ei, *Requiem æternam*. Vendit & tempus quod commune est omnibus. De tertio, habemus quod colligens ligna sabbato mortuus est. Nu. 15. Præterea omnes sancti derelinquent eum in die iudicij quorum dies vendidit.

Item vsurarius { Legẽ triplicẽ transgreditur, Vix ab hoc vitio cõpescitur, Diabolo assimilatur.

De primo, Gen. 3. *In sudore vultus tui* &c. Sed iste sine labore vult comedere. Psal. 72. *In labore hominum non sunt*. Item facit contra illud Deut. 23. *Non fœneraberis fratri tuo, sed alieno*. vnde quantum ad hoc peior est Judæo. Secũdum patet, quia vix restituit. vnde peior est inferno, qui aliena in passione Domini restituit. Iste autem passioni Domini nil restituit, imò prædicationem eius fugit, sicut bufo odorem floris vinearum. Item ipse peior est Iuda, qui xxx. denarios restituit. Tertium patet: quia sicut diabolus non dormit, ita nec iste quantum ad lucrum. Ex quo igitur vsurarius nocte & die ad infernũ tendit.

dic, no est mirum si citius peruenit. Item diabolo aliena rapit, & est astutus in lucro animarum, sic & ille.

Item vsurarius { Plura peccata simul in diuersis locis perpetrat, / Plus quàm latro spoliat. / Stultum se esse demonstrat.

Propter primum comparatur grandini, quæ propter suam dilationem simul in diuersis locis nocet: vnde quantũ ad hoc peior est aliis peccatoribus, ex quo ergo rustici pulsant contra grandinem, multo fortius pulsare deberent adueniente vsurario. Quia cum grando percutit fructus in campo, percutit & fruges: iste vero pertulit ex arca frumentum, denarium de bursa, lectum de dorso, pallium de collo. Secundum patet: quia lacrymas & sanguinem pauperum deuorat. Esaiæ 9. *Vestimentum mistum sanguine erit in combust. & cibus ignis* econtra dixit David 2. Reg. 23. *Viuit Dominus, non bibam sanguinem virorum qui cum periculo hauserunt aquam.* vnde peior est lupo: quia lupo sufficeret vna capra, isti non sex porcæ. Præterea lupus tãtum dentib. sed quidquid iste habet, comedit, immo & homines. vnde Esa. 33. *Væ qui prædaris, nonne & ipse prædaberis?* Item vsurarius spoliabitur cælo, terra, & omnibus bonis: quo ergo deueniet cum diuidetur quia datur caro vermibus, anima dæmonibus, res parentibus. De tertio, nota quod stultus esset qui asino suo vel iumento diuitias congregaret: sic iste facit corpori, non animæ. Item stultus apparet; quia Deum decipere putat, cum vsuram diuersis nominibus palliet. sed nonne est ita sicut asinus qui diuersimodè nominatur, & tamen semper est asinus.

Raptores { In oratione non exaudiuntur. / Preces pro eis factæ frustrabũtur. / Pro spoliatis damnabuntur.

De primo, Esa. 1. *Cum multiplicauerit orationes vestras, non exaud.* Secũdum patet: quia lacrymæ pauperum obsistunt. Eccl. 35. *Non despicit Deus preces pupillorum, immò lacrymæ viduarum per maxillam descendunt, & exclamatio super deducentem eas,* scilicet super raptorem. Eiusdem 34. *Vnus orans, & alter maledicens cuius vocem exaudiet Dominus?* Nihil potest obtinere in curia regum qui ibi multos habet aduersarios. De tertio, Sapient. 4. *Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt & qui abstulerunt labores eorum.*

Item raptores { Homicidæ iudicantur. / In iudicio damnabuntur. / Diabolo assimilantur.

De primo, Eccl. 34. *Qui aufert in sudore panem, quasi qui fratrẽ suum occidit.* De secũdo, Esa. 33. *Væ qui prædaris* &c. Gre. Qui mihi visibiliter rapit vrgẽte exitu, inuisibiliter rapietur: & certè rapietur vt fur cuius collo imponitur furtũ. Thre. 1. *Iniquitates meæ circumuolutæ sunt & ligatæ collo.* Hæc attẽdẽs quidã in Vitis Patrum, qui cum cucumerem rapere voluit in sole se afflixit. Tertium patet: quia diabolus in cælo rapere voluit, & in paradiso, & adhuc facit. Item diabolus affligit malos, isti autem bonos & malos Esaiæ 59. *Qui recessit à malo, prædæ patuit.* Item deferunt angelo ad custodiam deputato, iste non: vnde quantum ad hoc, peiores sunt diabolo.

Item rapina { Deo est odibilis, / Proximo detestabilis. / Sibi damnabilis.

De primo, Esa. 61. *Ego Dominus amans iudicium, & odio habens rapinam.* Eccl. 34. *Qui offert sacrificiũ de substantia pauperis, quasi qui vic. fil. in con. pat.* Secundum patet, quod plus nocet proximo, quam fur vel vsurarius: nocet enim manifestè & violenter. Item lupo comparatur qui semper viuit de alieno. imo sibi quandoque sufficit capra vna, isti nõ. Itẽ sunt nuntii diaboli, quia perimunt homines in mundo, sicut ille in inferno. vnde eis Mat. 25. dicitur, *Ite maledicti in ignem æternum*, & sequitur, *qui paratus est diabolo & angelis eius.* De tertio, August. Lucrum in arca, damnum in anima. Item si damnabuntur qui sua non dant, quando saluabuntur qui aliena rapiũt? Vnde potest Dominus dicere, *Esuriui,* & non solum dedistis mihi manducare, sed quod comedere debui, mihi abstulistis, & sic de aliis operibus misericordiæ.

Monachus proprietarius { Furtum committit. / Vilem se ostendit. / Damnationem incurrit.

De primo, Ios. 7. Achior furatus est chlamydem coccineam & regulam auream contra prohibitionem Domini, propter quod multi sunt puniti. Item Genes. 31. Rachel fu-

fracta est idola patris. Ananias & Saphira fraudantes de pretio agri, mortui sunt. Actuum 5. De secundo, Hier. Monachus habens obolum, non valet obolum: imo comparantur tales Judæ qui loculos habuit. De tertio, Actuum 8 *Pecunia tua tecum sit in perditionem*, ita dixerunt sancti patres ad quendam sepe liendum, sicut legitur in dialogo Greg vnde de porta cæli facit portam inferni; claustrum enim porta cæli est. Gen 38. *Vidit Iacob scalã &c.* & quia huiusmodi furtum est, merito talis sicut fur suspenditur, imo vt gallus gallinaceus.

Item { Sacrilegium committit, Apostasiam incurrit, Stultum se ostendit.

Primum patet: quia sacrum de sacro tollit: animas quoque fraudat, propter quas eleemosynæ datæ sunt. Secundum patet: quia non magis habere proprium potest, quam exire de claustro. Item molam asinariam amotam de collo iterum alligat, & in spinas quas euaserat iterato se proicit: & luto quod proiecerat, secundario se inquinat, vt sus lota, & canis reuersus ad vomitum, & vxor Loth respiciens retro. Luc. 9 *Nemo mittens manum ad aratrum*. Tertium patet: quia cum in naui sit, guttam haurit vt in mari seipsum submergat. Cum sit in horto, sal spargit, ne herba gratiæ sibi crescat: & fontem pietatis obstruit, ne sibi fluat. Item cũ mortuus sit mundo, timet famem mori. Item facit sua pretiosiora seipso.

Lusor { Idololatriam incurrit, Proximum corrumpit, Multa bona perdit.

Primum patet: quia Nafcharr dominum appellat, & ipsum inuocat, & plus obedit taxillis, quam sanctus Martinus Domino: quia ille dedit tantum dimidium pallium, iste totum. Secundum similiter patet, quia commensales ad ludum ad similia incitantur Personæ quæ locant taxillos, afferent. & tamen, omnes peccant, imo porrigunt illis gladium vt se interficiant. Tertium patet: quia perdit opus, gratiam & gloriam, diabolus autem nunquam perdit. Ad minus enim lucratur duas animas.

Item lusor { Maledictionem incurrit, Plura peccata committit, Stultum se ostendit.

De primo, Esa. 65. *Maledictus puer centum annorum*. Secundum patet: quia ibi sunt periuria, vituperia, maledictiones, iræ, rixæ, homicidia, mendacia, auaritia, furta, scandala, blasphemiæ. Vnde tales quandoque puniuntur, sicut quidam qui iurauit per oculos Dei, & suus exilijt. Item quidam voluit sagittare Deum, & cruentata sagitta redijt. Tertium patet, quia illum ordinem peruertit. Eccl. 3. *Est tempus flendi, & tempus ridendi*. Nota exemplum in Barlaam de quatuor gladijs.

Accedia fugienda est, ne { Præceptũ Domini negligamus, Maledictionem incurramus, A creaturis cæteris discrepemus.

De primo, Gen. 3. *In sudore vultus tui*. De secundo, exemplum de ficu quam Dominus maledixit, quia folia tantum habuit. De tertio, nota quod exemplum debemus sumere in corporibus inanimatis sicut in herbis & arboribus, quæ licet in hyeme sint nudæ, tamen virtutem suam seruant, & tempore suo redeunt ad consueta. Item in corporibus sensibilib. Prouerb. 6 *Vade ad formicam, o piger*. Item in rationabilibus. August. O si tales essemus amatores vitæ permanentis, quales illi sunt vitæ fugientis. Idem: Inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.

Item accedia fugienda est { Vt denarius diurnꝰ recipiatur, Ne tempus amittatur, Ne vita corporalis succidatur.

De primo, Matth. 20. *Ite & vos in vineam meam*. De secundo, Bern Nihil pretiosius tempore: hoc ideo dicit, quia breui hora potest quis acquirere veniam, gloriam, & gratiam, & sequitur in auctoritate. Sed heu nihil vilius reputatur. Dicũt homines, Venite, ducamus tempus cum breue sit. De tertio, Luc. 13. *Succide illum, vt quid etiam terrã occupat*? Dignum est vt inutiliter vitam expendẽs, vitam amittat.

Item accedia fugienda est { Vt futurã famẽ preueniamus, Ne expectantem Deum contemnamus, Ne cœli gloriam negligamus.

De primo, Apostolus 2. Corint. 9. *Qui parcè seminat, parcè & metet*. Prouerb. 20. *Propter frigus piger arare noluit*. De secundo, Esaiæ 5. *Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas*. De tertio, exemplum in fatuis virginibus. Matt. 25. [illegible]

sten

[illegible] propter pigritiã [illegible] extendit [illegible] ad [illegible] gra[illegible], postea non habebit gloriam.

Item acedia { Deo displicet, Diabolo placet, Homini nocet.

De primo, Apocalyp. 3. *Vtinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es* &c. displicet autem Deo quòd in luto iacens propter pigritiam non vult surgere, & in igne concupiscentiæ, & in stillicidio præsentis miseriæ. De secundo, Matthæi 8 *Mitte nos in porcos*, & quum porcus mactandus est, permittitur in quiete pinguescere. Sed stultus est qui propter pulchram viam tendit ad mortem. Exemplum de duobus sociis in Barlaam. De tertio, Prou. 24. *Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant* &c. Nota quòd [illegible] corrumpitur [illegible], & ferrum rubiginem contrahit. [illegible]

Item acediosus { Hostem [illegible] se armat, Diabolo locum parat, Tentãdi fiduciam præstat.

[illegible] patet [illegible] qui corpus per quietem [illegible], la[illegible] facit [illegible] Petr. 5. *Sobrii estote & vigilate, quia aduersarius vester diabol. tanquã leo* &c. De secundo, Hier. Semper aliquid operis facito vt te diab. inueniat occupatum. [illegible] diaboli otiosus homo. Nota quòd patellam vacantem libenter petunt vicini non occupatam: sic & diabolus. Item muscæ libenter incidunt ollæ tepidæ non feruidæ. De tertio, dixerunt sancti in Vitis patrum, quod monachum operantem vnus dæmon impulsat, otiosum innumeri. Est enim otiosus homo quasi vrbs absque muro [illegible], & sicut signum positum ad sagittam, & quasi cera subitò liquescens ad ignem.

Item { Deum à se elongat, Dæmonum pœnis se sociat, Stultum se esse demonstrat.

De primo, Iob 28. *Non inuenitur in terra suauiter vi*[illegible]. De secundo, Psalm. 72. *In labore hominum non sunt.* Tertium patet, quia metere vult, & non seminare. Item languens & paralyticus, & mendicans non quærit medicum, sciens se esse [illegible] aquis, non manet manum. Vincula nõ vult per pigritiam soluere.

Item nimis [illegible] est acediosus qui { Furem fodientem parietem nõ [illegible], Se [illegible] sordium facit, Tonitrua audiens non surgit.

De primo, Matth. 24. *Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret*, mors fur veniret, non fur quotidie tollit vnum asserem: id est, vnã diem. Exemplum in Balaam de [illegible]. Incertum est quo loco te mors expectet, ideo tu illam in omni loco expecta. De secundo, Bern. Omnium tentationum sentina est otium; nam occasio est luxuriæ 2. Reg. 11. *Factum est eo tempore quo solent reges ad bella procedere* &c. Item nugarum. Athenienses ad nihil vacabant, nisi &c. Item curiositatis 1. ad Timoth. 5. *Discunt circuire domos*. De tertio, Cant. cor. 5. *Vocaui, & non respondit mihi*. Tonitruat Christus in prædicatione, & non audit etiam in die iudicij.

Item piger est qui { Ad cælum non scandit, Stercora de oculo non eiicit, Iaculũ de vulnere non extrahit.

De primo, Matth. 11. *Regnum cælorum vim patitur*, sed tardè peruenit [illegible] vnum pedẽ hodie, per annum alterum: sic & illi quorum motus est pes intellectus, sed non affectus. De secundo, exemplum in Tob. Matth. 7. *Eiice primum trabem de oculo.* De tertio, cantamus. *Peccata mea do sicut sa*[illegible]. Stultus est qui vulnera non præcauet armis sumendo. Boetius. Talia tibi cõtuleramus arma quæ nisi prior abiecisses inuicta te firmitate tuerentur.

Indeuotio nascitur ex { Remorsu conscientiæ, Cibi spiritualis esurie, Vitio superbiæ.

De primo, Augu. Palato non sano pœna est pa. qui sano &c. & oculis ægris odiosa lux quæ puris &c. De secundo, Psal. 101. *Aruit cor meum, quia oblitus sum come.* &c. Isti semper sunt in pascuis & macilenti manent. Et hoc ideo quia tædium habent terere [illegible], & applicare olfactui. De tertio, 2. Reg. *Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia* &c. Isti [illegible] igne frigidi manent: quia inter [illegible] lem iustitiæ ponunt montes superbiæ.

Jtem indeuotio nascitur ex defectu { Timoris, Amoris, Occupationis.

De primo, Eccl. 7. *Qui timet Deum, nihil negligit.* Est enim timor Domini quasi stimulus agitans. De secundo. Gregor. Qui amat ardentius, currit velocius, & peruenit citius. Christus est ignis mobilis, & anima spiritualis subleuans hominem, & reddens agilem. Tertiũ patet, quia aqua ex quiete putrescit, & ferrum rubiginem contrahit.

Desperatio { Deo displicet, Dæmonibus placet, Homini nocet.

De primo, Hier. Magis offendit Judas quod se suspendit, quam quod Deum tradidit. Secundum patet: quia homo per desperationem efficitur similis diabolo. De tertio, Prouerb. 24 *Si desperaueris lapsus, in die angustiæ minuetur fortitudo tua.* Nota, nimis artũ haberet cor, qui timeret mori fame, si mundus plenus esset panibus. Sic qui desperat, cùm misericordia Domini plena sit terra. secundum Psalm.

Item talis { Infinito finem ponit, Fontẽ misericordię Dei obstruit, Deum mutabilem credit.

De primo, Aug. Deus est inter omnia non inclusus, extra omnia non exclusus: quanta autem Dei est maiestas, tanta & bonitas. vnde idem, Jngenti libertate atque vbertate replet omnes creaturas pro capacitate earum. De secundo, Ans. O æternum & incessabile, clarum & dulce profluuium, cuius vnda sine ortu, profundum sine fundo, cuius altitudo incircunscriptibilis, cuius puritas imperturbabilis. Cant. 4. *Fons hortorum puteus aquarum.* De tertio, nota quod iste credit Deum nunc crudeliorem, quam quando latronem saluauit, Mariam Magdalenam, Paulum, Petrum, & deprehensam in adulterio.

Jtem remedium desperationis est consideratio { *Dominicæ passionis, Diuinæ veritatis, Misericordiæ virtutis.*

De primo, Bernard. Duplici ratione debetur vita æterna, scilicet filiali hæreditate, & meriti virtute, ideo vnum sufficit, aliud mihi reliquit. Sic respondit diabolo volenti eum in desperationem ducere. Jtem desperans vilipendit passionem Christi, quasi non sufficit delere peccata. De secundo, Ezech. *Quacunque ho. pec.* &c. Item. *Viuo ego, dicit Dominus nolo mor.* Nota quod peccator dicitur magnus propter peccatorum magnitudinem vel multitudinem. Contra hoc misericordia Dei magna est & multa. Psalm. 50. *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam* &c. Tanta vero Dei est misericordia quod geometrici nequeunt mensurare eius magnitudinem, nec arithmetici possent numerare eius multitudinem. Ansel. Quanto Deus maior est homine, tanto mea malitia inferior est bonitate eius. De tertio, Dixit beatus Martinus ad diabolum, Si adhuc ageres pœnitentiam, consequereris veniam.

FERVOR indiscretus aufert { Corpori boni operis effectũ, Spiritui affectum, Deo honorem diuinum.

Primum patet: quia arcus nimis tensus frangitur. Exemplum de illo qui propter nimiam festinantiam fregit ollas. De secundo, Prouerb. 10. *Qui festinus est pedibus, offendet.* Nota quod periculosa est infirmitas quæ est ex calore. Jtem peius est equum habere inter hostes sine calcaribus, quam cũ calcaribus. Tertium patet, quia aufert Deo debitum sacrificium, quia sine sale. Jtem quia magistrũ, scilicet Christum, volunt excedere: & eius obsequium fuit rationabile. Rom. 12. *Rationabile obsequium vestrum.* sis ergo animal findens vngulam.

Item tales { Diurnũ bonũ breuiter destruunt, Arma nimis ponderosa sumunt, Vanam gloriam in se nutriunt.

De primo, Psalm. 58. *Fortitudinem meam ad te cu.* &c. Nota cum equo subtrahitur auena, facit malam dietam. Eccl. 33. Virga, & onus, & cibus asino. De secundo, exemplum de Dauid quando debuit pugnare. Nota nauis nimis onerata submergitur. De tertio, Bern. Quæ maior superbia, quàm quòd vnus homo toti congregationi iudicium suum præferat, tanquam solus habeat spiritum Dei.

IRA { Imaginem Dei dissipat, Hospitium Spiritussancti turbat, Execrabilem se demonstrat.

De primo, Augustinus: Mansuetudo imaginem Dei in nobis seruat, qui semper tranquillus

quillas est: sed ira dissipat, & multis virtutibus priuat. De secundo. Gregorius: Dum ira animum pulsat, Spiritui sancto hospitium suum turbat Eccl 27. *Furor & ira vtraque exsecrabilia sunt*. & dicit glos. interlin. in cōspectu Dei.

Item ira { Diabolum introducit,
Se Deum ostendit,
Templum Dei incendit.

Primum patet, quia sicut in pace factus est locus Dei: sic ira locus diaboli Secundum patet, quia vindictam quæ Deo seruanda est, sibi vsurpat. Rom. 12. *Mihi vindictam, & ego retribuam* Vnde quidam in Vitis patrum, Domine, non es nobis necessarius. De tertio, Psal. 73. *Incenderunt igne sanctuarium tuum.* Ioelis 1. *Ignis comedit speciosa deserti*. Isti sunt similes draconi qui vomit ignem.

Item ira { Excæcat,
Captiuat,
Mortificat.

De primo, Actor. 7. *Domine, ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt* &c. Idem dixit Christus. De secundo, Luc. 6. *Dimittite, & dimittemini* &c. De tertio, Job 5. *Virum iniustū interficit iracundia*, & furiosi solent se occidere. dicit Augustinus: Qui per corpus suum mittit gladium vt lædat tunicam alterius, talis, primo deberet vindicare in seipso quia se occidit.

Item talis { Judicium extremum præuenit,
Aures Dei sibi claudit,
Infirmum se esse ostendit.

De primo, Apostolus 1. Cor. 4. *Nolite ante tempus iudicare*. talis vult esse actor & iudex in eadem caussa. August. Dicit malus, Domine occide malum. Respondet tibi Deus, Quē vestrū: imò sic orando facis te iudicem, & Deum vis esse tortorem, quod est officium diaboli. De secundo, Eccles. 28. *Homo homini reseruat iram & à Deo quærit medelam.* Item Luc. 7. *Duo debitores erant cuidam fœneratori* &c. Tertium patet, quia ira tremere facit hominem sicut febris mouens hominem decies in die. Vnde talibus infirmis potius est miserandum, quam irascendū. Vnde vngendi sunt consolationibus, & non mortui lacerandi, sicut domus.

Item iracundus { Seipsum perdit,
Stultum se ostendit,
Bonum sibi malum facit.

De primo, Luc. 21. *In patientia vestra pos.* &c. Prou. 16. *Melior est patiens viro forti.* Ibidē: *Melior est patiens expugnatore vrbium.* Sancti temporalem pœnam lucrum putant, quia per hanc æternam euadere non ignorant. Secundum patet, Qui aufert tibi pallium bonę famæ, da tunicam innocentiæ. Tertium patet, quia talis auro tribulationis obruitur, & fornace tribulationis annihilatur.

Per guerras { Fraternitas violatur,
Maius periculū non præcauetur,
Regnū animæ desolatur.

Primum patet, quia sumus omnes fratres, & Deus pater noster est. De secundo, nota quod minores guerræ sedeant propter maiores quæ imminent, scilicet propter mundum, carnem, & diabolum. De tertio, Matth. 12. *Omne regnum in se diuisum, desolabitur.*

Item per has { Beatitudo amittitur,
Peccatum incurritur,
Diabolus in extremis inuitatur.

De primo, Matth. 5. *Beati pacifici.* De secundo, nota quòd ex talibus sequuntur rapinæ & incendia. Innocentes opprimuntur & pauperes. De tertio, Prouerb. 7. Semper iurgia quærit malus, angelus autem crudelis mittetur contra eum.

Peccatū incendij { Spirituisancto contrariatur,
Diabolo assimilatur,
Stultum monstratur.

Primum patet: quia puræ malitiæ est, nec quidquam excusationis habebūt in iudicio: cùm enim Dominus improperabit in iudicio quibusdam. *Hospes fui, & collegistis me*: tunc istis dicet, qui non solum non collegerunt eum, sed & expulerunt. Secundum patet, quia diabolus nunc incendit per concupiscentiā, & in inferno per pœnam. Tertium patet, quia seipsum incendit, tenetur enim ad restitutionem. Item parat sibi ignem æternum.

Homicida { Filium Dei occidit,
Gladio peribit,
Angelo contumeliam facit.

De primo, Matth. 23. *Vnus est pater vester, Deus.* De secundo, Matth. 26. *Omnis qui accipe*

pit gladium, gladio peribit: illo inquam gladio de quo Apoc. 1. *Et gladius ex vtraque parte acutus exibat*. Tertium patet, quia occidit eũ cui angelus est ad custodiam deputatus.

Item homicidium {
Ad Deum clamat,
Diabolo se assimilat,
Christum inhonorat.

De primo, Gen. 4. *Ecce vox sanguinis* &c. De secundo, Ioan. 8. *Ille homicida erat*. Tertium patet ex eo, quod naturam quam Christus assumpsit iugulat, & imaginem ad quam homo factus est, dissipat.

Remedia iræ sunt, {
Silentii obseruatio,
Mollis responsio,
Dominicæ passionis recordatio.

De primo, Prou. 26. *Cum defecerint ligna, ignis extinguetur*. Nota quod ex collisione duorum lapidum elicitur ignis: sic ex amaris verbis duorum ira. De secundo, Prou. 15 *Responsio mollis frangit iram*. Eiusdem 26. *Quasi qui canem auribus apprehendit, sic* &c. Ro. 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*. De tertio, Greg. Si passio Domini ducitur ad memoriã. Vnde respicientes serpentem æneum.

Inuidus {
Per lumen excæcatur,
De vita moritur,
Diabolo assimilatur.

Primum patet, quia ad bona proximi torquetur: vnde comparatur noctuæ quæ lumẽ diei non potest sustinere. Secundum patet: quia sicut omnia munda mundis: sic omnia istis nociua, sicut febricitanti boni cibi sunt contrarii. De tertio, Sap. 2. *Inuidia diaboli intrauit mors*. nimis esset inuidus qui vellet eruі oculum, vt alii sic fieret: sic facit diabolus & isti per hoc quod aliis inuident, sibi magis nocent. Vnde nota exemplum de inuido & auaro. Sicut ergo dicit Dominus Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis*: sic potest diabolus dicere de inuido.

Item inuidia {
Proximum occidit,
De Vuis spinas colligit,
Sensus corrumpit.

De primo, Gen. 37 *Fera pessima deuorauit filium meum* hæc etiam occidit Abel, & Ioseph vendidit, nec Domino Iesu Christo pepercit. vnde Mar. 15. *Sciens quod per inuidiam tradidissent eum*. De secundo, Sen. Vtinam inuidi omnium oculos & aures haberent, vt de omnium profectibus torquerentur. Tertiũ patet, quia amara dulcia facit, & econtra. Esa. 5. *Væ qui dicitis bonum malum*.

Item contrariatur {
Spiritui sancto,
Tollit bona proximi,
Morem gerit perfidi.

Primum patet: quia diuinitas omnia bona communicat, & bonum hominis sibi placet, mala verò displicent. De secundo. Hugo de sancto Victore, superbia aufert mihi Deũ, inuidia proximum, ira meipsum. Aug. Quidquid in alio diligo, meum facio, bonum vel malum. Tertium patet, quia facit vt canis mordens à tergo cum cauda blanditur in facie, & sicut fur qui subtrahit occultè, & sicut perfidus homo qui lædit alium, qui non cõtradicit ei prius, & talis magis nocet. Greg. Iacula quæ præuidentur minus feriunt.

Superbia {
Diabolo assimilatur,
Gloriam Dei vsurpat,
Perfectos impugnat.

De primo, Iob 41 *Ipse est Rex super omnes filios superbiæ*. Vnde est signum per quod diabolus suos cognoscit, sicut Christus suos per charitatem. De secundo, Esaiæ 42. *Gloriam meam alteri non dabo*. De tertio, August. Superbia etiam bonis operibus insidiatur vt pereant, vnde est quasi turris Babel, ad cælũ, id est cælestes viros pertingens, inexpugnabilis vt castrum in alto situm.

Item superbia {
Deo odibilis,
Proximo detestabilis,
Sibi damnabilis.

De primo, Ecc. 25. *Tres species odiuit anima mea* &c. Pauper superbus est homo respectu angeli. Secundum patet, quia subueniendum esset pauperibus de talibus quibus mulieres ornatæ sunt quasi laqueus, & rete, & hamus, & gladius, & sagitta diaboli. De tertio, Apoc. 18. *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum*. Item amittit quod expendit in huiusmodi.

Item superbia {
Bona expellit præsentia,
Excludit absentia,
Falsificat omnia.

De primo, Gregor. Superbia virtutes destruit. De secundo, 2. Reg. 1. *Montes Gelboe nec* &c. De tertio, Eccl. 13. *Qui tangit picem inquinabitur ab ea*. est autem superbia quasi cuprũ diaboli, quo falsificatur moneta Christi. Augustin. Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant.

Item

Item superbia { Auxilium Dei subtrahit, Alia vitia parit, Homines deiicit.

De primo, Hugo de sancto Victore. Superbia aufert mihi Deum. De secundo, Eccl. 10. *Initium omnis peccati est superbia*, scilicet hæresis, contentionis, rapinæ &c. vnde non venit sola, sed cum exercitu quasi regina vitiorum. De tertio, exemplum in Lucifero & Adam. Lucæ 14. *Qui se exaltat, humiliabitur.* Scandentes libenter cadūt: & qui se eleuant, sub ostio humili lædunt caput.

Item superbia { Memoriā hominis annihilat, A Deo elongat, Deum impugnat.

De primo, Eccl. 10. *Memoriam superborum.* Psal. 33. *Vt perdat de terra memoriam eorum.* De secundo, nota quòd elongatio à Deo est dissimilitudo. Christus autem fugit ne fieret rex. De tertio, nota quòd quando alia cauētur, tunc istam præcipuè exercent homines: scilicet sacro loco, & sacro tempore.

Item superbia { Hominem confundit, Apostatam facit, Ordinem Dei peruertit.

De primo Esa. 3. *Erit pro zona* &c. De secundo, Eccl. 10 *Initium superbia hominis, apostatare à Deo* quia votum istud transgreditur, Abrenuntio satanæ. De tertio, Eccl. 3. *Est tempus flendi, & tempus ridendi* Præterea isti ancillam ornant, dominam nudant: præterea mulieres contra naturæ ordinem cornua sibi faciunt & caudas. In Vitis patrum, quomodo diabolus equitauit super cauda talis.

Item superbia { Hominem decipit, Scandala tendit, Stultitiam facit.

De primo, Matth. 23. *Sepulchra dealbata.* De secundo, nota mulieres videntes hoc, inuident, & quærunt similia. & maritis suis sūt molestæ, vt vestiantur permittentes eos fieri vsurarios. Psal. 139. *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi.* Tertium patet, quia magna pro paruis vendunt, scilicet laude. Item stultus esset qui indicaret equum suum ornatū sella. item tales plus laborant vt oculos hominum reficiant quam suum ventrem.

Item superbia { Inflat, Captiuat, Damnat.

De primo, Sap. 4. *Dirumpet illos inflatos.* Nota, inflati non possunt currere: ita nec isti ad regnum cælorum De secundo, nota quod aues cum magnis pedibus capiuntur de facili cum laqueis. Item isti capillos nutriūt, & vestes multiplicāt vt teneri possint a diabolo.

Item isti offendunt { Deum, Sanctos, Angelos.

Primum patet, quia templum Dei incendunt: id est, corda intuentium. Psalm. 73. *Incenderunt igne sanctuarium tuum.* Item vexillum inimici sui: id est diaboli, ponunt in capistro suo, & deponitur signum Christi, id est crucis. Secundū patet, quia in festis sanctorū se ornāt Esa. 3. *In die illa auferet* &c. Tertium patet, quia clericulos angelorū mortificāt.

Superbia vestium reprehenditur { Pretiositate, Mollitie, Superfluitate.

De primo, Luc. 16 *Induebatur purpura & bysso.* Contra secundum, est consideratio vestium infernalium. Esa. 14. *Subter te sternetur tinea.* De tertio, Iacob. 5. *Vestimenta vestra à tineis comesta sunt* vnde perticæ clamare possunt in die iudicij quia nimis onerabantur. Nota quod pellis catti cōburitur, ne aliquis fureretur propter pulchritudinem ergo prędicantur vestes.

Item vestis reprehenditur ex { Colore, Forma, Extensione.

De primo, Esa. 13. *Facies combustæ vultus eorum.* Eiusdem 3. *Erit pro zona funiculus* &c. De secundo, Gen. 3. *Fecit eis tunicas pelliceas.* Nota quod artifex dolet cuius forma alteratur: Sic Dominus indignari potest nobis Contra tertium, quia in Christo apparuit humanitas, latuit quod nobilius fuit, scilicet diuinitas. Nota quod circulus est signum venditionis vini, & frondes in capite signum venditionis equi.

Hypocrisis { Homines decipit, Duplicitate viuit, Diabolum se facit.

De primo, nota quod assimilatur vulpi, & falsę monetæ, & simulacro in horto. De secūdo, Deu 22. *Nō indueris veste* &c. talis cōparatur simiæ quæ imitatur actus humanos, non tamē est homo. De tertio, 2. Cor. 11. *Angelus satanæ transfigurat se* &c. vnde est quasi demonium meridianum.

Item

Item hypocrisis { Animam deturpat, Spiritum sanctum fugat, Conspectu Dei se priuat.

Propter primum comparatur sepulchro dealbato & mirum est, quia omnia sua sunt munda, ipse autem turpis. *Tales lauant de foris quod calic.* &c. De secundo, Sapient. 1. *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum.* De tertio Iob 13. *Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita.*

Item hypocrita { A Deo maledicetur, In iudicio confundetur, Martyr diaboli efficitur.

De primo, Matth. 23. *Væ vobis hypocritæ.* Nota de secundo, quod accidet ei sicut coruo qui accommodauit pennas ab omnibus auibus quibus ablatis, cōfusus fecit. De tertio, nota quod isti portant crucem sicut Simon Cyrenæus. vnde propter te mor. tota die.

Item { Virtutes in se corrumpit, In infernum se demergit, Lupum se constituit.

De primo, Luc. 12. *Attendite à fermento Phar.* Isti sunt quasi arbores cum foliis sine fructu, De secundo, Apoc. 6. *Ioannes vidit equum pallidum, & infernus sequebatur eum, & qui sedebat super eum, nomen illi mors.* Sic isti sunt equus pallidus per sanctitatem quam prætendunt. Matth. 6. *Exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes,* & mors, id est, diabolus equitat eos, infernus autem sequitur: id est æterna damnatio. De tertio, Matth. 7. *Veniunt in vestimentis ouium intrinsecus autem sunt lupi rapaces:* quia hypocritæ spoliant homines.

Mala locutio { Angelos fugat, Pixidem Christi deturpat, A gratia cor euacuat.

De primo, exemplum in Vitis patrum, de porcis qui venerunt &c. Secundum patet, cū enim homo communicat os suum, quasi pixis Christi est. De tertio, Eccl. 20. *Gratiæ stultorum effundentur.*

Item mala locutio { Nocet loquenti, Nocet audienti, Et illi de quo fit sermo.

Primum patet, quia talis aperit inimicis suis portas castri sui. Ierem. 9. *Intrauit mors per fenestras.* De secundo Iacob. 3. *Linguam inquietum malum est.* Propter tertium comparatur gladio & sagittæ, quia nocet à remotis. Psalm. 139. *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.*

Item { Vagum reddit, In iudicio confundit, In inferno punit.

De primo, exemplum in equo sine freno, & naui sine gubernaculo, & momento in statera quod inclinatur vbi maius est pondus: sic qui de terra est, de terra loquitur. De secundo, Matth. 12. *De omni verbo otioso &c.* ergo & de nociuo. De tertio, Luc. 16 *Mitte Lazarum vt intingat* &c. Apoc. 16. *Commanducauerunt linguas suas præ dolore.* Propter hæc omnia tribus annis quidam portauit lapidē in ore, ne verbis excederet. Nota etiam exemplum de duabus mulieribus in Vitis Patrum, quæ disponebant non loqui secularia.

BLASPHEMIA { Essentialiter damnat, Subito mortificat, Insanum demonstrat.

De primo, Matth. 12. *Spiritus blasphemia non dimittetur.* De secundo, patet, quia sæpe videtur quod vel exilit oculus, vel lingua punitur. Exemplum de illo qui voluit sagittare Deum, & sagitta rediit cruentata. Tertium patet, quia canis non mordet Dominum suum nisi sit rabidus.

Item talis { Iudæos superat, Deum sine caussa inhonorat, Mala pro bonis donat.

Primum patet: quia Iudæi blasphemant tantum mortalem & ignoranter, iste immortalem & scienter. Item peior est bufone & serpente, quia omnis creatura Deum laudat suo modo, iste autem vituperat. De secundo, Ier. 2. *Quid inuenerunt in me patres vestri?* Item Michææ 6. *Popule meus quid feci tibi* & c. nullus homo facit Deo quod non faceret gartioni. De tertio, Psalm. 34. *Retribuebant mihi mala pro bonis.*

Item talis { In statuam salis se conuertit, Ordinem diuinum peruertit, De alieno se intromittit.

De primo, in Vitis patrum, Qui querulosus est, monachus non est. quasi dicat, idolum est siue statua & simulacrum. Secundum patet, quia plus ponderat pabulum quam pascem: mirum esset si monachus loqueretur vel iumentum-

iumentum. Ipsi autem tales sunt. Psalm. 72. *Vt iumentum factus sum.* Sed isti assueti monstris, vt Balaam non curant. De tertio, Bern. Qui curam vestri semel nobis commissis &c.

MVRMVRATOres in claustro { Fel in escam Dei ponût, / Vacuos gratia se ostêdût / De alieno se intromittunt.

De primo, Psalm. 68. *Dederunt in escam meam fel.* Secundum patet: quia crepant ad ignem tribulationis, sicut vasa vacua. Item vt currus non vnctus, murmurant. Eccl. 33. *Præcordia fatui quasi rota carri.* de hoc potest dici: Ecce homo plenus querela, falsus Dei cultor. De tertio, Bern. Dominus docet animas in hoc mundo perdere, hypocritas saluare, cuius consilio acquiesces cuius vis esse discipulus. Idem, Puta te quæso esse monachum non medicum.

PERIVRVS { Manum diabolo porrigit, / Sigillum Domini corrumpit, / Peiorem diabolo se ostendit.

Primum patet, quia manum cõtra Deum extendit. vnde quando talis se benedicit, hoc manu diaboli facit. Secundum patet, quia scripturam sanctam vel reliquias ducit in testimonium de falso. Vnde excommunicatus est, sicut qui bullam Domini Papæ falsificat. Tertium patet similiter: quia licet diabolus sit mendax & pater eius, non tamen periurus est.

MENDAX { Deum contemnit, / Proximum fallit, / Seipsum lædit.

Primum patet, quia veritatem necat, Deus autem est veritas. Secundum patet, quia est velut denarius falsus: maximè enim fallit in mercationibus. Vnde Cain legitur primus mendax, qui interpretatur maledictionem passus. De tertio, Actu. 5. *de Anania* &c. Sapi. 1. *Os quod mentitur, occidit animam.*

Item { Diabolo assimilatur, / Filius diaboli ostenditur, / In lingua punietur.

De primo, Joan. 8. *Mendax est, & pater eius.* Genes. 3. *Nequaquam moriemini* &c. De secũdo Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis.* De tertio, Sapient. 11. *Per quæ quis peccat, per hæc & punietur.*

BILINGVIS est { Deo odiosus, / Sibi damnosus, / Proximo monstruosus.

De primo, Prou. 8. *Os bilingue detestor* &c. quia tales sunt apostoli diaboli: loquuntur enim variis linguis. De secundo, Ecclesi. 28. *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes.* Iste est similis serpêti qui tortuosum habet incessum, quia modo mouetur huc amicabiliter loquêdo, modo illuc detrahendo, vel deridendo. Tertium patet, quia duplicem videtur habere linguã. Vnde exemplum in Auiano, de illo qui propter duplicem flatum expulsus est. Gene. 27. *Vox quidem vox Iacob.* vnde versus. *Si Deus elinguem faceret quemcunque bilinguem,* Vnaquaque die multi fierent Zachariæ.

SEMINATOR discordiæ est { Odibilis Deo, / Similis diabolo, / Damnandus in iudicio.

De primo, Prouerb. 6. *Septimum detestatur anima eius* &c. Et est ratio: quia ipse pro concordia voluit mori, & videtur peccatum in spiritum sanctum. De secundo, Joan. 10. *Lupus rapit & dispergit oues.* De tertio, Apostolus Galat. 6. *Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet.*

DERISOR { Deo exprobrat, / Se damnat, / Proximum irritat.

De primo, Proue. 14 *Qui deridet pauperem exprobrat* &c. Hi sunt vulpeculæ quæ demoliuntur vineas, id est bonos: immo quasi bufones non sustinent odorem florentis vineæ. De secundo, Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo fatue* De tertio, Exod 22. *Si egressus ignis inuenerit spicas* &c. Et post: *Reddet damnum, qui ignem succenderit.* sed iste cor proximi incendit. Isti etiam quasi noctuæ lucem odiunt: & vt Pharao, & Herodes paruulos, id est nouiter conuersos occidunt.

MALEDICVS { Regnum cęlorum amittit, / Seipsum interficit, / Vacuum gratia se ostendit.

De primo, 1. ad Cor. 6. *Neque maledici regnum Dei possidebunt.* De secundo, Prouer. 26. *Qui voluit lapidem, reuertur ad eum.* Augustinus: Dicit malus, Domine, occide me. Vilis esset sagitta quæ emissa perimeret sagittantem. Tertium patet: quia quod est in vase, de

vase

vase egredietur. vnde sicut facit, sic fiet ei in iudicio. Genes. 27. *Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus.* Detractionis tria distinguuntur genera super illud Psalm. 100. *Detrahentem secretò proximo suo.*

Gaudent { Malum de aliquo dicere, / Audita mala cũ augmẽto referre / Detractiones libenter audire.

De primo, Leuit. 19. *Non maledices surdo.* Talis est vt canis rabidus mordens retro. Eccle. 10. *Sicut sagitta in femore canis.* De secundo, Leui. 19. *Carnem cum sanguine non comedetis.* De tertio, dicit Bernard. Nescio vtrum maius peccatum sit, detrahere vel detrahentem audire.

Item detractor crudelis est { Sibi, / *Deo,* / Proximo.

Primum patet, quia os inquinat, Psalm. 5. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* vnde cõparatur porco qui rostrũ ponit in stercore, & ciconiæ quæ venenosis animalibus pascitur. Secundum patet, quia bonos qui Dei sũt, malos esse dicunt: vnde peiores sunt inferno qui tantum malos deuorat. De tertio, Eccle. 10. *Si mordeat serpens in silentio.* &c. in sexta feria comedunt carnes, imò vno morcello hominem deuorant, dicentes: Jlle nullus est.

Item detractor { A Domino maledicitur, / Furi comparatur, / Stultus ostenditur.

De primo, Gen 4. *Maledictus Cain* talis verso comparatur. Daniel 7 qui habebat tres ordines dentium: quia iste sibi nocet, & auditori, & ei cui detrahit. De secundo, Ambrosi. Tolerabiliores sunt qui vestes deripiunt, quam qui famam nostram lacerant: imò quasi lupi qui oues errantes inuadunt, quæ potius essent reducendæ. De tertio, Matth. 7. *Ejice primum trabem de oculo tuo.* Item nota quod vnius hominis testimonium, vel vilis non est accipiendum. Senec. Non refert de his garsionibus aut superioribus, quia non minus à superiori quàm ab inferiori ferent.

Adulator { Deum gloria sua priuat, / Proximum in peccato ligat, / Cõtra se maledictionẽ cõgregat.

De primo, Apostolus 1. ad Timot. 1. *Soli Deo honor & gloria.* Secundum patet: quia est quasi cementum quo peccator linitur, vt fortior sit in malo. Esa 3. *Popule meus qui te beatum* &c. De tertio, Esa 5. *Ve qui dicunt bonum malum, & malum bonum.* Ex isto patet: quod sunt incantatores diaboli: quia dicunt bonum malum, & econuerso. Sed nota quod qui laudem non habet, laudare non potest.

Item talis { Nutritor diaboli dicitur, / Sacerdos eiusdem ostenditur, / Proditor esse probatur.

De primo, Prouerb. 1. *Fili, si te lactauerint peccato.* &c. De secundo, Greg. Tũc mortuus mortuum sepelit cum peccator peccatorem aggere adulationis premit. Jnungitur etiam oleo in extremis. Psalm. 104. *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* De tertio, Luc. 22. *Osculo filium hominis tradis?* Prouerbior. 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula.*

Per iactantiam homo { Proprios filios occidit, / Gratiam Dei effundit, / Idolum seipsum facit.

Primum patet: quia bona opera sunt filii Dei quæ per iactantiam amittimus. De secũdo, Ecclesiast. 20. *Gratiæ stultorum effundentur* istis contingit sicut gallinæ quæ cum facit ouum cantat, & sic amittit. Tertium patet: quia seipsum colit per iactantiam. Nota quod duo sunt in bono opere, gratia videlicet & vtilitas. Vnum Deus sibi tenuit, & aliud nobis dedit. Si ergo Deũ fraudamus in parte sua, ipse fraudabit nos in parte nostra.

Multiloquium { Justificationem impedit, / Peccatum inducit, / Jn iudicio punit.

De primo, Job 11. *Nunquid verbosus iustificabitur?* quia vbi multum est de palea, parum est de grano. De secundo, Eccl. 10. *In multiloquio peccatum non deerit.* De tertio, Matth. 12. *De omni verbo otioso* &c. propter ista, equo est frenum iungendum, & vineæ sepes.

Jtẽ multiloquium { Pacem dissipat, / Hominem præcipitat, / Diabolo viam parat.

De primo, Prouerb. 26. *Qui imponit stulto silentium, iras mitigat.* Vnde gladius acutus in vagina seruandus est. Psalm. 56. *Lingua eorum gladius acutus.* & fera crudelis incarceranda est. Iacob 3. Linguam nullus hominũ domare potest. Secundum patet, quia fouea cauenda est in qua sæpe cadẽs collum fregit.

De-

De tertio, Iob 30 *Quasi rupto muro* &c.

Fractio silentij { Cōtemplationem impedit, Furem facit. Tempus amittit.

De primo, Thren. 3. *Sedebit solitarius, & tace. & leua.* Nota foramina obstruenda sunt ne virtus vini euaporet. Secundum patet, quia lingua religiosi prælato est tradita: vnde si loquatur sine licentia, violator templi videtur, vel fur. Nota si brutum animal loquatur, mirum videtur. Psalm. 72. *Vt iumentum factus sum.* De tertio, Greg. Licet fabulari, aiunt, donec hora pertranseat, quam sibi ad pœnitentiam agendam, ad obtinendam veniam, ad quærendam gratiam, ad promerendam gloriam miseratio conditoris indulserat. Nota quod lingua religiosi est calamus Spiritussancti, quo non debemus inutiliter vti. Psalm. 44. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.*

Singularitas { Deo priuat, Mentem sordidat, Animam mortificat.

De primo. Thren. 1. *Quomodo sedet sola ciuitas.* De secundo, Bernard. Vbi angulus, ibi sordes. De tertio, August. Vbi singularitas, ibi angulus.

Item { Lucem fugat, Maledictionem ostendit, Exemplum bonorum destruit.

De primo, Joan. 3. *Qui male agit, odit lucem.* Num. 11. *Extrema castrorum consumpsit ignis.* talis comparatur vespertilioni. De secundo, Eccles. 3. *Væ soli.* econuerso, *Ecce quàm bonū, & quàm iucundum* &c. Bernard. Arbitror quod tu qui in congregatione es &c. De tertio, Apost. 1. ad Cor. 9. *Omnibus omnia factus sum* &c.

Suspicio { Iudicium contra se prouocat, Officium diuinum vsurpat, Plus alios, quam se, curat.

De primo, Matth. 7. *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* Secundum patet: quod solus Deus nouit intentionem hominis. De tertio, Bernard. Integritatis tuæ &c. talis alienum hortum colit, suum relinquit.

Item { Spirituisancto detrahit, Tempus iudicii præuenit, Stultum se ostendit.

De primo, Ambrosius: Nescit tarda molimina Spiritussancti gratia. Actuum 2. *Factus est repente de cæl. sonus* Gregorius: Qui videtur male facere, subitò potest bonus esse. De secundo, Apostolus 1. ad Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare.* Tertium patet: quia stultus est *qui trabem habens in oculo* &c. Item *qui glutiens camelum* &c.

FINIS.

PRIMA PARS PRINCIPALIS DE VIRTVTE [illegible] VNI.

CAPVT [illegible]

[illegible]

[illegible] *[illegible]* [illegible] Prou. [illegible] Mulier [illegible] [illegible] posuit, [illegible] animae nobis [illegible] Vere [illegible] corpus [illegible] propinqua [illegible] *Gloria impij [illegible]*. [illegible] impij vocatur corpus. [illegible] bona temporalia [illegible] Aurum enim & argentum (secundum [illegible] de Adventu) [illegible] rubra & alba, quae solus error hominum [illegible] pretiosa. Sap. [illegible] *Omne [illegible]* [illegible]

[illegible]

Moralis doctrinae partes sunt tres. 1. 2. 3.

[illegible]

Virtus laudanda.

[illegible] non ignoscunt. [illegible] Et igno [illegible] quod si eius [illegible] non inueni [illegible] commodaret, nec venditur. Et [illegible] si venalis esset non [illegible] Gregor. Carnalium mentes bona perf ferre non [illegible] aliquis qui diligat interiora bona quae sola diligen[illegible] non ad gaudium perfruendum est. Virtus quia non [illegible] nec accipitur qui paratus est eam dare si esset: qui desideraret [illegible] *Contemplantes ne quis desit gratia Dei*. Et 1. Pet. 1. *Sperate in eam quae [illegible]*. Extensam habet Deus manum dexteram ad largiendum bona spiritualia, [illegible] accipiat. Omnes enim ad sinistram aspiciunt, vt inde temporalia recipiant. Commendationi [illegible] virtutis aliqua quae pertinent ad eius notificationem, [illegible]

Quare virtutes non appetantur.

CAPVT II.

De notificatione virtutis.

ilim ui vir- tuosi.

NOtandum ergo quod nomen virtutis antiquitus fuit solius fortitudinis, vt ait Tullius. Ratio verò huius hæc est: quia non statim innotuit hominibus virtuositas aliarum virtutum: sed virtuosi semper apparuerunt, qui laboribus & doloribus non facilè vinci potuerunt. Sed post experientia docuit, animum habere multa certamina contra diuitias, delicias & honores, quorum victoria difficilis est & vtilis: vnde & virtuosi nominati sunt, qui tales vincere potuissent. Item notandum, quòd nomen virtutis in canone Sacræ scripturæ vt frequentius sumitur pro fortitudine, vel pro potentia, vel pro opere mirabili. Ratio autem prout hic de ea intendimus. Sed quod Philosophi in morali doctrina virtutem vocant, Scriptura sacra vt frequentius, gratiam nominat. Ratio autem huius diuersitatis hæc est. Virtus duplicem habet comparationem. Vnam ad id à quo est, scilicet ad Dei liberalitatem, cuius donum est: & sic dicitur gratia: Et est gratia donum à Deo gratis datum, habentem se Deo gratum faciens: & opus eius Deo gratum reddens. Aliam comparationem habet. Virtus ad id quod ab ea est, scilicet ad opus suum: & sic vocatur Virtus: & sic nominant eam Philosophi faciem habentes ad dominum Dei, & dorsum ad datorem. Aug. 4. lib. Conf. Dorsum habebant ad lumen, & ad ea quæ illuminantur faciem & ipsa facies, qua illuminata cernebam, non illuminabatur. Philosophi fuerunt propriæ gloriæ amatores, & diuinæ gloriæ neglectores, de proprijs viribus confidentes, conditori suo gratias non agentes, secundum illud dictum de ipsis. Rom. 1. *Non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis.* Sancti verò faciem habentes ad lumen, in lumine Dei agnoscunt insufficientiam suam. 2. Corinth. 3. *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Item agnoscunt boni ad quam tendimus eminentiam, quòd supra vires nostras est. Vnde super illud Matth. 11. *Regnum cælorum vim patitur &c.* dicit glossa. Grandis violentia est in terra nasci, & cælum rapere, & habere per virtutem quod per naturam non possumus. Agnoscunt etiam hostium inuisibilium præeminentiã, secundum potestatem & statum malitiæ. Iob. 40. *Non est potestas super terram quæ comparetur ei.* Nos quasi locustæ sumus, & ipsi velut gigantes. Numero. 13. *Vidimus monstra filiorum Enac de genere gigantæo: quibus comparati locustæ videbamur.* Origen. Vult Dominus Iesus mirabiles res facere: vult enim de locustis superare gigantes, & de his quæ in terra sunt, cælestes vincet nequitias. Ideo sancti intelligentes adiutorium gratiæ adeo eis esse necessarium, vt sine eo nihil possint, neque bonum agere, neque tueri: oportet enim gratiam præuenire vt velint, & subsequi ne inaniter velint, secundum Greg. Parum enim prodest homini bonum velle, nisi tentanti postea possit resistere, & tueri bonum quod acquisitum est: omnia Deo attribuunt, & radicem meriti, virtutum scilicet & præmium, non videntes nec in se, nec in alio bonum aliquod, nisi gratiam Dei. 1. Cor. 15. *Gratia Dei sum id quod sum.* Et Ioannes testatur se vidisse Iesum plenum gratia. Ioann. 1. Et Angelus Mariã plenam gratia nominat. Luc. 1. Et Gabriel monet natum ex sterili. Ioannem vocari, quòd gratiam sonat. Luc. 1. Anima ex se sterilis secundum naturam, non potens ad meritum regni æterni, gratiam Dei reputare debet tam meritum quàm præmium. Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna.* Glos. Confitendum est gratiam Dei vitam æternam vocari: quia his meritis redditur quæ gratia contulit homini. Simile Ioan. 1. *Gratiam pro gratia.* Et initium boni & finis gratia est. August. in lib. de Correctione & gratia. Desiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ est. Psal. *Qui coronat te in misericordia & miserationibus.* Apocalyp. 4. *Viginti quatuor seniores mittebant coronas suas ante thronum, ostendendo sedenti in throno deberi honorem quòd coronas recepissent.* Rom. 9. *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.* Esa. 26. *Omnia opera nostra in nobis operatus es Domine.* Rom. 7. *Velle adiacet mihi: adiacet inquam quasi infirmum: perficere autem bonum non inuenio.* 1. Cor. 15. *Abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Philip. 2. *Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere.* Ioann. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Et notandum quòd virtus dicitur à vi, vnde Dominus vocat virtuosos violentos. Matth. 11.

Violen-

[illegible] *[illegible]* de regno cælorum: *[illegible] in illud [illegible]* [illegible] vim facit sibi. Primò ardua aggrediendo, & quæ sunt supra hominem. Secundò aduersa patiendo. Act. 14. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Tertiò à placitis abstinendo. Gen. 8. *Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Ideo quasi cum quadam violentia oportet hominem ab his quæ sibi placent compesci. Quid. in Epist. Est virtus placitis abstinuisse bonis. Vel dicitur virtus quasi viri[illegible]tus, siue virilitas, virtus enim est perfecti animi, & ad rectas operationes robusti: sicut virilis ætas est corporis robusti & perfecti. Item notandum quod sicut dicit Tullius in lib. de Of. [illegible] Virtus & honestas nomina diuersa sunt; res autem subiecta prorsus eadem. Honestum vero est [illegible] vi ad se nos alliciat & dignitate trahit: vt idem Tull. dicit 2. Rhetor. Honestus vero dicitur aliquis eo quòd nihil habeat turpitudinis: vt dicit Isido. in libro Etymolog. Et subdit: Nam quid est honestas, nisi honor perpetuus, & quasi honoris status? Vnde hominibus virtuosis & honestis honor maximè exhibendus est. Inueniuntur in scripturis multæ descriptiones virtutis; de quibus ad ipsius maiorem declarationem aliquas ponemus, & exponemus.

Vim sibi inferunt virtuosi tripliciter.

CAPVT III.

De descriptionibus Virtutis.

VIrtus sic describitur in libro de Spiritu & anima. Virtus est habitus mentis bene institutæ. Et intellige mentem bene institutam, ad similitudinem regni quod bene institutum est, si rectè in eo consolatur, & rectè imperetur, & rectè obediatur. Sic mens bene instituta est, cum ratio rectè consulit, voluntas rectè imperat, & vires subiectæ voluntati rectè obediunt. Hanc bonam [illegible] virtus [illegible]. Ipsa enim rationem illuminat, & voluntatem de seruitute vitiorum ad [illegible] sublimat. Sine virtute mens puerili[illegible] regitur. Vnde [illegible] Eccl. 10. *Væ terræ cuius rex puer est.* Sine ea regnum mentis simile est regno Roboam, qui potius acquieuit consilio iuuenum imprudentium, quam consilio senum, 3. Regum 12. Sic vbi virtus non est, derelicto consilio rationis, sensibus acquiescitur: vbi virtus non est, quod debuit in homine seruire, imperat, non sine magna [illegible]. Prouer. 19. *Non decet seruum dominari principibus.* Et eiusdem 30. *Per tria mouetur terra:* id est, turbatur, *& quartum* quod *non potest sustinere, per seruum quum regnauerit.* Virtus facit in regno mentis partem nobiliorem regnare & tunc beata est anima. Ecclesiast. 10. *Beata est terra, cuius rex nobilis est.* Ipsa solium iudicij rationi reddit: ex quo sequitur dissipatio omnis mali, Prouerb. 20. *Rex qui sedet in solio iudicij intuitu suo dissipat omne malum.* Virtus veram nobilitatem in anima perficit, quam natura inchoauit. De initio nobilitatis, ait Seneca: Quis est generosus? ad virtutem à natura bene dispositus. De perfectione dicit Hieronym. Sola apud Deum libertas est, non seruire peccatis: summa apud eum nobilitas, clarere virtutibus. Item virtus sic describitur ab Augustino, in libro de quantitate animæ: Virtus est æqualitas quædam vitæ vndique consonans rationi. Virtus vitæ æqualitatem facit: quia secundum Senecam, animum reddit asperis blandisque inuictum, neutri se fortunæ submittentem, quem nulla vis frangat, quem nec attollat fortuna, nec deprimat. Tullius: Præclara est æqualitas in omni vita & idem qui semper vultus, eadem frons: vt de Socrate accepimus. Virtus in vtraque fortuna par est: virtutem materia non mutat, nec peiorem facit dura aut difficilis: nec meliorem, hilaris & læta, vt ait Seneca, virtus per omnia consonat rationi. Vnde Bernar. in Epist. ad fratres de monte Dei: Virtus est ad iudicium rationis vsus liberæ voluntatis. Seneca: Humanis virtutibus regula vna est ratio recta.

Virtus etiam sic describitur à Philosopho, Virtus est habitus animi, modo naturæ consentaneus rationi. Ad opera virtutum. Primò incitat nos natura. Secundò ratio. Tertiò, gratia. V.g. Natura incitat vt subuenias proximo indigenti. Hoc etiam ratio dictat, quia hoc his indigentia potest tibi accidere, in qua velles idem tibi fieri. Gratia verò hoc suadet tibi, quia proximus est Dei imago, Dei filius: vel ad hoc creatus, vt in æterna beatitudine sit tibi socius. De in-

stinctu naturæ dicit Tullius: Sunt nobis innata virtutum initia, quæ si adolescere liceret & pateremur, nos ad beatitudinem cum diuino munere ipsa natura perduceret. Idem: Nos igniculos natura datos extinguimus. Si quis autem objiciat, quod ad opus patientiæ non incitamur à natura, quod videtur potius esse contra naturam. Respondet Seneca quòd materia boni contra naturam est vt vulnerari, & subiecto igne tabescere, sed bonum nunquam. Seruare enim animum infatigabilem inter ista, quod est opus virtutis, secundum naturam est: quia nullum bonum sine ratione est, vt ipse ait. Sequitur autem ratio naturam. Bernard. Omnis virtus homini naturalis est. Idem: Virtus quoniam naturæ res est, cùm venit in animum, aliquando non venit sine labore, sed venit in locum suum, & fideliter sedet, & benè cum ea natura conuenit. Seneca: Virtus secundum naturam est: vitia verò inimica sunt & infesta. Et secundum Aristot. Virtus non est præter naturam. Chrysost. vero in quadam hom. dicit, quòd virtus animi est rectè de Deo sentire, & rectè inter homines agere. Virtus etiam sic describitur à Philosopho: Virtus est habitus voluntarius in medietate consistens, quo ad nos. Medietas ista attenditur inter superfluitatem & indigentiam. Vnde idem Philosophus dicit, quòd virtus est medietas duarum malitiarum: huius quidem secundum superfluitatem, huius verò secundum indigentiam. Boëtius: Virtutes medium tenent: si vel vltrà vel citrà quàm oportuerit fiat, à virtute disceditur. Hæc autem medietas in virtutibus cardinalibus inuenitur: in virtutibus verò theologicis non videtur posse inueniri. Remigius: Ea quæ sunt puræ delectationes animæ: id est, quæ sunt animæ secundum se non determinantur secundum superfluum & diminutum. Cantic. 1. *Adolescentulæ dilexerunt te nimis*, ergo nimietas dilectionis in Deum non videtur esse superfluum vel vitium. Quo ad nos dicitur esse hæc medietas: quia determinando hanc medietatem, habendus est respectus ad personam operantis. Alicui enim esset parum quòd alij esset nimium, vel econuerso. Augustinus in libro de libero arbitrio sic describit virtutem. Virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, qua nemo male vtitur, quàm Deus in nobis operatur. Virtus dicitur bona eo modo quo albedo dicitur color albus: non ideo quòd albedo colori inhæreat vt accidens, sed color est ipsa albedo, sic est virtus bonitas mentis mentem bonam faciens. Virtus etiam bona est: quia ducens ad summum bonum. Virtute etiam rectè viuitur: vitam autem rectam intellige quæ extenditur ad Deum principium; & Deum finem, Deo qui est principium omnium bonorum de omnibus bonis gratias agendo, iuxta illud 1. Thessal. 5. *in omnibus gratias agite.* Et gloriam eius in omnibus quærendo: ad hoc enim creati sumus. Deuteronom. 26. *Faciet te Dominus excelsiorem cunctis gentibus quas creauit in laudem & nomen & gloriam suam.* Esa. 44. *In gloriam meam creaui eum.* 1. Corinth. 10. *Siue manducatis, siue bibitis siue aliquid aliud agitis, omnia in gloriam Dei facite.* Vita eius qui sibi solum vult viuere, tantum quæ sua sunt quærens, & ad gloriam Dei non attendens, non est recta, imò curua, quum in se reflectatur. Item non est recta quæ declinat quasi in latus per superfluitatem vel indigentiam. Virtutes cardinales obliquitatem quæ est secundum superfluitatem vel indigentiam excludunt: Theologicæ verò curuitatem quæ est vbi vita reflectitur in vtilitatem proprij subiecti, non ordinata ad finem vltimum. Virtutes ergo cardinales cum theologicis vitam rectam efficiunt. Item quum rectum sit cuius medium non exit ab extremis: extrema autem vitæ nostræ quum sit Deus principium, & Deus finis, vita recta est quæ sicut est à Deo & ad Deum sit, ita & sub Deo humiliter implens eius imperium, sicut ab eo habuit initium & ab eo expectat præmium. Vitam verò hic intelligas quatuor partes conuersationis, scilicet cogitationem, affectionem, locutionem, & operationem: Rectitudo verò horum est quum non discordant à regula legis diuinæ quæ nobis indicat diuinam voluntatem. Huic autem rectitudini oppositum est peccatum, prout describit illud Augustinus, dicens: Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Per concupitum verò intellige cogitationem & affectionem. Item vita recta est quum voluntas in nullo dissentit ab eo quod ratio rectè sentit. Voluntate enim rectè viuitur, voluntate peccatur, vt dicit Augustin. Ratio recta regula est voluntatis. Bernard. super illud Cantic. *Recti diligunt te.* Illum verè rectum corde dixerim, qui & rectè in omnibus sentiat, & à recto quod senserit in nullo dissentiat. Virtute etiam nemo male vtitur

pro-

[illegible] loquendo. Si [illegible] dicto verbo [illegible] virtutem [illegible] operant, dicendum [illegible] esse [illegible] mali, sed nunquam actus eius erit abusus: sicut [illegible] potentijs naturalibus [illegible] homo potest bene vti vel abuti. Per hoc quod subditur, quam Deus in nobis sine nobis [illegible] patet quod hæc descriptio est intelligenda de virtute gratuita: præcedens vero virtus [illegible] voluntarius &c. Intelligenda est de virtute consuetudinali. Aliæ vero descriptiones [illegible] possunt intelligi & de gratuita & de consuetudinali. Si quis vero obijciat de illo verbo Augustini. Qui fecit te sine te, non iustificat te sine te. Vnde videtur quod Deus non operetur in [illegible] virtutem sine nobis. Respondendum est, quod Deus iustificat hominem [illegible] homine cooperante, sed non sine homine adoperante: sicut sol illuminat domum cum aliquis aperit fenestram non sine homine adoperante, tamen [illegible] homine cooperante, homo enim non cooperatur soli illuminando domum. Sic verus sol [illegible] virtutes nobis præparatis ad earum susceptionem, non tamen cooperamur illi in illa infusione.

CAPVT IV.

De triplici Virtutis commendatione.

SEquitur de commendatione Virtutis. Et notandum quod virtus est primò commendabilis à dignitate dantis. Retinuit enim Deus donationem eius ad manum suam. Psal. *Gratiam & gloriam dabit Dominus.* Virtus fructus est Spiritus sancti. Gal. 5. *Fructus spiritus est Charitas, gaudium, pax, &c.* Ex nobilitate arboris [illegible]. *Arbor bona fructus bonos facit.* Matth. 7. ergo optima optimos. Secundo à dignitate eorum quibus datur: hoc enim [illegible] temporalia bona & etiam naturalia corporis [illegible] communia sunt bonis & malis, amicis Dei & inimicis. Et frequenter mali & [illegible] Dei potius in talibus abundant quam amici Dei. Ex [illegible] apparet non esse vera bona. [illegible] vera bona essent, potius daret ea amicis quam inimicis. August. in primo lib. de Ciuitate Dei [illegible] temporalia bona & mala voluit [illegible] bonis & malis esse communia, vt nec bona cupidius appetantur quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter vitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur. Item August. in eodem lib. 20. Profecto salubriter discimus, non magnipendere seu bona seu mala quæ videmus esse bonis malisque communia, & illa bona quærere quæ bonorum, & illa mala maximè fugere quæ propriè sunt malorum. Item August. in eodem: Pulchritudinem ideirco Dominus largitur etiam malis ne magnum bonum [illegible] bonis. Deserto itaque bono bonorum proprio lapsus est factus ad bonorum minimum non bonis proprium, sed bonis malisque commune. Tertiò quasi à situ: quia possessio est [illegible] bene sedens. Bene sedet possessio quæ propinqua est ciuitati: melius quæ infra [illegible]: optimè quæ infra muros propriæ domus tuta est, & ab hostibus & à ciuibus. [illegible] virtus quæ est in secreto cordis. Seneca: Hunc dicito, hunc habe beatum, non [illegible] sed cui omne bonum in animo est. Item Senec. Sapiens intra se omne bonum [illegible] dicit quod quidam capta patria & vxore & liberis amissis, quum ex incendio [illegible] solus [illegible] exiret: interroganti victori, Nunquid aliquid perdidisset: [illegible] bona, [illegible] sunt.

CAPVT V.

Quod Virtus sit optima [illegible] vita, & bonitas aliarum rerum.

QVarto commendabilis est comparatione aliorum bonorum. Et primò facta comparatione ad bona præsentia. Secundo ad futura. Secundum comparationem [illegible] virtutis optimum dicitur. Heb. 13. *Optimum est gratia stabilire cor.* August. in [illegible] Ecclesiæ: Erit, inquit, hominis optimum quod animam optimam facit: nemo [illegible] quin virtus animam faciat optimam. Iac. 1. *Omne datum optimum [illegible]* optimum virtus vel gratia dicitur: respectu cuius simpliciter bona dicuntur quæ [illegible] sunt nobis & brutis, vt fortitudo corporis, agilitas, pulchritudo, sanitas & ea quæ pertinent ad corporis susten-

sustentationem, vel ornatum, vel protectionem. Bona meliora sunt bona animæ, quæ tamen animam non reddunt de necessitate bonam, quæ similiter sunt communia bonis & malis, vt scientia & similia. Optimum verò virtus vel gratia, Perfectum, gloria. 1. Corinth. 13. *Quum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Virtus non solùm bona est, sed etiam bonitas bonum faciens necessario possessorem suum. Arist. in libro de eligendis. Si hoc facit bonum id cui adest, illud autem non facit, quod facit magis est eligendum, vel quod melius & principalius facit bonum: & siquidem hoc facit animam, illud autem corpus. Non sic dignitates & diuitiæ, quæ vt frequenter malos faciunt possessores suos, vel magis malos ostendunt. Boëtius: Collata improbis dignitas non modò non efficit dignos, sed potius produt & ostendit indignos. Ecclesiastic. 11. *Si diues fueris, non eris immunis à delicto*, Seneca: Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio. Ideo virtus multum appetenda esset, tanquam propria bonitas: sed tanta est hodie hominum stultitia quòd de propria bonitate non curant, cùm in omnibus suis bonitatem quærant. Seneca: Nihil est cuique se vilius. Augustin. Bona vis habere, & bonus non vis esse. Idem. Quid est quòd te velis malum habere? Nihil omnino. Non vxorem, non filium, non seruum, non tunicam, postremò non caligam, & tamen vis habere malam vitam. Rogo te prænone vitam tuam caligæ tuæ. Idem: Quid te offendit vita tua, quam solam vis malam, vt inter omnia bona tua tu solus sis malus? Idem: Adeò cæcitas mentis inualuit, adeò homo interior obsurduit, vt omnia velit habere bona præter seipsum. Plus deberet homo amare bonitatem sui, quàm totum mundum. Quum enim homo præualeat toti mundo, bonitas eius bonitatis mundi totius præualet. Senec. In homine nihil ad rem pertinet, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incubet lecto, quàm perlucido poculo bibat, sed quàm bonus sit. Hoc autem debet mouere hominem ad amorem propriæ bonitatis, quòd sicut ipse quando bonus est, melior est omnibus creaturis visibilibus: sic quando malus est, peior est illis: quia non solum malus est malitia pœnæ, sed etiam malitia culpæ, ipse debitor est mortis temporalis & æternæ. In hoc deterioris conditionis est serpentibus & bufonibus. Nec solùm virtus bonitas est hominis, sed etiam est bonitas operum. Plus enim valet vna eleemosyna, vel aliud bonum opus ex virtute vel gratia procedens, quàm mille sine gratia. Si aliquis mille annis facit opera de genere bonorum sine gratia non meretur regnum æternum, quod tamen meretur vnico bono opere ex gratia facto. Seneca: Vnus dies hominum eruditorum plus valet, quàm imperiti longissima ætas. Qui faciunt opera de genere bonorum sine gratia, picturas habent bonorum operum, non bona opera. Seneca. Apud sapientes sunt honesta, apud vulgus simulachra rerum honestarum. Opus de genere bonorum sine gratia factum, lumen esse videtur, & tamen non est verè lumen. Matth. 6. *Si lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Tale opus simile est ligno putrido, quod his qui in tenebris sunt lucidum videtur. Tale opus videtur esse aurum, quum sit aurichalchum. Bern. Melius est pallens aurum, quàm fulgens aurichalchum. Qui habet abundantiam talium operum est quasi diues, quum nihil habeat. Prouerb. 13. Item opus tale est velut cadauer exanime. Vnde anima cuius sunt opera talia, est velut mulier infœtrix, omnes fœtus suos pariens mortuos. Quid est fides quæ non operatur ex dilectione, nisi cadauer exanime? Quod de fide informi dicitur, verum est de omnibus operibus informibus quæ scilicet sine gratia fiunt. Homo absque gratia est velut arbor syluestris ferens fructus quibus porci infernales pascuntur. Gratia verò est velut ramusculus cælestis qui huic arbori insertus facit eam ferre fructus optimos, qui lætificent Deum & angelos. Luc. 15. *Gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, &c.* Nec solùm virtus est bonitas operum sed etiam rerum temporalium. Bonum enim rerum temporalium, est laudabilis vsus earum qui virtutis est vel gratiæ. Vnde malis temporalia bona non sunt, cùm malè illis vtantur. Senec. Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit vti. Eccles. 13. *Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia.* Sicut sanguis in corpore humano non est bonus, si sit materia infirmitatis, vnde euacuandus est: sic temporalia non sunt bona his quibus sunt materia infirmitatis spiritualis. Seneca dicit, pecuniam perdidi. O te felicem si cum ea auaritiam perdidisti: sed si manet illa apud te, es tantum felicior, quo tanto malo materia sub-

Virtus opera bona in gratia efficit meritoria.

ducta

[illegible]
eo aliquis malus [illegible] quæ vis[illegible]
creatorem suum. Virtus [illegible] iuxta verbum Senecæ. Eccle-
siast. 8. *Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali.* Non est mala aduersitas viro
iusto, cùm sit ei materia coronæ [illegible]. Et vt [illegible], [illegible] sine gratia est totum
verum bonum hominis [illegible] glossa [illegible] super [illegible].
super nos lumen [illegible] gratiæ. Hoc [illegible] bonum
sine gratia non est [illegible] bonum, vel bonum [illegible]. Bernard. [illegible]
quis callidus est [illegible] intellectu [illegible]
torum quàm virtutum. Seneca. Non viuere bonum est, [illegible]
uere virtus est. [illegible] & honestum est, & cum virtute [illegible]
arbitrer. Nunquid potest [illegible] malo bonum esse, aut potest quisquam [illegible]
honestum [illegible] Seneca. Doce non esse positum bonum vitæ in spatio [illegible]
sed in vsu: [illegible] virtutis est. Sapiens. Omnia quæ extra nos sunt dona, quæcum-
que hominibus sorte contingunt, non ideo laudantur, quod habeat quis ea, sed quod his hone-
ste sit vsus. August. Non viueret in tempore viuitur, nisi ad comparandum meritum quo in
æternitate viuitur.

Virtus mala pœnæ in bona vertit.

CAPVT VIII.

Quod virtus sit propriè bonum nostrum, possessio libera & sufficiens.

Virtus [illegible] proprium, cum bona fortunæ sint bo-
na [illegible] nobis. [illegible] verbum Senecæ, Non po-
test [illegible] ab homine, nec [illegible]. Tullius. Omnia alia caduca sunt: virtus
[illegible]. Tullius. [illegible] est vt omnia tua in te
[illegible], hominesque [illegible]. Non est tuum fortuna
quod [illegible]. [illegible] in libro Confess. Nunquam [illegible] quicquam re-
rum à se factum esse [illegible]. Seneca. Periturum est, nempe quod [illegible]. Idem. Quid
stultius est, quàm in homine aliena laudare: quid eo dementius qui miratur ea quæ ad
alium protinus transferri possunt? Non faciunt meliorem equum aurei freni. Augustinus
in libro Soliloquiorum. Deus per quem dicimus aliena esse quæ aliquando nostra: & nostra
[illegible] quæ [illegible] aliena putauimus, accipe me ab istis fugientem famulum tuum: quia &
[illegible] acceperunt [illegible] mihi recedendum esse sentio, nihil a-
[illegible] esse, & certè [illegible] sequenda. Senec. Ratio arbi-
[illegible] aliena & inania pro vilibus habet, omne illi bonum in animo
[illegible] *Non erit tempus non fuit.* Non sint vestra temporalia. Senec. Hic cogita-
[illegible] hoc tuum, hoc tuum, omnia alia Deo vota [illegible] vt contentus his re-
[illegible] bonis. Item virtus possessio libera est, quæ possidet bona tem-
[illegible] fortunæ vel [illegible], vel eorum quibus occa-
[illegible]. Seneca. [illegible] fortunæ subiectus: si quis partem sui foris quæ-
rit. [illegible] magis earum accipimus pretium, quàm nos-
ipsos. Implicati enim talibus non eramus nostri. Seneca. Minus quàm seruus est qui seruos
timet. Item virtus possessio est habens sufficiens. 2. Corinth. 12. *Sufficit tibi gratia mea.* Se-
neca. Virtus nudo homine contenta est. Idem. Sapiens se contentus est, non vt velit esse si-
ne amico, sed vt possit. Item Seneca: Se contentus est sapiens ad bene viuendum, non ad viuen-
dum: ad hoc enim rebus multis illi opus est, ad illud tantum animo [illegible]
fortunam. Idem. Virtus nullo eget, & præter animi bonum extrinsecus [illegible]
[illegible]. E contrario, diuitiæ terrenæ multis indigent. Boet. O [illegible]
habere totas pluribus licet, & ad quemlibet [illegible]
[illegible] est, permultis illos indigere [illegible] possident. [illegible]
[illegible]

regio egestatis. August. in lib. Confess. Defluxi à te ego, & erraui: errau Deus meus nimis deuius à stabilitate tua in adolescentia mea, & factus sum mihi regio egestatis.

CAPVT VII.

Quòd Virtus sit magna iucunditatis & dignitatis.

ITem Virtus bonum est & magnæ iucunditatis & magnæ dignitatis. Boëtius de Consolat. Nunquam sine pœna sunt vitia, nunquam sine præmio sunt virtutes. Seneca: Rerum honestarum pretium in ipsis est: hoc pretium est mentis lætitia. Idem: Rectè factorum verus fructus est in ipsis: nec vllum virtutum pretium dignum ipsis extra ipsas est. Bernardus. Delectationes non perdimus, sed mutamus à corpore ad animam, à sensibus ad conscientiam. Item Greg. super Iob 1. Filij per domos conuiuium faciunt, dum virtutes singulæ iuxta modum proprium mentem pascunt. Econtrario curre per singula, tot inuenies animæ tormenta quot vitia, vt ait August. Gaudium virtutis est velut fons gaudij in domo propria nascens. Senec. Existimas me detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoueo, qui dulcissima spei oblectamenta censeo deuitanda, imò econtra volo tibi nunquam deesse lætitiam: volo illam tibi domi nasci, nascitur si intra teipsum fit. Idem. Tu iudicas eum gaudere qui ridet: animus debet esse alacer & fidens, & super omnia rectus. Ecclesiast. 30. *Non est oblectamentum super cordis gaudium.* Senec. Conculca ista quæ extrinsecus splendent & de tuo gaude. Quid est autem hoc de tuo: de teipso, & tui optima parte. Idem: Viri boni gaudium est ex bona conscientia, ex contemptu fortuitorum, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex placito vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Idem: Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem, & quodcunque inuentitium est gaudium, fundamento caret: hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Idem: Fundamentum bonæ mentis est non gaudere vanis. Fundamentum hic esse dixi culmen, cùm ad summa peruenit qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Item Seneca: Improbæ voluptates non sunt solidæ, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt: potius aliquod bonum mansurum circumspice. Sola virtus præstat gaudium perpetuum: securum: etiam si quid obsistat nubium, materia interuenit qua infra feruntur nec vnquam diem vincunt. Gregor. Absit vt tanta sit delectatio in vitijs, quanta est in virtutibus. De dignitate virtutis dicit Boëtius. Non virtutibus ex dignitate: sed ex virtutibus dignitati honor accessit. Idem: Virtuti propria dignitas inest. Virtus est beatitudo, vel felicitas præsentis vitæ. Beatitudo virtutum de fonte cælestis beatitudinis, amicis Dei in hac valle miseriæ stillatur. Vnde 2. Corinth. 12. dicit glos. Augustini: In regione intelligibilium beata vita in fonte suo bibitur: inde aliquid aspergitur huic humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi temperanter, fortiter, iustè, prudenterque viuatur. Tullius. In quo virtus est, nihil ei deest ad bene ac beatè viuendum. Macrobius: Solæ virtutes faciunt beatum, nullaque alia via quisquam hoc bonum adipiscitur. Senec. Ratio recta & consummata felicitatem hominis impleuit: hoc vnum bonum hominis est, quod qui habet, etiam si alijs destituitur, laudandus est: quod qui non habet, in aliorum omnium copia damnatur. Rationem verò rectam & consummatam facit virtus. Vnde August. dicit in libro Soliloquiorum, quòd virtus est recta vel perfecta: id est, rationis rectitudo vel perfectio.

CAPVT VIII.

Quòd status Virtutum assimilatur paradiso terrestri & cælesti.

Cor assimilatur paradiso, duplici. 1. Terrestri.

VIrtus seu gratia quasi paradisum facit in corde hominis. Eccl. 41. *Gratia Dei sicut paradisus in benedictionibus.* Assimilatur cor vbi gratia est, paradiso & terrestri & cælesti. Terrestri tripliciter, scilicet amœnitate, fœcunditate, & securitate. Amœnitatem & fœcunditatem ibi faciunt quatuor virtutes, velut quatuor flumina paradisi mentem irrigantes: Vnde glos. Grego. super illud Genes. 2. *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum &c.* quatuor flumina paradisum irrigant: quia dum his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni

[illegible] 2.

[illegible] Cœlesti.

[illegible] 51. Po[illegible]

[illegible] am sit in [illegible] Cor per

[illegible] gratiam,

[illegible] hor-

[illegible] tus Do-

[illegible] mini.

[illegible] vitium [illegible] lit [illegible] dio mū- di [illegible] quatuor

1.

[illegible]

2.

[illegible] verbum August. Exce[illegible]

[illegible] remors[illegible] conscientiæ, & grauamen

[illegible] edit. Ecclesiast. [illegible]

[illegible]

3.

[illegible]

regio egestatis. August. in lib. Confess. Defluxi à te ego, & erraui: errani Deus meus nimis deuius à stabilitate tua in adolescentia mea, & factus sum mihi regio egestatis.

CAPVT VII.

Quòd Virtus sit magna iucunditatis & dignitatis.

ITem Virtus bonum est & magnæ iucunditatis & magnæ dignitatis. Boëtius de Consolat. Nunquam sine pœna sunt vitia, nunquam sine præmio sunt virtutes. Seneca: Rerum honestarum pretium in ipsis est: hoc pretium est mentis lætitia. Idem: Rectè factorum verus fructus est in ipsis: nec vllum virtutum pretium dignum ipsis extra ipsas est. Bernardus. Delectationes non perdimus, sed mutamus à corpore ad animam, à sensibus ad conscientiam. Item Greg. super Iob 1. Filij per domos conuiuium faciunt, dum virtutes singulæ iuxta modum proprium mentem pascunt. Econtrario curre per singula, tot inuenies animæ tormenta quot vitia, vt ait August. Gaudium virtutis est velut fons gaudij in domo propria nascens. Senec. Existimas me detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita submoueo, qui dulcissima spei oblectamenta censeo deuitanda, imò econtra volo tibi nunquam deesse lætitiam: volo illam tibi domi nasci, nascitur si intra teipsum fit. Idem. Tu iudicas eum gaudere qui ridet: animus debet esse alacer & fidens, & super omnia rectus. Ecclesiast. 30. *Non est oblectamentum super cordis gaudium.* Senec. Conculca ista quæ extrinsecus splendent & de tuo gaude. Quid est autem hoc de tuo: de teipso, & tui optima parte. Idem: Viri boni gaudium est ex bona conscientia, ex contemptu fortuitorum, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex placito vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Idem: Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem, & quodcunque inuentitium est gaudium, fundamento caret: hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Idem: Fundamentum bonæ mentis est non gaudere vanis. Fundamentum hic esse dixi culmen, cùm ad summa peruenit qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Item Seneca: Improbæ voluptates non sunt solidæ, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt: potius aliquod bonum mansurum circumspice. Sola virtus præstat gaudium perpetuum: securum: etiam si quid obsistat nubium, materia interuenit qua infra feruntur nec vnquam diē vincunt. Gregor. Absit vt tanta sit delectatio in vitijs, quanta est in virtutibus. De dignitate virtutis dicit Boëtius. Non virtutibus ex dignitate: sed ex virtutibus dignitati honor accessit. Idem: Virtuti propria dignitas inest. Virtus est beatitudo, vel felicitas præsentis vitæ. Beatitudo virtutum de fonte cælestis beatitudinis, amicis Dei in hac valle miseriæ stillatur. Vnde 2. Corinth. 12. dicit glos. Augustini: In regione intelligibilium beata vita in fonte suo bibitur: inde aliquid aspergitur huic humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi temperanter, fortiter, iustè, prudenterque viuatur. Tullius. In quo virtus est, nihil ei deest ad bene ac beatè viuendum. Macrobius: Solæ virtutes faciunt beatum, nullaque alia via quisquam hoc bonum adipiscitur. Senec. Ratio recta & consummata felicitatem hominis impleuit: hoc vnum bonum hominis est, quod qui habet, etiam si alijs destituitur, laudandus est: quod qui non habet, in aliorum omnium copia damnatur. Rationem verò rectam & consummatam facit virtus. Vnde August. dicit in libro Soliloquiorum, quòd virtus est recta vel perfecta: id est, rationis rectitudo vel perfectio.

CAPVT VIII.

Quòd statum Virtutum assimilatur paradiso terrestri & cælesti.

Cor assimilatur paradiso, duplici. 1. Terrestri.

VIrtus seu gratia quasi paradisum facit in corde hominis. Eccl. 41. *Gratia Dei sicut paradisus in benedictionibus.* Assimilatur cor vbi gratia est, paradiso & terrestri & cælesti. Terrestri tripliciter, scilicet amœnitate, fœcunditate, & securitate. Amœnitatem & fœcunditatem ibi faciunt quatuor virtutes, velut quatuor flumina paradisi mentem irrigantes: Vnde glos. Grego. super illud Genes. 2. *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum &c.* quatuor flumina paradisum irrigant: quia dum his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni desider-

2.
Cælesti.

51. Po

...iam sit in ... Cor per

...tus Do-
mini.

vitium
præ...
sit ...
dio mū-
di ...
quatuor
1.

2.

... verbum August. Excedit ...
... remorsu conscientiæ, & grauamen
... edit. Ecclesiast. 11.

3.

...m mundi ...
...ximam dece...
... *Stud*...
...
... Procu...
...
... us est ...
... Quanto in ...
... Eccles. 1. *Vbi multa* ...
... carnalis despicitur ...
... triumphare ...
... dicit Antonius. ...
... Qui ...
... mundi ...
...

5.

6.
Psal[illegible]
18.

7.

8.

[illegible] mo. Sapien[illegible] [illegible] pignus & arra est hereditat[illegible] *[illegible] hereditatis nostræ.* [illegible]
[illegible] arram & pignus: quia pignus [illegible] [illegible] Arra [illegible] est tum de ipso pretio datur aliqu[illegible] [illegible] Virtus vel gratia est arra beatitudinis: quia [illegible]
Corinth. 1. *Signauit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* [illegible]
non ad regnum Franciæ, sed ad regnum gloriæ. Serua vnctionem, secund[illegible]
Et vos vnctionem quam accepistis [illegible] in vobis. hanc vnctionem [illegible]
rinth. 1. *Qui vnxit nos,* [illegible] vnctio [illegible]
[illegible] Luc[illegible]
[illegible] Dei [illegible] pax, [illegible]
[illegible]
[illegible] conscientiæ [illegible] egregi[illegible]
[illegible] in lib. de Ciuitate Dei [illegible]

[illegible]

[illegible] Math. [illegible] *habes,* [illegible]
[illegible] ab illo [illegible] securè petite. Illa [illegible]
[illegible] temporalia [illegible] modo perit[illegible]
[illegible]
[illegible] virtutes ostendend[illegible]
[illegible] Greg. in Moral[illegible]
tiam [illegible] venit Enoch. Ad [illegible]
spei & [illegible] obedienti[illegible] venit [illegible]
dam [illegible] Isaac. Ad [illegible]
Iacob. [illegible] retributionis [illegible]
[illegible] Ad insinuandum contra [illegible]
[illegible] Magisterium [illegible]
[illegible] *quia [illegible]*

eiusdem 10. docet prudentiam: *Estote*, inquit, *prudentes*. Et Luc. 21. sobrietatem: *Attendite vobis ne fortè grauentur corda vestra in crapula & ebrietate*. Ioan. 13. charitatem, humilitatem, in ablutione pedum. Eiusdem 15. charitatem: Ceteras virtutes similiter docet, sicut patebit, cùm de singulis virtutibus tractabitur. Addiscere etiam eos voluit per experientiam. Vnde Lucas ostendit eum profecisse sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Lucæ 2. Et ad Hebr. 5. *Cùm esset filius Dei, ex his quæ passus est, didicit obedientiam*. Non parum efficax est exemplum virtutum Christi. Augustinus. Exemplo virtutum Christi nostra vitia curantur, vt id quod ostendit esse faciendum, non solùm sine murmure, sed etiam cum delectatione faciamus. Quid propriè Christo

CAPVT XIII.

De commendatione Virtutis à multiplici suo effectu.

SExto commendabilis est virtus à multiplici suo effectu. Vnus effectus eius est quòd à malis defendit. Vnde quidam dixit, virtutem dici, eò quòd vi tueatur possessorem suum. Ideo Dominus exponere noluit post passionem suam discipulos periculis antequam virtute muniti essent. Luc. 24. *Sedete in ciuitate quousque induamini virtute ex alto*. Seneca. Nullus contra fortunam inexpugnabilis murus est: intus instruamur, si pars illa tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Tullius: Mors terribilis est his quibus cum vita omnia extinguuntur: Sapientis animus virtutibus omnibus & manibus septus est. Item virtus etiam bona temporalia discretè disponit. Vnde Augustinus. Deus ostendit in opulentissimo & præclaro imperio Romanorum quantum valerent ciuiles etiam sine vera religione virtutes, vt intelligeretur hac addita homines fieri ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas. Vnicum vitium, vt superbia, vel ira, vel odium, occasio est quandoque destructionis vnius regni: Econtrariò virtus vna occasio est conseruationis. Item virtus felicem commutationem facit in anima. Stabulum enim conuertit in templum, desertum in cælum, habitationem dæmonum in Dei habitaculum. Esa. 35. *In cubilibus in quibus prius habitabant dracones, orietur viror calami & iunci, & erit semita, & via sancta vocabitur*. Hoc fit cùm anima virtutibus ornatur in amœnum Dei habitaculum, quæ prius erat habitaculum dæmonum. Conscientia peccatoris bestialiter viuentis, quasi stabulum est. Bernardus. Puto iumenta dicerent si loqui fas esset: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est. Augustinus: Domine, meritò dedignaris inhabitare corda infidelium, fornacem corruptionis, domus luteas, cloacam immunditiæ. Conscientia etiam peccatoris quasi desertum est. Ioel. 2. *Quasi hortus Voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti*. Item virtus siue gratia animam abominabilem peccato, adeo decoram efficit, quòd eius decorem rex gloriæ concupiscit. *Concupiscit rex decorem tuum*. Gratia deformitatem diabolicam expellit, & decorem diuinum introducit. Decorem animæ habentis gratiam, sol & luna mirantur: quia decor illorum decore illius vincitur. Væ illis qui de hoc decore non curant, cùm tamen in omnibus suis decorem quærant. Augustinus: Cum iniquis omnia sunt pulchra, & ipsi sunt turpes. Diogenes, cùm illi domum suam homo turpis formæ ostenderet, omnibus in ea locis lapidibus & auro nitentibus, in faciem domini expuit, dixitque, aliud vilius in domo illa non respexisse. Simile huic accidit in peccatore decorem proprium negligente, & in alijs pulchritudinem exquirente. Item virtus vel gratia lux est, eum in quo est non sinens periculosè errare. 1. Ioan. 2. *Vnctio eius docet vos de omnibus*. Sine hac luce homo in periculo est in mundo isto. Esa. 9. *Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis*. Sine hac luce non habet homo verum lætitiam. Tobiæ 5. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video*? Item virtus hominem pretiosum facit. Prouerb. 16. *Pretiosi spiritus vir eruditus*. Sicut prudentia hominem reddit pretiosum, sic & temperantia. Ecclesiast. 26. *Omnis ponderatio non est digna continentis animæ*. Idem intelligendum est de ceteris virtutibus. Vnde virtus similis est virtuti quæ dicitur esse in lapidibus pretiosis, quæ vnum modicum lapidem præualere facit multis magnis lapidibus communibus. Sic vnus homo virtutem habens videtur præualere, multis hominibus virtutem non habentibus. Eccles. 16. *Melior est vnus timens*

Virtutis operatio mira in quatuor

hominem qui in mari ...

aquas. Esaie ...

bulationis descendit.

habent. Tri...

Vita triplex.

..., & corpus suum ...

SECVNDAE PARTIS PRINCIPALIS, DE TRIBVS VIRTVTIBVS Theologicis, Tractatus primus vnicum continet capitulum, in quo succinctè de numero & ordine earum in communi agitur.

DIctum est de Virtute in communi: nunc dicendum est de speciebus virtutum. Et primò de Theologicis, scilicet Fide, Spe, & Charitate. De quibus. 1. Corinth. 13. *Nunc manent fides, spes, charitas.* His scientia & prophetia militant: vt dicit ibi glos. August. in lib. de Trinitate dicit quod propter ista tria in animo ædificanda omnium diuinorum librorum machinamenta consurgunt. Ideo verò prius dicetur de theologicis quàm de ceteris: quia theologicæ ordinant animam ad finem supremum: ceteræ verò circa ea quæ sunt ad finem illum. In intentione verò operantis, prior est finis his quæ sunt ad finem. Secundum enim naturam finis, sumuntur ea quæ sunt ad finem. Causa finalis causa causarum est. Secundum enim exigentiam finis causa efficiens eligit materiam, & in materia electa intendit acquirere formam competentem fini. v. g. Qui vult facere instrumentum ad secandum, eligit materiam duram. Si enim esset mollis, potius cederet quàm secaret. In materia verò dura, acquiritur forma acuta: si enim obtusa esset, non esset penetratiua, neque idonea ad secandum. Sic finis in intentione operantis, prior est his quæ sunt ad finem, tanquam quædam causa motiua ad illa. Et virtutes Theologicæ quæ ordinant ad finem supremum, priores sunt ceteris virtutibus, quæ disponunt animā ad ea quæ sunt ad finem. Tres verò sunt, quia necesse habemus finis bonitatem cognoscere, & desiderare, & aliquam fiduciam obtinendi habere, vt scilicet agnoscamus quò debeamus tendere, & velimus venire, & speremus posse peruenire. Non enim tentanda sunt quæ omnino effici non possunt, vt ait Sapiens. Fide bonitatem finis agnoscimus, Charitate desideramus, Spe fiduciam obtinendi habemus. Quum tria exigantur ad bene operandum, scire, posse, & velle, & scire nostrum propter peccata sit diminutum in vi rationabili, & posse in irascibili, & velle inordinatum in concupiscibili, fides supplementum est cognitionis in rationabili, spes supplementum fortitudinis in irascibili, charitas est inordinatiua voluntatis in concupiscibili. Fide cognoscimus supremum finem, siue summum bonum esse bonum se communicans. Ex qua cognitione duæ affectiones oriuntur: scilicet spes, ex eo quòd cognoscitur liberalissimus bona sua communicando, & desiderium, ex eo quòd cognoscitur esse bonum, quò nihil melius potest desiderari. Bonum enim est quod desideratur ab omnibus, vt ait beatus Dionysius. Etiam secundum Aristotel. Omnia bona exoptant. Vita hominis absque lumine fidei vaga est, nesciens quò tendat. Ioan. 12. *Qui ambulat in tenebris, nescit homo quò vadat.* Homo absque fide ad molam temporalium istorum circuit ad modum Samsonis excæcati. Iudic. 16. æterna nec cognoscens, nec cupiens. Psalm. *In circuitu impij ambulant.* Item: *Viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.* Ecclesia. 10. *Labor stultorum affliget eos qui nesciunt ad vrbem pergere.* Thren. 4. *Errauerunt cæci in plateis.* Fide homo in via dirigitur. Et quia via ardua est, spe omnipotenti [illegible]. Et per charitatem suauitate summi boni trahitur. Trahit enim sua quenque voluptas. Cantic. 8. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum?* Augustinus in libro de libero arbitrio. Tanta est iucunditas diuini aspectus, quòd non potest videri sine [illegible] virtutum est mentem virginem castam exhibere Christo. Virginitas [illegible] (vt ait Augustinus) consistit in hoc quòd fides sit integra, spes solida, & charitas syncera. Et vt ait idem Augustinus in libro de doctrina Christiana: homo fide, spe, & charitate subnixus, & eas inconcusse retinens, non indiget scripturis, nisi ad alios instruendos. Et subdit: Multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Fides (vt ait Augustinus) nos Deo supponit, spes erigit, charitas vnit. Fide agnoscimus nos sub Deo esse, & debitores esse seruitij. Spes nos erigit vt audeamus aggredi quod supra vires nostras est. Charitas verò nos facit vnum esse cum Deo. Amor enim est vis vnitiua, vt dicit Dionysius. Inter virtutes theologicas primò de Fide dicetur: quia actus fidei prior est actu spei & charitatis: vt patebit infernis.

Tria ad bene operandū exiguntur.

Psal. 11.

Secunda partis principalis de tribus virtutibus Theologicis

TRACTATVS SECVNDVS DE F[illegible]

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum in hoc tractatu, & de necessitate fidei.

DE Fide verò hoc modo dicemus. Primò ostendemus necessitatem huius virtutis. Se[illegible] dò descriptiones eius ponemus. Tertiò, de vnitate fidei tangemus. Quartò, con[illegible] tioni ipsius insistemus. Quintò, tangetur de articulis. Sextò, de erroribus & causis [illegible] Septimò, ad diuersitates fidei descendemus. Circa primum, notandum quod cum [illegible] ab aliquo, & sub aliquo, & ad aliquid, & supra aliqua, necesse habet cognoscere illum [illegible] ne sit de tanto beneficio ingratus, & per consequens cæteris beneficijs indignus. Bern[illegible] gratitudo est ventus vrens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta [illegible] tem, necesse habet cognoscere eum sub quo est, ne sit inutilis seruus, & per conse[illegible] mini pœna dignus. Prouerb. 14. *Acceptus est regi minister intelligens: ir acun[illegible] sustinebit.* Matth. 25. *Seruum inutilem proiicite in tenebras exteriores.* Circa illum [illegible] est, necesse habet cognoscere & eius maiestatem, vt sciat eum glorificare. Maiestas [illegible] gnificatur per hoc aduerbium, summè: quum dicitur: summè potens, summè [illegible] bonus. Et quæ sit eius voluntas, vt sciat ei ad eius beneplacitum seruire. Et i[illegible] sericordiam eius in seruos suos, & exhibitam & exhibendam iustitiam in offende[illegible] cordiam in debito modo seruientes. Item necesse habet cognoscere illud ad quod [illegible] cognitione erit in mari huius mundi quasi sopitus gubernator amisso clauo. [illegible] nesciet se dirigere: nescit se regere qui ignorat quò debeat tendere. In exilio etiam [illegible] di quasi in patria appetit manere. Gregor. Qui peregrinationem pro patria appetit, [illegible] lores dolere nescit. Item in itinere præsentis vitæ & fatigabitur, & quiete [illegible] August. in libr. Confess. Domine fecisti nos ad te inquietum est cor nostrum donec [illegible] in te. Necesse etiam habet cognoscere à quo teneat ea supra quæ positus est, ne sit [illegible] in his in quibus solum ministerium habet, sibi vsurpans dominium, vel alij [illegible] seruitium reddens; & ita qui pro fidelitate fuerat remunerandus, pro infidelitate [illegible] Matth. 25. *Euge serue bone & fidelis quia super pauca &c.* Et Lucæ. 16. *Si in alieno [illegible] stis, quod vestrum est quis dabit vobis?* Alienum est bonum transitorium, nostrum [illegible] æternum. Bernard. in quodam sermone de aduentu: Terrenæ diuitiæ nec vestræ [illegible] sunt. Et paulò post: Denique si vestra sunt hæc, tollite ea vobiscum. Psalm. [illegible] *rit non sumet omnia, nec descendet cum eo gloria eius.* Conuenientissimus verò modus [illegible] di prædicta per fidem est: nec mirandum est si oportet habere cognitionem per fidem [illegible] inuisibili à quo sumus, quum etiam de parentibus carnalibus aliter cognitio haberi [illegible] vt ostendit Gregor. 4. libr. dialog. his verbis: Audenter dico, quia sine fide neque [illegible] uit. Si eundem infidelem percontari voluero, quem patrem vel quam matrem [illegible] nus respondet illum atque illam: quem si statim requiram: vtrum nouerit [illegible] sit, vel viderit quando natus fuerit, nil vel vidisse, vel nouisse minimè fatebitur: [illegible] non vidit, credit. Item si de ipso suo visibili corpore credunt quod minimè vide[illegible] sibilia non credunt, quæ corporaliter videri non possunt? Iste modus cognosc[illegible] gloriosus, & homini meritorius, & laude dignus: & hunc requirit natura cogno[illegible] cenda sunt, & etiam natura eorum qui cognituri sunt. Quòd Deo sit gloriosus, [illegible] quod gloriosum est principi si simplici verbo eius credatur absque cautione [illegible] menti, vel fideiussoris. Ignominiosum verò est ei si simplici verbo eius non [illegible] cuilibet viro notæ bonitatis & sufficientis facultatis molestum est, si simplici [illegible] credatur: quantò magis Regi gloriæ qui nec falli, nec fallere potest. [illegible] verbis eius sine cautione rationum quam quærunt gentiles, vel cautione sign[illegible] runt Iudæi? 1. Corinth. 1. Iudæi signa petunt, Græci sapientiam quærunt. Qu[illegible] osten-

offendatur per hoc ostendit. Matth. 12. & 16. *Generatio mala & adultera signum quærit.* Eiusdem 17. *O generatio incredula & peruersa vsquequo patiar vos?* Hippocrates & Pythagoras indixerunt hanc legem discipulis suis, vt non essent ausi in sententijs suis interrogare, propter quid: sed esset eis pro ratione dicentis auctoritas: quantò magis auctoritas diuina pro ratione habenda est? Meritorius etiam est homini hic modus cognoscendi. Cùm enim homo assentit Deo in his quæ non sunt sensui manifesta, nec per se nota intellectui, nec violentia necessariæ probationis ostensa libera est assensio illa, & ideò meritoria: assensio vero qua homo assentit vel manifestis sensui, vel per se notis intellectui, vel necessario probatis, meritum non habet, quia quasi coacta est. Vnde gloss. super illud Heb. 10. *Habentes fiduciam in introitum sanctorum, in sanguine Christi &c.* Fides non habet meritum vbi humana ratio, id est, humanus sensus præbet experimentum. Quæ gratia est creditori si sub bona cautione credat verba alicuius? Item hic modus cognoscendi laude dignus est. Non est virtuosum videre lucidum, sic nec credere quod manifestè probabile est. Sed virtuosum & laude dignum est credere Deo in his quæ sensus vel ratio videtur dissuadere. Sicut fecit Abraham, de quo legitur Rom. 4. *Quòd contra spem in spem credidit.* Glossa. Prior Spes secundùm naturam fuit, dum iuuenis ex iuuencula secundum naturam sperauit sobolem, nec tamen habuit: modò contrarium illi spei sperauit, scilicet vt vetulus ex vetula sterili generaret. De eodem habes Genes. 15. dicit Dominus Abraham: *Qui egredietur de vtero tuo, habebis eum hæredem*: Et ibidem: *Suspice cælum & numera stellas si potes, sic erit semen tuum.* Impossibilia poterant hæc videri, quum Dominus conclusisset Saram. Genes. 16. Et quum ipsa consenuisset, & Abraham vetulus esset. Eiusdem 18. *Et tamen credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Eiusdem 15. Similiter beata Virgo beatificatur. Luc. 1. quæ credidit angelo in illa sublimi promissione: *Beata*, inquit, *quæ credidisti &c.* Econtrario vero Moyses & Aaron puniuntur de incredulitate. Num. 20. *Quia non credidistis mihi vt sanctificaretis me coram filijs Israël, non introducetis hos populos in terram quam daturus sum eis.* Et Zacharias similiter punitur. Luc. 1. *Ecce*, inquit, *angelus, eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant, pro eo quòd non credidisti verbis.* Ecclesiast. 16. In gente incredibili exardescit ira. Et Apocal. 21. *Timidis & incredulis pars illorum erit in stagno igne ardenti, & sulphure, quod est secunda mors.* Natura eorum quæ cognoscenda sunt requirit hunc modum cognitionis, cùm quædam eorum sunt præterita, quædam futura. Et cùm quædam sint in cælo, quædam in inferno. Quomodo enim de his omnibus cognitio haberi poterit, nisi per fidem? Præterea Deus, de quo hæc cognitio principaliter est, lucem habitat inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, nec videre potest. 1. Timoth. 6. Exod. 33. *Non videbit me homo, & viuet.* Esa. 45. *Verè tu es Deus absconditus.* Ioan. 1. *Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.* Et Matth. 11. Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui filius voluerit reuelare. Credendum est ergo de Deo filio enarranti, & his quibus filius enarrauit, quum à nobis in præsenti videri non possit. Et secundum verbum Hilarij, soli Deo de se credendum est, qui se solus nouit. Bene credit Deo, qui credit sanctis in quibus Deus loquitur. Nec mirandum est si necesse habemus credere Deo de se, quum homini de interioribus suis necesse habeamus credere, 1. Corinth. 2. *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Ita & quæ Dei sunt, nemo nouit, nisi spiritus Dei. Et subditur: *Nos autem non spiritum mundi huius accepimus, sed spiritum qui ex Deo est.* Glos. Ambros. Manifestum est cogitationes à nullo sciri, nisi ab animo nostro. Non timeas viris sanctis credere assensum tuum, cùm Dominus eis crediderit sensum suum. 1. ad Corinth. 2. *Nos autem sensum Christi habemus.* Gregorius etiam in quarto libro dialogorum dicit: Quisquis incredulitate inuisibilium solidus non est, debet procul dubio maiorum dictis fidem præbere, eisque per Spiritum sanctum inuisibilium experimentum habentibus credere. Nam stultus est puer, si matrem ideò existimat de luce mentiri, quia ipse nihil aliud quàm tenebras carceris nouit. Loquitur Gregorius de puero nato, & nutrito in carcere, cui mater quæ grauida de eo posita fuit in carcere, de luce solis quam ipsa quandoque nouit, loquitur. Natura etiam eorum qui cognituri sunt, hunc modum cognitionis requirit. Cognitio enim ista pertinet ad com-

Meritorium fide credere.

communitatem hominum, immo ad vniuersitatem. Est enim cognitio necessaria, sine qua non est salus. Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Multi verò sunt qui capaces non sunt rationum, quibus eis persuadere possint ea quæ necesse est cognosci accedentibus ad Deum: vnde oportet eos credere his qui talium sunt capaces. Bruta animalia non sunt Dei perceptibilia: sic nec homines animales capaces sunt eorum quæ Dei sunt, nisi credendo viris spiritualibus. 1. Corinth. 2. *Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt.* Vbi ostendit gloss. August. quòd animalis est quis, vel in vita, vel in sensu. Vita animalis est quam intra naturalis ordinis metas spiritus rector non continet, eo quòd ipse Deo regendum se non subijcit. Animi verò sensu quis animalis est: quia de Deo iuxta corporum fantasiam, vel legis literam, vel rationem physicam iudicat. Iste modus cognoscendi supplet defectus aliarum cognitionum. Si alicui deficit visus, necesse habet credere alij de via & de alijs quæ ad visum pertinent. Si est intellectus parui & rudis, necesse habet credere his qui habent magnum intellectum & exercitatum. Discentem enim oportet credere. Ergo quum prædicta sensui non subiaceant, & intellectus humanus secundum verbum Philosophi, se habeat ad diuinam essentiam sicut visus noctuæ ad solem, necesse est per fidem talia cognosci. Præterea cùm Deus altissimus sit, non est possibile reperire scalam sufficientis rationis, qua quilibet ad eum attingat. Non attingit Nanus quocunque attingit Gigas: nec attingit qui est parui intellectus, ad comprehendendum per rationes omnia ad quæ attingit qui est magni intellectus. Item qui non appropinquat rei subtili, non potest eam videre: licet ille qui propinquus est eam videat. Sic homines qui in sensibilibus commorantur, non appropinquantes studio vel exercitatione ad ea quæ sunt inuisibilia, non possunt ea agnoscere quæ agnoscunt qui studio & exercitatione appropinquant. Philosoph. Imperiti velut longè distantes speculantur. Item intellectus grossus subtilia videre non potest. Qui habet turbidum oculum, non videt pilum quem videt qui habet clarum: non videt visus humanus, quidquid videt aquilinus. Non potest ergo communitas hominum cognoscere quæ necesse est cognosci accedentibus ad Deum, nisi per fidem. Fides est qua intellectus humanus Deo subditus est, qui indubitanter subiectionem ei debet, sicut & affectus cum ab eo similiter sit. Nulla enim ratio est quare potius intellectus ab hac subiectione sit exemptus, quàm affectus. Et cùm duæ sint partes legis Dei, scilicet testimonia & mandata: intellectus credit testimonia, sicut affectus implet mandata. Item quum intellectus induendus est gloria sicut & affectus, & gloria ipsius intellectus principalis videatur esse secundum id quod dicit gloss. super illud Psal. *Ostendam illi salutare meum*: id est Christum in maiestate. Hæc visio est tota merces. Intellectus hic gratia fidei induendus. Quomodo enim fieret in futuro à Deo gloriosus nisi in præsenti Deo esset gratus vel gratiosus.

CAPVT II. *De descriptionibus Fidei.*

Ostensa necessitate fidei ponendæ sunt descriptiones eius. Prius tamen notandæ sunt diuersæ acceptiones huius nominis fides, vt appareat quomodo hic fidem accipiamus. Fides quandoque dicitur sponsio. 1. Timoth. 5. *Quia primam fidem irritam fecerunt.* Quandoque fidelitas. Prouer. 20. *Virum fidelem quis inueniet?* Quandoque conscientia. Rom. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Quandoque creditum, vel collectio creditorum. Vnde Athanasius: Hæc est fides catholica. Quandoque sacramentum fidei. Augustinus ad Bonifacium: Quid est paruulos habere fidem, nisi fidei sacramentum? Quandoque fides informis. 1. Cor. 13. *Et si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam &c.* Quandoque fides viua, sic sumitur hic, & secundum hoc sic describitur Heb. 11. *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.* Fides substantia est. Substantia stat sub accidentibus ea supportans & sustinens, & non eget alio subiecto. Sic fides in ædificio spirituali substat totum ædificium supportans & sustinens, non eget virtute aliqua quæ eam præcedat. Ipsa est firma petra supra quam sapiens ædificat domum suam. Matth. 7. & eiusdem 16. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Petram vocat firmitatem fidei in Petro. Hoc fundamentum non timet, nec pluuiam, nec flumina, nec ventos. Nec mirum. Innititur enim est primæ veritati. Fides enim innititur primæ veritati. Matth. 7. *Descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & non cecidit, fundata enim erat supra firmam petram.* Pluuia quæ desursum venit, est impugnatio aëreæ potestatis.

Flumina quæ de montibus descendunt, sunt persecutiones potentum. Venti dicuntur omnium tentationum genera. De hoc fundamento legitur 1. Corinth. 3. *Vt sapiens architectus fundamentum posui.* Gloss. id est, fidem Christi. Et paulò post: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, Iesus Christus*, id est, fides Christi. Apocalyp. 21. *Fundamentum primum iaspis.* Iaspis viridis est coloris, & fugat fantasmata, & fidem significat, quæ viriditate æternorum oculos cordis delectat, & vanitatem huius mundi quæ quasi fantasma est, fugat, dum fugiendum esse indicat. Augustinus. O munde immunde quid strepis? quid auertere conaris, tenere vis fugiens, quid faceres si maneres? Absque fundamento fidei vanum est ædificium spirituale: id est, vadens in nihilum. Sapient. 13. *Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei.* Scientia Dei seu cognitio fides est. Sine hoc fundamento est ædificium spirituale quasi supra arenam, quod necesse habet corruere ad descensum pluuiæ, vel impetum fluminis, vel venti. Matth. 7. *Descendit pluuia, venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit.* In descriptione fidei res sperandæ ponuntur: quia digniores sunt inter ea quæ sunt fidei, & quia sunt finis. Sicut enim fides bonum inchoat, sic adeptio rerum sperandarum consummat. Actus verò sperandi potius nominatur ibi quàm diligendi, quia immediatus est ad actum fidei: & quia sic notatur absentia eorum, de quibus est fides, diligi possunt & præsentia & absentia sed non sperantur, nisi absentia vel futura. Fides autem dicitur substantia rerum sperandarum: quia caussa est vt res quæ sperantur in futuro, in nobis subsistant. In præsenti etiam quodammodo facit eas in nobis subsistere. Per fidem enim futura bona menti nostræ quodammodo sunt præsentia: per eam etiam quæ inuisibilia sunt quodammodo videntur. Propter primum, dicitur substantia rerum sperandarum: propter secundum, dicitur argumentum non apparentium. Glos. Fides propriè est de his quæ non videntur. De visis enim non est fides, sed agnitio. Et subditur: Hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur. Fides dicitur argumentum non apparentium, quia est inuisibilium certitudo: vt dicit glos. super Galat. 5. ipsa est probans non probatum: dedignatur enim esse conclusio. Tria sunt quæ sequuntur ex hoc argumento, scilicet articulorum certitudo, vitæ rectitudo, præmij æterni celsitudo. De primo iam habitum est. De secundo habetur Rom. 1. *Iustus autem ex fide viuit:* id est, vitam suam regit & disponit. De tertio, Ioan. 3. *Qui credit in filio, habet vitam æternam.* Fides nobis primò proponitur. Secundo vitæ rectitudo assumitur, ex quibus vita æterna concluditur. Ex certitudine fidei infertur vita æterna, tanquam ex imperfecta argumentatione. Ioan. 6. *Qui credit in me, habet vitam æternam.* Ex fide verò cum vitæ rectitudine, quasi ex perfecta argumentatione vita æterna infertur. Ex fide cum vitæ prauitate concluditur mors æterna. De qua conclusione Ezech. 7. *Fili hominis fac conclusionem: quoniam terra plena est iudicio sanguinum: & ciuitas plena iniquitate.* Iacob. 2. *Quid proderit fratres mei si fidem se dicat quis habere? opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum?* Secundum Chrysost. Fides maiorum est, argumentum fidei minorum. Confirmatur enim fides in minoribus per hoc quòd tot & tam sancti homines eam tenuerunt. Et notãdum quòd ad viuam fidem duo pertinent, scilicet primam veritatem cognoscere, & in ea tanquam summum bonum vel beatitudinem tendere. Quantum ad primum, dicitur fides argumentum non apparentium. Quantum ad secundum, dicitur substantia rerum sperandarum. Item fides sic describitur ab August. in libro de Prædest. sanct. Fides est cogitare cum assensione ea quæ ad Christianam pertinent religionem. Et Isidor. Fides est qua veraciter credimus. Chrysost. dicit quòd fides est sanctissimæ religionis fundamentum. Religio (vt ait Isido.) est appellata, quòd per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum seruiendi vinculo. Magistraliter etiam sic describitur: Fides est virtus qua ea quæ ad fundamentum religionis pertinent, rectè firmiterque creduntur. Bern. in lib. de Consideratione: Fides est voluntaria quædam & certa prælibatio necdum propalatæ veritatis. Et notandum quòd quatuor videntur facere ad hoc quod fides viua licet sit cognitio, virtus sit. Primum est, quòd actus ipsius multum habet à voluntate. Sicut enim ille qui multum amat aliquem, voluntarius est ad credendum bona de eo: mala verò de eo credere non vult: sic ille in quo est amor Dei intensus, voluntarius est ad credendum de Deo omnia quorum credulitatem credit esse placitam Deo: vnde sine ratione suf-

Duo ad fidem necessaria.

Fidei definitio.

Fidem viuam faciunt quatuor 1.

ne sufficienti assentit talibus 1. Corinth. 13. dicitur quod *charitas omnia credit.* Secundum est
2. quia consentit his in quæ difficile est consentire. Vnde sicut diligere inimicum, virtutis est, cùm ad dilectionem illam meritum eius qui diligitur non iuuet, sed potius repugnet: sic consentire Deo in his quæ contra rationem videntur esse, virtutis est. Tertium est, quod fides viua radius
3. viuus est procedens à fonte vitæ, à sole scilicet intelligentiæ. De quo Sapient. 5. *Sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Fides mortua est, sicut lumen solis, quod est in locis obumbratis, non habens calorem. Fides verò viua non solum lucet, sed etiam calefacit: nec solum lumen est ostendendum, sed etiam vita mouens: scilicet ad faciendum bonum & declinandum à malo. Cui videtur concordare quod dicit Aristotel. de Diuina scientia, quòd plus est virtus quàm ars. Quartum est, quòd mira operatur, vt infra patebit. Marci vltimo: *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur.*
4. Sicut impetuositas fluminis tunc primò apparet quum fluuius inuenit obstaculum: sic fidei virtuositas, cùm aliquid impugnans habuerit. Item fides potest describi: Fides est digna Dei credulitas. Credulitas digna Deo est, credere ei propter se & super illud 2. Corinth. 3. *Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis*, dicit glossa quòd cogitare est initium fidei, assentire autem summæ veritati propter se & super omnia, est eius complementum. Et notandum, quòd licet fides viua non assentiat primæ veritati principaliter propter rationes: tamen rationes possunt esse introductiuæ ad eam. Sed postquam ipsa introducta fuerit, dicit sicut dixerunt Samaritani mulieri Samaritanæ: *Iam non propter tuam loquelam credimus: Ipsi enim audiuimus, & scimus, quia hic est saluator mundi.* Ioan. 4. August. in lib. de Correctione & gratia: Aliud est adiutorium sine quo aliquid non fit, & quo aliquid fit; nam sine alimentis non possumus viuere: non tamen afferunt alicui alimenta quòd viuat qui mori voluerit, quasi causa sine qua non fit vel ratio non fit. Fides viua in anima est, vel speculum creaturarum, vel miracula, vel rationes, vel doctrina: sed lux infusa desuper principalis causa est, quòd intellectus consentiat firmè in ea quæ sunt fidei. Vnde Augustinus dicit, quòd fides est illuminatio mentis ad summam veritatem. Et super illud Marci 9. *Credo Domine, adiuua meam incredulitatem*, dicit glos. Credulitas nostra infirma est, nisi sit innixa adiutorio Dei.

CAPVT III.

Quòd vna sit vera fides. Et quòd illa sit Christiana multis argumentis ostenditur.

Quinq; requirũtur ad vnitatẽ fidei.

SEquitur de vnitate fidei, de qua legitur Ephes. 4. *Vnus Dominus, vna fides.* Quinque verò videntur facere ad vnitatem fidei. Primò hoc, quod illud de quo principaliter est fides, vnum est. Vnde super illud, *Vna fides*, dicit glos. Vnum & idem est quod creditur à cunctis fidelibus, Vnde fides catholica dicitur: id est, vniuersalis. Deus de quo fides est principaliter vnus est, &
1. non mutatur. Exod. 10. *Audi Israël, Deus tuus vnus est.* Psal. *Non erit in te Deus recens.* Iac. 2. *Apud quem non est transmutatio.* Hier. *Nec fides mutatur.* Tob. 2. *Vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquam mutant ab illo.* Secundò hoc, quòd fides est lumen
2. infusum desuper, & non est à probabilitate rerum quæ creduntur: ideò non diuersificatur secundum diuersitatem rerum creditarum. Ipsa est lucerna quam Dei sapientia accendit ad recuperandam drachmam perditam. Luc. 15. glos. Drachma est nummus certæ quantitatis habens imaginem regis. Drachma perdita est homo qui ad imaginem Dei creatus, in peccatum lapsus est. Ad eandem lucernam possunt diuersa videri, & vna fide diuersa credi. Tertiò hoc,
3. quod vna est ratio credendi in omnibus articulis, scilicet prima veritas, cui fides vna semper principaliter innititur. Credulitas quæ per rationes est, secundum diuersitates rationum debet diuersificari: sed non sic est in fide. Quartò hoc, quòd natura hominum vna & eadem est apud omnes: ergo & naturalia hominum eadem debent esse apud omnes: sed intellectus de-
4. bet Deo de iure naturali obsequium fidei: ergo fides vna & eadem debet esse apud omnes:
5. vnica ergo est vera fides. Quintò hoc, quod affectiones quas affectus hominis debet Deo, eædem sunt apud omnes: ergo & eadem ratione quod debet intellectus Deo, idem erit apud omnes. Præterea affectionum causæ sunt apprehensiones præambulæ: vt timoris causa est apprehensio diuinæ potentiæ vel iustitiæ: spei causa est apprehensio diuinæ libe-

liberalitatis, vel misericordiæ: amoris causa est apprehensio diuinæ bonitatis: ergo quum affectiones istæ eædem sint apud omnes, & apprehensiones quæ sunt causa illarum eædem erunt apud omnes. Apprehensiones verò de Deo in præsenti oportet esse fidei, propter paruitatem intellectus hominum, sicut prius ostensum est: ergo vera fides vna & eadem est apud omnes. Præterea aut aliquod obsequium debet Deo intellectus humanus: quod sine eius iniuria non possit non soluere, aut nullum. Si dicatur quòd nullum, ostenditur hoc esse falsum, per hoc quòd simili ratione nec affectus aliquod obsequium deberet Deo, nec etiam corpus: ergo Deus non esset Dominus verus, quum nullum seruitium deberetur ei. Præterea conqueritur Dominus de subtractione seruitij affectus Malach. 1. *Si pater ego sum, vbi est honor meus? & si Dominus ego sum, vbi est timor meus?* Præterea certum est cuilibet habenti rationem bene dispositam, quòd sine Dei iniuria non potest dici Deum non esse adorandum, vel venerandum, vel timendum, vel amandum. Præterea omni secta igne & ferro persequitur sentientes contraria fidei suæ, etiam potius quàm fures vel raptores. Philosophus etiam dicit, eos qui dicunt deos non esse adorandos, pœna indigere. Relinquitur ergo quod aliquod certum seruitium intellectus debetur Deo, quod specialiter consistit in credendo illi. Aliud enim obsequium secundum intellectum non videtur ei posse soluere vniuersitas hominum. Cogitare solum siue bonum, siue malum, non videtur meritorium esse vel demeritorium: alioqui Deus qui omnia mala videt pessimus esset: ergo assensus vel dissensus cogitationi adueniens, meritum vel demeritum facit. Assensus possibilis vniuersitati hominum circa illa quæ de Deo sunt fidei est: ea autem quæ homo tenetur credere de Deo, non sunt infinita. Sunt ergo aliqua certa quæ quilibet adultus nisi sit mente alienatus tenetur credere de Deo. Vnde Hebr. 11. *Credere oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Vbi dicit glos. Sine hac fide nemo vnquam saluari potuit. Si quis tamen obijciat quòd non est necesse eadem credi de Deo ab omnibus propter paruitatem intellectus quorundam, vel propter defectum doctrinæ vel gratiæ, sed sufficit quædam de Deo credi ab vno, & alia ab alio. Ad hoc dicendum est, quòd nullus est adultus nisi sit mente alienatus: cuius intellectus capax esse non possit eius quod est Deum esse timendum, honorandum, amandum, & in eo esse sperandum: & nunquam fuit mundus quin habuerit doctrinam sufficientem ad huiusmodi credenda. Vnde Gregorius loquens de parabola illa quæ est de operarijs in vineam missis. Matth. 20. dicit, Paterfamiliàs conditor noster est qui habet vineam vniuersalem Ecclesiam, quæ ab Abel vsque ad vltimum electum qui in fine nasciturus est, quot sanctos protulit, tot palmites misit. Hic pater exijt ad excolendam vineam mane hora tertia, sexta, nona, vndecima, operarios conduxit: quia à mundi huius initio vsque ad finem ad erudiendam fidelium plebem, prædicatores mittere non desistit. Gratia etiam non deest alicui adulto sanæ mentis ad prædicta, nisi culpa eius impediat. Si quis tamen esset in loco vbi doctrinam circa talia non posset habere, verisimile est nisi culpa sua hoc impediret, occultam inspirationem ei vicem doctrinæ supplere, vel per creaturarum pulchritudinem de conditore & rectore vniuersitatis admoneri. Est igitur vna fides vera omnium verè fidelium, licet inter eos aliqui plura, aliqui pauciora de Deo explicitè credant. Omnes tamen parati debent esse credere Deo in omnibus quæ vel per se, vel per viros fide dignos eos docere vellet. Debent etiam omnes credere omnia illa esse vera quæ prophetæ & alij homines spiritu Dei edocti crediderunt & docuerunt. Omnes autem sectæ quantum ad ea in quibus non conueniunt cum illa & vera vnica fide, errores sunt.

Seruitiũ intellectus erga Deũ est credere Deo.

Argumenta quibus fides Christiana vnica & vera ostenditur.

ILla verò vera & vnica fides, fides Christiana est: sicut multipliciter potest ostendi. Et primò miraculorum confirmatione. Nulla enim alia secta habet miracula ad sui confirmationem. Miracula huius fidei ab Abel filio Adam facta leguntur. De quo legitur Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel & ad munera eius.* Quomodo respexit, alia translatio determinat, quæ sic habet. *Inflammauit Deus super Abel & super munera eius.* Ignis enim de cælo oblationem eius incendit: vt legitur factum Eliæ in Carmelo. 3. Reg. 17. Et in Leuit. 9. sub Moyse. Deinde subsecuta sunt miracula sub Noë, & sub Abraham, & sub alijs vsque ad legem Moysi: & in gente Hebræorum

Fides vna ostenditur 1. Miraculis.

rum multiplicata sunt, & ab exitu Ægypti vsque ad ingressum terræ promissionis consolati sunt gentem illam, & donec gens illa deseruit hanc fidem, non deseruerunt eam miracula. Tandem cum hac fide in Apostolis miracula translata sunt ad Ecclesiam ex Iudæis & gentibus collectam. Miracula verò quibus hæc fides confirmata est, talia fuerunt quòd solus Deus ea facere poterat: sicut fuit statio solis & lunæ ad spatium XII. horarum ad præceptum Iosue ministri Dei obedient: Domino voci homini, Ios. 10. Et regressus solis tempore Ezechiæ. Esa. 38. Et obscuratio solis & lunæ in passione Domini facta, propter quam philosophi qui Athenis erant, non valentes inuenire naturalem causam illius obscurationis, inducti sunt ad hoc vt dicerent quòd Deus naturæ patiebatur: & constituerunt aram illi Deo ignoto, de qua Act. 17. *Quis dubitat de hoc quòd ille solus cursum solis mutare potest qui instituit?* Item notitia linguarum data Apostolis, & illuminatio subdita, quia hi qui erant idiotæ docti facti sunt secundum promissionem eis factam à Christo, Ioan. 14. *Paracletus autem Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia &c.* Luc. 21. *Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri.* Item roboratio Apostolorum, qui cùm adeo debiles essent quod Petrus qui maior videbatur esse, ad vocem vnius ancillæ, dum mori timuit vitam negauit, virtute Spiritus sancti induti ex alto adeò fortes facti sunt vt nullum timerent. Luc. vlt. *Sedete in ciuitate quousque induamini virtute ex alto.* Non timebant eos qui iam Dominum eorum occiderant. Act. 4. *Non possumus,* inquiunt Petrus & Ioannes, *quæ vidimus & audiuimus non loqui.* Item subiugatio mundi per paucos simplices. Bern. Licet magna & diuina planè fuerint miracula quæ Dominus gessit in terris: hoc tamen super omnia alia enituit, quòd in paucis simplicibus totum mundum & omnem eius altitudinem sibi subiugauit. Item coniunctio fidei cum ratione quasi per totum mundum, quod est vnum trium operum mirabilium Dei quæ enumerat Bern. dicens: Tria opera, inquit, fecit omnipotens illa maiestas in assumptione nostræ carnis, ita singulariter mirabilia, & mirabiliter singularia, vt talia nec facta sint, nec facienda sint amplius super terram. Cõiuncta sunt quippe adinuicem Deus & homo, mater & virgo, fides & cor humanum. Multi etiam mortui resuscitati sunt & à Christo & à fidelibus in nomine Christi. Quis autem dubitat quòd Deus solus qui homini vitam dedit, potest ei eam reddere postquam eam amisit? Ioan. 10. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.* Quomodo purus homo hoc posset? Posita enim anima iam non esset homo qui eam posset sumere. Cùm enim anima ponitur, homo desinit esse. Qui verò non est, se reficere non potest. In nomine etiam Christi cæci sunt illuminati, leprosi mundati, paralytici & alij infirmi insanabiles secundum naturam sanati. Quę omnia quum Deus qui solus ea facere potuit, ad confirmationem dictæ fidei fecerit, & certissimum sit Deum nolle testificari mendacium aliquod, nec velle miraculis homines inducere in errorem, nec eos subtrahere à cultura sua, & sic diminuere gloriam suam: manifestum est veram fidem esse fidem Christianam, quam Deus sic confirmare voluit. Nullus enim intellectus bene dispositus hoc reciperet, quòd prima veritas posset esse mendax, vel vellet esse causa erroris sibi contumeliosi. De hac testificatione dicitur 1. Ioan. 5. *Qui non credit filio, mendacem facit patrem: quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo.* Item Ioan. 5. *Ego habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater vt perficiam, ea ipsa opera quæ ego facio testimonium perhibent de me: quia Pater misit me.* Item eiusdem 15. *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Et eiusdem 14. *Pater in me manens ipse facit opera: Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?* Alioquin propter ipsa opera credite. Si quis tamen dicat miracula illa non esse facta ad fidei testificationem: Patet hoc falsum esse per modum quo miracula facta sunt. Et exempli causa pauca miracula ponamus. Matth. 9. dicit Christus: Vt sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico. *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam, & surrexit, &c.* Patet ex ipsa litera miraculum illud factum esse in testimonium fidei, Et Act. 3. dixit Petrus claudo ex vtero matris suæ: *In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula.* Et sequitur, *Et protinus cõsolidatæ sunt bases eius, & plãtæ, & exiliens stetit & ambulabat.* Et de Dionysio Areopagita legitur, quòd cùm disceptaret cum Paulo, fortè pertransijt cæcus per viam coram eis, & statim ait Dionysius Paulo: Si dixeritis huic cæco: In nomine Dei tui, vide, & viderit: ego credã

statim. Sed ne vtaris verbis magicis: quia fortè nosti verba quæ habent huiusmodi efficaciam: ego præscribam tibi formam verborum. Hanc, inquit, formam verborum dices ei: *In nomine Iesu Christi nati de Virgine, crucifixi, mortui, qui resurrexit & ascendit in cælum, vide.* Et vt omnis tolleretur suspicio, præcepit Paulus Dionysio vt ipse eadē verba proferret. Et in ea verborū forma dixit Dionysius cæco vt videret: & statim vidit, & confessus est Dionysius se credere. De probatione per miracula, dicit Petrus Act. 2. *Iesum Nazarenum virum approbatum à Deo in vobis virtutibus & prodigijs & signis quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut vos scitis: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum per manus iniquorum affligentes interemistis.* Et Bern. in ser. de Ascens. ostendit Christum perfecisse probationem dominij sui, cùm in cælum ascendit, his verbis: Cùm Iesus se dominum vniuersorum quæ sunt in terra, & in mari, & in inferno probasset: non restabat nisi vt aëris & cælorum se Dominum probaret. Terra eum Dominum cognouit, quia ad vocem virtutis eius cùm clamaret voce magna, *Lazare veni foras*: mortuum reddidit. cognouit mare, quia solidum se præbuit sub pedibus eius. Cognouit infernus, cuius ipse portas æreas & vectes ferreos confregit & satanam ligauit. Sic quam qui in ore piscis cum ipso pisce staterem inuenire prædixit, proculdubio & maris, & omnium quæ in mari sunt, Dominus fuit. Qui mortuos suscitauit, leprosos mundauit, cæcos illuminauit, omnes effugauit infirmitates, Dominus omnium fuit, & eadem manu qua fecerat quæ defecerant reficiebat. Ad perficiendā igitur fidei nostræ integritatem restat, vt videntibus discipulis per mediū aëris Dominus ascendat, & tunc probabitur, quia, *Dominus vniuersorum es*, etiam tibi profectò debebitur, vt in nomine tuo omne genu flectatur. Circa miracula verò notabile est, quòd ministri Christi post passionem eius in nomine ipsius maiora miracula fecerunt quàm Christus fecisset, sicut ipse promiserat. Ioan. 14. *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet.* Maius fuit, quod ad vmbram Petri sanabantur infirmi Act. 5. quàm quòd ad tactum vestimenti eius mulier fluxum sanguinis patiens sanata est Matth. 9. Item longè fuit maius quod duo latrones qui veneno sumpto mortui erant, suscitati sunt tunica B. Ioannis Euangel. posita super eos. Item Dominus in Euangelio legitur tres mortuos suscitasse: sed de B. Andrea legitur, quòd quadraginta submersos suscitauerit. Item sancti non solùm viui, sed & mortui fidem istam miraculis confirmauerunt. Et vt vno verbo dicam, quasi vniuersitas rerum fidem istam mirabiliter confirmauit. Vnde Greg. in Hom. Epiph. Omnia, inquit, elementa authorem suum venisse testata sunt: vt enim de his quidem vsu humano loquar, Deum hunc cæli esse cognouerunt, quia protinus stellā miserunt. Mare cognouit: quia sub plantis eius se calcabile præbuit. Terra cognouit, quia eo moriente contremuit. Sol cognouit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa & parietes cognouerunt, quia tempore mortis eius scissa sunt. Infernus cognouit: quia hos quos tenebat mortuos reddidit, & tamen hunc quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Iudæorum corda Deum esse minimè cognoscunt, & duriora saxis scindi ad pœnitentiā nolunt: eumq; confiteri abnegant, quē elementa (vt diximus) aut signis aut scissionibus Deum clamant.

Secundò potest veritas fidei Christianæ testium multitudine, omni exceptione maiore ostendi, & primò producamus in medium Ioannem Baptistam, qui à prophetis prædictus fuit. In Psalm. *Paraui lucernam Christo meo.* Esa. 40. *Vox clamantis in deserto &c.* Et Mal. 3. *Ecce ego mittam Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Hunc Deus miraculosè nasci fecit in mundo isto ex sanctis parentibus. Cùm Elizabeth esset sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Luc. 1. vt ferret testimonium Christo. Ioan. 1. *Hic venit in testimonium &c.* Quis dubitat de hoc quod Deus non ideo fecit eum nasci miraculosè in mundo isto vt testimonium perhiberet mendacio. Ioan. 5. *Vos misistis ad Ioannem & ipse testimonium perhibuit veritati.* Eius conceptio & natiuitas pronuntiata sunt ab Angelo Luc. 1. *Hic in vtero materno testimonium dedit Christo.* In eodē, *Ecce vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis*, ait Elizabeth: *Exultauit infans in gaudio in vtero meo.* Sine omni dolo fuit testimoniū illud. Ipse tantæ sanctitatis fuit, quod Iudæi miserunt ad eū Sacerd. & Leuitas vt scirent ab eo vtrū ipse esset Christus. Ioā. 1. Et credidissent ei, si dixisset se esse Christū. Ioan. 5. *Vos voluistis exultare ad horam in luce eius, vt crederetis ipsum esse Christum*, dicit Glo. interli. Quāto magis debuerunt credere ei ferenti testimoniū alij: efficacius enim est testimoniū quod aliquis perhibet alij, quàm quod perhibet sibi. Ioā. 5. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.* Sanctitas Ioannis non solùm Christia-

2. Testis multitudine.

Psal. 131. nis, sed etiam gentilibus & Iudæis nota est. Testimonium eius multùm efficax est ad confundendum Iudæos: Ideo post illud Psalm. *Paraui lucernam Christo*, subditur: *Inimicos eius induam confusione &c.* Qualiter Christus testimonio Ioannis confuderit Iudæos, habes Matth. 21. *Baptismus*, inquit, *Ioannis vnde erat: de cælo, an ex hominibus? & illi cogitabant intra se, dicentes: Si dixerimus de cælo, dicet nobis: quare ergo non credidistis ei? Si autem dixerimus, ex hominibus: timemus turbam.* Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. De testimonio Ioannis de Christo habes Ioan. 1. *Qui post me venturus est ante me factus est.* Ante, scilicet dignitate, quia prior me erat. *& de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et post: *Cuius non sum dignus vt soluam corrigiam calciamenti eius.* Item: *Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi;* Item: *Vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & manentem super eum, & ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Aliud testimonium est Ioannis Euangelistæ: *Vidimus*, inquit, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre.* Vidimus, id est, cognouimus: per miracula, per vocem elapsam de cælo, per transfigurationem, Resurrectionem, Ascensionem, Spiritus sancti missionem, gloriam eius talem & tantam, vt decet vnigenitum Dei Patris. Et 1. Ioan. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus & vidimus oculis nostris: quod perspeximus & manus nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ & vita manifestata est, & vidimus & testamur, & annuntiamus vobis.* Fidei nostræ testimonium dant Deus, & homo, & Angelus. De primo habemus 1. Ioan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.* Et subditur: *Si testimonium hominum accipimus: testimonium Dei maius est* secundum glossam. Pater perhibuit testimonium Christo dicendo: *Hic est filius meus dilectus.* Filius in Transfiguratione, ostendendo potentiam deitatis, & speciem beatitudinis: Spiritus sanctus super Christum in specie columbæ descendendo, & in nomine Christi corda discipulorum implendo. Testimonium verò hominum talium fuit qui notæ fuerunt sanctitatis, mundi contemptores, nullum hominem timentes, qui veritatem fidei morte propria ausi sunt confirmare, cùm manifestum sit quod nullus sani capitis morte mendacium auderet confirmare. Etiam homines mendaces in morte veritatem confitentur. Etiam ipse Christus veritatem fidei morte propria confirmauit. Hoc signum speciale tanquam certissimum promittebat ipse Iudæis. Matth. 12. & 16. *Generatio*, inquit, *mala & adultera signum quærit, & non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus &c.* Cum omnino duæ res peccatum faciant, scilicet timor & cupiditas: vt dicit glos. super illud Psalm. *Incensa igni & suffossa, quæ causa posset esse mendacij in illis qui transitoria bona contemnebant, & mala lætanter sustinebant?* Philip. 3. *Omnia arbitror vt stercora, vt Christum lucri faciam.* Act. 20. Spiritus sanctus per omnes ciuitates, protestatur mihi, dicens: *Quoniam vincula & tribulationes Hierosolymis me manent, sed nihil horum vereor.* Si quis verò dicat sanctos noluisse decipere, sed deceptos fuisse. Quomodo potuit Christus decipi circa suum esse, cùm natura rationalis maximè habeat cognoscere se esse? Aug. in lib. de Anima & Spiritu: Nihil tam nouit mens vel anima, quàm id quod sibi præsto est: nec menti vel animæ quicquã magis præsto est quàm ipsa sibi: nihil ergo tantũ nouit quantũ se esse. Quomodo ergo Christus decipi poterat cùm diceba, Ioan. 8. *Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Item 10. *Ego & Pater vnum sumus.* Item cùm naturæ rationalis per se notæ sint operationes suæ, Anima enim per se cognoscit se credere, vel intelligere, vel diligere: quomodo poterat decipi, circa illud Ioan. 8. *Ego principium, qui & loquor vobis*; ipse sciebat se simpliciter omnium quæ creata erant principium fuisse. Luc. 8. *Tetigit me aliquis; nam & ego cognoui virtutem de me exisse.* Item quomodo Paulus circa cælestia bona decipi potuit, qui raptus est vsque ad tertium cælum, vbi audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui. 2. Corinth. 12. De testimonio hominum de Christo legitur Actu. 10. *Nos testes sumus*, ait Petrus, *omnium quæ fecit Iesus in regione Iudæorum & Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo post-*

Tres fidei nostræ testes.

quam

quam resurrexit à mortuis & præcepit nobis prædicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionẽ peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Testimonium vero istud tam citò Deus confirmauit: Vnde subditur: *Adhuc loquente Petro verba hac, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.* Testimonium Petri de Christo habes similiter. Matth. 16. *Tu es Christus filius Dei viui.* Et Ioan. 6. Ait Petrus: *Nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei viui.* Fidei nostræ testimonium dedit Angelus in Christi cõceptione. Luc. 2. Item in eius Natiuitate. ibid. *Ecce Angelus Domini stetit iuxta illos &c.* Et post: *Ecce Euangelizo vobis gaudium magnum.* Item *& facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis exercitus.* Item in Resurrectione. Matth. Marci, & Luc. vlt. Ioan. penultim. Item in Ascensione. Actu. 1. Fides ista testimonium habet, & à domesticis, & ab extraneis. Exod. 8. *Magi Pharaonis deficientes, in tertio signo compulsi sunt confiteri, digitus Dei est hic.* Deut. 32. *Non enim est Deus noster vt dij eorum, & inimici nostri sunt iudices.* Et Matth. 9. *Videntes turba Christum mirabilia operantem,* dixerunt: *Nunquam sic apparuit in Israël.* Et Ioan. 9. Illuminatus cæcus à natiuitate, dixit: *A sæculo non est auditum quod quis aperuit oculos cæci nati.* Et Ioan. 11. Ipsi pontifices & Pharisæi dixerunt: *quid facimus? quia hic homo multa signa facit: si dimittimus eum sic, omnes credent in eum.* Et Iosephus qui semper fuit Iudæus sapientissimus in Veteri lege, qui captus fuit in vltima captiuitate Hierusalem facta per Titum & Vespasianum, tale testimonium dedit Christo: Fuit eiusdem temporibus Iesus, sapiens vir, si tamen eum virum dicere fas sit. Erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorum qui libenter quæ ventura sunt audiunt, & multos ex gentibus sibi adiunxit: Christus hic erat. Item post crucem his qui ab initio eum dilexerant, apparuit eis iterum visus secundum quod prophetæ vel hæc vel alia de eo futura prædixerant. Sed vsque in hodiernum diem Christianorum qui ab eo dicti sunt, & nomen perseuerat, & genus. Hodie etiam fidei nostræ aliæ sectæ testimonium perhibent eam post suam alijs præferendo. Vnde cum testimonium quod pro se perhibent: nullum reputemus, testimonium eorum quod alicuius valoris est pro fide nostra est. Item nobiles Philosophi in his quæ de Deo noscibilia sunt fidei nostræ, testimonium perhibent, vt circa hoc, quòd vna sit prima causa, & quòd æterna sit summæ potentiæ, summæ sapientiæ, summæ bonitatis. Vnde quantum ad ista fides nostra ex intimis Philosophiæ sumpta est disciplinis, iuxta verbum Boëtij in Procemio lib. de Trinit. Fidei etiam nostræ testimonium perhibet vniuersitas creaturarum, quantum ad ea quæ de Deo cognoscibilia sunt. Hoc enim quòd vnus est mundus, attestatur quòd vnus sit Deus. Accedat quæcunq; vis creatura, & faciat alium mundũ tantum, & talem qualis est iste mundus, & dicam, Quia Deus est. Perpetuitas creaturarum attestatur æternitati creatoris, cùm omnis causa potentior sit suo effectu. Magnitudo verò eius potentiæ, pulchritudo sapientiæ, vtilitas creaturarum bonitati. Tertiò potest ostendi veritas fidei nostræ per hoc quòd reuelationes & prophetias habet. Reuelationes habuit ante legem: vt sub Noë, Abraham, & Iacob, vt patet ex lib. Genesis quæ multiplicatæ sunt lege suscepta. Num. 12. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum, at nõ talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei.* Deut. 4. *Non est alia natio tam grandis quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* Psal. *Non fecit taliter omni nationi &c.* Et Bar. 4. *Beati sumus Israël quia quæ placent Deo, nobis manifesta sunt.* Prophetiæ quas habet fides nostra multum confirmant eam. Vnde cum Ioannes Baptista misisset discipulos ad Christum ad certificandum eos de Christo. Matth. 11. Dominus certificauit eos ostendendo prophetiam esse impletam quam prædixerat Esaias de aduentu eius. Esa. 35. *Deus ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus & aperta erit lingua mutorum.* Vnde ait Dominus discipulis Ioannis: *Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, &c.* Item Esa. 41. Dicit Dominus ad Deos non veros, *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos.* Reuelationes & prophetiæ cum hac fide translatæ sunt in Ecclesiam collectam ex gentibus: vt patet in reuelatione illa excellenti, de qua 2. Cor. 12. quæ Paulo facta est vsque ad tertium cælum rapto. Et in Ioanne cui reuelata sunt tot mysteria, quæ

Testatur & vniuersitas creaturarum.

3. Reuelationibus & Prophetijs.

in Apocal. continentur. Iudæi verò modo non habent reuelationes vel prophetias, quia hanc fidem destruerunt. Quartò per hoc quod fides nostra dignissima de Deo sentit. Aug. Prudentum est æstimare & fidelium, quæ sit fides purior & maiestate Dei dignior. Aliæ sectæ malè sentiunt vel de Dei omnipotentia. Sicut qui negant Deum posse corpora nostra suscitare, vel naturam nostram potuisse sumere. Alij de eius bonitate: vt qui negant lapsos in peccatum per pœnitentiam posse redire ad Deum. Alij de eius iustitia: vt qui negant Deum vindicaturum peccata, aut qui dicunt eum saltem non vindicaturum æternaliter. Fides verò nostra omnipotentiam Dei prædicat, & summam eius sapientiam & bonitatem. Quintò per hoc quod fides nostra de Deo probabiliora sentit, & quæ magis deceant creaturam rationalem. Dicit enim eum ad imaginem Dei creatum Gen. 1. *Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam.* Ad similitudinem etiam Dei monet viuere. Ephes. 5. *Estote imitatores Dei sicut filij charissimi*, & ad gloriam similem diuinæ gloriæ promittit peruenire. 1. Ioan. 3. *Charissimi nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit nobis quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.* Gens Iudæorum & gens Mahometi sentiunt indignâ de Dei magnificentia, dum gens Iudæorum sperat solam affluentiam temporalium à Deo, & gens Mahometi solas delicias corporales quantum ex promissione legis eorum. Vtraque autem spes dicta videtur, esse hominum qui in vanum acceperunt animas suas, & ferè est brutalis. Cùm anima inuisibilis sit, bonis inuisibilibus remuneranda est: nec natura rationalis bonis se inferioribus beata fieri potest. Aug. Beata vita inuenitur cùm id quod est hominis optimum, & amatur, & habetur, quod deterius esse quàm ipse homo non potest: quisquis quod seipso deterius est, sequitur, fiet ipse deterior. Fides etiam Christana hominem ad maiorem perfectionem perducit, quantum ad Deum, & quantum ad proximum: quantum ad Deum, quia de Deo prædicat quæ maximè timorem Dei nobis incutiunt, & ad spem maximè erigunt, & Dei amorem in nobis maximè accendunt. Ostendit enim districtissimam iustitiam Dei in rebelles ipsius & vindictam æternam miræ acerbitatis, quod efficacissimum est ad timorem incutiendum. Item ostendit liberalitatem Dei qua filio proprio propter nos non pepercit: propter quod nullus locus desperationis in nobis relinquitur Rom. 8. *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: quomodo non cum illo omnia nobis donauit? Item beneficium redemptionis, quod est maior ignis ad accendendum cor nostrum, quàm esset totus mundus ad accendendum corpus nostrum si totus arderet, cordibus nostris immittit amorem: quid magis idoneum ad incendendum & inflammandum diuinum amorem in nobis? Non accenditur melius ignis quàm igne: nec est maior ignis spiritualis amore quo filius Dei amauit nos. Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis*, quantum ad proximum, quia dilectionẽ iubet ad inimicos extẽdere, & nostra proximo communicare: & si necesse est, etiam animam pro eo ponere. Matth. 5. *Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos &c.* 1. Ioan. 3. *Qui habuerit substantiam mundi huius, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* In eodem: *In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Sextò per successum quem habuit populus qui hanc fidem suscepit, dum secundum eam vixit, & defectionem ipsius: vel dum fidem istam deseruit, vel dum secundum eam non vixit. Vt enim omittamus de alijs, quis sufficeret narrare nobiles triũphos quos habuit populus iste in paucis vincens infinitos, iuxta promissionem Domini. Leuit. 26. *Si in præceptis meis ambulaueritis &c. persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis: persequentur enim de vestris quinq; centum alienos & centum ex vobis decem millia.* Quando autem malè se habebant in fide, vincebantur. Leuit. 26. *Quòd si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata &c. corruetis coram hostibus vestris, & subijciemini his qui oderunt vos. Fugietis nemine persequente.* Et paulò post: *Terrebit vos sonitus folij volantis &c.* Et Ios. 7. *Non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui contaminatus est hoc scelere.* Deut. penult. *Beatus es tu Israël: quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? scutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ Deus tuus.* Item Iudith. 5. *Deus eorum pugnauit pro eis & vicit, & non fuit qui insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultura Domini Dei sui. Quotiescunque autem præter ipsum Deum suum alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in opprobrium, & in gladium. Quotiescunque autem pœnituerunt se re-*

4. Opinio-[ne.]

5. Sententia probabili.

6. Fœlici successu.

cessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cæli virtutem resistendi. Quum igitur fides Christiana tot habeat veritatis suę argumenta, inexcusabiles sunt tot argumentis nolentes acquiescere, & meritò punientur. Valde incredulus est cui tot testimonia facere fidem non possunt. Valde ponderosus est vel valde debilis quem tot appodiationes sustentare non sufficiunt. Nec mirum si offenditur prima veritas, quando tot pignoribus signorum vel aliarum probationum ei non creditur, cùm paucioribus testibus crederetur vni Iudęo vel Saraceno. De punitione infidelium legitur Deut. 18. *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui &c. Quia autem verba eius quæ loquetur in nomine meo audire nolueris, ego vltor existam.* Quod verbum assumit Petrus Actu. 3. dicens: *Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe.* Eiusdem 4. *Non est in alio aliquo salus, nec nomen est aliud sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri.* Et Ioan. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei.* Hoc autem est iudicium, id est, causa damnationis: dicit Aug. *quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem.* Et eiusdem 8. *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Et eiusdem 15. *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Esa. 60. *Gens & regnum quod non seruierit tibi, peribit.* Matth. vlt. *Qui non crediderit, condemnabitur.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* 1. Corinth. 14. *Ignorans ignorabitur.*

CAPVT IV. *De commendatione Fidei.*

SEquitur de commendatione Fidei. Notandum ergo quòd fides Deo multum placet, diabolo displicet, homini multum prodest. De primo Eccles. 1. *Beneplacitum est Deo fides & mansuetudo.* Hæ duæ virtutes multum placent Deo in homine: quia fides Deo subijcit intellectum, mansuetudo affectum: vnde Dominus hominem mansuetum & fidelem diligit quasi suum. Fides ideò placet Deo quod sine ipsa nihil placet ei. Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Omnes infideles filij iræ sunt. Vnde Ioan. 3. *Qui incredulus est filio, non videbit vitam æternam, sed ira Dei manet super ipsum.* Oculi diuinæ misericordiæ non respiciunt nisi vbi est fides. Vnde propitiatorium non excedit arcam. Exod. 25. Arca significat populum fidelem quem propitiatio diuina non excedit. Remissio enim peccatorum non est extra fidem Ecclesiæ. Hier. 5. *Domine oculi tui prospiciunt fidem.* Vbi amor, ibi oculus. Ioan. 6. *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.* Credere in Deum est speciale opus Dei: & quia Dei donum, & quia Deo valde acceptum: nec mirum si multū placeat Deo fides quum ipsa primum obsequium faciat Deo. Signum huius placentiæ est hoc, quòd Deus tantum facit pro fide. Matth. 8. *Vade,* dixit Iesus Centurioni. *Et sicut credidisti, fiat tibi.* Hieron. Cuique sicut credit ita fit. Fides Deo placet etiam sine sacramentis: vt patet in Abraham, qui ante sacramentum circumcisionis per fidem Deo placuit. Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Sacramenta verò sine fide Deus quasi non reputat. Galat. 5. *In Christo Iesu neq; circuncisio aliquid valet, neq; præputium: sed fides quæ per charitatem operatur.* Fides porta est per quam princeps vniuersorum intrat ad cor hominis. Ezech. 46. Sine ea non videtur Dominus dominium habere in corde, quum non habeat ibi ingressum. Ipsa est porta aurea per quam intrauit in mentem. Virginis lux & decus vniuersę fabricæ mundi. Prius enim intrauit filius Dei in mentem Virginis, quàm in ventrem Luc. 1. *Beata quæ credidisti: quia perficiétur in te, quæ dicta sunt tibi à Domino.* Aug. in lib. de Virginit. Beatior fuit Maria percipiendo fidem Christi, quàm concipiendo carnē Christi. Materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde quàm carne gestasset. Porta fidei morti & authori mortis clausa est: nec infernalis exercitus præualebit aduersus eam. Vnde super illud Matth. 16. *Et portæ inferi:* dicit glos. Qui intimo cordis amore fidem Christi percipit, quicquid ingerit extrà, facilè vincit. Hæc porta sanguinem agni debet habere & in superliminari & in vtroque poste, ne exterminator menti noceat. Exod. 12. Superliminare tinctum debet esse sanguine Christi, vt intuitu humilitatis Christi & passionis eius mens superbiam caueat. In vtroq; etiam poste debet esse sanguis agni, vt exemplo Christi, nec aduersa mens timeat, nec prospera concupiscat. Fides porta est tabernaculi, scilicet militantis Ecclesiæ, vbi hostia offerenda est. Leuitic. 17. *Homo quilibet de domo Israël, qui occiderit bouem, aut ouem, siue capram in castris,*

siue extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit. Non mirum si fides valde est Deo grata: quia sine fide Deus non colitur, quum de eo non cognoscitur quare timendus sit, vel amandus, vel obsequio honorandus. Fides thesaurum absconditum regni cælestis quem daturus est Dominus seruientibus sibi hominibus ostendit. Fides primum Dei hostem, scilicet sensum humanum occidit. Hostis iste in sapientibus huius mundi est fortissimus hostis Dei, qui significatus est per ciniphes, quorum plaga non legitur curata. Exod. 8. *Ciniphes de puluere terræ educti,* argumenta sunt philosophorum de subtili terreno sensu prodeuntia, qui oculum fidei lædunt. Vnde glos. Orig. *Hoc animal corpus cui insederit acerbissimo terebrat stimulo, vt quem volantem videre quis non valet, sentiat stimulantem.* Hoc ergo animal arti dialecticæ comparatur quæ minutis & subtilibus verborum stimulis animas terret, & tanta calliditate circumuenit, vt deceptus non videat nec intelligat vnde decipiatur. Hęc plaga non curatur. Idola enim philosophorum remanserunt, quum idola gẽtium destructa fuerunt, vt ait quidam.

Fides intellectum captiuat in seruitium Christi 2. Corin. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Fides in arce mentis, scilicet in intellectu insigne regium ponit, scilicet filium in cruce pendentem de morte, & de mortis authore triumphantem.

Item fides matrimonium inter animam & Deum initia. Osee. 2. *Sponsabo te mihi in fide quod charitas consumat.* 1. Cor. 6. *Qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum illo.*

Fides est velut annulus argenteus positus in digito sponsæ. Ornamentum enim est à Christo datum rationi quæ per digitum intelligi potest: quia discretiua est. Annulus nec excedere debet, nec excedi, sic fides nec excedere debet, nec excedi. Non enim debet Christo attribuere aliquid, quod eius non sit: nec de eo negare quod ipsius sit. In argento verò intellige quòd fides candore puritatis & luce salutaris veritatis debet resplendere, & suauitate syncerę confessionis debet resonare. Argentum enim candidum est & resonat.

Item fides virginitas est, mentis intellectum à corruptionẽ erroris seruans & vndique protegens: sicut annulus digitum cingit ex omni parte. Fides quantum proprio sensui detrahit, tantum intellectum diuini sensus capacem facit: sicut Sapiens dicit de propria voluntate, quod tantum virtuti adijcies, quantum propriæ voluntati detraxeris. Qui vult venire post Christum, debet abnegare semetipsum: iuxta verbum Domini. Matth. 16. & quantum ad proprium sensum, & quantum ad propriam voluntatem.

Fides inter Virtutes prima.

Fides primogenita est inter virtutes: ideo meritò à Deo benedicta. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Ioan. 20. & Luc. 16. *Beati oculi qui vident quæ vos videtis*: quod de visu fidei intelligendum est. Galat. 3 Qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham: propter prædicta non est mirum si fides Deo placet. Diabolo verò multum displicet: nec mirum, quum ipsa ei cultum & honorem qui ei in mundo exhibebatur, abstulerit: ipsa diabolum expulit ab hominibus, & quantum ad animas, & quantum ad corpora. Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* Marc. vlt. *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur, In nomine meo dæmonia eijcient:* hæc est quæ diabolo resistit. 1. Pet. vlt. *Cui resistite fortes in fide. Ipsa est scutum, ignea tela inimici extinguens.* Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei,* in quo possitis omnia tela inimici ignea extinguere. Ipsa est lorica totum hominem interiorem à diabolo protegens. 1. Thessal. 4. *Sobrij simus, induti loricam fidei.* Ipsa caput serpentis infernalis, quod est error vel infidelitas, conterit. Genes. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* Eccles. 25. *Non est caput nequius super caput colubri.* Sicut caput noui hominis fides, scilicet diligentissimè custodiendum est, secundum illud Matth. 10. *Estote prudentes sicut serpentes,* sic ad destruendum caput serpentis infernalis, scilicet errorem, maximè est conandum. Et in primo peccato angeli, & in primo peccato hominis error videtur fuisse. Esa. 14. *Ero similis Altissimo.* Genes. 3. *Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus &c.* Fides diabolum de arce mentis expellit, ponens ibi vexillum Christum in cruce pendentem, quod multum diabolo displicet. Quum enim superbissimus sit, multum displicet sibi quum ab arce mentis expellitur, & cùm vexillum illud exosum ei fit, eò quòd in cruce deuictus fuerit, hoc vexillum timet hostis, sciens adesse regis præsentiam. Non enim dat regale vexillum exercitui, nisi rex præsens fuerit. Videns ergo illud, de Victoria desperat, sciens se contra regem dimicare. Item quia diabolus in cruce deui-

[...]us fuit, multum timet crucem. Bern. Nullus dæmon propè stare poterit, videns gladium in quo deiectus est: crucem scilicet. Fides lux est valde exosa latroni infernali. Ioan. 3. *Qui male agit, odit lucem*. Iob. 34. de latronibus: *Quum subitò apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis*. Ipse est vt falsus mercator volens homines decipere: ideo tenebras quærit. Et est velut deformis adulter, qui non vult se ad lucem ostendere. Iob. 24. *Oculus adulteri obseruat caliginem*. Fides oculus est quem coruus infernalis multum quærit eruere: sicut coruus visibilis primò currit ad oculum cadaueris. Nec mirum, quum fides diabolum & eius insidias detegat. Sine fide hostis inuisibilis non videtur: & ideo non cauetur. Oculum fidei diabolus seruientibus sibi velat, ne videant quò ducantur, sicut solent oculi velari his qui ducuntur ad patibulum. Quidam senex dicit in Vitis Patrum: quando operiuntur oculi animalis, tunc circuit ad molendinum, alioquin non ambulat in circuitu molæ: sic diabolus, si operit oculos mentis, in omne peccatum humiliat hominem. Iudic. 16. Samson erutis oculis ad molam circuit. Fides est oculus dexter animæ, quo amisso homo ad pugnam inutilis est: ideo hostis inuisibilis fidem multum conatur destruere. 1. Reg. 11. *In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros*. Cuius intentio erat quod dextris oculis erutis, quum operirentur sinistri scuto, ipsi inutiles fierent ad pugnam. Fides diabolo non cessat contumeliam facere: ipsa ostendit eum nullius creaturæ dominum esse, & auctorem totius mali, & propter culpam suam iam iudicatum. Ioan. 16. *Princeps mundi huius iam iudicatus est*: ideo non est mirum si fides multum exosa est diabolo. Fides est valde vtilis homini: ipsa est lux tenebras infidelitatis expellens: vbi fides non est, tenebræ sunt. Exod. 10. *Factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti*. Et subditur: *Vbicunque habitabant filij Israël, lux erat*. Fides inter opera recreationis prima est, in minori mundo, homine scilicet, sicut lux in maiori mundo prima fuit. Genes. 1. Post creationem cæli & terræ, subditur: *Fiat lux &c*. Fides columna nubis est de Ægypto tenebrarum errorum intellectum potenter educens. Exod. 13. Fides columna est fulciens cor hominis. Vetus enim homo qui per ea significatus est, habet caput tremulum, & oculos caligantes: sed fides viua, & oculum intellectus illuminat, & cordi vacillanti fulcimentum præstat. Est enim fides fida & salutaris credulitas. Bernardus in quinto lib. de Consideratione. In his quæ fidei sunt omnino cauenda est confessio, ne aut incertum opinionis fides figat, aut quod firmum fixumq; est fidei opinio reuocet in quæstionem. Opinio enim si habet assertionem, temeraria est: fides si habet hæsitationem, infirma est. Et notandum quod columna illa ex parte filiorum Israël lucida erat: ex parte verò Ægyptiorum, tenebrosa: sic fides fidelibus lux est, quam infideles tenebras reputant: maximè quantum ad ea quæ pertinent ad incarnationem filij Dei, & liberationem generis humani. Ipsi sunt quasi noctuæ lucem reputantes tenebras. Esa. 5. *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem*. Fides videtur eis stultitia, quum tamen sit verè sapientia. 1. Corinth. 1. *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus*. Fides est lucerna ad quam in nocte vitæ præsentis ambulatur 2. Corinth. 5. *Per fidem ambulamus, & non per speciem*. Augustinus in lib. de Fide, ad Petrum: Si quis non ambulauerit per fidem, non perueniet ad speciem. Fides ceteris virtutibus lumen ministrat. Ipsa est stella matutina, solem iustitiæ & intelligentiæ præueniens. Per eam oritur dies gratiæ, quem sequetur dies gloriæ. Ipsa est stella cardinalis nauigantibus per mare huius mundi, portam ostendens & patriam. Ipsa est stella reges spirituales ad Saluatorem adducens. Matth. 2. Ipsa est prima gemma in corona intellectus, quæ ex quinque luminibus fabricatur. Corona intellectus est lumen salubris cognitionis. Iob. 31. *Librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum & circundam illum quasi coronam mihi*. A sole intelligentiæ quasi quinque radij luminis viui fluunt super intellectum nostrum: scilicet lumen fidei, consilij, prudentiæ, intellectus, & scientiæ. Diuersitas verò horum luminum videtur sic posse ostendi. Anima ad tria habet comparationem: scilicet ad principium à quo est, scilicet ad Deum, & ad opera quorum ipsa est principium, & ad ea quæ dant ei occasionem vt sit principium eorum, instruendo scilicet eius intellectum, vel mouendo affectum siue voluntatem. Signa naturalia vel positiua intellectum instruunt: bona & mala inquantum talium talia mouent affectum. Fides est lumẽ illuminans intellectum circa principium à quo est anima ostendens ei Dei maie-

Fides infert diabolo cõtumeliam.

Fides fidelibus lux, infidelibus tenebræ.

Ab intellectu quinq; radij luminis fluunt & quæ singulorũ officia.

tatem, & iustitiam, & misericordiam Dei in creaturas rationales. Donum verò consilij & virtus prudentiæ illuminat animum circa opera quorum ipsa est principium. Ad consilium pertinet deliberare an aliquid sit faciendum. Ad prudentiam verò pertinet prouidere: vt opus fiat eo fine quo debet, & vestire illud alijs debitis circumstantijs: prudentia verò prouidere debet vt opus agenti sit fructuosum, Deo gratum, proximo lucens per bonum exemplum. Et sicut alterius scientiæ est cognoscere an expediat aliquem sanari; alterius verò cognoscere qualiter aliquis sit sanandus, quia primum pertinet ad theologiam, secundum ad medicinam: sic aliud lumen est donum consilij quàm prudentia. Donum verò scientiæ propriè pertinet ad bonum & malum, inquantum mouent affectum nostrum. Vnde à tali materia denominatur, Genes. 2. cùm dicitur lignum scientiæ boni & mali. Et eiusdem 3. *Eritis sicut dij, scientes bonum & malum.* Ad hoc bonum pertinet cognoscere deceptiones, quas bona præsentia: & mala quæ non sunt vera bona, vel vera mala faciunt hominibus. Tripliciter fallunt homines bona temporalia. Primò quia faciunt eos credere quod ipsa habeant suauitatem verã & magnam, cùm aliter sit. Sic falluntur voluptuosi. Ecclesiast. 7 *Inueni amariorem morte mulierem.* Hæc mulier voluptas carnalis est: & temporalis. Secundò faciunt credere quòd in eis sit copia, cùm in veritate exinaniant possessores suos. Luc. 1. *Diuites dimisit inanes.* Tertiò faciunt credere quod sit honor quod est ignominia. Luc. 16. *Quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.* Propter has deceptiones cupiunt homines non vera bona pro veris bonis. Fugiunt etiam mala pœnæ præsentis, quæ non sunt vera mala, pro veris malis quæ sunt mala culpæ & mala futura. Ad donum verò intellectus pertinet cognoscere signa naturalia & positiua, scilicet creaturas quæ sunt quasi libri naturales, & sacramenta, quæ sunt quasi signa positiua & situs, & formas, & ornatus Ecclesiarum, & ministrorum, & habitus religiosorum, & similia in quãtum pertinent ad salutem animarum. Quæ significatio præcipuè est ratione similitudinis. v. g. Homo per terram significatur ratione similitudinis, vt intelligat homo se ad modum terræ esse sterilem, nisi excolatur, & quod super nihil temporale debet esse fundatus: sed Deo inniti, & quòd desuper irrigari debet rore gratiæ & pluuia doctrinæ. Item fides est initium vitæ spiritualis. *Per fidem enim habitat Christus in cordibus nostris*, Ephes. 3. *Qui vita est*, vt ipse ait Ioan. 14. Et sicut vnumquodque vitium mors spiritualis est: sic vnaquæque virtus vita est. Vnde dicitur Rom. 8. de prudentia spiritus, quod vita est. Fides vita est intellectus. Est enim viuus radius à vero sole procedens, sufficiens ad producendum fructum boni operis, sicut arbor viua fructus ex se producit. Ipsa etiam est causa residui vitæ spiritualis. Ipsa causa amoris est, qui dicitur vita animæ. Vnde super illud Galat. 5. *Fides quæ per dilectionem operatur*: dicit glos. *Opus fidei dilectio est.* Bernard. ad fratres de Monte Dei: Vita animæ amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit. Spiritus sanctus format & viuificat, lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat & illuminat. Amor Dei dici potest vita: quia opera bona ideo sunt Deo accepta & remuneratione digna, quia ex amore Dei processerunt, & in hoc attendi potest vita eorum. Fides ergo causa est dilectionis, & per dilectionem causa est operum. Vnde ipsa est prima pars vitæ gratiæ, & causa totius residui vitæ. Ideo bene dicitur Rom. 1. Et Hebr. 10. *quòd iustus ex fide viuit.* Et Galat. 2. *In fide viuo filij Dei.* Vita etiam gloriæ ex fide erit. 1. Ioan. 5. *Vitam habebitis æternam, qui creditis in nomine filij Dei.* Extra fidem nihil viuit: in mari mortuo nihil viuere potest, sed ante faciem fidei ibit mors. Habac. 3. Ipsa est lux quæ oritur his qui sunt in vmbra mortis &c. Esa. 9. *Habitantibus in regione vmbræ mortis &c.* Ante faciem eius ibit triplex mors. Prima mors culpæ. Prouerb. 5. *Per misericordiam & fidem purgantur peccata.* Galat. 2. *Ex operibus legis non iustificatur homo, nisi per fidem Iesu Christi.* Rom. 1. *Iustificati igitur ex fide &c.* Actu. 10. *Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. In hoc omnis qui credit iustificatur.* Secunda est mors temporalis, quæ in portam vitæ æternæ per fidem conuertitur. August. decimotertio lib. de Ciuitate Dei: Tantam Deus fidei gratiam præstitit, vt mors quam constat vitæ esse contrariam, instrumentum fieret per quod transiretur ad vitam. Ioan. 11. *Qui credit in me etiam si mortuus fuerit, viuet.* Intel. Credens etiam mortuus viuit, sicut non credens etiam viuus mortuus est. Tertia mors æterna, vnde Ioan. 11. *Omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.*

Bona temporalia quot modis fallant.

Mors triplex. 1.

2.

3.

num. Item fides est initium salutis humanæ, vt dicit August. Et causa totius salutis est aspectus ille Christi in cruce exaltati, qui sanat à morsu serpentum infernalium. Ioan. 3. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in eum, non pereat. sed habeat vitam æternam.* Hoc significatum est Num. 21. Rom. 10. *Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum, & in corde tuo credideris, quia Deus suscitauit eum à mortuis, saluus eris.* Fides est fundamentum omnium bonorum: vt dicit Aug. Vnde videtur ruinam quærere, qui sine ea vult ædificare. Rom. 11. *Tu autem fide stas.* 1. Corinth. 16. *Vigilate & state in fide.* Eccles. 2. *Qui timetis Dominum, credite illi, & non euacuabitur merces vestra.* Esa. 7. *Si non credideritis, non permanebitis.* In fide stabile est ædificium: cùm fides in aliquo destruitur, funditus bonum in eo destruitur. Senec. Nihil retinet qui fidem perdidit. Qui sine fide est, omni vero bono vacuus est. Vnde de quodam Iudæo qui propter defectum hospitij in templo Apollinis iacebat, dæmones qui ibi conuenerant requisiti à magistro suo, quis ibi iaceret. Responderunt, *Vah, vah, vas vacuum, sed signatum,* vt refert Gregor. in Dial. Ille non habebat fidem Christianam: sed sibi in fronte impresserat signum crucis, quia viderat Christianos sic facientes: vnde cùm non haberet veram fidem, vacuus erat omni bono. Item fides est radix omnium bonorum. Ceteræ virtutes sunt radices suorum operum: sed ipsa est radix ceterarum virtutum. Si hæc radix auellatur, ceteræ virtutes arescunt. August. super Ioan. Sicut in radice arboris nulla prorsus apparet species pulchritudinis & decoris: & tamen quidquid est in arbore pulchritudinis & decoris, ex illa procedit. Si ex fidei humilitate, quidquid meriti, quidquid vel beatitudinis anima susceptura est, procedit. Item Gregor. Sicut rami sine radice virtutis arescunt, ita quælibet opera, licet bona videantur, nulla sunt si à fidei soliditate disiunguntur. Fides hominem filium Dei efficit Galat. 3. *Omnes filij Dei estis per fidem.* Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri &c.* 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Aug. de Fide ad Petrum: Sine fide nemo potest ad filiorum Dei numerum peruenire. Fides est quæ viam ostendit regni. Vnde August. super illud Rom. 3. Arbitramur hominem iustificari per fidem. Bona ante fidem inania sunt: ita enim mihi videntur esse vt magnæ vires & cursus celerrimus præter viam. Nemo ergo computet verè bona opera sua ante fidem: vbi fides non erat, verè bonum opus non erat, bonum enim opus intentio facit, Intentionem fides dirigit. Idem de fide ad Petrum: Sine fide omnis labor hominis vacuus est. Tale quippe est, vt sine vera fide quisque velit Deo placere: quale si quisque tendens ad patriam in qua scit se bene victurum, relinquat itineris rectitudinem, & improuidus sectetur errorem quo non ad beatam vitam perueniat, sed in præcipitium cadat vbi non gaudium peruenienti detur, sed cadenti interitus inferatur. Idem Si bona videbantur antequam crederes, currebas quidem: sed præter viam currendo, errabas potius quàm perueniebas. Item fides videtur esse mater ceterarum virtutum genitura: vt tangit glos. interli. super illud Matth. 1. *Abraham genuit Isaac &c.* Item fides habet primum congressum in bello spirituali: secundum illud Prudent. *Prima petit campum dubia sub sorte duelli, Pugnatura fides.* Fidei in scriptura sacra specialiter victoria adscribitur. Vnde de sanctis dicitur Heb. 11. quod per fidem vicerunt regna: Vicit fides & regnum inferni, & regnum cæli, & regnum mundi. Regnum inferni vicit, quum fidelibus Christus contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit, & quotidie infernum vincit, dum oratio fidelium animas à porta inferi eripit, & dum ignem infernalem quantum ad eos qui verè fideles efficiuntur, extinguit. Legitur etiam de B. Gregorio, quod cum quodam tempore ante palatia Traiani, qui Imperator fuerat, transiret: recordatus clementiæ eius, amarissimè flere cœpit, & pro eo tandiu ante altare sancti Petri flens orauit, donec obdormiuit, & ad eum dormientem vox dixit, Traianum precibus eius à pœnis infernalibus liberatum: sed de cetero caueret, ne pro aliquo infideli defuncto orare præsumeret. Regnum cæli etiam vicit: quia quasi quadam violentia illud acquirit, per fidem enim sancti adepti sunt repromissiones. Heb. 1. 1. Pet. 1. *Reportantes finem fidei salutem animarum vestrarum.* Item vincit mundum. 1. Ioan. 5. *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* Fides vincit mundum, in quibusdam mundum subijciendo, in alijs eum abijciendo. Subijciendo vincunt mundum, qui remanentes in mundo terrena sibi subijciunt, & dominantes eis faciunt quodammodo fortiores, & ad impugnandum inimicum potentiores. Faciunt enim inde largas eleemosynas. Qui modus impugnandi

Fides omnium bonorum radix

Exemplum.

Esa. 143. diabolum, valde efficax est. Vnde super illud. Psalm. *Misericordia mea, & refugium meum*, dicit August. De nulla re sic vincitur inimicus diabolus, sicut de misericordia. Et Ecclesi. 29. dicitur de eleemosyna: *Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimicum tuum pugnabit*. Econtrario cupidi & auari non sibi terrena subijciunt, sed potiùs se terrenis, super humeros suos ponentes ea quæ male acquirunt, & quasi se viuo sepelientes, similes talpæ super humeros suos ponenti terram, quam fodit. Secundo modo vincunt mundum, qui rebus mundi pro amore Christi renunsiant, qui ad modum luctantium se terrenis spoliant, ne diabolus habens quo eos teneat, deijciat eos & deuincat. Luc. 14. *Omnis ex vobis qui non renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*. Fides vincit mundum, id est, ea quæ sunt in mundo: scilicet diuitias, delicias, & honores. Diuitias vincit, dum ostendit corpus nostrum latronem esse morti condemnatum: de quo patet quod non decent eum deliciæ. Senec. Omnes capitali supplicio condemnati sumus. Eccles. 33. *Seruo maleuolo tortura & compedes*. Esa. 11. *Et erit fides cinctorium renum eius*. Diuitias vincit, dum ostendit eas esse muscipulam diaboli. August. Præda quam vis rapere, muscipula est: tenes alienum, & teneris à diabolo. Item diuitias vincit, dum æternas longè meliores eis ostendit. Hebr. 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam*. 1. Timoth. vlt. super illud, *Sectare iustitiam, pietatem, fidem*, dicit glos. Qui veram fidem de Deo habet non cupit in miserijs sæculi diues fieri: nec pluris est ei mundus quàm Deus. Greg. Vilescunt temporalia, dum considerantur æterna: honores vincit, dum plenos confusione eos esse ostendit. Philip. 3. *Gloria in confusione eorum qui terrena sapiunt*. Bernardus: Omnis purpura illusionis est, postquam Domino in purpura illusum est. Hæc tria Moyses fide vicit. Vndè ad Hebr. 11. *Fide Moyses factus grandis, negauit se filium esse filiæ Pharaonis*: ecce contemptus honoris. Magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem: ecce contemptus deliciarum. Maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: ecce contemptus diuitiarum. Aspiciebat enim in remunerationem. De hac victoria mundi dicitur 1. Ioan. 5. *Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Christus est filius Dei viui?* quod intelligendum est de illo qui hoc credit fide viua. De fide enim mortua dicit Bern. Nec mirum videri potest si nequaquam vincit fides, quæ nec viuit. Et notandum quod mundus quasi duabus manibus nobiscum pugnat, scilicet dextera prosperitatis & sinistra aduersitatis, prosperis scilicet alliciens, & aduersis terrens: quem ille vincit qui credit quod Christus est filius Dei. Qui enim hoc credit, cùm filius Dei fuerit summe bonus nouit quoniam in ipso non fuit defectus veri boni nec præsentia veri mali. Vnde cùm in eo temporalis prosperitas defuerit, & aduersitas affuerit, cognoscere potest, quòd temporalis prosperitas non est verum bonum, nec temporalis aduersitas verum malum: vnde nec illa est appetenda, nec ista timenda. Aug. Omnia bona terrena contempsit homo Christus, vt contemnenda monstraret, & omnia mala terrena sustinuit quæ sustinenda præcipiebat, vt nec in illis quæreretur felicitas, nec in istis timeretur infelicitas. Item fides regna vincit faciendo ne peccatum in nobis regnet. Rom. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis cōcupiscentijs eius*. Fides est scutum triangulare quo circumdat nos veritas Dei. Vnus angulus est fides de pœnis æternis. Alius de bonis æternis. Tertius fides Christi mediatoris. Fides ostendit eis qui sunt in pugna spirituali ex vna parte regnum eis paratum si vicerint, ex alia parte patibulum infernale eis paratum si victi fuerint: & sic causa est strenuè pugnandi & vincendi. Bernard. Quid est quod non optamus etiam per medios enses, si oporteat declinare tantam miseriam ad tantam accelerare gloriam, nisi quod mortua est fides nostra?

Fides vincit mundū. (margin)

Mundus pugnat nobiscū. (margin)

Fides ostendit pugnantibus Christum. Et hoc tripliciter. Primò vt strenuum ducem strenuè agendi exemplum dantem. Secundò, vt fortissimum adiutorem. Tertiò, vt liberalissimum remuneratorem. Primò modo ostendit ipse se Apostolis cùm essent clausi in domo propter metū Iudæorum ostendens eis manus & latus. Luc. vlt. Et Ioan. penult. & 16. *Confidite, ego vici mundum*. Thren. 3. *Dabis eis scutum cordis laborem tuum*. August. Magna consolatiò membris ex capite. Gregor. Si passio Domini ad memoriam reuocetur, nihil est adeò durum quod non æquo animo toleretur. Hebræo. 12. *Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes*. Secundo modo ostendit se

Chri-

Christus Stephano pro eo lapidando, qui vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris eius, tanquam paratum ad adiuuandum. Act. 7. 1. Corinth. 10. *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum: vt possitis sustinere.* Iosue. 1. *Confortare, & esto robustus, noli metuere, & noli timere, quia tecum est Dominus.* Iob. 17. *Pone me Domine iuxta te & cuiusuis manus pugnet contra me.* Fides ponit Deum iuxta hominem, immo infra hominem. Per fidem enim habitat Deus in cordibus nostris: vnde ipse pugnans in homine triumphat. 2. Paral. 20. *Non est pugna vestra: sed Domini.* Et post, *non eritis vos qui dimicabitis: sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos.* Bernard. Quotiens tentationibus resistis, quotiens vincis malum, noli proprijs tribuere viribus: noli in te, sed magis in Domino gloriari: quando enim fortis ille armatus tuæ cederet infirmitati? Tertio modo ostendit se Deus Abraham. Gene. 15. *Noli* (inquit) *timere ego protector tuus, & merces tua magna nimis.* August. Labor te terret, vide mercedem. Bernard. Vtrunque mihi es Domine Iesu, & speculum patiendi, & præmium patienti; fides determinat nobis & locum pugnæ spiritualis, & tempus. De loco dicit Bernard. In mundo isto quasi in stadio certaminis positi sumus, vbi Christus mortuus est. Quisquis ergo hic liuorem vel plagam non susceperit, in futuro iudicio miles inglorius apparebit. Tempus vero militare est tempus præsentis vitæ. Iob. 7. *Militia est vita hominis super terram.* Fides ostendit hostes cum quibus pugnare habemus, & modum pugnandi quem habent. Fides etiam ostendit & Deum, & angelos bonos, & malos aspicientes certamen nostrum. Boni aspiciunt, vt si vicerimus, gaudeant: mali, vt si victi fuerimus, irrideant. 1. Corinth. 4. *Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus.* Homo sine fide est quasi homo cæcus qui pugnat cum vidente. Fides radix sapientiæ. Ecclesiast. 1. Gregorius vocat eam sapientiam in. 1. Mora. Fides est sapientia illa quam non vincit malitia. Sapient. 7. *Attingit enim à fine vsque ad finem fortiter.* A fine inquam cogitationis vsque ad finem operis. Fides enim ostendit cogitationem malam esse velut caput serpentis infernalis, cui fortiter resistendum est. Hieronym. Lubricus est antiquus serpens, & nisi capite teneatur statim totus illabitur. Item, fides attingit à fine: id est vsque ad extremum iudicium. Per beneficium creationis inuitans homines ad Dei seruitium, & per districtionem iudicij exterrens à Dei offensa. Item fides attingit à fine vsque ad finem, à cælo, scilicet vsque ad infernum, à delectationibus transitorijs separans homines amaritudine suppliciorum infernalium, & amaritudines quæ occurrunt in seruitio Dei dulcorans magnitudine præmiorum. Grego. Si dulcia quærimus, necesse est vt amara toleremus. Ecclesiast. 1. *Vsque in tempus sustinebit patiens & postea redditio iucunditatis.* Sic sapientia disponit omnia suauiter, guttas amaritudinum præsentium immensa dulcedine futurorum bonorum condiens. Fides dicit illud Esaiæ. 38. *In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.* Nunc habitat in cælo, nunc in inferno. Ipsa descendit in infernum viuens, ne descendat moriens. Fides triumphat de vitijs, alia aqua lachrymarum submergendo, alia igne infernali exurendo, alia fame ieiuniorum & alijs afflictionibus effugando, & sacerdoti ea exponendo, vt præ erubescentia & confusione ab homine recedant. Fides à Deo fortitudinẽ recipit. 2. Paralipom. 16. *Præbet fortitudinẽ his qui perfecto corde credunt in eũ.* Fide Deus ab hostib. protegit. Eiusdẽ 20. *Credite in Dominũ Deũ vestrũ, & securi eritis.* Itẽ à periculis eripit. 1. Matt. 2. *Ananias, Azarias, Michaël credentes liberati sunt de flãma.* Fides miracula facit. Marc. 16. *Signa eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo &c.* Matt. 17. *Si habueritis fidẽ sicut granũ sinapis, dicetis mõti huic, trãsi hinc, & trãsibit, & nihil impossibile erit vobis.* Et Marc. 12. *Si potes credere, omnia possibilia sunt credẽti.* Ioan. 14. *Qui credit in me, opera quæ ego facio ipse faciet, & maiora horum faciet.* Heb. 11. *Fide transierũt mare rubrum tanquam per aridam terram.* & post: *Fide muri Iericho corruerunt.* Matth. 9. *Fides tua te saluam fecit:* dictum est mulieri patienti fluxum sanguinis. Et Marc. 10. dictum est cæco: *Vade, fides tua te saluum fecit.* Etiam fidei informi fiũt miracula. Vnde cum Alexander venisset ad montes Caspios, & petijssent filij captiuitatis x. tribuum licentiam egrediendi ab eo, ipsa cognita caussa inclusionis eorum, quod scilicet recessissent aperte à Deo Israël vitulis aureis immolando, & per prophetas Dei prædictum eos à captiuitate non redituros: respondit quod artius includeret eos. Cumque angustas vias eorum obstruere vellet

re vellet molibus bituminatis; videns laborem humanum non sufficere, orauit Deum fideliter vt opus illud compleret: & accesserunt ad se inuicem prærupta montium & factus est locus immeabilis. Et vt ait Ioseph. Deus quid facturus est pro fidelibus suis, si tantum fecit pro infideli? etiam fides informis triumphare facit. Sicut videtur accidisse Alexandro, cui per somnium Deus apparuit in habitu summi sacerdotis, dum adhuc Alexander in Dio ciuitate Macedoniæ esset constitutus: dumque cogitaret verum Asiam posset obtinere, iussit eum confidenter, nam ipse exercitum eius perduceret, & principatum Persarum ei traderet. Qui promissioni eius credidit, & secundum fidem suam factum est ei. Vnde cum ipse Alexander iratus Iudæis veniret Hierosolymã, & põtifex Iudæorũ præcepto Domini pontificalibus indutus, & reliqui sacerdotes cũ eo legitimis stolis induti obuiã exirent ei extra ciuitatẽ, Alexander intuẽs antistitem põtificali stola insignẽ, & super cidarim laminã in qua scriptũ erat nomẽ Domini, descendit de equo, & adijt eũ solus & nomẽ Domini adorauit, & pontificẽ veneratus est. Et obstupuerunt principes exercitus putantes mentẽ regis ludificatã. Solus Parmenio quæsiuit ab eo cur sacerdotẽ gentis Iudææ adorasset, respondit: Non hunc adoraui, sed Deum cuius principatum sacerdotij gerit: nam per somnium in tali habitu Deum conspexi. Item fides vsque ad Deum attingit. Vnde Aug. Fides est res audax & improba, perueniens quò non pertingit intelligentia: ipsa ascendit super Cherubim, & volat super Seraphin senas alas habentia. Esaiæ 6. Bernardus. Quid non inueniat fides? Attingit inaccessa, reprehendit ignota, comprehendit immensa, apprehendit nouissima, ipsam denique æternitatem suo illo vastissimo sinu quodammodo circumcludit. Fides est virtus probata quæ corripit insipientes Sap. 1. *Ipsa est communis via salutis, & sapientibus & insipientibus: ipsa in fornace præsentis tribulationis non læditur, sed melioratur* 1. Pet. 1. *Vt probatio fidei vestræ multo pretiosior sit auro quod per ignem probatur.* Ipsa ordinat & regit totam vitam præsentem. Vnde Apostolus Hebr. 11. *Opera antiquorum patrum quibus vel Deo placuerunt, vel hominibus mirabiles extiterunt* fidei attribuit, exempla ponens de diuersis libris Veteris testamenti. Apocalyp. 13. *Hæc est patientia & fides sanctorum.* Et hæc de commendatione fidei sufficiant, licet multa ad eius laudem pertinentia deficiant. Apostolus ad Heb. 11. Laudes fidei non complenit. *Deficiet, inquit, tempus me enarrantem de Gedeon* &c. Vnde non est mirum si nos ea non expleamus.

CAPVT V. *De Articulis Fidei.*

Omnia credenda articul. fidei.

SEquitur de articulis fidei. Sunt autem articuli modicæ partes fidei prout fides nominat ea quæ creduntur: sicut articulos dicimus modica membra in corpore humano. Arctamur ad articulos credendos: & ipsi eruditi arctantur ad timorem Dei, vel amorem, vel aliam affectionẽ in Deũ. Et notandum quod non omnia credenda dici possunt articuli fidei. Sunt enim quædã quæ fidẽ antecedũt, vt quæ sunt iuris naturalis, sicut est hoc, quod proximo non est nocẽdũ. Quædã verò consequuntur fidẽ: vt antichristũ esse futurũ. Et licet tam hæc quã illa sint credenda: tamen non sunt articuli fidei, vt videtur quibusdam quod non sint articuli nisi sint de Deo. Itẽ notandũ quod inter credenda quædã sunt de Deo, quædam de alijs. Inter ea vero quæ sunt de Deo, quædã sunt de Deo sine respectu creaturarũ: quædã de Deo per respectũ ad creaturas. Quæ sunt sine respectu creaturarum, sunt vnitas essentiæ, singularitas in nobilitate, & supereminentia: contra quæ blasphemauit Manichæus ponens duo principia, bonorum scilicet & malorum, & duos principes lucis & tenebrarum, & duo regna, æternitas, simplicitas, immutabilitas personarum, Trinitas, & earundem æqualitas; hæc sunt quasi septem stellæ in dextera Apocalyp. 1. Fides enim illuminans circa ista septem, donum Christi est. Inter ea verò quæ dicuntur respectu creaturarum, principalia sunt, Dei potentia, sapientia, bonitas vel benignitas. Consequentia verò ad hæc sunt creatio, recreatio, & similia. Ex apprehensione verò potentiæ, sapientiæ, & bonitatis oriuntur quasi omnes partes diuini cultus. Ex apprehensione diuinæ potentiæ adoratio & veneratio: Ad adorationem pertinent humiliatio nostra exterior vel interior, qua recognoscimus nos subesse Deo ad saluandum vel perdendum iure plenissimo. Externus fit hæc recognitio in curuatione, genuflexione, prostratione, & cum

Error Manichæi.

exprimi-

[illegible] verbo nostram subiectionem ad dominationem & potestatem Dei. Interius verò fit hæc recognitio, dum cogitamus prauitatem nostram diuinæ maiestati subiectam. Ad venerationē verò pertinet quod ad Deū nō nisi loti præsumimus accedere, vel sacra loca intrare, vel sacra cōtrectare. Itē ad eandē pertinet sacrorū locorum decor, vasorum & ornamentorum: & [illegible] apparatus, & celebritas diuini officij. Ex sapientia verò Dei cuncta lucide intuentis oriuntur timor, & pudor, & sollicitudo declinandi ea quæ Deo displicent, & quærendi ea quæ Deo placent. De bonitate verò primò oritur amor: & si referatur bonitas ad operationes, quatuor sortitur nomina. Primò vocatur gratuita beneficentia, inquantum gratis tribuit bona sua. Secundo misericordia, inquantum tollit vel lenit mala nostra. Tertiò iustitia, inquantum vlciscitur mala. Quarto, largitas remunerans obsequia. Ex bonitate Dei primo modo nominata oriuntur quatuor partes diuini cultus ex radice vnius virtutis procedentes, quæ dici potest gratitudo vel deuotio. Prima pars est gratiarum actio. Secunda benedictio, seu bonorum imprecatio. Tertia laudatio. Quarta glorificatio, quæ est beneficiorum Dei prædicatio ad alios. Ex misericordia verò oriuntur multæ partes diuini cultus procedentes ex radice vnius virtutis, quæ est spes veniæ vel gratiæ. Prima pars est deprecatio pro malis tollendis vel leniendis. Secunda, oratio pro bonis obtinendis. Tertia afflictio, vt ieiunium. Quarta, eleemosyna. Ex iustitia per donum timoris oriuntur pœnitentia de præteritis, & cautela à malis futuris, inquantum referuntur ad fugiendam diuinam vltionem. Ex largitate obsequia remunerante oritur spes remunerationis, ex qua est omnis diuinus cultus, inquantum via est ad mercedem æternam. Inter credenda verò quæ sunt de alijs rebus à Deo. Primum est, quod nihil numinis est in alijs rebus à Deo. Secundum, mundi inchoatio cum vniuersis quæ de eo sunt. Tertium creatio animarum in corporibus. Quartum, earum immortalitas. Quintum, singularitas corporum contra pluralitatem Pythagoricam. Sextum, resurrectio corporum. Septimum, locus tormentorum futurorum, scilicet infernus & purgatorium. Octauum, sacramenta. Nonum gratia. Decimum, liberum arbitrium. Circa ista inueniuntur errores. Item notandum quod articuli fidei collecti sunt in tribus locis, scilicet in symbolo Apostolorum, quod dicitur submisse, & in illo symbolo quod cantatur in Missa quod à sanctis compositum est: & in Symbolo Athanasij, quod cantatur ad primam scilicet, Quicunque vult. Articuli fidei in trib. comprehensi. Primum factum fuit ad instructionem Ecclesiæ, quando nouella erat. Aliud post, hæresibus ortis, ad explanationem primi, & expugnationem quarundam hæresum ortarum & maximè contra illam quæ dicebat adorationem Spiritui sancto non esse tribuendam, vnde contrarium multum exprimitur in illo Symbolo. Tertium verò factum fuit contra alias hæreses & maxime contra illas quæ erant contra incarnationem Filij & resurrectionem mortuorum. Primum ideo dicitur submisse: quia quando factum fuit, non ita publice fiebat fidei protestatio. Alia verò duo alta voce: quia facta fuerunt contra hæreticorum proclamationem, & quia tunc publica erat fidei protestatio. Primum Symbolum dicitur ad primam & ad completorium duplici ratione. Primo, quia altera harum horarum principium diei est, altera noctis. In principio ergo diei & in principio noctis dicitur, Credo in Deum, quia fides est principium omnis boni. Secundo, quia fidei professio valet ad effugandos dæmones, qui diurnis & nocturnis actibus insidiantur, & eisdem horis, eisdem rationibus à laicis fidelibus dicendum esset. A religiosis tamen dicitur, quando frater morti appropinquat ad dæmones effugandos, qui fini hominis insidiantur, secundum illud Genes. 3. *Tu insidiaberis calcaneo illius.* Possumus autem distinguere Symbolum Apostolorum in duodecim articulos, sicut duodecim fuerunt Apostoli qui composuerunt. Fides verò horum duodecim articulorum est velut corona duodecim stellarum in capite sponsæ: in intellectu scilicet. Apo. 12. Primus articulus pertinet ad Patrem, sex sequentes ad filium. Primus illorum est secundum deitatem, quinque alij secundum humanitatem, & quinq; vltimi pertinent ad Spiritum sanctum. Primus articulus est: *Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cœli & terræ.* Et notandum quod non est idem credere Deo, & credere in Deum. Deo credit, qui credit esse vera quæ ab eo dicuntur: & hoc mo-

hoc modo possumus dicere quod aliquis credit Petro & Paulo. Credere in Deum est credendo diligere, & credendo in eum ire: Vnde Gloss. Aug. super illud Rom. 4. *Credenti in eum qui iustificat impium* &c. Quid est credere in Deum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & membris eius incorporari: Fides ostendit homini Deum esse summum bonum: ideo gressu amoris & boni operis habens fidem tendit in Deum. Ex iam dictis patet, quod ille qui in peccato mortali est mentitur cum dicit: Credo in Deum, si intendit illud dicere in propria persona. Aliud est si intendat hoc dicere in persona Ecclesiæ fidem eius profitendo. Ad declarationem verò huius verbi, Credo in Deum, additur in symbolo sanctorum vnum, cum dicitur, Credo in vnum Deum. Sequitur, Patrem omnipotentem. Omnipotentia in tribus attenditur, scilicet in amplitudine potentiæ: potest enim quæcunque vult facere. Secundo in hoc quod ad agendum nullo indiget. Tertio in hoc quod à nullo prohiberi potest. Et attende hanc coniunctionem. Patrem omnipotentem, valde dulcem esse verè fideli. Patri enim non deest bona voluntas ad filios, præcipuè patri misericordiarum, qui minus obliuiscitur filiorum suorum quam mater. Esaiæ 49. Omnipotenti vero non deest potestas implendi illam bonam voluntatem. Patris omnipotentiam non videntur credere, qui relicto Deo adhærent diabolo, credentes se fame morituros si Deo seruierint: quasi diabolus vel melioris voluntatis, vel maioris potestatis sit ad prouidendum his qui sibi seruiunt, quam Deus. Sequitur, *Creatorem cæli & terræ.* Creare est de nihilo aliquid facere. Ad declarationem huius verbi dicitur in Symbolo sanctorum: *Factorem cæli & terræ, visibilium, & inuisibilium.* Quæ expressio facta est contra illam hæresim, quæ dicit visibilia esse à principe tenebrarum, inuisibilia verò à Deo. Secundus articulus est. *Et in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum.* Et est sensus: Credo &c. id est, fide tendo in Iesum Christum, fidem habeo de ipso quod ipse sit Iesus, id est, saluator eorum qui ei adhærent, ideo ei adhæreo. Et item quia fidem habeo quod ipse sit Christus: id est vnctus & benignus. Bernardus: Omnino propter mansuetudinem quæ prædicatur in te, currimus post te Domine Iesu, auditis quod pauperes non spernas, peccatores non horreas. Item credo quod sit filius Dei cui seruire honor est. In hoc quod dicitur filius Dei, insinuatur quod ipse sit Deus. Sicut enim filius hominis homo est non alterius speciei: sic filius Dei Deus est. Sequitur: *Vnicum Dominum nostrum.* Christus Dominus noster est duplici iure, scilicet iure creationis & iure redemptionis. Creatura necessario est creatoris, cum eam gratis fecerit & ex nihilo. Tribus de caussis aliquis habet ius in re quæ fit vel quia eam facit, vel quia pretio eius fit, vel quia materia ex qua fit ipsius est: sed nulla harum caussarum aliquod habet dominium in creatura, nisi creator. Contra vniuersale dominium Christi peccare videntur, hi qui volunt dominari, & qui contra voluntatem Dei terrenis dominis nolunt obsequi. Qui ascendit super occasum, Dominus nomen est illi. Ille solus pro domino habendus est qui suscitare potest hominem, si in eius seruitio mortuus fuerit. Non libenter sequitur miles dominum illum qui non potest ei restituere equum suum si in seruitio eius eum amiserit. Primus inter articulos pertinentes ad filij humanitatem est, hic, *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.* Christus conceptus est de Spiritu sancto: id est Spiritus sancti operatione: quia Spiritus sanctus separauit à beata Virgine quod purissimum erat in ea, & formauit inde corpus Christi, & instanti animam infudit, vt tam cito esset verus homo & verus Deus. Non fuit anima infusa circa 40. diem à conceptione, sicut dicitur fieri in alijs. Immo fuit vir ab ipsa conceptione. Hiere. 31. *Nouum creauit dominus super terram, fœmina circumdabit virum* &c. Christus in conceptione culpam cauit, in natiuitate verò matri suæ damnum virginitatis non intulit, nec ei doloris causa fuit. Mansit enim mater eius virgo post partum, & sine dolore eum peperit: in quo dedit exempla alijs vt benigne sese habeant erga matres suas, nec sint eis causa doloris vel depauperationis. Secundus articulus pertinens ad humanitatem est. *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus.* Attendere debet fidelis quanta pro eo sit passus, & à persona quæ indigna erat etiam vita, cum esset infidelis. Cruci etiam affixus est, quod erat vilissimum genus tormentorum, in qua perseuerauit vsque ad mortem, vt fideles à cruce pœnitentiæ ad suggestionem dia-

nem diaboli non descendant. Sepultus est, licet corpus eius non esset dandum corruptioni, secundum illud: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Volens in ista absconsione aliis assimilari. Tertius articulus pertinens ad humanitatem, est, *Descendit ad inferna*: & hoc secundum animam, vt extraheret suos qui in limbo erant. Et attende peruersitatem hominis qui non vult Christum sequi in cælum qui hominem secutus est in infernum. Quartus est. *Tertia die resurrexit à mortuis.* Si Christus mortuus sua virtute resurrexit: verisimile est quod ipse iam viuens mortuos suscitare possit. Quintus est. *Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* Si Christus ascendit in cælum, ascendent post eum qui ei adhærent. In eodem enim hospitio membra recipientur in quo caput receptum est. Christus secundum quod homo, sedet à dextris Patris, quia est in potioribus bonis eius, secundum vero quod Deus est, consegnat æqualis ei, vt tangit Gloss. super illud Psalm. *Sede à dextris meis.* Christus sibi & suis ad dexteram Patris locum elegit, quia in dextera sunt delectationes eius vsque in finem. *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos*: id est, bonos & malos, vel illos qui in aduentu suo viui reperientur, qui in momento morientur, & postea resurgent, & illos qui prius erant mortui. Magna fiducia erit fidelibus quod frater eorum iudicabit. Ioan. 5. *Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio.* Primus articulus pertinens ad Spiritum sanctum, est. *Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam.* Credo id est, credendo in Spiritum sanctum. Qui fidem habet quod Spiritus sanctus magnæ bonitatis & suauitatis sit his in quibus habitat, præparat se ad hoc quod sit eius habitaculum: hic per gratiam, in futuro per gloriam. Sap. 12. *O quam bonus & suauis est Domine Spiritus tuus in nobis.* Ecclesi. 24. *Spiritus meus super mel dulcis.* Ad Spiritum sanctum tria pertinent in præsenti, & duo in futuro. Cùm enim ipse sit bonitas, ad eum pertinet destructio malitiæ: bonitas enim contraria est malitiæ. Vnde ad eum pertinet sanctificatio, ideo dicitur: *Sanctam Ecclesiam catholicam.* Et pertinent ad eundem articulum hæc duo: *Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam.* Credere enim debemus quod Spiritus ipse sanctus sit, & quod Ecclesia sancta sit ab eo. Item ad Spiritum sanctum pertinet sanctorum communicatio: vnio membrorum in corpore Ecclesiæ & ad caput & ad inuicem: sicut spiritus humanus in corpore humano membra vnit, cuius vnionis signum est sacramentum Dominici corporis. Item ad Spiritum sanctum pertinet communio quam habent sancti ad inuicem, in hoc quod sunt socij in lucro, quod tangit Dauid, dicens: *Particeps ego sum omnium timentium te* &c. In communione ergo sanctorum intelligamus ad quæ pertinet secundus articulus. Sacramentum communionis mystici corporis quod est Ecclesia. Communionem sanctæ societatis, ex qua accidit quod quilibet qui est de Ecclesia, verè partem habet in omnibus bonis quæ fiunt in Ecclesia, per quam viam aliquis de facili ditatur. Ad quam etiam communionem sequi debet communicatio tam bonorum quam malorum temporalium, vt mala proximorum nobis assumamus per compassionem, & bona nostra eis communicemus per eleemosynarum largitionem. Item ad Spiritum S. pertinet remissio offensionum, cum ipse sit benignitas, ad quod pertinet tertius articulus. *Peccatorum remissionem.* Credere enim debemus quod peccata remittuntur in Ecclesia per baptismum & pœnitentiam & alia sacramenta: nec solum semel remittit Spiritus sanctus peccata homini, sed quotiescumque verè quis pœnitet. Ad bonitatem etiam Spiritus sancti pertinet remuneratio tam in corpore quàm in anima. Ad remunerationem corporis pertinet quartus articulus. *Carnis resurrectionem.* Ad remunerationem animę quintus. *Vitam æternam.* Qui carnis resurrectionem fideliter credit, non timet miserum corpus expendere in seruitio Christi ex quo sperat se recepturum illud cum quadruplici gloria claritatis, impassibilitatis, subtilitatis, & agilitatis. Item qui fidem habet de vita æterna, solicitus debet esse quomodo illi prouideat. Si cum tanta solicitudine prouidetur huic miseræ vitæ de qua nemo certus est per diem: quanta solicitudo debet esse prouidendi illi vitæ de qua certum est quod erit æterna? Ibi nec locus erit mendicandi, vt manifestum est in diuite epulone. Lucæ 16. Et in fatuis virginibus. Matth. 25. Nec locus laborandi, nec aliquid mutuo accipiendi. In vita enim præsenti vix est aliquis cuius paupertati non consulatur aliquo istorum trium modorum. Ibi vero qui sibi non prouiderit, egestatem

Psa. 109.

Psal. 119.

æternam patiebatur, ut nec guttam aquæ modicam habere posset. Et notandum quod August. in lib. de fide, ad Petrum, enumerat 40. firmiter credenda & indubitanter tenenda, quæ causa breuitatis hic non posuimus.

CAPVT VI.

De erroribus qui catholicæ fidei aduersantur. Et primò de errore illorum qui negant Deum esse.

Deus totius esse causa est.

SEquitur de erroribus qui fidei catholicæ aduersantur. Et primò dicemus de errore illo quem tangit Dauid, dicens: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus.* Est notandum quod hi qui sunt in errore isto, omni bono sunt indigni, quia largitori omnis boni ingrati: vnde indigni sunt disputatione qua laboratur ad destructionem erroris eorum, ipsi meritò sunt à Deo despecti, quum ipsi Deum non reputent: & ideo à correctione sunt valde remoti. Eccles. 7. *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit.* Tum quia Dei misericordia immensa est, & quia scriptum est. *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.* Prouer. 26. Ad extirpationem huius erroris aliqua dicemus. Error iste non solum est insipientia, imò insania. Quæ maior insania quàm dicere, illud non esse quod caussa est omnibus vt sint? Cùm insano verò nemo solet philosophari ad destructionem erroris ipsius philosophi. Stultum est de quolibet contraria opinionibus proferente esse solicitum. Item Philos. Non oportet omne problema, nec omnem positionem desiderare: sed quam dubitabit aliquis indigentium rationis & non pœnæ vel sensus. Nam qui dubitât vtrum oporteat Deum venerari, & parentes honorare, vel non, pœna indigent: qui autem vtrum nix alba, vel non, sensu. Verè qui Deum non agnoscunt, pœna indigent, vt qui in bonis positi non agnoscunt bonorum omnium largitorē, in malis positi agnoscant malorum liberatorem. Greg. Oculos quos culpa claudit pœna aperit. Esa. 28. *Sola vexatio tantummodo dabit intellectum auditui.* Hier. 6. secundum aliam translationem: *Per omne flagellum & dolorem erudieris Hierusalem.* Et Tob. 11. *Recuperauit visum Tobias, cùm filius eius liniuisset oculos eius felle.* Et 2. Mac. 9. Antiochus Deum recognouit in tormentis à Deo positus, dicens: *Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire.* Pœna timorem incutit; *timor* (vero) *initium sapientiæ est.* Prou. 1. Qui in errore isto sunt, rusticissimi & ignobilissimi sunt: vnde verbis erudiri non possunt. Prou. 29. *Seruus verbis erudiri non potest, quia quod dicis audit, & respondere contemnit.* Verè contemptus suæ voluntatis in causa est, vel potius in culpa est, quod tales non credunt Deum esse. Animo .n. inuito nihil facile suadetur. Ignobilis animi est & ingrati nolle agnoscere benefactorem suum: nobilis verò animi est, multum desiderare agnoscere eum à quo beneficia recipit. Sicut pater in paupere illo de quo legitur in vita diui Nicolai: cui cùm S. Nicolaus multiplici iniectione auri in domum eius paupertati ipsius consuluisset, proposuit deinceps vigilare donec sciret quis esset qui aurum in domum illius tā caute proiecisset. Patet ergo valde ingratos esse, qui negant Deum esse à quo incessanter beneficia recipiunt, nec infinitis testibus hoc credere volunt. Tale est hoc ac si aliquis nollet credere ignem esse à quo tamen incessanter vehementer calefieret. Psalm. *Non est qui se abscondat à calore eius.* Bern. in lib. de diligendo Deum: Inexcusabilis est infidelis si non diligit Deum toto corde, tota anima, tota virtute. Clamat intus ei innata iustitia: quia ex toto se illum diligere debeat, cui totum se debere non ignorat. Idem: Infidelem vrget iustitia naturalis se totum tradere illi à quo se totum habet, & ex se toto diligere. Nullus est qui compos sit mentis suæ, qui non possit agnoscere quod ipse non semper fuit, & quum nō fuit, nihil boni habuit: ergo esse suum & quidquid boni habet, ab alio habet; ergo vel à solis parentibus carnalibus, aut non: si à solis parentibus carnalibus, illi non semper fuerunt: vnde ab alijs habuerunt, & illi similiter ab alijs, donec perueniatur ad aliquem qui semper fuit, à quo primus pater carnalis initium habuit, à quo etiam habuit vt posset alium generare. Constat .n. quod parentes carnales non habent à se quod generent filium, cum quandoq; generent quando nollēt generare, & quandoq; non generēt cùm vellent, & cùm vellēt generare filium, quandoq; generant filiam. Nescit etiam mater quomodo filius in ea generetur: sicut quædam laudabilis mater quæ dixit filijs suis. 2. Mac. 7. *Nescio, inquit, qualiter in vtero meo apparuistis: neq; .n. ego spiritum & animam donaui vobis, & vitam, & singulorum mem-*

bra

[illegible] Si vero non à solis parentib. carnalibus esse suum habuit, sed à parentib. carnalibus corpus, & à patre spirituum spiritum: secundum illud Arist. in li. de Animal. Intellectus diuinitus ab extrinseco aduenit, quum primus pater carnalis qui non semper fuit, ab aliquo qui semper fuit totũ esse suum acceperit, & quod aliquid boni posset habere, & quod aliquid boni posset conferre: patri illi qui semper fuit, omne bonum debetur, quod à nobis habetur qui verè Deus est. Magna est ergo ingratitudo illum nõ agnoscere, cuius beneficia non cessamus recipere, non solum per parentes carnales beneficia ipsius recipimus, sed etiam per alias creaturas. Collatio vero beneficiorum ipsius quædam exhortatio est ad amorem ipsius. Aug. l. 10. Confess. Cælum, & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vndiq; mihi dicunt vt te amem, nec cessant dicere omnibus vt sint inexcusabiles. Error iste est quem odire debet quidquid odire potest, quum interimat patrẽ omnium. Vnde debemus eum odire sicut aliquis odit eum qui patrem eius interemit. Qui in hoc errore sunt, dæmonibus quantum ad hoc deteriores etiam videtur, qui saltem Deum credunt esse. Iac. 2. *Tu credis quoniam vnus est Deus, bene facis, & dæmones credunt & contremiscunt.* Qui in hoc errore sunt, in vanum videntur accepisse animam suam, quũ Deum non agnoscant. Ad quem cognoscendum ratio eis data est. Propter quod enim rationem habent potius quam bruta animalia, si tantum illa quæ sensibus corporis subiacent, agnoscunt sicut & illa. Vnde Dominus iustissimè posset tales punire sicut puniuit Nabuchodonosor. Dan. 4. *Ab hominibus eijcient te, & cum bestijs & feris erit habitatio tua. Fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum & cuicumq; voluerit, det illud.* Bern. super Cant. An non tibi videtur ipsis bestijs quodammodo bestialior esse homo ratione vigens & ratione nõ vtens? Magna fatuitas dubitare de fonte ex quo apparet fluuius continuè perseuerans. Fonti indeficienti attestatur fluuij continuitas & certissimũ indicium creatoris est continuus fluxus creaturarum. Et notãdum quod ad cognoscendũ Deum esse, natura incitat. Hoc idẽ omnis scriptura indicat, & omnis creatura clamat. De primo, Ioan. Damasc. Cognitio existendi Deum nobis naturaliter inserta est. In tantũ vero præualuit malitia hominum naturæ, vt quosdã in irrationabilissimum & omnium malorum pessimum perditionis barathrum deduceret, vt dicãt non esse Deum. Deũ esse, vox omnium est. Apud omnes enim nationes instinctus naturæ habetur. Vox autẽ omnium, vox naturę est: iuxta verbum Sapiẽtis. Secundum manifestum est: quia & scriptura gentilium, & Iudęorum, & Christianorum affirmat Deũ esse. Doctrina etiam nobilissimorum philosophorum hoc indicat, vt Platonis, Arist. Tullij, Sen. & similium. Scriptura Iudęorum in principio asserit omnia à Deo esse creata. Scriptura Christianorum in principio euangelij Ioan. per Deum verbũ asserit omnia esse facta. Omnis etiam creatura clamat Deũ esse, vt ostendit Aug. 11. l. de Ciuitate Dei: exceptis propheticis vocibus. Mundus ipse ordinatissima sua mutabilitate & mobilitate visibiliũ omnium pulcherrima specie quodammodo tacitus & factum se esse, & nõ nisi a Deo ineffabiliter atq; inuisibiliter fieri se non potuisse proclamat. Idem 10. l. Confess. Interrogaui de Deo meo, cęlũ, solem, lunã stellas, neq; nos sumus Deus quem quęris, inquiunt, & dixi omnibus qui circunstant carnẽ meam: Dicite mihi de Deo aliquid: exclamauerunt voce magna: Ipse fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea, & responsio eorum, species eorum, flores, & alia quæ terra producit quæ est infimum elementorum, & pedibus omnium calcatur, speciem nobis talem ostendunt qualem nullus homo qui dignissima creatura est, & qui rationem habet, cuius est discernere, posset facere; vnde ostensione illius speciei apparet maiorem hominem esse qui talia facit. Terra enim per se talia facere non potest. Sicut mater non parit nisi aliunde receperit: sic terra aliunde recipit quod talia producat. Aug. in lib. de Trinitate: Sicut matres grauidę sunt fœtibus, sic ipse mundus grauidus est, causis nascentium. Ostensione ergo speciei suæ exclamat flos se à Deo factum esse, cum nulla creatura nec etiam rationalis eum possit facere. Matth. 6. *Considerate lilia agri &c. Dico autem vobis quod nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut vnum ex istis.* Quod de flore dictum est intelligatur de alijs creaturis. August. in lib. de vtilitate credendi: Non frustra intueri oportet & inaniter pulchritudinem cæli, ordinem syderum, vicissitudines temporum, in quorum consideratione non curiositas est exercenda, sed gradus ad æterna fa-

na faciendus. Sa. 13. *A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Iob 12. *Interroga iumenta & docebunt te, & volatilia cæli & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit?* Rom. 1. vbi loquitur Apostolus de philosophis, *Deus*, inquit, *reuelauit eis.* gl. Ambr. Vt Deus qui natura inuisibilis est etiam à visibilibus posset sciri, opus fecit quod opificem visibilitate sua manifestauit, vt per certum incertum posset sciri, & ille esse omnium Deus crederetur, qui hoc fecit quod ab alijs impossibile est fieri. Et subditur ibi in textu: Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Dum sumus in hoc mundo inferiori, quasi per quandam scalam creaturarum ad cognitionem corporis oportet nos ascendere. Bernar. Sanè hac scala cæli ciues non egent, sed nos exules; quia creatura cæli in verbo conspicit facta per verbum, nec opus habet ex his quæ facta sunt factoris notitiam mendicare. Esa. 40. *Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc qui educit in numero militiam eorum.* Et glos. August. super cap. ad Rom. 11. Philosophe totum considerasti rerum ordinem, & non vis attendere quod mundus opus Dei sit, idolum opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figuram daret & cor, ab ipso idolo faber adoraretur. Ex quo sequitur, inexcusabilem esse qui creatorem suum non adorat, qui eum præ creaturis visibilibus honorauit dando ei rationem. Cùm homines agnoscant animam esse per effectus ipsius in corpore, vt est vita, sensus, motus, licet ipsa inuisibilis sit, & omnino insensibilis: quare similiter non agnoscunt ipsi creatorem esse in mundo per eius opera. Ambr. super cap. 1. ad Rom. Sicut ex motibus & administratione corporis animam quam non vides intelligis: sic ex administratione totius mundi & regimine omnium creatorem Philosophi intellexerunt. Senec. in lib. de naturalib. quæst. Quid est Deus meus, inquit, vniuersi. Sic se habet Deus regendo vniuersum sicut mens regendo corpus proprium. Noli ergo de Deo dubitare etsi eum non videas, sicut non dubitas de anima, etsi eam non videas: certissimum habeas multa esse quæ tamen inuisibilia sunt. Inuisibilia sunt caussa visibilibus vt cognoscantur. Vnde Greg. 4. l. dialog. Nulla visibilia nisi per inuisibilia videntur. Ipse corporeus oculus nihil corporeum videret, nisi hunc res incorporea ad videndum acueret. Nam tolle mentem quæ non videtur, & incassum patet oculus qui videbat. Si oculi per se videbant, cur descendente anima non vident? Item in hoc mundo visibili nihil nisi per creaturam inuisibilem disponi potest. Bernar. Nobilem hospitem habes ô caro, & nobilem valde, tota salus tua pendet ex eius salute: da honorem hospiti tanto: diligenter attende quid hospitis huius præsentia largiatur. Ipse est qui tribuit oculis visum, auditum auribus præstat. Denique discessus probat quid præsentia conferat. Item cum ad fidem faciendam de parentibus carnalibus sola fama publica sufficiat, nec testes super hoc requirantur, nec aliæ probationes, maximè cùm parentes carnales nobiles sunt, nec cedunt ad dedecus filio, & cum speret se successurum eis in magna hæreditate, quæ caussa est quod cum tanta difficultate sit fides aliquibus de patre cælesti qui nobilissimus est, & à quo tanta speratur hæreditas? Præterea secundum considerationem Sapientis, cui consequens est maius bonum, hoc magis est eligendum: si autem consequentia sunt mala, cui consequens est minus malum, hoc magis eligendum est. Sed ex eo quod aliquis credit Deum esse, consequens est magis bonum quàm ex eo quod aliquis credit Deum non esse, si bonum ex hoc sequitur: & si malum inde sequeretur, minus malum sequeretur, ergo magis eligendum est quod homo credat Deum esse, quam quod credat Deum non esse. Media propositio sic potest manifestari. Si aliquis credat Deum esse, & est, sequitur inde vitæ æternæ remuneratio. 1. Ioan. 5. *Habebitis vitam æternam qui creditis in nomine filij Dei.* Posito autem per impossibile quod Deus non sit, nullum sequetur malum post præsentem vitam, ex eo quod aliquis credit Deum non esse, quia non erit qui eum puniat. Ille vero qui credit Deum non esse, si ipse est, magnum malum habebit, quia mortem æternam. Posito autem per impossibile quod Deus non sit, nullum lucrum in futuro habebit aliquis, ex eo quod credidit Deum non esse: ergo maius bonum consequens est ad hoc quod aliquis credit Deum esse, quam ex hoc quod aliquis credit Deum non esse, & si malum sequeretur ex his credulitatibus, minus malum sequeretur ex eo quod aliquis credit

Deum esse, quam ex alia credulitate. Item inter ea quæ incœperunt esse, nihil est cuius ortum causa non præcesserit: sed causa quæ præcessit omne quod incœpit esse, non est de numero eorum quæ incœperunt esse. Sic enim præcessisset seipsam, quod est impossibile: ergo aliqua causa est quæ nunquam incœpit esse. Sed quod non incœpit esse, non desinit esse. Esse enim quod habet ex se, amittere non potest. Sen. Periturum est, nempe quod aduentitium fuit: ergo aliqua causa est sine principio, & sine fine, & hoc indubitanter est Deus. Item Ioan. Damasc. Creabilia sunt creata omnino ab aliquo condita sunt: oportet autem conditorem increabilem esse. Si enim & ipse creatus est, omnino ab aliquo creatus est, quousque deueniamus ad aliquid increabile. Probatio autem hæc Ioan. Damasc. supponit quod Philosophis probatum est, quod in causis non est processus in infinitum. Vnde demonstrato aliquo causato sic potest procedi: Aut causa huiusmodi habet causam, aut non. Si non, est ergo causa, ita quod non causatum: ergo est prima causa. Si autem habet aliam causam, & illa causa aliã, cùm in causis non sit processus in infinitum, ad vltimum inuenietur aliqua causa quæ ita est causa quod non causatum: vnde & prima causa est Deus. Præterea potentia agendi quę est in igne, & sole, & aliis creaturis visibilibus non est potentia libera: ideo quum aliquis grauatur ab igne, vt cùm domus eius comburitur, vel ab æstu solis: si discretus est, non rogat ignem vel solem vt cessent. Potentia enim eorum est vt potentia ministrorum qui necesse habent implere imperium dominorum quib. subiecti sunt. Constat ergo aliam potentiam superiorem esse quæ libera est, cui hæc potentia subiecta est: & hæc est potentia Dei cuius voluntatem necesse habẽt implere dictæ creaturæ: nec possunt cessare ab operatione indicta eis à Deo, nisi Dei voluntas aliter ordinaret: sicut accidit quando sol & luna steterunt per spatium 12. horarum. Iosue 10. & in regressu solis tempore Ezechiæ. Esa. 38. Et in fornace Babyl. quando pueros in igne positos ignis non læsit. Dan. 3. Item potentia agendi quæ est in elementis & alijs creaturis visibilibus absque sapientia & discretione, est quę fit illarum creaturarum, & tamen opera earum discretissimè fiunt: ergo necesse est sapientiam aliquam esse à qua operationes earum ordinatę sint. Ad hoc autem non sufficit aliqua sapientia creata, cùm nec ad cognitionem earum videatur sufficere. Est ergo aliqua sapientia increata infinita à qua est ordinatio vniuersorum. Ioan. Damasc. Sit omnia generari casus cuius erit ordinare: & hoc si videtur, demus cuius erit obseruare & custodire. Item ipsa creationis permanentia, & conseruatio, & gubernatio docet nos: quoniam est Deus qui hanc vniuersitatem consistere facit, & continet, & conseruat, & semper ei prouidet: qualiter vtique contrariæ naturæ ignis dico & aquæ, aëris ac terræ in vnius mundi consummationem adinuicem conuenissent, & indissolubiles permansissent, nisi aliqua omnipotens virtus ea concordasset, & semper indissolubilia conseruaret. Item cùm visibilia sint causæ aliquorum, aut sunt causæ primæ aut non. Causæ primæ esse non possunt. Sunt enim omnia composita: vnde necessariò præcessit ea aliquid quod ea composuit. Præterea partes sunt quædam causa totius, & pars est naturaliter prior suo toto: ergo necesse est aliquid incompositum & simplex quod omnia composita præcessit, à quo omnia sunt composita. Item in eis quæ creata sunt quædam sunt corruptibilia, quæ principium habuerunt & finem sunt habitura, quædam vero habent perpetuitatem quæ principium habuerunt, sed finem non sunt habitura: ergo cum causa abundare debeat ab eis quorum est causa, & causa eorum habebit æternitatem, vt sit sine principio & sine fine. Item omnis potentia creata determinata est circa esse, & operatur circa materiam existentem, & nullatenus transcẽdit esse vt de nihilo aliquid possit facere, ergo oportet aliquam potentiam increatam esse quæ infinita sit, & transcendat esse, & de nihilo fecerit illud ex quo creaturæ operantur. Item cùm in rebus sit inuenire quædam bona & quædam meliora, aut non erit perfectio in vniuersitate rerum, aut necesse est aliquid esse optimum. Item cum appetitus summi boni naturaliter in anima sit, nullus autem motus naturalis frustra sit. Frustra autem esset appetitus ille, nisi aliquid esset summum bonum: ergo aliquid est summum bonum. Hoc autem non est nisi Deus. Item secundum Aristo. Magis eligendum est quod natura est, eo quod non est natura, vt iustitia iusto: hęc enim natura. Illud autem acquisitum est. Est igitur aliquid quod est sua bonitas, & sua iustitia, omnibus illis quæ bona sunt per participationem præferendum. Item nihil quod mutabile

Creatio, conseruatio, & gubernatio Deum esse testantur.

bile sit optimum est. In mutatione enim aliquid boni amittitur, & aliquid acquiritur quod optimo accidere non potest. Item dicit Augustinus quod in omni re quæ mutari potest, nonnulla mors est ipsa mutatio: mors autem optimo accidere non potest. Omnis autem creatura mutabilis est: ergo nulla creatura optimum est, aliquid tamen optimum est, aliter non esset perfectio in vniuersitate rerum: ergo aliquid increatum est. Augustin. super 1. ad Roman. Viderunt summi philosophi quos cæteris non immerito fama atque gloria prælatos cernimus, quidquid mutabile est non esse summum Deum: & ideo omnem animam mutabilem esse, quia speciem transcenderunt: deinde viderunt omnem speciem in re quacunque mutabili quæ naturaliter est, omneque vniuersi mundi corpus non posse esse nisi ab illo qui incommutabilis & simplex est: quia non aliud est illi esse, aliud viuere, aliud intelligere, aliud beatum esse: sed quod est illi viuere, intelligere, beatum esse, hoc est illi esse. Propter hanc incommutabilitatem & simplicitatem intellexerunt eum & omnia bona fecisse, & à nullo fieri potuisse. Item cum modico corpori hominis regendo ratio sit accommodata qua ipsum regatur, qua impedita vel omnino amissa, corpus periclitatur, vel in puluerem redigitur, verisimile est rationem aliquam esse qua vniuersitas fabricæ mundi regatur. Item cùm ratio quæ in homine est agnoscat se esse & non semper fuisse, & causam aliquam habuisse quæ eam præcesserit, causa autem rationis irrationabilis esse non potuerit: necessario rationem humanam & quamcunque aliam rationem quæ esse incœpit, præcedit aliqua ratio quæ esse non incepit: & hæc ratio Deus est qui vniuersitatem rerum regit. Vnde Sen. in libro de naturalibus quæstionibus: Nostri melior pars est animus: ideo extra animum nulla est pars, totus est ratio.

CAPVT VII.

De errore idololatriæ. Et primò de descriptione idololatriæ: secundò de causis eius, tertiò de speciebus. & quartò de destructione erroris idololatriæ.

Dictum est supra de errore eorum qui Deum esse negant. Nunc dicendum est de errore eorum qui creaturas deificant, qui error idololatria dicitur. Primo ostendemus quid sit idololatria. Secundò tangemus de causis. Tertiò de speciebus. Quartò de destructione eius intendemus. Notandum ergo quod latria est summæ venerationis cultus soli Deo exhibendus. Vel latria est voluntaria professio diuinæ maiestatis. Idololatria vero est cultus Deo debitus creaturæ exhibitus. Et dicitur quasi idololatria: non quia iste cultus semper idolo exhibeatur, sed quia frequenter, vel quia idolo primo est exhibitus. Et notandum quod idolum quandoque dicitur lignum, vel alia res sic figurata: quandoque vero dicitur coniunctum ex imagine & dæmone præsidente. Et sic sumitur 1. Corinthiorum 7. vbi dicit Apostolus quod nihil est idolum in mundo. Illud enim quod putabant esse idolum, personam scilicet subsistentem ex simulachro & spiritu præsidente, nihil erat. Item notandum quod inter idola gentium quædam imagines erant tantum ad memoriam & repræsentationem aliquorum in quibus nihil numinis esse credebatur: aliæ vero erant quæ credebantur esse habitacula Deorum, id est, dæmoniorum. Omnes enim Dij gentium dæmonia: in quibus dæmones decipiebant homines dantes eis responsa ac si in ipsis habitarent, inducti ad hoc sacrificijs & honoribus quæ eis exhibebantur. In quibusdam etiam imaginibus credebant gentiles aliquam virtutem esse infusam, eo quod sub certis horis funderentur, vel sculperentur, vel fabricarentur: sicut Mathematici mentiuntur, homines trahere mores ex hoc quod tali hora, vel tali nascuntur. Similis error inuenitur in quibusdam vetulis nomine Christianis quæ dicunt imagines lineos à factione sua virtutem sortiri, & de cætero habere eam. Imagines prædictas quas non credebant solum esse imagines, vocauit Mercurius Deos factitios, scribens librum de Deo Deorum. Proaui, inquit, nostri inuenerunt artem quæ Deos efficeret: & quoniam animas facere non poterant, inuocantes animas Deorum: eas indiderunt imaginibus factis. Possumus autem octo rationes seu causas ostendere quibus idololatria vel inducta est vel augmentata.

Idololatria quid.

Octo causæ idololatriæ.

rea. Vna causa fuit, dolor nimius de amissione alicuius amici. Pater enim amisso filio nimium dolens, imaginem filij fieri fecit, vt ei esset qualecunque solatium. Vnde sapient. 14. *Acerbo luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem.* Ac illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deū colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde interueniente tempore conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est. Hanc primam causam idololatriæ ostendit Greg. super illud Lucæ 11. *In Beelzebub principe dæmoniorum,* &c. dicens: Ninus rex Niniue Belo patre suo mortuo statuam fecit, quam summa reuerentia honorauit, ita vt etiam reis ad eam fugientibus parceret: vnde progressu temporis homines cœperunt eam venerari vt Deum, & multiplicare: & quidam vocauerunt Bel, alij Baal, alij Baalim, alij Beelzebub secundum varietatem linguarum. Alia causa fuit vesana su- 2
perbia principum, qui non attendentes infirmitatem suam voluerunt se vt Deos honorari, vt Nabuchodonosor, qui præcepit Holoferni principi militiæ suæ, vt omnes Deos terræ exterminaret, vt ipse solus Deus diceretur ab his nationibus quæ potuissent Holofernis potentia subiugari. Iudith. 2. Principes superbi imagines suas faciebant adorari ab his qui erant subiugati ab eis. Vnde Sapient. 14. Tyrannorum imperio colebantur figmenta: & hos quos palam homines honorare non poterant, propter hoc quod longè essent, è longinquo figuram illorum allatam euidentem imaginem regis quem honorare volebant fecerunt, vt illum qui aberat tanquam præsentem colerent. Alioqui etiam vt diuina stirpe nati viderentur, diuinos honores parentibus detulerunt, deferrique iusserunt: vt dicit Glos. super 14. Sapient. Tertia causa fuit adulatio, seu desiderium quod habebant minoris acquirendi gra- 3
tiam maiorum. Sapient. 14. *Affectui aut regibus deseruientes homines incommutabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* Per hoc quod dicitur affectui, tangitur prima causa iam habita: per hoc quod dicitur regibus, tertia causa, de qua etiam dicit glos. Per populos & regiones paria sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiunt. Augustinus in libro 10. de Ciuitate Dei. Multa vsurpata sunt de cultu diuino quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera. Quarta causa fuit amor reipublicæ. Vnde dicit Glossa ibidem. Alio loco dicit Cicero, quod in plerisque ciui- 4
tatibus acquirendæ virtutis gratia, vt libentius gratia Reipublicæ periculum adirent, optimos quosque viros fortium honore Deorum immortalium esse consecratos: hinc Romani Cæsares suos consecrauerunt, & Mauri suos Reges. Quinta, decor vel operis humani, vel alterius creaturæ. De primo Sapient. 14. *Multitudo hominum adducta per speciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum existimauerunt.* De secundo Sapient. 13. 5
quando locutus est de stellis, sole, & luna, subditur: *quorum si specie delectari Deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est.* Sexta potentia quam crediderunt supereminere in his quos Deos putauerunt, vt dæmones crediderunt potestatem habere in homines, & 6
res humanas, & etiam in elementa. Cuius erroris occasio fuit quod credebant dæmones sanare læsiones corporum, dum ab eis cessabant. Credebant etiam eos sedare mundi turbationes, dum eas facere cessabant. Credebant etiam eos prænoscere futura: quia prædicabant eis mala quæ Dei promissione ipsi erant illaturi hominibus, & malorum cessationes, quod non erat mirum. Item alia causa huius erroris fuit, quod facere videbantur quædam opera quæ verè naturalia erant: sed imperitis videbantur esse supra naturam. Tale opus est subita generatio ranarum, & pediculorum, & vermium in quibus natura operatur. Dæmonibus tamen procurantibus quod hæc citius fiant, coniungendo vel commiscendo ipsas naturas rerum, & addendo aliqua semina, quæ semina naturam adeo adiuuant quod opus tardum acceleratur; ita quod creditur non esse opus naturæ quæ tardius operari consueuit: sicut factum est in signis quæ facta sunt à magis Pharaonis. Septima, cæca cupiditas hominum, qui tantum sunt curiosi sciendi vel cupidi aliqua acquiren- 7
di vt seipsos vendant dæmonibus, vt cupiditatem suam possint adimplere. Octaua voluptas 8
& lascivia quæ erant in festis idolorum: vacabant n. idololatræ delicijs & ludis, quę multū alliciebāt homines ad idololatriam. 1. Cor. 10. *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.*

Species idololatriæ variæ.

Et notandum multas esse species idololatriæ. Quædam est cultus dæmonum, alia luminum, vel solis & lunæ vel stellarum: tertia, elementorum: quarta, hominum: quinta, animalium irrationalium: sexta, imaginum vel alterius operis humani: septima, temporis vel partium eius. Est etiam idololatria aliarum rerum. Et notandum quod idololatria ideo peccatum magnũ est: quia Deo honorem suum aufert, & creaturæ cuius non est confert, & æquat creaturarum creatori. Si pro modico furto, vel rapina quam aliquis facit homini, meretur exilium, vel mortem, vel aliam magnam pœnam, quanta pœna dignus est, qui diuinum honorem Deo surripit? Duplex autem rapina est in peccato idololatriæ. Vna eius qui honorem Dei Deo aufert, & alij offert. Alia eius qui honorem diuinum sibi oblatum suscipit. Idolorum cultura omnis mali causa est, & initium & finis Sap. 13. Glos. Cùm enim mens à creatore se auertit, omnibus implicatur sceleribus. Aggrauatur autem peccatum idololatriæ ex vilitate rei in quam transfertur honor diuinus. Maius enim peccatum est cùm honor iste transfertur in quadrupedes aut reptilia, quàm quando in homines: & quando in imagines hominum, aut animalium, quàm quando in homines vel animalia,

Omnis mali causa.

Rom. 1. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum.* Glos. Ambr. Quanta est stultitia eorum apud quos plus potest imago quam veritas, & potiores sunt mortui quam viui? Psal. *Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.* Tanto magis contumeliosum est Deo,

Psa. 105.

quanto vilior est creatura quæ ei æquatur, & magis contra rationem est. Contumelia etiam fit humanæ naturæ, quando creaturæ inferiori se subdit. Refert August. in lib. de vera religione quod Socrates occisus fuit, quia noluit adorare idola, quia erant tantum opus hominis & dixit se prius adorare canem qui erat opus naturæ, cùm causa nobilior sit suo effectu. Multum est contra rationem quod homo adoret opera manuum suarum. Illa species idololatriæ qua homo adorat creaturam: se manifestè inferiorem hominem reddit infelicem & maledictum & derisione dignum. De primo Sapient. 13. Postquam præmissum est de sole, & luna, & stellis quas aliqui rectores orbis terrarum & Deos putauerunt, subditur. *Sed in his adhuc minor est querela.* Et paulò post: *Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt Deos opera manuum hominum.* De secundo Deuter. 27. *Maledictus homo qui facit sculptile & conflatile abominationem Domini, opus manuum artificum, ponitque illud in abscondito.* Sapient. 14. *Per manus autem quod fit idolum, maledictum est & ipsum & qui fecit illud.* De tertio Hierem. 10. *Non est spiritus in eis, vana sunt, & opus risu dignum.* Irrisione digni ostenduntur qui sunt in hoc genere idololatriæ. Sap. 13. vbi sic legitur. *Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita mortuum rogat, & in adiutorium inutilem inuocat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest.* Et Esa. 44. *Medietatem eius combussi igne, & de reliquo eius idolum faciam: ante truncum ligni procidam, pars eius cinis est.* Quibus verbis vilitas materiæ ostenditur ex qua fit idolum, & vilitas materiæ in quam redigitur. De materia eadem habes Baruch. 6. *Subtrahunt ab eis sacerdotes aurum & argentum: dant autem & ex ipso prostitutis, & meretrices ornant.* Item: *quum receperint illud à meretricibus: ornant Deos suos,* Et subditur, ibi multum de vilitate & impotentia idolorum: *Hi* (inquit) *non liberabuntur ab ærugine & tinea.* Item: *habet in manu gladium & securim, se autem de bello & latronibus non liberat.* Item: *oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium.* Et paulo post: *Lucernas accendunt illis, & quidem multas, ex quibus nullam videre possunt.* Item, *nigra sunt facies eorum à fumo qui in domo fit. Supra corpus eorum & supra caput eorum volant noctuæ & hirundines.* Item: *sine pedibus in humeris portantur ostentantes ignobilitatem suam hominibus.* Mirum erit si idola iuuare possunt, quum nec preces auxilio indigentium possint audire, nec defectum eorum intelligere.

Psal. 113.

Vnde subditur in Bar. *Quum audierint mutum non posse loqui, offerũt illud ad Bel, postulantes ab eo loqui, quasi possint sentire qui non habent motum.* Psa. *Os habent & non loquentur* &c. Et Baruch eodem cap: *Quum superuenerit illis prælium & mala, cogitant sacerdotes vbi se abscondant cum illis.* Quomodo ergo sentiri debeat, quoniam dij sunt qui nec de bello se liberant, neq; de malis se eripiunt? Item: *sicut in cucumerario formido nihil custodit: ita sunt dij illorum lignei, argentei, & inaurati.* Post idololatriam illam quæ est cultus illarum creaturarum quę manifestè sunt homine

minor

mine inferiores, destruenda est illa idololatria quæ est cultus dæmonum, quæ valde detestabilis est. Primo quia dæmones hostes Dei sunt, & magis displicet Deo quum honor eius transfertur in eos, quam quando ad alias creaturas. Et etiam magis periculosa homini. Quum enim dæmones hostes sunt humani generis, & cultoribus suis fiant familiares: ipsi sunt eis familiares inimici. Nulla autem pestis efficacior est ad nocendum, quam familiaris inimicus. Ideo dicit August. in lib. 83. quæstionum: Nihil tam contrarium Christiano, quam si curam artibus magicis adhibeat. Tunc enim eos recipit familiares qui damnationem animarum quærunt; Item August. 19. lib. de Ciuitate Dei: Magna Dei misericordia necessaria est, ne quisquam quum bonos angelos se amicos habere putat, habeat malos dæmones factos amicos, eosque tanto nocentiores quanto astutiores aut fallaciores patiatur inimicos. Periculosum est valde ei credere qui mendacissimus est. Ioan. 8. *Ipse est mendax, & pater eius.* Præterea dæmones licet sublimes sint conditione naturæ: inferiores tamen sunt etiam brutis animalibus defectione culpæ: quum miseri sint non solum miseria pœnæ, sed etiam culpæ imò inferiores videntur esse simpliciter cæteris rebus quæ sunt. Vnde diabolus non esse dicitur. Iob. 18. *Habitent* (inquit) *in tabernaculo illius socij eius qui non est.* Multipliciter autem potest ostendi quod spiritus illi non sint colendi. Primò quia aut ipsi sunt boni, aut sunt mali. Si boni sunt offenduntur, cùm honor qui soli Altissimo exhibendus est, eis exhibetur. Non enim potest eis placere tanta contumelia & iniuria Domini eorum. Præterea si boni sunt, non placabuntur malitia offerentium eis honorem alienum. Quis bonus & discretus honorem reputet, & non magis derisionem, si quis mentiatur eum esse regem vel episcopum quum non sit? Sic si sunt boni spiritus, & discreti, erubescent honorem Altissimi sibi exhiberi. Iuxta enim verbum Sapientis. Qui falsò prædicatur, necesse est vt suis laudibus erubescat. Item quanto quis maiorem honorem indebitum sibi vult impendi: tantò ipse superbior & vanior est: vt clericus si honorem sacerdotalem vult sibi impendi superbus est: si episcopalem superbior, ergo si ipsi volunt sibi impendi summum honorem, superbissimi & vanissimi sunt. Si verò ipsi sunt mali, indigni sunt & honore isto & alio. Item aut ipsi præstant beneficia cultoribus suis de suo, aut non. De suo non possunt. Vnica enim potentia est increata, vt in sequentibus ostenditur. A qua & sub qua sunt omnia: & quum eos creauit Deus, non à se eos alienauit, nec à potestate sua eos exemit. Ipsi ergo à Deo sunt & Dei sunt, & beneficia si qua præstant cultoribus suis, dona Dei sunt ad hoc data vt dentur. Igitur ipsi sunt vt nuntij & deferentes dona illa. Nuntij verò & deferentes beneficia non sunt habendi vt domini, nec deificandi: sed gratia reddenda est ipsi Deo eorum. Bernardus loquens de bonis spiritibus: Honoremus, inquit, eos quantum debemus: totus tamen ei reddatur amor & honor noster, à quo tam ipsis quam nobis est totum: vnde honorare possumus, vel amare, vnde honorari amari vel mereamur. Loca remota à fonte ita habent aquam ab ipso sicut & loca fonti proxima: licet aqua fontis primo proueniat ad loca proxima, & per ea ad loca remota. Sic cum vnicus sit fons omnium bonorum Deus: ita habent bona sua ab eo creaturæ: quæ remotæ sunt ab eo dissimilitudine, sicut & illæ quæ sunt propinquæ ei dissimilitudine: vt sunt spirituales creaturæ. Deo ergo soli debetur totus honor & gloria. Item aut potentiæ quibus possunt spiritus isti dare beneficia cultoribus suis, sunt potentiæ irrationales siue naturales; sicut potentia calefaciendi quæ est in igne quæ ex necessitate sic operatur: aut sunt potentiæ liberè agentes seu rationales. Si primo modo nulla gratia debetur eis propter illa beneficia, nec propterea sunt colendi. Tales enim potentiæ operantur per modum seruientis, vt ait Sapiens. Si verò liberè agunt, aut consulunt voluntatem diuinam cultoribus suis dando beneficia, aut non. Si sic, ergo se habent vt dispensatores secundum voluntatem domini sui dispensando bona ab eo accepta: non ergo habendi sunt vt domini, & multo minus vt dij. Si autem non consulunt voluntatem Dei, non curantes vtrum Deus hoc velit vel non, indiscretè dispensant, nec videntur curare de rectitudine operum suorum, quum non respiciant ad voluntatem Dei, quæ regula est bonorum operum, & ideo sunt mali. Si quis verò dicat quod isti spiritus placandi sunt ab hominibus, quia ab eis sunt offensi. Si boni sunt, non debent ab hominibus offendi, nisi propter peccata. Si

Non sunt colendi Spiritus.

autem propter peccata ab eis sunt offensi, per recessum à peccatis maximè deberent placari. Contrariorum enim contrariæ sunt caussæ. Si vero iustificatio eorum non placat eos, sed manet adhuc ira eorum donec offerantur eis carnes & sanguis animalium, ira talis non est ira diuina, sed potius ira leonum, aut aliarum bestiarum quæ non quiescunt donec aliquid prædæ ceperint, vnde si propter hanc iram colendi sunt, & diuino honore digni, deificemus leones & alias bestias. Item aut placato Altissimo & amico existente mortalium, potest ira huiusmodi deorum eis aliquid nocere, aut non potest. Si sic, non videtur Altissimus esse omnipotens, quum coërcere, non possit illos deos ne noceant amicis suis. Si verò non potest eis nocere, non est timenda ira eorum amicis Dei, nec ira eorum sacrificijs placanda. Præterea nulla potentia aliquid potest contra beneplacitum Dei. Nulla enim est quæ non redigeretur in nihilum, nisi à Dei potentia à qua accepit esse, in ea retineretur: ergo in tuto est omnis homo qui Dei fauorem habet, vel gratiam. Non est ergo necesse gratiam istorum deorum sacrificijs quærere, gratia Altissimi obtenta. Item spiritus isti qui falso dij vocantur, si mali sunt, aut Altissimus compescit malitiam ipsorum, aut non. Si compescit malitiam eorum, non est malitia eorum timenda. Si verò permittit eos exercere malitiam suam, aut hoc facit ignorantia, aut quia non curat, aut iudicio quia videt expedire. Ignorantia non est, quũ enim ipse sit sapientissimus, ignorantia in eum non cadit. Iterum non accidit hoc quod ipse non curet de malis quæ fiunt in mundo: cum enim ipse sit rex iustissimus, non potest non curare de malis quæ fiunt in regno suo. Ergo quando permittit hos spiritus in mortales sæuire, ipse facit hoc iudicio, quia videt hoc mortalibus expedire: ergo non est timenda malitia eorum mortalibus. Item cùm spiritus iam dicti potestatem habeant ab Altissimo, aut illam potestatem comitantur sapientia & iustitia moderantes eam aut non. Si sic, cùm ipsi sint sapientes & iusti, ipsi non irascuntur mortalibus bonis, nec nocent eis: peccatoribus verò nunquam sunt placati, nisi à peccatis recedant. Inutile ergo est eis sacrificia offerre tam bonis quam malis quantum ad eorum placationem: sed mali si volunt eos placare, recedant à peccatis suis. Si verò sapientia & iustitia non comitantur eorum potestatem: ergo potestas eorum est vt gladius in manu furiosi: vnde si propter hanc potestatem aliquis eos deos reputat, reputet ergo Deum si quem viderit furiosum in manu tenentem gladium. Mira fatuitas eum Deum reputare quem homo cognoscit esse sine sapientia & bonitate. Belluinum est potius quam diuinum, potestate vti absque sapientia & iustitia. Item potestas eorum aut ligata est, aut non est ligata. Si non est ligata mirum est quomodo non occidunt omnes contemptores sacrificiorum eorum. Præterea longe videtur esse à sapientia & bonitate Dei, ponere gladium in manu furibundi: dando potentiam cui homo non possit resistere maligno, nisi ipse eam velit compescere. Si verò ligata est, ille qui tenet eam ligatam obsequijs est placandus, non ipsi. Cum aliquis tenet aliquam bestiam ligatam, ille orandus est, vt bestiam compescat ab his qui sæuitiam bestiæ timent, & non ipsa bestia. Item cum cultura illorum deorum extermina sit à terra promissionis iussu Dei Hebræorum, & iterum de regno Christianorum, etiam de Ægypto vbi omnes colebantur, & de vrbe Romana, maxime de templo quod Pantheon vocabatur, quod erat vnum templum omnium deorum: constat hoc factum fuisse à maiori potentia quam esset potentia eorum. Luc. 11. *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet: si autem fortior eo superueniens vicerit illum, vniuersa eius arma auferet* &cæt. Illa ergo potentia aut fuit diuina, aut humana. De diuina ergo ipsi erant aduersarij Dei & mali. Si verò humana, ergo magis timenda est humana potestas eorum hominibus. Et notandum quod aliqui peruenerunt ad tantam fatuitatem, vt crederent deos huiusmodi partitos fuisse totum orbem. Sed puerile est dicere Altissimum sortem misisse pro diuisione illa, cum sors non habeat locum nisi vbi est ignorantia, quæ in Altissimum qui sapientissimus est, non cadit. Si verò ipsi altissimo inconsulto sortem miserunt, nihil iuris per hoc habuerunt in orbem terrarum. Si verò de beneplacito Altissimi, quod ridiculum est, quomodo de partibus illis exterminati sunt? Item aut amicitia est inter deos huiusmodi, aut non. Si est, ergo vnus eorum amat cultores alterius: nec propter cultores suos proprios inimicus erit cultoribus aliorum, nec contra illos iuuabit cul-

tores suos. Si vero non est amicitia, sed odium: ergo ipsi mali sunt. Quia aut est iustum odium inter eos, aut non iustum. Si iustum, ergo ipsi sunt iustè odiendi, & ita sunt mali. Si iniustum, illud non possunt ipsi habere nisi sint mali. Malitiam etiam eorum ostendit, quod cultores suos iuuant in eis quæ mala sunt, vt patet ex scriptis Magicis, vbi docetur quomodo consilio talium spirituum viri vel mulieres nimio amore intendantur, vel quomodo alia scelera possint perpetrari. Si quis verò dicat tales spiritus non esse honorandos honore diuino, sed honore qui eis competit, quia apud Deum possunt impetrare vel procurare aliquod beneficium eis qui eos honorant. Hoc planè concedendum est, & hæc est assertio fidei catholicæ. Quid si spiritus boni honorandi sunt tanquam amici Dei, non tanquam domini vel dij, sed tanquam serui Altissimi, quorum ministerio multa beneficia possunt nobis prouenire, & spes suffragij in eis potest poni? sed non debemus eos reputare auctores salutis, sed potius impetratores: nec sacrificium faciendum est in eis. Eo enim quod aliquis alicui sacrificat, eum cui offert, auctorem sanctitatis confitetur, & eum inuocat ad sanctificandum illum pro quo illud sacrificium offertur. Item facto profitetur se esse in manibus illius cui sacrificat ad perdendum vel ad saluãdum: sicut animal illud est in manibus suis ad occidendum vel perdendum. Ista verò soli Altissimo attribuenda sunt. Mali verò spiritus non sunt honorandi, qui apud Deum nullum bonum nobis impetrare possunt. Non sunt etiam timendi amicis Dei cum non possint eis nocere. Consequenter tangendum est aliquid de illa specie idololatriæ quæ est cultus luminum. Et notandum quod hi qui sunt huius erroris, dicunt mortales subiectos esse soli, & lunæ, & stellis, etiam quantum ad sapientiam vel ignorantiam, & quantum ad mores bonos siue malos. Et dicunt cælestia lumina secundum situs suos seu constellationes caussam esse morum bonorum vel malorum in hominibus. Quod multis modis patet esse falsum. Primò, quia non propter stellas homo, sed stellæ propter hominem factæ sunt, vt dicit Gregor. Item haberi potest ex principio Genes. vbi sic legitur. *Fiant luminaria in firmamento cœli* &c. Et subditur. *Vt illuminent terram.* Illuminatio terræ causa fuit quare fierent, vnde subditur ibidem: Et posuit eas in firmamento cœli. vt lucerent super terram. Propterea Iosue iubenti sol & luna obediunt. Iosue 10. Ergo cultoribus Dei sol & luna subiecta sunt, & non ipsi cultores Soli & lunæ. Item & sol & luna naturaliter operantur in hominibus ea quæ ipsi eis imponunt, aut scienter & voluntariè. Si naturaliter operatio illa seruilis est, propter quod dicit Philosophus quod natura operatur per modum seruientis. Vnde virtus sic operans ignobilis est respectu virtutis liberè operantis, quæ potest super vtrunque oppositorum, scilicet super suum operari & suum non operari: quod autem ignobilius est non est causa rei nobilioris: ergo virtus naturalis luminum cælestium non efficiet sapientiam, vel virtutes, vel bonos mores, vel quascunque artes in hominibus cum hæc sint nobiliora virtute naturaliter operante quam ponunt in dictis luminibus. Si verò scienter & voluntariè operantur prauos mores vel errores in hominibus: ergo ipsa mala sunt, & Deo inimica. Præterea malitia ista aut est eis innata, aut est acquisita. Si innata, ergo sunt mala naturaliter: hoc autem impossibile est quod aliquid sit naturaliter malum. Præterea cum nihil sit in eis naturaliter quod Deus non creauerit in eis, Deus illam malitiam creasset, quod longe est à Dei bonitate. Si verò acquisita: ergo corrupti sunt & mutati à suo statu naturali quantum ad spiritum, quem secundum istum errorem necesse est ponere in eis: hæc autem corruptio non potest esse in eis secundum spiritum, cum corpora eorum sint incorruptibilia. In substantijs enim ex spiritu & spiritu compositis, quales filij qui sunt huius erroris credunt esse cælestia lumina, necesse est nobiliorem esse statum spirituum, quàm corporum. Præterea creaturæ rationales cùm aliquid voluntariè operantur, primò intelligunt & desiderant: ex quo sequeretur lumina illa cælestia mala esse quæ desiderarent malos mores esse in hominibus. Item hic est modus operandi substantiarum quæ compositæ sunt ex spiritu & corpore, vt primo operentur in seipsis operationes mere spirituales, vt est intelligere & desiderare: secundo in corporibus sibi coniunctis operationes corporales, vt est motus, & per illas iterum alias in corpora aliena, & iste ordo operationum semper procedit quasi ingrossando & quasi per elongationem à spirituali subtilitate & nobilitate. Va-

De cultu luminũ vanus error ostenditur.

tate. Vnde si iste est modus cælestium luminum operandi in homines, per hanc viam non poterant imprimi nisi corporales dispositiones ignobiles in hominibus, & non scientiæ & virtutes. Præterea diuersitas hominum qui eadem hora nascuntur & mores habent diuersos, ostendit falsa esse quæ dicuntur ab his qui sunt in hoc errore de cælestibus luminibus. Dicunt enim eum qui sub tali constellatione nascitur, talem hominem futurum, & qui tale opus sub tali hora incipiet, prosperaturum. Manifeste autem videtur quod nati vna & eadem hora, vel agressi opus aliquod, diuersos habent euentus. Falsum est ergo quod prædicti idololatræ de effectibus cælestium luminum dicunt. Item constellationes seu positiones stellarum aut sunt tantum signa euentuum inferiorum, aut sunt signa & causæ. Si tantum signa, aut comitantur res de necessitate, aut non. Si sic, cum signa euerti non possunt, vel mutari, erunt ipsi euentus ineuitabiles, & omnia de necessitate euenient mortalibus. Si non, erunt signa ista possibilia separari ab his quorum sunt signa: ergo poterunt fallere: ergo non est scientia de significationibus eorum. Scientia enim & ars non sunt de fallibilibus. Si vero signa sunt & caussæ istorum euentuum, erunt euentus rerum necessarij, cum caussæ istæ sint necessariæ: motus enim cælorum cum suis dispositionibus necessarius est immutabilis. Figura enim cæli & positio stellarum futura eras hac hora, nullo modo auerti possunt quin sint futura eras: & similiter se habet de omni dispositione cæli & cælestium: ergo omnes euentus quorum caussa est constellatio sunt ineuitabiles. Præterea qui luminibus cælestibus seruiebant, aut intendebant seruire spiritibus qui præsidebant huiusmodi corporibus, aut compositis ex corporibus & spiritibus, aut corporibus inanimatis. Si solis spiritibus, eisdem rationibus potest destrui hæc species idololatriæ, quibus cultus dæmonum prius destructus est. Si verò corporibus inanimatis, vanè & ignominiosè ei seruiebant, cum nec seruitium eorum nec seruitores agnoscerent, nec in remunerationem eorum intendere possent. Si verò compositis, composita erant animalia, vt ipsi credebant: ergo vel rationalia & intelligentia, aut non. Si non, ergo ignobiliora erant homine: animal enim rationale nobilius est irrationali: peruertebatur ergo naturalis ordo cum homo colebat animal irrationale. Præterea cùm tanta distantia esset huiusmodi animalium ab hominibus vt nullus clamor hominum ad ea posset attingere, idem erat ac si nullæ tales preces fierent. Præterea impossibile est quod deitas sit in eo quod non intelligit. Intelligere enim est illud in quo maxime spiritus creatus Deo assimulatur. Si vero rationabilia & intelligibilia, impossibile est eos deos esse, cum secundum astronomos ipsimet fiant infortunati & non liberi à malis, & impediantur casu aut oppositione fortiorum signorum. Diuinitas enim semper est libera & inuicta, & impedimentum signum est impotentiæ. Vltimo tangendum est de illa specie idololatriæ quæ est cultus militiæ cæli: de qua frequenter loquitur scriptura sacra. Adorans militiam cæli, siue sit vir, siue mulier, iubetur lapidibus obrui. Deut. 17. De militia cæli habes 4. Reg. 21. & 23. Et Esa. 34. Et Soph. 1. Act. 7. Et notandum quod militiam cæli vocauerunt qui huius erroris fuerunt, multitudinem spirituum, quorum quosdam dicebant præesse cælo stellato, alios autem Saturnio & circulo eius: alios alijs planetis & circulis eorum: alios verò præesse igni, alios mari, alios terræ, & vtebantur inuocationibus huiusmodi spirituum prout credebant congruere maleficiis suis. Impietas autem huius erroris manifesta potest esse ex hoc, quod inuocationes huiusmodi spirituum, que fiebant ad bona facienda & ad mala. Vnde si spiritus illi exaudiebant illos & in bonis & in malis, ipsi erant mali. Si verò in bonis tantum, mendaces erant libri eorum, & scriptores eorum, & ipsi spiritus secundum ipsos quorum reuelatione se talia scripsisse scripserunt.

Species idololatriæ cultus militiæ cæli.

CAPVT VIII.

De errore principali Manichæorum. Et primo auctoritates & rationes quibus ipsi innituntur, eis subtrahuntur, deinde ponuntur auctoritates & rationes quibus error ille destruitur.

Manichæi duo posuere principia.

SEquitur de errore Manichæorum, qui vt ait August. in lib. de nat. boni, sensum perdiderunt studio contra dicendi. Hi ponunt duo principia: vnum principium boni, alterum mali. Vnus secundum eos, princeps lucis est, cuius habitatio est regio lucis super ista visibilia. Alter est

alter est princeps tenebrarum ex aduerso cuius habitatio est regio tenebrarum, & vterque princeps habet secundum eos populum suum. Manichæi ad principem tenebrarum ponunt esse corruptibilia & mutabilia. Iste error valde contumeliosus est & creatori & creaturis. Creatori, quia magnam partem regni sui & gloriæ suę ei aufert, dum aufert ei dominium creaturarum visibilium, quæ plures videntur esse quam inuisibiles. Creaturis etiam contumeliosus est, quas subtrahit dominio tam honorabili: & subdit eas tam vili seruituti, vt est seruitus diaboli. Vnde error iste valde odibilis est & creatori & creaturis. Huic errori primo subtrahemus auctoritates & rationes quibus innititur, ostendendo auctoritates impertinentes esse ad eius confirmationem, & rationes infirmas, vt sic facilius corruat. Auctoritates verò quibus innituntur, hæ sunt. Legitur Gen. 1. *Post creationem cæli & terræ, quod tenebræ erant super faciem abyssi.* Ex quo ipsi inferunt non fuisse Deum benignum qui opus suum incœpit à tenebris, non intelligentes tenebras non esse alicuius rei existentiã, sed lucis absentiã. Vnde non oportet ponere aliquem auctorem tenebrarum, cum tenebrę nihil sint nisi lucis absentia. Nec minus laudabilis est mundi creator si à nullo incœpit immo hoc commendat eius potentiam, quòd ex nihilo lucem & alia creauit. Per hoc enim ostenditur per se potens operari sine materia præiacente vel instrumento, quod proprium est omnipotentis. Item Matth. 4. legitur de diabolo, quod ostendit Christo omnia regna mundi & gloriam eorum, & dixit ei: *Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraueris me.* Ex quo inferunt: omnia ergo regna mundi diaboli erant, cum omnia Christo promiserit. Quæ probatio ridiculosa est, cum diabolus sit mendax, & pater eius. Ioan. 8. Et cum Ouid. primo de Arte amandi dicat: *Pollicitis diues quilibet esse potest.* Item Matth. 6. Dicit Christus: *Nemo potest duobus dominis seruire:* vocans diabolum dominum, eò quod sit dominus mundi, vt ipsi aiunt, ergo ipse est Deus vel creator ipsius. Quæ argumentatio nulla est, *cum reges gentium dominentur eorum.* Lucæ 22. qui tamen non sunt dij vel creatores. Præterea diabolus dominus est vsurpatione iniuste detinens alienum, secundum illud Lucæ 11. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solui à vinculo isto die Sabbati? Item legitur Matth. 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Ex quo inferunt: ergo mala non possunt esse ab eodem principio à quo sunt bona: ergo sunt duo principia, vnum bonorum, & aliud malorum. Sed sermo veritatis quo vtuntur ad confirmationem falsitatis, materiam ministrat confusionis eorum. Licet enim arbor bona non faciat fructum malum: tamen nihil prohibet fructum quem arbor bona bonum produxit, post putrefieri & corrumpi: & nemo adeo fatuus est, cum videt diuersa poma in arca vel in mensa, quorum alia putrida sunt, alia sana, quod propter hoc credat ea non posse esse ex eadem arbore. Præterea multæ mulieres sunt hodie corruptæ, quæ tamen virgines natæ sunt, nec aliquis credit duas mulieres non habere posse vnam matrem, eo quod vna virgo alia corrupta sit. Sic nihil prohibet diabolum esse bonum creatione & factum à Deo: malum verò sua peruersa voluntate. Item Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis.* Ex quo inferunt: ergo diabolus est creator eorum. Sed non sequitur. Pater enim dicitur aliquis alterius, vel quia ab eo habet substantiam, vel quia ab eo habet mores, suscipiendo eius doctrinam, vel imitando vitam, hoc tertio modo, scilicet per imitationem diabolus erat pater eorum, imitabantur enim eum. Sic Paulus 1. Corinth. 4. ostendit se patrem Corinthiorum qui eius susceperant doctrinam, dicens: *Vos vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* Hunc sensum Dominus insinuat in hoc, quod eos qui sunt ex Deo distinguit ab his qui non sunt ex Deo per auditum diuini verbi, dicens: *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Obedientia diuini verbi ostendit qui per gratiam sint filij Dei: inobedientia verò qui filij diaboli. Item Ioan. 14. *Venit princeps mundi huius & in me non habet quidquam:* diabolus princeps huius mundi dicitur: ergo mundus est ab eo. Sed non sequitur. Non enim omnes principes sunt dij vel creatores. Præterea ipse princeps, erat vsurpatiuè, vnde iudicio à mundo erat eijciendus. Ioan. 12. *Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eijcietur foras.* Eiusdem 16. *Princeps mundi huius iam iudicatus est.* Item Ioan. 18. Dicit Christus: *Regnum meum non est de hoc mundo:* Christus non est rex huius mundi:

mundi: ergo mundus regnum diaboli est. Sed dicendum quod regnum Christi fideles vocantur, qui non sunt de hoc mundo, quia non sunt dediti mundanis: sunt tamen in mundo, sed quasi exulantes & æternum regnum Christi desiderantes. Ioan. 14. *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Fuerunt ergo quandoque Apostoli de mundo, scilicet de amatoribus mundi, sed iam non erant. Item Ioan. 17. *De mundo non sunt sicut & ego non sum de mundo.* Regnum etiam Christi in quo ipse perfectè regnat, regnum cæleste est, vbi nihil fit nisi beneplacitum suum, de quo potest intelligi verbum prædictum. Item legitur 2. Corint. 4. *In quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium*: diabolus ergo deus huius seculi est. Sed ad hoc satis respondet Paulus 1. Corinth. 8. dicens: *Scimus quod nullus est Deus, nisi vnus: nam & si sunt qui dicuntur dij, siue in cælo siue in terra siquidem sunt dij multi & domini multi: nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia.* Diabolus ergo nuncupatiuè solum deus vel dominus est, & non secundum veritatem. Venter etiam aliquorum deus vocatur a ad Philip. 3. vbi dicitur. Quorum deus venter est: non tamen venter creator eorum est. Item 1. Ioan. vlt. *Mundus totus in maligno positus est*: ergo malignus fecit mundum. Sed non sequitur: non enim dicitur quod mundus à maligno conditus sit, sed in maligno positus, id est, in potestate maligni: amatores enim mundi qui mundus dicuntur, supposuerunt se seruituti maligni. Item legitur Ephe. 2. *Eramus natura filij iræ*: ergo eramus natura mali, ergo natura est mala, ergo à principio malo: Ad quod dicendum, quod sicut contingit patrem carnalem adeo irasci filio propter magnitudinem culpæ eius, vt ira illa extendatur etiam ad filium filij quantum ad priuationem hæreditatis vel alterius beneficij quod esset ei daturus, nisi fuisset culpa patris: sic Deus adeo iratus fuit primis parentibus propter magnitudinem peccati eorum, vt ira illa extenderetur vsque ad filios eorum quantum ad priuationem visionis diuinæ. Nullus enim homo dignus fuit videre faciem Dei vsq; ad Christum, in quo Deus pater sibi bene complacuit, per quem credentes in eum perfectè sunt reconciliati Deo. In verbo ergo Apostoli natura dicit non prout est primo instituta, sed pro natiuitate qua nati sumus à parentibus qui peccauerunt, à quibus habebamus quod filij iræ essemus. Causam quare valde magnum fuit peccatum primorum parentum, tangit Aug. 14. lib. de Ciuit. Dei, dicens: In paradiso tanto maior inobedientia fuit, quanto id quod præceptum est, nullius difficultatis fuit: vbi enim magna est inobedientiæ pœna proposita; & res à creatore facilis imperata, quisnam satis explicet quantum malum sit non obedire in re facili, & tantæ potestatis imperio, & tanto terrente supplicio? Rationes quibus innituntur Manichæi hæ sunt. Dicunt enim: si Deus bonus creauit ista corruptibilia, aut potuit ea facere incorruptibilia, aut non. Si non potuit, impotens fuit: Si potuit & noluit, inuidus fuit. Sed mira est consequentia ista quod Deus inuidus fuerit, si facere vel dare noluit quod potuit, simile enim est, ac si diceretur fuit inuidus, si non prodigus, vel indiscretus. Sapientiæ est moderari potestatem & voluntatem: Insipiens est qui omnia vult quæ potest. Summæ bonitatis fuit, quod visibilia ista fecit. Sapientiæ vero fuit, quod voluit ea finem habere, vt manifestum fieret ea habuisse principium & esse quod poterant amittere aliunde habuisse; & sic essent via veniendi ad cognitionem Dei: voluit enim Deus bona transitoria esse ne quis adhæreret eis, bonis permanentibus neglectis. Aug. O munde immunde quid strepis? quid auertere conaris; tenere vis fugiens, quid faceres si maneres? Item, peccare est spreto incommutabili bono commutabilibus adhærere. Alia ratio eorum est, quod vident multa noxia inter creaturas quæ nullam videtur habere vtilitatem: vt sunt serpentes, muscæ, araneæ, quæ non videntur eis esse à Deo. Sed certe nulla creatura est quæ non habeat vtilitatem licet aliquando lateat. Aug. in lib. 11. de Ciu. Dei: Venena ipsa quæ per inconuenientiam perniciosa sunt, probe adhibita, in salubria medicamenta vertuntur: nequaquam à contrario etiam hæc quibus delectantur, sicut cibus & potus, & ista lux, immoderato & importuno vsu noxia sentiuntur. Vnde nos monet diuina prouidentia, non res insipienter vituperare, sed vtilitatem rerum diligenter inquirere: & vbi nostrum ingenium, vel infirmitas deficit, ita credere occulta: sic erant quædam quæ vix potuimus inuenire, quia ipsa vtilitatis occultatio, aut humilitatis exercitatio est, aut [illegible]. Item lib. 11. Quid igne flammante,

mnia
ata
ilia
ne.

[illegible] pulchrius? quid calefaciente, curante, coquente vtilius, quamuis nihil sit eo vrente molestius? Creaturæ vtiles sunt discretè vtentibus, noxiç indiscrete vtentibus. Inter creaturas quædam sunt creatæ in nutrimentum, vt herbæ & fructus arborum. Quædam in adiumentum, vt iumenta. Quædam ad humiliandum hominem, vt muscæ & pulices à quibus homo non potest se defendere. Aug. Homo dicit tibi conuitium, & tumes, & iratus es: pulicibus resiste vt dormias. Quædam ad eruditionem, vt formica. Prou. 6. *Vade ô piger ad formicam, & considera vias eius, & disce sapientiam.* Quædam ad puniendum peccatores, vt gehenna. Quædam ad exercitium patientiæ nostræ, vt serpentes. Quædam ad consolationem vel delectationem, vt flores. Bern. Quanta largitus est nobis Deus ad sustentationem, quanta ad eruditionem, quanta ad consolationem, quanta ad correctionem: quanta ad delectationem? Alia ratio eorum est, quod vident multa in hoc mundo inordinate fieri propter quod eis videtur quod Deus non sit huius mundi rector, nec dominus, neque creator. Ad quod dicendum quod vniuersitas creaturarum in mundo isto ordinata est: & vt ait Philosophus. Nulla res est cuius ortum legitima causa & ratio non præcedat. Iob 5. *Nihil fit in terra sine causa.* Etiam aues viles non moriuntur in mundo isto sine Dei prouidentia. Matt. 10. *Nonne duo passeres asse veneunt? & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro.* As assis, est nomen ponderis quod non solent ponderatores diuidere propter sui paruitatem. Ecclesi. 5. *Ne dicas coram angelo, Non est prouidentia: qui angelus tibi deputatus est à Deo ad custodiam; ne forte iratus Dominus super sermones tuos dissipet cuncta opera manuum tuarum.* Et in eodem: Si videris calumnias egenorum, violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris super hoc negotio: quia excelso excelsior alius est: & super hoc quoque eminentiores sunt alij, & insuper vniuersæ terræ rex imperat seruienti. Aug. Omne quod in terra fit, ab intelligibili aula summi imperatoris, procedit iusta permissione, salubri ordinatione, vel efficaci voluntate. Bona Deus volendo ea efficit: mala vero iuste permittit fieri & salubriter ordinat. Tripliciter autem mala sunt ordinata, etiam mala tripliciter ordinata mala culpæ. Primo modo, quia habent secũ mala pœnæ, vt nõ sit dedecus culpæ absq; dedecore pœnę vel vindictæ. Iudas ita sedet in inferno, sicut lapis pretiosus in auro. Aug. in libro de lib. arbit. Nullo interuallo temporis ista diuiduntur, vt quasi alio tempore non faciat quod debet, & alio patiatur, ne vel temporis puncto vniuersalis naturæ pulchritudo turpetur, vt sit in ea peccati dedecus sine dedecore vindictæ. Secundo quia bona comparata malis pulchriora apparent. Aug. 11. lib. de Ciu. Dei. Mala voluntas quæ ordinem naturæ seruare noluit, non ideo iusti Dei leges omnia bene ordinantis effugit: quia sicut pictura cum colore nigro, loco suo posito, ita vniuersitas rerum si quis possit intueri, etiam cum peccatoribus pulchra est, quamuis eos per seipsos consideratos sua deformitas deturpet. Tertio, quia prosunt bonis. Rom. 8. *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Aug. 11. lib. de Ciuitate Dei: Deus sicut naturarũ bonarum optimus creator est; ita malarum voluntatum iustissimus ordinator, vt cum illæ male vtantur naturis bonis, ipse etiam bene vtatur voluntatibus malis. Itaque fecit vt diabolus institutione illius bonus, voluntate sua malus in inferioribus ordinatus illuderetur ab angelis eius; id est, vt prosint tentationes eius sanctis quibus obesse desiderat: & quoniam Deus cum eũ conderet, futuræ malignitatis eius non erat ignarus, & præuidebat quæ bona de malo eius esset facturus. Præterea Psal. ait: *Draco iste quem formasti ad illudendum ei,* vt in eo ipso quod fecit eum, licet per bonitatem suam bonum, iam per suam præsentiam præparasse intelligatur quomodo illo vteretur & malo, neque enim Deus vllum non dico angelorum, sed vel hominum crearet quem malum futurum esse præscisset, nisi pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus commodaret. Ber. Iucundum Dei iudicium, quod ille superbus maliciator humilium nesciẽs eis coronas fabricat perpetuas, omnes impugnando, & omnibus succumbendo. Alia ratio eorum est, quod si causa est immutabilis, erit immutabilis effectus. Sed hoc non est verum vniuersaliter. Non enim necesse est quod effectus assimiletur causæ efficienti voluntariè operanti: imo fœdus pictor interdũ pingit imaginem pulchrã, & pictor pulcher interdũ pingit imaginẽ turpẽ. Alia ratio est quod contrariorũ cõtrariæ sunt causæ: vnde cũ secundũ eos bonũ & malum sint contraria, erunt à contrarijs principijs, s. in principio bono & principio malo. Ad quod dicendum quod illud verbum, contrariorum contrariæ sunt causæ: non est verum

Mala tripliciter ordinata.

1.

2.

3.

Psal. 103

vniuersaliter. Causa enim efficiens voluntariè operans potest esse causa contrariorum. Idem enim pictor potest facere imaginem albam & imaginem nigram, & pulchram & turpem. Ro. 9. *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Sed caussa naturaliter operans quæ operatur secundum similitudinem dans speciem suam patienti, non potest esse causa contrariorum, cum non habeat in se contrarias species seu formas. Præterea malum non est contrarium bono, sed boni priuatio: vnde non est necesse aliquid existens ponere eius principium. Ioan. 1. *Sine ipso factum est nihil.* Aug. in lib. Soliloqui. Deus qui paucis ad id quod verè est refugientibus ostendit malum nihil esse. Idem 12. libr. de Ciuita. Dei. Malæ voluntatis causa efficiens nihil est. Et iterum: Nemo quærat causam efficientem malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa est effectio, sed defectio: deficere enim quod ab eo summè est ad id quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam. Quod idem Aug. exclamat in lib. de lib. arb. dicens: Peccare est spreto incommutabili bono, bonis commutabilibus adhærere. Idem in lib. de natura boni: Deus non plantauerat arborem malam in paradiso, sed ipse erat melior qui eam tangi prohibebat. Non est ergo peccatum malæ naturæ appetitio, sed melioris desertio. Item cum duplex dicatur esse malum, scilicet pœnæ, & malũ culpæ. De malo pœnæ constat quod bonum est cum sit & punitiuum & destructiuum mali culpæ, & à Deo potest esse, cum ad iustitiam eius pertineat punire offensas suas, & hoc cedat Deo ad gloriã. Aug. in lib. de Ciu. Dei: Cum in pœnis est natura vitiosa excepto eo quod natura est, etiam hoc ibi bonum est quod impunita non est: hoc enim est iustũ, & omne iustũ proculdubio bonũ. Itẽ in lib. de natura boni: Peccantes ordinantur in supplicijs: quæ ordinatio quia naturę eorũ non competit, pœna est: sed quia culpæ competit iustitia est. Itẽ cum alicui pœna debita redditur nulla, est iniquitas apud Deum, quia melius ordinatur natura vt iuste doleat, quam in peccato impune gaudeat: Malum etiã culpæ est in natura bona: & ideo malũ est, quia naturę bonæ nocet. Aug. 12. lib. de Ciu. Dei: Etiam vitio valde magna valdeq; laudabilis ostenditur ipsa natura. Cuius enim rectè vituperatur vitiũ, proculdubio natura laudatur, nam recta vitij vituperatio est, quod eo honestatur natura laudabilis. Item si naturæ bonæ non essent, eis vitia nocere nõ possent. Nunquid eis nocendo faciunt nisi quod adimunt integritatẽ, pulchritudinem, salutẽ, virtutem, & quicquid bonæ naturæ per vitium detrahi siue minui consueuit: Quod si omnino desit, nihil boni adimendo, non nocet, ac pro hoc nec vitium est. Nã esse vitiũ, & non nocere, esse nõ potest. Idẽ in lib. de natura boni: Nõ potest esse dolor in naturis bonis: hoc enim ipsũ quod resistit vt doleat, quodammodo recusat non esse quod erat, quia bonũ aliquod erat. Itẽ in animo dolorẽ facit voluntas resistens potestati maiori: in corpore dolorẽ facit sensus resistens corpori potentiori. Dionys. Non est natura mala, sed hoc est naturæ malũ, non posse quę sunt naturę perficere. Damasc. Malitia non substantia aliqua est neq; substantiæ idioma, id est proprietas, sed accidens, s. ex eo quod secundum naturã voluntarie est euersio. Idioma vel proprietas dicitur quod inest substãtiæ secundum primã institutionẽ naturæ quod non est peccatũ. Damas. Omnia quæcunq; fecit Deus ita manentia quemadmodũ creata sunt, bona sunt valde: voluntarie autẽ recedentia ab eo quod secundũ naturam ad id quod præter naturam est venientia, in eo quod malũ est. Fiunt igitur secundũ naturam omnia seruientia naturæ, & obediẽtia sunt conditori. Quando igitur voluntarie aliqua creaturarũ effrenata & inobediens facienti eã fit, in se ipsa constituit malitiam. Malũ culpæ est actus deficiẽs vel imperfectus, & est velut fruct⁹ degener. Ab eadẽ vite potest esse vua & labrusca. Esa. 5. dicitur de vinea synagogę: *Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas.* Et Hie. 2. *Ego plantaui te vineam electam omne semen verum: quomodo ergo conuersa es in prauũ vinea aliena?* Eundem patrem possunt habere filius degenerans, & filius secundũ generositatẽ patris viuens: Sic ab eodem possunt esse bonus actus, scilicet ex libero arbitrio. Sed malus actus qui est actus imperfectus, est ab eo non defectu, sicut eadem potentia gradiendi potest esse principium rectè ambulationis & claudicationis: sed claudicationis est principium ipsa deficiens. Diony. Bonum in quibuscunq; perfecte inest, perfecta facit & integra & pura & optima, minus verò ipsum participantia & imperfecta sunt bona & mista per defectũ boni. Item defe-

... formæ est priuatio ordinis: hoc non omnino malum, sed minus bonum. Item malum est infirmitas & defectus boni: & sicut ex stipite arboris inflexibili est virga flexibilis, eo quod virga est tenuis & infirma: sic ex Deo inflexibilis ad malum est liberum arbitrium, flexibile ad bonum & malum. Ad bonum, quia ex Deo bono: ad malum, quia ex nihilo. August. in lib. de fide, ad Pet. Quia Deus summè bonus est: dedit omnibus naturis quas fecit vt bonæ sint. Ideo naturæ factæ ex Deo proficere possunt, quia esse cœperunt. Ideo deficere, quia ex nihilo factæ sunt. Idem in lib. de lib. arbit. Ideo possibilitas ad defectum est in creatura: quia à non esse in esse procedit. Secundum Damasc. Quæcunq; creata sunt alterabilia sunt, vel secundum corruptionem, vel secundum electionem, vel voluntatem. Secundum corruptionem, corruptibilia ista: secundum electionem vel voluntatem, spirituales substantiæ. Et notandum quod actus qui est peccatum, malus est, cùm sit miseriæ adductiuus. Dionys. Non est malum puniri, sed malum est dignum pœna fieri. Est etiam malus qui Deum bonum offendit commutabile ei præeligendo. Peccamus enim præeligentes, vt dicit August. & hæc præelectio contumeliosa est. Item malus est: quia potentiam & à qua est corrumpit, diminuendo habilitatem eius ad bonum. Iusto enim iudicio Dei fit, cùm potentiam Domini à quo est offendit, vt ipsa corrumpatur ab actu qui ab ea est. Et sicut virga flexibilis ad dexteram & sinistram, si frequenter flectatur ad sinistram, remanet magis inclinata ad partem illam: sic liberum arbitrium si frequenter inclinetur ad malum, pronum fit ad illud, & magis elongatur à bono. Item est malus: quia legi diuinæ est contrarius, & ita voluntati diuinæ non subiectus; secundum illud Aug. Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum contra legem Dei. Item est malus, quia imperfectus respectu actus qui deberet exire à tali potentia, scilicet libero arbitrio: est enim quasi brutalis actus qui in cane vel in leone non esset malus actus, qui in libero arbitrio malus est. Et ponit exemplum Dionys. de ferocitate leonis & ira canis. Ira enim in cane bona est, cum sit animal custoditiuum & ad ipsum pertineat extraneum abigere. Ferocitas etiam non est mala in leone cùm naturam eius non corrumpat: quod enim non corrumpit naturam, non est malum, vt ait Dionys. Item malus est actus: quia est in habente rationem à quo ordinari debuit, & non ordinatur: vnde in puero nondum habente vsum rationis malus non esset, nec in insano qui rationem haberet omnino impeditam. Dionys. Malum dæmoni est contra deiformem intellectum esse, animæ contra rationem, corpori contra naturam. Et licet actus malus deficiens sit prædictis modis: tamen adhuc non est omnino priuatus bonitate, cùm principium eius & finis sit bonum. Item Dionys. Principium enim eius est liberum arbitrium, quod bonum est: Finis eius est bonum aliquod transitorium, nemo enim malum respiciens facit quæ facit, vt ait idem Dionys. Et propter bonum sunt omnia, & quæcunque sunt bona, & quæcunque sunt contraria: vt ipse ait. Et ponamus exemplum in commestione cibi vetiti, quæ bona est in præsenti, quia delectabilis, licet in futurum occasio sit maioris tristitiæ, & potest esse expediens etiam ipsi agenti in casu. Vnde Aug. Audeo dicere superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, vnde sibi displiceant qui iam sibi placendo ceciderant. Salubrius enim sibi Petrus displicuit quando fleuit quam placuit quando præsumpsit. Vnde verum est quod dicit Dion. quod nihil existentium priuatur vniuersaliter bono. Et iterum, quod per omnem modum bono priuatum est nunquam nusquam, neque erat neque est, neque erit, neque esse potest. Est etiam malus actus ordinatus, vt prius ostensum est. Dion. Factis malis optimè & pulchrè diuina prouidentia vsa est ad nostram aut aliorum formationem aut vtilitatem.

Auctoritates destruentes errores Manichæi.

Subtractis erroris Manichæorum auctoritatibus & rationibus quibus innituntur, ponendæ sunt auctoritates & rationes quibus ipse directè destruitur, & quibus ostenditur vnicum esse principium à quo sunt omnia visibilia & inuisibilia. Et primo ponemus auctoritates: quia, vt ait August. in lib. de morib. Eccles. naturæ ordo ita se habet, vt cùm aliquid dicimus, rationem præcedat auctoritas: nam infirma videri ratio potest quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea per quam infirmetur, assumit. Legitur Matth. 6. *Respicite volatilia cæli*, &c. Et subditur: *Et pater vester cælestis pascit ea*, ergo cibus corruptibilis quo aues pascuntur à patre cælesti est: non ergo sola incorruptibilia ab eo sunt. Item Matt. 3. *Si fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit:*

quanto magis vos modicæ fidei? ergo decor quo herba prati vestitur, à Deo est. Eiusdem 5. dicitur de patre cælesti, quod *pluit super iustos & iniustos*: ergo pluuia est ab eo. Itẽ Christo venti & mare obediunt tanquam domino. Matth. 8. Ergo ipse erat Dominus maris: simili ratione aliarum rerum visibilium. Item eiusdem 14. & 15. Ipse panes multiplicat quibus pascitur populus: sed eiusdem potentiæ est panes sic multiplicare, & de nouo facere: ergo panes corruptibiles ab ipso poterant esse. Item Marci 5. Vitam mortalem amissam reddidit filiæ archisynagogi: Et vnico filio viduæ. Lucæ 7. Et Lazaro. Ioan. 11. ergo non solum incorruptibilia, sed & corruptibilia ab ipso sunt. Et Marci 10. legitur: *Ab initio creaturæ masculum & fœminam fecit eos Deus*. Item Luc. 11. dicit Pharisæis: *Quod intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate*. Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est, fecit: Ergo ab eodem principio est anima & corpus. Lucæ 3. vbi texitur genealogia Christi, dicitur: *Qui fuit Adam, qui fuit Dei*. Adam ergo fuit filius Dei: fuit ergo à Deo, & non à diabolo. Item Ioan. 1. dicitur de Deo: *Omnia per ipsum facta sunt*. Ergo visibilia & inuisibilia. Et post. *Mundus per ipsum factus est*. Et iterum: *In propria venit, & sui* &c. Non erant sui per gratiam cum essent mali, ergo sui erant creatione. Item mutauit aquam in vinum corruptibile. Ioan. secundo, ergo etiam corruptibilia sunt ab ipso. Romanor. 11. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei* &c. Et Paulo post subdimur: *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Præterea Psalm. *Domini est terra & plenitudo eius*. Ephes. 2. *Ipsius factura sumus* &c. Eiusdem 3. *In Deo qui omnia creauit*. Colos. 1. *In ipso condita sunt omnia quæ sunt in cælo & in terra visibilia & inuisibilia*. & 1. Timot. 4. *In nouissimis temporibus discedent quidam à fide* &c. Et subditur *prohibentium nubere, & abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus*. Hebræorum 1. *Initio tu Domine terram fundasti* &c. Et in eodem. *Quem constituit heredẽ vniuersorum*. Actorum 4. *Domine tu fecisti cælum & terram*. Et 17. eiusdem. *Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cum sit Dominus*. Et canonica Iudæ: *Solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christum negantes*. Et Apocal. 10. *Iurauit per viuentem in secula seculorum, qui creauit cælum & omnia quæ in eo sunt, & terram, & omnia quæ in ea sunt, mare, & omnia, quæ in eo sunt*. Et Petrus in libr. elect. Totius mundi machinam cum vna esset domus, in duas regiones diuisit Deus, vt superior regio angelis, inferior verò hominibus præberet habitaculum. In symbolo etiam Apostolorum dicitur. Creatorem cæli & terræ. In hoc etiam conueniunt nobiscum nobiles philosophi. Plato loquens de Deo, Genitorem inquit, vniuersitatis tam inuenire difficile est, quam inuentũ digne profari. Boët. libr. Consolat. O qui perpetua mundum ratione gubernas. Terrarum cælique sator: Sen. Vir bonus quidquid ei acciderit æquo animo sustinebit. Sciet enim hoc accidisse lege diuina ex qua vniuersa procedunt. Nunc ponendæ sunt rationes ad destructionem dicti erroris. Dicunt Manichæi lucem & tenebras non posse esse ab eodem principio. Sed eadem ratione vox & silentium erunt à contrarijs principijs. Sic enim se habet silentium ad vocem vt tenebræ ad lucem. Vnde Augu. irridendo Manichæos ait. Si est gens tenebrarum pugnans contra Dei lucem, quare non est gens silentiorum pugnans contra vocem? Item si lux est à bono Deo, visus qui melior est luce, cùm lux propter visum sit, & sine visu inutilis sit, erit à Deo: quis dubitat eum cui seruit lumen candelæ præualere lumini illi? Et si visus & lux quæ maximè est visibilis, sunt à Deo: eadem ratione auditus & audibile, olfactus & odorabile, gustus & gustabile, tactus & tangibile: ergo omnia corruptibilia corpora sunt à Deo. Item cum viuere sit melius quam fulgere, si nihil potest fulgere sine Deo, multominus nec viuere, vt ait Augustinus. Ergo omnia vitam habentia sunt à Deo. Item Aug. in lib. de duabus animabus: Sensibus omnibus intelligentia præstat & excellit: ergo intelligibilibus sensibilia inferiora sunt. Dementia igitur est cum omnis vita & omnis anima solo intellectu percipi queat, sol autem & luna & omnis lux mortalibus oculis cernitur: quamlibet animam Deo auctore priuare, & quod lux bono Deo tributa dicatur. Item aut ista corruptibilia sunt pure mala, aut mista ex bono & malo: ergo sunt quantum ad bonum à bono principio: quantum ad malum à malo: ergo aliquod corruptibile à bono principio est. Præterea ergo secundum hoc est aliqua societas lucis ad tenebras, & aliqua conuentio Christi ad Belial: cuius contrarium ostenditur 2. Corinth. 6. Sic verò sunt

[Margin: Confutationes errorum Manichæi.]

sint purè mala. Contra cùm bonum tripliciter dicatur honestum, delectabile, expediens: hæ tres species boni inueniuntur in his corruptibilibus. Honestum, vt pascere esurientem, dare potum sitienti, & cetera opera misericordiæ quæ commendat Dominus. Matth. 25. Delectabile, vt cum coniungitur conueniens cum conuenienti. Expediens, vt cum infirmi bibunt potiones amaras, salubres tamen, vel causa sanitatis vruntur, vel secantur: ergo omnem speciem boni possumus inuenire in his corruptibilibus: ergo non purè mala sunt. Item quilibet sensus dicit aliquod bonum in eis, vt gustus dicit aliquod bonum vinum. Ioan. 2. *Tu autem bonum vinum seruasti vsque adhuc.* Dicit auditus vocem aliquam bonam. Dicit visus formam aliquam bonam. Dicit tactus vestem aliquam bonam & suauem. Dicit odoratus aliquem odorem bonum. Ergo sicut ille qui negat niuem esse albam, sensu indiget: Sic Manichæi omni sensu videntur indigere. Ipsi videntur esse & cæci & surdi, & alijs sensibus indigentes: nec digni sunt vt contra errorem eorum disputetur. Arist. Non oportet omne problema nec omnium positionem considerare, sed quam dubitabit aliquis rationis indigentium & non pœnæ vel sensus. Videtur quod ipsi velint hominibus oculos eruere, & non solum oculos, sed omnem sensum eis auferre, vnde multum sunt odiendi quantum ad hanc malitiam. Videntur etiam bestijs bestialiores esse: cum bestiæ inter hæc corruptibilia, quædam bona sibi à quibusdam malis distinguant: hæc fugiendo, illa appetendo. Item cognitio boni bona est: ergo cum lux bona sit, cognitio lucis bona est: ergo in illis corruptibilibus quæ possunt lucem cognoscere, aliquid boni est: ergo non sunt purè mala. Item legitur Matth. 6. *Benefacite his qui oderunt vos* &c. vt sitis filij patris vestri qui in cælis est, qui solem suum facit oriri super bonos & malos: ergo pater cælestis facit bonum malis, faciendo solem suum oriri super eos: ergo mali sunt receptibiles boni ipsius. Sed potentia recipiendi bonum bona est: ergo ipsi habent aliquid boni: ergo non sunt purè mali. Item corruptibilia ista aut ideo mala sunt quia possunt corrumpi, aut alia de causa. Si quia possunt corrumpi: ergo creata sunt mala. Omnia enim à Deo possunt dissolui quæ ab eo sunt composita. Facilius enim est destruere quam construere: vt ait Philosophus. Ioan. Damasc. Omne quod incipit esse, finitur secundum naturam. Greg. Esse omnium quę de nihilo sunt in nihilum tenderet, nisi ea omnium auctor manu regiminis retineret. Omnia itaque creata nec per se subsistere, nec mouere præualent: Quod dicit Greg. sic potest probari. Quod semel requiritur ex necessitate ad essentiam alicuius rei, semper ad eam requiritur, sed prima causa requirebatur ad hoc quod hæc anima esset quando primò fuit: per aliam enim causam non potuit à non esse in esse adduci: ergo semper prima causa ad hoc quod illa anima sit, requiritur. Item si non potuit illa anima esse in a nisi per primam causam: ergo eadem ratione nec in b, nec in c, & sic de vno quoque instanti in quo ipsa fuit: ergo prima causa requiritur ad esse huius animę; eadem ratione ad esse vniuscuiusq; creaturæ. Item sicut inchoatio diei est à sole visibili: sic eius continuatio, & si desinat esse sol, vel lumen eius iuxta ipsum intercidatur, desinit totum lumen esse in aëre. Sic posito quod prima causa desinat esse, vel cesset à conseruatione rerum quas creauit, omnes desinunt esse. Sicut vita corporis inchoationem habet ab alia: sic & continuationem. Vnde recedente anima à corpore desinit corpus viuere: sic si prima causa desineret esse, cuncta desinerent esse. Item sicut ascensus lapidis in aëre non potest fieri propria virtute: sic nec permanentia ipsius ibidem. Non minoris virtutis est in bono inchoato perseuerare, quam illud inchoare. Ouidius in Epistolis: *Non minor est virtus quam quærere parta tueri.* Sic non minoris est virtutis creata in esse conseruare, quam creare. August. Deus ex nihilo omnia fecit, & si se subtraheret, in nihilum redigerentur. Et Plato introducit Deum loquentem ad nobiliora opera sua dicentem ea natura dissolubilia. Si vero sunt mala alia de causa: aut sunt mala quia variabilia, aut propter aliud. Si quia variabilia: ergo animæ quæ sunt à principio bono erunt malæ: cum sint variabiles ab ignorantia ad scientiam, à gaudio ad tristitiam, ab iniustitia ad iustitiam. Lucæ 15. *Gaudium erit angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Ex hoc verbo constat quod aliquis potest peccare & malus fieri: & qui iam peccator est, per pœnitentiā fieri bonus. Sed cuius erit hæc variatio: Aut purè boni, aut purè mali. Purè malū nullatenus potest fieri bonū, quum sit essentialiter malum: vnde si desinit esse malum, desinit esse. Neq; purè bonum secundum eos potest fieri malum: ergo purè pœni-

tentia. Aug. Nunquam negauerunt Manichæi dari veniam peccatorum, cum fuerit ad Deum quisque conuersus: quæro ex illis, duobus generibus animarum, cuius sit pœnitere peccati? & scio hoc nec illius animæ posse quæ malefacere, nec illius quæ benefacere potest. Dic etenim, anima quam de substantia Dei asserunt, quomodo nihil ex me mali si ego perperam feci? Aut quomodo rectè pœnitet si ego non feci? Audi partem alteram. Quomodo ex me nihil boni est cui bona voluntas inest. Aut quomodo me rectè pœnitet si non inest? Mihi autem satis est sic scire quod Manichæi errant, aut scio pœnitendum esse peccati. Si vero mala sunt quia corporalia & visibilia: ergo sol & luna & stellæ mala essent, cùm sint corpora visibilia. Si vero mala sunt propter contrarietatem quam habent: ergo cùm summè bonum habeat contrarietatem cum summè malo, summum bonum erit malum. Si vero propter contrarietatem quam habent adinuicem, mala dicuntur: sicut aliqua dicuntur mala, quia contrarietatem & bellum habent cum aliquibus: sic & bona dicenda sunt propter conuenientiam & pacem quam habent cum alijs, vel bona simpliciter, vel bona quantum ad hoc: ergo non erunt purè mala. Et si odium inter aliqua corruptibilia malitiæ attestatur: amor qui inter aliqua inuenitur, bonitati attestabitur. Præterea cùm bonum sit quod desideratur ab omnibus: vt ait Dionysius. Et secundum Aristot. omnia bonum exoptent, & omnia appetant esse sui conseruationem: esse vniuersaliter est bonum. Dolor qui inuenitur etiam in animalibus irrationabilibus quum occiduntur vel læduntur, attestatur amori quem habet ad suum esse: Præterea cùm sit scriptum in corde hominis, quod sicut bona sunt facienda, ita mala sunt destruenda: si corruptibilia ista sunt mala, destructio illorum est bona: ergo contrarietas vel potestas destruendi se inuicem bona est. Item si corruptibilia ista mala sunt, quia destructiua sui inuicem necessariò esse eorum bonum est: ergo cùm Manichæi ponunt quod mala sunt quę sunt destructiua sui inuicem: per consequens ponunt quod ipsa sunt mala & bona. Item si principium malum: per se potest esse causa malorum: ergo semper potest esse causa eorum: ergo potest perpetuare ea: ergo perpetua & non solum corruptibilia possunt esse à principio malo. Item cum aliqua mors iusta sit, secundum illam sententiam Domini, Matth. 26. *Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt*: ergo mors potest esse à Deo, & corruptio: ergo corruptibilia possunt esse à bono principio. Item corruptio istorum corruptibilium aut est bona, aut est mala. Si bona: ergo est à Deo bono, ergo corruptibilia possunt esse ab eo. Si mala, sed cuius corruptio mala est, ipsum quoque bonum, iuxta verbum Sapientis: ergo ipsa sunt bona: ergo possunt esse à Deo bono. Item principium malum aut est mutabile aut non. Si non est mutabile: ergo non erunt potius mutabilia ab eo, quàm à principio bono. Præterea immutabilitas non solum pertinet ad bonum, immo ad optimum. Dionys. Proprium est optimi esse semper idipsum. Sen. Necesse est eadem placere, cui nisi optima placere non possunt: Deo scilicet. Dionys. Malum quidem instabile est. Item non sunt immobilia & semper sic habentia mala: ait idem Dion. Non est ergo principium mali immutabile. Item cùm sapientia bonum sit, non erit in summo malo. *Stultus autem vt luna mutatur*. Eccles. 27. Sen. Stultitiæ nihil constat, nihil diu placet. Si vero principium mali mutabile est: ergo habet aliquam compositionem ad minus quę est proprietas ad subiectum. Vbi enim est mutatio & recessus alicuius proprietatis & accessus alterius, necesse est etiam ibi esse aliquam essentialem compositionem. Nihil enim est agens & patiens, secundum idem. Ergo oportet aliquid esse in eo quo agit dando esse eis quorum est principium, & aliquid quo recipit proprietatem quæ ei aduenit cùm mutatur. Si autem compositum est, ergo compositum ab aliquo quod est eius principium: aliud autem principium habere non potest, nisi principium bonum: ergo est à bono principio: sed ab eo non potest esse nisi bonum fuit: ergo ab eo factum bonum, sed postea factum est malum. Et hoc est quod veritas dicit, Ioan. 8. *Ille homicida erat ab initio*: ergo habuit initium. Et subditur: *Et in veritate non stetit*: In bona enim voluntate non perseuerauit. Item Lucæ 10. *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem*. Fuit ergo aliquando bonus & in cælo: sed peccauit, & de cælo cecidit. *Item radix omnium malorum est cupiditas*, 1. Timoth. vlt. Ergo ante cupiditatem non est malum, sed ante naturaliter est potentia à quo exit actus cupiditatis: ergo potentia illa non est mala: ergo natura

natura ipsius diaboli bona est. Præterea si principium mali non habet principium: ergo habet esse & non ab alio: sed hoc non solummodo boni est, sed etiam melioris: melius enim est quod natura est, quam acquisitiuum: ergo principium mali non solum bonum est, sed etiam melius his quæ esse incœperunt. Item proprium est Altissimi à nullo aliquid tenere, nulli aliquid debere, nulli subesse: absit ergo vt talia malo conueniant. Præterea, impossibile est duo esse principia absolute. Si enim aliquid est principium absolutè, est primum. Si autem est primum, non habet prius vel coæuum. Vnde Dionysi. Omnis dias siue dualitas non est principium: monas autem siue vnitas erit totius diadis, id est dualitatis principium. Item oppositorum oppositæ sunt causæ: ergo si principium boni, est ens, principium mali est non ens. August. 12. lib. de Ciui. Dei: Et naturæ quæ summè est, qua faciente sunt quæcunque sunt contraria naturæ, non est nisi quæ non est. Item aut principium boni & mali in aliquo conueniunt, aut in nullo. Si in nullo, ergo nec in esse, nec in potentia: ergo si principium boni, est principium mali, non est. Et si principium boni est, omnipotens: principium mali est, nihil potens: ergo nullius rei principium. Si verò conueniunt in aliquo, vt in eo quod est esse, & viuere, & intelligere, & posse: non est ergo purè malum quod in tot conuenit cum summe bono. Dionys. Si omnino bonum consumpseris, neq; essentia est, neque vita concupiscentia, neq; motus, neq; aliud aliquid. Præterea aut in aliquo differunt: aut non. Si nõ, ergo sunt idem principiũ & non duo principia. Si vero in aliquo differũt: hæc differẽtia videtur esse in malitia volũtatis. Posito n. quod voluntas eius sit bona, iã habet pacẽ & amicitiã cũ summo bono, & non contrarietatem. Sicut n. pax est hominibus bonæ voluntatis, Lucæ 2. sic & angelis bonæ voluntatis. Iam imago Dei relucet in eo, quum in eo sit & potentia, & sapientia, bonitas siue bona voluntas: vnde relinquitur quod à Deo sit. Similitudo enim inter aliqua ostendit ea eandem vel similem causam habere, vel vnum esse causam alterius. Præterea si principium mali in aliquo differt à principio boni, & in aliquo conuenit: ergo ipsum habet aliquid & aliquid: ergo est compositum, ergo non est principium primũ. Illud enim est prius à quo compositum est. Item constat quod principium bonum est perfectum & sine aliquo defectu. Matth. 5. *Pater vester cælestis perfectus est.* Damas. Deus perfectus est, & indeficiens, & secundum bonitatem, & secundum sapientiam, & secundum virtutem, sine principio infinitus, æternus, incircumscriptibilis, & simpliciter per omnia perfectus: ergo potentia ipsius non habet defectum, nec admistionem impotentiæ: ergo nihil est quod non subsit illi potentiæ: ergo dominium eius vniuersale est: & nihil est exceptum ab eius iurisdictione: ergo si principium malum habet potestatem aliquam, potestas illa est à Dei potentia & sub ea. Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*, ait Christus. Et Ro. 13. *Non est potestas nisi à Deo.* Et vt vno verbo dicamus, Dei potentia omnipotentia est. Apoc. 4. *Sanctus sanctus sanctus Deus omnipotens qui erat, & qui est & qui venturus est.* Eiusdem 5. *Magna enim & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens.* Et 16. *Domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua.* Et 21. *Dominus Deus omnipotens, templum illius est.* Et Matth. 19. dicitur, *quod apud Deum omnia possibilia sunt.* Et Luc. 1. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*: imo quod plus est, *omnia possibilia sunt credenti in eum.* Matth. 9. & Matth. 17. *Nihil impossibile erit vobis.* Manifestum est ergo ex prædictis diabolum non esse exemptum à potestate Dei. Vnde Lucæ 10. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super omnem potestatem inimici.* Non est ergo diabolus principium malum æternum quod sit à se: sed natura eius à bono principio est, & ab institutione prima bona: sed à corruptione voluntatis est in eo malitia. Præterea cum Deus sit incircumscriptus, non sic capitur vno loco quod non possit esse in alio: nec potest esse locus sine eo, quod non esset si duo essent principia. Damasc. Quomodo dijs multis existentibus incircumscriptibile seruabitur quod in Deo dicimus? Vbicunque enim fuerit vnus, nequaquam erit alter. Item cum castra destruantur propter diuersitatem dominorum: quomodo non esset iam mundus dissolutus si essent diuersi domini? Damasc. Qualiter à multis gubernabitur mundus, & non dissoluetur & corrumpetur, pugna in gubernantibus considerata? Et subdit: Si autem dixerit quis, quoniam vnusquisque parti principatur, quid est quod ordinat & permanentiam eius facit? Illud vtique erit Deus magis. Item si multos diceremus deos, necesse esset differentiam in multis considerare. Si enim nulla

est differentia in eis, vnus magis est & non multi. Si autem differentia est in eis, vbi est perfectio? Siue ei secundum bonitatem, siue secundum virtutem, siue secundum sapientiam, siue secundum tempus, siue secundum locum defecerit à perfectione, nequaquam erit Deus. Item non minus pertinet ad Deum bonitas, quam potentia vel sapientia: ergo sicut ridiculum esset ponere aliquem Deum sine potentia vel sapientia: sic ridiculum est ponere Deum sine bonitate. Dionys. Neque diuinum malum est, neque malum diuinum. Præterea, impossibile est perfectam esse sapientiam & potentiam absque bonitate. Impotentia enim est si non potest velle bonum cognitum. Si autem potest velle bonum, non est sine aliqua bonitate. Posse enim velle bonum, bonum est. Item duo sunt principia, aut principium malum est inuisibile sicut bonum, aut est visibile. Si est visibile, est corpus, & ita compositum, ergo habuit initium. Si vero inuisibile, ergo per ea quæ facta sunt conspicitur, sicut & principium bonum. Cùm ergo esse principij per se eorum quæ facta sunt agnoscatur: per quid cognoscitur multitudo principiorum, nisi multitudine eorum quæ facta sunt? ergo tot sunt ponenda principia quot sunt res factæ. Si verò contrarietate rerum quæ factæ sunt cognoscatur diuersitas principiorum: ergo omnia contraria erunt à contrarijs principijs: ergo album & nigrum non erunt ab eodem principio, neque calidum & frigidum, & sic de alijs contrarijs: vnde oportebit multo plura principia quã duo poni. Item potentia Dei & sapientia, de quibus constat, sufficiunt ad creationem omnium, & ipsa mors etiam potest esse ad eius bonitatem. Multoties enim valde vtilis est homini, vt viris sanctis, quibus est finis miseriæ & porta gloriæ, vnde multum desideratur ab eis, vt in Paulo patet Philip. 1. *Desiderium habeo dissolui* &c. Etiam mors malorum est à iustitia Dei. Luc. 12. Timete eum qui postquam occiderit habet potestatem mittere in gehennam. De potentia verò alia non potest constare per aliquem proprium effectum eius. Quanta ergo fatuitas est, Deo omnipotenti propter illam potentiam somniatam auferre dimidium regni sui & gloriæ suæ? Quis est qui nesciat quod duo possunt habere eundem patrem, vnus tamen eorum est sanus & alter æger, & filio existente infirmo pater potest esse sanus, & ab eadem radice potest esse & spina & rosa? Præterea quotidie videmus hoc in corporibus, corpus quod sanum est fieri ægrum, & econtrario. Idem etiam necesse habemus concedere de animabus: anima enim peccando potest fieri mala, & pœnitentiam agendo potest fieri bona. Alioquin pro nihilo monetur aliquis ad agendum pœnitentiam. Matth. 3. *Agite dignum fructum pœnitentiæ.* Et eiusdem 4. *Pœnitentiam agite:* ergo potest accidere in spiritibus corpori non vnitis, vt qui boni sunt natura, fiant mali malo consentiendo. Vnde 2. Pet. 2. *Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reseruari* &c. Et canonica Iudæ, *Angelos qui non seruauerunt principatum suum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni Dei vinculis æternis sub caligine reseruauit.* Et aduertendum est, quoniam sapientia Dei noluit quod aliqua diuersitas creaturarum contrarietatem principiorum posset ostendere. Prima diuersitas in rebus est substantiæ & accidentis: sed vnum istorum inest alteri, scilicet accidens substantiæ. Substantia verò causa est accidentis, nec possunt esse à contrarijs principijs, cum tanta sit eorum conuenientia & adhærentia, & maximè cum nulla sit societas lucis ad tenebras, nec conuentio Christi ad Belial. 2. Corinth. 6. Alia est diuersitas materiæ & formæ, quarum conuenientia manifestè indicat ea non esse à diuersis principijs. Alia est diuersitas substantiæ corporeæ & incorporeæ. Sed cùm substantia incorporea perfectior sit corporea, & conueniat cum ea ad perficiendum vnum, vt in arboribus est vegetabile, in brutis animalibus sensibile, & in hominibus anima rationalis: manifestum est quod non sunt à contrarijs principijs. Alia diuersitas est corruptibilium. Sed nec ista diuersitas ostendit contraria esse principia, cum corruptibilitatem inueniamus non solum in corporibus, sed etiam in substantijs incorporeis, vt in vegetabili, & sensibili: imo quædam corruptibilitas videtur esse in omni creatura à prima conditione ipsius. Quia, sicut ait Aug. in lib. de Ciuit. Dei. Omnis creatura mutabilis, quia de nihilo facta. Præterea corruptibile & incorruptibile conueniunt ad vnum perficiendum: & corpus & anima ad perficiendum hominem: & est naturalis amor vnius ad alterum, quod indicat separatio vnius ab altero, quæ cum dolore fit: ex quo manifestum est ea non esse ex contrarijs principijs. Item si duo sunt principia, vnum boni & alterum mali: aut creare pertinet ad principium boni sicut ad prin-

aut principium mali, aut non. Si non, aut principium mali ex materia quæ fit à principio bono operabitur, aut nihil omninò operabitur. Si nihil omnino, ergo non erit principium. Si ex materia creata à bono principio, quod tamen fiet non erit purè malum, cum materia sit bona. Præterea forma quæ erit à principio malo, mala erit, nec conueniet materiæ bonæ vt faciat vnum cum ea. Si verò creare est vtriusque principij, aut bonum principium habebit hoc à malo, aut malum à bono, aut ambo ab altero. Dion. Si malum æternum est, & creat, & potest, & est, & agit: vnde ei hoc, aut ex bono, aut ex malo, aut ambobus ex alia causa? Si bonum principium hoc habet à malo, malum tantummodo erit principium & non bonum. Si malum à bono tantum, bonum erit principium & non malum. Si ambo ex alia causa, illa magis erit principium. Item cùm operatio sit secundum virtutem, & virtus secundũ essentiam: si operatio creandi cõmunis est duobus principijs, vna virtus communis erit illis à qua erit ista operatio, & vna essentia siue vnum essentiale ad quod pertinebit virtus ista. Et si illud erit principium malum, purè malum, cum habeat bonum sibi essentiale. Si verò illud est malum, non erit principium bonum summè bonum, cum habeat malum sibi essentiale. Præterea si duo principia in aliquo essentiali conueniunt, & in aliquo alio differunt, vtrunque compositum est: ergo neutrum est principium simpliciter, cùm aliquid sit prius à quo compositum est. Præterea malum videtur esse contra naturam principij. Ad principium enim pertinet facere, non destruere: malum verò destructiuum est. Dion. Malo natura est corrumpere & perdere. Item malum secundum quod nullius est generatiuum vel nutritiuum, aut omnino factiuum, aut saluatiuum: ergo malum non est primum principium. Item bonum inquantum bonum est ex se diffusiuum, vt ait Dion. quia multiplicatiuum est: ergo cùm malum bono sit contrarium secundum quod malum: non erit multiplicatiuum, sed potius retentiuũ vel contractiuum: ergo non erit principium. Item corruptio naturaliter est posterior generatione: ergo potentia corrumpendi erit potentia generandi. Quæ enim est proportio actus ad actum, & eadem est potentiæ ad potentiam: ergo destructiuum boni naturaliter est posterius principio boni: ergo malum & bonum non sunt principia coæua. Item priuatio naturaliter posterior est habitu: ergo destructiuum boni naturaliter est posterius bono. Item aut sunt aliqui spiritus mali à principio malo, aut non. Si non, sed constat quod sunt aliqui spiritus mali ex Euangelio in multis locis. Matth. 12. *Cum immundus spiritus exierit* &cæt. Et paulo post: *Et assumit septem spiritus nequiores se.* Et Lucæ 8. de quodam dicitur, *Ruptis vinculis agebatur à dæmonijs in deserto. Et interrogauit illum Iesus, quod tibi nomen est? at ille dixit: Legio*, quia intrauerant multa dæmonia in eum. Aut igitur sunt æterni spiritus illi, aut non. Si sic, non sunt ergo tantum duo principia à quibus sint omnia alia. Præterea cum boni spiritus creati sint, verisimile est quod & mali spiritus sint creati. Absit enim quod hæc nobilis conditio non esse ab alio sit in malis spiritibus & non in bonis. Si verò creati sunt: ergo aut ex principio bono, vel ex malo. Si à bono, ergo tunc erant boni: sed post facti sunt mali, sicut asserit veritas fidei catholicæ. Si verò à principio malo: ergo ab eo non solummodo sunt corpora, sed etiam spiritus: nec solum corruptibilia, sed etiam incorruptibilia. Item dicit Senec. in libr. de Naturali. quæstio. Deus est quo maius excogitari non potest. Et sicut ait. August. in libro de fide ad Pet. Deus est immensus virtute non mole. Virtus ergo Dei est, qua maior excogitari non potest: sed maior est virtus quæ summè malum potest destruere, quam quæ non potest: ergo virtus diuina potest summè malum destruere: ergo summe malum habuit principium & potest finem habere: ergo non est primum principium. Præterea ad bonitatem pertinet non solùm velle bonum facere, sed etiam velle malum destruere, & magis malum magis velle destruere: ergo maximè malum maxime velle destruere: ergo cùm summè bonum habeat potestatem illud destruendi, iam illud destruxit tanquam radicem omnis mali. Securis enim ad radicem arboris à sapiente ponitur, non ad ramos: hac radice extirpata omne malum cessat. Item Deus excedit intellectum nostrum: potentior enim est agendo, quam nos intelligendo: sed intellectus noster attingere potest tam regionem tenebrarum, quam regionem lucis: ergo Deus non est exclusus à regione tenebrarum: nec inclusus in regione lucis, vt

dicunt Manichæi. Quod manifestè ostenditur 1. Corinth. 6. *Nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est?* Et eiusdem. 3. *Nescitis quia templum Dei estis vos, & spiritus Dei habitat in vobis?* Et subditur: *Qui violauerit templum hoc disperdet illum Deus.* Græci verò sic habent: *Qui corruperit templum hoc, corrumpet illum Deus.* Deus ergo non est exclusus à regione tenebrarum. Nec membra illa mala sunt in quibus Deus habitat, & quorum violationem vindicat. Nec omnis corruptio mala est ex qua Deus corrumpentes bonos, corrumpit. Item cùm magis conueniat aliquid cum quolibet, quam aliquid cum nihilo, quod potest per se ex nihilo aliquid facere, potest quodlibet ex aliquo facere: ergo quicunque potest creare, est omnipotens. Verisimile est quod potentia quæ extendit se ad quæ non sunt, extendat se ad omnia quæ sunt: ergo cùm mancipium malum non sit omnipotens, non potest creare. Item si duo sunt principia: aut vtrunque erit imperfectum, aut alterum erit superfluum. Item dicit Damas. Contraria sunt inuicem bonum & perniciosum, & sui inuicem corruptiua, & in se inuicem & cum se inuicem non subsistentia. Et subdit: Necesse est duorum esse alterum: vel tangere & corrumpere se inuicem, vel esse quid medium in quo nec bonum nec malum erit: velut quædam maceries separans ab inuicem vtraque, & non duo, sed tria erunt principia. Item necesse est horum alterum vel pacificare: quod illud quod malum est non potest: vel præliari, quod id quod perfectè bonum est, non potest: vel quod malum est quidem præliari, & quod bonum non ex aduersario præliari, sed corrumpi vel semper contristari, vel malum pati. Item beatus est cui omnia optata succedunt: sed si summum bonum habet aliquid sibi contrarium, non omnia optata sibi succedunt: ergo non est beatum. Item Deus bonus aut potest cohibere mala quæ fiunt à principio malo suis, & vult, & sic cohibet: aut potest & non vult: si non est summè bonus, aut vult, & non potest, & tunc est impotens. Item cum bonum sit quod desideratur ab omnibus, vt dicit Dionysius, ergo malum est quod oditur ab omnibus. Sicut ergo Deum diligit quidquid diligere potest, vt ait Augustinus & ipse diligit omnes quos creauit, nisi ipsi fiant mali, & inter eos est mutuus amor: sic mutuum odium erit inter eos qui sunt à malo principio, & ipsi odient malum principium, & ipsum eos. Ergo mirum est si iam non destruxit eos. Non potest ergo stare regnum tale nullo amore compactum. Item cum ipsum summè malum sit, ergo vult malum & sibi & suis, & non modicum malum, cum non sit modicum malus: quomodo permittit ergo suos viuere? Item aut princeps iste vel gens eius aliquid amat, vel nihil. Si nihil, ergo nec seipsum, quod non est verisimile. Si enim esset superbus, esset & amator gloriæ suæ. Præterea si non potest amare: ergo nec odire: amare enim & odire contraria sunt & nata fieri circa idem. Præterea principium bonum & quæ ab eo sunt, dicuntur odire mala & amare bona: ergo principium malum odit bona & amat mala. Si verò amat aliquid, ergo vult ei quod optatur esse bonum: sed aliquem velle quod ipse opinatur esse bonum, quoddam bonum est: ergo principium mali habet aliquod bonum: ergo non est summè vel purè malum. Item ridiculum est dicere aliquid non esse bonum, quia non est vbique: ergo ridiculum est dicere quòd non sit bonum: quia non semper, vel quia est corruptibile. Præterea si non facit aliquod malum, hoc quod habet principium, ergo neque hoc quod ipsum habet finem, vel quod est corruptibile. Item cum non sit malum nisi respectu boni, & summum malum, & ea quæ sunt ab eo sint purè mala, nihil est malum respectu alicuius eorum: ergo si ipsa sunt mala, ipsa erunt mala: vel quia nociua summè bono, vel bonis quæ sunt ab eo: sed non quia sint nociua summè bono. Ei enim nihil potest nocere, quia vt dicit Aug. Non est Deus inuiolabilis, si aliquid potest ei nocere. Item non possunt nocere bonis quæ sunt à principio bono, cùm illa sint purè bona nullius mali susceptibilia, & cum princeps eorum tanquam summè potens eos seruare possit, & tanquam summè bonus velit: ergo non sunt mala, quia bonis nociua: ergo simpliciter loquendo non sunt mala. Præterea natura bona non potest cogi à mala vt consentiat malo: cum bonum potentius sit, quam malum. Si autem voluntariè potest consentire malo, ergo bonum natura voluntate potest fieri malum: ergo non est necesse ponere aliquam naturam essentialiter malam à qua sint aliæ naturæ male: sed omnis natura à principio bono est & ab institutione bona, sed voluntate postea facta est mala, sicut fides ca-

principi-

tholica dicit. Item summum malum cum fecit visibilia ista, aut fecit ea ex bonitate, vel ex malitia. Si ex bonitate, ergo aliqua bonitas erat in eo: ergo non erat purè malum. Si ex malitia fecisset, non esset tanta pulchritudo, nec tanta vtilitas, nec tanta ordinatio in eis. Item princeps tenebrarum est aut bonus sibi, aut malus. Si bonus, ergo non est summè malus, cum alicui sit bonus. Si malus sibi, ergo est malus malo: ergo ipse est contrarius malo: sed esse contrarium malo est bonum, ergo aliquid habet boni, & non est summè malus. Item summum malum aut est malum malitia culpæ, aut malitia pœnæ. Si pœnæ, sed summum malum pœnæ videtur esse gehenna: ergo vel ipsum non est maximum malum, vel est ipsa gehenna. Si fortè dicatur quod summum malum est miseria suorum, sicut bonum summum est beatitudo suorum: contra, delectatio est coniunctio conuenientis cùm conuenienti, ergo ea quę sunt à summo bono, & sunt eius capacia, vt sunt creaturæ rationales, delectationem habent cum coniunguntur ei, eo quòd sunt conuenientia illi. Similiter ea quæ sunt à summo malo, si sunt eius capacia & coniunguntur ei, cum sint conuenientia cum eo, habebunt in eo delectationem. Item cùm ipsa sint purè mala & ament omne malum, amor verò amanti suaue faciat quod amatur: gehenna etiam suauis esset his qui in ea erunt si amarent eam, & placeret eis: ergo summũ malum delectabile erit malis qui ab eo sunt. Si verò ipsum est malum malitia culpæ, culpa non potest esse nisi vbi est lex. *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio.* Rom. 4. Ergo summum malum legi alicui subiectum est, cuius transgressione malum est factum, ergo non est primum principium. Præterea operatio qua ipsum operatur malum, aut naturalis est, aut voluntaria. Si naturalis, ergo non est culpabilis. Aug. Peccatum sine voluntate esse non posse omnis mens apud se conscriptum legit. Si verò voluntaria est, & habet potentiam liberam faciendi malum, vel declinandi à malo, cùm potentia declinandi à malo sit bona, aliquid boni est in eo: ergo non est summè malum. Item cum aliquid horum corruptibilium destruitur, non intendit agens destructionem, sed generationem. Et est certamen quod est inter creaturas: certamen est quasi liberalitatis. V.G. Cùm agit ignis in ligna, & facit inde carbones, intendit ignis dare speciẽ suam materiæ in quam agit, & semper in corruptione remanet aliquid vtile. Etiam post destructionem quam facit ignis, qui vehementissimè videtur destruere, remanet cinis qui habet vim mundificatiuam: ergo corruptibilia ista non sunt purè mala. Præterea licet corruptibilia ista non possint seruare speciem suam in seipsis: tamen in recompensationem huius habent potentiam dandi speciem suam alteri materiæ & multiplicandi eam, quod non habent incorruptibilia. Sol non efficit alium solem, nec Angelus Angelum, sed ignis causa est ignis. Bona ergo sunt etiam corruptibilia. Multi sunt qui non minus amarent vaccam vnam, licet mori posset, quæ valde fœtosa esset, de qua mille alias habituri essent, quam vnam sterilem quæ mori non posset.

CAPVT IX.

De alijs erroribus Manichæorum quorum aliqui enumerantur. Et de primo errore qui est in distinctione ciborum.

Post destructionem erroris Manichęorum quantum ad radicem ipsius, licet rami non soleant proficere radice destructa, secundum illud Oseæ 9. *Radix eorum exiccata est, fructum neq; iaquam faciant*, tamen aliqua breuiter dicemus contra aliquos errores qui velut rami à radice venenata, de qua iam tactum est, processerunt. Vnus error est distinctio ciborum. Dicunt enim aliquos cibos non esse comedendos, vt carnem & caseum. Alius est quod lex vetus data est à principe tenebrarum & quod mala fuit. Tertius est, quod patres Veteris testamenti mali fuerunt & damnati sunt. Quartus quod non creantur animæ de nouo quæ corporibus infundantur. Alius error est quod Christus veram naturam humanam non assumpserit. Vltimus de quo ad præsens dicere intendimus, quod Ioannes Baptista malus fuerit. Sunt multi alij errores eorum, sed adeo irrationabiles quod indigni sunt vt ad eorum destructionem ratiocinatio fiat. Primo errori occasionem dare potuit, quod Dominus terræ maledixit. Gen. 3. Ideo carnes animalium quæ de fructu terræ pascuntur, dicunt non esse comedendas.

Manichæorũ. Errores in distinctione ciborũ. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

das: Pisces bene comedunt qui in aqua nutriantur, cum non legant Dominum aquis maledixisse. Sed hæc ratio nulla est. Si enim carnes animalium comedendæ non sunt, quia de fructu terræ viuunt: multo fortius ipsi fructus terræ comedendi non essent: propter quod enim vnumquodque est tale, illud magis est tale, fructus autem terræ omnis secta comedit. Rom. 13. *Qui infirmus est olus manducet.* Glos. Infirmus est qui cibos discernit: hic olus manducet, in cuius esu omnis secta consentit. Præterea maledictio terræ quam Dominus fecit, fuit quod fertilitatem eius abstulit. Et ibidem post illam maledictionem subditur: *In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.* Vnde noluit Dominus quod propter illam maledictionem dimitteret homo comedere, vel quæ ex terra nascerentur, vel quæ ex ea nutrirentur. Item dedit occasionem huic errori, quod caro per peccatum de carne nascitur, vt ipsi dicunt. Sed fatuum est dicere carnem animalium brutorum per peccatum nasci, cum vbi non est lex, non sit præuaricatio. Rom. 4. Item illud Rom. 14. *Bonum est non manducare carnem, nec bibere vinum.* Sed si propter verbum illud carnem comedere dimittunt: eadem ratione deberent dimittere bibere vinum. Item quod viri sancti leguntur à carnibus abstinuisse, sed ipsi non ideo abstinuerunt quia iudicarent quod non possent sine peccato comedi: sed quia quandoque sunt occasio concupiscentiæ vt excedant, sicut & vinum quandoque. Tamen non sequitur ex hoc quod vino non sit vtendum. 1. Tim. 5. *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere propter stomachum tuum & frequentes tuas infirmitates.* Et Eccle. 31. *Si bibas vinum moderatè, eris sobrius.* Et paulo post. *Exultatio animæ & corporis vinum moderatè potatum.* Sicut aliquibus infirmis secundum corpus abstinendum est à carnibus & vino: non tamen sequitur propter hoc quod caro & vinum infirma sint vniuersaliter corpori: sic eadem infirma sunt quandoque etiam spiritui: aliquibus enim sunt occasio peccandi. Sunt multæ causæ quare à delicatis abstinendum est, quæ in tractatu de vitio gulæ assignatæ sunt, & aliquæ tangentur in tractatu de virtute Sobrietatis. Sicut diuitiæ malæ non sunt, etsi à viris sanctis quandoque contemnantur. Sic caro mala non est, si à viris sanctis quandoque comedatur. Glossa super illud Romanorum 14. *Olus manducet.* Crassitudo carnium, & deliciosæ epulæ prouocant corpus ad libidinem. Quandoque aliquis abstinet à talibus, quia sibi videt expedire, vel ne proximum scandalizet. 1. Corinth. 10. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.* Sed qui abstinet, non debet damnabiles iudicare eos qui talibus vtuntur. Rom. 13. *Qui non manducat, manducantem non iudicet.* Item occasionem dedit huic errori, quod non legunt Christum carnes comedisse. Sed licet hoc non legeretur, tamen non sequeretur propter hoc quod non comedisset: *multa enim facta sunt quæ non scripta sunt.* Ioan. vlt. Sunt & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. Et quod comederit agnum paschalem, potest haberi ex Euangelio Matth. 24. *Vbi est, inquit, refectio mea, vbi pascha cum discipulis meis manducem?* Pascha vocatur agnus paschalis. Lucæ 22. *Vbi est diuersorium vbi pascha cum discipulis meis manducem?* Et paulo post: *Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum.* Quod autem licitum sit comedere carnes, & alios cibos sine distinctione, probari potest his testimonijs Noui Testamenti. Legitur Luc. 10. *In eadem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt.* Et Matth. 15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem.* Et ad Rom. 14. *Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune siue immundum per ipsum nisi ei qui existimat commune esse illi commune*
Fol. 105. *est.* In eodem: *Omnia quidem munda sunt.* Et 1. Cor. 10. *Omne quod in macello venit*, id est, venditur, *manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra & plenitudo eius.* Et iterum: *Si quis infidelium vocat vos ad cœnam, & vultis ire, omne quod apponitur vobis, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Et 1. Tim. 4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur.* Et Tim. 1. *Omnia munda mundis.* Item probatum est superius omnia creata fuisse à Deo: nihil verò immundum à Deo creatum est: caro ergo animalium immunda non est: ergo non est abstinendum à carne propter carnis immunditiam. Præterea si non est vtendum carnibus talium animalium in cibum: ergo nec lana, nec pellibus eorum est vtendum in vestitum.

CAPVT X.

De errore ponente legem veterem datam à principe tenebrarum, & malam.

SEquitur de secundo errore qui ponit legem veterem esse datam à principe tenebrarum, & malam esse. Cui errori occasionem dedit legis grauitas. Visum est enim aliquib. non fuisse Deũ benignum qui tam graue opus populo imposuit. Ad quod dicendum quod corda Iudæorum erecta erant per præsumptionem. Vnde dicebant. *Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat.* Exod. 19. *Respondit vniuersus populus simul. Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus.* Eiusd. 24. habetur idem. Vnde humiliandi fuerunt graui onere legis, vt videntes insufficientiam suam, humiliati ad auxilium gratiæ currerent. *Dominus enim humilib. dat gratiam.* 1. Pet. vltim. Dedit etiam occasionem huic errori iustitia quæ fiebat in veteri lege: quam aliqui mentiuntur crudelitatem. Vnde dicunt non fuisse Deum benignum, qui legem tam crudelem dedit. Ad quod dicendum est quod cum principium sapientiæ sit timor Domini, Prou. 1. perfectio verò sapientiæ sit amor Dei, secundum illud Eccl. 1. *Dilectio Dei honorabilis sapientia.* Prima lex debuit sapientiam inchoare, timorem Dei per iustitiam incutiendo. Secunda lex debuit sapientiã perficere, ad amorem multis admonitionibus & promissionibus & beneficiorum exhibitionib. incitando. Vnde iustitia in veteri lege debuit abundare: iustitia verò non est crudelitas, sed bonitas: vt in tractatu iustitiæ ostendetur. In illa vero iustitia latebat misericordia. Qui enim corrigebantur pœna tẽporali, euadebant æternam. Incorrigibiles verò amittebant potentiam Deum offendendi & pœnam suam in futuro augendi: vnde misericorditer cum eis agebatur. Si enim diutius viuerent: diutius peccarent, & in futuro grauius punirentur. In hoc etiam quod transgressores legis Moysi ita grauiter puniebantur, nobis misericorditer ostendebatur, quam grauiter punientur transgressores legis datæ per filium Dei. Hebræor. 10. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testib. moritur: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit?* Item dedit occasionẽ huic errori illud Apostoli Roman. 5. *Lex subintrauit vt abundaret delictum.* Et illud eiusd. 7. *Nunc soluti sumus à lege mortis.* Et vocatur ab Apostolo lex vetus, lex mortis. Vnde visum est ab aliquibus quod lex mala fuerit. Et dicendum est ad secundum quod lex illa mortis fuit suis transgressoribus: sed lex vitæ fuit suis obseruatoribus. Lex vitæ fuit intentione dantis: sed lex mortis fuit vitio transgredietis. Vnde subdit ibi Apostolus: *Quid ergo dicemus: Lex peccatum est? Absit.* Et paulo post subdit: *Inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam*: intellige ex intentione dantis, hoc esse ad mortem, Apostoli alijs erant odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam. 2. Conrinthiorum 2. *non tamen erant mali.* Occasio fuit prohibitio legis multitudinis peccatorum. Sicut enim dicit Glos. super illud ad Roman. 7. *Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Talis est nostra carnalitas vt ardentius desideret prohibita: quibus non memoratis, iaceret quasi sopita. Item Gloss. Frenatus est concupiscentiæ fluuius oppositis obicibus legis, sed non siccatus: imo quia de se non de gratia homo præsumpsit, aucta est concupiscentia opposita lege, & quæ prius eum ducebat obice nullo, obruit eum obice obrupto. Triplici ratione peccata abundauerunt lege data, in his in quibus non erat gratia. Primo, quia, sicut dicit Ambrosius, diabolus videns legem in auxilium hominibus datam, magis exarsit iracundia aduersus hominem, & magis instituit legem vertere in perniciem, cum primo quasi securè possidens minus temtare. Gregorius: Illos negligit pulsare quos quietò se possidere sentit. Secundo quia homo naturaliter appetit libertatem, & fugit seruitutem. Et iuxta verbum Senecæ, Natura contumax est animus humanus, & in contrarium atque arduum nitens. Natura semper aduersatur sibi aduersanti. *Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.* Prou. 9. Aquæ furtiuæ dulciores sunt. Hier. Quicquid non licet, magis desideratur: & quod raritate dulce est, assiduitate in amaritudinem vertitur. Et super illud Rom. 9. *Peccatum occasione accepta per mandatũ, eduxit me,* dicit glos. Ex prohibitione vbi charitas deficit, desideriũ mali crescit, quo aucto dulcius fit quod prohibetur. Tertio, quia prohibitio erat occasio frequẽtis re-

Lege data peccatũ abundare con fecit

tis recordationis rei prohibitæ. Recordatio verò irritatiua est concupiscentiæ. Illud autem verbum: Lex subintrauit vt abundaret delictum: intelligendum est consecutiuè. Hoc enim consecutum est ex lege data quantum ad illos qui gratiam non habebant, & viribus suis confidebant, quod amplius peccauerunt: & hoc ipsum eis expediebat. Vnde gloss. August. Non crudeliter hoc fecit Deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim homo videtur sibi sanus, & ægrotat: & quia non sentit morbum, medicum non quærit. Augetur morbus, crescit molestia, quæritur medicus, cuius & totum sanatur corpus. Magnum ergo Dei consilium fuit vt per legem abundaret delictum, vt in austeritate suam intelligentes infirmitatem, infirmi ad medicum cõfugerent, vt auxilium gratiæ quærerent. Sicut Deus creans diabolum, malignitatis eius futuræ non ignarus, præuidebat quæ bona de malo eius esset facturus: vt dicit August. Sic dans legem veterem ad meritum custodientium eam, non ignarus transgressionum quæ abundaturæ erant, præuidit quæ bona de malo transgredientium esset facturus. Item lex subintrauit vt abundaret delictum quantum ad cognitionem. *Si enim lex non fuisset, peccatum lateret.* Vnde Rom. 7. *Peccatum non cognoui nisi per legem.* Et sicut radius solis non est malus, licet ostendat pulchritudinem nociuã quã aliquis appetit: & sicut scientia medicinę non est mala quæ ostendit venenũ esse mortiferũ, quamuis eo aliquis abutatur ad mortem suam vel alterius: sic lex non est mala, licet sit occasio mali. Item occasionem dedit huic errori veteris legis cessatio. Visum est enim aliquibus, quod si bona fuisset, non cessasset. Prætereà modo peccaret qui seruaret eam: ergo tunc peccabant qui eam seruabant. Ad quod dicendum est quod vetus lex cessare debuit quantum ad illa quæ erant figuratiua futurorum, sicut vmbra lumine veritatis adueniente, & sicut promissiones solutione facta. Nec cessauit lex tanquam mala, sed cessit meliori quantum ad prædicta moralia: tamen quæ erant de iure naturali manserunt. Item occasionem dare potuit prædicto errori quod Deus dator illius legis apparuit in flamma rubi. Exod. 3. *Et rapuit Heliam in curru igneo,* 4. Reg. 4. Vnde visum est aliquibus quod non fuerit benignus Deus, qui sic apparuit, & ministrum suum sic rapuit. Ad quod dicendum speciem ignis idoneam esse, vt Deus in illa appareat, vel in illa significetur. Vnde Spiritus sanctus super discipulos in specie ignis apparuit. Act. 2. Et de ipso dicitur ad Hebr. 12. *Deus noster ignis consumens est.* Peccata enim consumit & purgat. Et Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram* &c. Et Ioan. 1. *Ipse baptizabit vos in Spiritu sancto & igne.* Non est ergo mirandum si in flamma rubi apparuit. Nunc multis auctoritatibus Noui Testamenti ostendemus legem veterem esse bonam & datam à Deo. Legitur Matth. 5. *Nolite putare quoniam veni soluere legem aut prophetas: non veni soluere legem, sed adimplere.* Si data fuisset à principe tenebrarum, non impleuisset eam. Et ibidem: *Amen dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit de lege donec omnia fiant.* Et eiusdem 7. *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & prophetæ.* Ergo lex & prophetæ bona sunt, sicut illud mandatum bonum est. Eiusdẽ 22. dicitur de mandato dilectionis Dei: *In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ:* ergo lex & prophetæ bona sunt, quum sint ad dilectionem Dei & proximi. Et Lu. 10. *In lege quid scriptum est? At ille respondens, dixit: Diliges Dominum Deum tuum* &c. *& proximum tuum sicut teipsum. Dixitq; illi: Rectè respondisti, hoc fac & viues.* Ergo præcepta legis obseruata vitam conferebant. Item Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, dixit illi: Quæ? Iesus autem dixit: Non homicidium facies, Non adulterabis, Non facies furtum, Non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum & matrem tuam.* Quæ constat mandata esse veteris legis. Exod. 20. Ergo mandata veteris legis vitam conferebant æternam. Item Matth. 7. *Bene irritum fecistis mandatum Dei vt traditionem vestram seruetis.* Moyses enim dixit: *Honora patrem tuum & matrem tuam.* Ibi mandatum Moysi, Dei mandatum dicitur. Item Lucæ 2. *Vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini.* Lex Domini vocatur lex vetus. Et eiusdem 16. *Habent Moysen & prophetas, audiant illos.* Item Luc. vlt. *O stulti & tardi corde ad credendũ in omnib. quæ locuti sunt prophetæ.* Et paulo post: *Incipiens à Moyse & omnib. prophetis, interpretabatur illis in omnib. scripturis quæ de ipso erant.* Et iterũ: *Necesse est impleri omnia quæ dicta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me.* Et Ioan. 5. *Scrutamini scripturas: quia vos putatis in illis vitã æternã habere, & illæ sunt quæ testimoniũ perhibẽt de me.* Et eiusd. 8. *Est pater meus qui glorificat me quẽ vos di-*

Lex vetus bona.

[illegible] *sanctiq;* [illegible] 1. Thess. 5.

[illegible] 1. Timoth. [illegible]. Et

[illegible] *multisq; modis olim* [illegible] *dictus ipsis* [illegible]

[illegible] 1. *Oportet impleri* [illegible]

[illegible] dicitur de eo: *Quum esset propheta* [illegible] prouidens loquutus est de Re[illegible]

[illegible] Christi [illegible] cap. 3. *Deus Abraham,* [illegible] *Deus Iacob, Deus* [illegible]

[illegible] Ergo Iesus fuit filius Dei veteris legis [illegible] lex vetus

[illegible] Actu. 3. *Vos estis filij prophetarum & testamenti* [illegible]

[illegible] *ad patres* [illegible] testamentum veteris legis erat à Deo [illegible]

[illegible] *filijs Israel* [illegible] *pacem per Iesum Christum: hic est omnium* [illegible]

[illegible] paulo [illegible]: *Huic omnes prophetae testimonium perhibent.* Et 2. Petr. [illegible]

[illegible] *in cali-*

[illegible] Ergo quum propheticus sermo [illegible] non est à principe tenebrarum. Item in

[illegible] *Non voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed spiritu sancto inspirati loquuti* [illegible]

CAPUT XL.

[illegible] qui damnant patres Veteris Testamenti.

[illegible] fuit [illegible]

[illegible] quam Petrus & Paulus [illegible]

[illegible] *ad portas inferi* [illegible]

[illegible] causa fuit [illegible]

[illegible] paradisum Genes. 3. quasi [illegible]

[illegible] manebunt felices [illegible], sed non [illegible]

[illegible] Quoniam non derelinques animam meam in infernum. [illegible]

[illegible] Testamenti [illegible] Matth. 8. [illegible]

[illegible] *in regno caelorum.* Antiquos fuisse Sanctos patres probatur.

[illegible] Item Domino [illegible]

[illegible] tantum [illegible]

[illegible] *vetas.* Et [illegible]

[illegible] *Deus Dominus* [illegible]

[illegible] ergo Abraham non erat [illegible]

[illegible] *in sinu eius.* Item commendan-

[illegible] Hebr. 3. *Moyses* [illegible]

[illegible] datam esse Deo [illegible]

[illegible] lex illa valde sapienter tradita Lex vetus sapienter tradita.

[illegible] secundo [illegible] Dei [illegible]

[illegible] in diluuio, & in subuersione Sodomorum [illegible]

[illegible] Dei [illegible]

[illegible]

[illegible] legis [illegible] celitum [illegible] perfectio-

nem.

num: Consequenter verò datur lex in terrore. Sine timore enim magno non poterat populus separari ab erroribus inueteratis.

Inter hæc verò quæ in lege præcepta sunt, quædam manifestè pertinent ad honorem Dei & vtilitatem proximi: quædam verò signa sunt futurorum: quædam verò quę videntur esse sine ratione. Præcepta sunt propter idololatriam, cui abolendæ magna pars legis intendit. Multa enim præcepit Deus sibi offerri, ne idolis offerrentur. De Abraham dicitur Ioan. 8. *Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit & gauisus est.* Iac. vlt. commendantur prophetæ. *Exemplum* (inquit,) *accipite laboris & patientiæ*, prophetarum, qui locuti sunt in nomine Domini. Et Iacob. 2. commendatur multum Abraham. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est:* Et in eodem. *Abraham pater vester nonne ex operibus iustificatus est?* Commendatur etiam Galat. 3. Et 1. Petri 3. commendatur Sara: *Sic*, inquit, *sanctæ mulieres sperantes in Deo, non in ornatu vestium ornabant se subiectæ proprijs viris: sicut Sara obediebat Abrahæ.* Et Loth commendatur 2. Pet. 2. Et iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria eripuit, &c. habitans apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Patet ergo quod boni fuerunt antiqui patres & saluati.

CAPVT XII.

De quarto errore qui ponit animas non de nouo creari: qui diuersificatur in quatuor oppositos errores.

SEquitur de quarto errore, qui ponit animas de nouo non creari, quæ corporibus infunduntur. Qui error diuersificatur in quatuor oppositos errores. Primus ponit in corporibus non esse animas nisi angelos apostatas, seu dæmones qui in eis includuntur, vt agant ibi pœnitentiam, & successiuè possunt esse in diuersis corporibus: vt si pœnitentiam non agunt in vno corpore, agant illam in alio. Secundus ponit duas animas esse in corporibus. De quo errore loquitur Aug. in lib. de duabus animabus. Tertius ponit animas creatas simul fuisse. Quartus ponit animas sicut corpora seminari. Licet autem hi quatuor errores diuersi sint, tamen in hoc conueniunt quod veritati fidei catholicæ contradicunt, quæ asserit animas creari, & creando corporibus infundi, & infundendo creari. Quam veritatem confirmat illud Psal. *Qui finxit sigillatim corda eorum.* Glo. id est, creauit animas singulas per se ex nihilo. Aug. in ecclesiasticis dogmatibus. Credendum est & firmiter tenendum, quod animæ non sunt ab initio creatæ, vt Origenes fingit: nec cum corporibus seminantur, vt Luciferiani, & Cyrillus, & quidam Latinorum affirmant: sed dicimus animam infundi & creari simul in corpore compacto & formato, vt viuat in vtero homo.

Psal. 32.

CAPVT XIII.

De errore primo qui ponit animas esse angelos apostatas.

ILli qui sunt primi erroris aliqua verba Sacræ scripturæ adducunt ad confirmationem ipsius, impertinentia tamen ad propositum si verè intelligantur. Legitur Matth. 10. *Ite ad oues quæ perierunt domus Israël.* Oues illas intelligunt angelos apostatas ad quos solos saluandos missus est filius Dei, vt aiunt, secundum illud Matth. 15. *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël.* Sed si inspiciantur quæ præcedunt, apparet ridiculosam esse hanc expositionem. Christus enim missurus Apostolos ante passionem suam prohibuit eis ne irent ad gentes vel Samaritanos, ne Iudæi haberent occasionem repellendi eum: ideo dixit eis, *In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues &c.* Vnde patet oues istas de quibus loquitur esse Iudæos. Si enim intelligerentur secundum expositionem eorum, oues quæ perierunt, id est, dæmones, vel spiritus qui de cælo ceciderunt, essent in gentibus & Samaritanis sicut & in Iudæis: vnde non fuissent prohibendi Apostoli à prædicatione eorũ. Item legitur Luc. 16. de villico iniquitatis, qui amotus est à villicatione sua, quod ipsi exponunt de diabolo, quem dicunt fuisse præpositum alijs angelis, & prudenter gratiam illorum acquisiuisse de seruitio Deo debito relaxando eis: sed propter peccatum suum fuisse amotum, & Michaëlem

quum diceretur ei à Iudæis. *Samaritanus es tu, & dæmonium habes.* vnde subiecit: *Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me.* Imò quod plus est, qui sunt huiusmodi erroris homines reputant dæmones incarceratos, quum ipsi diaboli potius reputandi sint imitando eos in obstinatione. Ioan. 6. *Ego duodecim vos elegi: & vnus ex vobis diabolus est.* Secundum errorem istum, vt videtur, Dominus potius debuit dicere: & omnes dæmones estis, quàm, vnus ex vobis diabolus est. Quod autem falsum sit quod ipsi ponunt, patet ex hoc quod legitur Rom. 9. de Esau & Iacob, quum nondum nati essent, aut aliquid egissent boni, aut mali, ostendit ibi Apostolus, vt patet ex his quæ præcedunt & sequuntur, quòd Esau & Iacob ante natiuitatem suam nihil boni, vel mali egerint, propter quod vnus eorum à Deo diligeretur, & alter odiretur. Non erant ergo angeli apostatæ in eis qui inclusi essent ad pœnitentiam agendam ibi de peccatis quæ fecissent antequam includerentur. Item si angelus malus est in malo homine: ergo bonus: angelus est in bono: ergo in Christo fuit angelus bonus: ergo non est verum quod legitur ad Hebr. 2. de filio Dei, quòd nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit: non assumpsit ergo angelicam naturam. Si verò dicatur quòd in Christo non fuit nisi spiritus diuinus, hoc non potest dici, cùm scriptum sit Ioan. 12. *Nunc anima mea turbata est.* Et Matth. 26. *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Turbatio enim vel tristitia non cadit in Deum. Item verbum illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus &c.* non videtur esse verbum volentis punire vel incarcerare eum qui crimen commisisset, sed potius volentis facere quod nondum erat, & volentis eum honorare cùm iam factus esset. Item si spiritus hominis fuisset antequam infunderetur corpori & creatorem suum offendisset, hoc fecisset sciens & volens. Peccatum enim non posset esse sine voluntate. Omnis mens apud se conscriptum legit, vt ait August. Et si hoc fuisset nullus alius melius sciret quàm ipse spiritus. 1. Corinth. 2. *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Et in lib. de anima & spiritu: Nihil tam nouit mens, vel anima, quantum id quod sibi præsto est: nec menti vel animæ quidquam magis præsto est, quàm ipsa sibi: ergo nihil tam nouit quàm se. Si verò dicatur quod spiritus obliuiscitur cum corpori infunditur quæ prius sciebat, ridiculum est quòd Deus spiritum includat corpori ad agendam pœnitentiam ibi, cùm sciat ipsum obliuisci quam citò erit ibi, malum quod fecit. Quomodo enim potest agere pœnitentiam de malo quod ignorat? Initium salutis cognitio est peccati, vt ait Senec. Ergo qui peccatum ignorat, viam salutis etiam inchoare non potest. Item dixit Plato animas introeuntes in hanc vitam potari ab eo spiritu qui est super introitum poculo obliuionis, antequam intrent corpora, nullam huius rei ostentationem faciens: vt ait beatus in lib. contra hæreses. Et quærit à Platone, vnde hoc sciret. Si enim anima eius potata erat poculo obliuionis, non reminiscebatur nec spiritus, nec populi, nec quòd aliquid sciuisset, nec oblitus fuisset: & si ista reminiscebatur, eadem ratione & alia. Item Irenæus: Si hoc quod in breuissimo tempore visum est, vel in fantasmate conceptum est, & ab anima sola per somnium posteaquam commista sit corpori, & inde vniuersa membra dispersa commemoraret: multò magis ipsorum reminisceretur in quibus temporibus tantis & vniuerso præteritæ vitæ seculo immorata est. Item dixerunt quidam ipsum corpus esse obliuionis causam. Sed quærit Irenæus. Si hoc est, quomodo anima quod per semetipsam videt reminiscitur, & renuntiat proximo? Item nec ea quæ obmagnita sunt, aut per oculos, aut per auditum meminisset anima in corpore existens si esset corpus obliuionis causa. Anima enim in obliuione existens nihil aliud cognoscere posset, nisi quod in præsenti videret. Item quomodo diuina disceret, & meminisset ipsorum existens in corpore? Item quum non sit corpus fortius quàm anima, non amitteret anima scientiam suam propter corpus. Præterea non est veresimile, quum corpus organum sit animæ, quod scientiam suam ei auferat. Non solet enim instrumentum scientiam suam auferre artifici. Iam enim potius esset impedimentum quàm instrumentum. Præterea raptus est Paulus vsque ad tertium cælum 2. Corinth. 12. & tamen rediens ad se memor fuit visionis suæ: quod non fuisset si corpora necessariò obliuionem inducerent. Item si corpus obliuionem induceret, potius inducere debet obliuionem eorum quæ cognoscuntur viribus illis secundum quas anima

[illegible] huc perfectio prima physica [illegible]

[illegible] Si vero est spiritus qui est in corpore [illegible] perfecti [illegible]

[illegible] ille tempore sit prius quam [illegible]

[illegible] inchoatio [illegible] formis [illegible]

[illegible] materia [illegible]

[illegible] Praeterea [illegible]

[illegible] vivendi [illegible]

[illegible] in hominib[us] [illegible]

[illegible] non inhabit [illegible]

[illegible] in corpo[re] [illegible]

[illegible] perfectionem corpor[is] [illegible]

[illegible] quod sibi contrarium est [illegible]

[illegible] non habebit [illegible] separa[illegible]

[illegible]

illius creaturæ spiritualis quæ purè est spiritualis. Illa enim non videtur egere creatura corporali: ergo propter vtilitatem creaturæ, quæ est partim corporalis & partim spiritualis. Si ergo corporalia creata sunt secundum primam ordinationem creatoris, ergo creatura partim spiritualis & partim corporalis est secūdum primā ordinationem creatoris. Homo ergo factus fuisset, licet nullus Angelus corruisset. Item sicut omnia sunt à Deo vt primo principio: ita omnia sunt ad Deum tanquam ad finem supremum. Quæ autem propinquiora sunt Deo similitudine, immediate ad eum ordinantur: vt creaturæ spirituales. Quæ autem magis distant ab eo similitudine: mediatè ad Deum ordinantur, vt corporales creaturæ. Creaturæ verò purè corporales non videntur posse ordinari ad Deum per purè spirituales cum quibus habent disconuenientiam. Est igitur creatura partim spiritualis & partim corporalis, Homo, scilicet per quem creaturæ corporales ad Deum ordinantur. Et hoc tripliciter. Vno modo, quia in homine est inuenire quasi naturam omnis creaturæ: quia corporeum, vegetabile, sensibile, rationabile, vnde in eius beatificatione quasi natura omnis creaturæ beatificatur. Secundò, quia homo positus est quasi medius inter creatorem & creaturas corporales, secundum dignitatem Deo inferior, creaturis illis superior, & vt Deo ministret, & sibi ab illis ministretur. Tertiò, quia cùm homo ratione corporis quo similitudinem habet cum omnibus corporalibus creaturis capax sit bonitatis eorum, manifestè apparet quòd ratione animæ, qua Deo similis est, capax esse potest beatitudinis diuinæ. Vnde in lib. de Anima & spiritu: Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, dans eis sensum & intellectum, vt per sensum lutum sibi sociatum viuificaret, & per intellectum regeret, vt per intellectum intus ingrederetur & contemplaretur Dei sapientiam, & per sensum foris egrederetur & contemplaretur opera sapientiæ: intellectu intus illustrauit, sensu foris decorauit, vt in vtroque refectionem inueniret. Intus ad felicitatem, foris ad iucunditatem. Item in eodem: Si tam disparem naturam carnis & animæ ad vnam fœderationem atque amicitiam Deus coniungere potuit, nequaquam erit impossibile ei rationabilem spiritum qui vsq; ad consortium terreni corporis humiliatus est cum eodem corpore glorificato, vt sit ei gloriæ quod fuit ei sarcinæ ad consortium beatorum spirituum qui in sua puritate perstiterunt, exaltare. Item in eodem: Plenum fuit miraculo quòd tam diuersa & tam diuersa abinuicem, adinuicem potuerunt coniungi: nec minus mirabile fuit, quòd limo nostro Deus seipsum coniunxit, vt sibiinuicem vnirentur Deus & limus, tanta sublimitas & tanta vilitas: nihil enim Deo sublimius & nihil limo vilius. Mirabilis fuit coniunctio prima, mirabilis & secunda, nec minus mirabilis erit & tertia, cùm homo, & Angelus, & Deus vnus erit spiritus.

Homo partim spiritualis partim corporalis.

CAPVT XIV.

De Errore qui ponit duas animas esse in corporibus.

ERror ille qui ponit duas animas esse in corporibus humanis, sequitur: quarum vnam dicit partem Dei esse, alteram de gente tenebrarum, quam Deus non condidit, quæ mala est & propria carnis, & omnia bona hominis tribuit illi bonæ animæ, omnia verò mala illi malæ animæ. Bonam animam dicunt esse arborem bonam quæ non potest facere fructum malum: animam verò malam, malam arborem quæ non potest facere fructum bonum. Bonas verò missas esse ad reprimendam malitiam gentis tenebrarum. Hunc errorem destruit Aug. in lib. de duabus animabus: & in lib. contra Fortunatum quendam Manichæorum presbyterum. Et hæc sunt verba Aug. in lib. de duabus animabus. Quæro ergò ab eis: vtrum peccasse videretur, de cuius manu dormientis scripsisset alius aliquid flagitiosum? quod quis dubitet eos esse negaturos? Quæro etiam si aliquis valentior alterius vigilantis & scientis, sed omnino nolentis manu aliquid mali fecisset, vtrum vigilans & sciens, sed nolens, vllo peccati nomine teneretur? Respondebunt nihil istum omnino peccasse. Quid si dormiens ille iam sciret quid alius de manu facturus esset, & de industria plus ne expergisceretur à somno sedaret: nunquid ei quidquam somnus ad innocentiam suffragaretur? Respondebunt quod non. Quid si alius vigilans & sciens, volens superatus est vt aliquem prætenta defensione deciperet: quid ei vt peccato careat profuit impotentia, quamuis resistere non valeret? Quibus concessis, colligo nusquam nisi in voluntate esse peccatum. Et subdit: Peccatum

sine vo-

sine voluntate esse non posse, omnis mens apud se conscriptum legit. Voluntas verò, vt ipse dicit ibidem, est animi motus cogente nullo ad aliquid vel non admittendum, vel adipiscendum. Peccatum verò est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vetat. Et subdit, has duas diffinitiones voluntatis & peccati recipiens Manichæorum hæresim condemnat. Nam illud malum genus animarum si antequam bonum misceretur non habebat aliquam voluntatem, sine peccato erat atque innocens. Quòd si voluntas inerat, ergo volebat aliquid adipisci vel non admittere. Illud autem aut bonum erat, aut bonum putabatur: sed nihil tale in suo genere erat: ergo illud bonum quod extra erat appetebat: ergo bonam voluntatem habebat. Præterea opinionem boni habebat: ergo non erat summè malum. Et paulò post: Nunc illud genus videamus quod ita ipsi laudant vt ipsam Dei substantiam dicant esse. Et cùm manifestum sit non peccare animas in eo quòd non sunt tales quales esse non possunt: vnde iam constat animas alias non peccare: relinquitur vt non tribuantur peccata nisi bono generi animarum & substantiæ Dei. Præterea nunquam negauerunt, dari veniam peccatorum cùm fuerit quisquam ad Deum conuersus. Negant etiam malum genus animarum bonum posse fieri & regnum Dei possidere. Restat igitur vt non solum ipsas quas de substantia Dei perhibent, sed ipsas solas peccare fateantur. Sed dicunt quòd mali commistione coguntur: sed si illa coguntur vt resistere non possint, non peccant. Si possunt, & propria voluntate consentiunt. Cur hoc malum in summo bono cogimur per eorum doctrinam inuenire? Summum bonum vocat animam quam dicunt esse de diuina substantia. Contra Fortunatum sic destruit hunc errorem August. In primis, inquit, summum errorem puto Deum ex aliqua parte esse violabilem aut coinquinabilem, aut corruptibilem credere: & hoc vestram hæresim affirmare scio, sed non his verbis. Dicitis enim Deum omnipotentem cum videret quanta labes & vastitas immineret regnis suis nisi aliquid aduersæ genti opponeret & ei resisteret, misisse hanc virtutem, de cuius commistione cum malo & gente tenebrarum mundus sit fabricatus. Hinc esse quòd hinc animæ bonæ laborant, errant, corrumpuntur, vt necessarium haberent liberatorem qui eas ab errore purgaret, & à commistione solueret, & à seruitute liberaret. Sed nephas puto credere Deum omnipotentem aliquam aduersam gentem timuisse aut necessitatem esse passum, vt nos in ærumnas præcipitaret. Item in eodem. Si enim potest aliquid nocere Deo, non est inuiolabilis. Si non potest aliquid ei nocere: quid ei erat factura gens tenebrarum contra quam dicitis bellum gestum esse à Deo ante mundi constitutionem? Responde ad illud breuissimum. Si poterat ei nocere, non est inuioalabilis: si non poterat, crudeliter huc nos misit vt nos ista patiamur. Item in eodem: Quæro à te quomodo habeamus peccata si natura contraria nos cogit facere quod facimus? Qui enim cogitur aliquid necessitate facere, non peccat. Item quæro de indulgentia peccatorum cui detur; nobis aut genti tenebrarum? Si genti tenebrarum, regnabit & ipsa cum Deo. Si autem nobis, manifestum est quòd voluntate peccauimus. Nihil enim mali fecit qui nihil sua voluntate fecit. Idem in eodem: Prudentum est æstimare & fidelium quæ sit fides purior & maiestate Dei dignior. Quæ ergo erit illa vbi asseritur vel virtus Dei, vel pars aliqua Dei, vel sermo Dei posse commutari, violari, corrumpi, ligari? An ea vbi dicitur & omnipotentem Deum & omnem ipsius naturam & substantiam, nulla parte posse vnquam corrumpi? Item qui inuoluntariè peccat, non peccat. Si quis enim cæteris membris ligaretur ab aliquo & manu eius falsum scriberetur sine eius propria voluntate: quæro si hunc hominem posset iudex falsitatis crimine condemnare: Quid ergo anima quæ Dei pars est, cùm liberum arbitrium non habeat, mali fecit, vt adeò puniatur, aut pœnitentiam agat, aut veniam mereatur? Item si neque malum, neque peccatum nisi à natura contraria esse potest, pœnam ipsa sola potest mereri: non anima in qua non est peccatum, nec anima quæ non peccauit iussa est pœnitere. Nonne stultum & plenum dementiæ est vt gens tenebrarum peccauerit vt me pœniteat de peccatis, qui possum dicere secundum fidem nostram, quid feci? quid commisi? qui cùm tuis regnis vastitas immineret, necessitate oppressus sum, cui resistere non potui. Item inique fuit voluntas mittendi animam ad tantas miserias, cùm Deo noceri non possit. An Deus summè misericors vt modum imponeret naturæ contrariæ, ideo nos immoderatos efficere voluit?

SEquitur de Errore [illegible] qui ponit animas seminari vt corpora, idest, cum [illegible] cisione facta ab anima sicut à corpore. Contra quem primò est quod legitur Genes. [illegible] *nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, ait Adam per Spiritum sanctum: si esset anima de anima sicut os de osse, & caro de carne, debuit hoc Spiritus sanctus dicere. Vnde glos. August. super prædictum verbum: Si aliud, inquit, fiebat in fœmina quàm in viro, vt à carne animata anima eius duceretur non sicut viri aliunde corpus, aliunde anima [illegible] fiebat scriptura facere non debuit, nec ita factum putaremus sicut iam didiceramus: quia ergo non dixit, ex anima viri factam animam mulieris, innuit nihil aliud putandum quàm quod de viro fuerat dictum, scilicet *inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ*. Genes. 2. secundum glos. August. Inspirare est flare, vel sufflare. Flare verò hic dicitur flatum facere, idest, animam facere. Item legitur Eccles. 12. *Antequam reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad illum qui dedit illum*. Et Esa. 57. *Flatus ego faciam*. Et Arist. in lib. de Animal. dicit quòd solus intellectus diuinitus ab extrinseco prouenit. Præterea cùm anima rationalis immortalis sit, non est corruptibilis per corporis corruptionem: ergo non est generabilis per eius generationem. Sicut enim se habet generatio ad generationem, sic corruptio ad corruptionem. Item cùm anima simplex sit, non potest anima ab alia esse per decisionem: sicut corpus per decisionem est à corpore. Item si anima seminatur cum corpore, cùm irrita fluunt sine conceptibus semina, quomodo perit anima immortalis? vt ait Aug. ad Optatum. Item corruptibilibus substantijs quæ non possunt conseruare speciem suam in se, specialiter datum est multiplicare speciem suam, vt sic conseruetur in alio. Ergo cùm anima rationalis non sit corruptibilis, non est hoc datum ei: ergo non est anima rationalis ab anima. Item propinquissimum æterno est perpetuum: ergo cùm anima rationalis perpetua sit, immediate ipsa est à Deo qui æternus est. Non videmus aliquam substantiam perpetuam cui pura creatura conferat esse: ergo nec animæ rationali conferet. Item potentia creandi solius Dei est, vt prius ostensum est: anima verò rationalis per creationem est, ergo à solo Deo est. Quòd anima rationalis per creationem sit, ostendi potest sic. Aut anima rationalis ex nihilo est, aut ex aliqua materia præexistente. Si ex nihilo, ergo per creationem. Creare enim est aliquid facere ex nihilo. Si verò est ex materia præexistente, materia illa necessariò erat sub aliqua forma. Cùm enim materia corporalis non sit sine aliqua forma, nec spiritualis erit sine aliqua forma: ergo vel erat corporea, vel non erat corporea. Si corporea erat, non poterat ergo ex illa fieri anima quæ est incorporea substantia: simplex enim non fit ex composito, nec compositum ex simplici. Si verò erat incorporea, aut viuebat, aut non viuebat. Si non viuebat, erat ergo substantia incorporea non viuens, quod falsum est: nulla enim inuenitur substantia incorporea non viuens. Si verò viuebat: ergo erat vel Deus, vel angelus, vel anima, vel animal, vel planta, quod est inconueniens. Item materia illa rationalis erat antequam ex ea anima fieret, aut non. Si non, sed facta est rationalis quum ex ea anima facta est: ergo habens vitam irrationabilem materia animæ erat: quid ergo à pecoris spiritu distabat? vt ait August. Si verò erat rationalis, ergo iam vel angelus, vel anima erat. Præterea si esset spiritualis materia sicut corporalis oporteret quod ipsa esset continua existens, vbicunque est aliqua spiritualis substantia: vel quòd tot essent materiæ quot sunt spirituales substantiæ, quum ipsæ sint separatæ ab inuicem. Præterea quum illa virtus animæ quæ dicitur intellectus, operetur per abstractionem à materia, ipsa virtus immaterialis est: ergo & ipsa anima immaterialis est. Operatio enim sequitur naturam virtutis & virtus naturam substantiæ. Non est igitur anima ex materia præexistente, sed ex nihilo: ergo & per creationem, & ita à Deo. Item potentia rei effectæ subiecta est suæ causæ efficienti: potentia verò animæ rationalis, scilicet liberum arbitrium, nulli puræ creaturæ subiecta est, quum à nulla possit cogi: ergo nulla creatura pura causa efficiens eius est. Solus ergo Deus creator est animarum, vt fides catholica asserit.

CAPVT XVII.

De quinto Errore qui ponit Christum non habuisse veram humanam naturam.

CAPVT XVIII.

De Errore illo qui condemnat Ioannem Baptistam. Et de commendatione ipsius Ioannis.

SEquitur de errore 6. qui ex errore Manichæorum processit, qui condemnat Ioann. Baptist. Cui errori occasionem dedit quod legitur Matth. 11. *Cùm audisset Ioann. in vinculis opera Christi: mittens duos de discipulis suis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ex quo inferunt Ioannem dubitasse de Christo, quum interogauerit, & propter dubitationem condemnatum esse. Sed non sequitur si interrogauit quòd dubitauerit. Interrogauit enim Christus cuius esset imago denarij & superscriptio. Matth. 22. non tamen de hoc dubitauit. Item non sequitur, si dubitauit quòd propter hoc damnatus fuerit: non enim omnis dubitatio damnabilis est. Potuit dubitare vtrum Christus in propria persona descensurus esset ad inferos, & inde extracturus amicos suos, an per alium hoc esset facturus. Quòd propter illam dubitationem damnatus non sit, patet per hoc quod Christus postquam nuntij Ioannis redierant, tantum testimonium dedit Ioanni vocans eum angelum & plusquam prophetam, & dicens quod inter natos mulierum maior illo non surrexit. Et verisimile est quòd Ioannes sibi illud non interrogauerit, sed discipulis suis qui de Christo dubitabant, volentes eos per Christum certificari, quos Christus certificauit, ostendens signum impletum quod dederat Esaias de aduentu Christi. Esa. 35. *Deus*, inquit, *ipse veniet & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt &c.* Vnde Dominus ait: *Cæci vident, claudi ambulant &c.* Potuit etiam dare occasionem huic errori, quòd Ioannes Baptista non secutus fuit Christum, dicunt enim quòd si bonus fuisset, eum secutus fuisset. Sed hoc non sequitur. Multi enim boni fuerunt, qui tamen Christum corporaliter secuti non sunt. Noluit Christus quòd Ioannes eum corporaliter sequeretur, ne testimonium eius suspectum haberetur: & plus profuit ad confirmationem fidei testimonium quod Ioannes in absentia Christi tulit, quàm si illud in eius præsentia tulisset. Simile habes Matth. 5. de illo qui à dæmonio liberatus erat, qui rogauit Christum vt esset cum eo. Iesus autem non admisit eum, sed ait illi: *Vade in domum tuam ad tuos, & nuntia illis quanta tibi Deus fecerit. Et abijt, & cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur.* Plus profuit prædicatio eius in absentia Christi, quàm profuisset in eius præsentia. Vt autem manifesta fiat falsitas istius erroris, ponamus commendationes Ioannis quæ à scripturis sacris possunt haberi, quæ 16. sunt. Prima est, quòd à prophetis est prænuntiatus. Vt Esa. 40. *Vox clamantis in deserto.* De eodem habes Matth. 3. Et Marc. 1. Item prænuntiatus est Malac. *Ecce ego mitto angelum meum.* De eodem habes Matth. 11. *Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum.* Item prænuntiatus est in Psal. *Paraui lucernam Christo meo.* De eodem habes Ioan. 5. *Ipse erat lucerna ardens & lucens.* Secunda est, quòd angeli nuntiatione præuenta est eius conceptio & natiuitas, & non cuiuscunque angeli, sed eius qui Christi conceptionem prænuntiauit. Lucæ 1. *Ego sum Gabriel qui asto ante Deum.* Tertia est, quòd de parentibus sanctis miraculosè natus est. Lucæ 1. *Erant iusti ambo &c.* Et pòst: *Non erat illis filius, eò quòd esset Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.* Quarta est, quòd ante fuit sanctus quàm natus. Luc. 1. *Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ.* Quinta est, quòd fuit propheta, ita quòd in vtero prophetare incœpit, dum exultando in vtero, testimonium Christo dedit. Lucæ 1. *Vt facta est vox salutationis tuæ auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Absque dolo fuit testimonium illud. Nec solum fuit propheta, sed etiam plusquam propheta. Matth. 11. Quia Christum digito demonstrauit. Ioannis 1. Sexta est, quòd fuit angelus nomine & virtute, licet non natura. Matth. 11. Chrysost. Puto si non est audacia dicere, quòd gloriosior est Ioannes quia homo fuit, & propter meritum virtutis angelus est vocatus, quàm nomine & natura angelus fuisset. Septima est, quòd Christum baptizare meruit. Matth. & Luc. 3. Octaua est, quòd vocem patris audire dignus fuit, dicentis: Hic est filius meus dilectus. Matth. 3. Nona est, quòd Spiritum sanctum super Christum in specie columbæ descendentem vidit, & dictum est ei à Patre: *Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Decima est, quòd tria merita quibus debetur aureola, habuit

(Margin notes: Commendationes Ioannis Baptistæ. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.)

habuit

[illegible] prædicator fuit. Vndecima est, quòd [illegible] & Iudæis 11.
[illegible] 12.
[illegible] 13.
[illegible] 14.
[illegible] 15.
[illegible] 16.
[illegible]
Psal. 32.
Psal. 66.
[illegible] Psal. 2.
[illegible] dicitur de sapientia [illegible]: Ab

æterno ordinata sum, antequam terra fieret: necdum erant abyssi, & ego iam concepta [illegible] Eccles. 24. *Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam.* Et Michææ 5. [illegible] ad Bethleem: *Ex te egredietur qui sit dominator in Israël: & egressus eius ab initio à diebus æter[nitatis] eius* De Deitate verò filij habetur Esaiæ 7. *Vocabitur nomen eius Emanuel.* Et Ma[tth.] *Idem verbum sumitur.* Et sequitur: *Quod est interpretatum, nobiscum Deus.* Et Esa. 9. [illegible] *Paruulo nobis nato. Vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis &c.* Eiusde[m] *Deus ipse veniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum &c.* Et Baruch 3. *Hic est [Deus] noster, non æstimabitur alius aduersus eum &c.* Et pòst: *In terris visus est, & cum hominibus [con]uersatus est.* Et Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas.* Omnipotentia non potest esse nisi Deo. Et Ioann. 1. dicitur: *Et Deus erat Verbum.* Et pòst: *Omnia per ipsum facta sunt.* Et [ite]rum: *Et verbum caro factum est.* Ex quibus verbis manifestè apparet Christum verum [esse] Deum. Et eiusdem 5. dicit Ioannes de Christo: *Patrem suum dicebat, æqualem se faciens De[o].* Et ad Roman. 9. *Ex patribus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.* Item ad Hebræo. 1. dicitur de filio: *Per quem fecit & secula.* Et iterum: *Qui quum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius.* Et Philip. 2. *Non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo.* Item quum in cognitione eius consistat vita æterna, secundum illud Ioan. 17. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum:* pa[tet] ipsum esse Deum. Vita enim æterna est beatitudo. Beatitudo verò est in summo bono. A[d] idem facit quòd credentibus in se dat vitam æternam. Ioan. 17. Dare enim vitam æterna[m] solius Dei est. Et 1. Ioan. vltimo: *Scimus quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum vt co[g]noscamus verum Deum, & simus in filio eius vero: hic est verus Deus, & vita æterna.* Et Actu. [10.] *Annuntians pacem per Iesum Christum,* hic est omnium Deus. Quod in Christo non solum e[st] natura humana sed etiam diuina, patet ex eis quæ leguntur in Ioanne in diuersis locis. Prim[ò] ex hoc quod legitur eiusdem 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo: filius homi[nis] qui est in cælo.* Erat ergo in cælo Christus, quum verba illa loqueretur in terris, quod non e[rat] secundum humanam naturam, sed secundum diuinam. Ad idem facit illud Ioann. 8. *An[te]quam Abraham fieret ego sum,* non enim ante Abraham fuerat, secundum humanam natura[m.] Et Lucæ 10. *Videbam sathanam quasi fulgur cadentem de cælo.* Hoc non erat secundum hu[ma]nam naturam: cùm sathanas de cælo cecidit. Ioann. 8. *Ego principium qui & loquor vo[bis.]* De Spiritu sancto legitur Genes. 1. *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Et Iob 26. *Spi[ritus] eius ornauit cælos.* Ex quo verbo patet spiritum illum esse Deum. Ornatus enim cælon[um a] Deo fuit. De eodem spiritu habetur in Psalm. *Spiritu principali confirma me.* Et iterum: [*Spi*]*ritum sanctum tuum ne auferas à me.* Item: Sapient. 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terra[rum.]* Ex quo similiter patet eum Deum esse. Nulla enim creatura orbem terrarum replet. [Et] Esai. 44. *Effundam spiritum meum super semen tuum.* Et eiusdem 11. *Requiescet super eum [spiri]tus Domini.* Et 16. *Spiritus Domini super me.* Et Matth. 1. dicitur de beata Virgine: *In[uenta] est in vtero habens de Spiritu sancto.* Cùm fides catholica pro certo habeat beatam virgi[nem] non concepisse de creatura aliqua, patet Spiritum sanctum cuius operatione concepit cre[atu]ram non esse. Ad idem Matth. 3. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Quum interior ba[ptis]mus seu mundatio peccatorum solius Dei sit, Spiritus sanctus qui interius mundat, Deu[s est.] Item in eodem: *Vidi spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se.* No[n est] spiritus ille creatus: quum spiritus creatus qui in Christo erat sanctior esset omni alio [spiritu] creato. Item eiusdem 10. *Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus Patris vestri qui loqu[itur] in vobis.* Aut dicitur spiritus patris spiritus à patre creatus. Et sic omnis spiritus esset spirit[us] patris. Aut dicitur spiritus patris qui est de substantia patris vt pars eius, quod non potest es[se,] quum substantia diuina simplicissima sit: aut qui est ipsa substantia patris, & sic est Deus. A[d] idem facit quod legitur eiusdem vlt. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus sanc[ti.]* Nisi Spiritus sanctus esset Deus vt Pater & Filius, non præciperet Deus baptizari in nomi[ne] Spiritus sancti, vt in nomine Patris & Filij. Item Ioann. 16. *Expedit vobis vt ego vadam, Si*

[Margin notes: In Christo natura est & humana & diuina. — Psal. 50. Ibidem.]

Proce-
dit Sanc-
tus spi-
ritus à
Deo &
filio.

Æqualitas Tri-
nitatis
[illegible]

Similitudo Trinit. in creaturis.

[illegible]

[illegible] similitudinem Trinitatis in anima assignat: ut scilicet intel[illegible]

nimæ
mmor.
alitas
roba:
ur.

vel cor-

fupe

ftrui-

du-

nimæ
mmor.
alitas
roba
ur.

vel cor-

fepe

du-

impleri, corpus tradetur ei fini quo appetitus eius naturalis non impleretur. Præterea quum constat animæ perpetuæ non sufficere organum, necessario corruptibile ex prima ordinatione corpus humanum non fuit tale: ergo quum per Christum restauratio perfecta fiat, perpetuum corpus animæ tradetur: fiet ergo resurrectio corporum. Item quum aliquæ actiones corporales sint meritoriæ, vt opera misericordiæ, de quibus legitur. Matth. 25. caro sicut socia animæ est in merito: sic socia debet esse eius in præmio: & ex quo partem pretij soluit, partem debet habere lucri: quod non erit nisi caro resurgat, ergo ipsa resurget. Item corpus humanum finis est cęterorum corporum: ergo quum inter cætera corpora quædam habeant esse perpetuum, corpus humanum habiturum est esse perpetuum. Finis enim melior est his quæ sunt ad finem: quod autem est diuturnius melius est. Item corpora quæ habēt esse perpetuum, habent illud ex Dei bonitate, & ad creaturę vtilitatem non ad vtilitatem Dei, quum bonorum ipse nostrorum non egeat, nec ad vtilitatem creaturæ purè corporalis, quum illa nullius boni sit perceptiua. Item non principaliter ad vtilitatem creaturæ pure spiritualis, cum illa creatura corporali non egeat: ergo ad vtilitatem creaturæ partim spiritualis & partim corporalis quę non videtur esse nisi homo. Si verò aliquæ creaturæ corporales propter hominem habent esse perpetuum multo fortius homo habiturus est esse perpetuum. Item aut corpus humanum se habet solum ad animam vt organum ad tempus necessarium, aut non. Si primo modo, quæ caussa est quod anima tantum doleat, quū illud organum graue & onerosum separetur ab ea quod nō est amplius ei necessarium? quis sapiens doleat cum à naui exit ad portum securum? Si verò non se habet vt organum solum, sed vt materia cum qua anima perficit speciem vnam rerum & creaturam nobilissimam cùm creaturæ minus nobiles esse perpetuum habeant, homo etiam esse perpetuū habiturus est. Item quum anima rationalis habeat aliquas vires quæ sine corpore non possunt perfici, vt prius ostensum est: aut ipsa non perficietur omnino in futuro, aut corpus ei iterum vnietur. Item duæ causæ vnionis animæ ad corpus assignantur à Gregorio Nazianzeno: vna, vt per agones certaminum quæ ei insunt aduersus terrena, cælestis gloriæ hæreditatem acquirat, & sicut aurum igne præsentis vitæ ærumnarum probetur examine. Alia causa est, vt hanc deteriorem naturam corporis secum trahat, ac sursum supernis sedibus collocet: vnde vna caussa vnionis eius est bonum animæ, alia bonum corporis: vtraque autem causa requirit vt corpus resurgat. De prima patet. Iustum est enim vt caro quæ fuit socia in certamine socia etiam sit in gloria. De secunda idem manifestum est.

CAPVT XXIII.

De errore illo qui dicit vnumquemque posse saluari in sua fide vel lege.

SEquitur de errore illo qui ponit vnumquemque saluari in sua fide vel lege, ex quo credit eam esse bonam & Deo placentem. Cui errori occasionem dedit quod cogitauerūt tantam paucitatem esse saluandorum si soli Christiani boni saluarentur. Dixerunt enim: Quum Deus non sit minus pronus ad miserandum quam ad puniendum, quomodo tam pauci saluabuntur, s. Christiani, & illi non omnes, sed solum boni qui pauci sunt respectu malorum? Multitudo etiam Iudæorum & gentilium damnabitur: quare ergo Dei misericordia tantam multitudinem creauit, quum pręuideret eam damnandam? Et dicendum est contra huiusmodi errorem quod non est mirum si pauci sint saluandi comparatione eorum qui sunt damnandi: viliorum n. semper est maior multitudo, quam pretiosorum: vt ferri & plumbi, quam auri & argenti: & lapidum communium, quam gemmarum: & quercuum, quam cedrorum vel palmarum. Et maior est aceruus paleæ quam grani, & maior numerus stultorum quam sapientum. Eccl. 1. *Stultorum infinitus est numerus*. Sic *multi sunt vocati, pauci vero electi*. Matt. 20. Præterea quū in tanta multitudine hominum pauci sunt reges temporales: quid mirum si pauci habituri sunt regnum cæleste? Item quum pauci ad regnum cælorum venire curent: quid mirum si pauci perueniunt? Quomodo enim peruenient si peruenire nolunt? Item quid mirum si pauciores ascendant in cælum quam descendant in infernum: cum facilius sit descendere quam ascendere? Et si pauciores intrant per angustam portam paradisi, quam per latam portam inferni. Matth. 7. *Intrate per angustam portam,*

tam, quia lata est porta & spatiosa via qua ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quod angusta porta & arcta via qua ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

Falsitas dicti erroris sic potest manifestari. Si aliquis volens corporaliter ambulare, nollet præuidere vitæ pericula cum posset, sed oculis clausis aut auersis à via vellet incedere, meritò imputaretur sibi si quid ei mali ex hoc accideret. Item si quis vellet ire ad aliquem locum viam ignorans, & peritum habens qui viam ostenderet, & ducatum præberet, & nollet sibi viam ostendi vel ducatum præberi: meritò imputaretur ei si quid mali ei ex hoc accideret. Hæc duo cuiuslibet animus bene dispositus audita approbat: ergo cum pericula spiritualia magis sint periculosa, & ideo magis cauenda: si quis circa illa negligens fuerit, præuidenda vel præcauenda: meritò ei imputabitur cum periculum ceciderit ex negligentia quærendi viam veritatis & salutis, vel ductu propriæ rationis, vel quærendo ab alio, quam circa eam credit esse adeo instructum, vel implorando diuinum auxilium, cum aliud consilium ei desit: negligentia est culpabilis & damnatione digna. Vnde de illo qui ignorans est ex negligentia huiusmodi, verum est illud 1. Corinth. 14. *Ignorans ignorabitur.* Dauid: *Noluit intelligere vt bene ageret.* Gloss. potuit intelligere vt bene ageret, sed noluit: itaq; veniam non habet. Ambrosius: Qui possent scire si vellent studium adhibere, non nescientes se contemptores iudicabuntur. Si verò aliquis seductor sub prætextu catholici doctoris alicui simplici errorem prædicet, pie credendum est quod Deus cor simplicis auertet, ne ille errori sibi periculoso credat, nisi negligentia eius vel alia culpa obsistat: *custodit enim Deus omnes diligentes se,* vt legitur in Psal. Et Prouerb. 2. *Custodiet rectorum salutem & proteget simpliciter gradientes.* Idem intelligendum est in illo casu in quo aliquis inuenit doctores contrarios, vnum fidelem & alium infidelem: nec sufficit ex proprio sensu vel ex dictis eorum, vel ex vita discernere, cum credendum sit. Dei enim misericordia ei non deerit, nisi in pulsando ad eam negligens fuerit. Infideles verò negligentes valde sunt, & inuestigando per seipsos salubrem veritatem, inquirendo ab alijs, & implorando diuinum auxilium, & in faciendo veritatem quam ipsi nouerunt. Qui verò negligit facere bonum quod nouit faciendum, non meretur accipere notitiam faciendi id quod nondum nouit. Qui vero in talento intellectus quod iam accepit fideliter negociatur, dignus est vt talento eius addatur. Matth. 25. Si verum esset quod ponunt qui sunt prædicti erroris, nihil esset virtus vel vitium simpliciter. Credenti enim de virtute quod esset vitium, vitiosum esset agere secundum virtutem. Et credenti de vitio quod esset virtus, esset virtuosum agere secundum vitium. Secundum hoc idem valeret error erranti quod veritas eam cognoscenti. Quædam vtilia ad destructionem dicti erroris, require supra in cap. vbi ostensum est quod vnita sit fides vera. In hoc verò quod Deus creauit tantam multitudinem hominum quam præuidebat esse damnandam, mirari debeo diuitias bonitatis Dei, quæ tantæ multitudini tot & tanta dedit bona, quum tamen præuideret eos futuros ingratos. Mireris etiam peruersitatem hominum qui largitorem omnium bonorum donis eius impugnant. Nec solum ad Dei misericordiam debes habere oculum: sed etiam ad Dei iustitiam quæ non minor est quam eius misericordia, quæ illos quos misericordia creat, pascit, & regit, & seruat, ingratos de acceptis beneficijs meritò damnat. Quid mirum si iustitia peccatoribus reddit quod meruerunt? Nemo miratur de hoc quod ignis calefacit, vel sol illuminat, vel Dei misericordia bonis beneficia tribuit: sic mirari non debes si iustitia Dei eos qui rebelles sunt Deo punit. Non miratur aliquis si quod seminat aliquis hoc metat: sic mirandum non est si peccatores mala metant quæ seminant. Eccl. 7. *Noli facere mala, & non te apprehendent.* Et iterum: *Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum.* Galat. 6. *Quæ seminauerit homo, hæc & metet.* August. Dicet aliquis: si Deus vellet, isti boni essent: sed melius voluit vt quod vellent essent: si boni, non infructuosè: si mali, non impunè. Eccl. 15. *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui.* Et Paulo post: *Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam: ante hominem vita & mors, bonum & malum quod placuerit ei dabitur illi.* Mirari etiam debes sapientiam & bonitatem Dei, qui pœnis malorum vtitur ad bonum electorum. Inæstimabile enim gaudium erit electis in futuro cùm perfectè agnoscent pulchritudinem diuinæ iustitiæ: quam tanto plus amabunt, quanto amplius agnoſ-

[Margin notes: Psal. 35. (beside "est illud 1. Corinth. 14."); Psal. 144. (beside "pa obsistat"); Mira Dei bonitas. (beside "bonorum donis eius impugnant")]

[illegible] tanto amplius gaudebunt, quanto amplius agnoscent & amabunt. Psal. *Lætabitur [illegible] vindictam.* Item: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Duplex erit [illegible] scilicet misericordia electorum, & iudicium reproborum. Gregor. Om- [illegible] quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur: quia autem iustus est, ab iniquo- [illegible] in perpetuum nõ sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio deputati sua quidem [illegible] puniuntur, & tamen ad aliquid ardebunt: f. vt iusti omnes & in Deo videant gaudia [illegible] & in illis respiciant supplicia quæ euaserunt: quatenus tanto magis in æternum [illegible] debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ [illegible].

CAPVT XXIV.

[illegible] qui dicunt animas in mortali peccato decedentes non puniri æternaliter.

[illegible] de errore eorum, qui dicunt animas, quæ in peccato mortali decedunt non punien- [illegible] naliter. Qui error valde periculosus est: funditus n. destruit sapientiam, & bonitatem [illegible] hominum cùm euacuet timorem Domini, qui est principium sapientiæ. Prouer. 1. [illegible] *est iustificatio.* Eccle. 1. *Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non* [illegible]. Error iste dum impunitatem hominibus promittit, pronitatem ad peccandum [illegible] impunitas enim est nutrix transgressionum: vt ait Ber. Huic errori occasionem da- [illegible] Matth. 7. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis,* & illud Apoc. 18. *Quan-* [illegible] *in delicijs fuit: tantum date ei tormentum & luctum.* Non esset, inquiunt, mé- [illegible] secundum mensuram culpæ, si peccato momentaneo pœna æterna redderetur. Sed [illegible] intelligenda sunt, vt sit comparatio in genere, vt qui multum peccauit, mul- [illegible] qui minus peccauit, minus, & qui amplius amplius: non quod sit necesse pœna [illegible] secundum durationem, imò pœna quantum ad durationem [illegible] maior po- [illegible] Sicut multipliciter potest ostendi. Et primo per pœnas ab humano iure po- [illegible] amplius durant quam peccata pro quib. inflicta sunt durauerint. Aug. 21. libr. de [illegible] genera pœnarum in legibus esse scribit Tullius, damnum, vincula, verbera, ta- [illegible] exilium, mortem, seruitutem. Quid horum est quod in breue tempus pro [illegible] celeritate coërcetur, vt tanta vindicetur morula, quanta deprehenditur perpe- [illegible] Demum bellum acquirit perpetuam seruitutem. Præterea cùm perpetra- [illegible] peccatio spiritualis sit, quid mirum si à vulneratione breuissimi tẽporis relinqua- [illegible] durationis aut etiam mors à qua non est regressus ad vitam miraculose? Item [illegible] peccati casus sit in profundum, quid mirũ si casus iste breuissimo tempore fiat, [illegible] cecidit in profundo multo tempore maneat? Item cũ perpetratio peccati trans- [illegible] non est mirum si mutilatio quæ perpetua est naturaliter pro illa infligatur cùm [illegible] peccati ligatio sit peccantis, secundum illud Prou. 5. *Funib. peccatorum suorum* [illegible] non est mirum si ille qui ligatus est breui tempore diu ligatus maneat. Item [illegible] voluptate se vendat: quid mirum si emptori eius acquiratur ius perpetuum? [illegible] non minor sit Dei iustitia quam misericordia, nec minus sit æterna: quare mira- [illegible] Dei iustitia æternaliter puniat malos, & non miratur quod Dei misericordia [illegible] remunerat bonos, cùm parium causarum pares soleant esse effectus? Præterea per se [illegible] quod qui addit super peccatum suum contumaciam, seu impœnitentiam, auget me- [illegible] quantum durat iniuria, debet durare & pœna: quia ergo existens in inferno ad- [illegible] suũ contumaciam vel impotentiam (nulla n. vera pœnitẽtia vel emendatio [illegible] tamdiu durat Dei iniuria, quandiu ei non emendatur: merito durabit semper [illegible] peccator peccauit in suo æterno vsq; ad mortẽ in peccato perseuerando, [illegible] in æterno Dei. Pet. 4. lib. Dial. Scire velim quomodo iustũ sit vt culpa quæ [illegible] est, sine fine puniatur. Greg. Hoc recte diceretur si districtus iudex non cor- [illegible] facta pensaret. Iniqui n. ideo cũ fine deliquerũt, quia cũ fine vixerũt. Nã volu- [illegible] si potuissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare: Ostendunt n. quia in pec-

 cato

cato semper viuere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum viuunt. Ad magnam [illegible] dicantis iustitiam pertinet vt illi nunquam careant supplicio, [illegible] hac vita nunquam [illegible] runt carere peccato. Aug. Quia æternam habere voluit peccati [illegible] niet vindictæ feueritatem. Item maculatio imaginis diuinæ semper manet in [illegible] nati: vnde cum peccatum quantum ad maculam semper maneat, pœna peccati [illegible] manebit. Aug. Meritò in cælesti ciuitate imaginem ipsorum ad nihilum rediget Deus, [illegible] sua terrestri ciuitate imaginem ipsius ad nihilum redigerunt. Item quanto minus [illegible] Deo quod ei præfertur, tanto maior ei contumelia infertur. Cum ergo omne quod [illegible]

Quid peccare sit.

potest in infinitum minus bonum sit, Deo quidquid ei præferatur, infinita cõtumelia [illegible] omni autẽ mortali peccato aliquid ei prefertur. Peccare n. est secundũ Aug. spreto incommutabili bono bonis cõmutabilib. adherere. Omni ergo mortali peccato infertur Deo infinita cõtumelia: merito ergo à Deo pro quolibet mortali infertur infinita pœna. Itẽ si quis peccaret in aliquẽ æqualẽ sibi, aliquantũ peccaret in eum: & si simile peccatum cõmitteret in maiorẽ, magis peccaret, vt si in sacerdotem: & si in maiorem sacerdote, vt in episcopum, & tunc magis peccaret. [illegible] go si peccat in Deum qui in infinitum maior est quolibet puro homine, in infinitum [illegible] peccat. Cum ergo infinitum sit peccatum in quo quis contemnit Deum, merito infinita [illegible] ei debetur. Item obligationes & transgressiones proportionales sunt: qui æqualiter tenentur [illegible]

Obligatio hominis in Deum infinita.

aliquid faciendum, æqualiter peccant non faciendo illud: sed obligatio qua quis tenetur [illegible] obedire & seruire, infinita est: ergo culpa transgressionis est infinita. Quod obligatio sit infinita, sic probatur: Non est possibile quod creatura rationalis liberet [illegible] debito obediendi vel [illegible] uiendi Deo: cum ergo obligatio illa sit intransibilis, infinita est. Præterea si quis dedisset [illegible] le marcas gratis alicui, aliquantulum esset obligatus ei: [illegible] oculus vel lingua in [illegible] nitũ pretiosior sit mille marcis auri, in infinitũ magis obligatus est homo Deo ratione [illegible] culi vel lingue, quã esset ratione mille marcarũ auri. Quid ergo erit de obligatione ratione corporis, & quid de illa quę est ratione animę, quę in infinitũ est melior corpore? Patet ergo quod obligatio obediẽdi vel seruiẽdi Deo infinita est. Itẽ si anima rationalis nõ deberet durare nisi per diẽ vnã, tamen esset obligata Deo ratione diuinæ vitæ aliquanta obligatione: & si per duas dies, ratione vitę duorũ dierũ esset obligata duplo maiori: & sic ascẽdẽdo. Ergo ratione infinitę vitę obligata est Deo obligatione in infinitum maiori. Quum ergo obligatio infinita sit, [illegible] transgressionis est infinita: & ideo merito debetur ei infinita pœna. Item quum opera Dei [illegible] uersa completa sint, opera iustitiæ eius diminutionem non habebunt: & sicut retributiones perpetuæ erunt, ita & vindictæ & pœnæ perpetuæ erunt. Præterea quum mala merita [illegible] nostra sint, bona verò merita fere omnino sint Dei, magis debeatur nobis de iustitia pœna [illegible] lorum meritorum, quam bonorũ præmia: ergo magis sumus puniendi de iustitia pro malis meritis, quam remunerandi pro bonis. Si ergo æternaliter pro bonis aliquis est remunerandus, [illegible] naliter, pro malis erit aliquis puniendus. Item proportionalia sunt peccata pœnis: si ergo [illegible] comparatio peccati ad peccatum, non erit comparatio pœnæ ad pœnam. Cum ergo [illegible] comparatio peccati eius qui furatus est ouem, & peccati eius qui occidit hominem innocentem, non erit comparatio pœnæ ad pœnam: ergo si pœna primi peccati est temporalis, pœna [illegible] erit perpetua: ergo Deus aliquos perpetuo punit. Si fortè ad hoc dicatur, quod licet possibile [illegible] aliquem mereri pœnam æternam: tamen clementia Dei non sustineret eum puniri tanta pœna. Quærimus ab eo, vtrum sustineret Deus eum puniri aliqua pœna, vel nulla? Si nulla, euacuatur Dei iustitia. Si aliqua, ergo vel temporali vel æterna. *Si æterna habeo propositum. Si temporali*, quum pœna temporalis comparatione æternę minus sit quam leuatio vnius festucæ de terra, respectu excoriationis vel detruncationis capitis. Sicut iudex deridendus esset si eum [illegible] meruisset excoriationem vel capitis detruncationem puniret, leuatione festucæ de terra: sic ridiculosa esse videretur Dei iustitia, si debitorem pœnæ æternæ puniret sola pœna temporali. [illegible] de adhuc euacuaretur Dei iustitia. Item legitur Esaiæ vltimo. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum nõ extinguetur*. Hier. Ignis ille tãdiu succenditur quandiu habet materiã qua vorax flamma pascatur. Materia ista mala voluntas est quæ semper viuet in dãnatis: ideo ignis ille nunquã

extinguet.

extinguetur. August. Voluntas punitur siue supplicio animi, siue corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipsa plectatur in pœnis. Ioann. 20. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Glos. Cuius vita mortua fuit in culpa, eius mors viuet in pœna. Item non consumetur in morte: sed vt sine fine crucietur, viuere sine fine compellitur. In Psalm. *Mors depascet eos.* Glos. Hoc dicitur à simili iumentorum quæ non radicitus herbas vellunt, sed summitates capiunt: vnde iterum herbæ nascuntur ad pastum. Sic & illi morte repasti reuiuiscunt, quia non deficiunt. Gregor. Morte immortali morientur impij. Bern. in Epistolis: Ob hoc inflexibilis & obstinatæ mentis punietur æternaliter malum licet temporaliter perpetratum: quia quod breue fuit tempore vel opere, longum esse constat in pertinaci voluntate. Auctoritates Noui Testamenti quæ pœnarum æternitatem ostendunt, require suprà in cap. vbi destruitur error eorum qui ponunt animas non esse in corporibus humanis, sed dæmones inclusos, vt ibi agant pœnitentiam. Item meritò pœna æterna punientur, qui gloria æterna à malo reuocari noluerunt. Item quum bonitas Dei summè odiat malum, sicut summè diligit bonum: ipsa æternaliter puniet malum, sicut æternaliter remunerabit bonum. Item in præsenti tempus est operandi: in futuro verò non erit tempus operandi, sed pro opere facto hîc mercedem recipiendi. Eccl. 19. *Quodcunque potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos quò tu properas.* Non metet ibi aliquis quod hîc non seminauit: ergo qui male vixit hîc, & in malitia vitam finiuit, non saluabitur. Matth. 7. *Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus?* Sic ex malitia vitæ quam hîc aliquis habuit: non colligit ibi dulcedinem præmij. Merita etiam ibi mutari non poterunt: Eccles. 11. *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit.* Gregor. 4. libr. Dialog. Qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio præsentatur. Et vt breuiter dicamus, vita præsens disponit de futura: vnde quum futura vita sit sine fine, eo quòd animæ sint immortales: præsens vita præparat futuræ vel miseriam sine fine, vel felicitatem sine fine.

Psal. 48.

CAPVT XXV.

De Errore ponentium animas in charitate decedentes, nulla pœna purgatoria puniri. Et primò de errore illorum qui dicunt nullum peccatum esse veniale.

Sequitur de errore illo qui ponit animas eorum qui in charitate decedunt, nulla pœna purgatoria in futuro puniendas. Qui error habet tres errores sibi annexos. Primus est, quòd nullum peccatum est veniale. Secundus est quod quando dimittitur culpa, dimittitur & pœna: quod si decedat, nulla pœna purgatoria punietur. Tertius, quod suffragia Ecclesiæ non prosunt mortuis. Circa primum errorem notandum est quòd qui sunt illius erroris non sentiunt de Domino in bonitate, cùm credant eum pro quacunque offensa seruis suis irasci ad mortem. Dicunt enim omne peccatum esse mortale. Et est error iste improbabilissimus. Non enim est verisimile quod pater misericordiarum pro quacunque offensa filios suos exhæredet. Item verisimile est quod sicut habet gladium mortis æternæ quo vtitur in seruos maleuolos pro magnis offensis: sic habeat virgam correctionis vel purgationis transitoriæ, qua pro leuibus offensis vtatur in filios suos. Et sicuti non omnis infirmitas vel vulnus corporale ad mortem est: sic nec omnis infirmitas spiritualis mortalis est. Item sicut non omnis casus corporalis est ad confractionem colli, ita nec omnis casus spiritualis ad mortem est. Prouerb. 24. *Septies in die cadet iustus, & resurget.* Poëta: *Qui cadit in plano, vix hoc tamen euenit vnquam: Sic cadit vt tacta surgere possit humo.* Non proijciuntur vasa pretiosa omnino pro quacunque inquinatione, sed purgantur. Sic nec animæ. Et si in morte in aliqua immunditia inueniuntur: non tamen pro quacunque damnantur. Item si omne peccatum mortale est, cum omne dictum, vel factum, vel concupitum contra legem fit peccatum: omne factum dictum, vel concupitum contra legem Dei erit peccatum mortale: ergo ieiunare vel eleemosynam dare propter inanem gloriam, erit mortale peccatum. breuiter quum aliquid fiet de quo lex Dei dicit ne fiat, erit mortale peccatum: quod si verum est, nullus erit sine mortali peccato. Item quum opus virtutis fit, immediatè opus vitij seu peccatum erit; quod erit in superfluitate vel diminutione:

si verò omne tale opus est mortale peccatum, ergo quicunque in cibo excedet & potu mortaliter peccabit. Item quum malum sit priuatio modi, vel spei, vel ordinis, omne opus quod erit priuatum modo seu mensura debita, erit mortale peccatum: peccatum enim & mortale peccatum conuertibilia sunt, secundum hunc errorem. Ergo quicunque nimis amat filios suos, mortaliter peccat. Item cùm dicere alicui conuitium subitò ante perfectam deliberationem rationis malum sit: sic erit similiter mortale peccatum. Et idem erit in alijs operibus prohibitis, quòd ante perfectam rationis deliberationem mortalia peccata erunt. Et secundum hoc nullus est in præsenti vita qui vniuersaliter caueat à mortali peccato. Præterea in multis locis loquitur Sacra scriptura de peccato, quæ non possunt intelligi de illo mortali. Et exempli causa de paucis tangemus. Legitur Prouerb. 10. *In multiloquio non deerit peccatum.* Non potest hoc intelligi de mortali peccato: quia multotiens est multiloquium sine mortali. Item Eccles. 11. *Si diues fueris, non eris immunis à delicto.* Et Matth. 12. *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij*: ergo omne verbum otiosum peccatum est: sed non omne verbum otiosum est mortale peccatum: ergo aliquod peccatum est veniale. Item 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit; dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur.* Ligna, fœnum, stipula, venialia grossiora vel leuiora intelliguntur: sicut patet ex his quæ sequuntur. *Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauerit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Item legitur 1. Ioann. 1. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* De mortali peccato non videtur hoc posse intelligi, cùm illud non sit in amicis Dei. Item eiusdem 5. distinguit Ioannes peccatum ad mortem. Est ergo aliquod peccatum mortale, & aliquod quod non est mortale. Item in Psalmo: *Omnis homo mendax*, quod mendacium mortale intelligi non potest. Et Eccles. 7. *De negligentia tua purga te cum paucis.*

Psal. 115.

CAPVT XXVI.

De Errore ponentium quòd quando dimittitur culpa, dimittitur & pœna propter quod non oportet purgari.

Circa secundum errorem, notandum quòd error iste valde periculosus est, quum occasionem det peccatoribus ad Deum tardius conuertendi: Facit enim paris conditionis quantum ad impunitatem eos qui conuertuntur in fine vitæ suæ, & eos qui conuertuntur in iuuentute: nulla enim pœna secundum eos vtrique post mortem punientur. Error iste valde est improbabilis. Si enim Sacramentum pœnitentiæ delet vniuersaliter culpam & pœnam, sicut sacramentum baptismi: sic sacramentum baptismi non iteratur, ne facilitas veniæ homines faciliores faciat ad peccandum: sic sacramentum pœnitentiæ non debet iterari. Item ad quid monet Euangelium ad faciendum dignum fructum pœnitentiæ Matth. 3. si quum aliquis pœnitet, vniuersaliter dimittitur ei pœna sicut & culpa? Pœnitentia dum aliquis est in mortali non est meritoria: postquam mortale dimissum est, non videtur esse necessaria quantum ad solutionem à pœna, quum iam ille qui peccauerat secundum eos nullius pœnæ sit debitor: quare ergo tantum scriptura sacra monet ad pœnitentiam. Item quæ causa est quod his qui magis peccauerunt maior pœnitentia iniungatur, si tota culpa cum tota pœna dimissa est? Item constat quod antiqui patres multa pœna puniti sunt, & in exilio huius mundi, & etiam post mortem licet culpa mortalis esset eis dimissa. Fuerunt enim in inferno, donec Christus eduxit eos: secundum illud Oseæ 13. *Morsus tuus ero inferne.* Act. 2. *Quem Dominus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum teneri ab eo.* Apoc. 1. *Fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni.* Et Coloss. 2. *Delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, expolians principatus & potestates traduxit confidenter.* Et Ephes. 4. *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem.* Si illi debi-

debitores fuerunt pœnæ post dimissionem culpæ: videtur quòd non semper dimittatur tota pœna. Præterea si hoc esset, videretur euacuari iustitia Dei, & esse dedecus culpæ sine decore debitæ vindictæ. Item pœna proportionalis est culpæ; sed cùm peccator non imponit finem culpæ suæ, debetur ei pœna infinita & acerbior secundum quod culpa maior fuerit: ergo cùm peccator pœnitẽdo imponit finem culpæ, debetur ei pœna finita & transitoria, & maior vel minor secundum quod culpa maior vel minor fuerit. Præterea cùm Deus pater potius voluerit quòd proprius filius pœnam transitoriam pro genere humano solueret, quàm quod ipse eam remitteret, non est verisimile quod ita de facili pœnam peccatoribus remittat: quin saltem pœna transitoria eos puniat. Bern. Qui non parcit filio, nunquid parcet figmento? nunquid parcet seruo nequam? Si fortè dicatur quòd pœnitentes de peccatis in præsenti puniendi sunt in futuro: non ergo Dei misericordia magis propitia erit his qui differunt conuersionem suam vsque in finem vitæ, quàm his qui in iuuentute conuertuntur: cùm à primis pœnam non exigat: & ab alijs exigat: & benignior erit Deus in contemptores benignitatis suæ, quàm in alios. Rom. 2. *An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis?* Falsitas huius erroris apertè apparet ex illo verbo 1. Corinth. 2. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit: sic tamen quasi per ignem*: ergò aliqui saluandi in futuro punientur. Præterea nónne aliquis decedere potest cum nimio amore filiorum vel præsentis vitæ inuitus moriens, quem mors non videtur purgare cum eam volens non recipiat, qui necessariò post mortem purgabitur, & sic purgatus saluabitur? In Psalm. *Transiuimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium.* Psal. 65.

CAPVT XXVII.

De Errore ponentium quòd suffragia Ecclesiæ non prosint defunctis.

Circa tertium errorem qui ponit suffragia Ecclesiæ non prodesse mortuis, notandum quòd valde detestabilis est cùm in mortuos sæuiat. Quantum enim in se est, succursum Ecclesiæ aufert mortuis qui igne purgatorio cruciantur. Ipse facit contra illud Eccles. 7. *Mortuo ne prohibeas gratiam.* Si peccaret qui prohiberet eleemosynam dari ei quem crederet esse indigentem, vel etiam de quo dubitaret vtrum esset indigens: multo fortius peccant isti qui impediunt ne subueniatur eis qui igne cruciantur. Prouerb. 3. *Noli prohibere benefacere eum qui potest: si vales, & ipse benefac.* Falsitas huius erroris in parte apparere potest ex prædictis, cùm prius ostensum sit aliquem posse decedere cum venialibus, & cum debito pœnæ transitoriæ pro mortali: quia verisimile est quod Ecclesia pœnam illam possit soluere pro illis qui decesserunt exemplo capitis sui, scilicet Christi, qui peccata nostra tulit super lignum. 1. Petr. 2. Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.* Item cùm ad preces sanctorum aliquibus det Deus gratiam, & remittat pœnam æternã, verisimile est quòd ad preces eorum remittat pœnam purgatoriam. Item ad lachrymas Mariæ & Marthæ suscitauit Iesus Lazarum. Ioan. 11. Et ad preces Petri suscitatur Thabita à morte. Actu. 9. Ergo ad orationes sanctorum remittitur pœna purgatoria mortuis. Ad idem facit quod legitur 2. Machab. 12. *Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.* Et 1. Corinth. 15. *Si mortui non resurgunt, quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omnino non resurgunt, vt quid baptizantur pro illis?* Baptizari pro mortuis est facere opera quæ habent purgare. Et 1. Ioan. 5. *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita peccanti peccatum non ad mortem.* Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Cùm pro peccatis maximis viuentium rogandum sit, vt Stephanus rogauit pro lapidatoribus suis, & Christus pro crucifixoribus suis, non videtur intelligendum esse de oratione pro viuis, quod dicit Ioannes. Non pro illo dico vt roget quis, sed pro mortuis. Pro defunctis in mortali non est orandum vt saluentur: sed pro defunctis in veniali. Vnde super illud, *Est peccatum ad mortem: non pro illo &c.* dicit interli. Qui in hac vita non corrigitur, post mortem eius frustrà venia postulatur. Item Iacob. vlt. *Orate pro inuicem vt saluemini: multum enim valet deprecatio iusti assidua*: cùm oratio effusa in terra in cælo poneretur, iuxta verbum Gregorij, eodem modo & in purgatorio operabitur. Ad idem valet quod legitur beatus Andreas dixisse Domino cùm Deus differret exaudire eum orantem pro quodam sene qui in peccato carnis vsque ad septuagesimum annum fuerat: Pro defunctis in mortali non est orandum.

Domi-

Domine Deus pro mortuis obtinemus pietatem tuam: & nunc iste qui te nosse desiderat, cur non saluabitur? Tunc venit vox de cælo ad eum, dicens. Obtines Andrea pro sene. Si ad preces beati Andreæ Deus homini inueterato in peccato dedit gratiam, verisimile est quòd ad preces Ecclesiæ remittat pœnam purgatoriam. Præterea quid obstat quod preces Ecclesiæ his qui decesserunt in charitate non possunt valere, cùm Ecclesia sit in quo mereri potest? Illi autem qui in charitate decesserunt, cum sint amici Dei, in statu sunt in quo sunt digni hoc beneficio: Habent enim Dei gratiam, & eius gloriam expectant. Adhærendo etiam corpori Ecclesiæ tanquam membra dum viuerent dignos se fecerunt, & quodammodo meruerunt vt tales preces eis valerent si pro eis fierent. Cibus corporis communis est omnibus membris quæ sunt in corpore. Vnde cùm illi qui sunt in purgatorio membra sint Ecclesiæ & maximè indigentia, merita Ecclesiæ se debent extendere ad eos. Præterea eodem spiritu sancto viuificantur membra illa, quo viuificantur membra quæ adhuc sunt super terram: ergo remissio culpæ vel pœnæ, quæ donum est Spiritus sancti debet se extendere ad ea. Quod innuitur à Domino Matth. 12. *Qui dixerit*, (ait Dominus) *contra Spiritum sanctum verbum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro*. In qua sententia, vt ait Gregor. in 4. lib. Dialog. datur intelligi quasdam culpas in hoc seculo, quasdam verò in futuro posse laxari: quod enim de vno negatur, cõsequenter de quibusdam conceditur. Sed tamen hoc de paruis minimisque peccatis fieri posse credendum est: sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa, vel ab istis agitur qui culpam qualiter declinare debeant, sciunt. Præterea hoc ipsum pertinet ad gloriam Dei, quod ad preces sanctorum tales mortui à pœna liberentur. Deus enim gloriosus est in sanctis suis. Nec est contrarium diuinæ iustitiæ, quod ipse impleat voluntatem amicorum suorum, qui voluntatem ipsius pro posse suo implent. Idem enim velle idemque nolle, ea demum vera amicitia est, vt ait Sapiens. 1. Ioan. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit, nos fiduciam habemus ad Deum, quod quidquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus*

CAPVT XXVIII.

De causis errorum, quæ sunt octo ad præsens.

Causæ errorum in fide octo.

1. DEstructis erroribus qui catholicæ fidei aduersantur, tangendum est de causis errorum. De quibus octo assignare sufficiat. Prima est ignorantia capacitatis intellectus humani. Quidam enim non attendentes limitatum esse intellectum humanum, credunt eum capacem esse omnium: & ideo credunt illud non esse quod ab eo non capitur. Sicut si aliquis crederet circulum solis omnia continere, ipse crederet illa non esse quæ infra circulum illum non continentur. Similis error est in illis qui credunt non posse esse scientiam de magnitudine solis, & lunæ, & stellarum, quia ipsi non habent eam:

2. Secunda est auersio intellectus à credendis, & ab his quæ possunt hominem inducere ad credendum & conuersio ad errores. Quidam enim sic amant errores suos, vt contraria eis non velint cogitare, vel audire. Prouerbiorum 18. *Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius*. Non est datum homini videre post tergũ suum, nec videre sine intuitu: sic nec intelligere ea à quibus intellectus se auertit. Nolunt audire qui sunt in erroribus aliquid de miraculis, nec sacra eloquia, nec rationes doctorum quibus possent ad veram fidem induci; ideo non est mirum si remanent in erroribus suis.

3. Tertia est rerum subtilitas, & intellectus grossities. Qui turbidum habet visum, pilum qui ab alijs videtur non videt, sed non ideo contendere debet eum ibi non esse: non videt visus humanus quicquid videt aquilinus.

4. Quarta est distantia à credendis: quidam enim commorantur in sensibilibus qui longè sunt à credendis quæ sunt inuisibilia, non appropinquantes ad illa, nec studio, nec exercitatione: ideo non est mirum si illa non vident. Ipsi sensum volunt habere ducem ad credenda qui cæcus est quantum ad ea: vnde sic disputant de spiritualibus, sicut cæci de coloribus. Bern. super cant. Quomodo lux incassum circumfundit oculos clausos vel cæcos; sic *animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei*. August. Deus lux est non corporum,

porum, sed mentium: hanc lucem qui non videt, est quasi cæcus in sole. Quinta est negligentia 5.
quærendi Dei adiutorium ad ea credenda. Fides non est naturalis, imò est ex electione diuinæ bonitatis, & donum gratuitum. Si esset naturalis, eadem esset apud omnes: nec esset tanta dissensio de ipsa quanta est, ideo à Deo petenda est. Marc. 9. *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem & hoc non ex vobis, Dei enim donum est.* Et 1. Ioã. 5. *Dedit nobis sensum vt cognoscamus verum Deum.* Sicut sol non videtur nisi ex lumine suo: sic sol intelligentiæ non videtur nisi ex lumine suo, scilicet ex luce gratiæ quam infundit. Sed aliqui sunt vt vespertiliones solem non videntes de nocte quando volant, quia tunc sol non lucet super terram, de die verò eum non vident, quia tunc dormiunt: Sic isti solem intelligentiæ ideo non vident, quia in nocte sunt, cùm ipse eis non luceat, lucem gratiæ infundendo: non tamen 6.
propter hoc affirmare debent eum non esse. Sexta est obstaculum peccati. Quidam enim impudicitia operum suorum quasi obiectum manuum lumen solis intelligentiæ à se repellunt. Iob 24. *Ipsi rebelles fuerunt lumini.* Septima est superbia quæ est velut inflatio faciei interioris. 7.
August. in 7. libro Confess. Timore meo separabar à te, & nimis inflata facies claudebat oculos meos. Bernardus super Cant. Superbo oculo veritas non videtur, syncero patet. Et super illud Hierm. 49. *Arrogantia tua & superbia cordis tui decepit te.* dicit gloss. Omnis hæreticus arrogans: quia superbia facit hæreticum, non ignorantia. August. Superbia meretur illudi. Habacuc 2. Quomodo vinum potantem decipit, sic erit superbus. Vnde Gregor. de superbis. Tanto, inquit, à Dei luce longè sunt quanto apud se humiles non sunt. Octaua est affectio 8.
inordinata intellectum trahens ad contraria fidei: vt timor inordinatus, vel amor, vel odium. Affectio inordinata est velut lippitudo respectu oculi interioris. Augustinus. Si quis alteri digito solem ostenderit, & videre non potuerit, culpet potius oculi lippitudinem quàm digiti ostensionem: Hanc lippitudinem purgari oportet. August. Purgandus est animus vt prospicere illam lucem valeat. Timor multos retraxit ne crederent in Christum. Qui enim credebant in Christo, despiciebantur ab aliis, & extra synagogam fiebant: ideo qui gloriam amabant, & contemptum istum timebant: nolebant ad Christum conuerti. Ioan. 5. *Quomodo credere potestis qui gloriam abinuicem recipitis, & gloriam quæ à solo Deo est non quæritis?* Amor etiam diuitiarum & timor amittendi locum & gentem, Iudæos impediuit ne in Christum crederent. Amor diuitiarum oculus est auarorum, & amor diuitiarum est oculus voluptuosorum. Zach. 5. dicitur de impietate: *Hic est oculus eorum in vniuersa terra.* Prouer. 21. *Lucerna impiorum peccatum.* Ideo auaro videtur aliquid licitum quod aliis non videtur: quia auaritia est lucerna ei: secundum eam enim iudicat. Et luxurioso videtur illa quam nimis amat pulchra, cùm sit deformis quia amor facit eum errare in iudicio illo. Odium etiam intellectum multorum à fide auertit. Multi Valdenses odientes prælationem clericorum dicunt Deo obediendum esse, & non homini. Aliqui etiam ex eis dicunt solis prælatis bonis esse obediendum. Dicunt etiam ordinem non esse necessarium ad hoc quod aliquis liget vel soluat. Et quòd non sit necesse vt aliquis confiteatur peccata sua sacerdoti. Et quòd relaxationes quas Episcopi consueuerunt facere non valent. Nec suffragia Ecclesiæ prosint mortuis. Item timentes errores suos per iuramenta propalari: dicunt in nullo casu esse iurandum. Item timentes se occidi: dicunt in nullo casu esse hominem occidendum. Sic transierunt hæretici in affectum cordis.

Superbia facit hæreticum.

CAPVT XXIX.

De diuersitatibus fidei, quæ enumerantur.

VLtimo in tractatu de Fide descendendum est ad diuersitates fidei, & specialiter ad has diuersitates descendemus quæ sunt, fides viua & fides mortua: fides ficta & fides non ficta siue probata: fides magna & fides modica: fides explicita, & fides implicita.

De fide viua & Fide mortua.

Quæ fides viua, quæ mortua.

FIdes viua est quæ potens est elicere debitas operationes, quæ scilicet per charitatem operatur. Galat. 5. Fides verò mortua est quæ impotens est ad debitas operationes. Iacob. 2.

Si fides non habet opera mortua est in semetipsa. Fides viua videtur differre à mortua: sicut flammæ lux in candela viua differt à lumine quod remanet post extinctionem candelæ, quod præ sui paruitate insufficiens est ad regendos gressus, & ad ostendendum laqueos vel foueas, & ad discernendum quid pulchrum, quid deforme. Item fides viua videtur se habere ad mortuam sicut lumen diei ad lumen noctis: vel sicut lumen radij viui solaris calorem habentis, ad lumen quod est in vmbra tenebrosum & sine calore. Item fides viua non solùm tenebras ignorantiæ expellit: sed etiam torporem excutit. Fides verò mortua, est sicut animal mortuum; nec se ad aliud potens mouere motu qui sit perfectus, vt est gressus: licet in cadauere tremor vel palpitatio quandoque remaneat. Item sicut carboni viuo musca timet insidere: sic tentator fugit eum qui est fidei viuæ non habens fiduciam quod ei possit præualere. 1. Petr. vlt. *Cui resistite fortes in fide.* Et Iacob. 4. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Fides mortua minus potens videtur esse quàm dubitatio. Si quis enim dubitet de aliquo cibo vel potu vtrum sit venenatus, sola dubitatio cohibebit eum ne cibum vel potum illum sumat. Fides autem mortua non cohibet homines à prohibitis delectationibus, quæ ad modum veneni mortem animæ inferunt. Item fides mortua, fides dæmonis esse videtur non hominis. Vnde super illud ad Titum 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* dicit gloss. August. Nolite tanquam de fide securi esse. Adiungite fidei rectæ vitam rectam, vt Christum confiteamini verbis vera dicendo: & factis bene viuendo. Nam si confitemini verbis & non factis; fides talium proprie fides est dæmoniorum.

Item Augustinus: Cum dilectione fides Christiani, sine dilectione fides dæmonis: immo fides Christianorum qui Deum non timent inferior videtur esse fide dæmonum. Illi enim Deum timent. Iacob 2. *Tu credis quòd vnus est Deus, bene facis, & dæmones credunt, & contremiscunt.* Augustinus. Vtinam quomodo dæmones iudicem: sic homines agnoscerent saluatorem. Ecce dæmones viderunt, & tremuerunt: homines viderunt, & occiderunt. Fides mortua facit ad augmentum culpæ & pœnæ. Ad augmentum culpæ: quia cùm sit cognitio, aggrauat culpam; sicut ignorantia attenuat. Augmentata autem culpa augmentatur & pœna. Bernard. Ad cumulum damnationis videtur nobis relicta fides futuræ promissionis. Fides mortua in malo Christiano videtur se habere sicut obligatio religionis in apostata monacho, qui deterioris conditionis videtur esse quàm si nunquam fuisset monachus. Et sicut natura bona in angelo malo. Honorabile est valde esse angelum bonum, ignominiosissimum verò est angelum esse malum. Sic valde ignominiosum est esse malum Christianum: licet sit valde honorabile esse Christianum bonum. Fides mortua ficus est maledicta fructus non habens, Matth. 21. Fides verò viua arbor est florens per firmum propositum seruiendi Deo: & folia debita habens, scilicet sermonem qui sit ad ædificationem fidei, & det gratiam audientibus loquendo: & fructum debitum bonorum operum proferens 2. Corinth. 13. *Si estis ex fide, ipsi vos probate per opera.* Fides mortua est velut cadauer exanime Deo oblatum. Iacob. 2. *Sicut corpus sine spiritu mortuum est: ita & fides sine operibus mortua est.* Bernard. super Cantic. Quid fides quæ non operatur ex dilectione: nisi cadauer exanime? Bene honoras Deum munere fœtido: bene placas Deum tuæ fidei interfector. Fides mortua signum est proditionis. In iudicio enim fides illa ostendet eum in quo fuit fuisse Christianum. Ex alia parte opera mala ostendent eum fuisse Christi inimicum. Fides illa ostendet quòd fidelitatem Christo debuit: opera verò mala quod fidem ei non exhibuit, & per consequens proditor fuit. Christianus malus habens fidem mortuam, secum habet literas suæ damnationis. Per fidem enim scriptum est in corde eius, quòd qui talia peccata agunt: regnum Dei non possidebunt. In libro verò conscientiæ suæ inuenietur scriptum scriptura facta propria manu quòd ipse talia fecerit. Quædam enim notæ ex malis operibus relinquuntur in corde hominis. Vnde Gloss. Origen. super illud Rom. 3. *Cogitationum accusantium aut defendentium.* Sciendum, inquit, quod in illa die cogitationes accusabunt animas vel defendent. Non vtique cogitationes quæ tunc erunt: sed istæ quæ nunc sunt in nobis, quarum notæ quædam & signacula relinquentur in corde nostro velut in cera quæ in occulto cordis posita in illa die reuelari dicuntur.

[Margin: Differentia fidei viuæ & mortuæ.]

[Margin: Fides mortua Christiani literæ suæ damnationis.]

De-

De Fide ficta, & non ficta.

Fides ficta est fides fragilis: scilicet fides eorum qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Matth. 13. De fide non ficta legitur 1. Timoth. 1. *Finis precepti, est charitas de corde puro, & conscientia bona: & fide non ficta.* Quæ des fi

De Fide magna, & Fide modica.

Sequitur de magnitudine & paucitate fidei. Ad magnitudinem verò fidei quinque videntur pertinere. Primò, vt homo de Deo magna sentiat, vt Centurio. Matth. 8. qui credebat Christum solo verbo posse sanare seruum suum, & se indignum esse vt Christus intraret sub tectum ipsius. Vnde dictum est de eo à Domino: *Non inueni tantam fidem in Israël.* Secundò vt homo bona transitoria intuitu bonorum æternorum contemnat. Hebr. 11. Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem: maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. Tertiò, vt homo in aduersis de Deo confidat. Matth. 14. *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Eiusdem 16. *Quid cogitatis inter vos modicæ fidei?* Quartò, vt homo ad longam credentiam bona sua Deo tradat. Magni enim principes longam credentiam requirunt. Esa. 25. *Qui crediderit, non festinet.* Et Prouer. 20. *Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.* Et Eccles. 20. *Hodie fœneratur quis & cras expetit & odibilis est homo huiusmodi.* Quintò, in hoc vt cum homo aliquid petit à Deo, & non statim accipit: non propter hoc à proposito desinat. Matth. 15. Dictum est mulieri orationi instanti: *O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.* Ad impetrandum multum valet fidei magnitudo. August. super Ioannem: Quantumuis vas fidei attulerit quis ad fontem, tantum implet. Et Bernardus super Cantic. Magna siquidem fides magna meretur.

Quæ des magna & quæ requirat. 1. 2. 3. 4. 5.

De Fide explicita, & Fide implicita.

Consequenter dicendum est de illa diuersitate fidei, quæ est fides explicita. De qua breuiter notandum, quòd prælati debent habere fidem explicitam de omnibus credendis. Ad eos enim pertinet illud 1. Petr. 3. *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est fide & spe.* Simplices verò debent habere fidem explicitam de aliquibus articulis, de omnibus implicitam: vt scilicet credant verum esse omne quod credit Ecclesia, ita quòd in nullo ei contradicant in particulari.

CAPVT XXX.

De quibusdam qui faciunt fidem commendabilem.

In summa notandum est, quòd sex sunt quæ faciunt ad hoc quòd fides sit commendabilis. Primum est, simplicitas. In his enim quæ fidei sunt, qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Prouerb. 10. Ambrosius: Auferantur argumenta vbi fides quæritur: non enim recipienda sunt argumenta fidei contraria. In his quæ fidei sunt peccatoribus creditur, non dialecticis: iuxta verbum eiusdem Ambro. Bernard. in libr. de Consideratione: Intellectus, inquit, si signata fidei tentet irrumpere, reputatur effractor, scrutator maiestatis. Ad fidei simplicitatem monemur. Exod. 20. *Si altare lapideum feceris mihi: non ædificabis illud de sectis lapidibus, si enim leuaueris cultrum tuum super eo, polluetur.* Acumen ingenij quod per cultrum intelligitur, super altare fidei leuandum non est, vt ingenium nostrum in his quæ fidei sunt, auctoritati Sacræ scripturæ præferamus. Secundum est viuacitas. Tertium magnitudo: de quibus dictum est prius. Quartum, est feruor. Matth. 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.* Glo. Fidem perfectam grano sinapis comparat quæ sit in facie humilis, & in pectore feruens, vilis videntibus: nec vllarum virium apparens, sed pressuris trita quod intus habet ostendit. Quintum est integritas, vt omnes articuli credantur explicitè vel implicitè, de quibus habitum est prius. Sextum est stabilitas quòd non facile relinquat fidem suam. Tob. 2. *Vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his qui fidem suam nunquã mutant ab illo.* Vnde valde reprehensibiles sunt illi qui videntes aliquẽ hæreticum vel magnæ abstinentiæ, vel libenter dantẽ eleemosynas, credunt propter hoc eũ esse sanæ fidei, & dimittunt fidẽ suã in qua tandiu vixerunt, & quã parentes eorũ tenuere-

Sex fid nostram cõmendant. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

nuerunt pro fide illius, non acquiescentes consilio Salomonis. Prouerb. 1. *Audi, (inquit) fili mi disciplinam patris tui: & ne dimittas legem matris tuæ.* Qui isto modo decipiuntur, non attendunt quòd nihil prohibet eum qui habet manum sanam & os sanum, habere oculum infirmum. Sic nihil prohibet illum qui abstinens est, & qui libenter dat eleemosynas, habere oculum fidei corruptum. Sicut qui iam est in possessione rei, non de facili dimittit eam sibi auferri: sic non debet homo de facili relinquere fidem in qua nutritus est. In tali casu qui citò credit, leuis est corde. Ecclesi. 19. Non debet homo moueri si aliquos hæreticos videat vel abstinentes, vel misericordes: cum multo plures inueniuntur tales qui sunt fidei catholicæ: vel si aliqui qui sunt fidei catholicæ inueniantur mali. Multi enim magnæ malitiæ sunt inter hæreticos: sed occultant eam qualiter possunt: nec mirum, cum etiam seipsos occulent.

Secundæ partis principalis de tribus virtutibus Theologicis.

TRACTATVS DE SPE.

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum in isto tractatu. Et de descriptionibus Spei.

POst tractatum Fidei, agendum est de Spe, hoc modo. Primò, descriptiones Spei ponentur. Secundò, commendationi eius insistetur. Tertiò, tangetur de his quibus spes adiuuatur. Quartò de his quæ spei aduersantur. Quintò, de rebus sperandis. Sextò, ad diuersitates spei descendemus.

Definitio spei. Spes sic describitur tertio libro Sententiarum, à Magistro: Spes, inquit, est certa expectatio futuræ beatitudinis, veniens ex Dei gratia, & ex meritis præcedentibus. Prima pars huius descriptionis haberi potest ex glossa Haymonis super illud Roman. 5. *Probatio verò spem.* Spes, inquit, est certa expectatio gloriæ futuræ. Et notandum quòd spes quandoque sumitur pro re quam speramus: vt ad Titum 2. *Expectantes beatam spem.* Quandoque verò pro certitudine gloriæ futuræ, vt Roman. 5. *Probatio verò spem.* Gloss. prima, certitudinem gloriæ futuræ. Quandoque pro virtute: vt 1. Corinth. 13. *Nunc manent fides, spes, charitas.* Quandoque pro motu virtutis, & ita describitur hic. Item notandum quod sicut duo sunt vbi est expectatio corporalis. Intendit enim animus ad aliquid absens vt fiat præsens: vnde expectans dicitur quasi extra rem positus spectans. Est etiam ibi permanentia in loco quantum ad corpus. Sic duo sunt vbi est expectatio spei. Est enim intentio animi ad futuram beatitudinem: quam intentionem August. in libr. de Ciuitate Dei, vocat aspectum, ostendens aspectum talem ad spem pertinere. Prius est, inquit, sanos oculos habere, quod fit per fidem: deinde aspicere, quod fit per spem. Item est ibi permanentia in loco spirituali qui Deus est. De qua permanentia legitur Ioann. 15. *Manete in me, & ego in vobis.* Et 1. Ioann. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Qui à Deo per peccatum recedit: non habet expectationem quæ ad spem requiritur. Item notandum quod est certitudo cognitionis quæ opponitur dubitationi: & hæc pertinet ad fidem. Et est certitudo fiduciæ quæ opponitur titubationi, vel desperationi: & hæc pertinet ad spem. Et est certitudo securitatis, quæ opponitur timori separationis: & hæc erit in patria. Item notandum quòd cum motus spei sit circa illa quæ supra nos sunt. Ad eliciendum motum spei valet consideratio liberalitatis Dei, qui seruientes sibi remunerat supra merita prout decet ipsum. Et hæc liberalitas Dei gratia vocatur in descriptione proposita, cum dicitur: veniens ex Dei gratia. Valet etiam ad eliciendum motum spei consideratio proprij meriti, quum Deus promiserit se redditurum præmium his qui sibi debito modo seruirent. Ipse verò verax est promissa soluens. Vnde spes quasi duabus basibus innititur Dei liberalitati: quæ sibi seruientes remunerat vt decet eam: & Dei iustitiæ, quæ sibi seruientibus soluit quæ promisit. Et ad hæc duo pertinent duæ particulæ vltimæ descriptionis propositæ. Item notandum quòd motum spei quandoque præcedunt merita in actu, vt in eo qui in charitate est, & bona opera facit quibus sperat se habiturum beatitudinem. Quandoque verò merita præcedunt motum spei: non in actu, sed in sola intentione: vt in illo qui est in peccato mortali,

[illegible] facit boni quidquid potest, vt Deus illustret cor suum ad pœnitentiam, qui sine [illegible]sumptione sperat habiturum beatitudinem. Cogitat enim se per gratiam Dei ad hoc habiturum merita, quibus beatitudo debeatur. Describitur etiam spes ab Augustino in libro de Ciuitate Dei, hoc modo: Spes, inquit, est qua quis ad id quod credit se peruenturum præsumit. Potest etiam sic describi: Spes est appetitus excellentis boni cum fiducia obtinendi.

CAPVT II.

De commendatione Spei.

SEquitur de his quæ pertinent ad commendationem Spei. Notandum ergo quod ad spei commendationem, primo valere potest hoc quod scriptura sacra totiens monet ad spem. Multiplicatio enim admonitionis ostendit vtilitatem huius virtutis. Psal. *Sperent in te qui nouerunt nomen tuum:* Item, *Spera in Domino, & fac bonitatem.* Item, *Spera in eo, & ipse faciet.* Item, *Speret in eo omnis congregatio populi.* Item Matth. 14. *Habete fiduciam.* Et iterum Ioan. 17. *Confidite, ego vici mundum.* Nec solum scriptura, sed etiam natura videtur ad spem monere. Naturaliter enim qui debilis est & timet cadere, alicui rei adhæret & innititur: vt patet in puero qui quum eleuatur ad standum, & æstimat se casurum, statim adhæret alicui rei. Sic naturalis ratio dictat animæ agnoscenti debilitatem & insufficientiam suam, quod fortiori se adhærere debeat & inniti. Secundo hoc quod scriptura sacra totiens beatos asserit sperantes in Domino Psal. *Beati omnes qui confidunt in eo.* Item: *Beatus vir qui sperat in eo.* Item: *Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius.* Prou. 16. *Qui sperat in Domino, beatus est.* Esa. 30. *Beati omnes qui expectant eum:* Verè beati qui sperant in Domino, optata enim eis succedunt. Tertio hoc quod spes omnipotenti innititur. Isa. 50. *Quis ambulauit in tenebris, in tenebris inquam aduersitatis, & non est lumen ei?* Fulgor scilicet prosperitatis, speret in nomine Domini, & innitatur super Deum suum, quia spes omnipotenti innititur: ideo firma est, & non timet ruinam David: *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion.* Spes est quæ dicit, Dominus firmamentum meum. Spes proijcit se in Deum: ipse vero non est ita crudelis vt se subtrahat, & sperantem in se cadere permittat, iuxta verbum August. Quare Deus totiens nos ad innitendum sibi moneret si supportare nos nollet. Non est illusor Deus, vt se ad supportandum nos offerat, & nobis innitentibus ei, in ruinam nostram se subtrahat. Rom. 5. *Spes autem non confundit* Gloss. August. Confunditur, qui quod sperabat non inuenit: sicut contingit illi qui sperat in homine. Hæc autem spes non confundit quæ est in Deo, qui nec fallit, nec fallere potest. In Psalm. *In te sperauerunt, & non sunt confusi.* Item: *Deus meus in te confido, non erubescam.* Item: *In te Domine speraui, non confundar in æternum.* Eccles. 2. *Nullus sperauit in eo, & confusus est.* Vanitatis est non præstare fulcimentum innitenti: sed veritatis est non negare fulcimentum innitenti. Vnde quum Deus Veritas sit, innitenti sibi se non subtrahit. Quarto quod spes est velut arbor sita in optimo loco: adhæret enim diuinæ bonitati. Vnde abundanter sentit effectum eius. Thren. 3. *Bonus est Deus sperantibus in eum.* Spes est iuxta fontem diuinæ misericordiæ. Ideo misericordiæ diuinæ beneficia non cessant influere ei. David: *Ego in misericordia tua speraui.* Item *Sperantem in Domino misericordia circundabit.* Item: *Fiat misericordia tua Domine super nos quemadmodum sperauimus in te.* Item: *Oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.* Et iterum: *Ego sicut oliua fructifera speraui in misericordia Dei in æternum.* Spes arbor benedicta est, fructus vberes habens, quum à misericordia Dei abundanter irrigetur. Iere. 17. *Benedictus vir qui confidit in Domino.* Et subditur: *Erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radicem suam, & non timebit cum venerit æstus.* Psal. *Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Quinto commendabilis est spes à multiplici suo effectu. Effectus vnus ipsius est securitas, David: *In Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.* Merito securus est sperans in Domino: protector enim est Dominus omnium sperantium in se. David: *Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Deus speranti in se pro muro est vndique. David: *Deus in circuitu populi sui.* Deus est ei turris fortissima. Prouerb. 18.

Marginalia: Psal. 9. — Psal. 2. — Psal. 33. — Psal. 124. — Psal. 24. — Psal. 30. — Psal. 31. — Psal. 32. — Spes arbor benedicta. — Psal. 1. — Effectus spei. — Psal. 5. — Psal. 124.

Turris fortissima nomen Domini: ad ipsum confugiet iustus & exaltabitur. Nomen Domini filius Dei dicitur. Esa. 30. *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Ipse est sperantibus in se altissimum refugium. Ipse etiam est eis vrbs fortitudinis. Esa. 26. *Vrbs fortitudinis nostra Sion: saluator ponetur in ea murus & antemurale.* Murus est virtus diuinitatis: antemurale meritum humanitatis. Vtrunque facit ad securitatem nostram. Item spes meretur intelligentiam, & Dei auxilium. De primo, Sap. 3. *Qui confidunt in illo, intelligent veritatem.* Et Prou. 17. dicitur de expectante futura bona. *Quocunque se vertit, prudenter intelligit:* agnoscit enim etiam aduersa diligentibus Deum cooperari in bonū. De secundo, in Psal. *In ipso sperauit cor meum & adiutus sum.*
Psal. 27.

Psal. 21. Item spes liberat, vel tribulationem amouendo: vt patet in Susanna, Dan. 3, quæ flens suspexit ad cælum. *Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Et in Psal. legitur: *In te sperauerunt patres nostri: sperauerunt & liberasti eos.* Vel liberat patientiam dando: qui modus liberationis melior est. Gregorius. Melius liberat quum patientiam dat. Spes patienter facit portari onus præsentis miseriæ. Genesis 49. *Vidit requiem quod esset bona, & terram quod esset optima, & supposuit humerum suum ad portandum.* 2. Machab. 7. *Pereuntes septem filios sub vnius diei tempore conspiciens, & bono animo ferebat propter spem quam in Deum habebat.* Et Actor. 28. *Propter spem Israel, catena hac circundatus sum.* Greg. in Moralibus: Ille bene nouit in exterorib. miserijs subsistere, qui scit de spe interna semper gaudere. Item spes saluat. In Psalm. *Qui saluos facis sperantes in te.* Prou. 29. *Qui sperat in Domino, saluabitur.* Rom. 9. *Spe enim salui facti sumus.* Item Spes columna est totum spirituale ædificium sustentans: qua deficiente, totum spirituale ædificium corruit, & mens in barathrum desperationis concidit. Hæc columna in Cain defecit quū Domino ait, Gen. 4. *Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear.* Item spes galea salutis est, caput interioris hominis, s. intentionem illæsam custodiens. 1. Thes. 5. *Induti galeam spem salutis.* Spes etiam ancora est animā seruans, ne à procellis tentationum à Deo abrumpatur, Heb. 6. dicit Apostolus, loquens de spe: *Quam sicut habemus animæ tutam & firmam.* Glo. Aug. Si videris te fluctuare in mari isto: noli abrumpi ab ancora antequā intres in portum. Fluctuat nauis in ancoris, sed non longe à terra proijcitur: nec in æternum fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat. Item spes hominē fortem efficit. Esa. 30. *In silētio & in spe erit fortitudo vestra.* Et eiusd. 40. *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Fortitudinē inquam propriam, in fortitudinem diuinam. Felix commutatio ista quam facit qui sperat in Domino. Dum n. de viribus suis diffidit, & de adiutorio Dei confidit, quasi propria fortitudine se exuit, & Dei fortitudine se induit. Dei n. adiutorium paratum est ei prout de ipso confidit. Ber. super. Cant. Nihil omnipotentiā verbi clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit omnes qui in se sperant: deniq; omnia possibilia sunt credenti. Idem in sermonibus: Quatenus in bonis Domini fiduciæ pedem porrexeris, eatenus possidebis. Item spes baculus est valde necessarius peregrinantib. in via præsentis
Psal. 33. vitæ. Qui huic baculo innititur, non corruit. In Psal. *Non derelinquent omnes qui sperant in eo.* Itē non fatigatur, vel debilitatur Esa. 40. dicitur de sperantibus in Domino: *Assument pennas: vt aquilæ current & non laborabunt: ambulabunt & non deficient.* In Psal. *Sperans in Domino non infirmabor.* Item spes in possessionem regni cælestis animam ante Christum quodammodo introducit. Vnde ad Heb. 6. dicit Apostolus: *Spem incedentem vsque ad interiora velaminis.* Et super illud
Psal. 25.
Psal. 36. Psal. *Spera in Domino,* dicit Glo. Spes est introitus fidei. Et subditur in glo. per spem n. initiatur ad videndum illud quod creditur. Spei fit promissio illa. Esa. 58. *Sustollā te super altitudinem terræ: & cibabo te hæreditate patris tui.* Iacob. Conuersatio spei in cælis est, iuxta verbum Apostoli Philipen. 3, Ipsa nobis existentibus in hac vita mortali immortalitatem attingit. Sapient. 3. *Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.* Spes in æternitate animā erigit: & idcirco nulla mala quæ tolerat exterius sentit. Iuxta verbum Greg. in Moralibus. Spes in præsenti tempore quod est quædam vigilia solennitatis æternæ, non ieiunat: sed quasi iuge conuiuium celebrat cùm securitatem habeat: vt prius ostensum est. *Secura enim mens quasi iuge conuiuium.* Prouerb. 15. Spes de illis tribus quæ vidit Ezechiel scripta in libr. 2. c. carmen ibi assumit, lamentationis relinquens dono scientiæ & pietatis, & de dono timoris. Ipsa est cui Deus
Psal. 41. dedit in nocte carmina. Iob. 35. nocte inquam præsentis aduersitatis. In Psal. *die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius.* Spes in hyeme præsentis exilij habet quasi vernum tempus; Ipsa enim nos in aduersis ridere facit: iuxta verbum Aug. Ipsa facit nos gaudere

iuat dolorem animus autem gaudens, ætate floridam facit. Prou. 17. De gaudio eius legitur Ro. 12. *Spe gaudentes.* Et Matth. 5. *Gaudete & exultate: quia nomina vestra scripta sunt in cælo.* Prouerb. 10. Expectatio iustorum lætitia. Gaudium verò ipsius communiter dicitur gaudium spei, & nondum rei: & est ex certa expectatione gloriæ repromissæ. Aliud est gaudium quod est de præsentia bonorum, de quibus dignum est gaudere. Gaudium spei est sicut arra æterni præmij, & prædoratio futuræ suauitatis. Spei concessum est intrare in hortum voluptatis, & inde afferre odores ad condiendam amaritudinem præsentis aduersitatis. Spes inter opprobria gloriatur. Rom. 5. *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Ipsa in deserto mundi delicijs affluit. Cant. vltimo. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto delicijs affluens?* Eccl. 2. *Qui timetis Dominum sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia.* Ipsa damna temporalium rerum non reputat. Ad Hebræos 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.* Ipsa est quæ dicit illud Psal. *Quid mihi est in cælo: & à te quid volui super terram.* Ipsa est in labore requies, in æstu tribulationum temperies, in fletu, solatium. De eius solatio legitur ad Heb. 6. *Vt fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem.* Dauid: *Hæc me consolata est in humilitate mea.* Et notandum quod non est omnino idem gaudium & solatium. Qui enim consolatur, non ex toto à tristitia est immunis: sed quasi mistura in se patitur, dùm mala nunc cor eius pungunt, nunc bona vngunt. Prou. 27. *Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici consilijs dulcoratur.* Consolatio spei est doloris aut timoris, aut alterius affligentis affectionis repressio, vel mitigatio, spe diuini consilij, vel auxilij, vel alterius beneficij. Spei est illud verbum. Hier. 31. *Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis; quia est merces operi tuo.* Si merces modica laborem mercenarij tolerabilem reddit, quid facere debet seruis Dei merces æterna: Iac. 5. *Agricola expectat pretiosum fructum terræ patienter ferens.* Interl. Si ille pro fructu terræ quē sperat, tam patienter expectat: quanto magis nos pro cælesti? Spes est gemma gratissima. Prou. 17. *Gemma gratissima expectatio præstolantis.* Præstolans, id est de longe expectans, est qui bona æterna expectat. Expectatio verò eius quæ est spes: gemma gratissima est: & propter pretiositatem, & quia spes ad modum gemmæ perlucida est, & peruia visui interiori, vt per eam videantur cælestia bona. Spes elisos & prostratos erigit. Dauid: *Dominus erigit elisos.* Prou. 25. *Qui sperat in Domino, sublevabitur.* Ipsa vires reparat. Sicut enim aliquis timore succumbendi hostibus, viribus cordis destruitur, & dat se hostibus nihil rebellionis opponens. Et mulier videns sanguinem suum vel alienum, statim stupefacta dicit, totum perditum est, & totum mortuum est: sic ex spe victoriæ vires homo resumit. Prou. 24. *Si desperaueris in die angustiæ lapsus: imminuetur fortitudo tua* Dan. 10 *In visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil remansit in me virium.* Ad Heb. 2. *Confortate manus dissolutas & genua debilia roborate.* Et Iosue 1. cap. dictum est. *Confortare & esto robustus.* Eccl. 7. *Sapientia confortabit sapientem &c.* Item mola est sine qua non fit vera cordis contritio. Ipsa est mola interior, quæ cor eleuat & sustinet. Timor verò mola est superior: quæ cor conterit, vt ipsum contritum & humiliatum Deus non despiciat. Spes ab inferioribus nos fulcit, ne sub pondere tribulationum deficiamus. Timor verò à superiori nos cōprimit: ne exsufflemur, aut rapiamur vento tentationis. Has duas molas contingit Dauid, dicens: *Ab altitudine diei timebo, ego vero in te sperabo.* Altera harum non valet sine reliqua. Glo. Gre. super illud Deut. 24. *Non accipias loco pignoris inferiorem & superiorem molam.* Superior & inferior mola spes & timor: Spes ad alta subuehit: timor autem cor inferius premit. Vna mola sine altera inutiliter habetur. In peccatoris ergo pectore semper Domini spes & formido cōiungitur: quia incassum misericordiam sperat, si iustitiam non timeat & incassum metuit qui nō cōfidit. Loco ergo pignoris mola superior aut inferior nō tollitur: quia qui prędicat peccatori, tanta dispensatione disponere prędicationem debet, non relicta spe timorem subtrahat: nec subtracta spe timorē relinquat. Itē spes hostes nostros confundit. Iob 6. *Confusi sunt, quia speraui.* Sexto cōmendabilis est spes à periculo sui cōtrarij, s. desperationis 2. Re. 2. *An ignoras quod periculosa sit desperatio?* Desperatio periculū est à quo non queritur exitus. Pro. 18. *Impius quùm in profundum vitiorum venerit, contemnit*: id est, ex toto se negligit. Sicut spes facit vt naufragus in medijs brachia iacet aquis, sic desperatio facit vt homo in nullo se iuuet. Desperans dicit milium verbum, & pugnæ totaliter cedit vt pugil victus: desperans infelix est. Si-

Psal. 118. Dictio gaudij & solatij.

Psal. 145.

Psal. 55.

cut ille qui sperat in Domino beatus est. Eccl. 14. *Felix qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit à spe sua.* Desperans est velut arbor radicitus euulsa. Iob 19. *Quasi auulsa arbori abstulit spem meam.* Desperatio abyssus est à qua vix vel nunquam est reditus. In Psalm. *Descendunt vsque ad abyssos.* Nulla plaga videtur esse magis desperabilis plaga desperationis. Iere. 15. *Factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis.* Cum cetera peccata sint inflexiones cordis ad malum, peccatum desperationis fractura cordis est. Ierem. 30. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.*

Psal. 160.

CAPVT III.

De quatuor speciebus considerationum quibus spes adiuuari potest: quarum prima est in Deum: secunda circa ea quæ pro Deo agimus, tertia circa beneficia Dei: quarta circa suffragia Sanctorum.

SEquitur de his quibus spes adiuuatur & assimilabimus quatuor species meditationum quibus spes potest adiuuari. Prima species est directè in Deum. Secunda est circa ea quæ pro Deo agimus vel sustinemus. Tertia circa beneficia Dei generalia vel specialia: corporalia vel spiritualia. Quarta est circa suffragia Sanctorum.

Quod ex septem considerationibus in Deum spes adiuuitur.

SPECIES I.

PRimam possumus subdiuidere in septem species. Quarum prima est in Deum, inquantum creator est. Naturaliter amat artifex opus suum, ideò vt vix possit audire quod ei detrahatur. Vnde verisimile est quod creator amet opera sua, & specialiter hominem, quem ad imaginem & similitudinem suam creauit. Gene. 1. Sap. 11. *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti, nec enim odiens aliquid continuisti aut fecisti.* Sperare ergo debet homo de eo qui dedit ei vt sit, quod paratus sit dare ei vt bene sit. Secunda est in Deum, inquantum Dominus est. Naturaliter amant homines ea quæ sunt, & conseruant ea: & si ea perdiderint, gaudent cum ea recuperant. Vnde verisimile est quod Deus velit conseruare illos qui boni sunt: & peccatores quos perdidit, velit recuperare. Ad quod pertinent parabolæ de recuperatione ouis perditæ & drachmæ perditæ, Luc. 15. vbi dicitur: *Ita dico vobis gaudium erit in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia.* Et Sap. 11. dicitur: *Parcis omnibus, quoniam tua sunt.* Et Ezechie. 18. *Ecce omnes animæ meæ sunt,* Et quibusdam interpositis subditur: *Nunquid voluntatis meæ est, dicit Dominus, mors impij, & non vt conuertatur à vijs suis & viuat?* Inter homines eandem fidem quam debet seruus domino, debet & dominus seruo. Sicut infidelis est seruus si non subueniat domino cum subuenire debet: sic infidelis est dominus si non subueniat seruo, cum inimici domini impugnant eum, & non sufficit eis resistere. Ideo certissime sperare debet qui ab hoste inuisibili impugnatur si tentatio supra vires eius est, quod Deus ei in secursum veniat, nisi per culpam eius hoc steterit: vel quia ipse mittendo ei nuntium orationis fuerit, vel infideliter vltro se reddiderit negligens. 1. Corint. 10. *Fidelis est Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.* Legitur de beato Martino quod quum inter Alpes incidisset in latrones, & unus latronum eum ferire vellet, alius ictum ferientis continuit. Et cum postea latrones quærerent ab eo an timuisset, dixit se nunquam magis securum fuisse: quia sciebat misericordem Deum maxime in tentationibus affuturum. Bern. Cùm sentio te iratum, tunc spero te propitium: quia cùm iratus fueris: misericordiæ recordaberis. Tertia consideratio est consideratio bonitatis diuinæ: cui cum summa sit, summè placet bonitas, summè displicet malitia. Vnde verisimile est quod parata sit iuuare eos qui volunt malitiam deserere, & bonitati adhærere. Sapien. 14. *Odio sunt Deo impius & impietas eius.* Et ecclesi. 12. *Altissimus odio habet peccatores.* Prouerb. 12. *Qui bonus est, hauriet sibi gratiam à Domino.* Quarta est consideratio misericordiæ diuinæ, Deus enim cum sit summe misericors, non minus vult miseros à miseria liberare quam ipsi liberari. August. loquens de illo verbo, *Petite & accipietis,* Non tantum, inquit, hortatur vt peteremus, nisi dare vellet. Erubescit humana pigritia, plus vult ille dare, quam nos accipere: plus vult ille misereri, quam nos à miseria liberari. Misericordia Dei quandoque

loque peccatori offert etiam quod peccator petere non audet: vt ostendit Aug. in latrone qui Domino ait: *Memento mei quum veneris in regnum tuum.* Luc. 23. Considerabat, inquit, facinora sua: & pro magno habebat: si vel ei in fine parceretur: Deus autem continuo inquit: *Hodie mecum eris in paradiso*: misericordia obtulit quod miseria distulit. Aug. in lib. Conf. Domine vna est spes, vna fiducia, vna firma promissio misericordia tua. Dauid: *Domine in misericordia tua speraui.* Item, *Melior est misericordia tua super vitas.* Bern. super cant. Meum meritum, miseratio Domini: non plane sum meriti inops quamdiu ille miserator affuerit. Tres alias species considerationis in Deum, innuit Ber. in sermone illo: *Misericordias Domini in aeternum cantabo.* Tria, inquit, considero in quibus tota spes mea consistit. Charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis. Item: Scio cui credidi, & certus sum quia in charitate nimia adoptauit me: quia verax est in promissione, quia potens in exhibitione. Hic est funiculus triplex qui difficile rumpitur, quem nobis à patria nostra in hunc carcerem demissum firmiter obsecro teneamus, vt ipse nos subleuet, ipse trahat & pertrahat vsque ad conspectum gloriæ magni Dei. De charitate adoptionis legitur. 1. Ioan. 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Deus pater, vt filij Dei nominemur & simus.* Multum debet moueri homines ad hoc quod de Deo sperent, hoc, quod Deus pater eorum est. Bern. loquens de Dominica oratione: Mihi, inquit, dictatur oratio, cuius principium dulce nomine paterno sequentium petitionum obtinendarum præstat fiduciam. Et gl. Matth. 6. super hoc nomen Pater: in hoc, inquit, datur fiducia: quid negabit filijs, qui iam dedit quod pater est? Et Luc. 11. *Si vos cum sitis mali nostis bona data dare filijs vestris &c. quanto magis pater vester cælestis dabit spiritum bonum petentibus se?* Ad hanc considerationem pertinet parabola de filio prodigo. Luc. 15. vbi filius ad patrem rediens, cum osculo & amplexu recipitur, solenne conuiuium celebratur, symphonia cum choro auditur: & subdit pater misericordiarum: *Epulari & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus est.* Ad eandem considerationem pertinet illud Matt. 6. *Nolite soliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur: scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.* Quum natura doceat animalia bruta vt prouideant fœtibus suis, & naturalis ratio dictet hominibus, vt prouideant filijs suis, verisimile est quod pater cælestis non desit filijs suis consilio eius & auxilio indigentibus. Promissiones etiam Dei qui mentiri non potest, quæ in scriptura continentur multum possunt iuuare spem. Dauid: *Memor esto verbi tui seruo tuo in quo mihi spem dedisti.* Rom. 15. *Vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Item potestas Dei considerata multum potest spem iuuare: cui æque facile est liberare à magnis periculis vt à paruis, & saluare in paucis sicut in multis, & solo verbo potest implere promissiones suas. Eccl. 8. *Sermo illius potestate plenus est.*

Psal. 12. Psal. 88.

Quod ex consideratione bonorum quæ pro Deo facimus, & malorum quæ pro Deo sustinemus, spes adiuuatur.

SPECIES II.

Sequitur de illa specie considerationis quæ est circa ea quæ pro Deo agimus vel sustinemus. Bona opera quæ fecimus considerata spem iuuant. Vnde in Psal. *Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino.* Sic potest homo sperare in Domino, si sacrificium iustitiæ prius obtulerit. Tit. 2. *Sobriè, & iustè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem.* Greg. in Moralibus: Cum opus crescit premij fiducia proficit. Securus est de re qui bonum pignus apud se habet. Sic securi sunt de regno futuro qui habent pignus spem. 2. Cor. 1. *Qui dedit pignus spiritus in cordibus nostris.* Ad Ephe. 1. *Qui est pignus hæreditatis nostræ.* Item, securus est qui habet bona opera quasi quædam pignora. Greg. in Moral. Sancti viri quot labores nunc veritati commendantes exhibent, tot iam remunerationis suæ pignora intra spei cubiculum clausa tenent. Securus potest esse de regno futuro cui iam in præsenti datum est super seipsum regnare. Bern. Non est via ad regnum sine primitijs regni: nec sperare potest cæleste regnum cui non super propria membra regnare adhuc donatur. Mala etiam quæ pro Deo sustinemus considerata, spem adiuuant. Ro. 5. *Tribulatio patientiam operatur: patientia probationem: probatio autem spem.* Greg. in Moral. Bonorum mens quo duriora pro veritate tolerat, eo maiora æternitatis præmia sperat.

Psal. 4. Spes adiuuatur operib. bonis peractis & malis pro Deo perpessis.

Idem:

Idem: Tanto spes in Deum solidius surgit; quanto pro illo quisque grauiora pertulerit. Sunt enim animi nunquam certam sui fiduciam dare possunt, nisi cùm multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, & aliquando propius accesserint. Ille qui sudit sanguinē suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno cum magna spe descendit ad pugnam: multum adiicit sibi virtus lacessita. Certus est de requie, venalis est qui pretium habet apud se. Sic certus est de regno futuro qui multas tribulationes pro Christo sustinuit, quibus regnum cælorum emitur. Act. 14. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum.* Matth. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et notandum quod quum bona quæ pro Deo agimus, vel mala quæ sustinemus, consideramus, ea Dei gratiæ attribuere debemus exemplo Pauli dicentis 1. Cor. 15. *Abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, sed gratia Dei mecum.*

Quod ex consideratione beneficiorum Dei spes adiuuatur.

SPECIES III.

Spes adiuuatur consideratione beneficiorum multiplicium.

SEquitur de illa specie considerationis quę est circa beneficia. Quam possumus subdistinguere in quatuor species. Prima est circa Dei beneficia generalia & spiritualia: vt est redemptio mundi, & alia beneficia quæ ad salutem humani generis pertinent. Ad hanc considerationem pertinet illud. Ro. 8. *Qui proprio Filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus donauit illum: quomodo non cum illo omnia nobis donauit?* Et ad Tit. 2. *Qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate.* Iob: *Domine quid est homo quia innotuisti ei, aut filius hominis quia reputas eum?* Bern. Mittis vnigenitum tuum, immittis Spiritum tuum, promittis etiam vultum tuum: Et ne quid vacet in cælestibus, ab opere solicitudinis nostræ etiā illos beatos spiritus propter nos mittis in ministerium. Item Bern. super illud Cant. 2. *Columba mea in foraminibus petræ.* Clauus penetrans, clauus reserans factus est mihi, vt videam voluntatem Domini: quod n. videam per foramē, clamat clauus, clamat vulnus. Idem: Patet arcanum cordis per foramina corporis. Idē: Patet illud magnum pietatis sacramentū: patent viscera misericordiæ, in quib. visitauit nos oriens ex alto. Idem: In quo clarius quam vulneribus tuis eluxisset: quod tu Domine suauis & mitis & misericors: maiorem n. miserationem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro addictis & damnatis. Secunda consideratio est circa beneficia spiritualia particularia, ad quod pertinet illud Bern. super Cant. Omnino, inquit, propter mansuetudinem quæ in te prędicatur, currimus post te Domine Iesu, audientes quod non spernis pauperem, peccatorem non horreas: nō horruisti confitentem latronem, non lacrymātem peccatricem, non Chananęam supplicantem, non deprehensam in adulterio, non sedentem in teloneo, non supplicantem publicanum, nō negantem discipulum, non persecutorem Discipulorum, non ipsos crucifixores tuos: in odore horum vnguentorum currimus. Tertia consideratio est circa beneficia corporalia generalia: vt est creatio mundi, gubernatio, sustentatio. Ad hanc considerationem pertinet illud Matth. 6. *Respicite volatilia cæli quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cælestis pascit ea: nonne vos magis pluris estis illis?* Et post: *De vestimento quid soliciti estis? considerate lilia agri & cætera.* Quarta consideratio est circa beneficia corporalia & spiritualia, de quibus in Scriptura legitur: vt est conseruatio trium puerorū in fornace Dan. 3. Et liberatio Susannę. Eiusd. 13.

Quod ex consideratione meritorum & suffragiorum sanctorum spes adiuuatur.

SPECIES IV.

Quæ subdiuiditur in alias quatuor species considerationum.

SEquitur de illa specie considerationis quæ est circa merita Sanctorum vel suffragia, quam in quatuor species subdiuidere possumus. Prima est circa mediatorem Dei & hominem Iesum Christum. Secunda, circa mediatricem, scilicet beatam Virginem. Tertia, circa angelos. Quarta, circa sanctos.

Quod ex consideratione meritorum & suffragiorum Christi adiuuatur.

SPECIES I.

PRima multum spem roborat, ad quam pertinent auctoritates Sacræ scripturæ. Bernar. super Cantic. Puto iam spernere me non poterit Christus os de ossibus meis; & caro de carne mea.

Auguſt.

August. in libr. de Ciuit. Dei: Gratia inquit, Dei non potuit gratius commendari, quam vt ipse vnicus Dei filius in se incommutabiliter manens, indueret hominem, & spem dilectionis suæ daret hominibus homine medio: quia ad illum ab hominibus veniretur, qui tam longe erat iustus ab impijs, beatus à miseris. Greg. Præbet apud Deum homini fiduciam Deus homo: est nobis spes magna pœnitentibus, quia aduocatus noster factus est iudex noster. 1. Ioan. 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Rom. 8. *Qui est ad dexteram Dei: qui etiam interpellat pro nobis.* Ipse secundum quod homo, postulat: secundum quod Deus, dat. Dauid: *Accepisti dona in hominibus.* Christus dicitur accipere dona in hominibus: quia merito eius dantur ecclesiæ dona charismatum. Vnde ecclesia in fine orationum petit orationem suam exaudiri per Dominum suum Iesum Christum. Et ad Hebr. 7. dicitur de ipso quod in perpetuum saluare potest, accedens per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandum pro nobis. Eiusd. 9. *Iesus introiuit in ipsum cælum vt appareret vultui Dei pro nobis.* In Psal. *Respice in faciem Christi tui.* Respiciens Deus pater quam chare ecclesia constitit filio, suæ parcit ecclesiæ. Item in Psalm. *Scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum. Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.* Et super illud Psalm. *Saluum fac populum tuum Domine dicit* gl. Ecce quanta spes credentium, cum pro eis orat, passus pro eis, & iudex est, & aduocatus.

Psal. 67

Psal. 83

Psal. 27

Quod ex consideratione meritorum & suffragiorum beatæ Virginis spes adiuuatur.

SPECIES II.

Consideratio etiam mediatricis nostræ multam fiduciam potest nobis dare: ipsa n. est dulcedo, & spes nostra, vt cantat ecclesia. Ipsa est mater sanctæ spei. In ipsa est gratia omnis viæ & veritatis, & omnis spes vitæ & virtutis. Ecc. 24. Ad hanc considerationem & ad præcedentem pertinet illud Ber. Securum habes accessum ô homo ad Deum vbi habes filium ante patrem, & ante filium matrem. filius ostendit Patri cicatrices & vulnera: mater ostendit filio pectus & vbera: nec vlla potest esse repulsa vbi tot charitatis occurrunt insignia. Beata virgo gratiæ thronus est, in qua s. fons gratiæ quieuit, Hebr. 4. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius vt misericordiam consequamur*: Ierem. 14. *Solium gloriæ tuæ recordare, & ne irritum facias fœdus tuum nobiscum.* Solium gloriæ est beata Virgo. Ipsa enim thronus eburneus est. De quo 4. Reg. 10. & 2. Paralip. 9. Ipsa est stella maris Luc. 1. *Et nomen virginis Maria*, quod interpretatur stella maris. Ipsa naufragantes in mari huius mundi, cum aliud consilium aut auxilium deficit, ad portum salutis dirigit. Sicut est quædam stella, quæ nos naufragantes in mari visibili cum tempus obscurum est, ad portum dirigit. Bern. super illud Euangel. *Missus est angelus Gabriel.* Si consurgunt, inquit, venti tentationum, si incurris scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam. Et paulo post: In periculis, in angustijs, in rebus dubijs, Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat à corde, non recedat ab ore: & vt impetres eius auxilium, non deseras conuersationis exemplum. Ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras: ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris ipsa propitia peruenis, & sic in temetipso experiris quod merito dictum sit, *Et nomen virginis Maria.* Ipsa data est mundo quasi aquæductus, per quem gratiæ à Deo descendant. Eccle. 24. *Sicut aquæductus exiui à paradiso.* Ber. loquens de ipsa: Vehemẽtia, inquit, desiderij, feruore deuotionis, puritate orationis fontem attingit pietatis, vt hauriat super angelos quod refunderet hominib. aquam viuam. Idem: Præterea tanto tempore fluenta gratiæ defuerunt: quia nondum intercesserat aquæductus. Ipsa est collum, caput ecclesiæ, s. Christum, corpori eius coniungens. Qui ipsi per amorem non adhæreret, non adhærebit capiti: sicut nec corpus adhæret capiti collo amoto. Canti. 6. *Collum tuum sicut turris eburnea.* Collum est beata Virgo quantum ad mediationem. Turris verò est quantum ad defensionem. Ipsa enim est virga directionis, errantes, in via præsentis vitæ salubriter dirigens. Item est virga in signum clementiæ à vero Assuero mundo extenta. Esther 4. Assuer⁹ interpretatur beatitudo. Ipsa est etiã virga Moysi à Pharaone infernali & eius exercitu Israëlitas liberans. Exod. 4. Et cordibus aridis & duris aquã deuotionis prouidens,

Num. 20. Ipsa est virga de radice Iesse egressa, id est de incendio diuini amoris. Esai. 11. Iesse enim interpretatur incendium. Ex magnitudine diuini amoris fuit quod Deus mundo dedit beatam virginem, quæ occasione peccatorum habet gratiam quam habet apud Deum. Nunquam enim fuisset mater Dei nisi peccatores fuissent: quia non fuisset necesse, ideo parata est eam expendere in peccatores. Vnde securè possunt accedere peccatores ad eam tanquam ad suam quodammodo, quia sibi datam. Aug. in orat. ad B. Mariam: O Maria, inquit, multum audeo, multum gaudeo, multumque gaudium multam mihi facit audaciam: mira loquar, sed sic est. Nos n. tibi teq; nobis mira vicissitudo confæderat: vt s. pro nobis habeas illud esse quod es: nos vero per te id esse quod sumus. Si enim nulla præcessit nostra transgresio, non esset secura nostra redemptio. Et si necessarium non esset redimi, non esset necessarium te parere redemptorem. Vt quid enim nescium peccati pro peccatoribus pareres, si deesset qui peccasset? vt quid mater fieres Saluatoris, si nulla esset indigentia salutis? Ipsa est virga quæ florem nouum protulit, & fructum sufficientem ad mundi redemptionem, & ad electorum æternam refectionem. Ipsa est quæ mœstis consolationis vinum prouidet. Ioannis 2. *Vinum*, ait ipsa filio suo, *non habent*. Ipsa est Dei cellaria de qua familia Dei merito gaudet. Canticorum primo: *Introduxit me rex in cellaria sua*. Et subditur in persona fidelium: *Exultabimus & lætabimur in te*.

Ipsa est aurora furibus infernalibus tremebunda. Canticor. 6. *Quæ est ista quæ progreditur sicut aurora, consurgens?* Iob. 24. *Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbram mortis*. Ipsa est pulchra vt luna. Canticor. 6. Luminare enim noctis est, lucens eis qui sunt in nocte peccati. Ipsa est mediatrix luminis. Luna recipit lumen à sole, & dat mundo, cum mundus propter aliquod interpositum sibi & soli non potest illud recipere à sole: sic beata Virgo lumen gratiæ recipit, cum mundus non esset dignus illud recipere. Bern. Cùm tu dignus non eras cui filius Dei daretur, datus est Mariæ: vt per eam acciperes quicquid haberes. Ipsa propinqua valde est peccatoribus, sicut luna inter planetas propinquior est terræ. Pulchritudo eius est vt pulchritudo lunæ: quia his qui sunt in nocte peccati pulchra apparet propter magnitudinem misericordiæ suæ: ad quā tales maximè habent oculos. Eccle. 24. *Siut oliua speciosa in campis*. Cantic. 4. *Pulchriora sunt vbera tua vino*. Bernardus in sermonibus: Nos quidem, inquit, in cæteris virtutibus congaudemus tibi: sed in misericordia tua potius nobis ipsis. Laudamus virginitatem, humilitatem miramur: sed misericordia miseris sapit dulcius. Hanc amplectimur charius, recordamur sæpius, crebrius inuocamus. Hæc est enim quæ totius mundi reparationem obtinuit, salutem omnium impetrauit: Constat enim pro vniuerso genere humano fuisse soliciram: cui dictum est. *Ne timeas Maria: inuenisti enim gratiam quam quærebas*. Quis ergo misericordiæ tuæ ô benedicta, longitudinem & latitudinem, sublimitatem & profundum queat inuestigare? Nam longitudo eius vsque in diem nouissimum inuocantibus eam vniuersis subuenit: Latitudo replet orbem terrarum, vt tua misericordia quoque sit plena omnis terra. Sic & sublimitas eius ciuitatis supernæ inuenit restaurationem: Et profundum eius sedentibus in tenebris & vmbra mortis obtinuit redemptionem. Per te enim cælum impletum est, infernus euacuatus est, instauratæ ruinæ cælestis Hierusalem, expectantibus miseris vita perdita data. Sic potentissima & pijssima charitas, & affectu compatiendi & subueniendi abundat effectu æquè locuples in vtroque. Ad hunc ergo fontem sitibunda properet anima nostra, ad hunc misericordiæ cumulum tota solicitudine miseria nostra recurrat. Idem: Sileat misericordiam tuam virgo beata si quis est qui eam inuocatam in necessitatibus sibi meminerit defuisse. Misericordia eius non defuit etiam

Exemplum.

Theophilo. Fuit Theophilus in quadam vrbium Siciliæ tam prudenter & vtiliter res ecclesiasticas dispensans, quod eum mortuo episcopo dignum episcopatu omnis populus acclamauit. At ille contentus vicedominatu alium maluit ordinari episcopum: à quo ab honore suo iniustè depositus, ad tantam impatientiam deuenit vt conducto quodam Mago Hebræo ad recuperandum honorem suum, opem quæreret à principe dæmoniorum. A quo iussus est negare filium Dei, & matrem eius cū omni proposito Christiani: & ipsam abnegationem scribere, & sigillatā tradere, & sic eius seruitio se addixit. Qui in crastinū recuperato honore suo, nō multū post ad se reuersus in Eccl. beatæ Mariæ omni pœnitentia se affligendo, primo piam sibi Dei matrē reconciliauit,

tifiauit, eaque sibi apparente abrenuncians diabolo, Christumque verum filium Dei, & ex Maria virgine natum, & omne Christiani propositum profitens, per eam etiam Christi filij eius gratiam recuperauit. Et ad indicium indultæ sibi veniæ rursum ei dormenti apparens Christi mater, etiam scriptum abrenuntiationis quod signatum diabolo dederat super pectus eius reposuit. Quo Theophilus recepto, in crastinum die Dominica coram Episcopo & omni Ecclesia pandens ordinem rei, omnes ad stuporem & laudem Dei & genetricis Christi Mariæ commouit, & in eodem loco quo sibi pia virgo apparuit, perstans, ibidem post triduum mortuus est & sepultus.

Item beata Virgo est electa vt sol. Cantico. 6. Sicut enim sol est luminare, par sibi non habens, toti mundo sufficiens: sic beata Virgo nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Ipsa lucet fulgore miraculorum vbique terrarum: non sic alij sancti qui aliquot annis post transitum suum fulserunt miraculis: & hoc in specialibus locis. Suffragia vero beatæ Virginis vsque in diem iudicij non cessabunt. Eccles. 24. *Vsque ad futurum seculum non desinam.* Ipsa est terribilis hostibus infernalibus, *vt castrorum acies ordinata.* Cantic. 6. Ideo fideles in tentationibus suis frequenter debent eam inuocare. Non sic timent hostes visibiles quamlibet multitudinem copiosam, sicut aëreæ potestates Mariæ vocabulum, patrocinium & exemplum. Fluunt & pereunt sicut cera à facie ignis vbicunque inuenerint huius nominis crebram recordationem, deuotam inuocationem, solicitam imitationem. Ipsa est mulier conterens caput serpentis infernalis. Genes. 3. Sed sunt qui videntur velle quod ipsa conterat caudam, qui non in principio tentationis eam inuocant. Ipsa est arca testamenti. Exod. 25. In hac arca posuit Deus thesaurum quem mundo contulit. Ad hanc arcam recurrit Ecclesia in necessitatibus suis. Ipsa est arca non solum plena, sed etiam superplena. Bernard. super illud, *Spiritus sanctus superueniet in te.* Cur in eam, inquit, iam plenam superuenturum asserit Spiritum sanctum, nisi vt, adueniente spiritu, plena sibi: ipso quoque superueniente nobis superplena & superfluens fieret? Ipsa præter coronam quam sibi meruit etiam peccatoribus ad eam recurrentibus propitiationem. Vnde super coronam arcæ fuit propitiatorium. Ipsa est mulier gratiosa inueniens gloriam his pro quibus eam quærere voluerit. Prouerb. 11. Ipsa etiam est mulier bona: de qua Prouerb. 18. *Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum: & hauriet iucunditatem à Domino.* Antequam ipsa esset magna, fuit penuria bonorum spiritualium in mundo: Eccles. 26. *Vbi non est mulier, ingemiscit ager.* Ipsa est mater non solum filij Dei naturalis: sed etiam omnium filiorum Dei per gratiam. Vnde quod Dominus dixit discipulo quem diligebat de ipsa, *Ecce mater tua.* Ioan. 19. intelligendum est de quolibet quem Christus diligit. Et Cantic. 8. mater vocatur. *Quis mihi det te fratrem meum*, sugentem vbera matris meæ, scilicet Mariæ. Ideo frequenter dicendum est ei illud quod cantat Ecclesia: Monstra te esse matrem. Indigebat mundus matre propter prauitatem pusillanimitatis & defectuum multiplicitatem. Ipsa adiutrix est pusillanimium. Vnde dicit ei Ecclesia, Iuua pusillanimes. *Nolite timere pusillus grex: quia complacuit matri vestra dari vobis regnum.* Ipsa est mater misericordiæ. Bernar. Quando misereri non poterit mater omnipotentiæ? quando misereri nollet mater misericordiæ? Idem: Reuolue totam seriem Euangelij: & si quid asperum, si quid durum inueneris in Maria, deinceps eam suspectam habeas, & ad eam accedere verearis. Ipsa est mater pulchræ dilectionis. Ecclesiast. 24. non amans filios suos fatuo amore, vt aliquæ matres faciunt. Omnes filios Dei qui sunt in mundo isto, quasi gestat in visceribus pietatis, exhibens eis vbera consolationis, Cantic. 3. *Pulchra sunt mammæ tuæ.* In eodem, *Pulchriora sunt vbera tua vino.* Sicut Christus est ostium regni cælorum Ioann. 10. ita est fenestra ipsius. Vnde cantat Ecclesia, Intrent astra flebiles, cæli fenestra facta es. Ipsa figurata est per fenestram arcæ, quam Hebræi dicunt fuisse crystallinam, per quam habuit transitum columba quæ cessationem diluuij indicauit, & spem salutis attulit. Item ipsa est fons terram Ecclesiæ irrigans & fæcundam reddens. Cantic. 4. *Fons hortorum &c.* Fons in vallibus inuenitur: & beata Virgo humilibus est familiaris. Loca fonti vicina florida solent esse & viridia: fic familiares beatæ Virgini florent virtutibus, & vigent bonis operibus. Eccles. 40. *Super omnem aquam viriditas.*

Quod ex consideratione meritorum & suffragiorum angelorum spes adiuuatur.

SPECIES III.

SEquitur de illa specie considerationis quæ est circa angelos, ad quam pertinent illa verba sacræ scripturæ, quæ nobis indicant beneuolentiam vel beneficentiam angelorum, vt est illud Luc. 15. *Gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Et illud Psalm. Psal. 90. *Angelis suis Deus mandauit de te: vt custodiant te in omnibus vijs tuis.* Bernardus loquens de hoc verbo: Quantam, inquit, debet tibi hoc verbum inferre reuerentiam, afferre deuotionem, conferre fiduciam: Reuerentiam pro præsentia, deuotionem pro beneuolentia, fiduciam pro custodia. Idem: Quid sub tantis custodibus timeamus nec superari nec seduci? Minus autem seducere possunt. Fideles sunt, prudentes sunt. Quid trepidamus? tantum sequamur eos, adhæreamus eis, & in protectione Dei cæli commorabimur. Hier. Magna est dignitas animarum, vt vnaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum delegatum. Bernard. loquens de illo verbo Esa. 62. *Super muros tuos Hierusalem constitui custodes.* Benignus es, inquit, Domine qui non es contentus nostrorum fragilitate murorum: sed ipsis hominum custodibus angelicam custodiam supponis. Ad eandem considerationem pertinet illud Matth. 18. *Videte ne contemnatis vnum ex pusillis istis: angeli enim eorum semper vident faciem patris mei qui in cælis est.* Item illud Hebr. 11. *Nonne omnes administratorij spiritus sunt in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?* Et Exod. 24. *Ecce ego mitto angelum meum qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat ad locum quem paraui.* Et Tob. 5. *Angelus Domini comitetur vobiscum.* Eiusdem 12. *Quando orabas cum lacrymis*, ait Angelus Tobiæ, *ego obtuli orationem tuam Domino.* Et Luc. 16. *Factum est vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ.* Et Apocalyp. 12. *Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone.* Bernard. super Cantic. Bene tecum agitur ô mater Ecclesia, bene tecum agitur in loco peregrinationis tuæ: de cælo & de terra venit auxilium tibi.

Quod ex consideratione meritorum & suffragiorum aliorum Sanctorum & sanctarum spes adiuuatur.

SPECIES IV.

SEquitur de illa specie considerationis quæ est circa sanctos, ad quam pertinet illud Iob. 4. *Ad aliquem sanctorum conuertere.* Et illud Psalm. Psal. 120. *Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi.* Montes spirituales, Sancti sunt. Et illud Bernard. Tria sunt quæ in festiuitatibus Sanctorum vigilanter considerare debemus. Auxilium Sancti, exemplum eius, confusionem nostram. Auxilium: quia potens in terra, potentior est in cælis ante faciem Domini Dei sui. Si hic dum adhuc viueret misertus est peccatoribus, & orauit pro eis: nunc tanto amplius quanto verius cognoscit miserias nostras, orat pro nobis patrem: quia beata illa patria charitatem eius non immutauit, sed augmentauit: & nunc induit potius sibi viscera misericordiæ, quum ante fontem misericordiæ assistat. Bernard. super Cantic. Non ambigo ego quin Apostoli & Apostolici viri tantò in morte potentius sponsam protegant & custodiant, quantò in ipso amplius confortatus est principatus eorum. Cum charitas Sanctorum in via modica sit respectu charitatis eorum in patria: secundum illud Esa. 31 *Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalem*: verisimile est quòd sancti qui in hoc mundo tantum amauerunt peccatores quod pro salute eorum se morti exposuerunt, multi sunt parati iuuare eos modo in his quæ ad salutem eorum pertinent, nisi per culpam eorum steterit. Vnde multam deberemus habere fiduciam in eis, & specialiter in illis quorum pietatis plura argumenta habemus: sicut in illis qui in hac vita mortali leguntur fuisse eminentis pietatis: vt de beato Nicolao legitur, quod erat valde compatiens, & super afflictos pia gestans viscera. Et B. Martinus diuisit pallium pauperi, & in illis qui morte imminente petierunt Deum propitium fieri his qui memoriam eorum agerent: vt beata Catharina quæ Christo ait: Fac misericordiam, meam agentibus memoriam. Et in his de quorum tumba manat oleum ad indicium pietatis eorum: vt de tumba beati Nicolai & de tumba beatæ Catharinæ.

CAPVT IV.

De his quæ aduersantur fidei, scilicet desperatione & confidentia in creaturam: & de causa desperationis.

SPei verò videntur aduersari, diffidentia de Deo siue desperatio, & confidentia in creatura. Desperatio hominem reddit maledictum, & protectione Dei indignum. Eccles. 2. *Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo*, & ideo non protegentur ab eo. Desperans est similis Cain: caput cordis habet tremulum, vagus & profugus est, à procella tentationis, à terra viuentium proiectus, eò quòd non habet ancoram spei qua retineatur. Desperatio est peccatum in Spiritum sanctum. Vnde super illud Genes. 4. *Maior est iniquitas mea &c.* dicit glos. Desperatio est blasphemia in Spiritum sanctum, quæ non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro: quia aut putat Deum nolle dimittere, aut non posse: tanquam aut omnia non possit, aut inuideat saluti. De desperatione require supra in cap. de Commendatione spei, in fine. Et in tractatu de Acedia, secunda parte. cap. 15. Confidentia verò in creatura triplex est. Prima est præsumptio siue confidentia de se. Secunda confidentia in homine. Tertia, confidentia in re inferiori homine: vt in d[ict]is [?] iis. De prima dicitur Prouerb. 28. *Qui confidit in corde suo, stultus est.* Verè stultus est homo de se præsumens, cum homo ex se non sufficiat, neque ad subsistendum, neque ad bene viuendum. Tripliciter est homo insufficiens ad subsistendum. Primo, quia secundum verbum Greg. esse omnium quæ de nihilo sunt in nihilum tenderet, nisi ea omnium auctor manu regiminis retineret. Secundo, quia non est sufficiens defendere se ab hostibus suis, imò à dæmonibus citò perimeretur, nisi à Domino protegeretur. Thren. 3. *Misericordia Domini quia non sumus consumpti.* Bernard. Si boni spiritus se à nobis elongauerint, impetum malignorum spirituum sustinere quis poterit? Tertio, quia cibo indiget sine quo vita eius deficeret: quæ insufficientia non est in angelo, imò nec in lapide. Dauid. *Esurientes & sitientes anima eorum in ipsis defecit.* Item ad bene viuendum tripliciter insufficiens est. Primo quia non sufficit ex se bonam vitam inchoare. 1. Corinth. 15. *Non quod sufficientes simus aliquid cogitare ex nobis quasi à nobis.* Cogitatio primum opus esse videtur. Potest homo per peccatum se occidere, sed non potest se occisum suscitare. Homo per malitiam occidit animam suam. Oseæ 13. *Perditio tua Israël, tantummodo ex me auxilium tuum.* Secundo, insufficiens est in bono inchoato perseuerare. Greg. Citò bonum amittitur nisi à largiente custodiatur. Tertio insufficiens est in bono inchoato proficere. Bern. super illud Cant. 1. *Trahe me post te.* dicit in persona Ecclesiæ: Domine, scio me nequaquam posse peruenire ad te, nisi gradiendo post te: sed ne hoc quidem nisi adiuuer à te: ideo precor vt trahas me post te. Beatus siquidem est cuius est auxilium abs te. Homo præsumens de se, maledictus est. Esa. 5. *Væ qui sapientes estis in oculis vestris.* De præsumptione ista, require in tract. de Superbia 3. part. cap. 5. Confidentia verò in homine fallax est, & hominem confundens. Esa. 20. *Confundentur ab Æthiopia spe sua.* Et eiusdem 36. *Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum: cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam.* Sic Pharao rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo. Hier. 9. *Vnusquisque à proximo se custodiat: & in omni fratre suo non habeat fiduciam.* Confidentibus in homine Sacra scriptura in multis locis maledicit. Hier. 17. *Maledictus homo qui confidit in homine.* Et Esa. 31. *Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium &c.* Et non sunt confisi super sanctum Israël, & Dominum non exquisierunt. Confidentia etiam in rebus inferioribus valde periculosa est. Greg. super Iob: De creatore desperasset, si spem in creatura posuisset. Idem: Quasi in aquis defluentibus fundamentum ponere, est in rebus labentibus spei fiduciam velle solidare. Sap. 5. *Spes impij quasi lanugo quæ à vento tollitur, & tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur.* Iob. 8. *Spes hypocritæ peribit.* Et paulo post: *Sicut tela aranearum fiducia eius.* Glos. Greg. Tela aranearum studiose texitur, flatu venti dissipatur: sic quicquid hypocrita exudat fauoris aura tollit. Item Iob 31. *Si putaui aurum robur meum: & obrizo dixi, Fiducia mea:* supple, *male mihi accidat.* Gloss. Obrizum est rudis auri moles. Prouerb. 11. *Qui confidit in diuitijs suis, corruet.* Ecclesiast. 31. *Beatus diues qui non sperauit in pecunia thesauris.* Et 1. Timot. 6. *Diuitibus huius seculi præcipe non sperare in incerto diuitiarum.*

Confidentia in creatura triplex.

Homo ad bene viuendum insufficiens.

Confidentia in rebus transitorijs periculosa.

diuitiarum, sed in Deo viuo. Quum aurum & argentum vix secure possint esse etiam in arcis seratis: fatuus est qui ex his securitatem vult sibi facere. Quomodò enim possunt dare securitatem quam non habent? & quum bona transitoria mentiantur non soluendo quod promittunt: fatuum est in eis fiduciam habere. Esaiæ. 28. *Posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus.* Mendacio protegebatur Goliath, cui dicit Dauid I. Reg. 17. *Tu, inquit, venis ad me cum hasta, gladio, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini.* Hasta, clypeus & gladius promittebant ei victoriam, quam tamen non habuit.

De quatuor causis desperationis.

Causæ desperationis. 1. ET notandum quod quatuor sunt quæ possunt esse causa desperationis. Primum est peccati magnitudo, vel multitudo. Genes. 4. *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Sed fatuum est propter multitudinem vel magnitudinem peccati desperare: quum vbi superabundauit delictum, superabundet & gratia. Rom. 5. Et maior miseria amplius soleat mouere misericordiam; abyssus enim miseriæ abyssum inuocat misericordiæ. Bernardus: Peccaui peccatum grande: turbabitur conscientia, sed non perturbabitur; vulnerum enim Domini recordabor. Idem: Quid tam ad mortem quod non Christi morte saluatur? August. 10. libr. Confession. loquens ad Deum patrem: Merito, inquit, mihi spes valida in Christo est, quod sanabis omnes languores meos per eum qui sedet ad dextram tuam, & te interpellat pro nobis: alioquin desperaui. Multi enim & magni sunt languores mei. Multi enim & magni sunt: sed amplior est medicina tua. Idem in eodem: ille tuus vnicus redemit me sanguine suo: non calumnientur mihi superbi: quoniam cogito pretium meum. Maiorem malitiam in homine diuina bonitas, quæ summa est magis odit, parata eam destruere, & eum qui vult eum deserere, adiuuare.

2. Secundum est multitudo tentationum. Quidam putant se esse desertos à Deo, quia non dat eis quietem à tentationibus: quum potius tentatio signum diuini amoris sit. Est enim eruditio filiorum Dei Iudic. 3. *Hæ sunt gentes quas reliquit Deus vt in his erudiret Israëlem.* Prouerb. 13. *Qui diligit filium suum, instanter erudit eum.* Multiplicatio tentationum signum est quod aliquis de manibus dæmonum euaserit. Dum aliquis est in carcere vnicum habet custodem vel duos: si verò euaserit, omnes eum insequuntur. Sic dum aliquis captus est à diabolo: non tantum eum dæmones persequuntur, quantum quum euaserit. Dauid. *Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me?* (Psalm. 3.) Gregor. Illos pulsare negligit, quos iure quieto possidere se sentit. Præterea quod videtur esse impugnatio, potius est defensio: vt patet in Paulo, in quo impugnatio castitatis erat defensio humilitatis. 2. Corinth. 12. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ.*

3. Tertium est frequens casus vel recidiuatio. Sed fatuum est credere infirmitatem humanam plus posse cadendo, quàm Dei virtutem releuando. Frequens casus quum ad humilitatem valeat, quodammodo facit vt homo ad fortitudinem accedat. Humilitas enim triumphare facit, sicut superbia facit corruere. Vnde Bernard. super Cantic. Superbia siue iam existens, siue nondum, semper erit causa subtractæ gratiæ. Nunquid qui humilibus dat gratiam humili aufert datam. Humilitas Deo dat gloriam: & ideo per consequens super eum ponit pugnam, Eiusdem enim est gloria victoriæ & pondus pugnæ. Superbus præsumit, ideo cadit: humilis in Deo confidit, ideo vincit. Petrus præ cæteris cecidit, qui præ cæteris præsumpsit.

4. Quartum est nimia tristitia. Prouerb. 15. *In mœrore animi deijcietur spiritus.* Deijcietur, inquam, in profundum desperationis. Ecclesi. 14. *Felix qui non habuit animi tristitiam, & non excidit à spe sua.* Ideo non est continuè habenda memoria peccatorum: nec continuè cogitanda Dei iustitia: imò quandoque respirandum est in Dei misericordia. Gregor. Considerantes quòd Deus pius sit, peccata vestra nolite negligere. Considerantes quòd iustus sit, nolite desperare. Idem: Oportet etiam de Dei semper nos miseratione confidere, & de nostra infirmitate formidare. Isidorus; Benignus est Deus, & seuerus; si tantum benignus esset eius benignitatem contemneremus: si tantum seuerus, desperaremus. Et notandum quod ea quæ dant occasionem desperationi aduersantur spei: quæ verò spem adiuuant, de quibus dictum est prius, remedia sunt contra desperationem.

[illegible] Et Prouerb. vii. *Omnes* [illegible] *ci eius* [illegible]

[illegible] sunt stulti, & [illegible] Apoc.

The[illegible] *illis vt requiescant* [illegible]

[illegible] beatitudo [illegible] Quid

[illegible] ne perfectus. Idem. Perfecta felicitas [illegible] beatitudo.

[illegible] August. in lib. de Moribus Ecclesiae. Beata vita [illegible]

[illegible] & habetur. Item August. in [illegible]

[illegible] aliquid vult quod non decet.

[illegible] *secundum* [illegible]

[illegible] in quibus consistat beatitudo.

[illegible]

1.

2.

[illegible]

3.

[illegible]

4.

[illegible] Et Rom. [illegible]

[illegible] Et 1. Cor. 4. [illegible]

[illegible]

5.

[illegible]

6.

[illegible] ad fortes [illegible]

[illegible] tormentis [illegible]

[illegible] quanta est gloria [illegible] 7.

[illegible] Septimo homines [illegible]

[illegible]

[illegible] Deus [illegible] H[illegible]

[illegible]nit eam. Matth. [illegible]

[illegible]tem, est enim sple[illegible]

sole, nec luna, vt [illegible]

[illegible] Tu [illegible]

[illegible] audire [illegible]

[illegible]proci[illegible] corpus, [illegible]

[illegible] 6.

[illegible] sunt indigentia. 7.

[illegible] 8.

[illegible] 9.

[illegible] 10.

[illegible] 11.

[illegible] gaudium sine tristitia. [illegible] 12.

[illegible] *sunt angustia* [illegible]

[illegible] Vnde

[illegible] T[illegible] gaudio

[illegible] electorū

[illegible] prouenit.

[illegible] La visio ne [illegible]

[illegible] Psal. [illegible]

[illegible] *Dum* [illegible]

[illegible] *& salui eri-* [illegible]

[illegible] Psal. 41.

[illegible] *fontem aqua* [illegible]

[illegible] in diem iudicij, respectu [illegible]

[illegible] delecta[illegible]

[illegible]

frater eorum secundum carnem verè Deus est. Magnitudo huius gaudij potest perpendi ex gaudio quòd solent habere parentes, cùm filij eorum fiunt Episcopi vel Archiepiscopi. Tanta erit vnitas capitis & membrorum, quod membra honorem sui capitis suum reputabunt: sicut caput hominis bona vel mala membris suis illata sua reputat.

Quòd electis proueniet triplex gaudium ab amœnitate loci.

ITem à loci amœnitate triplex gaudium electis proueniet. Primo à claritate loci. Tob. 13. *Beatus ero si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem.* Apocalyp. 22. *Nox vltrà non erit.* Et secundum Philosophum, ante corpus in quo est diuersitas luminis, est aliud supra in quo est vniformitas luminis per totum. Illud corpus est cælum empyreum in quo est lumen continuum. Secundo à loci puritate. Apocalyp. 21. *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens.* Tertio à loci latitudine. Baruch. 3. *O Israël, quàm magna est domus Dei & ingens locus possessionis eius?* Seneca. Ab vltimis littoribus Hispaniæ vsque ad Indos paucissimorum dierum spatium iacet, si nauem ferat ventus: at cælestis illa regio per XXX. annos velocissimo syderi viam præstat.

Quòd electis proueniet triplex gaudium ex societate aliorum saluatorum.

ITem ex societate proueniet triplex gaudium. Primo ex multitudine. Apocalyp. 7. *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat.* Secundo ex nobilitate illius societatis in qua erit beata Virgo, & angeli, & sancti, & sanctæ, qui omnes reges & reginæ erunt. Vnde Filius Dei dicitur venisse de regalibus sedibus. Sapient. 18. Plus deberent homines laborare solum vt possent esse vna die cum beata Virgine, quam multi laborent pro æterna gloria. Hier. ad Eustochium: Egredere quæso paulisper de carcere & papilione corporis, vt in ostio stans videas gloriam Dei pertransire: præsentis laboris ante oculos tuos pinge mercedem quam nec oculus vidit &c. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria mater Domini choris occurret comitata virgineis, cum post rubrum mare submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens præcinet responsuris, *Cantemus Domino: gloriose enim honorificatus est &c.* Tertiò de amicabilitate societatis illius. Tanta enim charitas inter eos quòd gaudia aliorum sua reputabunt. Esaiæ 31. *Dixit Dominus cuius ignis in Sion, caminus eius in Ierusalem.* Propter magnam charitatem hæreditas illa omnibus vna est, singulis tota, iuxta verbum Greg. edit.

Quòd electis proueniet quadruplex gaudium ex corpore glorificato.

ITem à corpore glorificato quadruplex proueniet gaudium. Primum, à corporis pulchritudine. Secundum, ab eius subtilitate. Tertium, ab eius agilitate. Quartum, ab eius impassibilitate. Primum erit in corpore respectu eius quod erit iuxta se: vt scilicet alia corpora glorificata in aspectu eius delectentur. Secundum respectu eius quod erit infra se: vt scilicet corpora inferiora corpori glorificato cedant. Tertium, respectu eius quod erit supra se, vt ad spiritum suum perfectã possit habere obedientiam. Quartum, ad id quod erit contra se, ne ab aliquo possit lædi.

Quòd electis proueniet triplex gaudium ab inferno.

ITem ab inferno triplex gaudium electis proueniet. Primo, ex hoc quòd infernum euaserunt. Secundo ex hoc quòd hostes eorum cruciabuntur ibi. Psalm. *Lætabitur iustus cùm viderit* Psal. 57.
vindictam. Tertio, ex hoc quòd peccatum quod maximè nocuit hominibus, clausum erit in inferno. Post diem iudicij erit in inferno peccatum quasi in proprio loco: non enim poterit remanere neque in cælo neque in terra quin ad vltimum descendat in infernum.

Quòd à mundo proueniet electis triplex gaudium.

ITem à mundo proueniet electis triplex gaudium. Primo ex hoc quòd à pœnali miseria huius exilij liberati erunt. Bern. Transire de morte ad vitam, vitæ gaudium duplicat. Verisimile est
Psal. 119. quòd multum gaudeat de hac liberatione qui dicebat: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Secundo de hoc quòd à naufragio liberati erunt. Si naufragi qui de mari exierunt tantum gaudent: verisimile est quòd multum gaudeant qui tot naufragia passi, à mari huius mundi periculosissimo euaserunt. Bernardus: Periculum probat transeuntium raritas, & pereuntium multitudo. In mari Massiliæ de quatuor nauibus vix vna perit: in mari huius mundi de

quinque nauibus vix vna ad portum salutis peruenit. Tertio, ex hoc, quod quum ipsi tantæ infirmitatis essent: tamen de tanto hoste triumphauerunt. Iob 41. *Non est potestas super terram quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret.* Nos sumus vt locustæ, hostes nostri vt gigantes. August. in libr. Conf. Quanto, inquit, maius periculum fuit in prælio: tanto est gaudium maius in triumpho. Sic est in nauigantibus. Nam post pericula & misericordias naufragij, exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. De gloria futura dicit. Augu. in libr. de Ciuit. Dei, Quanta erit felicitas: vbi nullum erit malum, nullum latebit bonum: vocabitur Dei laudibus, qui erit omnia in omnibus. Nam quid aliud agatur, vbi nec vlla desidia cessabitur, nec vlla indigentia laborabitur? Nescio. Item in eodem: Vera ibi gloria erit, vbi nec laudantis errore quisquam, nec adulatione laudabitur. Verus honor qui nulli negabitur digno, nulli defertur indigno: sed nec ad eum ambiet vllus indignus. Vera pax, vbi nihil aduersi nec à seipso, nec ab aliquo patietur. Præmium virtutis erit ipse qui virtutem dedit: eique seipsum quo melius & maius nihil esse posset, promisit. Ipse finis erit desideriorum nostrorum qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Idem in eodem: In illa ciuitate magnum bonum in se videbit, quod nulli superiori nullus inferior inuidebit: sicut nunc non inuident archangelis angeli cæteri, tanquam nollet vnusquisq; esse quod non accepit, quam nec in corpore vult oculus esse qui est digitus. Idem: Ibi vacabimus & videbimus & videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine. Nã quis alius noster est finis, nisi peruenire ad regnum cuius nullus est finis? Item August. loquens de summo bono: Qui hoc bono fruetur, quid erit illi, & quid non erit? Erit quidquid volet, quicquid nolet, non erit. Item Ber. loquens de cælesti ciuitate: O ciuitas cælestis, mansio secura, patria continens totum quod delectat, populus sine murmure, incolæ quieti, homines nullam habentes indigentiam. O quam gloriosa dicta sunt de te Ciuitas Dei.

Quod gaudium futurum differt à præsenti in multis.

ET notandum quod gaudium futurum à præsenti differt in hoc, quod ipsum est plenum gaudium & perfectum. Ioann. 16. *Petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum.* 1. Cor. 13. *Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Item gaudium futurum est securum. August. in libr. de morib. Eccl. Summum bonum tale esse debet quod non amittat homo inuitus: quippe nemo potest confidere de tali bono quod sibi eripi posse sentit, etiamsi retinere illud amplectique voluerit: quisquis enim de bono fruetur non confidit, in tanto timore amittendi beatus esse quis potest? Item gaudium futurum est purum gaudium, cum hic dolore risus miscetur. Prouerb. 14. Esai. 25. *Auferet Dominus omnem lacrymam &c.* Hæc tria insinuantur Esa. 25. vbi sic legitur: *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ.* In pinguedine, intellige plenitudinem: in medulla, securitatem quæ intra ossa absconditur: in defecatione, puritatem. Conuiuium illud est cœna magna, de qua legitur Luc. 14. quam Deus pater ab æterno præparauit. Filius verò fercula addidit: gaudium scilicet quod erit in aspectu humanæ naturæ quam assumpsit: Spiritus sanctus pigmenta suauitatis ministrat: Ipse est fluuius nectareus lætificans ciuitatem Dei. Psalmo: *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Sola inuitatio huius cœnæ beatum reddit. Apoc. 19. *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt.* In hac cœna est vnum ferculum quod solum sufficeret. Ioann. 14. *Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis.* Psal. 35 Solus odor huius cœnæ qui datur sanctis præsentiri plus valet quam totum gaudium mundi.

De triplici materia gaudij electorum, & xij. cognitionibus intellectis per xij. stellas coronæ mulieris in Apocalypsi.

ITem notandum quod triplex materia illius gaudij intimatur nobis. Numeri. 13. in fructibus illis quos attulerunt exploratores de terra promissionis, qui fuerunt ficus, vua, & malogranata. In ficu dulcedinem deitatis intellige. Prou. 17. *Qui seruat ficum, comedet fructus eius: & qui custos est Domini sui, glorificabitur.* In vua Christi humanitatem in torculari crucis expressam. In malogranatis, sanctorum ordinatam societatem. Ordinate enim se habent grana in malo-

Duodecim stellæ in capite mulieris, sunt cognitiones electorum.

in malogranato. Item Apoc. 12. insinuantur nobis gaudia duodecim in corona XII. stellarum quæ erat in capite mulieris. Duodecim stellæ sunt duodecim cognitiones quæ electos lætificabunt: tres pertinentes ad Patrem, & Filium & Spiritum sanctum, & noueni ad nouem ordines beatorum spirituum. Vel has duodecim stellas intellige tres dotes animæ, s. Dei visionem, eiusdem dilectionem, & boni excellentissimi vel arduissimi comprehensionem, quæ comprehensio gloriosissima est: & quatuor dotes corporis, s. claritatem, vel potius pulchritudinem, subtilitatem, agilitatem, impassibilitatem, & societatem quinque sensuum. Secundum quosdam tertia dos animæ est delectatio quæ est effectus visionis & amoris.

CAPVT VI.

De diuersificatione spei, quod detestabilis est ex quatuor, & commendabilis [illegible]

Spes detestabilis quænam sit.

NOtandum est ergo quod est spes detestabilis, & est spes commendabilis: Spes detestabilis quadruplex est. Prima est maledicta. Secunpa, præsumptuosa. Tertita est vana. Quarta, mendax vel falsa. Prima est quæ Deum ideo offendit, quia de magnitudine misericordiæ eius confidit. Vnde Bernardus in sermonibus. Est infidelis fiducia solius vtique maledictionis capax, quum videlicet in spe peccamus. Hæc peccat in bonitatem Dei. Ro. 2. *An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis?* Secunda est quum aliquis sperat se facturum quum voluerit quod vires eius excedit: vt quum aliquis præsumit se conuersurum à malis suis quum voluerit. Eccl. 29. *Repromissio nequissima multos perdidit.* Spes vana est cum fiducia ponenda in creatore in creatura ponitur. De quo require supra quinto capit. in eodem tractatu. Esa. 55. *Confidunt in nihilo.* Spes falsa est, quum quis sperat quod futurum non est: vt quum quis promittit sibi longam vitam, qui cito moriturus est, vt ille cui dictum est, *Stulte hac nocte repetent animam tuam.* Luc. 12. Esa. 29. *Posuimus mendacium spem nostram*: Ad hoc

Quæ commendabilis.

quod spe commendabilis fit tria operantur. Primum est, si in solo Deo ponatur. Hest. 14. *Exaudi vocem illorum qui nullam aliam spem habent.* Secundum, si assit meritum, vnde quod speratur, præsumatur. Ber. super Cant. Integra ecclesiæ consolatio, quum non solum quid sibi sit expectandum: sed vnde sit præsumendum, nouerit. Tertium, si in tribulatione spes non deficit, sed

Psalm. 2.

vires suas ostendit. Iob 13. *Etiam si ceciderit super me, in ipso sperabo*, In Psalm. *Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.* Item notandum quod est spes primæ auctoritatis, quæ in solo Deo ponenda est. Et est spes suffragij quę ponenda est in sanctis inquantum sunt amici Dei. Spes quæ in solo Deo ponitur subdiuidi potest in spem veniæ, gratiæ, & gloriæ. Spes vero gloriæ subdiuidi potest in expectationem gloriæ animæ, & gloriæ corporis, de quibus prius dictum est.

Secundæ partis principalis de tribus virtutibus Theologicis,

TRACTATVS QVARTVS.

CAPVT PRIMVM.

De charitate.

Quid charitas.

CHaritatis descriptiones primo ponendæ sunt. Secundo, commendationi eius insistetur. Tertio agetur de dilectione Dei: Quarto de dilectione proximi. Quinto, de ordine charitatis. Sexto, de his quæ aduersantur charitati. Septimo, de gradibus diuersis ipsius. Notandum ergo quod charitas est finis præcepti de corde puro, & conscientia bona & fide non ficta. 1. Tim. 1. Vbi dicit gl. Hic diffinit Apostolus charitatem. *Charitas est finis* (in qua) *consummationis non consumptionis. Plenitudo enim legis est dilectio.* Ro. 13. August. Legis & omnium diuinarum scripturarum plenitudo est dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest, id est Dei & proximi. Idem: Ille sanctè & iustè viuit, qui ordinatam habet dilectionem: ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod est diligendum, aut æque diligat quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius quod æquè diligendum est. Idem: Si non vales omnes paginas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia secreta scripturarum penetrare, tene charitatem vbi pendent omnia. Idem in lib. de disciplina Christiana: Vt nemo

excusa-

habent bonitatem cæteræ. Et secundum hoc intelligendum est quod dicit glossa super 1. Tim. 1. quod *charitas est radix omnium bonorum*: inquantum scilicet sunt bona. Et illud similiter super Galat. 5. *Ex charitate nascuntur omnia bona*, inquantum scilicet sunt bona. Et sicut radix humorem mittit ad ramos, sic charitas bonitatem ad opera cæterarum virtutum. Aug. in sermone de Charitate: Sicut radix omnium malorum est cupiditas: ita radix omnium bonorum est charitas. Humilitas etiam potest dici radix virtutum secundum illam proprietatem qua radix est pars arboris infima terræ adhærens. Sic humilitas considerans infirmitatem suam, sub Deo collocat se in loco infimo. Fides etiam potest dici radix: quia radix est in arbore quasi os in animali. Per radicem ingreditur ad arborem nutrimentum arboris: sic per fidem bonum ingreditur ad animam. Item charitas sic describitur à Magistro, lib. 4. Sententia. Charitas est dilectio qua diligitur Deus propter se & proximus propter Deum, vel in Deo. In Deo dicitur, propter illos qui iusti sunt, qui manent in Deo per gratiam. Propter Deum dicitur quantum ad illos qui nondum sunt iusti, qui adhuc amandi sunt vt iusti fiant, & in deo per gratiam maneant. August. Qui amat homines aut quia iusti sunt, aut vt iusti sint amare debet. Item August. sic describit charitatem. Charitas, est virtus qua videre Deum, perfruique eo desideramus. Et est hæc descriptio secundum digniorem actum charitatis. Potest etiam sic charitas describi: Charitas est virtus qua vnaquæque res tanti habetur quanti habenda est. Vnde charitas pondus æquum est: sicut statera dolosa est cupiditas. Prouerb. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus æquum voluntas eius.* Temporalia quæ in veritate parum pretiosa sunt, quæ Apostolus reputauit vt stercora, multum ponderant in statera cupiditatis: ideo verè dolosa est. Osee 12. *Chanaan in manu eius statera dolosa.* Hæc statera etiam meritò abominatio est Deo, cum diuitiæ & honores quæ abominabilia sunt Deo, ibi præponderant veris bonis. Lucæ 16. Quod autem est apud homines, abominatio est apud Deum. In libro de Spiritu & anima dicitur, quod charitas est concordia mentium, & societas electorum, vita beata animarum & angelorum: quia nec animæ, nec angeli nisi per charitatem viuunt.

CAPVT III.

De commendatione Charitatis.

AD commendationem Charitatis, primò valere potest hoc, quod Spiritus sanctus in Scriptura sacra totiens monet ad ea quæ charitatis sunt. 1. Cor. 14. *Sectamini charitatem.* Et eiusdem 16. *Omnia opera vestra in charitate fiant.* Eph. 3. *In charitate radicati & fundati.* Eiusdem 4. *In charitate crescamus.* Item 5. *Ambulate in dilectione.* Philip. 1. *Oro vt charitas vestra magis abundet.* Colos. 3. *Super omnia charitatem habentes.* 1. Pet. 4. *Ante omnia mutuam in vobismetipsis continuam charitatem habentes.* Secundo commendabilis est comparatione cæterarum virtutum. Ad quod pertinet illud 1. Corinthiorum 13. *Maior autem horum est charitas.* August. Respice ad munera ecclesiæ, & vniuersis excellentius charitatis munus cognosces. Et ideo oleo charitas comparatur, quod supereminet alijs liquoribus: sic charitas supereminet alijs virtutibus. Propter eandem causam charitas aurum dicitur, quod inter metalla pretiosius est. Apocalyp. 3. *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum, vt locuples fias.* Huic auro comparando intendere debent in nundinis huius mundi hi quibus dictum est Luc. 19. *Negotiamini dum venio.* Nec solum aurum est charitas: sed etiam aurea reddit ea quæ contingit. Et hæc est vna virtus charitatis, quod plumbea efficit aurea. Opera enim de genere bonorum sine charitate facta, quasi plumbea sunt, parui scilicet, vel nullius valoris: facta verò ex charitate, quasi aurea sunt, quia pretiosa valde, 3. Reg. 6. *Nihil erat in templo quod non auro tegeretur.*
Psa. 44. Opera ex charitate facta, sunt quasi vestis deaurata qua ecclesia ornatur. In Psal. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.* Propter eandem excellentiam dicitur etiam charitas ignis. Luc. 12. *Ignem veni mittere in terram.* Ideo Spiritus sanctus super Apostolos in linguis igneis descendit, vt in cordibus hominum ignem istum succenderent, vnde Bernardus: Venit super discipulos Spiritus sanctus in linguis igneis, vt linguis omnium gentium verba ignea loquerentur, & legem igneam linguæ igneæ prædicarent. Threno. *De excelso misit ignem in ossibus meis & erudiuit me.*

hum

charitatis. Sine amore

[illegible] impleat, vel vt sanitatem acquirat, vel causa inanis gloriæ: non est hoc abstinentiæ virtutis, sed tunc solum quando fit amore summi boni. Ideo dicitur Matth. 6. *Tu autem cùm ieiunas vnge caput tuum oleo.* Secundum glos. Caput suum, scilicet Christum, ieiunans vngit oleo charitatis, qui pro amore eius se macerat, & quod sibi subtrahit, alteri largitur. Quarta causa potuit esse: quia sicut aliquis dicitur odire non solum affectu, sed etiam effectu secundum quem modum dicitur: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Odit inquam effectu: sicut aliquis dicitur diligere non solum affectu, sed etiam effectu, secundum quem modum dicitur 1. Ioan. vlt. *Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus.* Et 2. Ioann. *Hæc est charitas vt ambulemus secundum mandata eius.* Sic dilectio Dei ad vniuersitatem virtutum pertinet, sicut & obseruatio mandatorum Dei. Sic nihil aliud est virtus, quàm id quo Deus diligitur. Et hæc de laudibus charitatis sufficiant. Si cui vero hæc non sufficiunt, diligenter studeat in 1. canonica Ioan. De quo dicit Greg. quod omne quod loquitur, igne charitatis vaporatur. Et in Euangelio eiusdem & 1. ad Corinth. 13. Vbi multa de laudibus huius virtutis inueniet.

CAPVT III.

De ordine dicendorum de amore Dei. Et primo de his quæ incitant ad amandum Deum.

POst commendationem Charitatis, agendum est specialiter de amore Dei, de quo hoc modo agetur. Primo dicetur de incitamentis diuini amoris. Secundo de modo amandi Deum. Tertio de diuersis speciebus diuini amoris. Quarto de signis ipsius. Circa primum notandum est quod ad amandum Deum incitat Sacra scriptura, incitat & natura, incitat gratia nobis à Deo exhibita, & gloria nobis à Deo promissa, incitat & vniuersa creatura. *Quæ Dei amorem incitēt.* Scriptura sacra incitat in multis locis. *Sacra scriptura.* Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c.* Eiusdem 11. *Ama Dominum Deum tuum &c.* Ecclesiastic. 13. *Omni vita tua dilige Deum.* Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum &c.* Simile habes Luc. 10. & 1. Ioan. 4. *Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.* *Natura.* Natura ad idem incitat. Bernardus in libro de diligendo Deo. Inexcusabilis, inquit, est omnis infidelis si non diligit Dominum Deum suum toto corde, tota anima, tota virtute sua. Clamat nempe intus ei innata & non ignota rationi iustitia, quia ex toto illum diligere debet, cui & totum se debere non ignorat. Si naturaliter amat filius patrem à quo habet partem corporis sui: quanto magis amare debet Deum qui corpus eius & animam ex nihilo fecit? August. Amandus est generator: sed præponendus est creator. Eccles. 7. *In tota anima tua dilige eum qui te fecit.* Bern. in sermonibus: Parúmne, inquit, tibi videtur? hoc cogita, qualem te fecit. Nempe secundum corpus, egregiam creaturam: secundum animam, magis imaginem creatoris insignem, rationis participem, beatitudinis æternæ capacem. Porro ambo cohærere sibi fecit artificio incomprehensibili, sapientia inuestigabili: nec antè promeruit, qui antè non fuit: nec spe retributionis fuit, quoniam bonorum nostrorum non eget. *Beneficia.* Et notandum quod multum potest incitare hominem ad amandum Deum, quod Deus eum fecit, si quis diligenter attendat quantum beneficium fuerit quod corpus ei dedit: quot enim sunt membra in corpore, tot beneficia inueniet magna. Et pro minimo membro plus deberet homo Deum amare, quàm multi amant eum pro cunctis beneficijs quæ ab eo receperunt. Si quis amisisset oculum, quantum amaret eum qui sibi illum restitueret? Et si quis meruisset amittere eum, quantum amaret eum qui sibi oculum conseruaret? Nec minus amandus est qui eum ab initio dedit, & qui datum conseruauit, cùm multoties vtendo eo contra Deum, eum amittere meruerit. Non minus est amandus qui dat cappam nouam, quàm qui inueteratam perditam restituit. Quod dixi de oculo, de alijs membris cogita. Si verò tantum amandus est qui dedit corpus: quantum amandus est qui dedit animam quæ in infinitum est melior corpore? Si amisisses vsum rationis quantum amares eum qui tibi illum restitueret? Quantum ergo amandus est qui tibi rationem ab initio dedit? Item si meruisses mortem, siue separationem animæ à corpore, quantum amares eum qui tibi eam remitteret? Quantum ergo amandus est ille qui mirabiliter corpus & animam coniunxit, & hanc coniunctionem tibi seruauit, cùm peccando mortem multoties meruisses? Bernard. Valde omnino mihi amandus est per quem sum, viuo & sapio. Dignus planè

est morte qui tibi Domine Iesu recusat viuere. Idem in libro de diligendo Deo: Ne quid, inquit, non amaret opus artificem, cùm haberet vnde id posset? Et cur non quantum omnino posset, quum nihil omnino nisi eius munere posset? ad hoc etiam quòd homo amet amplius factorem suum, cogitare debet quòd Deus ad imaginem & similitudinem suam fecit illum. Genes. 1. Filius qui similior est patri, solet amplius amare patrem, & ab eo plus amari. Figura etiam quam naturaliter habet corpus humanum, incitat ad amandum Deum. August. in libro de disciplina Christiana: Belluas Deus prostratas in faciem fecit, pastum quaerentes de terra: te in duos pedes erexit, tuam faciem sursum attendere voluit. Non discordet cor tuum à facie tua: non habeas faciem sursum & cor deorsum. Fac sursum cor, ne mentiaris in domo disciplinae. Quid est sursum habere cor, nisi quod prius est dictum: *Dilige Dominum Deum tuum &c.* Disciplinae domus est Ecclesia Christi: vt dicit August. in eodem libro. Gratia etiam nobis à Deo exhibita incitat ad Dei amorem, & maximè gratia redemptionis. De qua 2. Corinth. 8. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quoniam propter vos egenus factus est cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis.* Galat. 2. *Dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: non sum ingratus gratiae Dei.* Sic habet litera vna. Eccles. 29. *Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris,* Dedit enim pro te animam suam. Licet multum possit hominem incitare ad amandum Deum, quòd ipse eum fecit: tamen multo amplius debet eum incitare, quòd ipse eum refecit. Vnde Bernard. in libro de diligendo Deo: infidelis se totum ei debere non ignorat, quem sui totius non agnoscat authorem. Quid ergo ego qui Deum meum teneo vitae meae non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, solicitum gubernatorem, sed insuper etiam copiosissimum redemptorem, aeternum conseruatorem, ditatorem, glorificatorem? Idem in eodem: Infidelem ratio vrget, & iustitia naturalis totum se tradere illi à quo se totum habet, & ex se toto debere diligere quem profectò fides tanto plus indicat amandum, quantum & eum pluris meipso aestimandum intelligo: quippe qui illud non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Idem in eodem: Si totum me debeo pro me facto: quid addam pro me refecto, & refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus quàm factus. Siquidem non solum de me, sed de omni quoque quod factum est, scriptum est, *Ipse dixit, & facta sunt.* At verò qui me tantum etiam semel dicendo fecit, in reficiendo profectò & dixit. Multa & gessit mira, & protulit dura: nec tantum dura, sed etiam indigna. Quid ergo retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi? In primo opere me mihi dedit: in secundo, se: & vbi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo & debebo: quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Dominum? Idem super Cantic. Super omnia reddit te amabilem mihi, bone Iesu, calix quem bibisti opus redemptionis nostrae. Hoc omninò amorem nostrum facile vendicat totum sibi. Hoc inquam, est, quod nostram deuotionem & blandius allicit, & iustitias exigit, & arctius stringit, & afficit vehemẽtius. Multum quippe laborauit in eo Saluator: nec in omni mundi fabrica tantum fatigationis author assumpsit. In dictis suis sustinuit contradictores, in factis obseruatores, in tormentis illusores, & in morte exprobratores. Idem loquens de opere redemptionis: Quid adhuc, inquit, dormis tu anima? affectio imò non dormitat, sed mortua est si huic nõ respondet beneficio. Ansel. in lib. Med. Ecce Domine quia me fecisti, debeo meipsum amori tuo totum: quia me redemisti, debeo meipsum amori tuo totũ: quia tanta promittis, debeo meipsum amori tuo totũ, imò tantũ debeo plusquàm meipsum, quãto tu maior me es pro quo dedisti teipsum. Cũ ignis nõ accẽdatur melius quàm igne, ignis diuini amoris quem nobis Deus ostendit in redemptione humani generis maximè deberet incitare nos ad amandum Deum. Chrysost. Non est, inquit, aliquis omnino, non pater, non mater, non amicus, non alius quispiam qui ita nos aliquando dilexerit, quemadmodum ipse qui fecit. Bern. in sermonibus: O duri & indurati & obdurati filij Adam, quos non emolliet tanta benignitas, tanta flamma, tam ingens ardor amoris, tam vehemens amator, qui pro vilibus sarcinulis tam pretiosas merces expendit. Ad amandum Deum incitat gloria amantibus Deum specialiter promissa & praeparata, 1. Cor. 2. *Oculus non vidit &c. quae praeparauit Deus his qui diligunt*

[illegible] Iacob.1. *Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Mirum est quomodo amor noster Deo euadere potest: quia si venalis est nullus Deo charius emet: dabit ei pro illo regnum æternum. Si est dandum, nullus dignior eo est quam Deus, cùm ipse sit summè bonus. Vnde nulli potius quàm ei debet dari. Si verò violentiam requirit, nullus maiorem violentiam pro eo faciet quàm ipse. Petit enim eum quasi gladio euaginato. Aut enim eum amabis, aut æterna morte interficieris. David: Nisi conuersi fueritis ab amore scilicet immundo, ad amorem Dei gladium suum vibrauit. Aug. in lib. Conf. Domine quid tibi sum ipse vt amari te iubeas à me, & nisi hoc faciam irascaris mihi, & mineris ingentes miserias? Ad amandum Deum incitant omnes creaturæ. Aug. 10. lib. Conf. Cælum, & terra, & omnia quæ in eis sunt ecce vndique mihi dicunt vt te amem, nec cessant dicere omnibus vt sint inexcusabiles. Dupliciter dicunt creaturæ nobis vt Deum amemus. Vno modo ostendendo eum dignissimum amore nostro. Bonitas enim vniuersitatis creaturarum ostendit creatorem esse optimum, & ideo amore dignissimum. Secundò, quia creaturæ sunt dona Dei & beneficia Dei. Ad incitandum verò aliquem ad amandum alium, efficacior est donatio quam locutio. Etiam terrena & cælestia fecit Deus propter hominem, vt patet ex principio Genes. Vbi postquam de creatione hominis locutus est Deus, subditur: *Et præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs terræ, vniuersæq; creaturæ*. Et postquam locutus est de luminaribus cæli, subditur: *Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos, & luceant in firmamento cæli, & illuminent terram.* Cum secundum ligna exardescat ignis. Eccles. 28. Magnus deberet esse ignis diuini amoris qui pro lignis Dei tot habet Dei beneficia, quot sunt creaturæ. De his lignis legitur Leuit. 6. *Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subijciens ligna mane per singulos dies*. Illos qui non incitantur ad Deum amandum tot & tantis beneficijs accusare poterunt etiam feræ quæ beneficia sentiunt, vt ait Seneca. Ecce etiam canes amant benefactores suos. Refertur etiam de quodam leone quem quidam miles à serpente liberauit, quod à milite recedere noluit: quid ergo excusationis habebunt, qui deserentes redemptorem suum, serpenti infernali adhærent? Si lapides cauantur à guttis aquæ assiduè cadentis, quam excusationem habebunt corda dura quæ non emolliunt assidua Dei beneficia? Quasi infinitæ sunt creaturæ quarum vnaquæque sufficeret ad monendum hominem ad amorem alterius hominis si eam sibi dedisset. Quomodo ergo non sufficiunt vniuersæ creaturæ ad accendendum hominem ad amorem Dei? Creatura.

Ad amandum Deum incitare possunt & bona & mala. De bonis iam ostensum est, quæ vniuersa sunt Dei dona. De malis verò facile est idem ostendere, cùm sint flagella patris misericordiarum erudientis filios suos ex amore paterno procedentia. Apocalyp. 3. *Ego quos amo, arguo & castigo.* Hebr. 12. *Quem diligit Deus, castigat.* Et non solum mala pœnæ possunt incitare ad Dei amorem: sed etiam mala culpæ quæ Dei misericordia dissimulat in his qui nondum pœnitent, vt saltem quandoq; pœniteant, vel remittit his qui pœnitent, vel à quibus custodit eos qui sibi adhærent. Aug. in lib. de Virginitate: Vos, inquit, vt ardentissimè diligatis, cui diligendo à coniugiorum nexibus liberi vacatis, deputate vobis tanquam omnino dimissum quicquid à vobis non est illo regente commissum. Multo fortius debes diligere illum qui quæcunq; flagitiosis ad se conuersis dimisit, in ea cadere non permisit. Quid habes quod non accepisti? aut qua peruersitate minus diligis à quo plus accepisti? Cogita omnia peccata sic habēda tanquā dimittantur à quibus Deus custodit ne committantur. Noli modicum diligere, quasi à quo tibi modicum dimissum est: sed potius multum dilige à quo tibi multum tributum est. Si enim diligit cui donatum est ne redderet: quanto magis diligere debet cui donatum est vt haberet? Et notandum est quòd cùm quatuor de causis aliquid soleat diligi, scilicet de causa attinentiæ, vel quia in eo deliciæ inueniuntur, vel quia beneficijs iam datis amari meruit, vel quia beneficia ab eo sperantur, his quatuor de causis amandus est Deus. Causa attinentiæ, cùm ipse sit pater. Matth. 23. *Patrem nolite vocare vobis super terram: Vnus est enim Pater vester qui in cælis est.* Et qui erat pater, factus est frater. Matth. vltim. *Nunciate fratribus meis vt eant in Galilæam.* Et qui erat Dominus, factus est seruus. Bernard. loquens de filio Dei incarnato. Non hoc loco inquit, prædicatur magnus Dominus & laudabilis nimis: sed paruus Dominus & amabilis nimis.

Exemplum.

Mala Pœnæ & culpæ.

Quatuor ob causas quid diligitur.

 Par-

Paruulus vtique qui natus est nobis, ipse voluit nasci in mundo isto & quasi fieri de terra nostra vt amabilior esset nobis: non enim solent homines amare Dominos de terra aliena. Ipse voluit in similitudinem hominum fieri, vt hominibus esset amabilior. Similitudo enim ad amorem facit. Eccl. 13. *Omne animal diligit simile sibi.* Ipse humanam naturam diuinæ voluit associari in vna persona, nunquã ab ea separãdam in signum amoris, vt sic saltem amaremus à quo agnosceremus nos amari. Deus etiam amandus est à nobis, quia in eo sunt summæ deliciæ. Psal.

Psal. 15. *Delectationes eius in dextera tua vsque in finem.* Item amandus est quia beneficijs suis hoc meruit. Bern. in lib. de diligendo Deo: Multum meruit Deus de nobis, qui etiam immeritis seipsum dedit nobis. Quid enim melius seipso poterat dare vel ipse? Ergo si Dei meritum quæritur, illud est præcipuum: quia *ipse prior dilexit nos.* 1. Ioan. 4. Dignus planè qui reametur: præsertim si aduertatur quis, quos quantumque amauerit. Quis enim? nónne is cui omnes spiritus confitentur? Deus meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges: Vera huius charitas maiestatis: quippe non quærentis quæ sua sunt. Quibus autem tanta charitas exhibetur? *Cùm adhuc*, inquit, *inimici essemus, reconciliati sumus Deo.* Dilexit ergo Deus & gratis & inimicos. Sed quantum? *Sic Deus dilexit mundum* ait Ioannes, *vt Filium suum vnigenitum daret.* Sic meruit iustus impijs, summus infimis, omnipotens infirmis. Idem in eodem: Vt paucis quod dictum est repetam, *prior ipse dilexit nos*, tantus, & tantum, & gratis, tantillos & tales. Item amandus est à nobis propter beneficia quæ ab eo speramus. De quibus require in tractatu Spei, Cap. 5. Item notandum est quod ad amorem Dei nos incitare potest amicitiæ eius vtilitas, & inimicitiarum eius damnositas, & amici huius fidelitas.

Vtilitas. Vtilitas, quia nihil fructuosius esse potest quàm à Deo diligi, iuxta verbum Bernardi: Ipse diligentibus se peccata remittit. Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Ipse eos erudit Eccles. 2. *Diligite Deum, & illuminabuntur corda vestra.* Gregorius: Interdum compunctionis ardore tantæ subtilitatis est vis amoris, vt hanc nec ipse animus possit comprehendere, qui hanc illuminatus meruit habere. Ipse eos custodit. Psalm. *Custodit Dominus omnes diligentes se.* Ipse ad suauitatem suæ contemplationis etiam in præsenti admittit. Gregor. in Moral. Si quis ad contemplationis studium properat: semetipsum prius subtiliter interroget, quantum amat. Machina quippe mentis est vis amoris, qui hanc dum à mundo extrahit, in alto sustollit.

Psal. 72.

Vtilitas huius amici sicut & aliorum amicorum in necessitate apparet, vt in infirmitate à qua ipse potest liberare, cùm alij amici non possunt: & in morte, quando alij amici defunctum deserunt, & amicus iste eum suscipit. Psalm. *In voluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me.* Et in iudicio vbi non habebit amicum cui Deus erit inimicus. Eccles. 20. *Fatuo non erit amicus.* Omnia sunt amica ei, cui Deus est amicus: *quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.* Romanor. 8.

Inimicitiarum damnositas. Inimicitiarum etiam Dei damnositas incitare potest ad amandum Deum. Omnia enim sunt inimica inimicis Dei: etiam ipsimet sunt sibi inimici. In Psalm. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. In futuro vero magis apparebunt hæ inimicitiæ, quando pugnabit orbis terrarum contra insensatos.* Sapient. 5. Gregor. Offenso creatore, omnis creatura damnatum habet odio. Ipsimet si esse possent vellent se non esse. Ipsi etiam sancti qui tantum amauerunt peccatores in præsenti, lætabuntur cùm viderint vindictam. Fidelitas etiam huius amici ad idem potest incitare. Eccles. 6. *Amico fideli non est comparatio: & non est digna ponderatio argenti & auri.* Alij amici quadrupliciter inueniuntur infideles. Primo, quia aliquando non amant, licet amentur: sed non sic est de amico isto. Prouerb. 8. *Ego diligentes me diligo.* Ioan. 14. *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum.* Secundo, quia tempore aduersitatis desinunt amare. Eccles. 6. *Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis.* Sed non est sic in amico isto. Prouerb. 17. *Omni tempore diligit qui amicus est*, Christus scilicet, & frater in angustijs comprobatur. Tertio, quia qui amant viuos, inimici fiunt mortuorum, spoliantes eos bonis suis. Eccles. 6. *Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam*: amicus vero iste in morte specialiter ostendit se esse amicum. Spiritum enim qui de habitaculo corporis exit, in cæleste habitaculum

Psal. 10.

Fidelitas. Amico rum magna infidelitas.

[illegible] Quanto quia amici patris inimici fiunt filiorum : sed amicus iste propter patrem filios amat, quandoque vsque in decimam generationem. Exod. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus qui faciens misericordiam in millia his qui diligunt me.* Et vt breuiter dicam, Beatus est qui Dominum debito modo amat: & vę illi qui eum debito modo non amat. Aug. 4. lib. Conf. Beatius qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui non amittitur: te nemo amittit, nisi qui dimittit. Idem: Hęc omnia bona sunt: sed væ tibi si amaueris condita, & deserueris conditorem. Idem octauo libro de Trinitate: Cum aliqua non amentur nisi quia bona sunt: pudeat eis inhærendo non amare ipsum bonum vnde bona sunt.

CAPVT IV.

De his quæ valent ad hoc vt aliquis ametur à Deo.

DIcto de his quę possunt hominem incitare vt Deũ amet, dicendum est de his quæ faciunt ad hoc vt aliquis ametur à Deo. Septẽ verò sunt quę ad hoc valere possunt. Primũ est sapiẽtia. Sap. 7. *Sapientia infinitus thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt participes facti sunt amicitiæ Dei:* Et in eodẽ. *Neminẽ diligit Deus nisi eum qui cum sapientia inhabitat.* Nouit Dominus quod de amicitia stultorum prouenit damnum & dedecus, ideo non vult habere amicitiam cum stultis. Prouerb. 14. *Acceptus est regi minister intelligens.* Secundum est munditia quæ effectus est sapientiæ. Iac. 3. Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est: id est, pudicum faciens. Propter munditiam vocatus est Ioannes discipulus quem diligebat Iesus. Ioann. vlt. Prouerb. 22. *Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum suorum, amicum habebit regem.* Cantic. 6. *Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur inter lilia.* Puritate enim delectatur. Sap. 6. Incorruptio facit proximum esse Deo. Tertium est mansuetudo quæ multum assimilatur Deo; cuius bonitatem alicuius malitia non perturbat : & ideo Deo amabilem facit. Propter mansuetudinem Moyses erat mansuetissimus super omnes homines qui morabantur super terram. Numer. 12. specialiter amicus Dei fuit. Ecclesiast. 45. *Dilectus Deo & hominibus Moyses.* Quartum est liberalitas quæ multum assimilatur Deo, qui ex liberalitate fecit quidquid fecit, creaturas rationales vt eis daret: alias creaturas, vt eas daret. Seneca. Qui dat beneficia, Deum imitatur. Maximè verò Deum imitabitur qui pauperib. nihil iudicauerit quam misereri pretiosius. Liberalitas ratione similitudinis hominem reddit Deo, amabilem. 2. Corinth. 9. *Hilarem datorem diligit Deus.* Quintum est, humilitas propter quam Dauid fuit vir secundum cor Dei 1. Reg. 15. Matth. 2. In signum amoris quem habet Deus ad humiles. Deus amplexatus est paruulum. Et Beniamin frater minimus. Genes. 43. vocatur amantissimus Domini, & Deuterono. 33. Sextum est dilectio. Diligit enim Dominus eos qui se diligunt: alioquin esset infidelis. Bernard. in epistolis : Nemo se amari diffidat qui iam amat. Libenter Dei amor nostrum quem præuenit subsequitur. Nam quomodo reamare pigebit, quos amauit necdum amantes? Septimum est temporalium contemptus. Matth. 19. *Si vis perfectus esse* &c. Gloss. interli. In dilectione Dei. Seneca: Nemo dignus Deo qui opes non contempserit. Temporalia amata inquinant. Iuxta verbum Bernard. Ideo anima temporalia amans quasi inquinata, indigna est Dei amore. August. in libr. Soliloquiorum: Si alicuius pulchræ fœminæ amore flagrares, iure se tibi non daret si aliud à te quicquam præter se amari comperisset. Sic qui in bonis comtemptibilibus amorem suum ponit, Dei amore est indignus.

Vt amemur à Deo quę necessaria.

CAPVT V.

De modo amandi Deum.

SEquitur de modo amandi Deum. Modus autem diligendi Deum, est sine modo diligere: vt ait Bernardus in libro de diligendo Deo. Idem ad fratres de monte Dei: In dilectione Dei non alia ratio, non alia discretio est: nisi vt sicut ille cùm dilexisset nos, in finem dilexit nos: sic si fieri potest, nos in infinitum diligamus eum. Sicut beatus vir qui in mandatis eius cupit

 nimis.

nimis. Sed cum nullum finem vel terminum habere debeat dilectio amantis: tamen & modum suos & fines & regulas habere debet actio operantis. Idem etiam ostendit modum amandi Deum esse, vt amemus eum quantum possumus, dicens ita: Deus meus adiutor meus, diligam te pro dono tuo, & modo meo, minus quidem iusto, sed plane non minus posse meo: qui & si quantum debeo non possum, non possum tamen vltra quam possum. Potero vero plus cum plus donare dignaberis: nunquam tamen prout dignus haberis. Modus etiam amandi Deum ostenditur Deut. 6. his verbis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Item Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua & in tota mente tua.* Verba Deute. videntur pertinere ad illas tres vires animæ: quæ sunt, vis rationalis, vis concupiscibilis & irascibilis. Fortitudo enim quæ tertio loco ponitur, ad irascibilem pertinet. Verba verò Matthæi videntur pertinere ad illas tres vires animæ: quæ sunt intellectus, voluntas, & memoria. Vnde mens cuius est memorari, tertio loco ponitur. Luc. vero 10. vtrumque videtur tangere, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua.* Et accipias idem per hoc quod dicitur, ex omnibus viribus tuis: & per hoc quod dicitur in Deut. ex tota fortitudine tua. Et notandum quod secundum Greg. ista verba, *Ex toto corde tuo* &c. & ad inculcationem ponuntur. Secundum Augu. totalitas ista aliter accipienda est prout competit statui patriæ: aliter prout competit statui viæ. Secundum quod competit statui patriæ, attenditur in hoc totalitas ista, quod omnes motus animæ ad Deum referantur: & sic non impletur in vita præceptum illud: nisi forsitan ad tempus breue à viris perfectissimis. Tamen secundum Augu. ideo præcipitur: quia non recte curritur si quo currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur si nullis præceptis ostenderetur? Et in præcepto affirmatiuo potuit præcipi quod non potest in vita impleri; quia præcepto affirmatiuo non obligatur quis vt illud impleat semper; sed vt impleat illud loco & tempore. Nullum vero præceptum negatiuum potuit esse simile huic. Illud n. obligat vt semper impleatur: & ideo necessario hominem faceret transgressorem. Ber. Mandata impossibilia non faciunt transgressores homines, sed humiles. Secundum vero quod competit statui viæ, totalitas ista in hoc attenditur, quod nullus motus sit in anima amori Dei contrarius, nec aliquid præter Deum propter se ametur. Ad primum pertinet illa expositio Augu. Toto corde, id est, intellectu, sine errore: tota anima, id est, voluntate, sine contradictione: tota mente, id est, memoria, sine obliuione. Ad secundum pertinet quod dicit Augustinus in libro 3. de doctrina Christiana, cum ait. Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quasi locum dare & alia re velit frui: sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quo totus dilectionis impetus currit. Frui, est amore inhærere alicui rei propter se ipsam; vt ait Augustinus. Idem Augustin. in libro Soliloquiorum: Ego non puto vllarum rerum vocandam cupiditatem quæ propter aliud requiruntur. Idem in eodem: Iam certe ostendisti nihil aliud me amare quam Sapientiam. Siquidem quod non propter se amatur, non amatur. Ego autem solam per se amo sapientiam, cætera verò adesse mihi volo, vel deesse timeo propter ipsam. Loquitur de sapientia increata. Contra totalitatem siue perfectionem amoris diuini, solus ille amor est, quo amatur aliquid præter Deum, non propter Deum. August. 10. lib. Confessionum: Domine, minus te amat qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. Modus ergo amandi Deum est, vt ipse ametur super omnia, & propter se. Secundum Bernard. vero sic exponitur verbum prius positum. *Diliges &c. toto corde*: id est, sapienter: *tota anima*, id est dulciter: tota virtute, id est fortiter vel perseueranter. Idem: Disce Christiane à Christo, quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, prudenter, fortiter. dulciter, ne illecti: prudenter, ne decepti: fortiter, ne oppressi ab amore Domini auertamur. Idem: Non abduci blanditijs, nec seduci fallacijs, nec iniurijs frangi: toto corde, tota anima, tota virtute diligere est. Idem exponens quid sit amare dulciter, sapienter & fortiter. Dulciter, inquit, amat, qui Christo passo compatitur, compungitur & mouetur. Sapienter amat, qui ab ecclesiastici sensus puritate nulla deuiat verisimilitudine, & qui discretionis metam nulla superstitione, vel leuitate, vel spiritus feruentioris vehementia

sententia deserit. Amor fortis est, quum nec vlla vi laborum, vel tormentorum, vel etiam metu mortis iustitia deseritur. Item toto corde Deum diligit, qui gloriam in solo Deo quærit. In corde enim magnanimitas pertinens ad vim irascibilem intelligitur. Anima verò potest referri ad concupiscibilem, cuius est velle. Mens vero cuius est meditari ad rationalem. Totis ergo his tribus viribus aliquis Deum amat, quum vis rationalis à solo Deo desiderat, & ab eo solo se posse sapientem fieri credit: & quum vis concupiscibilis reputat Deum gaudium suum, & in illo solo gaudere quærit, & quum vis irascibilis in illo solo gloriari desiderat, aliam gloriam contemnens. Item notandum quod toto corde siue intellectu Deum amat, qui intellectum suum in obsequium Christi captiuat, & qui studium suum Christo dat, & ad visionem Dei toto desiderio anhelat. De primo legitur 2. ad Corinthios 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Et notandum quod quadruplex debet esse captiuatio intellectus nostri. Prima, vt in his quæ sunt fidei, Deo obediamus. Hilarius: Soli Deo de se credendum est, qui se solus nouit. Secunda, vt male de nobis, & bene de proximo sentiamus. Seneca: Quod homines libenter faciunt de alijs, de te apud te male existima. Tertia, vt sensum superioris nostri, sensui nostro præferamus: quod maxime faciendum est in religione. Bernardus: Lignum in paradiso scientiæ boni & mali, censura discretionis est in conuersatione religionis penes patrem spiritualem, qui diiudicat omnia, ipse à nemine iudicatur, ipsius est discernere, aliorum obedire. Quarta, vt circa nosmetipsos intendentes, ab alijs oculos auertamus. Bernardus: Temetipsum solicite custodi: & vt temetipsum custodias, ab omnibus oculos auerte. Christo studium suum dat, qui ea quib. adiuuamur in Deum ab eis quibus impedimur, sagaciter secernit, quod est prudentię: vt dicit Aug. Item qui doctrinam Christum nescientem fastidit. Bernard. Si disputes, aut conferas, non sapit mihi nisi sonuerit ibi Iesus. Item qui in creaturis Deum intelligit. August. Væ illis qui diligunt nutus tuos pro te. Nutus tui sunt omne creaturarum decus. Tota anima, siue tota voluntate amat, qui perfectè obedit, quem nec timor mali transitorij exterret, nec amor boni transitorij ab obedientia retrahit. Tota mente, seu memoria Deum diligit, qui ea quæ Deo displicent, & ab amore eius impediunt, obliuioni tradit: vt sunt iniuriæ nobis illatæ, quæ dum recogitantur, sunt quasi ferrum in vulnere, quod vulneris sanationem impedit. Item qui ea quæ ad honorem Dei pertinent & salutem animarum memoriæ infigit, & quem magnus amor Dei de alio quam de Deo diu cogitare non sinit: sicut solet accidere fatuè amantibus, qui non possunt obliuisci id quod amant. Bernardus super Canticum. O amor impetuose, qui præter te cogitare aliud non sinis. Deus vult habere amorem cordis nostri integrum. Prouerbiorum: 24. *Præbe fili mi cor tuum mihi.* Leuiticorum 3. *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo.* Augustinus in sermone: Totum exigit te qui fecit te. Sed noli tristis esse, quasi nihil vnde gaudeas remaneat in te. Ex hoc enim diligit te, quod diligis Deum ex toto corde. Nec mirum si Deus velit habere cor integrum, quum sufficiat illud implere. Et notandum quod amor Dei debet esse rectus, strenuus, & lætus, desiderijs plenus. Rectus, vt Deus propter se ametur, non propter temporalia. Augustinus 19. libro de Ciuitat. Dei. Boni ad hoc vtuntur mundo, vt fruantur Deo. Mali autem contra, vt fruantur mundo vti volunt Deo. Augustinus: Vti est id quod in vsum venerit, referre ad obtinendum illud quo fruendum est: alias abuti, est non vti. Amor quo aliquis amat Deum propter temporalia, contumeliosus est Deo. Temporalia enim præfert ei. Propter quod enim vnumquodque amatur, illud magis amatur. Item est quasi amor meretricius. Meretrix enim amatorem suum depauperatum abijcit. Hiere. 3. *Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel.* Hoc Accidet tempore Antichristi, quando Christus erit quasi pauper: spoliabuntur enim qui ei adhærebunt. Amor talis etiam est caninus. Canis enim os nudatum carne deserens, strenuus debet esse. Poëta: *Amor odit inertes.* Item *Militia species amor est, discedite segnes: Non sunt hæc timidis signa ferenda viris.* Item: Audacem faciebat amor. Item: Nil certe est quod non effræno captus amore ausit. Lætus etiam debet esse, dum tolerat dura pro eo quem amat. Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati,* desiderijs plenis: quum enim maior ignis sit, scin-

tillas de-

Quid dicatur Deum toto corde diligere.

Qualis amor Dei esse debeat.

tillæ desideriorum ex ipso emicat. Daniel. 9. *Vir desideriorum es.* Esa. 26. *Anima mea desiderabit te in nocte.* Dauid. *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum.* Bernard. super Cant. Anima
41. amans fertur votis, trahitur desiderijs: Item amor facundus est: Poëta: *Facundum faciebat amor.* Philosophus: Verborum abundantiam transmittit affectio. Amans sui ipsius obliuiscitur. Augustinus de verbis Domini: Oblita est anima seipsam, sed amando mundum. Nunc obliuiscatur se, sed amando artificem mundi. Item amans dolores corporis non sentit. Bernardus: Non mirum si exul à corpore dolores non sentiat corporis: neque hoc facit stupor, sed amor. Submittitur enim sensus, non amittitur: nec deest dolor, sed contemnitur. Item amor dignitatis est nescius. Bernard. in libro de consideratione: Amor dominum nescit. Agnoscit mater filium & in infulis. Idem super Cant. Anima amans maiestati oculos claudit, aperit voluptati. Idem loquens de anima ardenter amante, Proprio inebriatur amore, vt maiestatem non cogitet. Qui enim respicit terram, & facit eam tremere, & ista se ab eo postulat osculari, ebriane est? Ebria prorsus. Amor etiam omnia vincit. Bernardus super Cant. Præceps amor nec iudicium præstolatur, nec consilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi subijcitur. Item: Quid violentius triumphat de Deo? Amor. Quid tamen tam non violentum quàm amor? Quæ ista vis, quæso, tam violenta ad victoriam? tam victa est violentia? Ber. super Cant. Magna est & violentia vis charitatis ipsum effectum Dei attingens & penetrans, & velut sagitta iecur eius transfigens. Cant. 4. *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa.*

CAPVT VI.

De diuersis speciebus diuini amoris.

mor ei qua uplex. NOtandum quod quadruplex est amor Dei. Primus est naturalis, quo amore omnes amant Deum & boni & mali. August. in libro Soliloqui. Deus, quem amat omne quod amare potest, siue sciens, siue nesciens. Secundus est amor quo aliquis amat Deum, eo quod cognoscit eum sibi necessarium. In Psal. *Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum &c.* Tertius est amor quo aliquis Deum amat propter delicias quæ in eo sunt. Sapient. 8. *Et amator factus sum formæ illius.* Quartus est amor amicitiæ quo aliquis amat Deum, eo quod dignissimus sit amore: qui amor est purè gratuitus. Ber. super Can. Amat caste qui ipsum quem amat quærit, non aliud quicquã ipsius. Item super Cant. Amor per se sufficit: is per se placet & propter se ipse meritum, ipse præmiũ est sibi. Tres vltimas species amoris videtur tangere Bernar. in lib. de diligendo Deo, his verbis: Natura ita condita fuit, vt habeat rugitur necessarium protectorem quem habuit & conditorem, vt quæ nisi per ipsum non valuit esse, sine ipso nec valeat subsistere: quod sane ne de se creatura ignoret, & sibi, quod absit, arroget beneficia creatoris, vult hominem idem conditor tribulationibus exerceri, vt cum defecerit homo, & subuenerit Deus, ab homine vt dignum est honoretur. Hoc enim dicit: *Inuoca me in die*
fa. 40. *tribulationis: eruam te, & honorificabis me.* Fit itaq; hoc modo vt homo qui propter se neminẽ diligere nouerat, etiam Deum vel propter se diligere incipiat, qui in ipso nimirum, vt sæpe expertus est, omnia possit quæ posse prosit, & sine ipso possit nihil. Amat ergo Deum, sed propter se non propter ipsum. At si frequens ingruerit necessitas, ob quam & frequens ad Deum fiat conuersio, & à Deo frequẽs liberatio conferatur, Nonne & si fuerit ferreum pectus, vel cor lapideum per totiens liberari emolliri necesse est ad gratiam liberantis, quatenus homo Deum diligat non propter se tantum, sed propter ipsum? Ex occasione quippe frequentium necessitatum, crebris necesse est interpellationibus Deum ab homine frequentari: frequentando gustari, gustando probari: quoniam suauis est Dominus: Ita fit vt ad diligendum purè Deum, plus iam ipsum alliciat gustata suauitas, quam vrgeat nostra necessitas. Suauitatem potes intelligere vel ipsius delectabilitatem, vel benignitatem.

CAPVT VII.

De signis diuini amoris.

ligna de e amoris diui. ai. DEcem sunt signa quibus perpendi potest vtrum aliquis amet Deum. Primum est quum aliquis

aliquis libenter cogitat de Deo. Vbi enim amor, ibi oculus. Vnde super illud Ioan. 20. *Domi-
ne, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum*, dicit glos. Non dicit quem: quia hoc in animo
agere solet vis amoris, vt quem semper cogitat, nullum alium ignorare credat. Sap. 6. *Cogitare
de illa, sensus est consummatus*, loquitur de sapientia increata. Secundum est, quum aliquis est li-
benter in domo Dei. Lucæ 2. dicitur de Anna quod non discedebat de templo, quæ meruit in-
teresse præsentationi Domini in templo. Et Christus quum esset duodecim annorum, inuen-
tus est in templo. Luc. 2. qui matri suę & Ioseph ait: *Nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt opor-
tet me esse?* Et super illud Matth. 21. *Intrauit Iesus templum* dicit, Gloss. Ingressus vrbem, primo
templum adijt: dans formam religionis, vt quocunque imus, primum domum orationis, si ibi
est, adeamus. Chry. Proprium erat boni filij, vt veniens primo ad domum curreret Patris. Tu
autem imitator Christi factus quum in aliquam ingressus fueris ciuitatem, primo ante omnem
actum ad ecclesiam curras. Tertium est, cum aliquis de Deo vel cum Deo libenter loquitur. De
hoc habemus exemplum in Magdalena quæ Christum dilexit multum: cuius verba quæ ha-
bentur in euangelio vel de Deo, vel cum Deo fuerunt. Vnde habes Ioan. 11. *Domine*, inquit, *si
fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.* Alia tria habes Io. penu. *Tulerunt* (inquit) *Dominū meū,
& nescio vbi posuerunt eum.* Et paulo post: *Domine si sustulisti eum, dicito mihi, & ego eum tollam.* Et
iterum: *Venit Maria Mag. annuntians discipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.* 1. Pet. 4.
Si quis loquitur quasi sermones Dei. Et super illud. Ro. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi?* Di-
cit Chry. Hic amantium mos est, vt amorem suum silentio tegere nequeant: sed necessarijs &
charis suis efferunt & produnt, & flammas infra pectus suum cohibere non possunt. Enarrant
frequentius, vt ipsa assiduitate narrandi solatium amoris sui capiant, & refrigeria immensi ar-
doris assumant. Sic ergo facit hic beatissimus amator Christi. Quartum est, quum quis liben-
ter Deum audit, & audita ab eo retinet memoriter. Luc. 2. *Maria conseruabat omnia verba hæc,
conferens in corde suo.* Eiusd. *Magdalena sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.* Ioa. 14.
Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Quintum est, cū quis libenter dat pro
Deo. Canticor. vltim. *Si dederit homo omnem substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet
eam.* Et Luc. 7. dicit Dominus de Magdalena post beneficia eius enumerata. *Dimittuntur ei pec-
cata multa: quoniam dilexit multum* 1. Ioan. 3. *Qui habuerit substantiam mundi huius & viderit
fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*
Sextum est, quum aliquis pro Deo libenter patitur. Eccl. 2. *In igne probatur aurum & argentum:* 6.
homines autem receptibiles in camino humiliationis. Ioan. 18. *Calicem quem dedit mihi Pater, non
vis vt bibam?* Greg. in prima parte Moralium: Pœna quippe interrogat si quietus quis vera-
citer amet. Septimum est, quum mandatis Dei aliquis obedit. 1. Ioan. 5. *Hæc est charitas Dei vt
mandata eius custodiamus.* Item 2. Ioan. *Hæc est charitas vt ambulemus secundum mandata eius* 7.
Ioan. 14. *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.* Specialiter signum diuini amoris est, si quis
seruat illud mandatum, quod Saluator specialiter dicit suum. Ioan. 15. *Hæc est præceptum meum vt
diligatis inuicem.* 1. Ioan. 14. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat fratrem
suum.* Maxime amor pauperum signum est diuini amoris. Illi enim non amantur propter se,
sed propter Deum. Prou. 19. *A paupere, & amici quos habet separantur.* In eodem: *Fratres homi-
nis pauperis oderunt eum, & amici procul recesserunt ab eo.* Octauum est, quum quis amat quæ Deo
placent, & odit quæ Deo displicent. Ad primum monemur exemplo Christi Matth. 12. *Qui-* 8.
cunque fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ille meus frater, & soror, & mater est. Ad se- Psal. 118.
cundum, exemplo Dauid: *Iniquos odio habui.* Idem: *Nonne qui oderunt te Domine oderam & su-* Psal. 138.
per inimicos tuos tabescebam &c. Item: *Defectio tenuit me pro peccatoribus &c* Item: *Vidi præ-* Psal. 11.
uaricantes, & tabescebam. Ambrosius super Beati immaculati. Si is qui non relinquit paren- Psal. 118.
tes propter nomen Dei, non est Deo dignus: quanto magis qui diligit eius inimicos acceptus
Deo esse non poterit? Hieronymus in epistolis: Nationes aduersariorum immortali odio per-
sequimur: blasphemantibus Deum clementem porrigimus manum. Ambrosius in Hexame.
Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius cibo vescimur, & dissimulauimus iniurias?
Nonum est, quum quis frigescit à sollicitudine & amore mundi. Gregor. Tanto frigescit quis 9.
à curis

à curis seculi, quanto surgit ardentius in amorem Dei. Item Iacob qui angelum [illegible] mox pede claudicauit: quia qui vero amore sublimia respicit, iam in hunc mundum duplicibus desiderijs incedere nescit. Decimum est, quum aliquis magnum honorem exhibet ministris Dei: sicut qui eos spernit, Deum spernit. Matth. 10. Sic qui eos honorat, Deum honorat. Eccl. 7. *In omni virtute tua dilige Deum qui te fecit, & ministros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes.*

CAPVT VIII.

De his quae incitant ad amandum proximum.

NOtandum quod licet debeamus amare Deum, & nos, & proximum: tamen non habemus speciale praeceptum de amore nostri, nec specialis tractatus erit hic de amore illo, eo quod amare Deum sit amare seipsum. Vnde Au. Ille solus se nouit diligere, qui Deum diligit. Siquidem ille se satis diligit, qui sedulè agit vt summo & vero fruatur bono: quod si nihil aliud est quam Deus, quis cunctari potest, quin sese amet qui amator est Dei? Item Aug. Quum illa dilectione quam Deus imperat, debeat homo diligere Deum, & seipsum, & proximum: non tamen ex hoc tria praecepta data sunt: vt intelligatur nullam esse aliam dilectionem, qua quisque diligit seipsum, nisi quod diligit Deum. Qui n. aliter diligit se, potius se odisse dicendus est. De amore verò proximi hoc modo dicetur. Primo dicetur de illis quae possunt incitare ad hoc vt amemus proximum. Secundo de his quae possunt valere ad hoc vt amemur à proximo. Tertio de modo amandi eum. Quarto de diuersis speciebus huius amoris. Circa primum notandum quod ad amandum proximum, Primò potest nos incitare sacra scriptura quae totiens ad hoc monet. Leuit. 19. *Diliges amicum tuum sicut teipsum.* Et in eodem: *Diligetis aduenam quasi vosmetipsos.* Et Deut. 10. *Amate peregrinos.* Matth. 22. & Luc. 10. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis: vt diligatis inuicem.* Idem 15. Et 1. Io. 4. *Charissimi diligamus nos inuicem.* Et specialiter illa scriptura deberet nos incitare ad hoc, quae ostendit praeceptum de dilectione proximi, specialiter esse praeceptum Saluatoris. Io. 15. *Hoc est praeceptum meum, vt diligatis inuicem &c.* Legitur in vita beati Ioan. Euangelistae, quod quum ipse deuenisset ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset plura docere verba, ad quamlibet pausam hoc dicebat: Filioli, diligite alterutrum. Tandem discipuli & fratres qui aderant audientes quod eadem verba semper diceret, dixerunt: Magister, quare semper haec loqueris? qui respondit: Quia praeceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit.

Ad amandum proximũ sacra scriptura hortatur.

Hoc praeceptum lucidum est & breue, vtile & leue. Tale siquidem debuit esse praeceptum optimi praeceptoris. Dion. Optimi est optima adducere. Lucidum debuit esse, ne quis dicat: non mihi licuit intelligere. Breue, ne quis dicat: taedet me legere. Lucidum decuit esse praeceptum eius qui erat Lux vera. Ioan. 1. & Psal. *Praeceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Decuit verbum aeternum in incarnatione abbreuiatum abbreuiare legem. Decuit etiam vtile esse praeceptum illius qui ad hoc venerat, vt se totum in vtilitatem nostram expenderet. Hieron. O nimiam Dei clementiam, ô ineffabilem Dei benignitatem: praemium nobis pollicetur, si nos mutuo diligamus, & si nobis ea praestemus inuicem quibus inuicem indigemus. Et nos superbo simul & ingrato animo, ei renitimur, cuius imperium beneficium est. Decuit etiam esse leue praeceptum benignissimi domini. Matth. 11. *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Vere leue est hoc praeceptum, quum à quolibet possit impleri, & à paupere & à diuite, ab infirmo & sano. Non est necesse emere oues & boues, vel ire vltra mare vt hoc praeceptum impleatur. Deut. 30. *Mandatum hoc quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum &c. sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum.* Dicebat praeceptum eius qui venerat legem implere, esse legis plenitudinem: plenitudo autem legis, est dilectio. Rom. 13.

Psal. 18.

Secundo potest incitare ad amorem proximi, amor quem videmus inter animalia irrationabilia eiusdem speciei. Eccles. decimotertio: *Omne animal diligit simile sibi.* Et post. *Omnis caro ad similem sui coniungetur.* Si lupus, & leo, & serpens non exercerent illam ferocitatem in animalia quae sunt suae speciei quam exercent in alia, quid dicendũ est de homine qui desaeuit in alios homi-

Similitudo.

hominem nisi quod ferocior est lupo, leone, & serpente? Etiam ipsa aqua quæ naturaliter habet pugnam cum igne, pacem habet cum alia aqua quæ est eiusdem speciei cum ea. Tertio fraternitas naturalis quæ est inter omnes homines. Aug. in lib. de disciplina Christiana: Si putamus non esse proximos, nisi qui de eisdem parentib. nascuntur: Adam & Euam intedamus, & omnes fratres sumus. Idem 12. lib. de Ciuit. Dei: Nihil tam discordiosum vitio: tam sociale naturæ, quã genus humanum. Propterea Deus voluit creare parentem vnum de quo multitudo propagaretur: vt hac admonitione etiam in multis concors vnitas seruaretur. Quod vero illi fœmina ex eius latere facta est, etiam hinc satis significatum est, quam chara mariti & vxoris debeat esse coniunctio. Malac. 2. *Nunquid non pater vnus est omnium nostrum? quare ergo despicit vnusquisque vestrum fratrem suum?* Voluit Deus vnicum hominem primo formare, ex quo omnes procederent, vt tanquam fratres omnes homines se amarent. Non sic legimus factum in angelis, vel animalibus brutis. Dilectio est debitum naturale, quo vnus homo obligatus est alteri, à quo debito nullus absoluitur quantumcunque ab eo soluatur. Vnde super illud Ro. 13. *Nemini quicquã debeatis, nisi vt inuicem diligatis*, dicit gl. Aug. Sola charitas quæ etiam reddita semper detinet debitorem. Sen. Hæc societas diligenter & sanctè est obseruanda, quæ nos omnes omnib. miscet & iudicat aliquod esse commune ius generis humani. Plurimum quoque ad interiorem societatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Ius commune generis humani videtur contineri in illis duobus mandatis. Quod ab alio tibi oderis fieri, vide tu ne aliquando alteri facias. Tob. 4. & Matth. 7. *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.* Item Seneca. Mihi ab istis subtilius præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quam quot modis dicatur amicus, & homo quam multa significet. Idem: Sapientiæ homo pro amico est: stultitiæ amicus non est pro homine. Quarto, fraternitas spiritualis, de qua Aug. in lib. de disciplina Christiana: Omnes quidem fratres secundum quod homines sumus: quanto magis secundum quod Christiani sumus? Ad id quod homo es, vnus pater fuit Adam, vna mater fuit Eua: ad id, quod Christianus, vnus pater est Deus, vna mater ecclesia. Hæc fraternitas tanto est melior fraternitate naturali, quanto meliorem habet Patrem Deum. Matth. 23. *Et patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim Pater vester qui in cœlis est.* Item quanto melior est mater ecclesia matre carnali: est melior hæreditas cælestis quam temporalis. Hebræorum 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.* Si amandi sunt fratres qui diuidendo hæreditatem portionem vniuscuiusque minorem faciunt: quantum amandi sunt fratres illi qui portionem vniuscuiusque augent? Quanto enim plures erunt electi, tanto amplius gaudebunt. Plus enim gaudebit vnus electorum de gloria animæ alterius, quam de gloria proprij corporis. Quinto debet incitare ad amorem proximi exemplum Christi. Non enim est despiciendus quem Christus ita charum habuit quod pro eius redemptione mori voluit. Appende proximum tuum hoc pretio ne tibi vilescat. Apocalyp. 1. *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Ad Titum 2. *Qui dedit semetipsum pro nobis.* Exemplo suo voluit Christus nos ad hoc incitare, quum dicit Ioann. 15. *Sicut dilexit vos.* Sexto exemplum angeli qui adeo amat hominem, vt custodiat eum in omnibus vijs suis. Non est despiciendus homo ab homine, qui adeo charus est angelo. Matthæi 18. *Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est.* Septimo, quod fraterna dilectio tantum placet Deo. Ecclesiast. 25. In tribus beneplacitum est spiritui meo quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes. Octauo, similitudo quam habet proximus ad Deum. Licet aliquis amet omnes filios amici sui: tamen specialem habet amorem ad eum qui amplius amico suo est similis. Sic licet ad omnia opera Dei amorem habere debeamus: tamen specialiter ad hominem, quem constat esse factum ad imaginem & similitudinem Dei. Genesis. 1. Nono, quia membrum est corporis cuius est caput, 1. Corinthiorum 12. *Vos estis corpus Christi.* Non amat caput qui non amat membra. Decimo, quod membrum est eiusdem corporis, cuius & ipse: naturaliter verò amor est inter membra

Fraternitas naturalis.
Spiritualis.
Exemplum Christi.
Angeli factum.
Ob complacitũ Dei.
Similitudine ad Deũ.
Quia Membra De[i]

bra vnius corporis. Roman. 12. *Multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra.*
11. Propter emolumentū multiplex. Vndecimo, emolumentum multiplex quod sequitur ex hac delectione. Eccl. quarto. Melius est duos esse simul, quam vnum. Habent enim emolumentum societatis suæ. Quinque sunt emolumenta huius sanctæ societatis. Primum est victoria. Vnde subditur Eccl. 4. *Si quis præualuerit contra vnum: duo resistunt ei.* Prouerb. 18. *Frater qui iuuatur à fratre, quasi ciuitas firma.* Goliath inuitat ad singulare certamen. 1. Reg. 17. Econtrario Moyses ait Exod. 32. *Si quis est Domini, iungatur mihi.* Ambr. Omnis pugna vnanimiter aggressa victoriam parit. Secundum est, bonorum abundantia. Quod enim homini deest in se, habet in amico suo: & ad quod impotens erat per se, potens efficitur eo sibi coniuncto. Tullius de Amicitia: Virtutum amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes, vt quæ solitaria non posset virtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & consociata cum altera perueniret. Tertium est impetratio eius quod in oratione petitur. Matth. 18. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunque petierint: fiet illis à Patre meo qui in cælis est.* Quartum est mutua exhortatio. Ecclesiast. 4. *Vnus enim quomodo calefiet?* Quintum consolatio. Prouerb. 27. *Vnguento & varijs odoribus delectatur cor, & bonis amici consilijs anima dulcoratur.* Tullius de Amicitia: Solem de mundo tollere videntur, qui amicitiam de vita tollunt: quia nihil à Deo melius habemus, nihil iucundius. Item Tullius. Quoniam res humanæ fragiles sunt & caducæ, semper acquirendi sunt quos diligamus, & à quibus diligamur. Charitate enim beneuolentiaque sublata, omnis est de vita ablata iucunditas.
12. Propter damnū. Duodecimo damnum quod facit fraternum odium vel discordia. Hoc enim facit in corpore ecclesiæ quod facit diuisio continuitatem in humano corpore, ex qua sequitur dolor magnus & quandoque mors. Ideo Saluator multum rogat pro vnitate ecclesiæ. Ioan. 17. *Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi: vt sint vnum sicut & nos.* Item in eodem: *Non pro eis rogo tantum: sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint.*

CAPVT IX.

De his quæ valere possunt ad hoc vt quis ametur à proximo.

EST notandum quod licet vtrunque sit appetendum, & amare proximum, & amari ab ipso: tamen magis appetendum est amare, quam amari. Beatius est magis dare, quam accipere. Actu. 20. *Qui solum amari volunt, ignem esse volunt in domo proximo sui, & ipsi in domo propria conscientiæ frigore pereunt.* Ipsi etiam pretiositatem proximis suis & bonis eorum desiderant, de pretiositate vero sua bonorum propriorum non curant. Charitas enim, vt prius ostensum est, pretiositas est hominis & operum ipsius.
Quæ valent vt quis ametur à proximo. Et notandum quod multa sunt quæ valere possunt ad hoc vt aliquis ametur à proximo. Primum est, modestia in sermone. Ecclesiast. 20. *Sapiens in verbis amabilem se facit: gratiæ autem fatuorum effundentur.* Secundum est similitudo, quæ multum facit ad amorem, & sicut dissimilitudo ad odium, Ecclesiasti. 27. *Volatilia ad sibi similia conueniunt.* Ambr. super psalmum, *Beati immaculati.* Est insitum bonis, vt vnusquisque virtutes suas in alijs amet. Econtrario. Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi. Virtus etiam hominem amabilem reddit. Tullius de Amicitia: Nihil est virtute amabilius, nihil quod magis alliciat ad diligendum. Quippe cum propter virtutem & probitatem, etiam eos quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus. Item in eodem: Tanta est vis probitatis vt eam vel in eis quos nunquam vidimus, vel quod maius est, in hoste diligamus. Valet etiam ad hoc quod aliquis ametur specialiter, virtus mansuetudinis. Ecclesiastic. 3. *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris.* Mansuetudo ad modum adamantis habet virtutem attractiuam. Ezechiel. 3. *Vt adamantem & silicem dedi faciem tuam.* Valet etiam ad hoc quod aliquis ametur, fidelitas. Ecclesiast. 33. *Si est seruus fidelis tibi: sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic tracta eum.* Ecclesiastic. 27. *Dilige proximum, & coniungere fide cum illo.* Et eiusdem 6. *Amico fideli nulla est comparatio.* Et iterum: *Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis.* Valent etiam ad idem obsequia & beneficia. Terentius in Andria: Hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit. Ignis amoris lignis beneficiorum debet nutriri, alioquin deficit. Obsequia etiam feras ad amorem incitant, & inimicos amicos efficiunt, ad

Rom. 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius*: id est, cor eius accendes ad te amandum. Notandum tamen quod beneficia non parant amicitiam, nisi quum discretè dantur. Eccles. 20. *Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius, qui enim edunt panem illius, falsæ linguæ sunt.* Quoties, & quanti irridebunt eum? Neque enim quod habendum erat ab alio, scilicet directo sensu, distribuit: similiter & quod non erat habendum, ipse indiscretè dat danda & similiter non danda: propterea sapientia dicitur esse mater pulchræ dilectionis. Eccles. 24. Discretio enim requiritur ad acquirendum amicum. Seneca: Nullum habet maius malum occupatus homo & bonis suis obsessus, quàm quòd amicos sibi putat quibus non ipse est: quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandum amicos, cùm quidam quo plus debent, magis oderint. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? Parant si accepturos licuit eligere: si collocata, non sparsa sunt. Itaque dum incipio esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientum vtere, vt magis existimes pertinere ad rem quis, quàm quid acceperit. Tullius in Rhetorica: Melius apud bonos, quàm apud fortunatos beneficium collocatum est. Inter omnia maximè valet ad hoc quod aliquis ametur, si ipse primo amauerit. August. Nulla est maior ad amorem inuitatio, quam præuenire amando. Et nimis durus est amicus, qui dilectionem si nolebat impendere, nolit rependere. Seneca in Epistolis: Quæris quomodo amicum facturus sis cito? Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine vllius venefica carmine: Si vis amari, ama. Item vt ameris, amabilis esto.

CAPVT X. *De modo amandi proximum.*

NOtandum quod scriptura sacra triplex exemplar nobis ministrat ad ostendendum quomodo proximum amare debeamus. Primum est, amor quo Christus amauit nos. Ioan. 15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Secundum est, amor quo amamus nosmetipsos. Matth. 22. & Luc. 19. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Tertium est, amor quem habent membra eiusdem corporis adinuicem. ad Rom. 12. *Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo.* De eodem habetur, 1. Corinth. 12. Et notandum circa primum quod Christus amauit nos amore gratuito, scilicet amore gratis dato, non præcedentibus meritis nostris reddito. 1. Ioan. 4. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum: sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Sic amare debemus proximum. Non sic faciunt qui nolunt amare nisi eos à quibus se primo agnoscunt amari. Matth. 5. *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nónne & publicani hoc faciunt?* Item amauit nos Christus amore recto: quia non propter vtilitatem suam sed propter nostram: non vt à nobis acciperet, sed vt nobis daret. Seneca in epistolis: Amicus qui vtilitatis causa assumptus est, tandiu placebit quandiu vtilis erit. Et iterum: Necesse est vt initia inter se & exitus congruant. Qui amicus esse cœpit, quia expedit, placebit aliquod pretium illi contra amicitiam, si vllum in ea placet præter ipsam. In quid igitur ego amicum paro? Vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exilium sequar, cuius me morti & opponam & impendam. Ista quam tu describis negotiatio est, non amicitia, quæ ad commodum accedit, quæ quid consecutura sit spectat. Idem: Sapiens habere amicum vult, sed ob nihil aliud quàm vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ad hoc vt habeat qui sibi ægro assideat, succurrat in vincula coniecto vel inopi: sed vt habeat aliquem cui ipse ægro assideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersum vincula laturum opem: quum primum crepuerit catena, discedet. August. ad Macedonium: Vera amicitia non pensanda est temporalibus commodis: sed gratuito amore potanda. Ambros. Amicitia virtus non quæstus est. Hieron. in epistolis: In amicis non res quæritur, sed voluntas. Idem super Prophetas: Delicata amicitia est, quæ amicorum felicitatem & diuitias sequitur. Istiusmodi homines non mihi videntur amicos, sed seipsos diligere. Tullius de Amicitia: Amicitiam non spe mercedis, sed quod omnis fructus in ipso amore est, expetendam putamus.

Modus amandi proximum.

Qui Deus nos amet.

Si vtilitas conglutinaret amicitias, eadem commutata dissolueret. Boetius in lib. de consol. Quem felicitas amicum fecit, infortunium fecit inimicum. Item amauit nos Christus amore discreto. Amor discretus est qui personas amat, & vitia persequitur: nec sic personis condescendit quòd vitijs implicetur. Bernard. Christus in carnis assumptione condescendit mihi, in culpæ vitatione consuluit sibi. Sic amare debemus proximum. Ad Rom. 13. *Dilectio proximi malum non operatur.* Tullius in lib. de Amicitia. Nulla est excusatio, si amicitiæ causa peccaueris. Nam cùm conciliatrix amicitiæ virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si virtute defeceris. His sanciatur lex amicitiæ, vt nec rogemus res turpes, nec faciamus rogati. Charitas iugum est a parte anteriori homines ligans. Facit enim eos concordes in bono. Amicitia verò mundi à posteriori colligat homines vt vulpeculas Samsonis. Iudic. 15. Facit enim concordes in malo. Item Christus amauit nos amore vehementi. Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* Sic debemus amare proximum. 1. Ioan. 3. *In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Adeo debemus amare proximum, vt curemus quæ ipsius sunt. Deut. 22. *Non videbis bouem & ouem fratris tui errantem, & præteribis sed reduces fratri tuo.* Item amauit nos Christus amore fructuosè non vocali solum. Sic debemus amare proximum. 1. Ioan. 3. *Filioli, non diligamus verbo, neque lingua: sed opere & veritate.* In quibusdam charitas habet linguam magnam, & manum nullam. Greg. in Moral. Dilectio nostra semper exhibenda est & veneratione sermonis & ministerio largitatis. Idem: Probatio dilectionis, est exhibitio operis. Item amauit nos Christus amore perseueranti. Ioan. 13. *Cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Sic amare debemus proximum. Sed sunt qui eum felicem amant: felicitate verò recedente ab eo, recedunt: hi secundum veritatem nunquam eum amauerunt. Greg. Cùm quis positus in prosperitate diligitur, incertum valde est vtrum prosperitas, an persona diligatur. Amissio felicitatis, vim interrogat amoris. Qui in aduersitate proximum despicit, aperte conuincitur quod hunc in prosperis non amauit. Senec. de remedijs fortuitorum: Multi illum comitantur, ut mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ: prædam sequitur illa turba, non hominem. Senec. in epistolis: Quod tu beneficio tuo scire non potes, paupertatis beneficio scies. Illa veros certósq; amicos retinebit. Discedet, quisquis non te, sed aliud sequebatur. Boetius in lib. Consolat. Hæc aspera fortuna tibi certos sodalium vultus ambiguósq; secernit, discedens suos abstulit, tuos reliquit, & nunc amissas opes quæris. Define. Quod pretiosissimum diuitiarum genus est amicos inuenisti. Ecclesi. 12. *Non agnoscetur in bonis amicus, nec abscondetur in malis inimicus.* Eccl. 6. *Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis.* Item in eodem. *Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis.* Ecclesi. 37. *Est amicus solo nomine amicus.* Sunt aliqui etiam qui parua occasione de amicis efficiuntur inimici. Ecclesi. 6. *Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam.* Tullius: Nihil turpius est quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter vixeris. Ambr. Constans debet esse amicitia, et perseuerans in affectu: nec puerili modo amicos mutare vaga quadam sententia. Tullius: Sodales veteres nunquam sequentium nouitate fastidias. Procul autem sic videre amicos vti quasi floribus tam diu gratis quandiu recentibus. Ecclesi. 9. *Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit similis illi.* Vinum nouum, amicus nouus: veterascet, & cum suauitate bibes illud. Amicitia est necessarium vitæ humanæ quæ sicut [illegible] temerè assumi non debet, sic semel rectè apprehensum sperni non [illegible]. Circa secundum exemplar notandum quod illud mandatum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* dupliciter potest intelligi. Vno modo sic: id est, ad quod teipsum: scilicet ad gratiam in præsenti, & gloriam in futuro. Vel in ipso teipsum: id est in Deo. August. de doctrina Christiana: Quisquis rectè diligit proximum, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deum. Vel sic potest intelligi, vt sit sensus: Hoc facias proximo quod tibi vis fieri: quod autem non vis tibi fieri, ei non facias; vt hæc duo præcepta iuris naturalis, quorum vnum habes Math. 7. aliud Tob. 4. sint expositiua huius mandati. Isid. in lib. differentiarum: Duo sunt erga proximi dilectionem seruanda, vt beneficij impensione [illegible], & nulla [illegible] lædatur. Non dicitur, Diliges proximum tuum

Diligea proximum & quomodo intelligitur.

plus-

[illegible]

[illegible] in Moral. Per amorem [illegible] amor proximi [illegible] Dei amor nutritus. [illegible] ad loca inferiora [illegible]. Sic [illegible] Deo integre [illegible] ad proximum [illegible] Tunica Christi [illegible] in Ecclesia designatur [illegible]

[illegible]

[illegible], sed hodie loco huius gratuitæ cōmunicationis abundat venalitas in Ecclesia

Dei.

Psal. [illegible]

Amor proximi [illegible]

3 Dei. Mich. 3. *Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, &*
4 *propheta eius in pecunia diuinabant.* Tertio, vnum membrum læsum ab alio se non vindicat.
Sic debet esse inter membra Ecclesiæ. Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes.* Quarto mem-
bra infirmiora amplius honorantur 1. Corinth. 12. *Quæ videntur membra corporis infirmiora esse,*
necessariora sunt: & quæ putamus ignobiliora membra corporis, his honorem abundantiorem circum-
5 *damus*: sic non debemus despicere eos qui infirmi videntur. Rom. 12. *Honore inuicem præue-*
nientes. Ambr. Non est fraternus amor, nisi mutuis se præueniat obsequijs. Quinto, vnum
membrum alij compatitur & congaudet. 1. Corinthior. 12. Si quid patitur vnum membrum,
6 compatiuntur omnia membra: siue gloriatur vnum membrum, congaudent cætera membra.
Sic fideles debent gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Sexto, vnum membrum si-
bi reputat fieri quod fit alijs, siue sit bonum, siue sit malum. Si læditur pes, os conqueritur: si
lauentur pedes, os regratiatur. Luc. 7. *Intraui in domum tuam, & aquam pedibus meis non dedisti;*
hæc autem lacrymis rigauit pedes meos & capillis suis tersit. Sic vnus fidelium reputare debet sibi
fieri quod fit alijs. Vnde caput Ecclesiæ dicit. Matth. 25. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi*
fecistis. Senec. in epistolis loquens quidam amico suo: Mihi id expedis quod tibi, aut non sum
7 amicus nisi quicquid agitur ad te pertinens, meum est. Consortium omnium rerum inter nos
facit amicitia nec secundi quicquam singulis est nec aduersi. In commune viuitur. Septimo,
vnum membrum pro alio læsioni se exponit, vt manus pro oculo. Sic debent facere fideles, ex-
8 emplo capitis qui scapulis suis obumbrauit nobis in cruce, ictum recipiens quem humanum
genus debebat recipere. Octauo, cibum quem vnum membrum recipit, omnibus membris
communicatur. Si verò aliquod membrum amplius debito de illo sibi retinuerit, ad malum
suum illud retinet. Est enim ei materia apostematis, vel alterius infirmitatis. Sic etiam est in-
9 ter fideles Eccles. 5. *Est alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: diuitiæ conseruatæ in malum*
Domini sui. Nono, vnum membrum multum timet ab alio separari. Nec mirum, cùm separa-
tum ab alio fit inutile. Non enim iam viuificatur à spiritu à quo viuificantur cætera membra.
Sic fideles timere debent separari à corpore Ecclesiæ. Augustinus; Nihil sic debet formidare
10 Christianus, quam separari à corpore Christi. Decimo, totum corpus tremorem & horrorem
patitur, ad separationem vnius membri à se, sic corpus Ecclesiæ timere debet cum videt ali-
Psal. 59. quem fidelem separari à se vel per mortem, vel per excommunicationem. Psalm. *Dedisti me-*
tuentibus te significationem vt fugiant à facie arcus. Pœna præsens significatio est futuræ. Cum
aliquis præsenti pœna punitur, cogitare debemus qualiter Deus percutiet vbi non parcet, si
quo ira percutit vbi parcit.

CAPVT XI.

De diuersis speciebus amoris proximi. Et primò de amore parentum.

PRimo de amore parentum dicturi sumus. Secundo, de amore inter virum & vxorem. Ter-
tio, de amore bonorum. Quarto de amore inimicorum. Quinto, tangemus aliquid de ve-
ra Amicitia. Circa primum notandum quod amor parentum multum Deo placet, qui tantum
parentum nomen diligit, quòd seipsum patrem inferit dici, vt ait Hieron. Homini etiam mul-
tum prodest. Tempus enim viuendi extendit; iuxta verbum eiusdem. Basilius: Parentes no-
stros vt propria viscera diligamus. Ad hunc amorem non est necesse multum homines incitare,
cùm natura ad hoc incitet. Superuacuum est in id nos impelli in quod nos imus. Amor ta-
men iste non debet esse amori Dei contrarius, sed subiectus. Matth. 10. *Qui amat patrem &*
matrem plus quam me, non est me dignus. Gregor. in homil. Ametur in hoc mundo quilibet ad-
uersarius; sed in via Dei contrarius non ametur, etiam propinquus. Hieron. in epist. Honora
patrem tuum, sed si te à verò patre non separat; tamdiu scito carnis copulam, quandiu ille
suum nouerit creatorem. Amor Dei dominari debet in homine, non amor carnalis 1. Reg. 2.
Reprehendit Dominus Heli de hoc quòd filios suos ei prætulisset. *Quare calce abiecisti victi-*
mam meam, & munera mea quæ præcepi vt offerrentur in templo: & honorasti magis filios tuos
quàm me? Et 2. Mach. 7. legitur de quadam bona matre, quòd filios septem pereuntes sub

Amore parentum Deo summe placere.

vnius

vnius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat. In ea verè vincebat amor Dei amorem filiorum. Et Abraham paratus fuit filium proprium occidere propter Deum. Genes. 22. Et Leuitæ propinquos suos occidere ad præceptum Moysi serui Dei. Exod. 32. & Luc. 14. legitur: *Si quis venit ad me & non odit patrem suum, & matrem & vxorem & filios, & fratres, & sorores: adhuc autem & animam suam*, id est, temporalem vitam, *non potest meus esse discipulus.* Non sunt agnoscendi propinqui secundum carnem, si salutem impediant. Hieron. in epistolis. Ecce, inquit, aduersarius Christum in pectore tuo conatur occidere, licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine & scissis vestibus vbera quibus te nutrierat mater ostendat, licet in limine iaceat, percalcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem. Idem: Gladium tenet hostis vt perimat, & ego de matris lacrymis cogitabo. Matth. 5. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te.* Maximè in his qui viam perfectionis aggressi sunt, non debet dominari amor carnalis. Vnde Dominus cùm diceretur ei, *Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te.* Respondit: *Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei*? Matth. 12. Bern. in sermonibus: Quandiu de mundo sumus, debitores constat nos esse parentibus. At postquam reliquimus nosmetipsos, multo magis ab eorum sollicitudine liberi sumus.

CAPVT XII. *De amore inter virum & vxorem.*

Dicendum de amore qui est inter virum & vxorem. Colos. 3. *Viri diligite vxores vestras, & nolite esse amari ad illas.* Et notandum quod 16. sunt per quæ possunt viri induci ad amandum vxores suas. Primum est, exemplum Christi. Ephes. 5. *Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea.* Et post hæc similitudo in duobus attendi. Primo in hoc quod desideret salutem vxoris. Christus enim pro salute Ecclesiæ mortuus est. Secundo in hoc, quod si adulteret, & post pœniteat, eam misericorditer recipiat. Osee. 3. *Dilige mulierem dilectam amico & adulteram; sicut diligit Dominus filios Israël, & ipsi respiciunt ad Deos alienos.* Et Ierem. 3. *Tu fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te.* Augustinus: Quid tibi durum videtur, vt post adulterium reconcilietur coniunx? si fides adsit, non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos? Item non erit turpis nec difficilis etiam perpetrata & purgata adultera reconciliatio coniugum: vbi per claues regni cælorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non vt post Christi diuortium adultera reuocetur, sed vt, post Christi consortium & adultera non vocetur. Secundum est hoc, quod corpus mulieris est ipsius viri: vnde debet amare illud tanquam suum. *Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir.* 1. Corinth. 7. Ad Ephes. 5. *Viri debent diligere vxores suas vt corpora sua.* Tertium est, quod vir & vxor sunt velut vna arbor. Sicut planta & ramus qui plantæ inseritur vnam arborem efficiunt & vnum fructum ferunt, & neuter illorum sufficiens est ad ferendum fructum illum: sic nec vir, nec vxor sufficiens est ad generandam prolem: vnde deberent amorem inuicem habere, sicut ramus insitus adhæret plantæ. Matth. 19 *Iam non sunt duo, sed vna caro.* Quartum est, quod mulier de costa viri formata est. Noluit Deus formare mulierem de limo terræ sicut virum: imo de carne & osse viri, vt vir amaret eam tanquam seipsum, eo quod de ipso facta esset. Genes. 2. *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Ephes. 5. *Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit.* Et post in eodem: *Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat, vxor autem timeat virum suum.* Quintum, quod amorem ei promisit, cum annulum in manu eius posuit, & cùm ad missam in præsentia Dominici corporis osculum ei dedit, ad minus secundum cõsuetudinem aliquarũ Ecclesiarum. Osculum enim signum est amoris & pacis. In annulo vero qui nec digitum excedit, nec exceditur, sed ei adæquatur, intelligitur quod amore carnali illi soli debet adhærere. Et sicut annulus alium digitum cum digito illo in quo positus est capere non potest: sic amor viri ad aliam mulierem diuidi non debet. Ideo autem ponitur annulus in digito illo in quo est vena quæ vsque ad cor protenditur: quia coniuges ex corde debent amare se, & non solum signis exterioribus. Sextum est, quod consanguinei coniugum propter coniugium eorum mutuò se amant. Vnde

Quibus inducantur viri ad amandum vxores.

mirum est cum tot propter eos ament se si ipsi se non ament. Quandoque patria vna vno matrimonio ad concordiam reducitur: vnde mirum est quomodo inter personas illas quæ matrimonio coniunctæ sunt discordia durare potest. Septimum est quod vxor patrem & matrem & alios propinquos suos propter virum dimittit, & ei adhæret. Vnde infideliter agit si hanc non amet. Hier. 2. dicit Dominus ad sponsam suam. *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto.* Octauum est, quod nisi ament se, in magna miseria erunt. Prouerb. 27. *Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.* Sicut non quiescit homo sub tecto perstillanti, præcipue si tempus frigidum sit: sic non quiescit vir cum vxore si litigium inter eos fuerit. Philosophus: Vxor est aut perpetuale refugium, aut perenne tormentum. Nonum est, quod multum placet Deo & hominibus amor coniugum. Eccles. 25. *In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, & vir & mulier sibi bene consentientes.* Decimum est, quod vxor est solatium homini à Deo datum. Genes. 2. *Non est bonum hominem esse solum.* Eccles. 4. *Melius est duos esse simul, quàm vnum &c.* Item in eodem: *Væ soli.* Non reputatur solus qui nobilius contraxit matrimonium, cuius anima per castitatem vel virginitatem Dei grata ei matrimonio est coniuncta. Sed fornicator vel concubinarius reputatur solus, quia à Deo est maledictus: qui cum videt mulierem fornicariam, desolationem suam potius videt quàm solatium. Videt enim gladium quo diabolus interficit eum. Vndecimum est, quod vxor est velut quoddam ornamentum hospitij. Eccles. 26. *Sicut sol oriens in mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus eius.* Prouerb. 12. *Mulier diligens, corona est viro suo.* Et Eccles. 26. *Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata.* Duodecimum est quod vxor est adiutorium à Deo homini datum. Genes. 2. *Faciamus ei adiutorium simile sibi.* Ipsa vxor iuuat virum in prolis procreatione & educatione, & hospitij gubernatione, in bonorum temporalium multiplicatione & conseruatione, & saluatione animæ ipsius viri. Eccles. 36. *Qui possidet mulierem bonam, bonam inchoat possessionem.* Hic innuitur, quod quasi nihil habeat qui tenet hospitium, nisi habeat mulierem bonam quæ sua ei custodiat. Concubinariæ enim solent furari hominibus qui tenent eas, ea quæ ipsi habent. Et subditur: *Adiutorium secundum illum est, & columna vt requies.* Vbi innuitur quod bona vxor sustentamentum sit hospitij. Sicut columna corruente corruit domus: sic vxore bona moriente destruitur hospitium. Et in eodem: *Vbi non est sepes, diripietur possessio: & vbi non est mulier, ingemiscit egens,* vel maritus qui pauper efficitur amissa bona vxore, vel pauper qui declinat illuc causa eleemosynæ, non inueniens qui sibi det eleemosynam. Mulieres enim magis solent esse misericordes quàm viri. Homo fornicator vxorem non habens, est velut auis absque nido, nesciens cui sua committat. Eccl. 36. secundum literam vnam. Cui credit, qui non habet nidum? Tertiumdecimum est fructus pretiositas. Matth. 12. *Ex fructu arbor cognoscitur.* Vnus fructus huius arboris præualet omnibus mundi diuitijs. Multum ergo amanda est arbor talis quæ fert fructum tam pretiosum. Quartumdecimum est sacramenti matrimonij dignitas, quod institutum est à Deo in paradiso, & in statu innocentiæ quod Dominus prohibet separari, quia author fuit ipsius. Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Cui credere videtur vinculum carnalis propinquitatis. Genes. 2. *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Præterea sacramentum magnum est: ego autem dico & in Christo & in Ecclesia.* Ephes. 5. Quintumdecimum est, quod hominem ea parte quæ infirmior est custodit, scilicet ex parte carnis. Matth. 26. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Sextodecimo, diabolum ea parte qua fortior est vincit. Iob 40. *Fortitudo eius in lumbis eius.*

CAPVT XIII. *De amore bonorum.*

SCiendum quod bonos debemus amare quasi attinerent nobis omni genere parentelæ, exemplo Domini dicentis Matth. 12. *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Ipsi sunt amandi vt Dei filij, & fratres nostri. Rom. 8. *Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Et in eodem: *Si autem filij Dei, & hæredes quidem Dei, cohæredes*

hæredes autem Christi. Debent etiam boni se amplius amare: quia sunt in aliena patria. Solent enim se amare qui sunt eiusdem patriæ quando sunt extra patriam suam ac si essent fratres. Ad idem etiam facit quod mali habent eos exosos: vnde si ipsi non ament se adinuicem, absque amicis erunt. Ioan. 17. *Ego dedi eis sermonem meum, & mundus eos odio habuit, quia de mundo non sunt*. Et Ioan. 15. *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, ideo odit vos mundus*.

CAPVT XIV.

De dilectione inimicorum. Et de octo quæ ad hunc amorem hominem inducant.

INimicorum dilectio, quam Dominus præcepit Matth. 5. *Diligite* (inquit) *inimicos vestros*: pertinet ad dilectionem cordis. Deinde subdit de dilectione operis & sermonis. *Bene facite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos*. Greg. Ille preces suas multum valere facit, qui eas pro inimicis effundit. Et notandum quod in mandatis Dei nihil est mirabilius, quam quod præcipitur diligere inimicos, vt ait Aug. Ideo licet multa sint dicta pertinentia ad dilectionem inimicorum in tractatu de ira: tamen hic aliqua tangemus pertinentia ad idem. Insipientibus enim impossibile videtur, quod ipsi ament inimicos suos: si tamen haberent aliquantulum sapientiæ, possibile eis appareret. *Sapientiam enim non vincit malitia*. Sapient. 7. Et notandum quod octo sunt, quæ si attendantur satis patebit non esse ita difficile diligere inimicum vt multi credunt. Apparebit etiam quod hoc non sit potius dedecus, sed honor potius. Primum est status inimici qui tibi iniuriatus est, non vult satisfacere. Est enim spiritualiter mortuus. Ipse enim quasi insanus manus in se iniecit, quando tibi iniuriam intulit. Sap. 16. *Homo per malitiam occidit animam suam*. Noli insanire in fratrem tuum mortuum, sed potius ei compatere. Crudeliores videntur fuisse qui Christo mortuo non pepercerunt, quàm qui viuum vulnerauerunt. Vnde lancea dicitur dira, quum claui dicantur dulces. Quis adeo cæcus est qui non intelligat dedecus esse si quis de mortuo vult se vindicare? Secundum est, vtilitas iniuriæ illatæ. Persecutores enim nostri, iuxta verbum Psal. *Circundant nos sicut apes*. Ad modum enim apum nos pungunt tribulationibus: sed in futuro fauum nobis æternæ beatitudinis præparant: iuxta illud Psal. *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui*. Eccl. 1. *Vsq; in tempus sustinebit patiens, & post ea redditio iucunditatis*. Tertium est, quod dilectio inimicorum nobis est vtilior quam amicorum. Ipsa valet ad spiritualium vulnerum sanationē. Aug. Ego ad inimicorum dilectionem vos commoneo: quia ad sananda peccatorum vulnera nullum medicamentum vtilius esse cognosco. Ipsa etiam multum facit ad perfectionem & cumulum bonitatis. Vnde Matth. 5. post illud, *Diligite inimicos vestros*. Subditur: *Estote perfecti sicut & Pater vester cælestis perfectus est*. Aug. in Enchirid. Magnificentissimæ bonitatis est, vt tuum quoq; inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, & si potest facit: tu semper bonum velis atq; facias quū possis. Ipsa etiam magnā mercedem meretur. Luc. 6. *Si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis gratia? Veruntamē diligite inimicos vestros &c. & erit merces vestra magna*. Quartū est, quòd Deo gratior est. Aug. Qui dilexerit inimicos, hic erit Dei amicus, nec solum amicus, sed & filius: sumptum est de Matth. 5. & Luc. 6. post illud: *Diligite inimicos vestros*. Sequitur: *Et eritis filij Altissimi*. Item Aug. Quanta gratia per nos serui digni non sumus & inimicorum dilectione Dei filij efficimur. Chrys. super Matth. Nihil est quod sic Dei similem faciat, vt malignis atq; lædentibus esse placabilem. Quintum est quòd diabolo hæc dilectio est molestior. Magis enim elongat ab eius similitudine qui odio obstinato hominem persequitur. Greg. Stultum est seruire diabolo offenso, qui nullo placatur obsequio. Sextum est quod dilectio id odiendum est inimico, magis destruit, quàm aliquid aliud. Ipsa enim est ignis inimicitiam inimico adnihilans. Rom. 12. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum &c. sic enim carbones congeres super caput eius*. Ipsa etiam gladius est inimicum interficiens, dum de inimico amicum facit. Chryso. Sustine ad tempus inimicum tuum, & bene faciet. Postmodum autem victum beneuolentia tua amabis eum quasi amicum tuum. Idem: Omnis inimicitia beneficiorum assiduitate compescitur. Greg. Miles Dei aduersitatis bello deprehensus, & scutū patientiæ debet anteferre ne pereat, & ad prœliandū promptus amoris inferre iacula, vt vincat. Cuius armaturæ summā Paulus breuiter insinu. dicens:

Difficile non est inimicos diligere probatur.

Psal. 1.

Charitas patiens est. Cum verò vnum ex vtroque defuerit, charitas non est: si videlicet malos absque benignitate tolerans, non amat: aut rursus se sine patientia exhibens, negligit, tolerat quos amat. Septimum est quòd non potes ex proposito nocere proximo tuo, quin tibi noceas. August. Quòd malitia tua alteri non noceat, fieri potest: quòd autem tibi non noceat, fieri non potest. Non est dedecus alicui si non vult inquinare manus suas se vindicando, vel si non vult inquinare os suum conuitium pro conuitio reddendo, imò honor est & signum nobilitatis animi. Prouerb. 20. *Honor est homini qui separat se à contentionibus.* Octauum est, quòd ille qui tibi iniuriatur magis iniuriatur Deo, quàm tibi, qui hoc ei prohibuit; qui maius ius habet in te, quàm tu ipse. Si ergo Deus differt vindicare iniuriam, & non est ei dedecus, non erit tibi dedecus, imò honor, si exemplo Domini vis non vindicare te in præsenti. Ecclesi. 23. *Gloria magna est sequi Dominum: longitudo enim dierum assumetur ab eo.*

CAPVT XV.

De vera amicitia, & quæ sunt attendenda in eligendo aliquem in amicum, & de pertinentibus ad veram amicitiam.

Quid amicitia. SEquitur de vera amicitia. Amicitiam sic describit Tullius in rhetoric. Amicitia est erga aliquem voluntas bonarum rerum illius ipsius causa quem diligit cum pari eius voluntate. Idem in libr. de Amicitia: Amicitia nihil aliud est, nisi omnium diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate consensio. Hæc amicitia multum appetenda est. Eccles. 25. *Beatus qui inuenit amicum verum.* Tullius in lib. de Amicitia: Omnibus rebus humanis anteponenda est amicitia. Nihil enim tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res secundas vel aduersas. Idem in eodem: In hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate beneuolentia tolli potest: ex amicitia non potest. Sublata enim beneuolentia, nomen amicitiæ tollitur, propinquitatis manet. Prouerb. 18. *Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater.* Item Tullius: Quid dulcius erit, quàm quod habeas cum quo audeas loqui vt tecum? Quis enim esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æquè vt tu ipse gauderet? Aduersa verè difficile esset ferre sine eo, qui etiam illas grauius quàm tu ferret. Ab illis inter quos est vera amicitia, perfectè impletur illud mandatum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Verus enim amicus habet amicum suum tanquam alterum se. Tullius: Verum amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui: quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & quod dictu difficilius est, mortui viuunt. Amicitia in periculis subuenit. Prouerb. 25. *Gratia & amicitia liberant.* Et notandum quod in eligendo aliquem in amicum quatuor sunt attendenda: Primum est, discretio eius. Amicitiæ enim stultorum solent esse nociuæ. Prou. 14. *Amicus stultorum similis efficietur.* Secundum est bonitas. Tullius in lib. de Amicitia. Hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. Tertium vt ille non sit iracundus. Prou. 22. Noli esse amicus homini iracundo: Homo iracundus est velut lignum ignitum quod exurit tangentem se, & est velut lignum spinosum quod pungit amplectentem se. Ideo licet sit amandus, tamen familiaritas eius timenda est. Præterea amicitia eius non durat. Vinculum enim amoris igne iræ in eo exuritur. Quartum est, ne sit superbus. Superbus enim nescit esse socius, sed vult dominari. Prou. 11: Vbi fuerit superbia, ibi erit contumelia. Item notandum quod multa sunt quæ ad veram amicitiam pertinent: de quibus causa breuitatis tantum 12. tangemus. Primum est, voluntatum identitas. Tullius: Idem velle, idem nolle, ea demum vera est amicitia. Secundum est communicatio consiliorũ. Prouerb. 25. *Causam tuam tracta cum amico tuo.* Amb. Nihil occultat amicus, si verus est effundit animum in amicum suum. Tullius in lib. de Amicitia: His amicitiæ funibus vtendum arbitror: vt quum emendati fuerint mores amicorum, sit inter eos omniũ rerum, consiliorum, voluntatũ sine vlla exceptione cõmunitas. Tertium communicatio rerũ. Vnde Philosophus, quũ diceretur ei de quodã: ille amicus illius est. Cur, inquit, illo diuite pauper est? Amicus nõ est qui fortunæ particeps non est. Tamẽ amicus dando amico suo, attendere debet & propriã facultatem & vires amici sui. Non enim debet onerare amicum honore vel onere, quod supra vires eius sit. Tullius in lib. de Amicitia: Tantũ cuiq; tribuendum est

Qualis amicus eligendus.

Quæ ad amicitiam pertineant.

est primum, quantum ipse efficere possis, deinde quantum ille quem diligis & adiuuas possit sustinere. Item notandum quod sicut dicit Tullius: Nimis exile est & exiguum ad calculos vocare amicos, vt par sit ratio datorum & acceptorum. Neque enim verendum est, ne quid excidat, ne quid in terram defluat, aut ne plus æquo in amicitiam conferatur. Quartum est secreta admonitio. Eccles. 19. *Corripe amicum tuum.* Sæpe enim fit commissio. Cauendum tamen est ne correptio sit contumeliosa. Eccles. 19. *Est correptio mendax in ira contumeliosi.* Vere mendax est. Mentitur enim se correptionem facere, quum potius sit conuitiatio. Tullius: Monere & moneri est officium veræ amicitiæ: ita tamen quod adulatione careat admonitio, & contumelia obiurgatio. Quintum est manifesta laudatio: non tamen in facie amici, vel coram domesticis ipsius. Hoc enim est adulatoris. Vnde Matth. 11. Dominus laudauit Ioannem postquam discipuli Ioannis ab eo recesserant. Chryso. Blanditores in facie laudant, vel coram domesticis: vir autem sapiens quando laudatur in facie, flagellatur in corde. Sextum est nec turpia rogare, nec ad preces amici turpia facere, iuxta verbum Tullij prius positum, non debet ad preces amici iniuriam facere proximo. Ecclesia. 6. *Noli fieri pro amico inimicus proximo.* Tamen aliquid potest honestè fieri pro amico quod homo non faceret honeste pro se. Tullius in libro de Amicitia: Multa quæ nostri causa nunquam faceremus, causa amicorum facimus: quæ in nostris rebus non satis honestæ, in amicorum fiunt honestissimæ. Septimum est paritatem seruare, Tullius in libr. de Amicitia: Maximum est in amicitia superiorem parem esse inferiori. Hieron. super 12. prophetas: Amicitia pares aut accipit aut facit: vbi inæqualitas est, & alterius eminentia, alterius subiectio: ibi non tam amicitia est, quam adulatio. Prou. 13. *Qui despicit amicum suum.* Octauum est, amicum in aduersis non deserere. Prouerb. 17. *Omni tempore diligit qui amicus est.* Eiusdem 12. *Qui negligit damnum propter amicum, iustus est.* Eccles. 22. *Fidem posside cum amico tuo in paupertate illius, vt in bonis illius læteris.* Nonum est, arcanum non detegere. Eccl. 27. *Qui denudat arcana, amici fidem prodit, & non inueniet amicum ad animum suum.* Decimum est, peccatum celare. Prouer. 17. Qui celat delictum, quærit amicitias. Vndecimum est, petitioni amici sine dilatione acquiescere. Prouerb. 3. *Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere, & cras dabo tibi, quum statim possis dare.* Duodecimū est, vtilia ei magis quam placentia dicere. Prouerb. 11. *Simulator ore decipit amicum suum.* Et eiusdem 16. *Vir iniquus lactat amicum suum.* Item eiusdem 29. *Homo qui blandis fictisq́; sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius.* Senec. in libro de beneficijs: Dic illis non quod volunt audire, sed quod velint semper audisse. Idem in epistolis: Amici vitia frangenda sunt: non amo illum, nisi offendero: an profecturus sim, nescio: malo successum mihi quam fidem deesse. Item notandum quod quinque sunt quę amicitiam solent dissoluere. Conuitium, improperium, superbia, mysterij reuelatio, plaga dolosa. Eccl. 22. *Mittens lapidem in volatilia, deijciet illa*: id est, disperget: & qui conuitiatur amico suo, dissoluit amicitiam. Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus, id est, reconciliatio ad amicum. Si aperuerit os triste, dure tecum loquendo non timeas, est enim concordatio pristinæ suæ amicitiæ: excepto conuitio, & improperio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. Conuitium dicitur aliquod verecundum, quod tamen non est peccatum: vt cum obijcitur amico quod sit leprosus, vel seruus, vel aliquid simile. Improperium est, cum crimen obijcitur: vt quum dicitur alicui quod sit latro. Superbia vocatur superflua dominatio. Prouerb. 25. *Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio cito: ne postea emendare non possis, quum dehonestaueris amicum tuum.* Eiusdem 26. *Sicut noxius est qui mittit lanceas & sagittas in mortem: ita vir qui fraudulenter nocet amico suo: & quum deprehensus fuerit, dicit: Ludens feci.* Pythagoras. Amicum lædere nec ioco quidem oportet.

Quæ amicitiā dissoluant.

CAPVT XVI. *De ordine Charitatis.*

QVadruplex est ordo charitatis. Primus est, secundum prioritatem & posterioritatem, qui attenditur inter amorem Dei & amorem proximi. Amor enim Dei prior est quam amor proximi. Vnde Exod. 20. Primo ponuntur mandata pertinentia ad amorem Dei, deinde quæ pertinent ad amorem proximi. Amor Dei causa est amoris proximi. Proximus enim amatur,

quia Deus hoc præcipit. Præterea Deus finis est dilectionis proximi. Finis vero mouet causam efficientem. Secundus ordo attenditur in hoc quod amentur quæ amanda sunt, & non amentur quæ amanda non sunt. Aug. in lib. de doctrina Christiana: Ille sancte & iuste viuit, qui ordinatam habet dilectionem, ne aut diligat quod non est diligendum, aut non diligat quod est diligendum. Omnis peccator inquantum est peccator non est diligendus: omnis homo inquantum est homo, est diligendus. Tertius ordo iuxta verbum Aug. in eodem libro, in hoc attenditur quod non æque diligatur quod minus: vel amplius diligendum est: aut minus vel amplius, quod æque diligendũ est. Et notandum quod aliquis dicitur magis diligi tripliciter. Primo modo quia ad maius diligitur, s. ad maiorem gloriã. Sic vniuersaliter magis diligendus est qui magis bonus est. Secundo qui diligitur maiori affectu. Tertio qui minori affectu. Ordo dilectionis secundum magis & minus attenditur inter illa quatuor quæ enumerat Aug. in lib. de doctrina Christiana, dicens: Quatuor diligenda sunt. Vnum quod supra nos est, s. Deus. Alterum quod nos sumus. Tertium est quod iuxta nos est, s. proximus. Quartum quod infra nos est, scilicet corpus. Quum nos & proximum enumerat Augu. inter diligenda: nos & proximum videtur intelligere excellentiorem partem nostri, & proximi animam, scilicet propter hoc quod corpus ponit postea quarto loco. Gre. 1. parte Mor. Cum recte diligimus, nihil in rebus conditis anima nostra charius amamus. Idem in Moralibus: magnæ mercedis est à morte eripere carnem quandoque morituram. Quanti ergo meriti est animam à morte liberare in cælesti patria semper victuram? Item iste ordo attenditur inter ea quæ enumerat Ambrosius super illud Canticorum 2. *Ordinauit in me charitatem*: Multorum, inquit, charitas inordinata est: quod in primo est, ponunt tertium vel quartum. Primo Deus diligendus est: secundo, parentes, deinde filij, post domestici: qui si boni sunt, malis filijs præponendi sunt. Ordo diligendi secundum affectum variatur secundum bonitatem vel propinquitatem eorum qui diliguntur, vel etiam secundum vtilitatem ecclesię. Magis enim bonus alijs paribus magis diligendus est quantum ad affectum. Item propinquior alijs paribus affectu maiori diligendus est. Item vtilior Ecclesiæ alijs paribus maiori affectu diligendus est. Et idem intelligendum est etiam quantum ad effectum. Melior enim, vel propinquior, vel Ecclesiæ vtilior alijs paribus magis est eligendus.

Quatuor diligẽda.

Bonitas præualet propinquitati.

Sed dubitari potest, vtrum bonitas propinquitati circa diligenda præualeat, vel econuerso. Et videtur quod bonitas præualeat propinquitati, secundum illud Ambrosij: Domestici si boni sunt, malis filijs præponendi sunt. Item dicit Beda super illud Lucæ octauo: Mater mea & fratres mei hi sunt & cætera, non iniuriose negligit matrem, nec mater negatur etiam quæ de cruce cognoscitur, sed religiosiores copulæ mentium monstrantur quam corporum. Gregorius: Magis debemus diligere quos ex sacro fonte suscepimus, quam quos de carne nostra genuimus. Et dicendum quod bonus extraneus præponendus est filio malo, quantum ad spiritualia beneficia, vel etiam quantum ad temporalia: tanta potest esse bonitas extranei vel vtilitas Ecclesiæ. Item dubitari potest de hoc quod Ambrosius parentes filijs præponit in ordine diligendorum. Quum enim natura magis incitet ad amorem filiorum, quam ad amorem parentum: magis videntur filij diligendi, quam parentes: gratia enim non est opposita naturæ. Ad idem videtur facere illud. 2. Corinth. 12. *Non debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs.* Item quod radix humorem mittit ad ramos, & non econuerso. Et est dicendum, quod parentes magis diligendi sunt quam filij, alijs paribus & quantum ad affectum & quantum ad effectum. Et ad hoc incitat natura instituta & restituta, licet non destituta: tamen hunc ordinem variare potest filij bonitas. Posset enim esse adeo bonus quod esset præponendus patri. Item Ecclesiæ vtilitas vel filij necessitas, vel propinquitas. Posset enim filius esse adeo vtilis Ecclesiæ, quod potius subuenire deberet aliquis ei quam patri suo. Item si esset filius familias, posset esse quod potius deberet ei aliquis prouidere quam patri. Posset etiam esse adeo indigens quod citius esset ei subueniendum quam patri. Augustinus: ad Marcellinum: Charitas quæ tanquam nutrix fouet filios suos, non ordine amandi, sed ordine subueniendi, infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult esse, quales in illis sunt quos non contemnendo, sed his confidendo interim præterit. Et notandum est, quod parentes diligendi sunt

affectu

[illegible] Duplici affectu parentes diligēdi.

[illegible] hominem [illegible]
[illegible] Charitatis [illegible]
[illegible] propter se, &
[illegible] diligendus est, creatura [illegible] Deum. De hoc ordine
[illegible] Cum omnis creatura bona sit, bene &
[illegible] male, ordine [illegible] unice
[illegible] bona ista creatura [illegible]
[illegible] quod conditur [illegible] libro
[illegible] creatorem amor referatur, non tam cupiditas, sed
[illegible] creaturae amant, quae non ventrem adiuvat, sed corrumpit fruen-
[illegible] ad Deum, pari sibi fruendum: sed in Deo sic seipso non [illegible]

[illegible] XVII. *De his quae charitati adversantur.*

[illegible] amor sui, vanus amor mundi, odium proximi, &
[illegible] offensa Dei. Circa primum notandū quod signum est quod aliquis
[illegible] amorem sui, cum ea quae pertinent ad Deum & ad proximum suum negligit,
[illegible] defendit: & specialiter cum defendit sua [illegible] 10. *Nemo
[illegible]* Philip. 2. *Non quae sua sunt singuli [illegible]* Gregor.
[illegible] Plus Deo se amare [illegible]
[illegible]: Qui vult [illegible]
[illegible] appetit diligi, quam contra se non vult defendi, [illegible] amor sui
[illegible] civem Babylonicae civitatis. Augustinus [illegible] libro de Civitate Dei: [illegible]
[illegible] duo, terrenam scilicet amor sui [illegible] Dei [illegible]
[illegible] ad contemptum sui. Illa in gloria sua [illegible] dicit Domi-
[illegible] mea & exultans caput meum. Amor sui [illegible] malorum.
[illegible] Timoth. 3. *Erunt homines seipsos amantes, [illegible]* & caetera
[illegible]: Ex eo quod seipsos non Deum amant, [illegible]
[illegible] Chrysostomus: Omnium malorum causa est amor sui, [illegible] & [illegible]
[illegible] excaecat adeo ut non videat seipsum. [illegible]
[illegible] iudicium. Gregorius super Ezechiel. Vehementer [illegible]
[illegible] ut hoc quod nos agimus, & grave esse non [illegible]
[illegible] nobis nimis detestabile esse videatur. Amor iste [illegible]
[illegible] Augustinus: super illud Ioann. 12. *Qui amat [illegible]*
[illegible] sententia, quemadmodum sit hominis in animam [illegible]
[illegible] Si male amaveris, odisti: si bene oderis, tunc amasti. [illegible]
[illegible] perit homo amando se, profecto invenitur negando se. [illegible] non
[illegible] Chrys. Animam amare, est desideria animae [illegible] Eccl.
[illegible] *tua concupiscentias eius: faciet te in gaudium inimicis tuis.* Qui nimis amat se,
[illegible] esse in otio ubi corrumpitur: sicut vestis in arca reposita, à tineis comedi-
[illegible] *sicut vestimentum veterascent.* Item deliciis implet se nimis, qui se nimis amat. Psal. 101
[illegible] Ex hoc enim celerius moritur. Ecclesiast. 37. *Propter crapulam multi obierunt.*
[illegible] se nimis solicite servando se, perdit se. Sicut qui nimis servat frumentum suum,
[illegible] corrumpitur. Unde super illud Matth. 18. *Qui voluerit animam [illegible]*,
[illegible] Ac si agricolae dicatur: frumentum si servas, perdis [illegible]
[illegible] amorem mundi notandum, quod amare mundum est quasi [illegible] Quid amare mundū
[illegible] *Adulteri nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Quicumque
[illegible] amicus seculi huius, inimicus Dei constituitur.* [illegible] *Nolite dili-*
gere

gere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Vbi dicit gloss. Vnum cor duos aduersarios sibi amores non rapit. Esai. 28. *Coangustatum est stratum ita vt alter decidat, & pallium breue vtrunque operire non potest.* Charitas pallium est posteriora tegens. Peccata enim præterita abscondit, ne Deus ea ad puniendum videat. Prouerb. 10. *Vniuersa delicta operit charitas.* Ipsa supereminet cæteris virtutibus, vt pallium superponitur cæteris vestibus. Ad Colos. 3. *Super omnia charitatem habentes.* Amor mundi, adulterat animam: amor fabricatoris mundi, castificat animam: vt dicit August. in libr. de verbis Domini. Idem in libr. de Confess. Amicitia huius mundi, fornicatio est abs te. Idem super epistolam Ioannis: Si mundi amor in te habitet, non est quod amor Dei intret. Quum exhauseris cor tuum amore terreno, hauriet amorem diuinum. Amor mundi principium est omnium malorum: Vnde super 1. Ioann. 2. dicit gloss. Sicut dilectio Dei est fons omnium virtutum: ita dilectio mundi omnium vitiorum. Amare mundum, est amare proditorem. Mundus enim dicit dæmonibus, *Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Matth. 26. Prouerb. 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oscula.* Item amare mundum est amplecti immundum. Augustinus: super Ioannem. Si delectat te mundus, semper vis esse immundus. Si autem iam te non delectat hic mundus: iam tu es mundus. Si autem fueris mundus, non remanebis in mundo. Chrysostmus super Matthæ. Sicut difficile est arborem iuxta viam positam, fructus suos vsque ad maturitatem seruare: Sic difficile est virum fidelem iuxta iustum mundum viuentem in actibus suis vsque ad finem iustitiam tenere. Nam in via a transeuntibus fructus rapitur. Recede à via, & plantare in loco secreto: vt nec mundus tecum habeat commune, nec tu cum mundo. Eccl. 13. *Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea.* Item amare mundum est amare periculum. August. Ama seculum, absorbebit te. Amatores suos vorare nouit, non portare. Eccles. 3. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Augu. ad amatores mundi. Cuius rei causa militatis? maior ne esse poterit spes vestra mundo, quam vt amici mundi sitis? Ibi quid non fragile, quid non plenum periculi? Item per hæc pericula peruenitur ad maius periculum. Item in epistola ad Anastasium: Mundus iste periculosior est, blandus quam molestus: & magis cauendus cùm se allicit diligi, quam cùm admonet, cogitque contemni. Amare seculum, est amare locum tormentorum. Aug. in libr. de verbis Domini. Abijce à te diuitiarum onera, abijce vincula voluntaria, abijce anxietates & tædia quæ te plurimis annis inquietant. Bernard. in sermonibus: Diuitiarum amor insatiabilis, longe amplius desiderio torquet animam, quam refrigeret vsu suo: vtpote quarum acquisitio quidem laboris, possessio timoris, amissio plena doloris inuenitur. Item amare mundum est amare diaboli dominium. August. in libr. de agone Christiano: Mittitur diabolus foras, quando ex toto renuntiatur huic mundo. Sic enim renuntiatur diabolo qui princeps est mundi. Item mundum amare, est in domo igne succensa velle manere. *Totus enim mundus in maligno positus est.* 1. Ioan. 5. Mundus est fornax Babylonica igne succensa. Dan. 3. Bernar. Domus ardet & ignis instat à tergo, & tu mones non egredi, vel iam egressum regredi. De tertio quod aduersatur charitati, scilicet odio proximi, require in tractatu, de Ira. Chrysost. Si inimicitiæ semel occupauerint animos, omnia quæ dicuntur, quæ audiuntur, quæ fiunt, ita accipiuntur & intelliguntur, vt ad maiores & longiores proficiant inimicitias. Si quid enim boni de inimico dicitur non creditur. Si quid mali, hoc solum creditur, & confirmatur. Circa quartum notandum est, quod omnis offensa Dei mortalis inquantum à Deo diuidit aduersatur charitati quæ à Deo venit. Esa. 59. *Iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum.*

CAPVT XVIII. *De diuersis gradibus Charitatis.*

Notandum ergo quod diuersi sunt gradus charitatis. Est enim charitas incipiens, proficiens & perfecta. August. super epistolam Ioann. Perfecta charitas hæc est: vt quis paratus sit etiam mori pro fratribus. Sed nunquid mox vt nascitur iam prorsus perfecta est? imo vt perficiatur, nascitur: cum fuerit nata, nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cum fuerit roborata, perficitur: cum ad perfectionem venerit, dicet, *Cupio dissolui, & esse* &c. Philipp. 1. Charitas operibus

... sex ...

... Gen. 4 ...

... ab uno ...

... entia : & ...

... Sicut paruulus ...

... cere potius, quam ... 106.

... beneficia à Deo vel à proximo ...

... De quibus dictum est ...

... fal. 31.

... sex sunt

... species

... tionis.

s sic di

ntur.

atio.1.

2.

3.

4.
Cardina
les virtu
tes sunt
Cardina
illu

sunt
virtut
cardina

Opposi-
tio virtu
tum car-
din. &
vitiorũ.

fortit

tuor e

Item prudentia rationem iudicantem dirigit, dum eam à leuitate, vel nimia tarditate credendi custodit. Et omnibus enim, & nulli credere vitium est, vt ait Senec. Qui leuiter credit, vitiosè agit. Eccles. 30. *Qui citò credit, leuis est corde.* Senec. Prudentis proprium est examinare consilia citò facili credulitate ad falsa prolabi, Prudens non nisi iudicio credit, & non nisi examinatam sententiam in consensum credulitatis admittit. Senec. Opiniones tuæ iudicia sint. Sicut in disputationibus non admittimus nisi manifestè vera, vel quæ vis probationis extorserit: sic in consensum credulitatis non debemus admittere nisi vel manifesta, vel ea de quibus sit nobis plena fides: quod præcipuè seruandum est his quæ non expedit nobis credere: vt sunt mala quæ nobis dicuntur de proximo, quæ amorem nostrum ad proximum lædere solent, & dare occasionem despiciendi proximum. Item prudentia rationem iudicantem dirigit, dum eam cohibet ne vel dubia temerè diffinita vel verisimilia affirmet. Senec. De dubijs non diffinitis suspensam tene sententiam. Nihil inexpertum affirmes: quia non omne quod est verisimile, statim verum est, sicut & sæpius, quod primum incredibile videtur, non continuò falsum est. Crebrò faciem mendacij veritas tenet: crebrò mendacium facie veritatis occultatur. Nam sicut aliquando frontem tristem amicus, & blandam adulator ostendit: sic verisimile coloratur, & vt fallat conatur. Rationem etiam memorantem prudentia dirigit, dum salubria facit reminisci, & noxia obliuisci. Salubria ad reminiscendum sunt vt beneficia Dei vel proximi: noxia, vt iniuriæ proximi. Item inter bona præsentia mala facit reminisci contra elationem superbiæ, & inter mala præsentia bona contra deiectionem nimiam. Eccles. 11. *In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorum ne immemor sis bonorum.* Rationem etiam prout eius est sermonem interpretari quod excogitauit, prudentia dirigit, dum sermonem moderatur. Prouerb. 10. *Qui moderatur labia sua, prudentissimus est.* Eccles. 21. *Labia imprudentum stulta narrabunt, verba autem prudentum statera ponderabuntur.* Senec. Sermo tuus non sit inanis: sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. Lauda parcè, vituperato parcius. Similiter enim reprehensibilis est nimia laudatio vt immoderata vituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimonium veritati, non amicitiæ reddas. Cum consideratione promitte: plenius quàm promiseris præsta. Prudentis est taciturnitatem amare. Prouer. 11. *Vir prudens tacebit.* Eccles. 19. *Est tacens, & ipse est prudens.* Prudentia etiam rationem dirigit circa ipsam prudentiam, vt non prudentiæ suæ innitatur, nec facile se credat prudentiam habere. Prouerb. 13. *Ne innitaris prudentia tua.* Rom. 12. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.* Item Esa. 5. *Va qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.* Item ad prudentiam pertinet prouidere ne totum tempus detur actioni. Senec. Non semper in actu sis, sed interdum animo tuo dato requiem, & requies ipsa plena sit sapientiæ studijs & cogitationibus bonis. Bernard. in lib. de consideratione. Non te totum nec semper des actioni: sed considerationi aliquid tui & cordis & corporis sequestra. Consideratio ipsius actionis partes benigna præsumptione suas facit, præagendo quodammodo & præordinando quæ agenda sunt necessario. Sanè ne fortè quæ præuisa & præmeditata poterant esse proficua, præcipitata magis pericula fiant. Item prudentia insidias præcauet. August. Prudentia est in præcauendis insidijs. Ipsa etiam in bello spirituali triumphat. Exemplum habemus de hoc in Christo. Cuius prudentia percussit superbum. Iob 26. Ipse tribus verbis scripturæ sacræ in deserto diabolum prostrauit. Matth. 4. Prouerb. 24. *Vir sapiens, fortis est: & doctus, robustus, & validus: quia cum dispositione initur bellum, & erit salus vbi multa consilia.* Eccles. 9. *Ciuitas parua &c.* Et subditur: *Inuentus est in ea vir pauper & sapiens, & liberauit vrbem per sapientiam suam.* Et subiungit Salomon: *Dicebam ego sapientiam meliorem fortitudine.* Et in eodem: *Melior est sapientia, quàm arma bellica.* Et Sapient. 5. *Melior est sapientia, quàm vires: & vir prudens magis quàm fortis.* Eiusdem 7. *Sapientiam non vincit malitia.* Et 24. Econtrario stultitia vel imprudentia in bello spirituali succumbit. Baruch. 3. *Quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam.* Tullius in Rhetoricis: Parua foris sunt arma: nisi sit consilium domi.

De

[illegible] 1.

[illegible] dicit indigens [illegible] Eccle-
[illegible] Praeparatio [illegible] resistendum
[illegible] tentationem. Semper enim [illegible]
[illegible] conuenientissimum resistendi tentationi [illegible]
[illegible] summa taciturnitate blasphemiam [illegible]
[illegible] *obmutescet* [illegible] Psal. 37
[illegible] secunda est contra [illegible] 2.
[illegible] consuetudinem, quae [illegible]
[illegible] guntur, vt qui multa ieiunant vel orant. Dauid [illegible] Saul [illegible] 3.
[illegible] habebat [illegible] consuetudinem, & leuibus armis vteretur, 1. Reg. 17. Talia
[illegible] professi sunt, quando ea fortiter tenere deberent, [illegible]
[illegible] est Boëtio: Talia tibi contulit [illegible] 4.
[illegible] est eorum qui ex ea parte qua [illegible]
[illegible] se muniunt, quando [illegible]
[illegible] debent [illegible]
[illegible] 5.

[illegible] 8

[illegible] 6.
[illegible] Psal. 136.
[illegible]
[illegible] & [illegible] totus ille [illegible]
[illegible] 7.

[illegible] 8.
[illegible] 9.
[illegible] aduersa [illegible]

[illegible] 10.
[illegible] contra ignem [illegible]
[illegible] Sapient. [illegible] respondit,
[illegible] Sapien-
[illegible] 6. [illegible] similis effi-
cit

arie
tuden-
a com
ienda-
ur hic.
1.

CAPVT IX.

[illegible] quod in actione [illegible]

[illegible] in ipsa actione [illegible]

[illegible] rationalis quam [illegible]

[illegible] formalis perfectione [illegible]

[illegible] prioritas quam habet [illegible]

[illegible] effectiuam [illegible]

Bonu[m] ... pera ho... tis an... quus i... requi-tur.

[illegible]
praeparant in messe cibum sibi. Lepusculus plebs inualida [illegible]
[illegible] regum. [illegible]
[illegible]

Astutiae serpentis quinque.

[illegible]

Psal. 57.

[illegible]

[illegible] Primo modo [illegible] veritas vero cognitui [illegible] Secunda ratio [illegible] expiri, [illegible] Quod [illegible]

Visus cognosc... veritud... triplex.

[illegible]

[illegible] ficias ordine, [illegible]

[illegible] communicatis [illegible] sermo [illegible]

Memoria, [illegible] quaedam laudabilis.

1.

Psal.102.

3. irrationa[illegible]

ipsius ad [illegible]

bis ea filiis [illegible]

Num.15. [illegible]

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

Consilia quarundam quoque laudabilia.

[illegible] *respicere* [illegible]

uxoris Loth [illegible]

[illegible] temporalium [illegible]

[illegible] temperantia [illegible]

[illegible] quocunque [illegible]

[illegible] tatem [illegible] memoriæ faciunt.

[illegible] Liberalium arti[illegible] placentos

[illegible] quia [illegible] memo-

[illegible] Certis ingenijs [illegible] vel aliquid

[illegible] vnum [illegible] illo die

[illegible] Scripto[illegible]

[illegible] Sunt qui [illegible]

[illegible] sua, nihil con[illegible]

[illegible]

[illegible] valde vtile est. Tob. [illegible] Tobias [illegible]

[illegible] nihil de futuro præmeditatur, in [illegible]

[illegible] computat, [illegible]

[illegible] potius [illegible]

[illegible] & bona [illegible] illa munera [illegible]

[illegible]

[illegible]

Quatuor ... ordinabiliter ... [illegible]

Ordinatio in homine quolibet requiritur.

... proximo a ... ordinatio debet ... nis. Bern. in lib. de consideratione ... consideratio tua à te ... te neglecto. Secunda est affectio ... Cant. 2. *Ordinauit in me charitatem.* ... [illegible]

... men parat. ... 5. Prouerb. 24. ... cunque sit agendum ... Saba admirata ... Salomonis ... Esaiæ 32. ... [illegible]

De ... [illegible]

Species prudentiæ quatuor.

PRudentia à quibusdam diuiditur ... nem, cautionem, docilitatem ... Cognitio salubris ... ad prudentiam ... considerari potest ... [illegible] ... agenda sunt: ratio autem ... interius & non solum ... tia speciem ... procul videas. ... Tull. Ratio ... quandoque ... speciem habere ... [illegible]

[illegible] viam respicit [illegible] mecum, ducam te [illegible] per viam [illegible] prudens vero requirit quis incendus sit. Et si dictum ei fue[illegible] ire, nec eques, nec pedes, nec per viam amœnam, nec asperam. [illegible] ad locum vbi regnabit, paratus est illuc ire pedes etiam per vias as[illegible] est sicuti homo debilem habens visũ qui ea quæ sunt iuxta ocu[illegible] non videt. Circumspectio est contrariorum vitiorum caute[illegible] per diligentem considerationem inter contraria vitia medium [illegible] sic libertatem seruare, vt fugiendo auaritiam, prodigalitatem [illegible] à temeritate, quod in timiditatem non cadamus. Ad illud quod [illegible] monet [illegible] Salomon Prou. 4. dicens. *Omni custodia serua cor tuum.* Dic[illegible] hinc hostibus fores claudas, & aliunde aditum pandas. Circum[illegible] vbi dicitur, *quod totum corpus plenum erat oculis.* Et Apo[illegible] *erant oculi ante & retro.* Ouid. In vitium ducit fuga culpæ [illegible] in contraria currunt. Ad circumspectionem etiam vide[illegible] minus malum eligere. Gregor. in Moral. [illegible] se in fugam præcipitat vbi murus bre[illegible] virtutum speciem præferentia. Isid. [illegible] per perniciosius suos sectatores decipi[illegible] et remis[illegible], quam hæ quæ [illegible] virtutum ficta tanto ne[illegible] malitia caute se arte [illegible] mentis oculos culpas [illegible], vt inde quis quasi ex[illegible] bonum interitus in[illegible] Senec. [illegible] habent solidi, sed ne est mendaciũ, [illegible] sine cautione sunt [illegible] maledictio[illegible] *malum & malum bonum.* Docilitas est prudentia erudiendi in[illegible] nobis exemplo Salomonis 1. Reg. 3. Cui cum Dominus dixisset: [illegible] ipse docilitatem videtur prætulisse omnibus, dicens: *Dabis seruo*

[illegible] ad hoc quod [illegible]. Et de tribus quæ [illegible] debet attendere in sua doctrina.

[illegible] que videtur facere ad hoc vt aliquis debito modo doceat, meri[illegible] est, vt ipse laudabilis sit. Aug. in lib. de [illegible] Christ. 1.
[illegible] seipsum non audit. Greg. in Mor. [illegible] docetur quod [illegible] doctrinæ [illegible], quando conscientia præpe[illegible] doctrinam, non impedire. Et primo [illegible] qui docet, informare [illegible] Prouerb. 5. *Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui.* Et post [illegible] *fontes tui foras.* De hoc require in tractatu de Superbia, cap. De appetitu [illegible] est, vt authoritatem [illegible] Deo, non sibi attribuat. Aug. in libr. de 2.
[illegible] Christus seminat [illegible] cophinus seminatoris, in me ip[illegible] velit spargere. Non [illegible] ad vilitatem cophini: sed ad [illegible] seminatoris. [illegible] Christus est qui docet, cathe[illegible] schola eius in terra [illegible] corpus eius est: caput docet membra [illegible] suis. Ideo [illegible] Magister [illegible] auditoria sunt 3.
[illegible] habet [illegible] vt doctrinæ oratio[illegible] de doct. Christ. Si regina [illegible] pro sua gentis temporali salute [illegible], orabat vt in os eius [illegible] quanto ma[illegible] vt esse [illegible] pro æterna [illegible] doctrina la-

 borat?

Sonat? Idem in eodem: Agat eloquens quantum potest cum bona ... intelligenter & libenter, vt obedienter audiatur: & hoc se posse ... pietate orationum magis quam oratorum facultate non dubitet, ...
4. quos allocuturus est, sit orator antequam doctor. Quartum est, vt ...
verba. Aug. Bonorum ingeniorum insignis est indoles, in verbis verum ... dem in eodem: Verum ignoscere producta syllaba tertia aut correpta ... curat cui pro peccatis Deum petit vt ignoscat: sed tamen eo magis ... quo infirmiora sunt, & eo infirmiores, quo doctiores videri volunt. Idem in ... dest clauis aurea, si apperire quod volumus non potest: & quid obest lignea, ... hil quærimus nisi patere quod clausum est? Idem: Cauendum est ne ... sententijs dum numerus additur, pondus detrahatur. Ad numerum, prout hic ... pertinere proportionem syllabarum, metrum & colores rhetoricos. Item Aug. ... authoribus nostris hoc mihi plus placet, quod ibi rarissime eos inueni ... propter quod agitur vt verba congruentia, non ore eligantur industria, ... ardorem. Sen. Oratio quæ veritati dat operam, incomposita esse debet ... sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet. Idē: Non ... sunt: si tamen contingere eloquentia nō solicita potest: si autē parata est ... & res pulcherrimas prosequatur: sit talis, vt potius res, quā se ostendat ... tinent, hic animi negotiū agitur. Non quærit æger medicū eloquentem ... tat sibi quod inciderit in medicum disertū, sed si ita competit vt ... prē de his quæ facienda sunt disserat, hoc tale est quale si peritus gubernator ... Quid aures meas scabis? quid oblectas? curare debes morbum ... tum negotij habes, quantum in pestilentia medicus: circa verba ... bus. August. in libro Confess. Didiceram ... esse sapientiam & ... vtiles & inutiles: verbis autem ornatis & inordinatis sicut vasis vrbanis, ... cibos posse ministrari. Quintum est, vt in scripturis sensus authoris ...

5. libro de doctrina Christiana, loquens de illo qui aliud in scripturis sentit ... ea tamen sententia deceptus quæ ædificat charitatem, dicit quod il... ... ferens viam, eo tamen per agrum pergat quo via illa perducit: ... sit vtile viam non deserere, demonstrandum est, ne in consuetudine ... sum aut peruersum ire cogatur. Deinde monet causam quare cauendum sit ...

6. cens: Titubabit fides, si diuinarum scripturarum vacillat authoritas. ... cra non vbique mysterium requiratur. Aug. in de Ciui. Dei. Non sane omnia quæ ... significare aliquid putanda sunt, sed propter illa, quæ aliquid significant, ... attexuntur. Solo vomere terra proscinditur: sed vt hoc fieri possit, ... sunt necessaria. Et soli nerui in citharis & cæteris vasis musicis ... tati possint insunt ... quæ non percutiuntur à canentibus ... his connectuntur. Ita in propheticis historia dicuntur & aliqua quæ nihil ...
7. bus adhæreant ea quæ significant ... religentur. Septimum est, vt ... do mediocritatis seruetur. Senec. in epistolis: Philosophiam in partes ... Diuidi enim eam non concidi, vtile est: nam comprehendere quemadmodum ... nima; difficile est. Item partes eius quod diuisum est, innumerabiles esse ... portet. Idem: Vitij habet nimia quod nulla diuisio: simile confuso est quicquid vsque ...
8. ueritem sectum est. Octauum est, inter tarditatem & præcipitationem medium ... seruare. Senec. in epist. Philosophi pronunciatio sicut vita debet esse composita ... natum est, quod præcipitatur & properat. Idem ... Non extendit aures, nec obruat. Idem ... & exilitas ... adiutorem habet, tædio interruptæ tarditatis ... quod expectat, ... quod prætervolat. Denique ... præcepta dicuntur. Non ... quod fugit. Quomodo ... non potest? Idem ...

prosunt, nisi immorentur. Idem: Dicendi celeritas non satis decora est philosophiæ, quæ ponere debet verba, non proijcere. Idem: Quemadmodum sapienti viro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax. Nonum est, vt dicendo veritatem non deserat. 9.
Augustin. in libro de doctrina Christiana: Minus intelligantur, minus placeant, minus moueant quæ dicuntur, vera tamen dicantur & iusta. Decimum est, vt doctrina facile sit aperta. 10.
Augustin. in libro de doctrina Christiana. Quid prodest locutionis integritas quam non sequitur intellectus audientis, cum loquendi omnino nulla sit causa si quod loquimur non intelligant, propter quos vt intelligant loquimur. Prouerbior. 19. *Doctrina prudentum facilis.* Ecclesiastic. 4. *Ne abscondas sapientiam in decore eius.* 1. Corinthior. 14. *Si incertam vocem det tuba, quis præparabit se ad prælium.* Idem in eodem: *Volo in Ecclesia quinque verba sensu meo loqui vt & alios instruam, quam decem millia verborum lingua.* Amb. Melius est vt nos intelligant populi, quam vt commendent grammatici. August. 4. libr. de doctrina Christiana: Quæ vix intelliguntur vel raro, si aliquid vrget, vel nunquam omnino in populi audientiam mittenda sunt. Vndecimum est, vt doctrina sit breuis. Ecclesiast. 21. *Verba sapientum statera ponderabuntur.* August. in lib. de doctrina Christiana. Sicut ingratus est qui cognita obnubilat: sic onerosus est qui cognita inculcat. Ouid. Quicquid præcipies, breuis esto: vt cito dicta percipiant animi dociles, doceantque fideles. Omne superuacuum pleno de pectore manat. 11.
Duodecimum est, vt doctrina sit vtilis. Seneca in epistolis: Etiam si multum esset ætatis, parcè dispensandum erat, vt sufficeret necessarijs: nunc quæ dementia est, superuacua discere in temporis egestate? Doctrina moralis debet esse contra pestem aliquam, & finaliter ad ædificandam dilectionem Dei & proximi in hominibus. Seneca in epistolis: Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij compara: nec minus aduersus cæteras pestes. Augustin. in libro de doctrina Christiana: Legis & omnium diuinarum scripturarum plenitudo, & finis est dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscum ea re frui potest. Et paulo post: Quisquis igitur scripturas diuinas vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt ea intellecta non ædificet geminam charitatem Dei & proximi, nondũ intellexit. 12.
Item notandum quod doctor in doctrina sua tria debet attendere: scilicet vt instruat, placeat, & ad agendum moueat. August. in quarto libro de doctrina Christiana: Dixit quidam eloquens, & verum dixit, ita debere dicere eloquentem, vt doceat, vt delectet, vt flectat. Deinde addidit: Docere necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Docendi necessitas in rebus est constituta quas dicimus: reliqua duo modo quo dicimus. Qui ergo dicit, quum docere vult, quamdiu non intelligitur, nondum se existimet dixisse quod vult ei quem vult docere. Si verò intelligitur, quocunque modo dixerit, dixit: Quod si delectare vult eum cui dicit aut flectere, interest quomodo dicat: sicut autem vt teneatur ad audiendum delectandus est auditor, ita flectendus vt moueatur ad agendum: & sicut delectatur si suauiter loqueris, ita flectitur si amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis. Item August. in eodem: Quis audeat dicere aduersum mendacium in defensoribus inermem debere consistere veritatem? vt scilicet qui res falsas persuadere conantur, nouerint auditorem vel beneuolum, vel attentum vel docilem facere: isti autem non nouerint, & illi falsa aperte dixerint: similiter isti vera sic narrent vt audire tædeat, intelligere non pigeat, credere postremo non libeat. Illi fallacibus argumentis veritatem oppugnent, asserant falsitatem: isti nec vera defendere, nec falsa valeant refutare. Item notandum quod doctor sacræ scripturæ non debet esse timidus vel remissus. Aug. in lib de disciplina Christ. Qui timuerit ne semen cadat in terram malam non perueniet ad bonam. Iactamus semina, spargimus semina, sunt qui contemnunt, sunt qui reprehendunt, sunt qui irrident. Ista si nos timuerimus, nihil habemus seminare, & in messe habemus esurire. 2. ad Timoth. 4. *Prædica verbum: insta opportune, importune.* Matth. 9. *Circuibat Iesus omnes ciuitates & castella, docens in synagogis eorum.* Marc. 7. *Circuibat Iesus castella, in circuitu docens.* Luc. 11. *Et erat quotidie docens in templo.* Item notandum quod secundum quosdam docilitas est virtus dirigens hominem tam in addiscendo, quam in docendo.

Doctor tria attendere debet in doctrina.

De his quæ valent ad hoc vt quis bene addiscat.

Ad discendum septem prosunt.

ET secundum hoc sciendum est, quod septem sunt quæ videntur valere ad hoc vt aliquis bene
addiscat maxime scripturam sacram. Primum est, vt homo bene viuat. Aug. Errat quisquis
1. veritatem se cognoscere posse putat, si adhuc nequiter viuat. Ecclesiast. 1. *Concupiscens sapientiam,*
serua iustitiam, & Dominus præbebit eam tibi. Eiusdem 27. *Volatilia ad sibi similia conueniunt,*
& veritas ad eos qui operantur illam reuertetur. Apoc. 3. *Collyrio inunge oculos tuos vt videas.*
Gloss. Collyrio oculi vt videamus inunguntur, quum ad cognoscendam veri luminis claritatem,
intellectus nostri aciem medicamine bonæ operationis adiuuamus: qui male viuunt,
2. quasi spurcitia manuum suarum lumen diuinæ sapientiæ à se prohibent. Secundum est oratio.
Quum sapientia donum Dei sit, non debet aliquis tentare rapere eam violentia studij Deo irrequisito.
Iac. 1. *Si quis indiget sapientia, postulet eam à Deo.* Augustin. Oratione melius soluuntur
3. dubia, quam inquisitione alia. Tertium est humilitas, & hoc quantum ad quatuor. Primo, quantum
ad hoc vt nullam doctrinam contemnat. Sen. Primũ documẽtum est, vt nullam doctrinam
contemnas. Secundo vt à nullo addiscere erubescas. Senec. de quatuor virtutibus: Esto sapientiæ
cupidus ac docilis: quæ nosti, sine arrogantia impartire postulanti: quæ non nosti sine occultatione
ignorantiæ tibi postula impartiri. Etiam à malis debet homo addiscere. Aug. in lib.
de doctr. Christia. Audiuntur vtiliter qui vtiliter non agunt: sua enim quærere student, sed
sua docere non audent: & ita cathedra Moysi cogit eos bona discere etiam non bona facientes.
Theophilus. Lector originis, ita botrum carpat, ne spinam attingat. Qui solum à bonis volunt
addiscere, similes sunt illis qui solum in scyphis argenteis vel aureis volunt bibere, & tantum
in saccis purpureis vel aliter pretiosis frumentum datum recipere, quorum sitis vel fames
miseranda non est. Tertio quantum ad hoc vt homo non erubescat confiteri se nescire quod
nescit. Augustinus: Non erubescendum est homini se nescire quod nescit, ne dum scire se
mentitur, nunquam scire mereatur. Quarto, quantum ad hoc vt humilem modum loquendi
quem habet sacra scriptura non contemnat. Augustinus ad Volusianum. Modus dicendi
qui sacra scriptura contexitur, omnibus est accessibilis, quamuis paucissimis penetrabilis.
Idem: Inuitat omnes humili sermone quos non solum manifesta pascit, sed etiam
secreta exercet veritate. Idem 3. libr. confess. Institui animam intendere in scripturis sanctis:
sed mihi visa est sancta scriptura indigna quam Tulliani dignitati compararem: tumor enim
meus fugiebat modum eius, illa autem erat quæ cresceret cum paruulis. Sed ego dedignabar
esse paruulus, & turgidus fastu grandis mihi videbar. Item in eodem libro. Mira profunditas
4. eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis: sed mira profunditas
Deus meus, mira profunditas, horror est intendenti in eam. Quartum est, librorum emendationi
5. intendat. August. 2. libr. de doctr. Christiana: Codicibus emendandis primitus
debet inuigilare solertia eorum qui scripturas diuinas nosse desiderant. Quintum est, vt homo
sit diligens scripturas sacras indagando. Ad quod primo necessarius est timor Dei. Prouerb. 1.
Timor Domini principium sapientiæ. Ipse inquirentem à malo seruat. Prouerbiorum 14. *Sapiens*
timet & declinat à malo. Et ibidem: *Timor Domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.*
Item nihil negligit. Ecclesiastici 7. *Qui timet Deum, nihil negligit.* Secundo mansuetudo, vt
homo credat auctoritati diuinæ scripturæ. August. 2. lib. de doctrina Christiana: Ante omnia
opus est Dei timore ad cognoscendam eius voluntatem, deinde mitescere opus est
pietate, neque contradicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ si aliqua vitia nostra percutit,
siue non intellectæ quasi nos melius sapere meliusque percipere possimus: cogitare
potius & credere id esse melius & verius quod ibi scriptum est, etiam si latet, quam
illud quod nos per nosipsos sapere possumus. Bernardus ad fratres de monte Dei: In omnibus
scripturis legenti, initium debet esse timor Domini. Aug. 2. lib. de doctrina Christiana:
In omnibus canonicis scripturis, timentes Deum & pietate mansueti quærunt voluntatem Dei.
Quo ordine vero procedendum sit indagando scripturas sacras. August. eodem libro determinat,
dicens: Erit diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui primo totas legerit notasque

Quo ordine sacra scriptura indaganda.

usque habuerit: etsi nondum ad intellectum, iam tamen lectione duntaxat eas quæ vocantur canonicæ: non cæteras securius leget fide veritatis instructus. Et infrà: In scripturis quærentium voluntatem Dei, prima obseruatio est nosse canonicas scripturas: etsi nondum ad intellectum, legendo tamen mandare memoriæ, vel omnino incognitas non habere. Deinde ea quæ in eis apertè posita sunt vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi solertius diligentiusque inuestiganda sunt, quæ tanto in eis quisque plura inuenit, quanto est intelligentia capacior. In his enim quæ apertè in scripturis posita sunt, inueniuntur omnia illa quæ continent fidem, moresque viuendi, spem scilicet & charitatem. Tunc verò facta quadam familiaritate cum ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ obscura sunt aperienda & discutienda pergendum est, vt ad obscuriores locutiones illustrandas, de manifestioribus sumantur exempla, & quædam cæterarum sententiarum testimonia dubitationem in cæteris auferant. In qua re memoria valet plurimum. Inquisitio verò dupliciter fit. Quandoque ab alio quærendo, ad quod pertinet illud Augustini, secundo lib. de doctr. Christian. dicentis: Nulla res magis memoriæ mandanda est, quàm illa verborum locutionumque genera quæ ignoramus, vt quum peritior occurrerit quæri possint. Quandoque aliquis per se inquirit in scriptura, & tunc cauenda est ei temeritas, ne scilicet ignota pro notis habeat, hisque temerè assentiat. Hæc enim præsumptio est, quam effugere qui volet, adhibebit ad res considerandas tempus & meditationem. Augustinus in libro de Vtilitate credendi: Duæ sunt personæ laudabiles in religione. Vna eorum qui iam veritatem inuenerunt, quos etiam beatissimos iudicare necesse est. Alia eorum qui studiosissimè & rectissimè inquirunt. Primi sunt in ipsa possessione: alij in via qua tamen certissimè perueniatur.

Inquisitio fit dupliciter.

Tria verò enumerantur alia genera hominum profectò improbanda ac detestanda. Vnum est opinantium, id est eorum qui se arbitrantur scire quæ nesciunt. Alterum siquidem qui sciunt se nescire, sed non ita quærunt vt possint inuenire. Tertium verò eorum qui nescire se existimant, nec quærere volunt. Item cauenda est in inquirendo curiositas, quæ est, non magnæ vtilitati nimiam operam impendere. Seneca: Quid te torques in illa quæstione quam vtilius est contempsisse, quàm soluere? Cauenda est etiam ibi instabilitas. Seneca in Epistolis: Vide ne lectio auctorum multorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Cauenda est etiam rixandi libido, quæ peritos in arte logica multum solet vexare. Augustinus secundo libro de doctrina Christiana: Disputationis disciplina ad omnia genera obscura quæ in literis sanctis sunt penetranda plurimum valet: tantum ibi cauenda est rixandi libido, & puerilis quædam ostentatio aduersarium decipiendi. 2. ad Timoth. 2. *Noli verbis contendere.* Augustinus quarto libr. de doctr. Christian. Verbis contendere, est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni alterius præferatur. Item cauenda est ibi nimia velocitas in transcurrendo: non enim videt animus transcurrendo latentem sententiam. Nihil magnum rerum ipsa natura citò effici voluit, præposuitque pulcherrimo cuique operi difficultatem: nascendi quoque hanc legem fecit, vt maiora animalia visceribus parentum diutius continerentur. Aristoteles dicit in libr. de natura animal. Elephas fœmina prægnans est duobus annis, quæ est animal magnum. Item Sapiens: Omnia nostra dum nascuntur, placent. Sed redeamus ad iudicium. Cito scribendo non fit vt bene scribatur. Bene scribendo fit vt citò, sed tunc maximè quum facilitas illa contigit, resistamus & prouideamus, vt offerentes equos frænis quibusdam coërceamus. Et notandum quòd secundum Augustinum secundo libro de doctr. Christ. duabus causis non intelliguntur quæ scripta sunt: si aut ignotis aut ambiguis signis obteguntur, sunt autem signa propria vel translata. Propria dicuntur cum his tribus signandis adhibentur propter quas sunt instituta: vt quum dicimus bouem, intelligentes illud animal. Translata sunt, quum ipsæ res ad aliquid aliud signandum vsurpantur: vt quum dicimus bouem, intelligentes Euangelistam. Contra ignota signa propria, magnum remedium est linguarum cognitio, & varietas interpretationum. Contra ignota signa translata remedium est cognitio rerum ad quas signandas transferuntur. Augustinus tertio libr. de doctr. Christ. contra ambiguitatem signorum dat remedium: Homo, inquit, timens

Quare scripturæ nonnunquã quorundam intelligã tur.

Deum, voluntatem eius in scripturis sanctis diligenter inquirit. Et ne amet certamina pietate mansuetus, præmunitus etiam scientia linguarum ne in verbis locutionibusque ignotis inhæreat, præmunitus etiam cognitione quarundã rerum necessariarum, ne vim, naturamúe earum quæ propter similitudinem adhibentur, ignoret, adiuuante etiam codicum varietate, quam solers emendationis diligentia procurauit, veniat ita instructus ad ambigua scripturarum discutienda atque soluenda. Et paulò post: Quum verba propria faciunt ambiguam scripturam, primo videndum est, ne male distinxerimus aut pronuntiauerimus. Cùm ergo adhibita intentio incertum esse prouiderit, quomodo distinguendum aut quomodo pronuntiandum sit, consulat regulam fidei quando scripturarum planioribus locis & Ecclesiæ auctoritate percepit. Quòd si ambæ vel etiam omnes, si plures fuerint partes ambiguitatis, & secundum fidem sonuerint, textus ipse sermonis à præcedentibus & sequentibus partibus restat consulendus, vt videamus cui sententiæ de pluribus quæ se ostendunt ferat suffragium, eamque sibi contexi patiatur. Et notandum quòd qui legit scripturas, laborare debet vt eas memoriter teneat & intelligat. Si tamen alterum non possit fieri, præeligenda videtur esse intelligentia memoriæ. Augustinus quarto libr. de doctr. Christ. Sunt qui scripturas legunt & negligunt. Legunt, vt teneant: negligunt, vt intelligant: quibus sine dubio præferendi sunt qui verba eorum minus tenent, & sui cordis oculis vident sensum earum. Sed vtrisque ille melior, qui & cùm vult dicit, & sicut oportet intelligit. Sextum est vt homo sit assiduus in studendo. Hieron. Diuinæ scripturæ semper in manibus & iugiter in mente voluantur: nec sufficere putes mandata memoria tenere, & operibus obliuisci. Idem: Diuinas scripturas sæpius lege, immo nunquam sacra lectio de manu tua deponatur. Septimum est, vt de sapientia à Deo accepta non sit ingratus, sed datorem suum glorificet. Eccles. vlt. *Danti mihi sapientiam dabo gloriam.*

(Margin: Intelligentia sacræ scripturæ legenti necessaria. — 6. — 7.)

CAPVT VI.

De his quæ aduersantur Prudentiæ: Et de 12. stultitijs eorum qui peccant.

VIdetur aduersari Prudentiæ. Primò stultitia, quæ est rerum appetendarum & vitandarum non quælibet, sed vitiosa ignorantia, vt ait Augustinus in libro de libero arbitrio. Est autem ignorantia vitiosa, si adsit affectatio nesciendi quæ agenda sunt vel vitanda, vel negligentia sciendi. Bernard. in libro de 12. gradibus humilitatis: Frustrà, inquit, sibi de infirmitate vel ignorantia blandiuntur, qui vt liberius peccent, libenter ignorant vel infirmantur. August. super illud Psalm. *Noluit intelligere,* potuit intelligere, *vt bene ageret*, sed noluit, & ita veniam non habet. Greg. in Moral. Nescire, ignorantia est: scire noluisse superbia. Bernard. in epistolis: Multa nesciuntur aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi. Et quidem huiusmodi ignorantia non habet excusationem. Secundò videtur aduersari prudentiæ virtuti vitiosa prudentia vel sapientia, quæ videtur posse distingui in tres species. Prima est, prudentia siue sapientia carnis: de qua Roman. 8. *Sapientia carnis inimica est Deo.* Et in eodem: *Prudentia carnis mors est,* id est, causa mortis æternæ. Vbi dicit gloss. Prudentia carnis est, cùm quis studiosius implet quæ carnis sunt. Augustinus in libro de quantitate animæ: Est noxium genus artium quo animi valetudo sauciatur. Idem: Odore & sapore mirè diiudicare pulmenta, & quo lacu piscis captus sit nosse dicere, quædam est miseranda peritia. Senec. in epistolis: In membris alius pretiosas aues scindit & per pectus, & circunferens eruditam manum in frusta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter secet: nisi quòd miserior est qui hoc voluptatis causa docet, quàm qui causa necessitatis discit. Addisce ab his quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius rei sapor illum excitet, cuius delectet aspectus. Et hæc prima species sapientiæ vitiosæ ad delicias pertinet. Vnde super illud 2. Corinth. 1. *Non in sapientia carnali,* dicit gloss. quæ est voluptates diligere, labores vitare. Secundo, species est sapientia terrena, quæ pertinet ad diuitias. Baruch 3. *Filij Agar qui exquisierunt prudentiam quæ de terra est.* Tertia species est sapientia diabolica pertinens ad honorem vel malitiam. Diabolus enim primò honorem diuinum appetijt, post homini malignè inuidit. Ierem. 4. *Sapientes sunt vt faciant malo.* Gloss. malitiosi. De his tribus speciebus sapientiæ tangitur. Iacob. 3.

(Margin: Vitiosa ignorantia quæ. — Psal. 31. — Vitiosa prudentia quæ & quot eiusdem species. — 1. — 2. — 3.)

Non

non est, inquit, *sapientia ista desursum: sed terrena, animalis, diabolica.* Animalem vocat sapientiam carnis. Sapientiæ terrenæ aduersatur sapientia filij Dei pauperis facti, in principio doctrinæ suæ paupertatem commendantis. Matth. 5. *Beati pauperes spiritu.* Et eandem consulentis. Matth. 19. *Si vis esse perfectus, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Sapientiæ carnis videtur opponi sapientia sanctorum, quæ secundum August. est hic temporaliter cruciari, & in æternum delectari. Sapientiæ verò diabolicæ sapientia humiliati, de qua Ecclesiastic. 11. *Sapientia humiliati exaltabit caput illius.* Sed contra illud quod dictum est forsitan obijciet aliquis: Quomodo aliqua sapientia possit esse vitiosa, quum omnis sapientia à Domino Deo sit? Ecclesiastic. 1. & Baruch 3. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ. Etiam scientia mali bona est. Si scientia mali mala esset, & eum in quo est malum efficeret. Deus qui omnia mala scit, magis malus esset quàm ceteri. Ad hoc dicendum est quòd sapientia vitiosa pro magna parte sui sapientia non est, sed error: sicut dicit August. quòd disciplina mali non est disciplina. Et super illud Roman. 8. *Prudentia carnis mors est.* dicit gloss. Prudentia dicitur, quum res stulta sit: quia ita videtur sæcularibus hominibus. 1. Corinth. 3. *Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum.* Mors manifestè ostendit sapientiam huius mundi stultitiam esse. Sapientia terrena stultitia esse ostenditur: cùm ille qui tantum in congregatione diuitiarum laborauit, nudus in terra ponitur. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.* Sapientia carnis stultitia esse ostenditur, cum caro delicijs enutrita vermibus esca datur. Sapientia diabolica stultitia esse ostenditur, cùm ille qui voluit esse super alios, sub terra positus, ab hominibus, porcis & canibus conculcatur. Ecclesiastic. 11. *Si annis multis vixerit homo, & in omnibus his lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis*, id est, mortis, *& dierum multorũ*, scilicet vitæ futuræ quæ non habebit finem, *qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.* Et notandum quòd secundum Gregor. in 1. parte Moralium: Huius mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare. Scientia etiam aliqua licet sit vera scientia, vitiosa potest dici ratione studiositatis quæ eam præcedit. Vnde super illud Roman. 8. *Prudentia carnis mors est.* dicit gloss. quæ est quum ea studiosius implet quæ carnis sunt. Vel potest dici vitiosa propter vsum vitiosum eius. Ecclesiastic. 19. *Est prudentia nequitia, & in ipsa exercitatio*: vsus enim nequaquam eius execrabilis est. Et notandum quòd disciplina mali dupliciter potest intelligi. Vno modo vt ille genitiuus notet materiam de qua est disciplina: & sic disciplina mali bona est, & à Deo est. Vel sic vt notet finem ad quem est disciplina: & sic est, disciplina mali, id est, ad malum: mala est, inquantum est ad malum, & est ab homine vel diabolo. Et idem intellige de illo verbo Ecclesiastic. 11. *Non est sapientia nequitia disciplina*: disciplina enim nequitiæ si sit ad vitandum nequitiam, bona est: si ad faciendum, inquantum talis, mala. Item videtur quodammodo prudentiæ aduersari animi præsumptio in elatis. Augustinus loquens de illo verbo Apostoli: *Dicentes se esse sapientes stulti facti sunt.* ad Roman. 1. Si dicendo, inquit, te esse sapientem stultus factus es: dic te esse stultum, & sapiens eris. Matth. 11. *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus.* 1. Corinth. 3. *Si quis inter vos videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat vt sit sapiens.* Prouerb. 26. *Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.* Gregorius 3. parte Moralium. Valde difficile est vt is qui se sapientem æstimat, mentem ad humilitatem reducat, & rectè prædicantibus credat. Gregor. in Moral. Quia prima stultitia angeli elatio cordis fuit, vera sapientia efficitur hominis, humilitas suæ æstimationis. Item prudentiæ quodammodo aduersari videtur concupiscentia inordinata. August. primo lib. Confess. Spargis pœnales cæcitates supra illicitas cupiditates. Psalmist. *Supercecidit ignis, & non viderunt solem.* Item prudentiæ videtur quodammodo aduersari societas insipientium. Prouerb. 13. *Qui cum sapientibus graditur sapiens erit: amicus autem stultorum similis eis efficietur.* Seneca in epistolis: Rem facillimam ratio exigit, secundum naturam suam viuere: sed hanc difficilem facit communis insania. Vocatur insania, insipientia eorum qui se reputant sapientes. Simplicem stultitiam habent qui nesciunt quæ scienda essent, & ignoran-

Obiectio.

Solutio.

Sapientia huius mundi qualis.

Psal. 67.

tiam

tiam suam agnoscunt: sed qui ignorantiam suam non agnoscunt, quasi insani sunt. Insanorum credit se esse sapientem, quum sit valde stultus. Miserabilis est cæcitas eorum qui cæcitatem suam etiam non agnoscunt: quibus accidit sicut cuidam fatuæ de qua loquitur Seneca in epistolis suis. Ad pastam, inquit, vxoris meæ fatuam scis hæreditarium onus in domo mea remansisse. Hæc fatua subito desijt videre. Incredibilem rem narro tibi, sed veram: nescit se esse cæcam. Inde pædagogum suum rogat vt migret, ait domum tenebrosam esse: Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum, cæci ducere quærunt. Nos sine duce erramus, & dicimus: non ego ambitiosus sum; sed nemo aliter in vrbe viuere potest: non ego sumptuosus sum, sed vrbs magnas expensas exigit. Quid nos decipimus? non extrinsecus malum nostrum, intra nos est, in visceribus sedet: ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Et notandum quòd secundum communem modum loquendi, & secundum modum etiam loquendi quem habet sacra scriptura, insipientia, vel imprudentia, vel stultitia non solùm pertinent ad intellectum, sed etiam ad voluntatem & operationem. Vnde stultus est omnis peccator; & maxima stultitia est peccare, & maxima sapientia rectè viuere. Chrysostomus: Sapientia est, non eloquia Dei scire, sed secundum eloquia Dei viuere, & eloquia Dei timere. Iob 28. Dicit homini diuinitus esse ostensum quod timor Domini ipsa est sapientia: & recedere à malo intelligentia. Eccl. vlt. *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Time Deum: & mandata eius obserua.* Loquela est ad sapientiam edocendam; sermo enim proprius nuntius est rationis doctæ. Homini indocto magis conuenit tacere, quam loqui. Finis ergo loquendi: id est, illud ad quod finaliter est loquela, est sapientia consummata, quæ consistit in timore Dei & obseruatione mandatorum eius: Sine timore Dei nihil sapientiæ videtur haberi, quum timor Domini principium sit sapientiæ. Prouerb. 1. Sicut non reputaretur sapiens qui non timeret furari vel rapere in terra illius domini qui districtissimè faceret iustitiam: sic non est sapiens qui non timet offendere Dominum illum qui nobilissimam creaturam damnauit irrecuperabiliter pro vno peccato superbiæ, Luc. 10. *Videbam sathanam quasi fulgur cadentem de cœlo.* Et pro peccato primorum parentum, totum genus humanum damnauit exilio & temporali morte. Et pro peccato luxuriæ, totum mundum, exceptis octo personis, aquis diluuio submersit. Et notandum quòd licet valde necessarium sit sapienter intelligere, quia occasio est vt homo sapienter velit & sapienter operetur: & insipienter intelligere valde sit periculosum, eo quòd sit occasio insipienter volendi & insipienter agendi; tamen sapere vt est in solo intellectu, non est Deo gratum, nec homini meritorium, nisi attingat voluntatē vel operationem. Nec insipientia in solo intellectu damnabilis est, donec attingat voluntatem vel operationem; vt scilicet insipienter velit, vel insipienter agat. Qui sapiens est solo intellectu, insipiens verò voluntate & operatione, insipientius videtur se habere quàm si non haberet sapientiam in intellectu. Sicuti duobus incedentibus per viam publicam, si deuient in viam quæ mittat eos in manus latronum qui eos iugulent, vnus scienter, alius nesciens, stultior in hoc reputabitur qui sciens deuiauerit, quàm qui nesciens. Et insipienter vadit, qui de die corruit vel offendit, quàm qui de nocte. Iob 5. *Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie.*

Stultitia est peccare, sapientia recte viuere.

Sapere in solo intellectu homini nō est meritorium.

De XII. stultitijs quibus peccantes mortaliter adhærent.

Stultitiæ peccatorum 12.

ET notandum quòd qui mortaliter peccat, multum stultè agit. Et tangemus duodecim stultitias quæ in eo qui peccat possunt assignari. Prima est, quòd ipsemet se excæcat. Sapient. 2. *Excæcauit eos malitia eorum.* Gregor. Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Secunda est,
1. quòd seipsum diabolo illaqueat. Iob 18. *Immisit in rete pedem suum.* Gregor. Qui pedes in rete
2. mittit, non quum voluerit eijcit; sic qui in peccatis se deiecit, non mox quum voluerit surgit.
Prouerb. 5. *Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisquis constringitur.* Qui peccat volens, vincitur ab hoste crudeli, qui non miserebitur. Gregor. Debilis est hostis qui non vincit nisi volentem, ipse etiam volens se præcipitat. Matth. 4. *Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Gloss. In quo infirmus ostenditur, quod nulli nocere possit, nisi prius ille se deor-

sum

sum misit: Tertia est, quod quasi insanus in seipsum manus iniicit infligendo sibi vulnus insanabile. Ecclesiast. 22. dicitur de peccato: *plagæ illius non est sanitas*: immo quod plus est, seipsum occidit. Sapient. 16. *Homo per malitiam occidit animam suam.* Ecclesiast. 22. dicitur de peccato: *Dentes leonis dentes ipsius interficientis animas hominum.* Peccatum dicitur mors animæ: quia à Deo separat qui est vita. Augustinus: Vera mors est quam homines non timent: separatio animæ à Deo quæ est beata vita animarum, vel quia aufert vtilitatem vitæ præteritæ & præsentis. Bernardus super Cantic. Quam mitius me priuares ô amara mors vitæ vsu, quam fructu. Nam vita sine fructu, grauior mors. Denique duo mala parantur arbori infructuosæ, securis & ignis. Quarta est, quòd bona sua proiicit. Oseæ 7. *Proiecit Israël bonum.* Qui cadit 4. per mortale peccatum, omnia bona quæ vnquam fecit amittit. Bona etiam quæ agit in statu illo vera bona non sunt: quia non sunt sibi meritoria: qui mortale peccatum committit, quasi ignem in propria domo ponit qui omnia destruat. Luc. 10. Tangitur de duabus stultitijs modo dictis, vbi legitur de illo qui incidit in latrones, qui despoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Quinta est, quod se charissimè emptum à Deo, diabolo vilissimè vendit. 1. Petr. 1: *Non corruptibilibus auro & argento redempti estis &c. sed pretioso sanguine Agni &c.* Prouerb. 10. *Cor impiorum pro nihilo.* Esa. 52. *Gratis venundati estis.* Sexta est, quod ab auctore omnium bonorum recedit: ideo non est mirum si male fit ei. Augustinus: Tale bonum est Deus, vt nemini eum deserenti bene sit. Oseæ 7. *Væ eis, quoniam recesserunt à me.* Augustinus in lib. Solilo. Deum relinquere, idem est quod perire. Septima, quòd cum omnipotente guerram facere præsumit: quæ guerra cito finita esset, si misericordia Dei permitteret quod diabolus eum iugularet. Thren. 3. *Misericordia Domini quia non sumus consumpti.* Octaua est, quòd ei seruit cuius gratiam acquirere nequit. Gregorius: Stultum est seruire diabolo offenso, qui nullo placatur obsequio. Quanto aliquis ei amplius seruierit, tanto amplius ipse eum torquebit. Nona est, quòd ipse sibi locum tormenti efficit. Affligitur enim peccator in corde suo. Hier. 2. *Scito & vide, quia malũ & amarum est reliquisse te Dominum Deũ tuum.* Qui peccat, quasi sarcinam super se ponit qua in præsenti grauetur, & in futuro in infernum præcipitetur. Augustinus: Quid est mors? depositio sarcinæ grauis: sed si alia sarcina non portetur qua homo in gehennam præcipitetur. Decima est, quod ipse in inferno portam facit. Matth. 16. *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Portæ inferi dicuntur peccata mortalia: quia qui in eis decedunt, in puncto ad inferna descendunt. Iob 21. Sicut qui ad portam est, propinquius est domui. Vndecima est, quòd portam paradisi sibi obstruit, & regnum cælorum modico pretio vendit, similis Esau, qui pro lenticula vendidit ius primogenituræ suæ. Genes. 25. Bernardus: Væ væ, vapor est ad modicum parens, quòd æternæ felicitatis aditum intercludit. Duodecima est, quod ad suspendium sciens & volens vadit: quis non reputat insanum eum qui requisitus quo vadat, & respondet, suspendere me vado? Sic nullus sapiens reputandus est qui in mortali peccato est, cùm singulis diebus vnam dietam magnam faciat ad infernale suspendium. Eccles. 6. *Quid habet amplius stulto sapiens, & quid pauper nisi vt pergat illuc vbi est vita?* Hic discernit verè inter sapientes & stultos, quod sapientes vadunt ad vitam æternam: Stulti verò ad mortem æternam. De stultitijs singulorum peccatorum, require in tractatu de Vitijs.

Margin: 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

Tertiæ partis principalis de quatuor virtutibus Cardinalibus.

TRACTATVS TERTIVS DE TEMPERANTIA.

CAPVT PRIMVM.

De ordine virtutum cardinalium adinuicem, & ordine dicendorum in hoc tractatu.

Dicto de prudentia quæ est inter cardinales virtutes, quum ordinet cæteras, & sit in vi rationali quæ videtur esse nobilior concupiscibili & irascibili, quia ea discernitur homo ab animalibus brutis, dicendum est de alijs tribus. Et primò de Temperantia & Fortitudine, quàm de Iustitia: quia temperantia & fortitudo ad iustitiam disponunt & præparant sicut cupiditas quam temperantia refrænat, & timor cui fortitudo resistit, iustitiam à suo officio impediunt.

mpe- ntia quid po- t ho- inem.

Et prius dicetur de Temperantia quàm de Fortitudine: quia temperantia animum ordinat ad id quod est infra se, scilicet ad bona quæ corpori seruiunt: fortitudo ad id quod est contra, scilicet aduersa. Item temperantia regit homo seipsum, fortitudine & iustitia alios. Prius verò & homini vtilius est regere se, quàm regere alios. Seneca: Si vis omnia tibi subijcere, subijce te rationi: multos enim reges, si ratio te rexerit. Item temperantia refrænat concupiscentiam animæ circa bona modica & inferiora, fortitudo verò roborat eam circa bona ardua. Illa spiritualem descensum animæ cohibet: ista spiritualem ascensum promouet. Cohibitio verò à spirituali descensu est prior ascensu spirituali. Item temperantia est in concupiscibili, fortitudo verò in irascibili. Operatio verò concupiscibilis naturaliter videtur esse prior quàm operatio irascibilis. Vis enim concupiscibilis est appetitiua boni delectabilis. Irascibilis est appetitiua boni ardui expedientis: vt est medicina vel scissura quæ fit propter salutem corporis. Bonum verò expediens bonum est secundum quid: bonum verò delectabile, bonum simpliciter, & propter illud est bonum expediens. Vnde appetitus boni delectabilis naturaliter est prior appetitu boni expedientis, & est naturalis. Aristoteles in lib. de naturis animal. Omnia naturaliter appetunt delectationem. Item vis concupiscibilis motiua est secundum apprehensionem boni: vis irascibilis secundum apprehensionem mali. Sicut enim per apprehensionem boni expectati in concupiscibili fit motus cupiditatis, & per eius adeptionem seu coniunctionem fit quies vel gaudium in anima: sic per apprehensionem mali quod aliquis opinatur sibi affuturum, est timor in irascibili: & per illationem mali quod prius timebat, siue per ablationem boni quod concupiscebat, fit perturbatio vel ira in irascibili, & sequitur appetitus vindictæ. Vnde dicit Auicenna, quòd vis concupiscibilis est imperans moueri vt appropinquetur ad ea quæ sunt necessaria aut vtilia appetitu delectamenti. Irascibilis verò est vis imperans moueri ad repellendum id quod putatur nociuum aut corrumpens appetitum vincendi. Vnde cum bonum prius naturaliter sit, quam malum: malum enim dicitur aliquid, secundum August. quia adimit bonum, vel nocet bono, operatio concupiscibilis quæ est secundum apprehensionem boni, prior est naturaliter, quàm operatio irascibilis quæ est secundum apprehensionem mali. Præterea primus insultus à diabolo factus primis parentibus videtur fuisse contra temperantiam. Et in pugna Christi prima tentatio fuit contra virtutem temperantiæ. Prima etiam pars vitæ nostræ assuescit voluptatibus, quarum refrænatio ad temperantiam pertinet. Propter istas causas merito temperantia fortitudini præponetur: & secundum hunc ordinem modò ostensum numerantur quatuor virtutes, super illud Matth. 15. *Erant qui manducauerant quatuor millia hominum.* Gloss. quatuor, propter quatuor virtutes quibus rectè viuitur: prudentiam, temperantiam, fortitudinem & iustitiam. Eodem etiam ordine enumerantur. Genes. 2. in glossa super illud: qui diuiditur in quatuor capita. De temperantia verò hoc modo dicetur. Primò diuersæ acceptiones huius nominis temperantia assignabuntur. Secundò descriptiones eius ponentur. Tertiò ea quæ pertinent ad eius commendationem. Quartò agetur de partibus temperantiæ.

CAPVT II.

De diuersis acceptionibus huius nominis Temperantia.

cce- iones empe- ntiæ iplices

NOtandum quòd nomen Temperantiæ tripliciter accipitur. Primò pro temperantia in generali, ad quam pertinet cauere circa omne opus virtutis, ne quid parum vel nimis fiat. Ad eam pertinet moderari opus virtutis illo modo de quo loquitur Horatius:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Sic sumere videtur nomen temperantiæ Bern. in lib. de consideratione: Temperantiæ est, inquit, non solùm iustitiæ, sed & fortitudini, & prudentiæ modum imponere. Secundo modo dicitur temperantia virtus animi impetus non rectos cohibens. Sic sumitur à Tullio in prima Rhetorica. Tertio dicitur temperantia virtus animam regens circa delectationes corporales, siue circa delectationes quinque sensuum. gl. super Matth. 15. Temperantia est refrenatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant. Et August. dicit temperantiam esse in coercendis delectationibus prauis.

CAPVT III. *De Descriptione Temperantiæ.*

TEmperantia sic describitur à Tullio in prima Rhetorica: Temperantia est rationis in libidinem atque alios non rectos animi impetus firma & moderata dominatio. Libidinem hic intellige cupiditatem carnalis delectationis. Alios impetus animi non rectos intellige, vt cupiditatem habendi, vel proximo nocendi. His cupiditatibus ratio animi dominatur: non quod motus in eis non surgant, sed quia cùm emergunt: non fit processus ad consensum. Et notandum quòd secundum Tullium in lib. de Offic. duplex est vis animæ, vna est ratio, altera est appetitus quæ animum rapit. Rationis est dominari, appetitus obtemperare. Tullius in lib. de Offic. sic describit temperantiam: Temperantia est dominium rationis in libidinem & in motus alios importunos. Secundum Augustin. verò in lib. de moribus Ecclesiæ: Temperantia, est amor sese integrum Deo incorruptumque seruans. Secundum Macrobium: Temperantia est nihil appetere pœnitendum, in nullo moderationis legem excedere sub iugo rationis cupiditatem domare. Item August. dicit in lib. de Libero arbitrio, quòd temperantia est affectio coërcens & cohibens appetitum ab his quæ turpiter appetuntur. Et notandum quòd modus à quo moderatio dicitur, quadruplex est. Primus est restrictio inordinati appetitus in vi concupiscibili quæ prona est ad concupiscendum delectabile temporale, vel in vi irascibili quæ impetuosa est ad repellendum nociuum vel corrumpens. Secundus consistit in priuatione eius quod est nimis & parum. Tertius in hoc quod opus debitis circumstantijs induatur: & huius tertij modi secundus modus pars est. Quartus modus est à quo virtus modestiæ dicitur, quam Tullius ponit tertiam partem temperantiæ. De quo infrà dicetur. Vis animæ duplex.

CAPVT IV. *De Commendatione Temperantiæ.*

AD commendationem temperantiæ, primò facit quod ipsa homini honorem suum custodit. 1.
Honor hominis est libertas voluntatis, quæ apprehenso delectabili, potest illud velle vel non velle. Genes. 4. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* In brutis est seruitus appetitus huic libertati opposita: apprehenso enim delectabili accenditur concupiscentia eorum, nec habent in potestate sua eam extinguere vel temperare. Qui virtutem temperantiæ habet, viuit vt homo, qui eam non habet vt brutum. Hieron. Qui post carnem ambulant in ventrem & libidinem proni, quasi irrationabilia iumenta reputantur. In Psalm. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis.* Psal. 48. 2. Secundò, quòd ipsa hominem spiritualiter circuncidit, & inter eos qui sunt de populo Dei, & qui non sunt, verè discernit. Seneca libro de quatuor virtutibus: Continentiam si diligis, circuncide superflua, & in arctum desideria constringe: Continentiam ibi vocat temperantiam. Ierem. 4. *Circuncidimini Domino, & auferte præputium cordium vestrorum.* Deut. 30. *Circuncidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo.* Temperantia opprobrium Ægypti, scilicet mundi superfluum, aufert à populo Dei. Iosue 5. *Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis.* Ambrosi. Ipsa cauet ne quid nimis. Sapiens: Id arbitror primo esse vtile in vita: Ne quid nimis. Tertiò, quòd familiarem Deo reddit. Sapien. 6. *Incorruptio facit proximum Deo.* 3. Temperantiæ est, vt amor Deo incorruptus atque integer custodiatur, secundum August. in lib. de moribus Ecclesiæ. Ipsa Deo seruat integrum cor, quod ipse specialiter requirit. Prouerb. 23. *Præbe fili mi cor tuum mihi.* Augustin. 10. lib. Confess. Domine, per continentiam colligimur in vnum à quo in multa defluximus. Minus enim te amat qui tecum aliquid amat quod non propter te amat. Ipsa assimilat hominem Deo qui spiritus est, eum spiritualem faciendo. Seneca in libro de quatuor virtutibus cardinal. de Continentia: Desideria tua paruo redime: quia hoc tantum curare debes vt desinant, atque ita quasi ad exemplar diuinum compositus à corpore ad spiritum quantum potes adducere. Ipsa filios Dei quasi ablactat, separando eos à solatio temporalium deliciarum: quod Deo valde gratum est. Genes. 21. *Abraham in ablactatione Isaac fecit conuiuium magnum.* Ipsa ad contemplationem Dei præparat. Augustinus: Temperantia est amor ab amore inferioris puchritudinis nos remouens & eleuans ad superiorem. Item in libro Soliloquiorum: Vnum est quod tibi possum præcipere

nihil nobis plus penitus esse fugiendum, quàm ista sensibilia: cauendumque magnopere dum hoc corpus agimus, ne quo eorum visco pennæ nostræ impediantur, quibus integris atque perfectis opus est vt ad illam lucem ab his tenebris euolemus, quæ se nec ostendere quidem dignatur in hac cauea inclusis, nisi tales fuerint vt ista, vel effracta vel dissoluta possint in auras suas euadere. Temperantia Deo thronum eburneum præparat, significatum per thronum eburneum quem fecit rex Salomon. de quo 3. Reg. 10: & 2. Paralip. 9. Ipsa etiam in domo eburnea eum
Psal. 44. delectat. In Psalm. *A domibus eburneis ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo*. Ipsa
Psal. 45. Dei tabernaculum sanctificat. Psalm. *Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus*. Et vt vno verbo dicamus, adeò placet, quòd sine ipsa nullus Deo placere potest. ad Rom. 8. *Qui in carne*
4. *sunt Deo placere non possunt*. Quartò, quòd ipsa frænum est quo corpus humanum à spiritu regitur. Sine quo spiritus corpori periculosè præsidet: sicut aliquis periculosè insidet equo sine fræno, si equus sit indomitus, & aqua vel aliud periculum sit propinquum. De hoc fræno Sene-
5. ca dicit: Impone concupiscentiæ tuæ frænum. Quintò, quòd ipsa diabolum offendit multum sicut oppositum eum gaudere facit. Ecclesi. 18. *Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere*. Si enim præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te gaudium inimicis tuis. Temperantia diabolum in arido ponit, vbi non habet requiem. Matth. 12. *Cùm immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit*. Intemperantia verò diabolo locum quietis parat, scilicet humidum. Vnde Iob 40. dicitur. *Dormite in locis humentibus*. Temperantia liberat ab hoste qui diu hominem possedit, scilicet à voluptate cui à cunabulis assueuit. Sapiens: Vsus ægrè dediscitur. Idem: Difficile est repellere passionem vitæ contemporaneam. Temperantia hostem cauet cuius ingressus pacificus videtur: scilicet voluptatem blandientem. Seneca: Voluptates inter res vilissimas præcipuè extirpa, quæ more latronum ad hoc nos amplectuntur vt iugulent. Ipsa in prosperis custodit vbi maius periculum est. Gregorius: Cùm omnis fortuna timenda sit, magis prospera timenda est quàm aduersa. Hæc enim sæuiendo erudit, illa blandiendo seducit. Ipsa vitia carnalia quæ maioris sunt infa-
6. miæ extinguit. Sextò, quòd ipsa est stola prima. Luc. 16. *Proferte citò stolam primam*. Ipsa est vestis de bysso. Prouerb. vlt. *Byssus & purpura indumentum eius*. Ipsa candor est quasi materialis respectu aliarum gratiarum. Ipsa est principium spiritualis pulchritudinis, quæ consistit in candore & rubore. Cantic. 5. *Dilectus meus candidus & rubicundus*. 1. Corinth. 15. *Qualis*
7. *cælestis tales & cælestes*. Septimò quòd vas corporis syncerum custodit. Sapiens: Syncerum nisi vas, quodcunque infundis, acescit. 1. Thessal. 4. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra &c.*
8. *vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore*. Ipsa honestatem prouidet illi parti hominis quæ magis ea indiget, scilicet carni. Octauò, quòd hominem munit ea parte qua infirmior est, scilicet ex parte carnis. Matth. 26. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*. Ipsa etiam à deceptione hostis familiaris custodit. Boet. Nulla verò pestis efficacior ad nocendum quàm familiaris inimicus. Et vt vno verbo comprehendamus, *non est digna ponderatio continentis animæ*, id est temperatæ. Ecclesi. 26. Quod vocamus communiter temperantiam vocat Seneca continentiam. Temperantia turpitudinem fugit, & sic munditiam seruat. Senec. Si continentiam diligis, turpia fugito antequam veniant, nec quenquam alium vereberis plus quàm te, omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. Ipsa decorem prouidet moribus nostris. Seneca: Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua ne indecori sint. Nec ideo illos contemnas, quia latent: nam nihil differt si nemo videat, dum tu illos videas.

CAPVT V.

De partibus Temperantiæ secundùm Tullium. Et de prima eius parte, scilicet continentia: & de duodecim quæ nobis dissuadent inordinatum amorem voluptatum.

1. NOtandum quòd secundum Tullium in prima Rhetorica, Temperantia tres habet partes.
2.
3. Prima vocatur ab eo Continentia, secunda Clementia, tertia Modestia. Prima videtur regere

[illegible] ad appetitum boni. Secunda, quantum ad appetitum alieni mali. Tertia, quantum ad exteriora horum indicia. Continentia, vt ait Tul. est, per quam cupiditas cōsilij gubernatione regitur. Continentia vero sic sumpta videtur posse diuidi sicut cupiditas, quam ipsa refrænat, diuiditur: & quæ habet duas species, scilicet inordinatum appetitum delectandi, & inordinatum appetitum habendi. Sic continentia videtur habere duas partes: vnam quæ refrænat appetitum voluptatum, & aliam quæ refrænat appetitum diuitiarum. Ad quod videtur pertinere quod dicit gloss. super illud Luc. 6. *Beati pauperes*: Ecce temperantia: temperantiam vocat paupertatem spiritus, qua refrænat appetitum diuitiarum. Has duas partes continentiæ tangit Seneca, dicens: Hac mediocritatis linea continentiam obseruabis, vt nec voluptati deditus, prodigus & luxuriosus appareas, nec auara tenacitate sordidus aut obscurus existas. Circa illam partem continentiæ quæ appetitum voluptatum refrænat, notandum quod duodecim sunt quæ nobis dissuadent inordinatum amorem voluptatum. Primum est locus in quo sumus. Aug. In valle miseriæ sumus, vbi eo magis flendum quo minus flemus. Idem nescimus quo fine claudimur in hoc exilio: non eiecit Deus hominem vt hic faceret alium paradisum. Secundum est tempus in quo sumus. Bernard. Vniuersum tempus pœnitentiæ vigilia quædam est solemnitatis magnæ & æterni sabbati quod præstolamur. Vigilia non est tempus deliciarum, sed festum. Tertium est exemplum Christi & sanctorum. Berna. Christus qui non fallitur, elegit quod carni molestius est: id ergo melius, id vtilius, id magis eligendum: & quisquis aliud docet vel suadet, ab eo tanquam à seductore cauendum est. 2. ad Corinth. 11. *In fame & siti, in ieiunijs multis.* Quartum est exemplum eorum quibus amor voluptatum nocuit: vt exemplum matris Euæ, de qua Gen. 3. *Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum [illegible] & tulit, & comedit.* Exemplum Salomonis, de quo Eccl. 20. *Non prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur: propter quod infatuatus est.* 3. Reg. 3. Quintum est periculum in acquirendo sumptus deliciarum: multoties enim acquiruntur vel per mortem propriam, vel per mortem alterius. Noluit Dauid bibere aquam quam sibi attulerant tres fortes: sed libauit eam Domino, Dicens: *Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* Melius esset sine periculo tantum panem & aquam sumere, quam cum periculo delicias habere. 2. Machab. 5. Iudas secesserat in desertum locum, ibique inter feras cum suis vitam in montibus agebat, & fœni cibo vescentes demorabantur ne participes fierent coinquinationis. Sextum est, labor qui est in præparando. Epicurus voluptatis assertor omnes libros suos impleuit oleribus & pomis & cibis vilibus, dicens his esse viuendum: quia carnes & exquisitæ epulæ ingenti cura ac miseria præparentur: maioremque pœnam habent inquirendo, quam voluptatem in abutendo. Septimum est, voluptatum breuitas. Sen. Voluptas est breuis, fastidit obiecta: quo auidius hausta est, citius in contrarium recidens. Octauum est, earum dignitas. Seneca. In voluptate nihil est magnificum, aut quod naturam proximam Deo deceat. Non est animi virilis, sed puerilis, voluptates carnales amare. Ideo lacte significatur in Scriptura sacra carnalis voluptas, quod est cibus puerorum: non decet in ætate virili vel senili à mammillis lac sugere. Gen. 18. *Postquam consenui, voluptati operam dabo?* Nonum est penuria fratrum nostrorum & filiorum Dei. Non decet Christianum delicias quærere, cum sciat Christum in tot membris suis necessaria non habere. ad Heb. 11. *Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem.* Iniqua est partitio, quod inter filios Dei alij superflua habeant, alij necessarijs indigeant. Bernar. Clamant nudi, clamant famelici, & conqueruntur: Nobis, inquiunt, fame & frigore miserabiliter laborantibus, quid conferunt tot mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manicis? nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur quod inutiliter expenditis. Idem: Inueniunt otiosi, quo delectentur, & non inueniunt miseri quo sustententur. Decimum est, voluptatum impuritas, habent enim multam amaritudinem annexam. Rectè Deus congregationes aquarum appellauit maria. Genes. 1. Multitudini enim delectationum est annexa multitudo amaritudinum. Boët. Dulcedo felicitatis humanæ multis amaritudinibus respersa est. Iob 30. *Esse sub sentibus delicias reputabam.* Eccl. 7.

Inordinatus amor voluptatū 12. dissuadetur.

Inueni amariorem morte mulierem. Hæc est voluptas carnis animam separans à Deo: & ideo amarior est morte corporis, quæ corpus ab anima separat. Cùm enim Deus melior sit anima, separatio eius erit deterior. Vndecimum est, voluptatum vanitas. Eccles. 11. *Adolescentia & voluptas vana sunt.* Vanum est quod non confert plenitudinem continenti. Hier. *Voluptas habita, famem, non satietatem parit.* Eccl. 1. *Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur.* Ioan. 3. *Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum.* Aug. Anima humana delectationis auida ex quo recessit ab vnitate, cum rerum qualitate non possit rerum varietate satiari desiderat. Eccl. 20. *Dixi in corde meo: Vadam, & affluam delicijs, & fruar bonis, & vidi quod hoc quoque esset vanitas.*

Voluptates multipliciter nocent.

Duodecimum est, eorum noxietas. Nocent autem homini multipliciter. Primo, quod multoties sunt corpori occasio mortis vel infirmitatis. Sen. Voluptatibus maior pars corporum perit. Idem: Corpus suggerit vanas voluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium habituras. Idem: Ipsæ voluptates in tormenta vertuntur. Secundo, quia hominem in seruitutem ponunt. Senec. Voluptatibus se immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quod eo peruenerunt quod illis quæ sunt superuacua, facta sunt necessaria. Voluptas amantibus se quinque iuga supraponit, scilicet consuetudines delectationum, quæ sunt secundum quinque sensus. Luc. 14. *Iuga boum emi quinque.* Tertio in hoc quod corpus spiritui contumax reddit. Prouerb. 29. *Qui delicatè à pueritia nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem.* Voluptas carni concupiscenti aduersus spiritum in adiutorium fit: vnde multoties spiritus succumbit. Bernardus: Si concupiscentia cœperit habere irritamenta, fiunt duo contra vnum, & periclitatur conscientia. Quarto, quia licet videatur esse medicamentum: tamen facit ad infirmitatis augmentum. Gre. in Moral. Ipsum medicamentum in vulnus vertitur; quia exquisito remedio, paulo diutius inhæretur, ex eo grauius deficimus quod proinde ad refectionem paramus. Quinto, quia multum à salute impedit. Ipsa est quasi forte glutinum. Luc. 14. *Vxorem duxi, & ideo non possum venire*: hæc est voluptas carnis. Sexto obliuionem inducit. Eccl. 5. *Non satis recordabitur dierum vitæ suæ eo quod Deus occupet delicijs cor eius.* Septimo hominem à sapientia impedit. Iob 28. *Sapientia non inuenitur in terra suauiter viuentium.* Octauo, sterilitatem bonorum operum inducit. Esa. 47. *Et nunc audi hæc delicata.* Et paulo post: *Venient tibi hæc duo subito in die vna, sterilitas & viduitas.* Ipsa hominem quasi paraliticum efficit. Ierem. 31. *Vsquequo dissolueris delicijs filia vaga?* Deuter. 28. *Tenera mulier & delicata quæ super terram ingredi non valebat: ipsa virilitatem aufert.* Esaiæ. 19. *Erit Ægyptus quasi mulieres.* Ipsa fluuius est in quo Pharao infernalis masculos vult proijci. Exod. 1. Ipsa est aqua Ægyptijs in sanguinem versa. Exod. 7. Nono hominem loquacem facit. Ipsa est fluuius ranas ebulliens. Exod. 8. Decimo, reddit hominem incompatientem: vt patet in epulone Euangelico. Luc. 16. Amos. 6. *Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Vndecimo melioribus diuitijs priuat, scilicet spiritualibus. Bernard. Delicata est diuina consolatio, & non datur admittentibus alienam. Columba aquam refugit, aquam scilicet carnalis voluptatis. Genes. 8. Bernardus: loquens de illo verbo. *Nisi ego abiero, paracletus non veniet.* Ioann. 17. Quis, inquit, audeat de cetero carnis illecebris fantasticis deditus paracletum expectare? Duodecimo in pœnam æternam commutatur. Apocalyp. 18. *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Aquæ inferiores in mare mortuum descendunt. Iosue 3. Voluptates enim temporales ad amaritudinem æternam ducunt. Multa quæ valent ad refrænandum amorem diuitiarum, inuenies in tract. de Auaritia. De paupertate etiam spiritus quæ amorem diuitiarum refrænat, dicitur in tract. de Beatitudinibus; ideo hic ea quæ pertinent ad refrænationem huius amoris prætermittimus.

CAPVT VI.

De descriptione Clementiæ. Et quod principi sit maximè necessaria: quot sint etiam quæ possint incitare principem ad clementiam.

Quid sit clementia.

Clementia est virtus per quam animus in odium alicuius temerè concitatus benignitate retinetur. De his quæ valent ad refrænandum odium, multa inuenies in tractatu de ira, secundum

[illegible] Sen. Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis. Et notandum quod licet clementia necessaria sit omnibus, maximè tamen principibus. Vnde Dominus primum principem populi sui Moysen constituit, qui erat vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Num. 12. & 3. Reg. 20. legitur: *Audiuimus quod reges domus Israël clementes sunt.* Hester 13. *Volui potentes nequaquam abuti magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos.* Et Esai. 16. *Emitte agnum Domine dominatorem terræ.* Et de Christo legitur Matth. 21. *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.* Et lex eius vocabitur lex clementiæ. Prouerb. vlt. In signum etiam clementiæ inunguntur reges Christiani & Ecclesiæ prælati. Senec. Nullum ex omnibus clementia magis quam regem aut principem decet. Idem: Clementia efficit vt inter regem tyrannumque discrimen sit, id est differentia. Item notandum quod clementiæ virtus mediocritatem seruat in parcendo & in vlciscendo. Senec. Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile temperamentum est, quidquid plus æquo futurum est in partem humaniorem præponderet. In arca erat virga Aaron cum manna. Ad Heb. 9. Ille enim qui præest quandoque debet parcere, quandoque vltionem sumere. Virga Assueri extensa, signum erat clementiæ. Hester 8. Ad clementiam pertinet maximè temperantia in vltione propriarum iniuriarum: Senec. Quemadmodum magni animi non est qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem voco non de alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis exagitetur non prosilit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa patentia pati, nec quidquam esse gloriosius principe impunè læso. Vltimo duas res præstare solet: aut solatium affert ei qui accepit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quam solatio egeat, manifestiorque vis quam vt alieno malo sibi virium opinionem quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatusque est: clementia principem seruat ne impatientia vel aliqua alia inordinata affectione vltionem præcipitet. Tullius in libro de Offic. Optandum est vt qui præsunt reipublicæ, legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundia, sed æquitate ducuntur. Ad principem vero clementem pertinet illud verbum Senec. In hac tanta facultate rerum non ira me ad iniqua supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia quæ sæpè tranquillissimis quoque pectoribus patientiam extorsit. Clementiæ est causas parcendi quærere. Senec. Alterius ætate prima motus sum, alterius vltima: quoties nullam inueni misericordiæ causam, mihi peperci. Item notandum quod 12. sunt quæ possunt valere ad incitandum principes ad clementiam. Primum est exemplum excelsi principis, scilicet Dei, de quo Ioel. 2. legitur, *ipse benignus & misericors est, & præstabilis super malitia.* Et Sap. 12. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt.* Sen. Si Deus placabilis est, & delicta potentum non statim fulminibus persequitur: quanto æquius est hominem hominib. præpositum, miti animo exercere imperiū. Secundum est exemplum creaturarum inferiorū, vt exemplū quod ponit Sen. de rege apum. Iracundissimæ, inquit, ac pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, & aculeū in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est. Noluit ipsum natura nec sæuum esse, nec vltionem magno constaturam petere, telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc hominibus regibus ingens. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, quum tanto moderatior hominum animus esse debeat, quanto vehementius nocet. Tertium est naturalis nobilitas animorum qui regendi sunt. Senec. Remissius imperanti melius paretur: contumax est animus humanus, & contrarium atque arduum nitens faciliusque sequitur quam ducitur. Quartum est, quod clementia naturæ humanæ congruit: crudelitas vero videtur esse contra naturam humanam & quasi bestialis. Sen. Quid istud delectari sono catenarum quocunque ventum est multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere & fugare? quæ alia vita esset, si leones vrsiq; regnarent, si serpentibus in nos, ac noxiosissimo animali cuique daretur potestas? ipsa rationis inexperta natura abstinet suis, & tuta etiam inter feras similitudo morum est. Arist. in lib. de natura animal. dicit quod non est auium vnius speciei vt se comedant. Senec. Ferina rabies est sanguine gaudere ac vulneribus, ac abiecto homine in syluestre animal transire. Quintum est, humani sanguinis preciositas quo parcissimè

Ad clementiã exercendam à princip. sunt 12. incitamenta.

1. 2. 3. 4. 5.

vtendum est. Sen. in epist. Clementia sanguine alieno tanquam suo parcit, & scit homini non esse homine prodigè vtendum. Item vtens verbis quæ comperunt clementi principi. Conditum, inquit, imo strictum apud me ferrum est: summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Vtinam gladius spiritualis ecclesiæ strictus esset, & vsus eius parcus. Et subdit Sen. Seueritatem abditam ad clementiam in procinctu habeo. Gre. Nazian. ad Imperat. A Christo tibi in homines vita & venia, potestas mortis indulta est, & gladius tibi datus est, non tam vt opereris quam commineris, quam etiam depositum, quoddam incruentum & impollutum restituas commen-

6. danti. Sextum est, finis propter quem principes sunt constituti: vt scilicet medeantur generi humano, ideo dicebat Sene. quod non minus turpia sunt principi multa supplicia, quam medico multa funera. 2. ad Corinth. 10. *Potestatem dedit nobis Deus in ædificationem, & non in destructionem vestram.* Idem: *Sapiens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit.* Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur applicant: alias circuncidunt, quasdam infirmas vitio loci, nutriunt: videbit quod ingenium, qua ratione tractandum sit. Idem: Princeps alios ex ciuibus suis, quia vtiles bonique sunt, libens videat: alios in numerum relinquat, quosdam esse gaudeat, quosdam esse patiatur. Septimum est, quod oppositum clementiæ,

7. scilicet crudelitas, hostes multiplicat. Sen. in lib. de clementia: Voluntas oportet ante sæuiendi, quam causa deficiat. Alioquin quemadmodum præcise arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera vt densiora surgant reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo; parentes enim liberique eorum qui interfecti sunt, & propinqui amici in locum singulorum succedunt. Octauum est, quod crudelitas audaciam malefaciendi dat. Sen.

8. Temperatus timor cohibet animos: assiduus verò & acer & extrema admonens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Acerrima virtus est quam vltima necessitas extendit. Idem: Videbis sæpe committi, quia sæpe vindicatur. Idem: Summa prudentia, summi viri & rerum naturæ peritissimi maluerunt velut incredibile scelus & vltra audaciam positum præteri-

9. re, quam dum vindicant ostendere fieri posse. Nonum est, quod clementia principi securitatem dat. Sen. Errat si quis existimat ibi tutum esse regem, vbi à rege nihil tutum est. Securitas securitate mutua pascenda est. Non est opus latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusque sepire: saluum regem clementia in aperto præstabit, vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Prou. 11. *Clementia præparabit vitam, & sectatio malorum mortem.*

10. Decimum est, quod clementia regnum roborat. Prou. 20. *Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* Vndecimum est, quod bonitatem & principis & popu-

11. li consummat. Prou. 16. *Clementia regis quasi imber serotinus.* Sicut imber temporaneus est ad germinationem: sic serotinus est ad maturationem. Temporaneus inchoat quod serotinus consummat. Sic clementia regis benefica est his qui male se habent, quod est consummare bonitatis, & facit vt populus vitam suam bene consummet. Multi enim benè finiunt vitam suam

12. qui male finiuissent nisi clementer cum eis actum fuisset. Duodecimum est, quod clementia facit vt princeps temporalis in futuro iudicem vniuersalem clementem inueniat, secundum illud Luc. 6. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Ad illud potest referri illud Prou. 11. prius positum: *Clementia præparabit vitam.*

CAPVT VII. *De Modestia.*

TVllius in prima Rhetoric. Modestiam sic depingit: Modestia est, per quam pudor honestatis puram & stabilem comparat auctoritatem. Et innuitur in hac descriptione causa & effectus modestiæ. Pudor enim qui est timor turpitudinis vel fuga rei incedentis, declinando indecentiam in exterioribus efficit ordinationem exteriorem quæ modestia est: & sic comparatur auctoritas seu grauitas pura non habens admistionem sui contrarij, scilicet vtilitatis & stabilitatis; non enim est momentanea, sed permanens. Et notandum quod ordinatio interior quæ est cum ratio præest & appetitus obtemperat, causa est exterioris ordinationis: inordinatio vero interior quæ est cum appetitus non subest rationi, causa est exterioris inordinationis.

Vnde

Vnde quum animus est iratus, aut metu commotus, aut nimis voluptate appetens, exteriora mutantur, cor accensum stimulis iræ palpitat, corpus tremit, lingua præpeditur, facies ignescit. Vnde verum est illud Poëtæ: Deprehendas animi tormenta latentis in ægro corpore, deprehendas gaudia, sumit vtrumq; inde habitum facies. Ordinatio vel inordinatio exterior signum est interioris. Eccl. 19. *Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de eo.* Gregor. in pastoral. Intus est custodia quæ composita seruat exterius membra. Qui ergo statum mentis perdidit, foris in inconstantia motionis fluit, atque exteriori mobilitate indicat, quod nulla interius radice subsistat. Notandum quod modus à quo modestia dicitur, est tenere decorem. Et est decor iste respectu aspectus hominum. Ad cognoscendum verò aliquid decorum vel non, attendendum est an sit naturæ consentaneum, & an sit persona dignum quæ hoc agit vel cum qua agitur. Attendendum est etiam ad congruentiam temporis vel loci. Decorum est in homine quod est cōsentaneum naturæ excellenti hominis, & est indecens in homine aliquid quod non esset indecens in bruto. Item aliquid est indecens in persona prælati, quod non esset indecens in persona priuata. Aliquid etiam indecens est, quia deest congruentia temporis secundum illud Eccl. 20. *Ex ore fatui reprobabitur parabola*: Non enim dicit eam in tempore suo. Et ponit exemplum Tullius de duobus collegis seu conudicibus, scilicet Paride & Sophode, coram quibus sedentibus pro tribunali quum transiret quidam iuuenis pulcher, dixit Sophodes socio suo, O puerum pulchrum. Cui Parides: Prætorem decet habere non solum manus, sed & oculos continentes. Si Sophodes verbum prædictum in Attelarum probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. Tullius: Vitiosum est derisoriè delicatum inferre sermonem. Ratione etiam loci aliquid indecens est: vt in sacro loco fit aliquid indecenter, quod alibi fieret decenter. Item notandum quod modestia indecentiam cauet in verbo, in risu, in motu corporis, in membrorum situ, in habitu vel cultu, in occupatione vel actu. De indecentia in verbo, risu, & motu, tangit Sen. in lib. de quatuor Virtut. dicens: A verbis turpibus abstineto: quia licentia eorum imprudentiam nutrit. Sermones vtiles magis quam facetos & affabiles ama, rectos potius quam obsecundantes: miscebis interdum serijs iocos, sed temperatos & sine detrimento dignationis & verecundiæ. Nam reprehensibilis risus est si immoderatus, si pueriliter effusus, si muliebriter factus. Odibilem hominem facit risus, aut superbus & elatus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo tempus iocos exigit, hos cum dignitate sapientiæ gere: non erit tibi sterilis, sed grata vrbanitas. Vrbanitas tua sine dente sit, ioci tui sine vilitate, risus sine cachinno, vox sine clamore, incessus sine tumultu, quies tibi non desidia erit. Idem in eodem: Non sis aliorum curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor, sed sine exprobratione correctior, ita vt admonitionem hilaritate præuenias, & errori facile veniam dato, nec extollas quenquam, nec deijcias: requirenti facile responde, contendenti facile cede, nec iniurgia execrationesque discedas. Idem in eodem: Rari sermonis sis ipse, sed loquentium patiens: seuerus ac serius, sed hilaris non asperans. Circa motum corporis cauenda est nimia tarditas & nimia celeritas. Sen. Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua, ne indecori sint. De indecentia in motu corporis vel situ membrorum, tangitur Esa. 3. *Pro eo* (inquit) *quod eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt collo extento, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebant, decaluabit Deus verticem filiarum Sion.* Ezech. 24. *Lateribus & humeris impingebaris.* Prouerb. 6. dicitur de homine apostata: *Annuit oculis, terit pede, digito loquitur.* Et in eodem dicitur: *Sex sunt quæ odit Deus, & septimum detestatur anima eius, Oculos sublimes.* Iob 15. *Currit aduersus Deum erecto collo.* In habitu vel cultu iste modus habendus est, vt vitetur agrestis & inhumana negligentia, & habeatur munditia, non tamen nisi exquisita. Hieron. Ornatus & sordes pari modo fugienda: quia alterum delicias: alterum gloriam redolet. Sen. Non splendeat toga, nec sordeat. 1. ad Timot. 2. *Volo mulieres orare in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se.* In occupatione vero attendendum est ad naturam: ad quid scilicet aliquis à natura sit dispositus. Qui enim debilis est corpore, & ingeniosus, & viuacis memoriæ, non militiam, sed studium literarum sectari debet. Fatuum enim est naturæ repugnare, & illud sequi quod non possit assequi. Attendendum est etiam ad ætatem.

Modestia indecentiā cauet.

Ætas enim adolescentiæ labore animi vel corporis est exercenda, & auctoritati senum subijcienda. Debent enim adolescentes senes vereri, consilio eorum regi, & exemplo informari. Senibus verò labores corporis videntur esse minuendi. Animus verò his exercendus est: cõsilio debẽt alios iuuare, & exempla imitatione digna eis ministrare. Priuatæ personæ est pari iure cũ ciuib. viuere: prælati verò est æstimare se gerere personam ciuitatis, retinere decus, seruare leges.

CAPVT VIII.

De partibus Temperantiæ prout ipsa est virtus regens animam circa delectationes sensuum, & de ordine dicendorum de eis.

Dicto de partibus temperantiæ secundum Tullium, dicendum est de partibus temperantiæ prout temperantia virtus est regens animam circa delectationes sensuum. Notandum ergo quod illę partes temperantiæ quæ regunt animam circa delectationes quæ sunt secundum gustum & tactum, satis sunt notæ & nominatæ, quæ sunt sobrietas & continentia. Illæ autem partes quæ pertinent ad delectationes quæ sunt secundum visum & auditum & olfactum non sunt ita notæ nec habent specialia nomina. Et potest esse in causa vtilitas dictarum virtutum: quia duo sensus, scilicet gustus & tactus pertinent ad esse: tres alij pertinent ad bene esse. Mediante gustu assumitur quod per vim nutritiuam corpori vnitur: & sic conseruatur esse indiuidui, vnde gustus est ad conseruandum esse indiuidui. Mediante verò tactu per vim generatiuam transfunditur quod erat in vno corpore in aliud corpus: & sic fit multiplicatio indiuiduorum, & saluatur esse speciei in multis indiuiduis, quod non posset saluari in vnico, quum indiuiduum sit corruptibile. Item tactus & gustus sunt principales sensus, alij vero tres sunt ordinati ad illos. Visu enim & auditu & olfactu nutrimentum à longe agnoscitur, quod gustu de propè agnoscitur. Vnde dicitur in lib. de nat. animal. quod auis rapax est acuti visus, quoniam indiget vt cibum suum videat à remotis. Visu etiam, auditu, & olfactu agnoscitur de longe destructiuum corporis, vel delectabile secundum tactum quod de prope tactu decernitur. Prius vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, quam de illo gustaret. Gen. 4. & prius vidit Dauid mulierē lauantem se ex aduerso, quam adulterium cum ea committeret. 2. Reg. 11. Item sicut dicitur in lib. de natu. animal. Sensus tactus in homine subtilis est plus quam alij sensus, & post ipsum gustus. Ceteri sensus in homine sunt hebetiores, quam in alijs animalibus. Item dicitur in eodem lib: quod sensus visus in omnib. animalib. est supra auditum, & sub his olfactus. Tactus & gustus operantur secundum propinquitatem obiecti, alij secundum distantiam. Vnde delectationes quæ sunt secundum tactum & gustum, maiores sunt quam quæ sunt secundum alios tres sensus. Et pronitas ad operationes & delectationes secundum illos duos sensus maior est quam secundum alios tres. Et vitia quæ sunt circa operationes & delectationes illorum duorum sensuum magis sunt periculosa: ideo virtutes quæ sunt contra illa vitia, magis sunt necessariæ & magis notæ, & habent specialia nomina. Inter virtutes verò pertinentes ad delectationes quinq. sensuum, primo prosequemur de sobrietate. Secundo de continentia. Tertio tangemus de illa temperantia quæ est circa delectationes aliorum trium sensuum.

CAPVT IX.

De ordine dicendorum de Sobrietate. De diuersis acceptionibus huius nominis Sobrietas: De eius commendatione ac officijs.

Circa Sobrietatē verò primo distinguemus diuersas acceptiones huius nominis sobrietas. Secundo ponemus ea quæ pertinent ad eius cõmendationē. Tertio tãgemus de officijs ipsius. Circa primum notandum quod nomen sobrietatis quadrupliciter sumitur in Sacris. Quandoq; n. sumitur large pro temperantia, quę est vna quatuor cardinalium virtutum, vt Sap. 8. *Sobrietatem*, ait, *& prudentiam docet &c.* ad Tit. 2. *Sobriè & iustè & piè* &c. Secũdo sumitur pro tẽperantia quæ est generalis: vt ad Tit. 2. *Iuuenes hortare vt sobrij sint.* gl. in omnib. Tertio sumitur pro temperantia quæ est circa potum & cibũ, vt ad Tit. 2: *Adolescentulas, vt viros suos amēt, filios suos diligant: prudentes, castas, sobrias.* Gl. in cibo & potu. Quarto sumitur sobrietas pro temperantia circa potum tantũ, & sic ebrietas est ei opposita. Sic sumitur Eccl. 31. *Æqua vita hominis, vinũm sobrietate: sic bibas illud moderate, eris sobrius.* Tertio modo sobrietas hic sumitur: scilicet pro temperantia circa cibum & potum, & circa delectationes quæ sunt secundum gustum.

De commendatione Sobrietatis.

AD commendationem verò huius virtutis notandum quod sobrietatem suadet nobis natura, scriptura, vniuersa creatura. Natura modicitate oris humani suadet nobis mediocritatem in sumptione cibi & potus. Homo n. in comparatione sui corporis paruioris est: vt dicit Arist. in li. de natura animalium. Oris verò modicitate suadet nobis natura caritatem in sumendo cibum & potum: vnicum n. os habemus cum duos oculos & duas aures habeamus. Breuitate verò delectationis quæ non habetur nisi in transitu cibi, dissuadet nobis sumptuositatem ciborũ delectabilium. Ber. in sermone: Huius tam modicæ partis, s. gutturis, tam exigua delectatio quanta paratur solicitudine, quantam deinde molestiam parit: hinc & morbi varij generantur. Idem: Etiam dissuadet nobis corruptio cibi & potus, quæ fit postquam in stomachum descenderunt. Ioel. 1. *Vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine: perijt n. ex ore vestro.* Non sic est in alijs sensib. non n. corrumpitur res pulchra quę videtur, quum semel visa fuerit: nec res odorifera, quum semel odorem eius aliquis perceperit. Naturales appetitus animæ non sunt deliciarum. Eccl. 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis.* Eandem escam assignauit Deus homini & brutis. Genes. 1. Ecce, inquit, *dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semet ipsis sementem sui generis, vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ.* Sen. Considerate quantum natura poscat, & quantum cupiditas expetat. Scriptura verò sacra dupliciter suadet nobis sobrietatem, scilicet admonitionibus multis, & sanctorum exemplis. De admonitionib. verò paucas ponere sufficiat. 1. ad Thes. 5. *Vigilemus*, inquit, *& sobrij simus.* Et in eodem: *Nos qui diei sumus sobrij simus.* 2. ad Tim. 4. *Ministerium tuum imple, sobrius esto.* 1. Pet. 4. *Estote itaque prudentes, sobrij* &c. Eiusd. 5. *Sobrij estote & vigilate* &c. De exemplis hæc pauca ponere sufficiat. Dan. 1. dicunt pueri bonæ indolis: *Dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua bibẽdum, cibo regio contempto.* Dan. 10. *Trium hebdomadarum diebus panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum.* Matth. 3. & Marc. 1. dicitur de Ioan. Bap. quod esca eius erat locustæ & mel syluestre. Et Luc. 1. *Vinum & siceram non bibet.* Ber. super Cant. Abstinebo à carnibus, ne dum nimium nutriunt carnem, simul & carnis nutriant vitia. Panem ipsum cum mensura studebo sumere, ne onerato ventre stare ad orandum tędeat. Et de beato Nicolao legitur, quod cum lacte aleretur, quarta & sexta feria semel tantum in die mammillarum lac sugebat. Omnis etiam creatura sobrietatem suadet, quia in omni creatura est modus & mensura secundum illud Sap. 11. *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.* Item ad commendationem sobrietatis valere potest, si ostendatur quot & quanti sunt eius effectus & quam periculosus est homini eius defectus. Notãdum ergo quod sobrietas valet ad sanitatẽ, secundũ illud Eccl. 31. *Sanitas est animæ & corpori sobrius potus.* Sen. in epist. Simplex erit ex causa ex simplici valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Chry. super epist. ad Heb. Nihil sic salutem nisi sic sensuum acumen operatur, nihil sic ægritudinem fugat, sicut moderata refectio. Item sobrietas valet ad vitæ diuturnitatem. Eccl. 37. *Qui abstinens est, adijciet vitam.* Item sobrietas valet ad iucunditatem & corporalem & spiritualem. Eccl. 30. *Exultatio animæ & corporis vinum moderate potatum.* Greg. in Moral. Si à carne hoc quod libet abscindimus, mox in spiritu hoc quod delectat inuenimus. Homo sobrius delectabiliter viuit & dormiendo & vigilando. Eccl. 31. *Somnus sanitatis in homine parco: dormiet vsque mane, & anima ipsius cum ipso delectabitur.* Homo sobrius differt comedere donec esuriat, & tunc etiam panis & aqua delectabiliter ei sapiunt. Au. in lib. de verbis Domini: Vix fastidiosus satiaris, nescis quomodo sapit quod fames accendit. Sen. in epist. Solus panis bonus fiet, & tibi eum tenerum & similagineum fames reddet. Ideo non est ante edendum quam illa imponat. Expectabo ergo, nec ante edam quam aut bonum panem habere potero, aut malũ fastidire desiero. Ber. in epist. Prudenter sobrieque conuersanti, satis est ad omne condimentum sal cum fame. Sap. Desiderij condimentum, sal cum fame. Sap. Desiderijs omnia condiuntur. Darius in fuga cum aquam turpidam ex cadaueribus inquinatam bibisset, negauit vnquam se bibisse iucundus. Bernardus: ad fratres de monte Dei: Panis surfuraceus & simplex aqua, olera vel legumina simplicia, nequaquam res delectabiles sunt: sed in amore Christi & desiderio æternæ delectationis ventri bene morigerato gratanter ex

Varię sobrietas à variis commendatur. à natura.

Scriptura dupliciter.

Creatura.

Commendant effectus.

his satisfacere posse, valde delectabile est. Quot millia pauperum ex his vel aliquo horum delectabiliter satisfaciunt naturæ? Facillimum quippe & delectabile esse adiuncto amoris Dei condimento, secundum naturam viuere, si insania nostra nos permitteret, qua sanata statim naturalibus natura arridet. Chrysost. Conferamus, inquit, mensam diuitis & mediocris & discutiamus vtrosque conuiuas: qui magis, quæso sunt, qui puram veramque mensæ capiunt voluptatem? illine qui cœnas prandijs iungunt, quique ventris distensione rumpuntur, atque oppressione ciborum suorum premuntur, in quorum corpore vino inundante velut naufragij cuiusdam fluctu obruta anima necatur, vbi nec oculus, nec lingua, nec pes proprijs deseruit officijs, sed omnia membra corporis vini vinculis iacent vincta grauius quam catenis, vbi nec sopor eis ad quietem datur nec ad salubritatem cedit. Idem Chrysostom. Hi qui in delicijs & luxurijs vitam ducunt, resoluta quidem corpora, & omni cera molliora circumferunt, atque infirmitatibus repleta, quibus ad cumulum malorum podagræ tremor & immatura senectus accidit, & est eis vita semper in medicis & in medicamentis. Sensus autem tardi, graues & obtusi & quodammodo iam sepulti. Idem: Quis hæc iucunda dicat & grata, qui tamen nouerit quid sit iucunditas & voluptas? Voluptas à prudentibus ita diffinitur: Voluptas est, quum quis suis desiderijs fruitur. Vbi vero desiderijs frui non potest, dum vel ægritudo non sinit, vel satietas ipsa desiderij facit ea quæ onerosa sunt ingrata, sine dubio etiam voluptas in eis pariter & iucunditas perit. Idem: Considera ægros qui fastidio perurgentur, quomodo quamuis suaues & lauti cibi apponantur, oneri eis magis sunt, quam voluptati? sicut quum per abundantiam cupiditas fuerit extincta, pariter & voluptas & iucunditas perimitur: quia non tam ciborum gratia, quam desiderij gignit satisfactio voluptatum. Vnde anima saciata calcabit fauum. Prouerbiorum 27. Item, *de petra melle saturauit eos*: quandoquidem post multam itineris fatigationem & laborem sitis, aquis frigidis ex saxo fluentibus fruebantur, easque cum multo desiderio hauriebant. Hoc ipso ergo quod dulcissimæ, & desiderabiliter potassi cupiditas explebatur, aquas illas mel appellauit. Igitur dubitari non potest quod simplicior victus & mensa mediocris plurimum iucunditatis habeat & voluptatis. Et econtrario diuitum mensæ execrabiles & horridæ & morborum & contaminatione plenæ, in quibus molesta sunt hæc quæ delectabilia videntur. Item sobrietas gratiam hominum comparat, sicut eius oppositum hominibus exosum reddit. Ecclesiastic. 31. *Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur, & non cum manducas multum odio habearis.* Item Deum glorificat. 1. Corinthiorum 10. *Siue comeditis siue bibitis siue aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* gloss. Si quid manducas & bibis, sumis ad refectionem corporis reparationemque membrorum, gratias tribuens ei qui tibi tribuit mortali & fragili ista supplementorum solatia: Cibus tuus & potus laudat Deum. Sobrietas etiam in conuiuijs nostris, Deum pascit, prouidendo ibi puritatem in qua ipse delectatur. Cant. 2. *Qui pascitur inter lilia.* Item sobrietas munditiam prouidet vbi maxime immunditia displicet: scilicet in ore & ad mensam. Inter membra in ore maximè displicet immunditia. In mensa etiam multum placet munditia, secundo Paralip. 14. *Proponuntur panes in mensa mundissima.* Et Leuit. 24. iubentur duodecim panes propositionis statui super mensam purissimam. Sobrietas ornamentum mensæ est. Ber. ad fratres de monte Dei: Si manducas, mensam tuam per se satis sobriam sobrietas tua perornet. Item sobrietas offensam Dei cauet, vbi maxime cauenda est, scilicet cum bonis Dei vtimur. Magna iniquitas est cum Deo hostiliter agere quum in mensa eius sumus. Cauent latrones ne noceant aliquot diebus his cum quibus comederunt. Item sobrietas seruat rationis libertatem quam eius oppositum impedit. Eccles. 31. *Ne comprimaris in conuiuio vini.* Hieronym. in epistolis. Qui inebriatur & mortuus est, & sepultus. Augustin. Non est aliud ebrietas quam manifestissimus dæmon. Huiuscemodi enim vir cum se bibere putat vinum, bibitur à vino. Sobrietas pessimam seruitutem excutit, scilicet seruitutem corporis quod ad seruiendum datum est spiritui, & nobilitatem animæ seruat. Eccl. 10. *Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Item sobrietas membrum valde nobile regit, os scilicet: sensum etiam pertinentem ad esse, scilicet gustum dirigit, circa quem, vitium valde periculosum est.

destructiuum enim esse potest ipsius, & esse occasio magnæ infirmitatis, vel mortis. Item sobrietas opus necessitatis regit, in quo sine ipsa frequenter erratur & à iuuenibus & à seruibus. Item ad intelligentiam præparat. Vnde Dan. 1. *Pueri qui cibos regios contempserunt grossis cibis contenti, intelligentiores ceteris inuenti sunt.* Item vigilantiam seruat ad quam Deus monet. Matth. 24. & 25. & 26. Et Luc. 21. Et Marc. 13. Vnde notabiliter sobrietas & vigilia sociantur. 1. ad Thessal. 4. *Vigilemus*, inquit *& sobrij simus.* Et 1. Petr. 5. *Sobrij estote, & vigilate.* Item ministerio Dei idoneum efficit. Vnde 1. Timoth. 3. Vbi ostenditur qualis debet esse minister Dei. dicitur: *Sobrium, ornatum &c.* Et ad Titum 1. *Prudentem sobrium, iustum, &c.* Item ab igne infernali, scilicet luxuria seruat. Vnde pueri qui abstinentes fuerunt, à fornace Babylonica illæsi exierunt. Dan. 3. *Sobrietas filios Dei fugientes Ægyptios infernales, per siccum ad terram promissionis perduxit.* Exodi 14. *Filij Israël ambulauerunt per siccum &c.* Qui sobrietatem non habent in aquis voluptatum submerguntur. Sobrietas primum congressum habet in bello spirituali. Sine ipsa ceteræ virtutes frustra pugnant. Gloss. super Matth. 4. Nisi gula prius refrænetur, frustrà contra alia vitia laboratur. Qui poplite flexo aquam biberunt, non permissi sunt ire ad bellum cum Gedeone. Iudic. 7. Poplite flexo aquam bibit qui voluptuose comedit. Item sobrietas diabolo aufert ingressum in homine: & sic videtur ei auferre dominium. Non videtur Dominus esse castri qui non habet ibi ingressum. Sobrietas diabolum in arido ponit vbi ipse non quiescit. Matth. 12. *Ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit* Piscis infernalis in arido positus palpitat: vt de pisce Tobiæ legitur Tobiæ 6. Esa. 50. *Computrescent pisces sine aqua.* Fames lupum de nemore exire facit: sic sobrietas diabolum de homine. Ipsa carni concupiscenti aduersus spiritum victualia aufert, & igni concupiscentiarum ligna subtrahit vnde diminuitur vel deficit. Ipsa carnem in potestate sua habet. Genes. 16. *Ecce ancilla in manu tua est, vtere ea vt lubet.* Ipsa enim ad modum lapidis pretiosi hominem custodit, ne cibus vel potus ei noceat. Si sobrietas desit dum corpus repletur anima euacuatur, homo depauperatur. Prouerb. 31. *Qui diligit epulas, in egestate erit.* Deus blasphematur. Gloss. super illud 1. ad Cor. 10. *Siue comeditis siue bibitis &c.* Si modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedis, & vinolentia te ingurgites, quantascunque laudes lingua sonet, vita blasphemat. Item venter deificatur. ad Philip. 3. *Quorum Deus venter est.* Porta oris aperta, exercitus vitiorum ingreditur. Iob 30. *Quasi rupto muro & aperta ianua irruerunt super me.* Sine sobrietate mensa homini est in laqueum. Eccles. 9. *Sicut pisces capiuntur hamo, & aues comprehenduntur laqueo: sic capiuntur homines tempore malo.* Tempus malum & periculosum est homini non habenti virtutem sobrietatis tempore prandij. Sapien. 14. *Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.*

De officijs Sobrietatis.

Sobrietatis officia duo sic distingui possunt. Vnum est cauere excessum in cibo. Aliud est cauere excessum in potu. Seneca: Ede citra saturitatem, bibe citra ebrietatem. Lucæ 21. *Attendite ne grauentur corda vestra crapula & ebrietate.* Crapula quandoque sumitur pro excessu cibi solum, vt in prædicto verbo. Quandoque verò communiter pro excessu in cibo, vel potu: vt Eccles. 37. *Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adijciet vitam.* Et in Psal. *Tanquam potens crapulatus à vino.* Similiter nomen ebrietatis quandoque sumitur pro excessu in potu solum: vt ad Rom. 13. *Non in comessationibus & ebrietatibus.* Gloss. Briam genere masculino dicimus calicem aptum potationi, à quo dicitur ebrietas, quæ est nimia potatio vini. Quandoque verò nomen ebrietatis sumitur communiter pro excessu in cibo vel potu. Et notandum quod sobrietas non ponit modum siue mensuram solum circa quantitatem cibi, vel potus, sed ponit modum quantum ad omnes circumstantias. Qui enim sobrius est sumit cibum & potum quantum debet, & quando & quomodo debet. Vnde possumus distinguere quinque officia sobrietatis. Primum est, cauere ne statutum prandendi terminum præueniamus. Qui tempus præuenit, non expectat donec salsa præparata sit, scilicet fames, vnde cibum insipidum comedit. Eccles. 10. *Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes comedunt in tempore suo.* Secundum est, cauere ne cibos lautiores quæramus. Seneca: Victus sit tibi ex facili: nec

Officia sobrietatis duo.

Psal. 65.

Quinq; alia.

1.

2.

rè: nec

se: nec ad voluptatem, sed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non sapores. Desideria tua paruo redime, quia hoc tantum curare debes vt desinant. Tertium est deuitare studiositatem præparandi cibos. Studiosè cibos præparare, est hostis nostri gladium acuere. Cibus enim delicatus est gladius quo caro vtitur contra spiritum. 1. Petr. 2. *Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, abstinete vos à carnalibus desiderijs quæ militant aduersus animam.* Quartum est, nimirum appetitum cibi vel potus refrænare. August. Fieri potest vt sine aliquo vitio cupiditatis vel voracitatis preciosissimo cibo sapiens vtatur. Insipiens autem fœtidissimæ gulæ flamma in vilissimum cibum ardescat; & satius quisque more Domini maluerit piscibus vesci, quam lenticula more Esau. Non propterea continentiores nobis sunt pleræque bestiæ, quia vilioribus escis aluntur. Quintum est, mensuram refectionis non excedere. Ezech. 4. *Cibus tuus quo vesceris erit in pondere.* De hac materia require in tractatu, de vitio gulæ. Solet autem quæri vtrum quælibet ebrietas seu quilibet excessus in cibo vel potu virtutem sobrietatis destruat; quod si verum esset, omnis excessus in cibo vel potu mortale peccatum esset: virtutem enim eius non destruit: nisi mortale peccatum. Ad hoc dicendum quod duplex est modus siue mensura ad sobrietatem pertinens. Vnus attenditur in commensuratione naturæ. Vnde mensuratè sumit cibum vel potum, qui sumit quod necessarium est & sufficit naturæ. Immoderatè verò qui sumit plus quàm necessariũ est. Et iste excessus potest esse & venialis & mortalis. Vnde non omnis talis excessus destruit virtutem sobrietatis. Alius modus attenditur in comparatione boni temporalis ad æternum. Vnde secundum hoc modum seruat quis in sumendo cibum & potum, quando temporale bonum non præfert vel æquat æterno bono. Immoderatè verò se habet sumendo cibum & potum quum temporale bonum præfert vel æquat æterno. Et talis excessus mortale est peccatum, & destruit virtutem sobrietatis.

CAPVT X.

De diuisione Temperantiæ quæ est circa delectationes quæ sunt secundum tactum. Et de ista parte temperantiæ quæ pertinet ad membra generationi deputata, quæ potest continentia appellari, ac eius descriptione, commendatione & diuisione.

Delectatio secũdum tactum multiplex.

Dicto de sobrietate quæ est temperantia circa delectationes secundum gustum, dicendum est de temperantia illa quæ attenditur circa delectationes secundum tactum. Multiplex verò est delectatio secundum tactum. Quædam est in suauitate vestium, quædam in suauitate lectorum, quædam in suauitate vnguentorum, quædam in suauitate balneorum. Quædam verò in carnali contactu, quæ duplex est: quædam pertinens ad membra generationi deputata, quædam pertinens ad cetera membra. Temperantia verò circa delectationes prædictas vocari potest continentia. Maximè verò vsitato sermone, continentia vocatur temperantia illa quæ cauet illicitas delectationes secundum tactum quo ad membra quæ generationi deseruiunt, quæ sic describitur. Continentia est abstinentia ab omni coitu illicito. Et est hæc virtus multum necessaria: regit enim membra illa in quibus maximè sæuit concupiscentia: mouentur enim quandoque homine inuito vel dormiente. Et dicitur in lib. de natura animal. quod accidit hominibus & quadrupedibus coitum desiderantibus subito spermatizare, quibusdam ad tactum mutuum, alijs ad solum aspectum. Horum membrorum effrænatio multum periculosa est, vt ostensum est in tractatu de vitio Luxuriæ. Cùm generatio sit ingressus in esse, ipsa est velut quædam porta diligenter custodienda. Cuius Deus vult Dominus esse: ideo in membro generationi deputato specialiter voluit signum suum ponere, scilicet circumcisionem. Circumcisio specialis figura videtur fuisse continentiæ. Continentia in Scriptura sacra multum nobis suadetur. Exod. 10. *Renes vestros accingetis.* 4. Reg. 4. *Accinge lumbos tuos.* Iob 38. *Accinge sicut vir lumbos tuos.* Luc. 12. *Sint lumbi vestri præcincti.* ad Ephes. 5. *State succincti lumbos vestros.* Continentia zona aurea est sponsæ regis cælestis ad decorem data. Daniel. 10. *Ecce vir vnus vestitus lineis, renes eius accincti auro obrizo.* Apoc. 1. *Vidit Ioannes similem Filio hominis præcinctum ad mammillas zona aurea.* Eiusdem 15. *Exierunt septem angeli præcincti zonis aureis circa pectora.* Zona aurea circa mammillas vel pectora, est continentia cordis. Aurum obrizum circa

renes

pites, est continentia carnis. Aurum in igne seruatur: continentia igne luxuriæ non læditur. Ad commendationem continentiæ faciunt ea quæ valent ad detestationem luxuriæ. De quibus require in tractatu de Luxuria. Et notandum quod tres sunt partes continentiæ. Inter continentes enim qui à coitu illicito abstinent, quidam sunt qui ita abstinent à coitu illicito, quòd vtuntur licito, quorum continentia dicitur coniugalis. Quidam verò non solum abstinent ab illicito, sed etiam à licito. Quod contingit in duplici statu. Vel in eis qui habent integritatem carnis, quorum continentia dicitur virginalis: vel in eis qui habent carnem corruptam, quorũ continentia dicitur vidualis quantum ad personas illas quæ fuerunt in matrimonio. Quantum verò ad personas quæ non fuerunt in matrimonio, non habet speciale nomen quo vocetur. Partes continentiæ sunt tres.

CAPVT XI.

De continentia virginali, & primo de distinctione nominis virginitatis ac eius descriptione, de eius commendatione, de his quæ virgines timere debeant, de triplici aureola & quinque causis propter quas multum competit officio prædicationis abrenuntiatio propriorum.

Inter has verò tres species continentiæ, primò dicetur de virginali, quæ cæteris prior est & tempore & dignitate. De qua hoc ordine dicetur. Primò, ostendetur quot modis nomen virginitatis sumitur. Secundò, descriptio virginitatis ponetur & exponetur. Tertiò, commendationi eius insistetur. Quartò, de his quæ specialiter virginibus sunt timenda. Quintò, tangitur de triplici aureola virginitati debita.

De distinctione nominis Virginitatis.

Circa primum notandum quod nomen virginitatis quadrupliciter sumitur. Quandoque pro incorruptione fidei. 2. ad Corinth. 11. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Gloss. August. Virginitas cordis fides est incorrupta. Quandoque carnis integritas. Vnde gloss. August. super verbum prædictum: Virginitas carnis corpus est intactum. Idem contra Iulianum: Pudicitia est res mentis, virginitas corporis. Quandoque autem pro pudicitia mentis cum integritate carnis, quantum ad propositum seruandi eam. Sic virginitas mansisset in Lucia, si inuita fuisset corrupta. Quandoque vero pro pudicitia mentis cum integritate carnis, non solum in proposito seruandi eam, sed etiam in re. Et virginitas sic sumpta excellenter accipitur: & habentibus virginitatem talem conuenit deferre annulum aureum in Ecclesia militante, in signum quod sunt sponsæ Christi. In triumphante vero Ecclesia merito huius virginitatis aureola reddetur. Nomen Virginitatis sumitur quadrupliciter.

De descriptione Virginitatis.

Circa secundum notandum quod virginitas sic describitur: Virginitas est in carne corruptibili perpetuæ incorruptionis meditatio, id est, propositum seruandi perpetuam incorruptionem. Carnem vero corruptibilem, intellige carnem possibilem corrumpi: siue necessario corrumpatur, vt in statu peccati: siue possibilem corrumpi & non corrumpi, vt fuit caro Adam in statu innocentiæ. Et notandum quod corruptio carnis quæ accidit ei quæ habet propositum cauendi carnis corruptionem omnino contra suam voluntatem, non priuat eam aureola. Vnde dixit Lucia. Si inuitam me violaueris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. Aufert tamen insignia, quæ dantur specialibus sponsis Christi in Ecclesia militante, vt est annulus aureus. August. Virgines quæ corruptæ sunt semel, nõ audeant se sacris virginibus adæquare. Leo papa: Famulæ Dei quæ oppressione barbarica integritatem pudoris perdiderunt, laudabiliores erunt si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. Ratio huius est quia in militante Ecclesia operamur secundum iudicium humanum, quod est secundum illud quod apparet. In triumphante verò secundum diuinum. *Deus autem intuetur cor.* 1. Reg. 16. Vnde cum non appareat quod inuita sit corrupta, nõ defert insignia virginalia. Corruptio verò carnis ex voluntate mẽtis proueniens, siue cum culpa, vt extra matrimonium, siue sine culpa, vt in matrimonio, priuat annulo aureo in præsenti, aureola in futuro. Corruptio verò mentis si per pœnitentiam reparata fuerit, & finale propositum seruandi carnis integritatẽ affuerit, non priuat annulo aureo in præsenti, nec aureola in futuro. Integritas vero carnis in ea, quæ carnis opus appetit, non est digna aureola. Hier. Nihil prodest carnẽ habere virginalẽ, si mente quis nupserit. Aug. de Virg. Felicior

m.hi

mihi videtur nupta mulier, quàm nuptura virgo: habet enim iam illa quod ista cupit, præsertim si nondum sponsa cuiusquam fuit. Illa vni studet placere cui data est: hæc multis, incerta cui placere, cui danda est. Hæc vni pudicitiam cogitationis defendit à turba, quod non adulterum, sed maritum quærit in turba.

De commendatione Virginitatis.

NOtandum quod virginitas est pretiosus thesaurus absconditus in agro corporis. Matth. 13. Pretiositas huius thesauri tanta est vt ipse non solum sit pretium gloriæ æternæ, quæ omnibus electis est communis, sed etiam specialis gloriæ. Debetur enim ei non solùm aurea, sed etiam aureola. Exod. 25. præceptum est vt fieret mensa, & super mensam corona, & super coronam coronula, quia figurata est aureola. Istum thesaurum qui inuenit, abscondit: quia qui eius pretiositatem intelligit, seculo renuntians monasterium sibi elegit, vbi in abscondito faciei Dei viuit. Bernard. Necesse habemus abscondere si quid habemus boni: quoniam thesaurum regni cælorum qui inuenit homo abscondit: propter quod in claustro & syluis abscondimur. Nec hoc infructuose. Credo enim necesse si quartam partem eorum quæ facit in seculo actitaret, qui non versatus adoraretur, reputaretur vt angelus. Nunc autem quotidie tanquam negligens increpatur. Thesaurus iste regno cælorum similis est: Vita enim virginum cælesti vitæ multum assimilatur. Matth. 25. *simile est regnum cælorum decem virginibus.* Virginitas ponit in statu cælesti, quantum ad incorruptionem carnis. Matth. 22. *In resurrectione neque nubent neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei.* Bernard. loquens de castitate, cuius dignior species est virginitas: Hæc sola in hoc mortalitatis loco & tempore quendam statum immortalis gloriæ repræsentat. Hæc instar odoriferi balsami quo condita cadauera incorrupta seruantur, sensus & artus continet & stringit. Virgines designatæ sunt per pelles hyacinthinas quæ in tabernaculo superiores fuerunt. Exod. 26. Et ibi dicit gloss. Bedæ. Hyacinthus est cælestis coloris. Et subditur: Per pelles ergo hyacinthinas exprimitur virtutem illorum qui mortificatis illecebris carnis, cælestem in terris vitam gerunt, & inter homines positi angelicam puritatem imitantur: quia neque nubent neque nubentur. Et subditur: Merito ergo pelles hyacinthinæ supremum locum tenent, & color cælestis cælo proximum. Cyprianus: Imaginem eius qui de cælo est, portat virginitas. Ambr. super illud ad Corinth. 7. *Bonum est homini sic esse.* Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ per quam homines angelis assimilantur. Maior tamen victoria est virginum quam angelorum. Angeli enim sine carne viuunt: homines vero virgines in carne triumphant. Hieron. In carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cælestis. Bernard. in epist. Angelus habet virginitatem, sed non carnem. Sanè felicior quàm fortior in hac parte. Optimus & optabilis valde ornatus ille, qui & angelis possit esse inuidiosus. Renuit angelus adorari à Ioanne virgine. Apocal. vlt. *Vide,* inquit, *ne feceris: conseruus tuus enim sum.* Virgines etiam similes regno cælorum sunt diuina inhabitatione. Deus enim habitat in cælis. Regnum cælorum absconditum est. Mira res cùm terra in cælo recludi debeat, in virginibus cælum terræ includitur. Esa. 50. *Induam cælos tenebris, & ponam saccum operimentum eorum.* Luc. 17. *Regnum Dei intra vos est.* Vita virginum vita regia est, cùm ipsæ sint sponsæ regis cælestis, & ideo reginæ. Ipsæ etiam regnant in regno sui corporis. Virgines enim figuram tenent Ecclesiæ triumphantis, ideo non consecratur nisi virgo, licet episcopus consecretur qui virgo non est. Sanctitas enim virginis sanctitatem signat Ecclesiæ triumphantis, cùm sanctitas episcopi significet sanctitatem Ecclesiæ militantis. Virginibus competit illud 2. ad Corinth. 4. *Habemus thesaurum in vasis fictilibus.* Virginitas thesaurus est niueus. Iob 38. *Nunquid ingressus est thesauros niuis?* Thesaurus propter pretiositatem. Eccles. 26. *Non est digna ponderatio continentis animæ.* Niueus propter puritatem. Virgines propter puritatem lilio comparantur. Cantic. 2. *Sicut lilium inter spinas &c.* Item: *Qui pascitur inter lilia.* Et notandum quod virginitas flos est, qui si debito modo seruetur, non decidit: quem ventus vanæ prosperitatis non deijcit, nec hyems aduersitatis lædit. Hunc Ioannes Euangelista ferè centum annis seruauit. Hic est flos qui omnem fructum terrenum excedit, cum etiam fructui coniugali componatur, hac occasione beatus Matthæus occisus est, quia noluit consentire vt Iphigenia quæ virginita-

Virginitas ponit in statu cœlesti.

Virgines angelis assimilantur.

Virginis similes regno cælorũ.

Virginitas flos est.

tem

[illegible] cuidam regi nuberet. Flori virginitatis Deus pro fructu accedit. Sapient. 3. *Felix*
[illegible] *incoinquinata, quæ nesciuit torum in delicto, habebit fructum in respectione animarum*
[illegible]. Super hunc florem Spiritus S. quiescit. Esa. 10. *[illegible] eius ascendet, & requies-*
cet super eum spiritus Domini. Virgo non est arbor [illegible] maledicta: sed terreno fructui præ-
[illegible] carnali spiritualem. Esa. 56. *[illegible]: ego lignum aridum.* Ibidem
[illegible] Dominus nomen eunuchis melius à filijs & filiabus. Non est angelis arbor sterilis
[illegible] carnalem non habeant. Hieronym. Nuptiæ terram replent, virgini-
[illegible]. [illegible] notandum quod lilium sex habet folia candida, & aliqua grana quasi aurea.
[illegible] sunt sex quæ valent ad conseruationem incorruptionis.
[illegible], quod folium laceret, excessus in cibo & potu, quasi quædam spina, Sex custodiunt
[illegible]. Loth inebriatus perpetrauit incestum. Genes. 19. Prouerbior. 20. Virginitatem.
[illegible]. Secundum est labor. Quasi spina lacerans est quies ignauiæ, vel otio- 1.
[illegible]. Ezechie. 16. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturi-* 2.
[illegible], & otium. Tertium est habitus asper & humilis. Bernard. in epist. Vt 3.
[illegible] asperitas [illegible], memento quod asperior carduus pannum facit lenio-
[illegible] conscientiam. [illegible] spina lacerans est superbus habitus vel mollis, quæ
[illegible]. Numer. 25. *[illegible] fornicati sunt cum mulieribus Moabitarum quæ se or-*
[illegible] Timoth. 2. *Non [illegible], vel margaritis, vel veste pretiosa: sed*
[illegible]. Quartum est, custodia sensuum, præcipuè illorum 4.
[illegible] ostendunt, [illegible]. Velut spina lacerans est curiositas videndi
[illegible] noua, [illegible] Iacob, quæ egressa vt vi- 5.
[illegible] Emor. Genes. 34. Quintum est, mo-
[illegible]. Velut spina [illegible], vel turpitudo sermonis. Seneca: A verbis
[illegible] licentia [illegible] nuptijs. Prouerb. 7. *Ecce mulier occurrit*
[illegible] 1. ad Corinth. 15. Nolite seduci. Cor-
[illegible]. Hieronymus: Si sermo
[illegible] & rarus: nec tam eloquentia pretiosus, quam pudore. Sextum est, 6.
[illegible]. Velut spina lacerans est nimia domesticatio; virgo debet esse ali-
[illegible], sicut siluestria animalia solent habere pulchriorem pellem quàm domestica.
[illegible] est ad luxuriam: vt patet in Thamar [illegible] ab Amon fratre suo,
[illegible] in thalamo. 2. Regum 13. Genes. 18. *[illegible] fuit in omni loco circa regionem,*
[illegible] virgines quæ verè virgines sunt, [illegible] & nunquam esse secu-
[illegible], etiam cum pertimescere. Quasi grana aurea sunt tres modi dili-
[illegible] Bernardus [illegible]: Disce amare dulciter, amare prudenter, amare
[illegible] prudenter [illegible]: fortiter, ne oppressi ab amore Domini auer-
[illegible] possunt intelligi gradus diuini amoris ex diuersis causis procedentes.
[illegible] quia [illegible]. Item virginitas principium est spi-
[illegible]. [illegible] pulchritudo sponsi consistit in candore &
[illegible]. 1. Corinth. 15. Qualis cælestis, ta-
[illegible] spiritualis est virginitas. Bernardus: Candor lu-
[illegible], & candidam oportet esse animam in qua ipsa sedere elegerit. Virgini-
[illegible] Salomonis est. 3. Regum 10. *Fecit Salomon thronum de ebore grandem.*
[illegible] sponsam efficit. Vnde Leuit. 21. dicitur de summo sacerdote, *Virgi-*
[illegible] 3. *Quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem.* Esther 2.
[illegible] virginum. Psalm. *Adducentur regi virgines.* Virginitas omnibus modis Psa. 44.
[illegible], vnde Cantic. 5. dicitur virgini à Christo: *Aperi mihi soror mea, amica mea, co-*
[illegible] mea. Eiusdem 4. *Veni de Libano sponsa mea &c.* Libanus interpretatur
[illegible] Virginitas Deo & hominibus grata est. Ecclesiastic. 40. *Ædificatio ciuitatis con-*
[illegible] & super hanc mulier immaculata computabitur. Hieronymus: Multum distat
inter puritatem virginalis animæ nulla contagione pollutæ, & sordes eius quæ multorum libi-

dini [illegible] Quidam in iuuentute [illegible] delectantur; & tunc eligunt castitatis seruire, [illegible] nitas velut campus est [illegible] spiritualis: super eam [illegible] Deus. Ecclesiastic. 25. *Gratia super [illegible]* Virginitas [illegible] & familiarem reddit. Vnde Ioannes [illegible] vocatur discipulus [illegible] sus. Ipse tanquam familiaris Christo, super pectus Domini recubuit [illegible] penult. *Amantissimus Domini habitabit [illegible]* Sapient. 6. [illegible] *Deo*. Beda super Luc. Sicut Christus [illegible] natus est, vt se [illegible] Ita de virgine natus est vt se virgineum [illegible] diligere monstraret. [illegible] tempore vitæ suæ fuit virgo, & virginem [illegible] habere voluit & [illegible] creditur virgo fuisse, & Ioannes familiaris [illegible] virgo fuit. Psalm. [illegible] *ta hic mihi ministrabat*. Virgines [illegible] à Deo diliguntur. [illegible] positus est ad patres suos tam extraneus [illegible] mortis, quàm à [illegible] alienus, vt dicitur in prologo super [illegible] de mundo [illegible] vt alij sancti & apostoli. Virgines [illegible] Deo delicias [illegible] carnis relinquunt. Bernardus [illegible] spirituales & carnales [illegible] diuitis [illegible] cælestis [illegible] mentem. Num. 31. Dicit [illegible] *omnes feminas virgines [illegible]* virginitas [illegible] Apocalyp. [illegible] quod aliis [illegible] rupta. Apoc. 14. [illegible] *poterat dicere [illegible]* *ti: virgines enim sunt*. Gregorius in Pastoral. [illegible] in perpetuum præ cæteris [illegible] superior pars Ecclesiæ. Cyprianus. Virginitas [illegible] Nunc vobis [illegible] *Hi enim sunt [illegible]* viduæ, & quæ in [illegible] damnat, sed [illegible] nit quod [illegible] quod sibi non [illegible] rinth. 7. *De [illegible]* habet de [illegible] nitas [illegible] & ideo maioris [illegible] seruitur. [illegible] libido [illegible] nescitur. [illegible] expeditum & liberum [illegible] *sine vxore est, solicitus est quæ Domini sunt [illegible]* *quæ Domini sunt, vt sit [illegible] spiritu*. [illegible] virginem amplior sequeretur, sufficeret ei hæc sola [illegible] 10. *Diuisum est [illegible]* Virgines habet Deus tanquam [illegible] Vnde ad virginitatem pertinet illud Cantic. 2. *Dilectus meus mihi [illegible]* ste immaculata Deo ministrat. Apocalyp. 14. *Sine macula sunt [illegible]* illud Eccles. 24. *In habitatione sancta coram ipso ministraui*. Luxuria [illegible] In canonica Iudæ: *O[illegible] eam quæ carnalis est, maculatam tunicam*. [illegible] 9. *[illegible] mistum sanguine erit in combustionem & cibus ignis*. Virgo castrum debili[illegible] tempore vitæ suæ contra illum. De quo scriptum est. Iob 41. *Non est potestas [illegible]* *paretur ei*. Et ideo merito super alios coronatur. *Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit*.

12. ad Timoth. 1. Virginitati debetur fructus centesimus, cùm continentiæ viduali debeatur fructus sexagesimus, & coniugali tricesimus. Matth. 13.

De his quæ specialiter virgines timere debent.

NOtandum quòd sex sunt virginibus multum timenda. Primum est superbia. Augustinus in lib. de virginitate: Non solum prædicanda est virginitas vt ametur, verumetiam monenda ne infletur. Idem in eodem: Superbia amplius amplioribus insidiatur. Non ergo talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur: quo magis inest alicui vnde sibi placeat, eo magis vereor ne sibi placendo illi displiceat. *Qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam?* Idem in eodem: Metuo tibi vehementer, ne quum te agnum quocunque ierit secuturam esse glorieris, eum per tumorem superbiæ sequi per angusta ne possis. Et iterum: Bonum virginitatis quantò magnum video, tantò ei ne pereat futuram superbiam pertimesco. Bernardus super Missus est: Pulchra permistio virginitatis & humilitatis: non mediocriter placet Deo illa anima in qua humilitas commendat virginitatem, & virginitas exornat humilitatem. Potest placere humilitas quæ virginitatem deplorat amissam: sine humilitate audeo dicere, nec virginitas Mariæ placuisset. Maria virginitatem oblita gloriatur de humilitate, & tu negligendo humilitatem blandiris tibi de virginitate. Augustin. in libr. de virginitate: Facilius sequuntur agnum, & si non quocunque ierit, certè quocunque potuerint coniugati humiles, quàm superbientes virgines. Secundum est fatuitas. Hanc fatuitatem specialiter intelligo defectum charitatis. Si dilectio Dei est honorabilis sapientia. Eccl. 1. defectus diuinæ dilectionis est detestabilis fatuitas. Magna fatuitas non cauere defectū illius rei, sine qua cetera non prosunt. *Fatuæ virgines non sumpserunt oleum secum cū lampadibus.* Matth. 25. Bernar. in epist. Castitas sine charitate lampas est sine oleo: subtrahe oleum, lampas non lucet: tolle charitatem, castitas non placet. Exempla quòd magis tenentur virgines & castæ personæ diligere Deum & proximum, quàm aliæ. Primum exemplum est istud. Magis tenetur diligere medicum ille qui semper conseruatus est ab eo in sanitate, quàm ille qui incidit in pluribus infirmitatibus, & postea sanatus est ab eo. Sic qui conseruatus est à Deo in virginitate, vel in castitate, magis tenetur diligere. Item magis tenetur diligere ille aliquem Dominum qui dedit ei equum bonum, qui bene & sane duxit & reduxit eum, quàm ille qui habuit ab eo equum licet bonum, tamen cecidit & læsit eum. Item magis tenetur diligere ille qui multa bona recepit ab aliquo Domino, quàm ille qui recepit ab eo debita dimissa. Tertium est tepiditas, quæ solet accidere in virginibus ex hoc quod considerant se parum peccasse. Contra quod dicit Augu. in lib. de virginitate: Quoniam veritas dixit quòd ille cui modicum dimittitur modicum diligit: vos vt ardentissimè diligatis cui diligendo à coniugiorum nexibus liberi vacatis, deputate vobis tanquam omnino dimissum, quicquid à vobis non est illo regente commissum. Multo ardentius debes diligere illum qui flagitiosis ad se conuersis, quæcunque dimisit, in ea te cadere non permisit. Quid habes quod non accepisti? aut qua peruersitate minus diligis à quo plus accepisti? Cogita omnia peccata sic habenda tanquam dimittantur à quibus Deus custodit ne committantur. Noli modicum diligere, quasi à quo tibi modicum dimissum est: sed potius multum dilige à quo tibi multum tributum est. Contra hanc tepiditatem valet virginibus, si habeant frequenter vinum sacræ scripturæ, quod est vinum germinans virgines. Zachar. 9. id est affectiones virginales. Ad idem valet meditatio Dominicæ passionis. Thren. 1. Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda. Istud torcular fuit pressura crucis. In hoc torculari fuit expressa vua illa, de qua Genes. 49. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum.* 1. Machab. 6. Ostenderunt elephantis sanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium. Hoc vinum Dei amore inebriat. Psalm. *Calix meus inebrians quàm præclarus est.*

1. Superbia. — 2. Fatuitas. — 3. Tepiditas. — Psal. 22

Quartum est macula peccati, quæ in virgine est macula in gloria. Macula turpior est in veste alba; virginitas est vestis alba. Vnde bysso comparatur. Prouerb. vlt. *Byssus & purpura indumen-*

4. Macula peccati

dumentum eius. [illegible]
virginitas & pudicitiæ virtus, si non alij [illegible]
carnis habent cum corruptione mentis, similes sunt sepulchris [illegible] apparent
bus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum [illegible] Hieron. Nihil prodest vir-
ginitas corporis vbi operatur corruptio mentis. Idem: Illa virginitas hostia Christi est, [illegible]
nec mentem cogitatio, nec carnem libido commaculat. Ad [illegible]
cessarium esset sponsæ Christi frequenter inspicere in speculum: Speculum [illegible]
Gregor. Specula sunt Dei præcepta, quibus animæ sanctæ semper [illegible]
sunt fœditates deprehendunt. Cantic. 5. *Oculi eius sicut columbæ super [illegible]*
lacte sunt lota, & resident super fluenta plenissima. Columba lacte lota est [illegible]
ritate virginali, quæ per fluenta sacræ scripturæ sedet, vt vmbram [illegible]
Hieronymus in epistolis: Tanto maiori studio placendi opus est, [illegible]
cendum est: impossibile est quenquam [illegible] placere, si quicquid [illegible]
vt & obsequendi voto offendat, si quemquam obsequi debeat, [illegible]
lum est vita sponsi. Bernard. super [illegible] Vtrunque est mihi Dominus [illegible]
tiendi, & præmium patienti. [illegible] ablutio [illegible]
fit: vnde cum lauatorio etiam specula. Exod. 38. Bernard. in epistolis [illegible]
vnde places: ama confessionem [illegible] confessionem [illegible]
fessioni itinc tur decor. [illegible] pulchritudo in conspectu eius. [illegible]
5. Diuisio cordis. state confessionis grata est Deo confessio laudis. Cantic. 2. [illegible]
[illegible] Christi [illegible]
cordis. Augustin. [illegible] de virginibus: Toto vobis [illegible]
in cruce: [illegible] quicquid [illegible]
dit. Eccles. 1. Duplici corde [illegible] Virgo, quæ scilicet [illegible]
mo potest in vna eademque re omnipotenti Domino [illegible]
Deo amicum se denegat, qui eius placet inimico. Bernard. in [illegible]
nibus, Deo non places. Si non places, non [illegible]
Psal. 44. velit mundo placere, est exterior ornatus. In Psalm. *Omnis gloria [illegible]*
virginitate: Deiecto [illegible]
Hieron. in epistolis: [illegible]
[illegible] Filia [illegible] quæ in [illegible] confusio [illegible]
& bysso, & [illegible] fulgeat monilibus, [illegible]
tra. Tu foris pannosa [illegible] resplendes: sed diuinis aspectibus [illegible]
Hic cor qui cum veste induitur, & cum veste deponitur, vestis procul [illegible]
ergo noli [illegible] in vanitatibus & mendicantibus pulchritudinem [illegible]
stram. Indignum tibi iudica formam à pellibus [illegible] & operibus [illegible]
tibi sufficiat. Ille est verus proprius [illegible] qui nulla [illegible]
scinest. Idem: Vides nempe [illegible] pretiosis, & [illegible]
non tam ornatas, quàm oneratas. Vides [illegible] longas trahentes [illegible]
nubes excitantes in aëre [illegible] moueantur: illa illa in morte [illegible]
relinquet. Non sunt [illegible] quæ portant, & quum interierint non sumet [illegible]
6. Instabilitas. sumet illis [illegible]. Sexto timendum est ne desit perseuerantia [illegible]
virginitate: Sequimini agnum tenendo perseueranter: quod [illegible]
potestis, ne virginitatis bonum à vobis pereat, cui facere nihil potestis [illegible]
missa non recuperatur, si lampas confracta non reintegratur. Amos 5. *Virgo [illegible]*
in terram suam: non est qui suscitet eam. Cum aliqua amisit virginitatem, si [illegible]
rit pro ea, & totus esset aurum, non recuperaret eam. Bernard. in epistolis: [illegible]
[illegible] coronatur. Idem: Scias diabolum soli semper perseuerantiæ [illegible]
[illegible] coronari.

De triplici aureola, scilicet prædicatorum, virginum, & martyrum.

Sequitur de aureola, quæ est additio ad gloriam electis debitam. Et notandum quod multis modis potest fieri additio ad gloriam. Vno modo per augmentum charitatis secundum quam mensuratur premiũ: vnde charitate augmentata maior gloria debetur. Secundo in resurrectione per gloriam corporis. Vnde super illud Exod. 25. *Et super illam alteram coronam aureolam*, dicit glo. Corona aurea labio mensæ apponitur, quum in scriptura dicimus egredientes de corpore animas in cœlis æterna recipere præmia. Hæc aureola superponitur quum in Scriptura dicitur quod ei sublimior gloria in receptione corporum seruetur. Tertio per opera supererogationis, siue per impletionem consiliorum. Vnde dicit quædam gloss. super prædictum verbum Exod. *Corona aurea*, additur, quum per euangelium his qui mandata custodiunt vita æterna promittitur. Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Huic corona aureola supponitur, quum dicitur: *Si vis esse perfectus, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Triplex autem est additio gloriæ, quæ communiter aureola dicitur. Prima est, quæ debetur his qui excellenter officium prædicationis exercent. Vnde super prædictum verbum Exod. dicit Interlin. In hoc figuratur remuneratio eorum qui in doctoribus excellunt: excellentia vero ista secundum quosdam in hoc attenditur, quod cum prædicatione sit illud opus supererogationis quod est abrenuntiatio propriorum, quæ supererogatio fuit in primis Ecclesiæ prædicatoribus, scilicet apostolis. Et notandum est quod quinque de causis multum competit officio prædicationis abrenuntiatio propriorum. Prima, ne hi qui contemptum temporalium prædicant, hoc facere videantur vt ea soli habeant. 1.

Gloria cœlesti augeri potest variè.

Matt. 10 pastoribus aureola dabitur.

Prædicatori non cõpetunt propria & cur.

Secunda est, quia qui habent officium prædicationis oculi sunt Ecclesiæ. Oculos autem expedit longe esse à terra: modicum enim terræ oculo iniectum multum impedit visum. Sic amor terrenorum multum impedit spiritualem visum. Eccl. 20. *Xenia & dona excæcant oculos iudicum.* Tertia est, quia secundum Dei ordinationem officio prædicationis debita est ministratio necessariorum à subditis: vt probat Paulus 1. ad Corinth. 9. *Quis* (inquit) *militat suis stipendijs vnquam?* Et paulo post: *Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?* Et iterum: *Deus ordinauit his qui euangelium annunciant de euangelio viuere.* Item Gal. 6. *Communicet is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis.* Math. 10. *Nolite possidere aurum &c.* Et subditur: *Dignus est operarius cibo suo.* Hierony. Considerandum est quod vni operi nostro duplex merces debetur: vna in via, alia in patria. Vna quæ nos in labore sustinet: altera quæ nos in resurrectione remuneret. Beda: Hic merces inchoatur, & in cœlo perficitur. Idem: Qui saccum & peram prohibuit, sumptus ex prædicatione concedit. Deuteron. 12. *Non alligabis os boui trituranti.* Luc. 9. *Nihil tuleritis in via.* In signum quod prædicator non debet ferre secum necessaria: sed alius debet ei ministrare, fert alius pluuiale diacono lecturo Euangelium. Canticorum 2. *Læua eius sub capite meo.* Quarta est, quia exercentes prædicationem specialiter reputantur operarij in vinea Dei: vnde prouisio eorum specialiter pertinet ad dominum vineæ. De operarijs habetur Matth. 9. *Messis quidem multa, operarij pauci.* Et eiusdem 20. *Misit operarios in vineam suam.* Non reputat Deus operarios illos qui tantum propter corpus laborant: sicut non reputat dominus vineæ vindemiatorem qui non diligit nisi quod comedit. Chrysost. Opera nostra sunt opera iustitiæ, non vt agros colamus, non vt diuitias acquiramus. Idem: Sicut nemo conducit operarium vt hoc solum faciat quod manducat: sic nos non ideo vocati sumus vt hæc sola operemur quæ ad nostrum pertinent vsum, sed ad gloriam Dei, sicut mercenarius totam diem impendit circa opus, modicam horam circa cibum: Sic nos omne tempus debemus impendere circa gloriam Dei, modicam partem circa terrenos vsus. Beda: Tanta prædicatori debet esse fiducia in Deo, vt præsentis vitæ sumptus non ferat. Quinta est, vt liberius operi prædicationis possint intendere maxime vtili. Qui enim habent diuitias, vel in toto, vel in parte sunt diuitiarum, nec proprij seruientes possunt esse Dei. Vnde Matth. 6. *Non potestis Deo seruire & mammonæ.* Mammona Syra lingua diuitiæ. Chrysost. Diuitiæ à seruitute Dei nos expellunt in suam captiuitatem. Vnde diuites dicuntur viri diuitiarum in Psalm. Senec. Nostri essemus si nostra non essent. Secunda

2.
3.
4.
5.

cunda additio gloriæ quæ aureola dicitur est illa quæ debetur virginitati. De qua gl. super Exod. 21. Ad hanc coronam pertinet canticum nouum quod virgines tantum coram agno cantinunt, & quæ sequuntur quocunque ierit. Et super illud Apoc. 14. *Cantabant quasi canticum nouum ante sedem* dicit interlin. id est, de integritate animæ & corporis exultabunt. Tertia additio ad gloriam, quę aureola dicitur, est illa quæ debetur martyrio. Prima videtur pertinere ad vim rationalem & ad virtutem prudentiæ secundum illam speciem prudentię quæ dicitur docilitas, quæ videtur dignior species prudentiæ. Excellentissimum vero opus pertinens ad virtutem docilitatis, videtur esse euangelizare. Hoc opus est valde difficile, vnde super illud 1. ad Cor. 1. *Non misit me Deus baptizare sed euangelizare*, dicit gloss. Augustinus. perfectè baptizare etiam minus docti possunt: perfectè autem euangelizare, multo difficilioris & rarioris est operis. Ad hoc quod aliquis perfectè euāgelizet, oportet quod totus à Spiritu sancto occupetur: vt scilicet scientia sit in intellectu, charitas in affectu, dulcedo in sermone, lux boni exempli in opere. Opus istud angelicum est. Luc. 2. *Euangelizo vobis gaudium magnum, dixit angelus.* Imo quodammodo diuinum est opus. Ad illud enim Deus in mundum venit. Esa. 61. *Euangelizare mansuetis misit me.* Marc. 1. *Eamus in ciuitates & vicos proximos vt ibi prædicem*: ad hoc enim veni. Vnde quum istud opus excellentissimum sit & quasi supra hominem, non est mirum si exercentes opus istud, supra cæteros homines remunerentur, maximè si excellenter illud exerceant, scilicet totaliter illo officio dediti syncere & liberè. Synceritas in hoc attenditur, vt exerceatur sine cupiditate temporalis lucri. Libertas in hoc quod sine timore temporalis damni. Exercentes hoc officium hic præhonorandi sunt, & similiter in futuro præhonorabuntur. 1. ad Tim. 4. *Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant verbo & doctrina.* Et super illud ad Ephes. 1. *Vt sciatis quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos*, dicit Gl. Quoddam incrementum habebunt summi doctores, vltra illud quod omnes communiter habebunt. Dan. 12. *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt plurimos quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Sicut claritas stellarum excedit claritatem firmamenti: sic claritas doctorum claritatem cæterorum. Ipsi habebunt coronam non solum pro se, sed etiam pro alijs qui per eos saluati fuerint. Vnde super illud Phil. 4. *Fratres mei charissimi & desideratissimi gaudium meum & corona mea.* Dicit gl. Amb. Per quos in præsenti lætificor, & in futuro coronabor. Secunda videtur pertinere ad vim concupiscibilem & ad virtutem temperantiæ secundum illam partem eius quæ dicitur continentia virginalis. Virginitas triumphat de concupiscentia illa quæ sæuior est. In membris enim generationi deputatis maximè sæuit concupiscentia. Ipsa refrenat maiorem delectationem quæ fit illam s. quæ est secundum tactum, & excellenti modo: integritate s. carnis, vel incorruptione seruata. Ipsa etiam gloriam filiorum amore Dei contemnit: vnde non est mirum si gloria eius in futuro cumulatur. Tertia aureola videtur pertinere ad vim irascibilem & ad virtutem fortitudinis. Martyrio superatur mors quæ est maximum terribilium. Vnde non est mirum si martyres præ cæteris remunerantur. Et vt vno verbo dicatur, in carne præter carnem viuere, euangelizare, mortem non timere, supra hominem esse videntur, vnde merito horum operum fiet remuneratio super cæteros. Aureola videtur pertinere ad virtutem iustitiæ, qui hoc triplex meritum habent speciales imitatores Christi sunt in præsenti vita, & speciales imitatores eius erūt in gloria. Christus fuit virgo, prædicator, & martyr. Et Ioan. Bap. à quo incœpit euangelizatio regni cœlestis. Decebat vas integrum esse, & syncerum per virginitatem in quo repositum erat balsamum cœlestis sapientiæ dispensandum per prædicationem, & candori munditiæ sociari decuit candorem sapientiæ: & vt nullus locus remaneret dubitationi, veritatem doctrinæ necesse fuit confirmari morte. Nullus enim sani capitis auderet mendacium morte propria confirmare.

Aureola dabitur Virgini.

Martyre.

CAPVT XII. *De Continentia viduali.*

Dicendum est de alijs duab. partibus continentiæ. Et primo de illa quæ est abstinentia ab omni coitu post experientiam carnalis operis. Hæc enim continentia dignior videtur esse continentia coniugali, cùm ei debeatur fructus sexagesimus. Matth. 13. Similior etiam videtur, esse

tur, esse virginali continentiæ, quum abstineat ab omni coitu sicut & ipsa. Hæc species vero continentiæ quum non habeat nomen proprium quo nominetur, quandoque vocatur castitas: quod nomen generalius solet accipi pro continentia quacunque; quandoque verò nominatur continentia vidualis, quæ est species ipsius. Abstinentia enim ab omni coitu in carne corrupta quædam est vidualis, vt illorum qui fuerunt in matrimonio: quædam verò non est vidualis, vt illorum qui non fuerunt in matrimonio, vt sunt ministri Ecclesiæ. Ad commendationem castitatis [illegible] Bernard. in epistolis: Quid castitate decorius quæ mundum de immundo conceptum semine, de hoste domestico, angelum denique de homine facit? Differunt quidem inter se homo pudicus & angelus, licet felicitate, non virtute. Sed & si illius castitas felicior, huius [illegible] fortior cognoscitur. Multa etiam de his quæ posita sunt ad commendationem continentiæ [illegible] vel virginitatis referri possunt ad commendationem castitatis. Castitas vero [illegible] commendatur exemplo turturis quæ vni marito associatur in tota vita sua: vt legitur [illegible] natura animalium. Hanc etiam commendat Apostolus 1. ad Cor. 7. dicens: *[illegible] & viduis: bonum est illis si sic permaneant sicut & ego: quod si non se continent, [illegible] est nubere quam vri.* De hoc commendatur Iudith 15. eiusdem: *Confortatum [illegible] eo quod castitatem amaueris, & post virum tuum alium nescieris, ideo eris benedicta [illegible].* Ad castitatem vidualem incitare potest personam relictam vnitas quæ fuit & [illegible] sponsalis inter eam & compatrem suum dum viueret. Fuerunt enim duo in carne vna [illegible] Matthæi. Et subditur: *itaque iam non sunt duo, sed vna caro:* ergo persona relicta [illegible] mortua est. Vnde satis rationabile est vt non multum adhæreat huic sæculo, sed magis [illegible] in quo iam est quasi dimidia, & in altero tota futura. Vnde Augustin. 4. lib. [illegible] de quodam amico suo defuncto: Bene dixit quidam de amico suo. Dimidium [illegible] ego sensi animam meam & animam illius vnam fuisse in duobus corporibus: [illegible] erat mihi vita, quia nolebam dimidius viuere. Ber. super Cant. loquens de fratre [illegible] defuncto: Quum essemus cor vnum & anima vna, hanc meam pariter & ipsius [illegible] gladius, & scindens media partem [illegible] cælo, partem verò in cœno [illegible] portio misera in luto iacens, truncata parte sui & parte potiori. Ad viduitatem [illegible] incitare potest oppressio filiorum quam facere solent secundi mariti [illegible] mitto. Et tribulatio experta quam habent qui sunt in coniugio. 1. ad Cor. 7. [illegible] carnis habebunt huiusmodi. Gl. Pro necessariis rebus prouidendis sibi & illis. [illegible] potest impedimentum Deo seruiendi. 1. Cor. 7. *Hoc ad vtilitatem vestram dico [illegible] vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est & quod facultatem præbeat sine [illegible] obseruandi. Si quis autem &c.* Et notandum quod castitas vidualis [illegible] bilis est in iuuene quæ modicum fuit cum viro, quum postea toto tempore vitæ [illegible]. De hoc commendatur Anna Luc. 2. *Hæc processerat in diebus multis, & vixerat [illegible] VII. a virginitate sua. Et hæc vidua vsque ad annos LXXXIV.* Hieron. Perfectæ virtutis indicium est, renunciare subito ex parte voluptati, fugere notas carnis illecebras, & calentis adhuc ætatis flammas fidei ardore extinguere. Et notandum quod mulier quæ vidualem castitatem vult seruare, debet occasiones peccandi declinare. Vnde legitur de turture in lib. de natura animalium, quod in æstate se mittat ad loca frigida; in hyeme verò non apparet [illegible]. Hier. Parum castitati [illegible] appendiciis. Tertia videntur esse [illegible] vidualí. Primum est non [illegible] sed vel in propria domo manere, vel in templo, de quo commendatur Anna Luc. 2. *[illegible] non discedebat de templo ieiuniis & obsecrationibus seruiens die ac nocte.* Euagatio in viduis reprehenditur 1. ad Timoth. 5. Simul [illegible] discunt circuire domos: non solum autem otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Secundum est ciborum asperitas. 1. ad Tim. 5. *Vidua quæ in deliciis est, [illegible]* [illegible] Gl. viuens inquam vita corporis, mortua est in anima. Tertium est, vestium humilitas. Vnde Gene. 38. legitur de Thamar, quod deposita veste viduitatis assumpsit alium habitum quando voluit carnali operi intendere. Ornatus qui tolerabilis est in ea quæ necesse habet placere marito, non est tolerabilis in vidua, quæ ad hoc solum studere debet vt placeat Deo.

C A-

CAPVT XIII.

De castitate ministrorum Ecclesiæ. Et de octo causis quare castitas multum eis competat.

NOtandum ergo quod castitas multum decet eos, vnde etiam apud Gentiles, sacerdotes castitatem amplectebantur. Plato in Timæo: Sacerdotes prædíti apud Athenas separati à cætero populo manebant, ne contagione aliqua eorum castitas pollueretur. Castitas figuraliter suadetur ministris Ecclesiæ. Exod. 12. vbi comesturis agnum paschalem dicitur, *Renes vestros accingetis*. Item eiusdem 29. *Indues* (inquit) *tunicis lineis & cinges balt heo Aaron & filios eius*. Item Leuit. 16. *Feminalibus lineis verenda celabit, accingetur zona linea*: Minister Ecclesiæ castus est vnus illorum trium qui bene incedunt. Prou. penult. *Tria sunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit feliciter, enumeratur secundo loco gallus succinctus lumbos*. Sap. 4. *O quam pulchra est casta generatio cum claritate dignitatis*, scilicet eccl. Thren. 4. *Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte*. Candor niueus vel lacteus est vera castitas. Luc. 12. *Sint lumbi vestri præcincti*, ad Eph. 6. *State succincti lumbos vestros in veritate*. Et ad Tim. 3. vbi ostenditur quales debeant esse ministri Ecclesiæ, dicitur quod oportet episcopum esse pudicum. [illegible] dicitur quod diaconos similiter oportet pudicos esse. Et eiusdem 5. *Teipsum castum custodi*. 1. Petr. 1. *Propter quod succincti lumbos mentis vestræ sobrij perfectè sperate in eam quæ offertur vobis gratia*. Et ad Titum 1. dicitur de episcopo, *oportet episcopum esse continentem*. [illegible]

Quare castitas ministris Ecclesiæ competat.

quod octo causæ assignari possunt, quare castitas multum competit ministris Ecclesiæ. [illegible]

1\. est, quia ipsi debent Deum placare. Eccl. 44. *in tempore iracundiæ factus est reconciliatio*. [illegible] carnales vero non possunt nisi placeant. Placere verò non possunt si carnaliter viuunt. ad Rom. 8. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt*. Bernard. Væ filijs iræ qui nondum [illegible] lienæ negotium quasi gens quæ iustitiam fecerit apprehendunt. Secunda est, quia [illegible]

2\. co Dei, ideo viuere debent vt Deus: spiritualiter scilicet, non carnaliter. [illegible] Ioann. 4. Apoc. 1. *Vidit Ioannes similem Filio hominis, præcinctum ad mamillas zona aurea* [illegible] nis Filio hominis est vicarius Christi, qui zonam auream continentiæ debet [illegible]

3\. est quia ipsi angelicum officium habent eidem Domino seruientes cui & angeli [illegible] tem angelicam habere debent. Vnde Malach. 2. dicitur de sacerdote, *Angelus Domini exercituum est*. Prou. 19. *Sacerdotes qui accedunt ad Dominum sanctificentur ne percutiat eos*. [illegible]

4\. ipsi intendunt spirituali generationi quæ munda & sancta est: ideo non decet eos [illegible] nerationi carnali quæ immunda est. Nec expedit eos habere filios carnales: [illegible] & amor eorum diuiduntur ad eos, minuuntur ad filios spirituales. Ioannes [illegible] maiorem sollicitudinem & dilectionem habebat ad filios spirituales, quam ad [illegible] *Maiorem horum, non habeo gratiam, quam vt audiam filios meos in veritate ambulare*. [illegible]

5\. quia ipsi contrectant Sancta: ideo oportet eos sanctos esse, maximè quantum [illegible] tiam. 1. Reg. 21. *Non habeo panes laicos ad manum sed tantum panem sanctum*, [illegible] *si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, manducent*. Leuit. 21. *Incensum Domini & panes Dei sui offerunt: & ideo sancti erunt*. Item in eodem. *Homo qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium eius*. Macula valde turpis, luxuria est: hanc maculam dedit Salomon in gloria, Ecclesiastic. 47. Item Leuitici 22. *Homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ sanctificata sunt, in quo est immunditia, peribit coram Domino* 1. Reg. 7. Sanctificauerunt Eleazarum [illegible] stodiret arcam Domini. 1. Paralip. 15. *Sanctificati sunt sacerdotes & leuitæ, vt portarent arcam Domini*. Esa. 52. *Mundamini qui fertis vasa Domini*. Sexta est, quia eos oportet mundare [illegible]

6\. vnde oportet eos esse valde mundos. Ecclesiast. 34. *Ab immundo quid mundabitur*. Par [illegible] dictum est Leuitis. *Sanctificamini, mundate domum Domini*. Neemiæ. 12. *Mundati sunt sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum*. 1. Machab. 4. *Elegit Iudas sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei, & mundauerunt sancta*. Septima est, quia ipsi habent [illegible]

7\. nobilissimam, scilicet sapientiam: ideo facilius sponsa vel concubina carnali carere [illegible] Sap. 8. *Hanc amaui, & exquisiui illam à iuuentute mea, & quæsiui sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius*. Prouerb. 7. *Prudentiam voca amicam tuam, vt custodiat te* [illegible]

muliere extranea: Homines quasi immersi in balsamo sapientiæ, immunes sunt à corruptione. Eccles. 24. *Quasi balsamum non mistum odor meus*. In Psal. *Eloquia Domini eloquia casta*. Ab effectu. Iac. 3. Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est: id est, pudicum faciens. Hieron. Ama sacras literas, & carnis vitia non amabis. Octaua est, quod ipsi ministri sunt Altissimi: ideo decet vt ipsi sint proprij ipsius. Decet enim dominum tantum habere proprios seruientes quod non habet similiter potestatem in corpore eorum. 1. ad Cor. 7. Vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. 8.

CAPVT XIV.

De continentia coniugali. Et primò de destructione erroris illorum qui damnant matrimonium.

Sequitur de continentia coniugali. Circa quam primo destruetur error ille qui matrimonium damnat. Secundo, matrimonium commendabitur. Tertio, ostendetur qualiter sint matrimonia contrahenda. Quarto, quia continentia coniugalis abstinet à carnali opere illicito, & vtitur licito, & ostendetur, quod opus carnale sit illicitum, & quod licitum. Circa primum verò primo ponemus testimonia Noui test. quibus dictus error innititur. Secundo auctoritates & rationes quib. falsitas dicti erroris conuincitur. Qui sunt huius erroris, vocantur Cathari: vel à catho cuius posteriora osculantur, in cuius specie Luciferum dicunt sibi apparere. Vel à catha quod est fluxus: defluunt n. per diuersa vitia: ponunt enim naturam corporis malam esse, & esse à principio malo, debere eam omnib. modis purgari, vt citius à natura mala liberemur: vnde nolunt fluxum illum matrimonio restringi. Ipsi dicunt opus carnale quod tamen ab vxore exercetur, fornicationem esse, vtentes ad hoc probandum illo verbo. 1. Cor. 7. *Propter fornicationem vnusquisque vxorem suam habeat*: ergo est fornicatio cum vxore. Sed verbum dictum sic est intelligendum. *Propter fornicationem* &c. non propter fornicatoinem faciendam, sed euitandam. Simile ad Rom. 4. *Christus traditus est propter delicta nostra*, non facienda, sed destruenda. Et est vulgaris modus loquendi: vnde dicitur aliquis ferre pelliceum propter frigus: non propter frigus faciendum, sed repellendum. Item in eodem. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*: ergo peccatum est matrimonium, cum indulgeatur. Præterea post dicit ibidem Apostolus: *Volo omnes homines esse sicut meipsum*: id est continentes. Et dicendum est quod indulgentia ibi non accipitur pro venia, sed pro concessione minoris boni. Minus enim bonum est matrimonium quam virginitas vel castitas. Vtrumque bonum est, & donum Dei. Vnde subdit Apostolus: *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo*. Alius quidem sic, alius verò sic. Propter hoc ergo dicit quod vult omnes homines esse sicut se, quia vellet eos nõ solũ bonos esse, sed etiam meliores, Item in eodẽ dicitur: *Boni est homini mulierẽ nõ tangere*: ergo malũ est eam tangere. Non sequitur sicut non sequitur: bonum est non bibere vinum, ergo malum est bibere vinum. Item in eodem: *Qui habent vxores, sint tanquam non habentes*: ergo malum est cum eis commisceri. Sed hoc non sequitur: sicut non sequitur: *Qui emunt, sunt tanquam non possidentes*, quod ibidem legitur: ergo non debent comedere de fructibus agri empti. Qui habet vxorem est tanquam non habens, si debitum reddit & non exigit: Item Dominus monet ad relinquendum vxorem. Luc. 18. Nemo est qui relinquit domum, aut parentes, aut fratres aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore &c. Et eiusdem 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem suam & vxorem suam &c. non potest meus esse discipulus*: ergo vxor est relinquenda & odio habenda. Ad quod dicendum quod vxor est relinquenda & odienda eo modo quo & pater & mater, vt scilicet si vult trahere aliquem ad idololatriam, vel hæresin, vel aliud peccatum, non consentiatur ei: tamen si bene se habeat, amanda est sicut pater & mater. 1. ad Cor. 7. *Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam*. Licet autem dictus error iam in sua radice destructus sit, vbi fuit destructus error Manichæorum, qui ponit duo principia prima, vnum bonũ & aliud malum, à quo dicit esse ea quæ sunt corruptibilia, à quo errore hic error ortum habuit: tamen manifestè falsitas eius conuinci potest testimonijs scripturæ quæ sequuntur. Matth. 19.

 Phari-

Pharisæis interrogantibus Christum an liceret dimittere vxorem suam quacunque ex causa, ipse præmisso testimonio Genes. intulit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Ostendens manifestè matrimonium esse à Deo, & non esse ab homine separandum. Patet ergo quod matrimonium est bonum. Item Luc. 1. dicitur de Zacharia & Elizabeth vxore eius, ambo erant iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini, sine querela, & angelus Gabriel Zachariæ nuntiauit hæc: *Elizabeth vxor tua pariet tibi filium.* Et paulo post: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc, ex vtero matris suæ.* Non est ergo matrimonium malum in quo sancti homines fuerunt, & ex quo fructus tam bonus processit. Et Ioan. 2. Maria interfuit nuptijs, & Iesus & discipuli eius ad eas vocati sunt; & fecit ibi Iesus initium signorum suorum. Non honorasset Christus tot modis nuptias si malæ essent. Item ad Ro. 7. *Mulier viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum altero viro. Si autem fuerit mortuus vir eius liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum altero viro.* Item 1. ad Cor. 7. *Vxori vir debitum reddat: similiter & vxor viro.* Et in eodem: *Nolite fraudari ad inuicem, nisi fortè ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum.* Et iterum: *His qui in matrimonio iuncti sunt præcipio, non ego sed Dominus, vxorem à viro non discedere.* Et paulo post: *Et vir vxorem non dimittat.* Item in eodem: *Alligatus es vxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit.* Item in eodem: *Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit.* Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege viri: *cui vult, nubat, tantum in Domino, ergo etiam secundæ nuptiæ sunt licitæ.* Item ad Ephe. 5. *Viri diligite vxores vestras &c.* In eodem: *Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat.* Et 1. ad Timoth. 2. *Mulier seducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem.* Item 4. *Spiritus manifestè dicit; quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, & prohibentium nubere &c.* Et eiusdem 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse.* Item ad Heb. vlt. *Honorabile coniugium in omnibus*, supple sit: *& thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus*, id est, damnabit. Bernard. Omni immunditiæ habenas laxat, qui nuptias damnat. Idem: Rara est in terris continentia, neque pro tantillo quæstu exinaniuit se Filius Dei, formam serui accipiens. In hac approbatione matrimonij conueniunt nobiscum tam Iudæi quam gentiles. Gentiles enim in veneratione habuerunt coniugium, & filios qui non erant nati de coniugio, illegitimos iudicabant. In hoc autem conueniunt nobiscum sapientissimi, vt Salomon. Prou. 19. *Domus & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino verò propriè vxor prudens.* Seneca etiam vxorem habuit, vt aperte habetur in eius epistolis. Et notandum quod illi qui sunt huius erroris, dicunt mulierem damnari si prægnans decedat vel in partu. Quod manifestè patet esse falsum in Elizabeth. Luc. 1. quæ prægans erat quum salutauit eam beata Virgo: & tamen repleta est Spiritu sancto, & infans exultauit in vtero eius, quæ si decessisset in partu saluata esset. Partus enim pœnam habet, non culpam.

CAPVT XV.

De commendatione Matrimonij.

Commendatur matrimonium. SEquitur de commendatione matrimonij. Et notandum quod duodecim sunt quibus matrimonium potest commendari fidelibus qui vtrunque testamentum recipiunt. Primum est 1. auctoritate instituentis. auctoritas instituentis illud. Cùm alios ordines instituerit aliquis sanctus, vt August. vel Benedictus, ordinem matrimonij instituit ipse Deus qui errare non potest. Vnde si culpabilis est qui ordinem beati Benedicti transgreditur: constat quod valde culpabilis est qui transgreditur ordinem matrimonij à Deo institutum. Secundum est, locus in quo institutum est, scilicet paradisus. 2. Loci. Institutum enim est immisso sopore in Adam. Gene. 2. Et raptus est Adam in spiritu, & interfuit curiæ cælesti, & ibi agnouit virtutem matrimonij, & cuius rei esset sacramentum. Et erat Adam tunc corpore in paradiso terrestri, mente vero in paradiso cælesti. Vnde super Gen. dicit Gloss. Augustin. Extasis rectè intelligitur ad hoc immissa, vt mens Adæ parti-

ceps Angelicæ curiæ & intrans in sanctuarium Dei nouissima intelligeret: vnde euigilans prophetico spiritu eructauit: Hoc nunc os ex ossibus meis &cæt. Hæc verba cum Adæ scriptura fuisse dicat, Christus in Euangelio Deum dixisse declarat. Matth. 19. vt intelligamus per illam extasim Adam diuinitus hæc dixisse. Tertium est antiquitas. Non enim de nouo institutus est 3.
ordo iste imo antiquitate excedit omnem ordinem in terris institutum. Quartum est, status. Institutum enim est in statu innocentiæ in illo felici tempore in quo homo nondum peccauerat. Antiquitatis.
Quintum est, quod hunc solum ordinem saluauit Deus tempore diluuij. In arca enim tantum 4.
saluati sunt Noë & vxor eius, & tres filij eius & vxores eorum. Si qui erant concubinarij, si 5.
quæ meretrices, omnes diluuio sunt submersi. Sextum est quod beata Virgo hunc ordinem intrare voluit: licet proposuisset seruare virginitatem: quod non parum facit ad honorem matrimonij: noluit filius carnem ex ea assumere, donec fuit in matrimonio. Matrimonium pallium Status & ordinis. 6.
est quo beata Virgo vsa est, quo occultauit cælestem conceptum. Sub quo pallio latere voluit filius Dei: sub hoc pallio celatum est diabolo mysterium redemptionis nostræ. Infelices & maledictæ sunt illæ quæ potius eligunt esse in confusione diaboli, quam in ordine beatæ Virginis. Confusio diaboli est status meretricum, quæ quandoque peccant cum patre, quandoque cum filio, quandoque cum duobus fratribus vel cognatis, quandoque cum solutis, quandoque cum coniugatis, quandoque cum sacerdotibus, quandoque cum religiosis, quandoque cum leprosis. Infelices etiam sunt adulteræ quæ matrimonio non deferunt, quæ non timent pallium beatæ Virginis inquinare. Septimum est, quod Deus voluit honorare nuptias sua præsentia & matris suæ, & discipulorum suorum. Ioann. 2. Vbi inueniunt concubinarij quod Christus vel beata Virgo in domibus eorum comederit? Diabolus potius in domibus eorum inhabitat, cui de corporibus suis sacrificia faciunt. Sicut enim qui continenter viuunt, corpora sua Deo sacrificant, iuxta illud ad Romanos 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem.* Sic qui luxuriosè viuunt, corpora sua sacrificant diabolo. Quomodo habitaret Deus vbi exercetur opus illud quod plus Deo fœtet & angelis eius, quam aliquod cadauer hominibus fœteat? Octauum est, quod Dominus nuptias voluit honorare. Primo aperto miraculo quod fecit coram discipulis suis. Ipsum verò miraculum quo aqua mutata est in vinum, ostendit cuius virtutis sit matrimonium. Aqua enim vilis est, vinum pretiosum. Sic opus carnale absque matrimonio vile quid est: opus verò matrimoniale pretiosum. Vnde infelices sunt concubinarij qui aquam fœtentem vino pretioso præeligunt, potius volentes exercere opus illud extra matrimonium cum peccato, quam in matrimonio sine peccato. Infelices etiam sunt illi qui vinum bonum & purum habent, & relinquunt illud pro vino prauo quasi felle misto. Hi sunt illi qui proprias vxores habent & alienis adhærent. Nonum est, excellens benedictio quam Ecclesia facit coniugibus iuxta altare ad missam in præsentia Dominici corporis. Qui potius vult esse concubinarius quam legitimus maritus, ipse potius vult habere maledictionem, quam benedictionem. Quamdiu enim est in peccato, maledictus est quidquid agat. In Psal. *Noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.* Concubinarij videntur velle maledictionem, & merito illam habebunt. Dicetur enim eis illud Matthæi 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* His autem qui bene se habent in matrimonio dicetur illud Matth. *Venite benedicti Patris mei &c.* Decimum est, pretiosus fructus qui ex matrimonio sequitur. Generantur enim inde filij huius seculi, qui post per adoptionem fiunt filij Dei. Si quis haberet vineam quæ annuatim ferret mille modios vini, valde amaret eam. Quantum ergo amandum est matrimonium vnde pueri procreantur, cum puer vnus præualeat toti vino quod in mundo est? Ex matrimonio generantur virgines. Vnde virginitas multum amanda est, & matrimonium multum amandum est. Hieronymus: Laudo coniugium, quia virgines generat: lego de spinis rosam, de concha margaritam. Valde infelicies sunt meretrices quæ operi carnali intendunt: & tamen quia exponendo se omnibus se ita inquinant, non sunt dignæ vt Deus det eis fructum prolis. Mira fatuitas, non cessant seminare, licet videant se nullum fructum inde colligere. Meretrices habent officium in mundo ista

Margin notes: Probati exempl. B.V. — 7. præsentia Christi. — 8. miraculis. — 9. Benedictione. — Psal. 108. — 10. Fructu.

Pharisæis interrogantibus Christum an liceret dimittere vxorem suam quacunque ex causa, ipse præmisso testimonio Genes. intulit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Ostendens manifestè matrimonium esse à Deo, & non esse ab homine separandum. Patet ergo quod matrimonium est bonum. Item Luc. 1. dicitur de Zacharia & Elizabeth vxore eius, ambo erant iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini, sine querela, & angelus Gabriel Zachariæ nuntiauit hæc: *Elizabeth vxor tua pariet tibi filium.* Et paulo post: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc, ex vtero matris suæ.* Non est ergo matrimonium malum in quo sancti homines fuerunt, & ex quo fructus tam bonus processit. Et Ioan. 2. Maria interfuit nuptijs, & Iesus & discipuli eius ad eas vocati sunt; & fecit ibi Iesus initium signorum suorum. Non honorasset Christus tot modis nuptias si malæ essent. Item ad Ro. 7. *Mulier viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum altero viro. Si autem fuerit mortuus vir eius liberata est à lege viri, vt non sit adultera si fuerit cum altero viro.* Item 1. ad Cor. 7. *Vxori vir debitum reddat: similiter & vxor viro.* Et in eodem: *Nolite fraudari ad inuicem, nisi fortè ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum.* Et iterum: *His qui in matrimonio iuncti sunt præcipio, non ego sed Dominus, vxorem à viro non discedere.* Et paulo post: *Et vir vxorem non dimittat.* Item in eodem: *Alligatus es vxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit.* Item in eodem: *Qui matrimonio iungit virginem suam & bene facit: & qui non iungit melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit.* Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege viri: *cui vult, nubat, tantum in Domino, ergo etiam secundæ nuptiæ sunt licitæ.* Item ad Ephe. 5. *Viri diligite vxores vestras &c.* In eodem: *Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat.* Et 1. ad Timoth. 2. *Mulier seducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem.* Item 4. *Spiritus manifestè dicit; quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, & prohibentium nubere &c.* Et eiusdem 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse.* Item ad Heb. vlt. *Honorabile coniugium in omnibus*, supple sit: *& thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus*, id est, damnabit. Bernard. Omni immunditiæ habenas laxat, qui nuptias damnat. Idem: Rara est in terris continentia, neque pro tantillo quæstu exinaniuit se Filius Dei, formam serui accipiens. In hac approbatione matrimonij conueniunt nobiscum tam Iudæi quam gentiles. Gentiles enim in veneratione habuerunt coniugium, & filios qui non erant nati de coniugio, illegitimos iudicabant. In hoc autem conueniunt nobiscum sapientissimi, vt Salomon. Prou. 19. *Domus & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino verò propriè vxor prudens.* Seneca etiam vxorem habuit, vt aperte habetur in eius epistolis. Et notandum quod illi qui sunt huius erroris, dicunt mulierem damnari si prægnans decedat vel in partu. Quod manifestè patet esse falsum in Elizabeth. Luc. 1. quæ prægnans erat quum salutauit eam beata Virgo: & tamen repleta est Spiritu sancto, & infans exultauit in vtero eius, quæ si decessisset in partu saluata esset. Partus enim pœnam habet, non culpam.

CAPVT XV.

De commendatione Matrimonij.

Commendatur matrimonium. 1. auctoritate instituentis. 2. Loci.

SEquitur de commendatione matrimonij. Et notandum quod duodecim sunt quibus matrimonium potest commendari fidelibus qui vtrunque testamentum recipiunt. Primum est auctoritas instituentis illud. Cùm alios ordines instituerit aliquis sanctus, vt August. vel Benedictus, ordinem matrimonij instituit ipse Deus qui errare non potest. Vnde si culpabilis est qui ordinem beati Benedicti transgreditur: constat quod valde culpabilis est qui transgreditur ordinem matrimonij à Deo institutum. Secundum est, locus in quo institutum est, scilicet paradisus. Institutum enim est immisso sopore in Adam. Gene. 2. Et raptus est Adam in spiritu, & interfuit curiæ cælesti, & ibi agnouit virtutem matrimonij, & cuius rei esset sacramentum. Et erat Adam tunc corpore in paradiso terrestri, mente vero in paradiso cælesti. Vnde super Gen. dicit Gloss. Augustin. Extasis rectè intelligitur ad hoc immissa, vt mens Adæ parti-

ceps Angelicæ curiæ & intrans in sanctuarium Dei nouissima intelligeret: vnde euigilans prophetico spiritu eructauit: Hoc nunc os ex ossibus meis &cæt. Hæc verba cum Adæ scriptura fuisse dicat, Christus in Euangelio Deum dixisse declarat. Matth. 19. vt intelligamus per illam extasim Adam diuinitus hæc dixisse. Tertium est antiquitas. Non enim de nouo institutus est ordo iste imo antiquitate excedit omnem ordinem in terris institutum. Quartum est, status. Institutum enim est in statu innocentiæ in illo felici tempore in quo homo nondum peccauerat. Quintum est, quod hunc solum ordinem saluauit Deus tempore diluuij. In arca enim tantum saluati sunt Noë & vxor eius, & tres filij eius & vxores eorum. Si qui erant concubinarij, si quæ meretrices, omnes diluuio sunt submersi. Sextum est quod beata Virgo hunc ordinem intrare voluit: licet proposuisset seruare virginitatem: quod non parum facit ad honorem matrimonij: noluit filius carnem ex ea assumere, donec fuit in matrimonio. Matrimonium pallium est quo beata Virgo vsa est, quo occultauit cælestem conceptum. Sub quo pallio latere voluit filius Dei: sub hoc pallio celatum est diabolo mysterium redemptionis nostræ. Infelices & maledictæ sunt illæ quæ potius eligunt esse in confusione diaboli, quam in ordine beatæ Virginis. Confusio diaboli est status meretricum, quæ quandoque peccant cum patre, quandoque cum filio, quandoque cum duobus fratribus vel cognatis, quandoque cum solutis, quandoque cum coniugatis, quandoque cum sacerdotibus, quandoque cum religiosis, quandoque cum leprosis. Infelices etiam sunt adulteræ quæ matrimonio non deferunt, quæ non timent pallium beatæ Virginis inquinare. Septimum est, quod Deus voluit honorare nuptias sua præsentia & matris suæ, & discipulorum suorum. Ioann. 2. Vbi inueniunt concubinarij quod Christus vel beata Virgo in domibus eorum comederit? Diabolus potius in domibus eorum inhabitat, cui de corporibus suis sacrificia faciunt. Sicut enim qui continenter viuunt, corpora sua Deo sacrificant, iuxta illud ad Romanos 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem.* Sic qui luxuriosè viuunt, corpora sua sacrificant diabolo. Quomodo habitaret Deus vbi exercetur opus illud quod plus Deo fœtet & angelis eius, quam aliquod cadauer hominibus fœteat? Octauum est, quod Dominus nuptias voluit honorare. Primo aperto miraculo quod fecit coram discipulis suis. Ipsum verò miraculum quo aqua mutata est in vinum, ostendit cuius virtutis sit matrimonium. Aqua enim vilis est, vinum pretiosum. Sic opus carnale absque matrimonio vile quid est: opus verò matrimoniale pretiosum. Vnde infelices sunt concubinarij qui aquam fœtentem vino pretioso præeligunt, potius volentes exercere opus illud extra matrimonium cum peccato, quam in matrimonio sine peccato. Infelices etiam sunt illi qui vinum bonum & purum habent, & relinquunt illud pro vino prauo quasi felle misto. Hi sunt illi qui proprias vxores habent & alienis adhærent. Nonum est, excellens benedictio quam Ecclesia facit coniugibus iuxta altare ad missam in præsentia Dominici corporis. Qui potius vult esse concubinarius quam legitimus maritus, ipse potius vult habere maledictionem, quam benedictionem. Quamdiu enim est in peccato, maledictus est quidquid agat. In Psal. *Noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.* Concubinarij videntur velle maledictionem, & merito illam habebunt. Dicetur enim eis illud Matthæi 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* His autem qui bene se habent in matrimonio dicetur illud Matth. *Venite benedicti Patris mei &c.* Decimum est, pretiosus fructus qui ex matrimonio sequitur. Generantur enim inde filij huius seculi, qui post per adoptionem fiunt filij Dei. Si quis haberet vineam quæ annuatim ferret mille modios vini, valde amaret eam. Quantum ergo amandum est matrimonium vnde pueri procreantur, cum puer vnus præualeat toti vino quod in mundo est? Ex matrimonio generantur virgines. Vnde virginitas multum amanda est, & matrimonium multum amandum est. Hieronymus: Laudo coniugium, quia virgines generat: lego de spinis rosam, de concha margaritam. Valde infelicies sunt meretrices quæ operi carnali intendunt: & tamen quia exponendo se omnibus seita inquinant, non sunt dignæ vt Deus det eis fructum prolis. Mira fatuitas, non cessant seminare, licet videant se nullum fructum inde colligere. Meretrices habent officium in mundo isto

Marginalia: 3. Antiquitatis. — 4. — 5. Status & ordinis. — 6. Probati exempl. B. V. — 7. præsentia Christi. — 8. miraculis. — 9. Benedictione. — Psal. 108. — 10. Fructu.

iugulandi homines pro denario & denario. Vix inter latrones inuenitur aliquis qui tale officium velit habere. Ipsę adiutrices sunt damnationis humanæ sicut & dæmones. Quid dicent in die iudicij, si quæratur ab eis vbi sunt filij earum? Ipsæ dominabuntur quasi eos occiderint. Exponendo enim se omnibus quasi suffocauerunt eos. Vndecimũ est, quod matrimonium est vnũ de septem sacramentis Ecclesiæ. Si quis in aqua baptismi lutum proijceret, vel alio modo sacramento baptismi contumeliam faceret, non esset parum culpabilis. Sic nec parum culpabilis est, qui adulterando sacramento matrimonij contumeliam facit. Duodecimũ est, virtus magna matrimonij, quæ multis potest ostendi. Primo per hoc quod opus carnale, quod sine eo esset mortale, cum eo est veniale, vel omnino sine peccato. Secundo per hoc quod remedium est contra mala quæ ex meretricio sequuntur concubitu, quæ sunt sterilitas, prolis interfectio, incestus. Tertio per hoc quod adeo efficax est ad concordiam faciendam, quæ adeo placet Deo, sicut discordia multum ei displicet. Tota patria vna vno matrimonio quandoque ad concordiam reducitur. Prouerb. 6. *Sex sunt quæ odit Deus, & septimum detestatur anima eius.* Septimum, quod detestatur est ille qui seminat inter fratres discordias. Quarto per hoc quod descendit in hominem ex ea parte qua diabolus eum fortius impugnat. Iob 40. *Fortitudo eius in lumbis eius*

[...]t vnũ [...]e sacra[...]entis [...]cclesię.

[...]arios [...]abet [...]ffectus.

De modo contrahendi Matrimonium. CAPVT XVI.

NOtandum ergo quod ille qui vult contrahere matrimonium: Primo debet habere intentionem ad Deum: vt scilicet contrahat desiderio generandi filios secundum carnem, qui post fiant filij Dei per adoptionem. In illis enim qui Deum excludunt ab intentione sua, potestatem habet dæmonium. Tob. 6. dixit angelus Tobiæ minori. In eos qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus in quibus non est intellectus, habet super eos dæmonium potestatem. Et in eodem: *Accipies virginem cum timore Domini, & amore filiorum magis quam libidinis ductus.* Item eiusdem 8. dixit Tobias minor: *Nunc Domine tu scis quoniam non luxuriæ causa accipio vxorem meam, sed sola posteritatis dilectione in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum.* Secundo debet eligere vxorem similem sibi, nobilem si nobilis est, ignobilem si est ignobilis. Genes. 2. *Faciamus ei adiutorium simile sibi.* De costa viri formauit Dominus mulierem, ne posset vnus contra alterum gloriari se esse de nobiliori genere. Non formauit Deus mulierem de capite ne crederetur formata ad dominationem. Neque de pede, ne crederetur subijcienda in seruitutem: sed de costa, vt habeatur tanquam socia. Poëta: Si qua voles apte nubere, nube pari. Paritas ista non solum attendenda est quantum ad nobilitatem, sed etiam quantum ad iuuentutem & pulchritudinem. Quando enim iuuenis & pulchra nubit seni & deformi, habet exosum & adultera efficitur. Paritas ista bene in annulo ostenditur: qui si strictior sit, digito non congruit: si latior decidit. Sic se habet inter coniuges si sint dispares: quia vel simul manentes non sunt concordes, vel vnus ab altero discedit. Tertio, vt cum tali contrahat quæ sit de progenie bona. Non debet ducere filiam vsurarij vel raptoris. Hæc enim fuit vna de causis diluuij. Videntes enim filij Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt vxores sibi ex omnibus quas elegerant. Gen. 6. Filij Dei vocantur qui erant de stirpe Seth: filij hominum qui erant de stirpe Cain. Quarto quod persona cum qua contrahit sit bona & prudens, quod est vnum de magnis donis Dei. Prouerb. 19. *Domus & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino vero propriè vxor prudens.* Ecclesiast. 26. *Mulieris bonæ beatus vir.* Et in eodem: *Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum, dabitur viro pro factis bonis.* Et in eodem: *Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata.* 1. Cor. 6. *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem.*

CAPVT XVII.

Quod opus carnale sit illicitum & quod licitum. Et quot & quæ requirantur ab hoc quod opus carnale fiat sine culpa & meritoriè. Et quot sint quæ requirant inseparabilitatem matrimonij.

SEquitur videre de opere carnali, quod sit illicitum & quod licitum. Poterit tamen videri alicui quod op⁹ illud nunquã fiat sine culpa. Primò per hoc quod dicit Au. in lib. de fide ad Pet.

Sine libidine non est parentum concubitus. Secundò per hoc quod dicit gl. Hiero. super illud 1. Pet. 3. *Vt nō impediantur orationes vestræ.* Impediri orationes officio coniugali cōmemorat: quia quotiescunq; vxori debitū reddo orare non possum. Vult enim secundū gl. illam, redditio debiti semper habere culpā, cū semper orationē impediat. Tertiò per hoc quod dicit gl. super illud 1. Cor. 6. *Qui fornicatur, in corpus suum peccat.* Hic propriè seruit anima corpori: sed vbi anima quæ debet dominari corpori, seruit ei, videtur esse peccatū, cùm sit ibi priuatio debiti ordinis. Quarto per hoc quod dicit gl. ibidem: Sic totus homo absorbetur à carne, vt iam dici non possit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici possit caro. Quintò per hoc quod semper in illo opere videtur esse immoderata delectatio. Et dicendum est quòd opus illud exerceri potest sine omni culpa, & etiam meritoriè, in tribus casibus. Primus est, cùm fit causa prolis suscipiendæ & ad cultum Dei educendæ, cum alijs debitis circumstantijs. August. Concubitus necessarius est causa generandi inculpabilis, est solus nuptialis. Iste concubitus solus dicitur esse nuptialis, quia principaliter institutum est matrimonium ad suscipiendum prolem. Et hæc prima institutio & principalis dicitur fuisse facta in officium. Secunda eius institutio fuit in remedium, scilicet ad fornicationem euitandam. Secundus casus est cùm petenti redditur debitum. August. Reddere debitum coniugale, nullius est criminis. In hoc casu iustitia mouet. Tertius casus est, cùm aliquis exigat opus illud vt caueat compari suo ne in peccatū cadat: vt cùm aliquis sciens vxorem suam verecundam & nunquam petituram debitum, & timet de casu eius, debitum exigit. Et in hoc casu pietas mouet. Si verò aliquis exerceat opus illud vt impleat concupiscentiam suam, culpa est ibi quandoque venialis, quandoque mortalis. Venialis, quando concupiscentia ita subiecta est rationi quòd non cognosceret eam nisi esset coniunx sua. Mortalis verò, quando adeo immoderata est concupiscentia quòd cognosceret eam licet non esset sua. Et in hoc casu intelligitur illud verbum quod dicit gloss. super 1. ad Corinth. 7. *Omnis vehemens amator, propriæ vxoris adulter est.* Et ibidem dicit gloss. August. Coniugalis concubitus generandi gratia non habet culpam propter thori fidem venialem. In verbo verò August. in lib. de fide, ad Pet. libido dicitur concupiscentia inordinata quæ pœna est, & non sumitur pro culpa vel veniali vel mortali. Ad aliud dicendum quòd oratio sumitur quandoque pro quolibet bono opere: vnde gloss. super 1. Thessal. vlt. Non desinit orare qui non desinit bene agere. Quandoque pro oratione vocali: quandoque verò pro actu interiori, cum anima in Deum afficitur. Et iste actus excellens animæ impetitur opere carnali. Si enim animæ vires ordinentur, generatiua videtur esse infima: vis verò secundum quam anima afficitur in Deum, summa videtur esse: vnde non est mirum si operationes illarum virium sibi non consocientur. Idem intelligendum est de illuminatione prophetica quæ tunc non habet fieri. Hieron. super Matth. Connubia legitima carent peccato, non tamen tempore illo quo coniugales actus geruntur: præsentia sancti Spiritus dabitur, etsi propheta esse videatur qui officio generationis obsequitur. Glos. verò quæ sunt super illud 1. Corinth. 6. *Qui fornicatur &c.* intelligendæ sunt non de coniugali facto cùm debitis circunstantijs, sed de opere libidinoso vbi ratio vincitur. Ad illud autem quod immoderatione delectationis objicitur, dicendum est, quòd ex quo Adam peccauit, non fuit coniugale opus sine aliqua immoderatione: sed quædam immoderatio est quæ pœna est solum, & prouenit ex inordinatione sæuientis concupiscentiæ. Sed ex quo aliqua prædictarum trium causarum, prius inchoatur opus illud, & non propter delectationem, & delectatio manet infra fines suos, scilicet in vi brutali, nec trahitur ratio vt delectationi consentiat, non est delectatio illa peccatum: Aquæ enim inferiores à superioribus sunt diuisæ firmamento virtutis.

Quot & quæ requirantur ad hoc quòd opus carnale sine culpa sit, & meritorium.

Et notandum quod multa requiruntur ad hoc quod opus carnale sine culpa sit & meritorium. Primum est, vt fiat in eadem specie. Natura enim est vis rebus insita ex similibus procreans similia. Vnde si fiat opus illud in alia specie, est peccatum contra naturam: quod tangitur Exod. 22. *Qui coierit cum iumento morte moriatur.* Et Deut. 27. *Maledictus qui dormierit cum aliquo iumento.* Secundum vt fiat in organo dissimili. Si verò fiat in organo simili, est peccatum contra naturam: quod tangitur Romanor. 1. *Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem*

vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter & masculi relicto naturali vsu fœminæ exarserunt in desiderijs suis, in inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes. Tertium est, vt fiat
3. in organo ad hunc vsum deputato: contra quod est pollutio extraordinaria, quam tangit glos. super prædictum locum. Rom. 1. Qui cum ipsa coniuge alio modo quam licet dormierit, operatur contra naturam. Quartum est, vt non fiat modo bestiali, sed modo quem decet rationalem naturam: modo scilicet idoneo infusioni seminis, quantum ad virum & receptioni seminis, quantum ad fœminam. Contra hoc verò est illud peccatum contra naturam quod enumerat Methodius inter causas diluuij, dicens: Mulieres in vesaniam versæ super gressæ viris abutebantur. Quintum est, vt personæ inter quas hoc opus exercetur non sic se habeant, quod vna sit radix à qua alia processerit, vel processerint ab vna radice è proximo. Hoc enim multum valet ad societatem quæ multum est conseruatiua humani generis. Per hoc enim quod matrimonium contrahitur cum persona non attinente, initur societas inter consanguineos vtriusque personæ coniugum qui sibi non attinebant. Si hoc opus exerceretur cum attinentibus haberent homines suspectam cohabitationem vxorum suarum cum suis propinquissimis, & cum propinquissimis ipsarum: sic in magna parte periret societas humana conseruatiua humani generis. Contra hoc est peccatum incestus peccatum valde detestabile, quod etiam exemplo brutorum animalium nobis dissuadetur. Vnde legitur in lib. de natura animalium, quod camelus cooperto capite matris eius super eam saltauit, & operimento sublato matrem cognoscens, turpitudinis opere quod inceperat intercepto, descendit & ingeniatorem interfecit. Similiter cùm fieret equo & matri eius, cognoscens matrem sibi suppositam, subito fugit. Sextum est, quod personæ inter quas hoc opus exercetur, vnitæ sint inseparabiliter: non enim sufficit consentiant vno consensu sicut fornicatores.

4.

5.

6.

De inseparabilitate Matrimonij.

Hanc inseparabilitatem primò videtur requirere, quia matrimonium sacramentum est significatiuum matrimonij spiritualis, quod est inter Christum & Ecclesiam. Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia.* Vnde cùm illud matrimonium sit inseparabile, & matrimonium carnale inseparabile debet esse. Secundo fructus ad quem est matrimonium, est indiuisibilitas. Destruitur enim proles si diuidatur. 3. Reg. 3. Dixit mulier cuius filius erat viuus, ad regem qui eum iusserat diuidi: *Obsecro Domine mi, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum.* Si quis tamen obijciat quod quando sunt plures filij, potest fructus diuidi. Dicendum est quod nec tunc diuidi potest quin omnes sint filij patris sicut & matris, & omnes teneantur tam patri quàm matri, & tam pater quàm mater omnibus. Tertiò, fidei integritas, sine qua non est secura societas. Si separari deberent, non confideret vnus coniugum de altero: nec vnus fidelis esset alteri quantum ad bonorum communicationem. Prouerb. vlt. legitur de forti muliere: *Confidit in ea cor viri sui.* Quarto, magnitudo amoris qui est inter ipsos: maximus enim videtur esse inter amores qui sunt ratione carnis, cùm etiam amori patris vel matris videatur præualere, secundum illud Matth. 19. *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.* Cum aliqua vnio corporum inseparabilis sit vt mistio aliqua: mentalis vnio videtur debere esse inseparabilis & maximè videtur de illa quæ est maritalis amoris, quæ maxima & familiarissima videtur esse. Præterea si omni tempore diligit qui amicus est, nulla aduersitas separare debet amicitiam coniugum. Quinto societas consanguineorum coniugum ipsis mediantibus contracta, quæ separabitur si matrimonium eorum dissoluatur, sicut mediantibus illis sociati fuerint: quæ societas cùm adeò sit Deo valde grata, ab homine separanda non est. Contra vnitatem inseparabilem, est peccatum fornicationis. Sextum est, vt illud opus exerceatur inter personas quæ sint vnitæ singulariter. Vnica enim vnici debet esse. Ad quod facit magnitudo amoris. Si enim maximus amor carnalis & familiarissimus est inter eos, cum vnicâ debet esse amor ille. Quod enim per superabundantiam dicitur, vni soli conuenit: hæc singularitas vnitatis in annulo ostenditur, qui vnicum digitum capit. Si quis tamen obijciat quia vnus debeat multas habere, vt sic multiplicentur cultores Dei, cùm vnus homo sufficiat multas fœcundare. Respondendum est, quod Deus non attendit tantum

multiplicationem generis humani quantum ad numerum, quantum attendit eius multiplicationem quantum ad meritum, & vt frequentius qui generantur non sunt veri cultores Dei. Eccles. 15. *Non concupiscit Deus multitudinem filiorum infidelium & inutilium.* Lucæ 23. *Venient dies in quibus dicit: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt.* Licet paucissimi essent cultores Dei tempore primorum parentum: tamen noluit Dominus ordinare vt Adam haberet duas vxores simul, vt sic citius multiplicaretur genus humanum. Præterea primus quem genuit Adam malus fuit, scilicet Cain. Vnde patet quod citius genuit imitatorem diaboli quàm cultorem Dei. Præterea animalia magna, vt dicitur in lib. de natura animalium, raro generant. Elephas enim fœmina cessat triennio post partum à coitu, & camela per annum. Paucos etiam generant, quia vnicum fœtum: cùm animalia parui corporis generent multos, vt ibidem legitur. Sic homo maximus dignitate inter animalia, non est mirum si raro & paucos filios generet. Præterea quandoque qui sufficit multas fœcundare, vix sufficit vni & proli eius sine periculo animæ suæ necessaria prouidere. Legitur in lib. de nat. animalium, de aquila, quod valde grauatur in nido, ita quod venari non possit: & ideo non sufficit pascere plus quàm duos pullos: vnde tertium ouum projicit, vel tertium pullum. Si quis verò objiciat quod saltem in principibus qui sufficiunt prouidere tolerabile erit quod vnus habeat plures: Dicendum est quòd frequentius isti minus sufficiunt prouidere vxori & filijs suis sine periculo animarum suarum, quàm alij. Præterea multiplicatio dominorum destructio est terrarum. Multiplicatis hæredibus sequitur diuisio regnorum quam consequitur desolatio eorum. Matth. 12. *Omne regnum in se diuisum, desolabitur.* Multiplicatis principibus multiplicantur mala super terram. 1. Mach. 1. legitur de Alexandro qui diuisit regnum suum pueris nobilibus qui secum erant nutriti à iuuentute. Et subditur: *Obtinuerunt pueri eius regnum vnusquisque in loco suo, & imposuerunt sibi diademata post mortem eius, & filij eorum post eos annis multis, & multiplicata sunt mala super terram.* Quando aliquis princeps habet multas vxores successiuè, vix est pax inter filios qui sunt ex illis vxoribus. Præterea nollet princeps vxorem suam ab alio fœcundari, etiam si ipse non posset eam fœcundare. Vnde nec ipse velle deberet etiam quum vxor sua sterilis est, ex alia fructum habere: hoc enim est de iure naturali, vt non faciat alij quod sibi non vult fieri. Præterea vix perfecta pax seruari posset, si vnus plures haberet. Conquesta est Sara. Genes. 16. quod ancilla sua Agar contemneret eam, cui ipsa virum suum communicauerat. Et Lia dixit Racheli: *Parúmne tibi videtur, quòd præripueris maritum meum mihi?* Genes. 30. Contra hanc singularitatem est peccatum adulterij. Octauum est, vt non moueat ad opus carnale delectatio, sed vel bonum prolis, vel iustitia vel pietas, de quibus prius tactum est. Nonum est, vt opere inchoato ratio non trahitur ad consentiendum delectationi. *Vnusquisque enim tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Iacob. 1. Decimum est vt eligatur tempus in quo licet opus illud exercere, abstinendum enim est ab illo opere tempore menstruorum. Leuit. 16. *Si coierit vir cum muliere tempore sanguinis menstrualis, immundus erit.* Eiusdem 28. *Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedes.* & dicit Augustin. Quòd tunc abstinendum est ab illo opere propter prolis corruptionem. Hieron. dicit, quòd tunc concipiuntur membris damnati, cæci, claudi, leprosi. Item tempore sacro. August. Propter dies processionis & ieiuniorum aliquando non licet conuenire: quia etiam à licitis abstinendum est, vt facilius impetrari possit quod postulatur. Item tempore quo vxor grauida est: vnde elephas prægnantem fœminam non tangit: vt legitur in lib. de natura animalium. Vndecimum est, vt locus sacer caueatur: non enim est exercendum illud opus in loco sacro.

CAPVT XVIII.

De Temperantia delectationum secundum visum, auditum, & olfactum.

Dicto de Temperantia delectationum, quæ sunt secundum gustum & tactum, dicendum est de Temperantia quæ est secundum visum, auditum & olfactum. Et notandum quod quum visus in omnibus animalibus sit supra auditum, & sub visu olfactus, vt legitur in lib. de natura animal. periculosior visus esse videtur nisi refrænetur, quàm auditus, & auditus quam olfactus.

Vnde

Vnde scriptura multum suadet nobis refrænationem visus. Eccles. 9. *Ne respicias mulierem multiuolam.* In eodem: *Virginem ne conspicias.* Item: *Noli circumspicere in vicis ciuitatis.* Et iterum: *Ne circumspicias speciem alienam.* Eiusdem 25. *Ne respicias mulieris speciem.* Et 41. *Ne respicias mulierem alieni viri.* Causas quare visus sit periculosus, require in tract. de Luxuria, cap. de aspectu mulierum. De refrænatione visus & auditus, habetur. Esa. 33. *Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum, iste in excelsis habitabit.* Visus & auditus videntur habere curiositatem quasi insatiabilem. Eccles. 1. *Non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur.* Gregor. Graue curiositatis est vitium, quæ dum cuiuslibet mentem ad inuestigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, vt aliena sciens, se nesciat. Idem: Curiosi animus quanto peritus fuerit alieni meriti, tanto fit ignarus sui. Et notandum quòd auditus à multis est temperandus. Primò à musicis instrumentis. Iob 21. *Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Esa. 5. *Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuijs vestris, & opus Domini non respicitis.* Antigonus Alexandri pædagogus citharam eius fregit, adiecitque dicens: Tuæ ætati iam regnare conuenit, pudeatque in corpore regis voluptatem luxuria dominari. Secundò à lasciuo cantu vel colloquio mulierum. Vnde Eccles. 9. dicitur de saltatrice: *Ne audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius.* Et in eodem dicitur de muliere aliena: *Colloquium illius quasi ignis exardescit.* Tertiò à malis proximi. Eccles. 28. *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam detrahentem.* Quartò à bonis proprijs quæ adulatores solent hominibus ad memoriam reducere. Seneca: Si continens es, adulationes euita: fitque tibi tam triste laudari à turpibus, quàm laudari ob turpia. Idem: Difficillimum opus continentiæ est, assensiones adulatorum repellere, quorum sermones animam quadam voluptate resoluunt. Quintò à suauitate proprij cantus. Gregor. *Dum blanda vox quæritur, sobria vita deseritur.* Olfactus etiam temperandus est, à suauitate odorum: quum scriptum sit Esa. 3. *Erit pro suaui odore fœtor.* Vnde pœna infernalis erit fœtor sulphuris. In Psalm. *Ignis, sulphur, & spiritus procellarum &c.* Esa. 30. *Flatus Domini quasi torrens sulphuris succendens eam.*

Visus periculosus & cur?

Auditus à multis temperandus.

Tertiæ partis principalis de quatuor virtutibus Cardinalibus,

TRACTATVS QVARTVS DE FORTITVDINE.

PARS PRIMA.

Psal. 10.

De ordine dicendorum in hoc tractatu. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Fortitudo.

DIcto de Prudentia & temperantia, dicendum est de Fortitudine. De qua hoc modo dicetur. Primò ponentur diuersæ acceptiones huius nominis fortitudo. Secundò, diuersæ descriptiones fortitudinis. Tertiò, ea quæ pertinent ad eius commendationem. Quartò, dicetur de his quæ iuuant fortitudinem. Quintò, de partibus ipsius. Circa primum, notandum est quòd nomen fortitudinis sumitur quandoque pro fortitudine corporali, qualis fuit fortitudo Samsonis. Hæc fortitudo videtur esse potentia facile agendi, & difficile à cõtrario patiendi. Quandoque verò pro fortitudine animi: & sic sumitur quadrupliciter: Vno modo generaliter, & secundum hoc fortitudo reperiri potest in omni vi, & omnis virtus fortitudinem habet respectu vitij sibi contrarij: vt continentia contra luxuriam. Prouerb. vlt. *Accinxit fortitudine lumbos suos.* Ad fortitudinem istam pertinet in omni opere meritorio facere ne quid minus, sicut ad temperantiam generalem pertinet facere ne quid nimis. Alio modo nomen fortitudinis sumitur large non tamen ita generaliter sicut prius. Et fortitudo hoc modo attenditur circa difficilia in passionibus, siue sint exteriores passiones, siue interiores. Exteriores passiones sunt contumeliæ, dãna rerum, & molestiæ corporis ab alio illatæ. Passiones interiores illæ dicuntur contra quas certamen habet temperantia: vt sapores gustui, & ea quæ appetitui sensibili passiones inferunt. De his passionibus dicit Philosophus, quod difficiles sunt & contemporaneæ vitæ. Sic accipitur fortitudo super illud Prou. vlt. *Mulierem fortem quis inueniet?* Gloss. Mulier fortis, Ecclesia

Nomen fortitudinis, accipitur dupliciter.

clesia quæ pro amore sponsi prospera, & aduersa contemnit. Contemnere prospera, temperantiæ est. Et Tullius in lib. de officijs dicit quod fortis animus & magnus duabus rebus maximè discernitur: quarum vna in rerum externarum despicientia ponitur: altera res est, vt sitita affectus animo vt res gerat magnas & maximè vtiles: sed vehementer arduas & plenas laborum & periculorum. Et August. in libro de libero arbitrio dicit, quod fortitudo est affectio animæ, qua omnia incommoda & damna rerum non in potestate nostra constitutarum contemnimus. Res non in potestate nostra constitutæ sunt quæ nobis inuitis auferri possunt. Tertio modo strictius sumitur pro fortitudine, scilicet quæ attenditur circa ea quæ sunt difficilia in passionibus exterioribus, ita quòd non comprehendit temperantiam. Et sic sumitur ab Augustino in lib. de morib. Ecclesiæ: Amor, inquit, ille de quo loquimur, quem tota sanctitate inflammatum esse oportet in Deum, non appetendis istis tempetans, in amittendis fortis inuenitur. Quartò strictissimè sumitur secundum quod non attenditur circa quodcunque difficile in passionibus exterioribus, sed tantum circa exteriores passiones quæ corpori infliguntur, & non extendit se ad damna rerum. Et sic videtur Aristot. sumere Fortitudinem in Ethicis.

PARS II.

De descriptionibus Fortitudinis.

CIrca secundum notandum est quòd fortitudo sic describitur ab Augustino in libro de moribus Ecclesiæ: Fortitudo est amor, omnia facile tolerans propter illud quod amatur. Sed videtur hæc descriptio nō solum conuenire fortitudini, sed etiam fidei, spei, charitati, & timori. De fide enim legitur 1. Petr. vltim. *Cui resistite fortes in fide.* Gloss. quæ est tanquam murus. De spe Heb. 6. *Fortissimum solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem &c.* Gloss. quod nos faciat in omni aduersitate fortes, volentes adhorani pati, vt in æternum regnemus. De charitate, 1. Corinth. 13. dicitur quod *omnia suffert.* Et Cantic. vltim. *Fortis est vt mors dilectio.* De timore, Iob. 4. *Vbi est timor tuus? vbi formido tua?* Gloss. Has virtutes congruo ordine ponit, sicut in via seculi audacia fortitudinem, timor debilitatem parit: ita in via Dei timor fortitudinem. Ad hoc dicendum est quòd fides, spes, & charitas & timor faciunt aliquem fortem ad aggrediendum terribilia, vel sustinendum difficilia, & aliter fortitudo, quia actus illi propriè sunt à fortitudine originaliter. Et fortitudo facit fortem formaliter ad aggrediendum terribilia & sustinendum difficilia. Prædicta vero fortem faciunt eo modo quo accidit in certamine mundano, quod brauium quod proponitur in medium certantibus, dum videtur ab eis & speratur haberi, & desideratur, motiuum est vt vtilius certent: Sic præmium æternum dum per fidem aspicitur, & per spem speratur, & per charitatem desideratur, hominem excitat vt fortius certet. Timor etiam filialis siue castus cuius causa est amor, dum timet separari à Deo quem amat, ex hoc ipso plus Deo coniungitur, & fortius ei adhæret. Fortitudo sic describitur super illud Matth. 15. *Erant quatuor millia hominum qui manducauerant.* Gloss. Fortitudo est firmitas animi contra molestias seculi. Tullius verò in 1. Rhetoric. sic eam describit: Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio. Idem in 2. Rhetoric. Fortitudo est magnarum rerum appetitio, & humilium contemptio, & cum ratione vtilitatis laborum perpessio. Item fortitudo est rationabilis aggressio terribilium cum constanti eorum perpessione. Macrobius: Fortitudinis est animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia metuere, vel prospera vel aduersa tolerare. Aristotel. Fortitudo est virtus difficillimorum in passionibus operatiua gratia boni. Et loquitur Aristoteles de passionibus siue molestijs exterioribus.

PARS III.

De commendatione Fortitudinis.

NOtandum ergo quod ad commendationem Fortitudinis potest valere. Primo frequens admonitio quam sacra scriptura facit de ipsa. Iosue 1. *Confortare, & esto robustus*: Simile habetur Deuter. 31. & 3. Reg. 2. & Daniel. 10. Item Tob. 4. *Forti animo esto.* Simile eiusdem 7.

Secundo, quod virtus fortitudinis plus videtur habere virtuositatis cæteris virtutibus. Vnde nomen virtutis antiquitus fuit solius fortitudinis, vt ait Tullius. Tertio, quod hæc virtus multum competit statui in quo sumus. Mundus enim iste locus est laboris & certaminis: ideo in vita valde necessaria est nobis fortitudo. Ad Galat. 6. *Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes.* Ecclesiast. 9. *Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos quò tu properas.* Bernard. In mundo isto quasi in stadio certaminis positi sumus. Eccles. 3. *Tempus belli & tempus pacis.* Tempus belli est in præsenti. *Militia est vita hominis super terram.* Iob 7. Vnde illa pars Ecclesiæ quæ in terris est, militans Ecclesia vocatur. Quæ fortitudine debet esse induta in præsenti. Prouerb. vltimo. *Fortitudo & decor indumentum eius.* Esaiæ 52. *Induere fortitudine tua Sion.* Si sine fortitudine sit, necesse habet fugere hostes suos tanquam inermis. Thren. 1. *Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.*

Virtus fortitudinis etiam inseparabilis est. Totus enim mundus non posset vincere vnum hominem in quo esset vera fortitudo animi. Seneca: Facilius est gentem vnam quàm virum vnum vincere. Sine fortitudine animi quasi nihil est fortitudo corporis. Eccles. 9. *Verti me ad aliud, vidiq́; sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum.* Esa. 1. *Erit fortitudo vestra vt fauilla stupæ.* Et eiusdem 30. *Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem.* Virtus fortitudinis Deum lætificat. Neemiæ 8. *Gaudium enim Domini est fortitudo vestra.* De hostibus triumphat. 2. Reg. 22. *Accinxisti me fortitudine ad prælium, incuruasti resistentes mihi subtus me.* Homini bona sua seruat. Luc. 11. *Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt cuncta quæ possidet.* Item hominem ditat. Prouerb. 10. *Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium diuitias parat.* Eiusdem 11. *Robusti habebunt diuitias.* Et 21. *Cogitationes robusti semper in abundantia: omnis autem piger semper in egestate erit.* Item hominem glorificat, sicut ignauia hominem vilificat. Prouerb. 12. *Manus fortium dominabitur: quæ autem remissa est tributis seruiet.* Ipsa etiam regnum cœlorum violenter occupat. Matth. 11. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.*

PARS IV. *De his quæ iuuant Fortitudinem.*

Duodecim fortitudinē iuuant.

1\. QVæ iuuant Fortitudinem, videntur duodecim esse. Primò iuuat eam maiorum exhortatio. Deuteron. 20. *Appropinquante iam prælio stabit sacerdos ante faciem, & sic loquetur ad populum: Audi Israël, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, ne pertimescat cor vestrum &c.* Et 2. Machab. cap. vltim. legitur de Machabæo, quòd armauit socios suos non clypei & hastæ munitione: sed sermonibus optimis & exhortationibus. Et in eodem: *Exhortati itaque*

2\. *Iudæ sermonibus bonis valde, statuerunt dimicare & confligere fortiter.* Secundò, exempla robustorum. Vnde 2. Machab. 6. Hoc modo vita decessit Eleazarus memoriam mortis suæ exem-

3\. plum virtutis & fortitudinis derelinquens. Tertiò, exercitatio. Bern. ad fratres de monte Dei. Rusticus duros habet neruos, fortes lacertos. Exercitatio hoc fecit, sine ea corpore mollescit. Vo-

4\. luntas facit vsum, vsus exercitium, exercitiū vires in omni labore suo ministrat. Quartò, fides, mercedem fortium operum ostendendo. 2. Paralip. 15. *Confortamini, & non dissoluantur manus*

5\. *vestræ. Erit enim merces operi vestro.* Quintò, timor. Prouerb. 14. *In timore Domini fiducia fortitudinis.* Timor illud expellit propter quod vel solum vel maximè timendum est, scilicet peccatum. Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum:* ideo meritò hominem reddit securum. Item timor hominem facit purè operari, quod valet ad fortitudinem. Iob. 16. *Mundis manibus addet fortitudinem:* Præterea timor facit hominem in se deficere, ideo in Deo roborat. Bernardus in sermonib. Vtilis prorsus infirmitas quæ medici manum requirit, & salubriter in se deficit, quam perficit Deus. Idem super Cantic. Optanda infirmitas quæ Christi virtute compensatur. Quis dabit mihi non solùm infirmari, sed etiam penitus destitui & deficere à memetipso,

6\. vt Domini virtutum virtute stabiliar? Sextò, spes. Esa. 30. *In silentio & spe erit fortitudo vestra:* spes fortem efficit, omnipotenti inniti faciendo. Ad Philip. 4. *Omnia possum in eo qui me con-*

7\. *fortat.* Septimò, charitas. Et hoc dupliciter. Vno modo adiutorium proximi habendo. Prou. 18.

Fra-

Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Eccles. 4. *Melius est duos esse simul, quàm vnum. Habent enim emolumentum societatis suæ. Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur.* Et in eodem: *Si quis præualuerit contra vnum, duo resistunt ei.* Secundo modo veritati adhærendo. Gregor. in Moral. Qui veritati inhæret, vanitati nullo modo succumbit: quia dum forti pede cogitationis intus intentionem fixerit, omne quod foras mutabiliter agitur ad arcem mentis minimè pertingit. Octauò, sapientia. Prouerb. 24. *Vir sapiens fortis est & vir doctus robustus &c.* Gregor. in Moral. Valde fortitudo destituitur nisi per consilium fulciatur. Nonò, temperantia quæ in prosperis seruat. Gregor. in Moral. Nulla aduersitas deijcit quem prosperitas nulla corrumpit. Idem: In hac vita qui nulla prospera appetit, nulla aduersa pertimescit. Primum pertinet ad temperantiam, secundum ad fortitudinem. Decimò, disciplina corporis quæ hostem domesticum debilitat. Bernardus: Quid mirum si hoste debilitato, tu fortior efficeris? Vndecimò, eleemosyna. Prouerb. 22. *Victoriam & honorem acquiret qui dat munera.* Eccles. 29. dicitur de eleemosyna: *Super scutum potentis, & super lanceam, aduersus inimicum tuum pugnabit.* Duodecimò, oratio, quæ multum valet ad fortitudinem. *De cælo enim fortitudo est.* 1. Machab. 3. Exod. 17. *Cùm leuaret manus Moyses vincebat Israël.*

8. 9. 10. 11. 12.

PARS V.

De partibus Fortitudinis. Et primò de securitate. De duodecim solatijs contra timorem mortis, de timore inordinato, & securitate commendabili & reprehensibili.

Partes Fortitudinis.

NOtandum ergo quòd Tullius in 1. Rhetor. quatuor partes eius assignat, scilicet magnificentiam, fiduciam, patientiam, perseuerantiam. Macrobius verò septem partes eius tangit. Magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Quidam verò sex tantummodo partes assignant: scilicet magnanimitatem, fiduciam, securitatem, patientiam, constantiam, magnificentiam. Et satis rationabiliter videntur posse poni hæ sex partes fortitudinis. Fortitudo enim debilitatem animi expellit, & magnitudinem animi efficit. Quod debilitatem expellat, patet ex hoc, quòd fortitudo debilitati opponitur. Quòd magnitudinem animi efficiat, patet ex hoc, quòd fortitudo dicitur magnanimitas. Seneca in libro de quatuor virtutibus principalibus. Triplex verò est debilitas animi. Prima est, nimia pusillanimitas à malo futuro, quæ timiditas vocari potest. Quæ dissuadetur, Eccles. 7. *Noli esse pusillanimis in animo tuo.* Et repræhenditur, Matth. 8. *Quid timidi estis modicæ fidei?* Secunda est nimia passibilitas à malo præsenti, quæ est quasi quædam teneritudo vel mollities, cuius signum est facilitas dolendi, quæ infirmitas est in quibusdam qui conqueruntur secum durè agi vel sibi dura verba dici. Tertia est instabilitas, quæ similis est debilitati virgæ subtilis, quæ de facili in omnem partem flectitur. Contra has tres infirmitates, tres sunt partes fortitudinis. Securitas contra timiditatem. Patientia contra teneritudinem. Constantia contra instabilitatem. Fortitudo inquantum animi magnitudinem efficit, tres habet partes. Ipsa enim quantum actus suos habet ad principium, medium, & finem. Quantum ad principium, pertinet ad eam magnanimitas, quæ est rationalis aggressio terribilium: quantum ad medium, fiducia quæ est certa spes perducendi ad finem rem quæ inchoata est: quantum ad finem magnificentia quæ est rerum quæ geruntur felix consummatio.

Debilitas animi triplex.

De Securitate.

Quid sit securitas.

INter has sex partes fortitudinis, primò de securitate prosequemur, quæ est intimiditas mali. Iuxta illud Aristot. in Ethic. Fortis est intimidus mali. Et describitur sic: Securitas est habitus secundum quem imminentes incommoditates & rei inchoatæ affines non formidantur. Et coarctat hæc descriptio securitatem ad intimiditatem quæ est post rei inchoationem. Securitas commendatur nobis in leone. Prouerbior. 28. *Iustus vt leo confidens absque terrore erit.* Eiusdem 30. *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum.* Et notandum quòd secundum Philosophum, quæ congregata sunt in homine secundum rationem, dispersa sunt in brutis secundum naturam: vt castitas in elephante, liberalitas in leone. Vnde dicitur in libr. de natura animalium, quòd vulpes sequuntur leonem, quia est animal communicatiuum prædæ.

Mansuetudo verò in agno: Esa. 53. *Quasi agnus coram tondente se, obmutescet.* Modestia insaniendi in columba. Ierem. 25. *Facta est terra in desolationem à facie columbæ, & à facie iræ furoris Domini.* Gloss. Greg. Quia in Deo nulla furoris inæqualitas reperitur, furorem Domini iram columbæ nominauit. Vt enim vim diuinæ districtionis imperturbabilem demonstraret, & iram dixit & columbæ. Securitas conflictum habet cum timore. Securitatis officium est, contra aspera fortunæ solatium dare. De quibus solatijs ait Seneca libro de remedijs fortuitorum. De cuius verbis pauca ponamus: Morieris, inquit, Et respondet: Hac conditione intraui vt exirem. Morieris. Gentium lex est, quod acceperis reddere. Morieris. Peregrinatio est vita: cum multum ambulaueris, diu redeundum est. Item morieris. Stultum est timere quod vitare non possit. Istud non effugit etiam qui distulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Omnes te antecesserunt, omnes te sequentur. Item peregrè morieris. Ego quod debeo soluere paratus sum: videat fœnerator quo me appellet. Item iuuenis morieris. Optimum est antequam optes mori. Optimum est mori quam iuuat viuere. Iuuenis moriar. Fortassis alicui malo te subdet fortuna: & si nulli, alij, certè saltem senectuti. Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quàm Virgilianum illud: Facilis iactura sepulchri? Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis sepulti: si sentio, omnis sepultura tormentum est. Quid interest, ignis an fera me consumant, an tempus? omnium vltima sepultura, non defunctorum cura, sed viuorum inuenta est sepultura, vt corpora & visu fœda & odore amouerentur. Idem in lib. de naturalibus quæstionib. Nihil refert quàm minax mors veniat: quod à nobis petit, minimum est. Et hoc senectus à nobis ablatura est: hoc auriculæ dolor, hoc humoris corrupti abundantia. Pusilla res est hominis vita, sed ingens res est contemptus vitæ. Hanc qui contempserit, securus videbit maria perturbari. Illa inferorum regna retegantur, stabit super illam voraginem intrepidus, & fortasse quò debebit cadere, prosiliet. Quid ad me quàm magna sint quibus pereo, ipsum perire non magnum est: si volumus tranquille degere, anima in expedito est habenda, siue illam insidiæ, siue morbi petant. Idem in eodem: Nihil interest vtrum me lapis vnus elidat, an toto monte præmar. Item egregiè Vagellius: Si cadendum, inquit mihi est, cælo me cecidisse velim.

De duodecim solatijs contra timorem mortis.

Contra timorem mortis possunt valere duodecim solatia quæ ex scripturis diuersis colligun-
1. tur. Primum est, quòd ipsa mors hostem nostrum familiarem occidit, scilicet corpus, ad
Galat. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Sapiens: Nulla pestis
2. efficacior est ad nocendum, quam familiaris inimicus. Secundum est, quòd ostium nobis efficit
in carcere immundo in quo capti detinemur, in corpore scilicet. In Psalm. secundum aliam literam: *Educ de carcere animam meam.* Sed sunt quidam adeò assueti miseriæ huius carceris, vt
nihil timeant tantum in hoc carcere, quàm ostium vel exitum. Seræ & repagula ab incarceratis
3. odio solent haberi, & non liber exitus. Tertium est, quod nos expedit ab onere cophini immun-
4. ditia pleni. Sapient. 9. *Corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Quartum est, quòd nos expedit vel finem imponit peregrinationi laboriosæ & amaritudinibus plenæ. Gregor. Quid est
vita mortalis, nisi via? & quale sit, fratres mei, perpendite in via lassari, & viam nolle finiri. Idem: vita præsens laboribus plena est: cum luctu agitur, & tamen cum lachrymis dimittitur.
5. Eccles. 20. *Melior est mors, quàm vita amara.* Quintum est, quòd lentum equum omni genere
vitiorum vitiosum nobis occidendo, dextrarium optimum nobis restitui facit. Equus vitiosus,
corpus est. Ab hoc equo expediri desiderabat Paulus, ad Rom. 7. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Tribus de causis timet miles equum suum amittere: vel quia non
est securus de emenda, vel quia capi timet equo amisso, vel propter equi bonitatem. Nulla verò
harum trium causarum est in casu proposito. Securus enim est de emenda seruus Dei. Ambr.
Mori non timeo, quia bonum Dominum habeo. Et Mach. 7. Dixit vnus de septem fratribus:
De cælo, inquit, ista possideo, sed propter legem Dei ista despicio, quia me ea recepturum spero. Nō timet
etiam seruus Dei capi equo amisso: tunc enim de manibus hostium liberatus est. In Psal. Laqueus
contritus est, & nos liberati sumus. Equus iste etiam adeò vitiosus est, vt optandum sit seruo
6. Christi ab eo expediri. Sextum est, præsentis vitæ periculum. Mors portus est periculosæ nauigatio-

Propter quæ timeat miles perdi equum a

gationis in mari huius mundi, iuxta verbum Ber. periculum probat trāseuntium raritas, & pere-
untium multitudo. In mari Massiliæ de quatuor nauibus nō perit vna: in mari huius mundi, de
quatuor nauibus vix euadit vna. Septimum est mortis necessitas. Sen. Nullus est perniciosior 7.
hostis, quam quem audacem angustiæ faciunt. Paria conantur magnus animus ac perditus.
Cogitemus non quantum prope mortem perducti sumus, omnes reseruamur ad mortem: nec
de re, sed die quæritur. Nonne contemneres eum qui inter morituros constitutus, beneficij lo-
co peteret vltimus ceruicem amputari. Idem facimus, magni æstimamus tardius mori. Idem
in lib. de naturalibus quæstionibus: Nullum magis solatium mortis, quam ipsa mortalitas.
Octauum est, moriendi continuitas. Seneca: Quid times quod quotidie experiris. Idem quo-
tidie morimur, tota die aliqua pars vitæ demitur, & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. 8.
Nonum est mortis propinquitas. Chrysost. Signati post modicum morituri sumus. Quare an-
te modicum in causa Dei cum gloria non morimur, vt fiat voluptarium quod futurum est ne- 9.
cessarium? Senec. Nemo tam inimicus est, qui malit semper pendere, quàm semel cadere. Idem:
Erras si in nauigatione sola putas minimum esse qua morte vita diuiditur. In omni loco æquè
tenue internallum est. Non vbique se mors tam prope ostendit, vbique tam prope est. Deci- 10.
mum, est mors Christi. Hebræor. 12. *Curramus ad propositum certamen, aspicientes in auctorem
fidei & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem.* Augustin. Magna conso-
latio est membris ex capite, quod Christus qui est sapientia Dei patris, gaudium mundi fugit, &
ad mortem voluntariè venit, certissimum argumentum est quod mors seruis Dei timenda non
sit. Vndecimum est, amantissimi & sapientissimi patris potestas. Hoc solatium exhibuit Do- 11.
minus discipulis suis, dicens eis post suam resurrectionem: *Data est mihi omnis potestas in cælo &
in terra.* Matth. vlt. Magna consolatio est filijs Dei, quod persecutionis virga est in manu pa-
tris eorum. Patris, inquam, misericordiarum, cuius sapientiam nihil latere potest, cuius poten-
tiam nihil potest superare. Vnde verisimile est quod persecutor non affliget filios eius, nisi quan-
tum pater videbit eis expedire. Esa. 10. *Virga furoris mei Assur.* Matth. 10. *Nonne duo passeres
asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro.* Duodecimum est, sequens 12.
immortalitas. Tullius: Non est lugenda mors quam immortalitas consequitur. Eccl. 9. *Me-
lior est dies mortis, die natiuitatis.* Duabus de causis melior est seruis. *Dei dies mortis, die natiuita- Cur
tis.* Vna est, quia mors est egressus à miseria, natiuitas vero ingressus est ad miseriam: melior est dies
egressus à miseria quam ingressus ad miseriam. Sapiens: Mors bona si non est finis tamen illa mortis
malorum est. Sen. Mors malorum omnium remedium est. Secunda est, quia mors est porta melior
gloriæ seruis Dei. Ipsa est inchoatio beatæ vitæ: vnde est nobilior mors quam sit natiuitas se- die na-
cundum corpus. Vnde transitus sanctorum, natale eorum vocatur ab Ecclesia. In Psalm. *Pre- tiuita-
tiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Vere pretiosa, quia est regni æterni pretium. Se- tis.
quitur de quibusdam alijs solatijs quæ tangit Seneca in libro de remedijs fortuitorum. Exula- Psalm.
bis. Et respondet: Patria est vbicunque bene es. Illud autem per quod bene es, in homine,
non in loco est. Si sapiens est, peregrinatur: si stultus, exulat. Dolor imminet. Si exiguus est,
feramus: leuis est patientia. Si grauis est, feramus: non leuis est gloria. Dura res est dolor, immo
tu mollis. Non sum potens, gaude: iniuriam facere non poteris. Pecuniam perdidi, fortasse il-
la te perdidisset. O te felicem, si cum illa auaritiam perdidisti. Sed si manet illa apud te, es ta-
men vtcunque felicior, quod tanto malo materia subducta est. Pecuniam perdidisti & illa quam
multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Exonerauit te fortuna, si intelligis, & tutiore
posuit loco. Damnum putas, remedium est. Pecuniam perdidisti: nempe quam vt tu haberes
alius ante perdiderat. Oculos perdidi: quam multis cupiditatibus via incisa est. Oculi inci-
tamenta sunt vitiorum, duces scelerum. Amisi liberos: Stultus es qui fles mortem mortalium.
Periere perituri. Habebant illi cuius essent magis quam tui. Educandos tibi fortuna manda-
uerat: recepit illos, non abstulit. Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, sed quod eua-
seris. Nudus exij. Sed existi. Omnia perdidi: sed cum omnibus perire potuisti. In latrones
incidi: noli conqueri quod incideris, gaude quod effugeris. Amicum perdidi, alium quære, &
ibi eum quæras vbi inuenias. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia: quære
in

in laboribus. Ad mensam res ista non quæritur. Perdidi amicum, fortem animum habe: si vnum, erubesce: si vnicum, quid tu in tanta tempestate ad vnam anchoram stabas? Bonam vxorem amisi. Inuenies, si nihil quæris nisi bonam vxorem. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Vxor aduentitium bonum est. Non est inter illa quæ semel vnicuique contingunt. Multos tibi numerare possum, quibus bonam vxorem lugentibus contigit melior. Contra aspera huius mundi abundantius consolatur scriptura, & specialiter doctrina Saluatoris, qui ad consolandum miseros in mundum istum venit. Esa. 61. *Ad annuntiandum mansuetis misit &c. vt consolaret omnes lugentes*. De consolationibus habes Matth. 5. & 10. & Luc. 6.

De Timore inordinato.

SEcuritas timorem inordinatum expellit. Contra quem dicit Seneca in epistolis: Nos ad præsentia non aptamur: sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia maximum bonũ conditionis humanæ in malum versa est. Feræ pericula quæ vident fugiunt, quum effugere securum sit nos, & venturo torquemur & præterito. Multa bona nostra vitio nostro nobis nocent. Timoris tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat: nemo tantum præsentibus miser est. Idem; Plura sunt quæ nos terrent, quam quæ premunt: & sæpius opinione, quam re laboramus. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus, quum illa quæ velut imminentia expauisti, fortassis nunquam ventura sunt. Quædam magis torquent quam debeant: quædam torquent, cùm omnino non debeant: quædam ante torquent quam debeant. Idem: Respice an certa argumenta sint futuri mali: plerunque suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ conficere bellum solet, fama. Non coarguimus illa quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga, quemadmodum illi quos puluis motus fuga pecorum fugauit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo vana magis conturbant: vera enim modum habent. Quam multa expectata nunquam comparuerunt, etiam si futurum est: quid iuuat dolori suo occurrere? satis cito dolebis quum venerit, interim tibi meliora promitte. Idem: Spe metum tempera: alius dicat, fortasse non veniet: tu dic, quid si veniet? videbimus vtrum veniat: fortasse pro me venit, & mors ista vitam honestabit. Contra timorem inordinatum multum valet sapientia. *Attingit enim à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter*. Sapient. 8. Econtrario est de stultitia. Seneca: Stultitia nihil pacatum habet, ad omnia pauet, & ipsis terretur auxilijs.

De securitate commendabili & reprehensibili.

ET notandum quod est securitas commendabilis, & est securitas reprehensibilis. De commendabili dicitur Prouerb. 15. *Secura mens quasi iuge conuiuium*. Greg. in Moral. Quasi continuatio refectionis, est tranquillitas securitatis. Idem: Iustis initium retributionis est ipsa plerumque in obitu securitas mentis. Idem: Quisquis ad vitæ præcepta se dirigit, priusquam vitæ æternæ præmia percipiat, hic iam initia securitatis in perpetuum securitatis degustat. Securitas ista videtur esse sequela virtutum. Greg. in Moral. Dum virtutes menti lætitiam pariunt, quandam etiam securitatem gignunt. Ad securitatem primò valet puritas conscientiæ. Conscientia pura merito secura est, quum à peccato purgata sit, propter quod solum vel maxime timendum est. Ber. O vita secura, vbi pura conscientia in qua in via secura, vbi absque formidine mors expectatur, immo exoptatur cum dulcedine, & excipitur cum deuotione. Secundò diuturnitas pœnitentiæ. Greg. In pœnitente cum longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta: quædam iam de præsumptione veniæ securitas nascitur. Tertio contemptus boni transitorij. Greg. in Moral. Mira securitas cordis, aliena non quærere. August. in lib. de libero arbitrio: Nemo securus est in his bonis quæ potest inuitus amittere: virtutem autem & sapientiam nemo amittit inuitus. Qui bona transitoria contemnit, mala pœnæ transitoriæ non metuit. Seneca: Desines timere si sperare desieris. Quarto integer amor interni & æterni boni. Vnde super illud Prouerb. 28. *Iustus autem quasi leo confidens absque terrore erit*. dicit gloss. Iusti securitas leoni comparatur: quia quum quaslibet aduersitates insurgere conspicit, ad mentis

Quid securitatẽ animi foueat.

sua

suæ confidentiam redit, & scit quod vincit, quia illum diligit quem nemo inuitus amittit. Securitas reprehensibilis est securitas temeraria: vt est securitas eorum qui ita sunt securi in mari huius mundi, quasi iam essent in portu, & ita sunt securi dum adhuc bellum durat, quasi iam triumphassent. 3. Reg. 20. *Ne glorietur accinctus æquè vt discinctus.* Bernardus in sermonibus: Nusquam est securitas, fratres, neque in cælo, neque in paradiso, multo minus in mundo. In cælo cecidit angelus sub præsentia deitatis. Adam in paradiso de loco voluptatis. Iudas in mundo de schola Saluatoris. August. in lib. Confess. Nemo securus debet esse in vita ista quæ tota tentatio nominatur. Hierony. in epist. Nulla securitas est vicino serpente dormire. Qui habent hanc securitatem, facile à diabolo vincuntur. Hieronymus in epist. Timor virtutum custos est, securitas ad lapsum facilis. Iudic. 18. *Nullus erit labor, intrabimus ad securos.* Hieron. Noli nimis esse securus: nimia securitas mentis tempestas est. Greg. in Moral. Sæpe quem certamen suæ tentationis superare non valuit, sua securitas deterius strauit: vnde se pertimescit quandoque cedere, inde accipit fortiter stare. Idem: Sancti viri sic de spe sunt certi, vt tamen semper sint de tentatione suspecti. Quę securitas vbi etiā excellentia sunt dona Dei, vt est diuina reuelatio, possunt esse homini occasio ruinæ. 2. ad Cor. 12. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi &c.* Gl. August. Quomodo securus agnus egreditur, vbi aries sic periclitari metuit? Greg. In paradisum duceris, & ab angelo sathanæ tentaris. Item securitas reprehensibilis, est securitas cum negligentia. Greg. in hom. Plerique pigri remanent ad exercenda bona præcipua: quia valde sibi securi sunt quod nulla commiserint mala grauiora. Idem in Moral. Dum mens secura redditur, in torporem laxatur. Idem: Mater negligentiæ solet esse securitas. Item reprehensibilis est securitas incauta. Gregorius in Moralib. Multis sæpe graue periculum, incauta securitas fuit, econtrario. Prouerb. 11. *Qui cauet laqueos, securus erit.* Gregorius in Moral. Sæpe mens dum in se virtutis suæ securitate resoluitur, insidiante aduersario inopinatæ culpæ telo perforatur, & inde à Deo in æternum longe fit, vnde ei ad tempus sine cautelæ custodia propinquauit. Item securitas reprehensibilis est eorum qui pericula futura non præuident. De securitate talium. Iob. 21. *Domus eorum securæ sunt & pacatæ &c. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* De improuisione talium, Prouerb. 28. *Viri mali non cogitant iudicium de securitate malorum.* Ecclesiast. 8. *Quia non profertur citò contra malos sententia, filij hominum absque timore vllo perpetrant mala.* In eodem: *Sunt impij qui ita securi sunt quasi iustorum facta habeant.* Securitatem cum improuidentia habebat, cui dictum est, *Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te.* Luc. 12. Item illi de quibus eiusdem 17. Edebant, & bibebant, vxores ducebant & dabantur ad nuptias vsque in diem qua intrauit Noë in arcam: & venit diluuium, & perdidit omnes. Et in eodem similiter factum est in diebus Loth: *edebant, &c. Et pluit ignem sulphur de cælo, & omnes perdidit.* Talis etiam securitas fuit Ierosolymitis, quibus Dominus ait Luc. 19. *Et quidem in hac die quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis &c.* Et 1. ad Thessalo. 5. *Cum dixerint pax & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus.*

Quæ securitas reprehensibilis.

De Patientia. PARS VI. *sex habet capitula.*

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum de Patientia, de descriptionibus Patientiæ & merito, ac distinctione nominis eius.

SEquitur de Patientia, de qua hoc modo dicetur: Primo ponentur descriptiones eius. Secundo, ea quæ pertinent ad eius commendationem. Tertio, agetur de his quæ iuuant patientiam. Quarto, ponentur eius diuisiones. Circa primum notandum quod patientia est æquanimis malorum illatorum tolerantia. Et potest sumi hæc descriptio à verbis Gregorij super illud Lucæ 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Gregorius: Vera patientia est, aliena mala æquanimiter perpeti, & contra eum qui irrogat mala, nullo animi dolo-

Quid sit patientia.

dolore moueri. Et super illud Iob 4. Vbi fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum? dicit Gl. In fortitudine proficit qui mala aliena immotus tolerat. Describitur etiam sic: Patientia est virtus contumeliarum, & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portans. Vel sic: Patientia est omnium passionum molestatum aliunde illatarum victoriosa perpessio. Item sic describitur à Tullio in 1. Rhetoric. Patientia est honestatis aut vtilitatis causa, rerum arduarum & terribilium voluntaria ac diuturna perpessio. Honestatis causa est perpessio: vt cùm quis pro fide Christi potius eligit mori, quam negando eam saluare vitam suam. Vtilitatis verò causa: vt cum quis pro salute regis mori eligit. Voluntaria verò ideo dicitur: quia qui omnino inuitus patitur, non habet laudem vel meritum. Ideo dicitur 1. Pet. 4. *Nemo vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.* Si autem vt nõ Christianus erubescat, diuturna dicitur: quia ad verũ patientem pertinet vt patiendo perseueret. Si quis obijciat quod passio exterius illata non videtur voluntaria esse, & ideo nec meritoria: Dicendum est, quod quædam sunt passiones intrinsecus natæ: tamen per apprehensionem extrinseci boni vel mali mouentis: vt gaudium, spes, timor, dolor. Et hæ passiones possunt esse à voluntate eius qui patitur, tanquam à causa efficiente vel non resistente, quæ indubitanter possunt esse meritoriæ. August. 14. libro de Ciuit. Dei. Cupiditas, lætitia, metus, tristitia, voluntates sunt. Recta voluntas bonus est amor, & peruersa malus est amor. Amor fugiens quod ei aduersatur, timor est: idque si acciderit sentiens, tristitia est: animi dolor qui tristitia nominatur, dissensio est. Quædam verò passiones sunt extrinsecus illatæ: vt molestia corporis, vel contumelia sibi. Et passiones non sunt voluntariæ à voluntate eius qui patitur tanquam à causa efficiente. Tamen possunt quodammodo dici voluntariæ voluntate consentiente & non contradicente. Voluntas verò sustinendi seu recipiendi eas, secundum quosdam, meritoria est etiam aureæ & aureolæ, si tamen sit coniuncta passioni: aliter verò non est meritoria aureolæ. Secundum alios passio quæ quodammodo est voluntaria, est meritoria, prout meritorium dicitur quod de debito fit magis debitum. Dicitur enim mereri secundum alios multipliciter. Vno modo est impetrare aliquid de congruo: sic boni merentur alijs gratiam. Alio modo de indebito facere debitum: & mereri hoc modo pertinet ad gratiam mediante actu liberi arbitrij. Tertio modo, mereri est de debito facere magis debitum: sic meretur quis actu exteriori, vel passione meretur aureolam, inquantum ex charitate eam suscipit, & non ipsa voluntate suscipiendi. Plus enim dicit susceptio voluntaria, quam voluntas suscipiendi. Ponit enim actualem passionem, & voluntatem circa ipsam susceptionẽ: tamen fortisã nõ exigitur quod tunc sit actu voluntas, sed sufficit quod voluntas illa fuerit ex qua hæc susceptio est voluntaria, dummodo patiens maneat in charitate. Et notandum quod patientia quandoque largè sumitur, quandoq; strictè. Patientia largè est circa omne difficile & circa omnem tentationem. Iacobi 1. *Beatus vir qui suffert tentationem.* Strictè verò est circa passiones extrinsecus illatas: actus verò patientiæ est recipere passionem: ita quod animus nec succumbat, neque vindictam inferenti appetat.

Passiones duplices.

CAPVT II. *De commendatione Patientiæ.*

AD commendationem Patientiæ. Primò facit frequens admonitio, quam facit Sacra scriptura ad patientiam. Ephes. 4. *Obsecro vos in Domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & patientia.* 1. Thessalonic. 4. *Patientes estote ad omnes* 1. Timot. 6. *Homo Dei sectare patientiam.* Hebr. 12. *Per patientiam curramus ad propositum nobis.* Iacobi 5. *Patientes estote fratres vsque in aduentum Domini.* Secundò, quia patientia valde gloriose triumphat. Ad gloriam triumphi eius facit quod ipsa sine ictu vel repercussione vincit. Non leuaret vnam festucam ad hostes feriendos: sed tela eorum retundit, & in corde hostium mittit. In Psal. *Gladius eorum intret in corda ipsorum.* Persecutoris gladius in cor eius intrat, quia animam eius occidit. Patientia vincit homo persecutores, & dæmones, & seipsum. De persecutoribus patet in beato Vincentio, qui vicit Datianum. Vnde dixit ei: Videbis me plus posse dum torqueor, quam possis ipse qui torques. De dæmonibus verò, idem patere potest quos patientia martyrum eiecit de dominio huius mundi. Legitur de quodam sene monacho eremita, quod cùm

Psal. 36.

qui-

quidam homo malo spiritu arreptus eum fortiter in maxilla percussisset, & senex mox alteram præbuisset, diabolus statim recessit. Similiter legitur de filia cuiusdam primarij dæmonium habente, quòd cùm quidam discipulus senum venisset ad domum in qua ipsa erat, puella à dæmonio vexata, dedit alapam ei: ille autem præbuit ei mox & aliam. Dæmon autem coactus clamauit, quòd violenta mandata Dei expellerent eum inde. & statim curata est puella. Patientia vincit seipsum, quod genus vincendi est rarisimum est etiam nobilissimũ. Sen. in lib. de Naturali. quæstio. Innumerabiles sunt qui populos qui vrbes habuerunt in potestate, paucissimi qui se. Ad gloriam huius triumphi. Primo facit quod hostis familiarissimus eo vincitur. Nulla verò pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus. Secundo, quod patiens hostem superat, qui iam est secum in arce. Difficilius verò est hosti resistere cum intrauit castrum vel arcem, quam si sit extra. Vnde super illud Prou. 16. *Melior est vir patiens viro forti &c.* dicit gloss. Minor est victoria vrbes expugnare, quia extra sunt quæ vincuntur. Tertio, quia qui fortior est in fortiori, fortior est in minus forti: & cùm aliquis multas vrbes expugnauit, si postea seipsum superauerit, nobilior erit triumphus vltimus præcedentibus, quo victor vrbium seipsum deuincit. Ad gloriam huius triumphi etiam facit, quod cùm in alijs triumphis pugnet homo totus contra hostem, hic non pugnat nisi quasi dimidius. Patientia Sancti vicerunt regna. Patientia hominem reddit inuincibilem. Vnde super illud Iob 4. *Vbi est fortitudo tua &c.* Qui se vincit, contra omnia fortis est. Vnus homo verè patiens à toto mundo vinci non posset. Seneca: Facilius est gentem vnam, quam vnum hominem vincere. Idem loquens de quodam qui vicit ignem, & duos reges patientia sua: Ego non dubito quin magis laudem trunca illa manus manci meruerit, quam cuiuslibet fortissimi, quam saluam fecit hostium flammarumque contemptor, & manum suam in hostili foculo distillantem spectauit, donec iussum est vt inuito ignis eriperetur, hoc tanto magis puto quanto rarius est hostem amissa manu vicisse, quam armata. Fecit bellum inermis & mancus, & illa manus trunca duos reges vicit. Poeta: *Maxima virtutum patientia pugnat inermis, Armatosq; solet vincere sæpe viros.* Legitur quod Socrates positus in carcere, cum essent qui permitterent eum fugere, noluit exire: sed remansit vt duarum rerum grauissimarum hominibus metum auferret, mortis scilicet & carceris. Sancti maximè videntur gloriari in his quæ sunt patientiæ. Galat. vltimo. *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini.* 2. Corinth. 12. *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis &c.* Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus.* Tribus de causis electi gloriantur in tribulationibus. Primò, quia viros strenuos magis decet tribulatio quam prosperitas. Sicut militi gloriosius est esse in exercitu, quam in balneo. Boëtius: Vir sapiens molestè ferre non debet quoties in certamen fortè adducitur. Sic virum fortem non decet indignari quoties bellicus increpuit tumultus. Senec. in epist. Quid enim malit, quisquis vir est, somnum suum classico quam symphonia rumpi? Secundò, quia in hoc assimilantur Christo, cui assimilari magnæ gloriæ est. Eccles. 18. *Magna gloria est sequi Dominum.* Bernard. super Cant. Quanta gloria est sponsæ assimilari sponso? nihil gloriosius reputat quam Christi portare opprobrium. Idem: Grata ignominia crucis, sed ei qui crucifixo ingratus non est. Gloriosum est militi deferre arma regis: sic gloriosum est Christiano deferre stigmata Christi. Galat. 6. *Nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Iesu Christi in corpore meo porto.* August. Stigmata appellauit, quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Stigma enim dicitur punctum, vel nota aliquo ferro facta. Tertio, quia tribulatio ostendit eos esse amicos Dei. Apocalyp. 3. Ego quos amo, corrigo, & castigo. Tertiò magnum dominium patientiæ. Patienti seruiunt persecutores. Prouerb. 12. *Qui stultus est seruiet sapienti.* Nullus adeo seruiuit beato Vincentio vtiliter, vt Datianus, fabricando ei coronam regni æterni. Et in Psalm. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Fabricauerunt, inquam, coronam æternam. Patientiæ seruiunt æstus & hyems, & omnia aduersa mundi. Sterilitas agrorum implet eius horrea, sterilitas vinearum cellaria. Fures & raptores & alia hominibus noxia seruiunt ei. Ignis domos aliorum exurens ædificat patientiæ domum in cælis. Ad eam pertinet illud Psal. *Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.* Ipsa confringit potentias, arcum, scutum, gladium & bellum. Omnia enim ista in obsequium eius conueniunt. Ipsa mors seruit ei, tene-

Cur electi gloriantur in tribulationib.

Persecutores serui sunt patientis.

Psal. 128.

Psal. 26.

tenebrosum carcerem corporis constringendo. Mors clauis regia est, quam Deus exhibet ad liberandum amicos suos à carcere corporis. Ipsa porta est per quam amici Dei effugiunt è manibus persecutorum ad Dei misericordiam. Prouerb. 14. *Sperat iustus in morte sua.* Patientia dominatur homo sibiipsi. Luc. 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Hoc dominium attenditur in hoc quod ipsa cohibet hominem interiorem ab illicito appetitu vindictę. Cohibet similiter exteriorem. Linguam enim cohibet à contumelia, manum à violentia. Vnde sicut dicitur de garrulo quod non potest tenere linguam suam, de homine verò modesto in verbis, contrarium dicitur: Sic patiens potens est seipsum cohibere & interius & exterius ab his quę pertinent ad vindictam. Et quantum ad hoc dicitur patiens animam suam possidere. In homine impatiente dominatur ira vel furor, & eum possidet. Quarto, quod hominem ditat. Patiens

[margin: itat hominem.]

sapienter agit ad hoc vt debita sua soluat. Ipse sapienter acquirit, sapienter custodit, & multiplicat: sapienter debita soluit, nihil de suo in solutione expendendo, sed faciendo vt hostes sui ea soluant, dum iniurias ab eis illatas patienter sustinet, quę sunt velut aurum & argentum & lapides pretiosi, quibus à debitis suis absoluitur. Iob 37. *Ab aquilone aurum veniet.* Ipse de his quæ nullius valoris videntur esse, debita sua soluit: vt sunt mala pœnæ, mors scilicet, infirmitas,

[margin: Psal. 115.]

& similia. Mors enim ei pretiosa est. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* August. in libro de Ciuit. Dei: Quid pretiosius quam mors per quam fit vt omnia delicta dimittantur, & merita cumulatius augeantur? Patiens de hoc quod necesse habebat expendere, à debitis suis se absoluit, & insuper regnum cælorum emit: vt patet in martyribus, quorum mors, per quam necessario transituri erant, ab omni pœna eos absoluit, & regnum cælorum eis acquirit. Patiens sapienter acquirit: quia sine suo labore, labore scilicet persecutoris, qui materiam coronæ perpetuæ ei ministrat. Et in hoc est melior vir patiens viro forti. Prouerb. 16. Fortis enim multo labore diuitias spirituales acquirit, vigilando, ieiunando, peregrinando. Patiens etiam conseruando sapienter agit. Si enim persecutor in aliquo temporali damnificat hominem patientem, ipse quæ sibi remanent, maximè spiritualia, diligenter custodit. Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri. Econtrario impatiens si ei auferatur aliquid terrenum, ipse proijcit spiritualia bona. Prouerb. 19. *Qui patiens est, non sustinebit damnum.* Eccles. 2. *Væ his qui perdiderunt sustinentiam.* Patiens etiam multiplicando sapienter agit: Ipse enim mala in bona conuertit. Ipse de malis commodum suum facit. Ipse non experitur quidquam mali. Eccles. 8. *Qui custodit præceptum non experietur quidquam mali.* Esaiæ 3. *Dicite iusto, quoniam bene.* Patienti in omnibus aduersis bene accidit, quia iuxta verbum Gregor. nulla nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas. Patientia ariditate paupertatis vberius fructificat. Ipsa ad modum vrsi verberibus impinguatur, & vt Salamandra, de igne tribulationis viuit. Et ad modum asini pungiciuis pascitur, & vt struthio ferrum & alia dura comedit. Quia gaudet patientia duris. Ipsa ad modum piscis marini aquis tribulationum nutritur. Et lapides in panes conuertuntur, quibus enim impatientes lapidantur, patientes pascuntur & ædificantur. Patientia donum à Deo datum est vt alat suos in fame. Fames enim est eorum refectio. Patientia est desertum & hortus voluptatis. Patientia est velut aurum quod igne tribulationis depuratur. Homo impatiens est vt palea quæ ibi exuritur. August. in lib. de Ciuit. Dei: sicut aurum sub vno igne rutilat, palea fumat, & vbi paleæ comminuuntur, frumenta purgantur: Ita vna eademque vis irruens, bonos probat, purificat, malos damnat, vastat, exterminat. Vnde in eadem afflictione mali Deum detestantur & blasphemant, boni Deum precando laudant. Quinto, quod iram Dei &

[margin: irā Dei mitigat. Psal. 115.]

proximi mitigat. Prou. 25. *Patientia lenitur princeps.* Ber. Vapulem sanè vt malè operans, si mihi flagella in merita computentur: forsitan miserebitur flagellato, qui in me non inuenit meritum quod remuneret. Prouerb. 15. *Vir iracundus prouocat rixas, qui patiens est, mitigat suscitatas.* Sextò, quod Christo vicem reddit. 1. Pet. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius.* In Psalm. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi.* Vult Christus vt aliqua patiamur pro eo sicut ipse passus est pro nobis. Vnde cùm comedisset de pisce asso, dedit reliquias discipulis suis. Lucæ vltimo. Piscis assus est Christus passus. Voluit Christus communicare discipulos passioni suæ. ad Colossens. 1. *Adimpleo ea*

quæ desunt passionum Christi in carne mea. Septimo, quod hominem quasi martyrem facit. Gregor. Sine ferro vel flammis martyres esse possumus, si patientiam in animo veraciter conseruamus. Octauò, quod mira facit. Gregor. Ego virtutem patientiæ signis & miraculis maiorem puto. Si patientiam habens aliquid mortiferum biberit, non ei nocebit. Sermo venenatus quem audit, in medicinam ei vertitur. Patienti nox aduersitatis vt dies illuminabitur: ita enim clare videt in nocte aduersitatis, sicut in die prosperitatis, vel etiam clarius. Et implet Dominus illam promissionem. Esaiæ 42. *Cùm transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te: cùm ambulaueris in igne, non combureris, homo patiens est vt rubus ardens absque læsione.* Exod. 3. Homo patiens est vt pueri quos Deus in igne Babyloniceæ fornacis illæsos seruauit. Daniel. 3. Ita accidit homini patienti, sicut accidit beato Tiburtio, qui cum nudis plantis incederet super carbones ardentes, videbatur ei quod super roseos flores incederet. Prouerb. 6. *Nunquid potest homo ambulare super prunas, vt non comburentur plantæ eius?* homo patiens hoc potest. Nono, quod patientia multum ad sapientiam facit. Prouerb. 14. *Qui patiens est, multa gubernatur sapientia.* Homo impatiens non solùm est stultus, sed quasi insanus, quia ira furor breuis est. Prou. 19. *Doctrina viri per patientiam noscitur.* Gregor. Tanto quis ostenditur minus doctus, quanto minus patiens conuincitur: quum Dominus qui sapientissimus est, sit patientissimus, in fine mundi iniurias suas vindicaturus est. Qui magis patiens est, magis sapiens est, & magis Deo assimilatur. Prouerb. 14. *Impatiens operabitur stultitiam.* In eodem: *Qui impatiens est, exaltat stultitiam suam.* Decimo, quod patientia statui huius exilij multum congruit. Apocal. 13. *Hæc est patientia & fides sanctorum.* ad Hebr. 10. *Patientia vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes reportetis promissionem.* Ministri Dei qui sunt de Ecclesia militanti multum indigent patientia, sicut illi qui sunt in bello multum indigent scuto vel alijs armis. 2. ad Corinth. 6. *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia.* Et inter ea quæ charitatis sunt, primò ponit Apostolus patientiam. 1. ad Corinth. 13. *Charitas*, inquit, *patiens est, benigna est.* Qui in hac vita est absque patientia, est quasi homo sine cappa in tempore pluuiali, & sicut homo inermis in medio hostium suorum. Vndecimo, quod patientia vestis purpurea est, valde decens in electis Dei. Coloss. 3. *Induite vos sicut electi Dei viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam.* Patientia vltima ponitur quasi ordinans & protegens ceteras virtutes. Prouerb. vltimo legitur de hac purpura, *Byssus & purpura indumentum eius.* Duodecimo, quod ipsa animam perficit. Vnde super illud Iob 4. *Perfectio viarum tuarum*, dicit Gloss. De patientia perfectio nascitur. Iacob. 1. *Patientia opus perfectum habet.* Habent ceteræ virtutes opus perfectum quantum ad sufficientiam: sed patientia quantum ad excellentiam. Patientia vitam feliciter consummat. Ipsa enim efficit ne vir iustus in tormentis deficiat. Tertiodecimo, quod ipsa est radix ceterarum virtutum. Vnde dicit Gloss. super illud Luc. 21. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Patientia est radix & custos omnium virtutum, quia sicut radix portat plantam cum ramis suis & fructu, ita patientia portat omnia onera quæ sibi imponuntur. Decimoquarto, quod ipsa rosa est quantum ad redolentiam & ruborem martyrij. Patientes enim dicere possunt illud: *Propter te mortificamur tota die.* Martyrium patientiæ quandoque durat quadraginta annis, quum martyrium beati Laurentij paruo tempore finitum sit. De redolentia dicit Gregor. in Morali. Sicut aromata odorem suum quum incenduntur expendunt: ita viri sancti omne quod de virtutibus redolet in tribulationibus innotescunt. August. in libro de Ciuit. Dei: Non qualia, sed qualis quisque patiatur, interest. Nam pari motu exagitatum vel exhalatum, horribiliter, tenuiter, & suauiter fragrat vnguentum. Decimoquinto, quod valde efficax est ad acquirendum cælum. Hieronym. Non nisi per patientiam impletur quod dicitur: *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Matth. 11. Vnde quum in alijs beatitudinibus fiat promissio de futuro, patientibus dicitur regnum cælorum esse de præsenti. Matth. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Decimosexto, quod animi magnitudinem ostendit. Sen. Magni animi est, iniurias in summa patientia pati.

Patien patien do fit Marty

CAPVT III.

De his quæ iuuant Patientiam, de Tribulatione, & multiplici eius vtilitate.

TRia verò videntur multum iuuare patientiam, scilicet scriptura sacra, oratio, sancta meditatio, Scriptura sacra. Vnde in Psalm. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.* Mensam inquam, scripturæ: Prouerb. 30. *Omnis sermo Dei clypeus ignitus est sperantibus in se.* Oratio multum iuuat eam, cum patientia vel eius profectus donum Dei sit. Vnde in Psal. *Ab ipso patientia mea.* Et iterum. *Tu es patientia mea.* Item oratio gratiam impetrat, qua tribulatio refrigeratur. Ecclesiastic. 18. *Nonne ardorem refrigerabit vos?* Hieronym. 17. Dicitur de ligno plantato iuxta aquas, quod non timebit cùm venerit æstus. Ideo Dominus Matth. 26. Appropinquante tribulatione passionis, discipulos monet ad orandum: *Vigilate*, inquit, *& orate ne intretis in tentationem.* Et Luc. 21. prædicta tribulatione ante iudicium ventura monuit eos ad orandum: *Vigilate*, inquit, *omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere quæ ventura sunt.* Esaiæ 19. *Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem.* In Psal. *In tribulatione inuocasti me, & liberaui te.* Iac. vltim. *Tristatur aliquis vestrum, oret.* Meditatio etiam iuuat patientiam. Præuenit enim tribulationem, & ad eam præparat maximè meditatio de his quæ fidei sunt. Vnde fides & patientia sociantur, ad Heb. 6. *Imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promissiones.* Et Apoc. 13. *Hic est patientia & fides sanctorum.* De præparatione ista, tangitur Ecclesiast. 2. *Præpara animam tuam ad tentationem.* Psalm. *Ego autem in flagella paratus sum.* Meditatio verò præparans ad tribulationem, diuidi potest in quinque species. Quarum prima versatur circa exempla. Secunda, circa ea quæ fecimus. Tertia, circa ea quæ meruimus. Quarta, circa persecutores. Quinta circa tribulationes. Prima subdiuiditur in tres species. Quarum prima est circa malos qui tot & tanta patiuntur, vt peccata sua perficiant, qui quotidianis cruciatibus cruciatum merentur æternum. Ecclesiastic. 21. *Via peccantium complantata lapidibus, & in fine illius inferi, & tenebræ, & pœnæ.* Sapient. 5. *Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis. Ambulauimus vias difficiles*, dicunt mali. Libenter sustinere debent boni pro vita beata, quæ sustinent mali pro morte æterna. Secunda est circa alios qui pro minimis, bonis scilicet transitorijs tot & tanta sustinent. Iac. 5. *Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum: patientes estote & vos &c.* Tertia circa bonos. Tob. 2. Hanc tentationem permisit Deus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob. Et post: *Non est contristatus contra Deum, quod plaga cæcitatis euenerit ei.* Iac. 5. *Exemplum accipite fratres exitus mali & longanimitatis, laboris, & patientiæ Prophetarum: qui locuti sunt in nomine Domini.* Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis. Hieron. Quis sanctorum sine patientia coronatus est? à cunabulis Ecclesiæ non defuit iniquitas premens, & iustitia patiens. Gre. Facta præcedentium patrum consideremus, & non erunt grauia quæ toleramus. Inter exempla verò sanctorum præcipuum est exemplum Christi, ad Hebr. 12. *Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes.* Exemplum Christi est quasi scutum quoddam cordium nostrorum. Thre. 3. *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.* 1. Pet. 4. *Christo in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini.* Bernard. super Cant: Vtrunq; es mihi Domine Iesu, & speculum patiendi, & præmium patientis, vtrunque fortiter prouocat ac vehementer accendit. Idem super illud Cant. 1. *Fasciculus myrrhæ &c.* Habete illum semper: non retro in humeris, sed ante præ oculis, ne portantes & non odorantes, & onines premat & odor non erigat. Videntes angustias Domini leuius vestras portabitis. Gre. Si ipse hinc sine flagello non exijt qui sine peccato venit: quomodo flagellis digni non erunt qui huc cum peccato venerunt? Passio Christi lignum est aquas tribulationum dulcorans, signata ligno illo quod à Domino ostensum est Moysi vnde aquæ dulcoratæ sunt. Exod. 15. Gregor. Si passio Domini ad memoriam reuocetur, nihil adeo durum quod non æquo animo toleretur. Elephantis ostendebatur sanguis vuæ & mori, ad acuendum eos in prælium. 1. Machab. 6. Et Dominus ostendit manus & latus discipulis in tribulatione positis. Lucæ vltim. Et aspectus

Psal. 22. Psal. 70. Ps. 61 80. Psal. 37.

Meditatio præparans ad tribulationẽ quintupliciter diuiditur.

ser-

serpentis ænei sanabat à morsibus ignitorum serpentum. Numer. 21. Aspectus enim Christi in cruce iram & impatientiam sanat. Ad secundam speciem meditationis quæ versatur circa ea quæ fecimus, pertinent verba Sacræ scripturæ, quæ sequuntur. Genes. 42. *Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum*. Michææ 5. *Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei*. Poëta: *Leuiter ex merito quicquid patiare ferendum est*. Gregor. in Moralib. Tunc illata conuitia bene toleramus quum in secreto mentis ad male perpetrata recurrimus. Idem: Tanto quis patientius ferrum medici tolerat, quanto putridum esse conspicit quod secat. Idem: Per hoc quod culpæ pondus cognoscitur, afflictionis pœna alleuiatur. Idem: Patienter iniuriam illatam tolerat, qui piè meminit quod fortasse adhuc habeat in quo debeat ipse tolerari. Idem: Considerata infirmitas propria mala, nobis excusat aliena. Idem in Pastoralib. Si quis sua incommoda quæ portantur, considerat, ea quæ ab altero sustinet leuius portat. Ad tertiam quæ est circa ea quæ meruimus, pertinet illud Gregor. Leue quidem videtur quod iniuria percutimur, dum in actione nostra conspicimus quod peius est quod meremur. Habac. 3. *Ingrediatur putredo ossibus meis, & subter me scateat vt requiescam in die tribulationis.*

In quarta meditatione attendendus est status persecutoris, qui est quasi insanus vel freneticus in seipsum manum inijciens, in cor suum primo gladium mittens. Fratri vel filio insano vel frenetico debetur compassio, non odium vel indignatio. Hanc meditationem inuenit Gloss. Bedæ super illud Lucæ 6. *Benedicite maledicentibus vobis &c.* Medicus animarum quos ad curandos proximos instruit, omnia quæ ad salutem proximorum valere possunt, tolerare præcipit, vt tanquam à filijs ægrotantibus vel freneticis, si salus illorum id exigat multa patiatur, donec infirmitas transeat. Item attendendum est quod persecutor virga est patris misericordiarum: illis qui patientes sunt est aurea: impatientes verò habebunt ferream, qua tanquam vas figuli confringet eos. Virga ista in signum clementiæ extenditur in filios Dei: vnde non est odienda, sed potius amplectenda. Esther 5. *Osculata est Esther virgam auream quam ostendit ei Assuerus.* Qui virgam patienter sustinent, tormentum malitiæ euadent. Sapient. 3. *Et non tanget illos tormentum malitiæ siue mortis*. Item attendendum est in hac meditatione, quod licet persecutor in præsenti filios Dei pungat, tamen in futuro eis mellificat. In Psalm. *Circumdederunt me sicut apes &c.* Apes etsi inferant compunctionis dolorem, amantur tamen, quia ministrant mellis dulcedinem. Similiter amandi sunt persecutores & toleranda est punctura ad tempus propter iucunditatem quæ ex ea sequitur. Eccles. 1. *Vsque ad tempus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis*. Gregor. Si illic dulcia appetimus, necesse est vt prius hic amara toleremus.

Persecutor est quasi virga Dei.

De tribulationibus.

SEquitur de quinta meditatione quæ circa tribulationes versatur. In qua primo attendendum est, à quo sit tribulatio. A Deo enim est. Eccles. 21. *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt*. Et ita cum ipsa sit à summo bono, indubitanter ipsa bona est & amanda. Ipsa est munus datum à Deo qui amantissimus est: Vnde chara habenda est. Solent homines chara habere quæ dantur eis ab amicissimis suis, licet sint parui valoris. Ioan. 18. dicit Dominus Petro: *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum?* Tribulatio potio est data à sapientissimo & fidelissimo medico. Vnde non est timendum in ea de excessu. Quomodo enim excederet qui sapientissimus est & fidelissimus? 1. ad Corinth. 10. *Fidelis enim Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis*. In Psalmis: *Congregans sicut in vtre aquas maris*. Mensurat enim amaritudines tribulationis. Exod. 15. *Stetit vnda fluens*. Iob. 38. *Circumdedi mare terminis meis, & posui vectem & ostia, dixi: Hucusque venies, & non procedes amplius?* Secundo attendendum est quod non solum tribulatio est à summe bono, sed etiam in summe bono fuit: ex quo manifestum est ipsam bonam esse. In eo enim nihil potuit esse nisi bonum. Augustinus: Omnia terrena bona contempsit homo Christus, vt contemnenda monstraret: & omnia terrena mala sustinuit, quæ sustinenda præcipiebat, vt nec in illis quæreretur felicitas, nec in istis timeretur infelicitas. Idem: Vnicus ille de Patris substantia natus, æqualis Patri, in forma Dei, Verbum per quod facta sunt omnia, non habebat vbi flagellaretur: ad hoc autem carne indutus est, vt sine flagello non esset. Qui flagellat vnicum sine peccato, relinquet adoptatum

qui est cum peccato? Tertio attendendum est quod tribulatio ad summum bonum ducit, & ideo indubitanter est bona. Gregor. Mala quæ nos hic premunt, ad Deum ire compellunt. Act. 14. *Per multas tribulationes oportet intrare in regnum cælorum.* Et notandum quod quum tribulatio bona sit, licet amara, ipsa tamẽ non est proijcienda, vt faciunt quidam, similes illi qui ascendens in arborem nucis, inueniens amaritudinem in cortice fructus, eum proijcit, & ideo non gustat de dulcedine nuclei. Sic aliqui infelices, tribulationem proijciunt, quum eius amaritudinem sentiunt. Sapient. 3. *Sapientiam & disciplinam qui abijcit, infelix est.* Prouerb. 3. *Tene disciplinam & ne dimittas eam.* Potius condienda est tribulatio quasi quadruplici sale. Primo, consideratione æternorum suppliciorum, quæ est pungitiua: generat enim timorem. *Dedit Dominus metuentibus se, significationem vt fugiant à facie arcus.* Arcus inquam, diuini iudicij. Hæc significatio est tribulatio: quia homines futura mala non timent, ideo Dominus adhibet præsentia mala, propter quæ, velint nolint, dolent, vt dolor præsentium introducat timorem futurorum. In Psalm. *Apprehendite disciplinam.* Gloss. etiam si fugiat. Disciplina præsentis tribulationis tabula est, apprehendentes eam à naufragio liberans: sed in futuro tribulatio apprehendet & submerget illos qui eam nunc fugiunt. Iob. 27. *Apprehendet eum quasi aqua inopia.* *Virga Moysi proiecta versa est in colubrum.* Exod. 4. Sic tribulatio proiecta in mortem &c. Qui increpationes odit, morietur. Virga non occidit. Prouerb. 23. *Si percusseris eum virga, non morietur.* Sed coluber occidit. Ideo rectè in virga intelligitur pœna transitoria: in colubro vero æterna. Secundo consideratione æterni præmij. Hæc est quasi aromatica. Gregor. Consideratio præmij minuit vim flagelli. Tertio est, consideratione passionis Christi. Aug. Magna consolatio membris ex capite. 2. ad Timoth. 2. *Si compatimur, & conregnabimus.* Bernardus: Nunquid Christus socium tribulationis à communione sua patietur arceri? Sibi confidens in cruce latro, eadem die cum eo fuit in paradiso.

Tribulatio, condienda tripli ci consideratione. *Psal. 2.*

De multiplici Tribulationis vtilitate.

QVarta est multiplex vtilitas tribulationis. Et primo ponamus septem vtiles effectus tribulationis, secundum septem proprietates ignis. Tribulatio enim per ignem in scriptura sacra consueuit significari. Psalm. *Igne me examinasti.* Notandum ergo quod tribulatio ad modum ignis illuminat. Thren. 3. *Ego vir videns paupertatem meam, in virga indignationis eius.* Gregorius: Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Danielis 4. *Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Altissimus in regno hominum.* Et subditur: *Post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos ad cælum leuaui, & sensus meus redditus est mihi.* Hæc illuminatio figurata est in illuminatione Tobiæ, qui felle posito super oculos eius visum recepit. Tobiæ 11. In amaritudine fellis, intellige amaritudinem tribulationis. Tribulatio fugat stultitiam ab homine, & veram sapientiam introducit. Prouerb. 22. *Stultitia colligata est in corde pueri, sed virga disciplinæ fugabit eam.* Iob 27. *Sapientia non inuenitur in terra suauiter viuentium.* Interlin. Nam si verè saperent, in hoc exilio potius lugerent. Gloss. Qui vsque adhuc vitæ voluptatibus pascitur, ab æternæ sapientiæ intellectu separatur. Aurum verò terræ Heuilath optimum est: quod interpretatur, dolens. Genes. 2. Eccles. 24. *Qui emittit disciplinam sicut lucem.* Esa. 28. *Tantum sola vexatio dabit intellectum auditui.* Thren. 1. *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me.* Ierem. 6. Secundum translationem LXX. per omnem dolorem & flagellum erudieris Hierusalem. Prouerb. 29. *Virga atque correptio tribuit sapientiam.* Eccles. 22. *Flagella & doctrina omni tempore sapientia*, id est, causa sapientiæ. Efficacior verò ad erudiendum videtur esse aliquando disciplina verberum, quàm disciplina verborum. Vbi enim non potest disciplina verborum, additur disciplina verberum. Item Eccles. 22. *Pungens oculum deducit lacrymas, & qui pungit cor, profert sensum.* Secundo emollit vt ignis ceram, vel omnino liquefacit vt ignis metalla dura. Iob. 23. *Deus molliuit cor meum.* Psalm. *Liquefacta est terra sicut cera.* Cera igne modico emollitur, & veterem imaginem deponit, & nouam recepit: sic corda non indurata modica tribulatione emolliuntur, & vetustatem vitiorum deponunt, & nouitatem virtutum assumunt: corda verò dura non liquescunt ad ignem tribulationis, nisi sit tribulatio magna,

Effectus vtiles tribulationis secundũ effectus ignis. *Psal. 16.*

Psal. 57.

ista, mortem inferens vel comminans. Tunc vetustas vitiorum deponitur, & corda parata sunt fluere in omnem modulum & formam recte viuendi, omnino parata stare sacerdotis mandato. Tunc fit ibi felix commutatio dexteræ excelsi: vas enim ignominiæ commutatur in vas gloriæ, & serui diaboli efficiuntur filij Dei. Prouerb. 12. *Verte impios, & non erunt.* Iob 28. *Auro locus est in quo conflatur.* Hic locus est ignis tribulationis. Tertio, tribulatio hominem roborat: sicut ignis roborat laterem, quem tamen videtur comburere, ad Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur*: Tribulatio roborat indurando sanctos, vt dentes leonis infernalis, qui sunt hæretici, malorum suggestores, detractores & persecutores nihil possint in eos dentibus diaboli, dicitur Esaiæ 3. *Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?* Patientia martyrum multos dentes extraxit de ore diaboli, quia visa patientia sanctorum multi ad Christum conuersi sunt.

Quarto, tribulatio destruit, & quasi adnihilat vincula amoris, quibus aliquis ligatus est mundo. Vnde Daniel. 3. *Tres pueri qui ligati missi sunt in fornacem, inuenti sunt soluti.* Vnde accidit in homine, qui tribulationem patitur, sicut accidit quum Christianus populus obsideret quoddam castrum quod tenebant Saraceni. Opposuerunt enim Saraceni quendam Christianum nobilem captum machinæ, sperantes quod in eam partem iacere nollent lapides. Illo autem clamante, vt propter eum non desisterent ab impugnatione, cœperunt Christiani lapides iacere, & primo lapidis ictu ruptus est funis, quo ille ligatus pendebat. Vnde ille cadens in fossatum abstractus est à Christianis, & sic liberatus est, qui verè potuit Domino dicere, *Dirupisti Domine vincula mea.* Catena illa quæ nos ligatos tenet, est amor viuendi: iuxta verbum Senecæ: Aliquando vero vno ictu tribulationis tædet aliquem viuere, & mortem desiderat cadens in profundum humilitatis. Ecclesi. 41. *O mors bonum est iudicium tuum, homini indigenti.* Sicut adhæret cibus vasi in quo decoquitur nisi moueatur, & amittit saporem debitum & colorem: sic cor hominis adhæret huic mundo per amorem, nisi tribulationem patiatur, secundum illud Psalm. *Conglutinatus est in terra venter noster.* Nec est modica vtilitas separatio ab amore mundi, quum totum & solum malum hominis sit amor mundi. Iuxta verbum August. Gregor. Ipse mundus dum tot amaritudinibus cruciat, dum calamitates ingeminat, quid aliud nisi vt non ametur clamat? Nisi tribulationes essent, homines Deum obliuiscerentur, bonis temporalibus contenti. Greg. Electis suis Deus iter asperum facit, ne dum delectantur in via, obliuiscantur eorum quæ sunt in patria. Baruch 4. *Delicati mei ambulauerunt vias asperas.* Tribulatio est velut absynthium, quo hi qui sunt paruuli spiritualiter, à temporali consolatione separantur, sicut pueri aliqua amaritudine à lacte separari solent.

Psal 115.

Psal. 42.

Quinto tribulatio hominem probat. Ecclesi. 27. *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.* Eiusdem 2. *In igne probatur aurum & argentum & homines receptibiles in camino humiliationis.* Iob 23. *Probabit me quasi aurum quod per ignem transiet.* Tob. 12. *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret.* In Psalm. *Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti &c.* Greg. Nemo vires suas in pace cognoscit. Si bella desunt, virtutum experimenta non prodeunt. Idem: Improuidus miles est qui se fortem in pace gloriatur: nemo quippe quantum profecit, nisi inter aduersa, cognoscit. ad Rom. 5. *Patientia probationem operatur.* Genes. 27. *Accede fili mi vt tangam te, & probem vtrum sis filius meus, an non.* Sexto purgat. Ioan. 16. *Omnem palmitem qui fert fructum, purgabit filios Leui.* Greg. Quod flagellum grano, quod lima ferro, quod fornax auro, hoc tribulatio viro iusto. Sed de quibusdam potest dici illud Ierem. 6. *Frustra conflauit conflator. Malitia enim eorum non sunt consumpta.* Argentum reprobum vocat eos, quia Deus proiecit eos. Maledictum ferrum quod ex lima contrahit rubiginem. Non aurum, sed paleam se ostendit, qui in igne tribulationis non purgatur, sed per impatientiam crematur. Matth. 3. *Paleas comburet igni inextinguibili.* Septimò tribulatio ad modum ignis desiccat ab aquis deliciarum, & sic conseruat. Gregor. in Pastoral. Cor Salomonis idcirco funditus sapientiam deseruit, quoniam ipsum nulla disciplina exterius custodiuit. Tribulatio est vt myrrha à putrefactione custodiens. Hæc Paulum custodiuit ne superbiret. 2. Corin. 12. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Sathanæ*

Psal 16.

qui me colaphizet. Tribulatio viris Israëlitis murus est à dextris & à sinistris. Exod. 14. *Erat aqua filijs Israël quasi murus ad dextram & ad leuam.* Tribulatio sepit viam inferni, ne electi per eam incedant. Oseæ 2. *Sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria.* Tribulatio hominem seruat à furibus infernalibus. In hominibus voluptati deditis vitia abundant. Esaiæ 26. *Iustitiam non fecimus in terra nostra: ideo non ceciderunt habitatores terræ*: id est, peccata. ad Rom. 7. *Scio quòd habitat in carne mea peccatum.* Adam in delicijs quasi in aqua dulci computruit. In tribulatione verò quasi in aqua salsa seruatur homo à putrefactione. Gregor. Liber homo per cibum sibi mortem intulit, & reductus ad veniam sub disciplina melius viuit. Idem: Quo nos Deus durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. Idem: Electum suum diuina gratia tunc magis erudiendo custodit, quum quasi percutiendo deserit. Sic facit Deus Ecclesiæ sicut Alexandrum fecisse legitur, qui cinxit quoddam nemus igne propter serpentes. Sic Christus igne tribulationis Ecclesiam cingit, propter serpentes infernales. Præter effectus prædictos habet tribulatio multos alios effectus. Primus est quòd sanat. Ipsa est medicina sanans eos qui sponte eam recipiunt: eos verò qui eam recipere nolunt, inquinat: effunditur enim super eos. Dauid: *Calicem salutaris accipiam.* Idem: *Effunde iram tuam super eos qui te non nouerunt.* Eccles. 28. *Altissimus de terra creauit medicinam, & vir sapiens non abhorrebit eam.* Inuoluenda est hæc medicina quasi sub quadam nebula præsentis vtilitatis, ne homo abhorreat eam: vel admiscendum est ei sacharum æternæ dulcedinis. ad Hebr. 12. *Omnis disciplina in præsenti non videtur esse gaudij, sed mœroris*: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Tribulatio est velut cauterium factum in membro minus nobili ad sanandum membrum magis nobile: molestia corporis infirmitatem sanat mentis. Eccles. 10. Curatio cessare faciet peccata maxima. Prouerb. 13. Legatus fidelis sanitas. Fideliter agit tribulatio cum eo cui Dominus mittit eam: operatur enim ad eius vtilitatem, non ad voluntatem. Eccles. 31. *Infirmitas grauis sobriam reddit animam.* Prouerb. 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oscula.* Cautiora videntur esse vulnera, quum tamen potius sint remedia. Sic tribulatio videtur esse aduersitas, quum potius sit remedium à Deo datum. Eccles. 7. *Melior est ira risu.* Ira, inquam, aduersitatis, risu prosperitatis. Dicit Gregorius de beato Benedicto, qui propter tentationem carnis proiecit se in spinis, quòd vulnere corporis sanauit vulnus mentis. Idem: Quis nesciat quòd multò melius est ardere flammis febrium, quàm igne vitiorum? & tamen cùm febre corripimur, quia vitiorum æstu qui occupari nos poterat considerare negligimus, de percussione murmuramus. Idem: Durum non æstimes esse quod pateris, dum æternis cruciatibus ab interna passione liberaris. Idem: Diuina dispensatione agitur, vt prolixiora vitia prolixior ægritudo exurat: item tribulatio hominem incitat vt Deum requirat. Esaiæ 26. *Domine in angustia requisierunt te.* In Psalm. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Idem: *Quum occideret eos, quærebant eum.* Oseæ 6. *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* In Psalm. *Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.* Exod. 12. Vrgebant Ægyptij Israëlitas exire de Ægypto. Et filius prodigus fame vrgente quum rediit ad patrem suum. Luc. 15. Item accelerare facit. In Psalm. *Multiplicata sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.* Ad Hebr. 4. *Festinemus ingredi in illam requiem.* Saltem deberet qui à Deo flagellatur, intelligere quòd iumentum percussum videtur agnoscere, scilicet quòd percutiatur, qui erat extra viam vt redeat ad viam, vel quia nimis lentè incedebat: vt gressum acceleret. Sic qui flagellatur à Deo si extra viam erat per mortale peccatum, debet redire ad viam deserendo peccatum: si in via erat, sed lentè incedebat pauca bona agendo, accelerare debet gressum plura bona agendo. Item tribulatio consolationem meretur. Esaiæ 61. *Vt ponerent consolationem lugentibus Sion.* In Psalm. *Secundum multitudinem dolorum meorum &c.* Idem: *Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Deuteron. 8. *Afflixi te penuria, & dedi tibi manna.* Item tribulatio virtutes iuuat. Hieron. Adiutrix virtutum est tribulatio. Ipsa valet ad timorem, dum pœnas futuras facit intelligi. Gregor. Si Deus tam asperè percutit vbi parcit, quàm aspere percutiet vbi non parcet? Idem: Districtus iudex, quàta illic districtione feriet quos reprobat, si hic cruciat quos amat. Luc. 23. *Si in viridi hoc faciunt, in arido quid fiet?* Ierem 25. *Quum noluerint accipere*

Vtiles alij Tribulationis effectus.

Psal. 78.

Psal. 82.

Psal. 31.

Psal. 15.

Psal. 93.

... de manu tua vt bibant, dices ad eos: Bibentes bibetis &c. quia ecce, in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos quasi innocentes, & immunes eritis? non eritis immunes. 1. Pet. 4. *Tempus est vt incipit iudicium à domo Dei.* Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt euangelio? Item valet ad spem, ad Rom. 15. *Vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Merito spem habet de regno æterno, qui monetam habet qua ipsum emitur. Moneta ista ab electis non reprobanda, est tribulatio. Iob 5. *Increpationem Domini ne reprobes.* Item valet ad charitatem, dum facit intelligi quod pro nobis filius Dei fecerit quum pro nobis morti se exposuit. Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet &c.* Item valet ad humilitatem. Iob 6. *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.* Item valet ad pietatem. Homo enim in delicijs nutritus, nescit alijs compati. Ierem. 44. *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua.* Et subditur: *Non est transfusus de vase in vas.* De vase inquam iustitiæ, in vas misericordiæ. Filius Dei compassionem didicit patiendo. Hebr. 4. *Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia.* Item tribulatio signum est diuini amoris. Apoc. 3. *Quos amo, arguo & castigo.* Æmulare ergo, & age pœnitentiam. Prouerb. 13. *Qui parcit virgæ odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit.* Eccl. 30. *Qui diligit filium suum assiduat ei flagella, vt lætetur in nouissimo suo.* ad Heb. 12. *Quem diligit Deus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit.* In eodem: *Quis filius quem non corripiat pater?* Et iterum: *Si extra disciplinam estis cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & non filij estis.* Augu. Si exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorum. Idem: Noli esse iniquo sensu & puerili, vt dicas, plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quicquid vult, quam me: quia si me mouero contra eius iussionem, flagella inuenio: potius gaude sub flagellis, quia tibi seruatur hæreditas. Illis ad tempus parcit quos in æternum damnabit. Idem: Quid mirum si flagellat custodiens paruulos Dominus, quos grandes quærit hæredes? Idem: Non timeas flagellari, sed exhæredari. Greg. Nisi correctis Deus hæreditatem dare disponeret, erudiri eos per molestias non curaret. Idem: Ne queraris de verbere, dum nescis quæ te maneant præmia in retributione. Tribulatio in præsenti ex pietate datur. Greg. Ideo Deus hic quibusdam parcit, vt eos in perpetuum feriat: ideo autem hic ferit, non parcendo vt in æternum parcat. In Psalm. *Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in adinuentiones eorum.* Amos. 3. *Tantummodo vos cognoui ex omnibus congregationibus terræ: idcirco visitabo super vos iniquitates vestras.* 2. Machab. 6. Non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij indicium est. Gregor. Electi quinque timent, ne vltio quæ suspenditur, in fine grauior seruetur. Feriri paterna correctione desiderant, & dolorem vulneris salutis medicinam putant. Gaudere debet infirmus, quum videt cælestem medicum intromittere se de eius infirmitate, & ex hoc sperare salutem. Illi qui in omnibus in mundo isto prosperantur, sunt quasi infirmus desperatus, cui nihil quod petat negatur. Greg. Desperatis ægris, medici quicquid poposcerint dari præcipiunt: & eis qui reduci possunt ad salutem, quæ appetunt dari contradicunt. Idem: Continuus successus temporalium, est certum futuræ calamitatis indicium. Vitulus mactandus liber ad pascua mittitur. Gregor. Iniustus ad debitam mortem currens, effrænatis voluptatibus vtitur: quia & vituli qui mactandi sunt, in liberis pascuis relinquuntur. Iustus à delectationis transitoriæ iucunditate restringitur, quia etiam nimirum vitulus ad laboris vsum deputatus sub iugo retinetur.

Aliquando quod videtur esse misericordia, verè est ira: & quod videtur esse ira, verè est misericordia. August. ad Marcellinum: Cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quia nihil infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impietas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa corda mortalium felices res humanas putant, quum tectorum splendor attenditur, & labes non attenditur animorum: quum theatrorum moles extruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum: quum gloriosa est effusionis insania & opera misericordiæ deridentur: cum ex his quæ diuitibus abundant, luxuriantur histriones, & necessaria vix habent pauperes. Hæc si Deus pollere permittat, tunc indignatur grauius: si impunita dimittit, tunc punit infestius: quum vero euertit subsidium vitiorum & copiosas libidines,

nes, inopes reddit, misericorditer aduersatur. Esa. 25. *Miserebuntur impio. Et subditur: Nolunt discere facere iustitiam.* August. in 2. lib. Confess. Tu semper aderas misericorditer seruiens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas, vt ita quærerem sine offensione iucundari. Idem: Percutis vt sanes, & occidis nos ne moriamur abs te. Idem 5. lib. Patiebar in cupiditatibus meis amarissimas difficultates, te tanto magis propitio, quanto minus sinebas mihi dulcescere quod non eras. Idem 7. libr. Acies conturbata & tenebrata mentis meæ acri collyrio salubrium dolorum de die in diem sanabatur. Ezech. 16 *Auferetur zelus meus à te, & requiescam, nec irascar amplius.* Oseæ 4. *Non visitabo super filias vestras quum fuerint fornicatæ.*

Psal. 90. Psal. 33. Psal. 90.

Item tribulatio Dei socium efficit, secundum illud. Psalm. *Cum ipso sum in tribulatione.* Et iterum: *Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde.* Bernard. Quantumcunque sæuiat tribulatio, non putes te derelictum, sed memineris scriptum esse, *Cum ipso sum in tribulatione.* Et Dan. 3. *Vidit Nabuchodonosor in fornace cum tribus pueris quartum similem filio Dei.* Esa. 43. *Quum ambulaueris per aquas, tecum ero.* Greg. Da mihi semper tribulationem, vt semper possis esse mecum. Item tribulatio est quasi via strata & munda, quum prosperitas via sit lutosa. Vnde quum Deus de prosperitate educit hominem, & ponit in statu aduersitatis, deberet lætari dicens cum Dauid: *Eduxit me de lacu miseriæ, de luto fæcis, & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.* Item tribulatio hominem proficere facit. In Psalmis, *In tribulatione dilatasti mihi.* Sine tribulatione homines dormiunt somno pigritiæ: sed tribulatio excitat eos, vt ignis in domo succensus, & vt aqua nauem subintrans. Matth. 8. *Domine salua nos, perimus.* August. Ideo premuntur iusti in Ecclesia, vt pressi clament, clamantes exaudiantur, exauditi glorificent Deum. Item tribulatio virtutem perficit. 2. ad Corinth. 12. *Virtus in infirmitate perficitur.*

Sine tribulatione dormimus.

Tribulatio multis modis facit perfectionem virtutis. Primo, quia purgat virtutes vt ignis aurum. Gregor. Fornax tribulationis ligna vitiorum incinerat, & aurum purgat. Secundo quia hostem debilitat, corpus scilicet. Tertio, quia magnitudo tribulationis occasionem dat vt Deus gratiam augeat. 1. ad Corinth. 10. *Fidelis est Deus qui non permittet vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione prouentum: id est, virtutis augmentum.* Quarto, quia secundum verbum Senecæ, multum adijcit sibi virtus lacessita. Et secundum Gregorium, ignis flatu premitur vt crescat. Item tribulatio patienti debita soluit. Luc. 6. *Dimittite, & dimittetur vobis.* Quum capti apud Saracenos mendicare cogantur redemptionem suam, fatui sunt capti à diabolo, si aurum & argentum vnde possunt se redimere, gratis sibi oblata recusant. Prouerb. 13. *Redemptio animæ viri propriæ diuitiæ.* Tribulationes, diuitiæ propriæ hominis dicuntur, quia homo occasio earum fuit. Thren. 3. *Non humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum.* Sapient. 1. *Deus non fecit mortem.* Eccles. 2. *Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe.*

Tribulatio perficit virtutes.

Et notandum quòd magna Dei misericordia est, quòd pro pœnis futuris recipit retributiones præsentes. Tale enim est ac si ille cui debentur marcæ auri & argenti, reciperet pro eis fabas vel lapillulos quibus facta est computatio: plus enim est faba vna respectu marcæ argenti, quam translatio præsens respectu pœnæ futuræ. Ezech. 4. Diem pro anno dedi tibi. Tribulatio succursus est homini à Deo missus. Quod tripliciter ostendi potest. Primo sic: Si domus alicuius igne esset succensa, quam per se non sufficeret extinguere, aquam sibi oblatam cum gaudio susciperet, & obsequium non persecutionem reputaret: quantò magis quum domus

Tribulatio succursus à Deo missus.

1. conscientiæ succensa est igne concupiscentiæ, aquam tribulationis debet reputare succursum, & non aduersitatem vocare, quia non est aduersus eum: sed prosperitatem, quia pro ipso est. Sed sunt aliqui, qui fugiunt, quum nihil eos persequatur. Prouerb. 18. *Fugit impius nemine persequente.*

2. Secundò sic: Si aliquis ab hostibus suis duceretur super equum velocem ad locum vbi esset occidendus, gratum haberet si quis equum illum vulneraret vel occideret, vt sic ab hostibus liberaretur, & hoc reputaret, succursum, non nocumentum: quantum ergo gratus debet esse ei qui, corpus suum lasciuum in quo ad mortem æternam ducitur, infirmitate vel alio modo lædit vt sic à dæmonibus liberetur? Prouerb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.*

3. Tertiò sic: Si duellum committeres cum aliquo, & videres hostem tuum tibi præualere, gratum haberes si quis hostem illum debilitaret intantum vt ei præualere posses. Quasi duellum est inter carnem

nem & spiritum. *Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Galat. 5. Vnde ille qui videt præualere carnem aduersus spiritum, magnas gratias debet agere Deo si infirmitate vel alia tribulatione carnem eius debilitet, vt à spiritu superetur. Iob 40. *Memento belli, nec vltra addas loqui.* Gregor. Ac si diceret, tanto te ad disciplinam patris exhibe placidum, quanto te prospicis ad bella infirmum. Si occulti hostis contra te bellum consideras, quidquid à me pateris non accusas. Item tribulatio sanctis occasio est pugnæ, & per consequens victoriæ & coronæ. 2. Timoth. 2. *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* Gregorius: Inimicus humani generis callide insidians, fraudem quam contra sanctum Iob parauerat, pertulit, quia sancto viro quot occasiones intulit, quasi tot causas victoriæ ministrauit. Sapient. 10. *Certamen forte dedit ei vt vinceret.* Non est timenda tribulatio electis Dei, quum Deus eam mittat illis, vt ab eis vincatur. Item tribulatio pondus est ad quod præmium cæleste tradetur nobis: ideo non est optanda eius diminutio. 1. Corinth. 4. *Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis supra modum in sublimitate æterna gloriæ pondus operabitur in nobis.* Item tribulatio materia est coronæ nostræ. Bernardus: Si pœnitentia nostra crudeli miseratione minuitur, paulatim gemmis corona nostra priuatur. Iacob. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam quum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Tribulatio præsens vertetur in gaudium, ita quod pro vna gutta tribulationis erunt quasi mille modij gaudij. Ioan. 16. *Vos contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Baruch. 4. *Qui induxit nobis mala, ipse rursus adducet nobis sempiternam iucunditatem cum salute nostra.* Esa. 54. *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Mutatio ista tribulationis in gaudium figurata est, Ioan. 2. In mutatione aquæ in vinum. Præeligenda est aqua tribulationis in vinum gaudij mutando, vinum gaudij temporalis mutando in aquam æternæ tribulationis. De hac mutatione habes Luc. 16. in diuite & Lazaro. Bernard. Ego sanè diuitem, de quo Saluator facit mentionem in Euangelio, in nullo audio accusari, nisi quòd induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè: si crudelitatis eum arguimus, quòd substantiam mundi habens & videns fratrem suum egere, clauserit viscera sua ab eo: quid dicturi estis qui tot videtis Lazaros esurientes & nudos, & plus de iumentis vestris & eorum phaleris, quàm de illorum miserijs cogitatis? Sed ad tremendum iudicium Abrahæ veniamus. *Memento fili quod receperis bona in vita tua, & Lazarus similiter mala.* Verum vtrumque est, negari non potest, fer sententiam, quia paucis expressa est summa negotij. Ille bona & iste mala excepit: *nunc autem hic consolatur, tu autem cruciaris.* Expergiscimini ebrij & flete: terribilis in iudicijs Deus super filios hominum. Hæccine est cruciatuum causa tota, quòd in sæculo bona receperat? Ita plane, neque enim nos ad hoc de paradiso voluptatis diuina animaduersio eiecisse videtur, vt alterum sibi hic paradisum adinuentio humana pararet. Legitur, Ioannem Euangelistam virgas & lapides communes in aurum & lapides pretiosos conuertisse, quis virgas illas & lapides illos si indubitanter crederet ea conuertenda esse in aurum & pretiosos lapides, non amaret? Item tribulatio virga Moysi est, in qua mirabilia fiunt. Per eam aqua de petra educitur. Aqua inquam, lacrymarum, de cordibus duris & quasi petrinis. Per ipsam etiam veri Israelitæ à Pharaone infernali & eius exercitu liberantur. Tribulatio seruos Dei liberat ab hostibus: sicut flagellis pecora ad castrum vrgentur, ne à prædonibus rapiantur.

Tribulatio locus est quem filius Dei elegit in hoc mundo ad manendum. Bernardus: Christus qui non fallitur, elegit quod carni est molestius. Id ergo melius, id vtilius, id magis eligendum: & hic est locus filiorum Dei in mundo isto. *Omnes enim qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur propter iustitiam.* 2. Timoth. 3. Qui cor nobile haberet, potius eligeret esse cum filijs Dei in tribulatione, quàm cum damnatis in temporali prosperitate. Hebræorum 11. dicitur de Moyse, quod negauit se esse filium Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. David: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Si aqua amara transeundo per terram dulcis efficitur, & si vinum transiens per garyophyllos garyophyllatum efficitur,

Tribulatio electa à Christo in mundo.

Psal. 8

nes, inopes reddit, misericorditer aduersatur. Esa. 25. *Misereamur impio. Et subditur: Non discet facere iustitiam.* August. in 2. lib. Confess. Tu semper aderas misericorditer seuiens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iucunditates meas, vt ita quærerem sine offensione iucundari. Idem: Percutis vt sanes, & occidis nos ne moriamur abs te. Idem 5. lib. Patiebar in cupiditatibus meis amarissimas difficultates, te tanto magis propitio, quanto minus sinebas mihi dulcescere quod non eras. Idem 7. libr. Acies conturbata & tenebrata mentis meæ acri collyrio salubrium dolorum de die in diem sanabatur. Ezech. 16. *Auferetur zelus meus à te, &*
Psal. 90. *requiescam, nec irascar amplius.* Oseæ 4. *Non visitabo super filias vestras quum fuerint fornicatæ.*
Psal. 33. Item tribulatio Dei socium efficit, secundum illud. Psalm. *Cum ipso sum in tribulatione.* Et ite-
Psal. 90. rum: *Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde.* Bernard. Quantumcunque sæuiat tribulatio, non putes te derelictum, sed memineris scriptum esse, *Cum ipso sum in tribulatione.* Et Dan. 3. *Vidit Nabuchodonosor in fornace cum tribus pueris quartum similem filio Dei.* Esa. 43. *Quum ambulaueris per aquas, tecum ero.* Greg. Da mihi semper tribulationem, vt semper possis esse mecum. Item tribulatio est quasi via strata & munda, quum prosperitas via sit lutosa. Vnde quum Deus de prosperitate educit hominem, & ponit in statu aduersitatis, deberet lætari dicens cum David: *Eduxit me de lacu miseriæ, de luto fæcis, & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.* Item tribulatio hominem proficere facit. In Psalmis, *In tribulatione dilatasti mihi.* Sine tribulatione homines dormiunt somno pigritiæ: sed tribulatio excitat eos, vt ignis in domo succensus, & vt aqua nauem subintrans. Matth. 8. *Domine salua nos, perimus.* August. Ideo premantur iusti in Ecclesia, vt pressi clament, clamantes exaudiantur, exauditi glorificent Deum. Item tribulatio virtutem perficit. 2. ad Corinth. 12. *Virtus in infirmitate perficitur.*

Sine tribulatione dormimus.

Tribulatio multis modis facit perfectionem virtutis. Primo, quia purgat virtutes vt ignis aurum. Gregor. Fornax tribulationis ligna vitiorum incinerat, & aurum purgat. Secundo quia hostem debilitat, corpus scilicet. Tertio, quia magnitudo tribulationis occasionem dat vt Deus gratiam augeat. 1. ad Corinth. 10. *Fidelis est Deus qui non permittet vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione prouentum: id est, virtutis augmentum.* Quarto, quia secundum verbum Senecæ, multum adijcit sibi virtus lacessita. Et secundum Gregorium, ignis flatu premitur vt crescat. Item tribulatio patienti debita soluit. Luc. 6. *Dimittite, & dimittetur vobis.* Quum capti apud Saracenos mendicare cogantur redemptionem suam, si qui sunt capti à diabolo, si aurum & argentum vnde possunt se redimere, gratis sibi oblata recusant. Prouerb. 13. *Redemptio animæ viri propriæ diuitiæ.* Tribulationes, diuitiæ propriæ hominis dicuntur, quia homo occasio earum fuit. Thren. 3. *Non humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum.* Sapient. 1. *Deus non fecit mortem.* Eccles. 2. *Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe.*

Tribulatio perficit virtutes.

Et notandum quòd magna Dei misericordia est, quòd pro pœnis futuris recipit retributiones præsentes. Tale enim est ac si ille cui debentur marcæ auri & argenti, reciperet pro eis fabas vel lapillulos quibus facta est computatio: plus enim est faba vna respectu marcæ argenti, quum translatio præsens respectu pœnæ futuræ. Ezech. 4. Diem pro anno dedi tibi. Tribulatio succursus est homini à Deo missus. Quod tripliciter ostendi potest. Primo sic: Si domus alicuius igne esset succensa, quam per se non sufficeret extinguere, aquam sibi oblatam cum gaudio susciperet, & obsequium non persecutionem reputaret: quantò magis quum domus
1. conscientiæ succensa est igne concupiscentiæ, aquam tribulationis debet reputare succursum, & non aduersitatem vocare, quia non est aduersus eum: sed prosperitatem, quia pro ipso est. Sed sunt aliqui qui fugiunt quum nihil eos persequatur. Prouerb. 28. *Fugit impius nemine per-*
2. *sequente.* Secundò sic: Si aliquis ab hostibus suis duceretur super equum velocem ad locum vbi esset occidendus, gratum haberet si quis equum illum vulneraret vel occideret, vt sic ab hostibus liberaretur, & hoc reputaret succursum, non nocumentum: quantum ergo gratus debet esse ei qui, corpus suum lasciuum in quo ad mortem æternam ducitur, infirmitate vel alio mo-
3. do lædit vt sic à dæmonibus liberetur? Prouerb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem.* Tertiò sic: Si duellum committeres cum aliquo, & videres hostem tuum tibi præualere, gratum haberes si quis hostem illum debilitaret intantum vt ei præualere posses. Quasi duellum est inter carnem

Tribulatio succursus à Deo missus.

nem & spiritum. *Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Galat. 5. Vnde ille qui videt præualere carnem aduersus spiritum, magnas gratias debet agere Deo si infirmitate vel alia tribulatione carnem eius debilitet, vt à spiritu superetur. Iob 40. *Memento belli, nec vltra addas loqui.* Gregor. Ac si diceret, tanto te ad disciplinam patris exhibe placidum, quanto te prospicis ad bella infirmum. Si occulti hostis contra te bellum consideras, quidquid à me pateris non accusas. Item tribulatio sanctis occasio est pugnæ, & per consequens victoriæ & coronæ. 2. Timoth. 2. *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* Gregorius: Inimicus humani generis callide insidians, fraudem quam contra sanctum Iob parauerat, pertulit, quia sancto viro quot occasiones intulit, quasi tot causas victoriæ ministrauit. Sapient. 10. *Certamen forte dedit ei vt vinceret.* Non est timenda tribulatio electis Dei, quum Deus eam mittat illis, vt ab eis vincatur. Item tribulatio pondus est ad quod præmium cæleste tradetur nobis: ideo non est optanda eius diminutio. 1. Corinth. 4. *Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis, supra modum in sublimitate æterna gloriæ pondus operabitur in nobis.* Item tribulatio materia est coronæ nostræ. Bernardus: Si pœnitentia nostra crudeli miseratione minuitur, paulatim gemmis corona nostra priuatur. Iacob. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam quum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Tribulatio præsens vertetur in gaudium, ita quod pro vna gutta tribulationis erunt quasi mille modij gaudij. Ioan. 16. *Vos contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Baruch. 4. *Qui induxit nobis mala, ipse rursus adducet nobis sempiternam iucunditatem cum salute nostra.* Esa. 54. *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Mutatio ista tribulationis in gaudium figurata est. Ioan. 2. In mutatione aquæ in vinum. Præeligenda est aqua tribulationis in vinum gaudij mutando, vinum gaudij temporalis mutando in aquam æternæ tribulationis. De hac mutatione habes Luc. 6. in diuite & Lazaro. Bernard. Ego sanè diuitem, de quo Saluator facit mentionem in Euangelio, in nullo audio accusari, nisi quòd induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè: si crudelitatis eum arguimus, quòd substantiam mundi habens & videns fratrem suum egere, clauserit viscera sua ab eo: quid dicturi estis qui tot videtis Lazaros esurientes & nudos, & plus de iumentis vestris & eorum phaleris, quàm de illorum miserijs cogitatis? Sed ad tremendum iudicium Abrahæ veniamus. *Memento fili quod receperis bona in vita tua, & Lazarus similiter mala.* Verum vtrumque est, negari non potest, fer sententiam, quia paucis expressa est summa negotij. Ille bona & iste mala excepit: *nunc autem hic consolatur, tu autem cruciaris.* Expergiscimini ebrij & flete: terribilis in iudicijs Deus super filios hominum. Hæccine est cruciatuum causa tota, quòd in sæculo bona receperat? Ita plane, neque enim nos ad hoc de paradiso voluptatis diuina animaduersio eiecisse videtur, vt alterum sibi hic paradisum adinuentio humana pararet. Legitur, Ioannem Euangelistam virgas & lapides communes in aurum & lapides pretiosos conuertisse, quis virgas illas & lapides illos si indubitanter crederet ea conuertenda esse in aurum & pretiosos lapides, non amaret? Item tribulatio virga Moysi est, in qua mirabilia fiunt. Per eam aqua de petra educitur. Aqua inquam, lacrymarum, de cordibus duris & quasi petrinis. Per ipsam etiam veri Israëlitæ à Pharaone infernali & eius exercitu liberantur. Tribulatio seruos Dei liberat ab hostibus: sicut flagellis pecora ad castrum vrgentur, ne à prædonibus rapiantur.

Tribulatio locus est quem filius Dei elegit in hoc mundo ad manendum. Bernardus: Christus qui non fallitur, elegit quod carni est molestius. Id ergo melius, id vtilius, id magis eligendum: & hic est locus filiorum Dei in mundo isto. *Omnes enim qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur propter iustitiam.* 2. Timoth. 3. Qui cor nobile haberet, potius eligeret esse cum filijs Dei in tribulatione, quàm cum damnatis in temporali prosperitate. Hebræorum 11. dicitur de Moyse, quod negauit se esse filium Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Dauid: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Si aqua amara transeundo per terram dulcis efficitur, & si vinum transiens per garyophyllos garyophyllatum efficitur,

Tribulatio electa à Christo in mundo.

Psal. 8

& vi-

& vinum in quo abluuntur reliquiæ, sanctum reputatur: tribulationes quę per Christum transierunt & alios sanctos, quasi sanctæ habendæ sunt. Sanctitatis verò earum signa esse videntur mirabilia quæ ipsi operantur. Qui enim mortui fuerunt in delicijs viginti annis vel amplius, superueniente eis forti tribulatione suscitantur. Nullæ reliquiæ in mundo isto tot & tantas infirmitates sanare videntur vt tribulationes, per hoc quod in Christo fuerunt: & crux iam videtur esse vncta, eo quod in Christo qui vnctus est, fuit. Vnde cruces in consecratione Ecclesiarum oleo inunguntur. Bern. loquens de illo verbo. *Qui fingis laborem in præcepto.* An non labor fictus, iugum suaue crux iuncta. Et notandum quod cùm tribulatio in Scriptura sacra per aquam designetur, vt Cantic. vlt. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.* Septem sunt effectus vtiles tribulationis secundum proprietates aquæ. Primus est, quod hostes spirituales submergit, vitia scilicet & dæmones. Exod. 15. *Operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.* Secundus est, quod fideles nutrit sicut aqua pisces. Esai. 50. *Computruerunt pisces sine aqua.* Et notandum quod aqua amara dulces nutrit pisces & magnos. Cete grandia non inueniuntur nisi in mari. Aliæ aquæ nutriunt pisciculos: sic homines magnæ virtutis nutriuntur in aquis tribulationum. Tertius est, quod munit, sicut aqua munit castra quæ cingit. Vnde Iob 2. dicitur de amicis Iob. *Nemo ei loquebatur verbum:* videbant enim dolorem esse vehementem. Quartus est, quod aqua eleuat nauem dum crescit. Gen. 7. *Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra.* Sic tribulatio electos Dei exaltat & proficere facit: Econtrario dicitur de malis. Iob 17. *Cor eorum longè est à disciplina, propterea non exaltabuntur.* Quintus est, quod ad modum aquæ mundat. Vnde sponsæ regis cælestis vestem de bysso præparat. De qua Apoc. 19. *Datum est ei cooperire se bysso candido & splendenti.* Apoc. 7. *Hi qui sunt amicti stolis albis*, qui sunt? & vnde venerunt? Et dixit illi, *Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna.* Sextus est, quod vinum temporalis gaudij temperat ne cordibus debilibus noceat. Vinum enim gaudij temporalis homines infatuat, si bibant illud purum, vt patet in Salomone, Ecclef. 2. *Non prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur.* Septimus est, quod ignem libidinis extinguit: vt patet in monacho illo, qui de luxuria tentabatur, quem abbas suus iussit ab alijs infestari, qui postea interrogatus super illa tentatione, respondit: Mihi viuere non licet, & fornicari libet. Item notandum quod tribulatio ad multiplicationem bonorum iuuat. Exod. 1. *Quanto magis opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur.* Item in bono sustentat. Ecclef. 2. *Sustine sustentationes Dei.* Sustentationes sunt tribulationes. Gregor. in Moralibus. Ipso infirmitatis nostræ pondere deorsum quotidie ducimur, vt mira manu artificis per subuenientia flagella releuemur. Econtrario prosperitas in malo sustentat. Greg. in Moralib. Difficilius malum corrigitur quod prosperitate fulcitur. Idem: Qui à Deo auertitur & prosperatur, tanto perditioni fit proximus, quanto zelo disciplinæ inuenitur alienus. Item tribulatio ad Deum trahit. Ber. super Cant. Trahimur cum tribulationibus, & tentationibus exercemur. Aug. Cùm molestiæ in huius vitæ fragilitate crebrescunt, æternam requiem nos desiderare compellunt. Mundus quippe iste periculosior est blandus quam molestus, & magis cauendus est cum se illicit diligi, quam cum admonet cogitque contemni. Tribulatio viam electorum asperam efficit, ne eos magis diu pergere, quã cito peruenire delectet, secundum verbum Greg. Tribulatio porta est regni cælorum. *Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Luc. vlt. *Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam.* Act. 14. *Per multas tribulationes oportet intrare in regnũ cælorum.* Et vt vno verbo dicamus, adeo vtiles sunt tribulationes, quod hi qui eas sustinent, beati à Domino reputantur. Luc. 6. *Beati qui nunc fletis, quoniam ridebitis* Matth. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam &c.* Iob 5. *Beatus qui corripitur à Domino.* Iac. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem.* Eiusdem 5. *Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt.* 1. Pet. 3. *Si quid patimini propter iustitiam, beati.* Eiusdem 4. *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis:* ideo tribulatio cum gaudio est suscipienda. Act. 5. *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij &c.* Iac. 1. *Omne gaudium existimate fratres cum in varias tentationes incideritis.* 1. Pet. 4. *Communicantes Christi passionibus, gaudete vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes.* Matth. 5. *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cælis.* Simile Luc. 6.

Effectus tribulationis secundum proprietates aquæ.

CAPVT IV.

De diuisione Patientiæ in patientiam diuinæ correctionis, humanæ persecutionis, & dæmoniacæ impugnationis.

COnsequenter ponendæ sunt diuisiones pertinentes ad patientiam. Notandum ergo quod ad patientiam pertinet patienter ferre Dei correctionem, hominum persecutionem, dæmonum impugnationem. Scriptura verò sacra multum beatificat patienter sustinentes prædicta. Sustinentes Dei correptionem beatificantur. Iob 5. *Beatus vir qui corripitur à Domino.* Correptio Dei procedit ex magno amore. Esa. 11. *Egredietur virga de radice Iesse.* Iesse interpretatur incendium. Respuere Dei correptionem, periculosum est valde. Ecclesiast. 21. *Qui odit correptionem, minuetur vita.* Eiusdem 21. *Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris.* Dei correptio est ægritudo corporis, quę cum gaudio recipienda est, quia vtilissima. Multum enim debilitat hostem familiarem, corpus scilicet, & subdit spiritui. *Cùm infirmor, tunc potens sum.* 2. Corinth. 12. Et in infirmitate experitur homo virtutem animi. Seneca: Non in mari tantum aut prælio vir fortis apparet: sed exhibetur etiam & in lectulo virtus. In vitis patrum, cùm quidam peteret à Ioanne eremita vt sanaret eum à tertiana. Respondit: Rem tibi necessariam cupis abijcere, vt enim corpora nitro; ita anima languoribus & castigationibus purificatur. Et quidam senex infirmanti discipulo dixit: Ne contristeris ex infirmitate vel plaga corporis: Si enim ferrum es, æruginem amittis: Si verò aurum es, per ignem probatus, à magnis ad maiora proueheris. Et cùm quidam miles rogaret quendam virum sanctum vt à morbo liberaret eum cum precibus suis: vir sanctus audito ab eo quod melior esset in ægritudine, & deuotior quam in sanitate, dixit: Oro Dominum vt seruet te in statu in quo melior es. Dicebat quidam quod cùm Deus dat infirmitatem alicui, si pro ea seruiret ei centum annis, nō esset nimis. Prouerb. 20. *Liuor vulneris absterget mala.* Ecclesiast. 11. *Malitia vnius horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ.* Idem etiam dicebat, quod diues est Christianus qui non habet nisi vnam solam febrem quatuor accessionum, vel etiam solam ephimeram, dum solum sciat & velit de illa cum Deo negotiari. Ægritudo corporis citatio est de pace facienda cum Deo si fuerit ad mortem peremptoria, si non fuerit dilatoria. Pax verò ad quam est citatio, valde honorabilis est peccatori: omnes enim offensæ ei à Deo remittuntur, & insuper pax eius regno cælorum quasi emitur. Gaudere debet qui infirmatur de hoc quod vilis domuncula eius incipit destrui, cùm spem habeat domum regiam se habere in cælis. 2. ad Corinth. 5. *Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur quod ædificationem ex Deo habeamus domum non manu factam, sed æternam in cælis.* Et notandum quod super illud Matth. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Ostendit Gloss. Bedæ, quod quinque modis infirmitates contingunt. Primò, vt merita iustis per patientiam augeantur, vt Iob 2. Secundo ad custodiam virtutum, vt in Paulo. 2. Corint. 12. Tertiò, ad corrigenda peccata, vt lepra Mariæ. Nume. 12. Quartò ad gloriam Dei, vt cæco nato. Ioann. 9. & Lazaro. E[illegible]em 11. Quinto, ad initium pœnæ, vt Herodi. Act. 12. *Patientes persecutiones beatificantur.* Matth. 5. *Beati*, inquit, *qui persecutionem patiuntur, &c.* Persecutor præparat tibi coronam æternam. Noli odire vel repercutere fabricatorem coronæ tuæ. In Psalm. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Fabricauerunt inquam, coronam. Sustinentes dæmonum impugnationes beatificantur. Iacobi primo. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, &c.*

Correctio Dei beatificat.

Exemplum.

Cur infirmitatibus premamur.

Psal. 128.

CAPVT V.

De tentationibus dæmonum. Et primò quod dæmones tentent homines: de vtilitate tentationum, de modo tentandi quem habet tentator, & de modo repugnandi quem debet habere qui tentatur.

CIrca tentationes. Primò ostendemus quod dæmones impugnent homines. Cùm enim ipsi sint inuisibiles, & pugna eorum inuisibilis est, nec agnoscitur nisi oculis cordis. Ignorantia verò eius periculosa est homini. Non enim repugnat qui se impugnari ignorat. Grande peri-

periculum est habere iuxta se hostem suum si homo hoc nesciat. Hieronym: Tunc maximè impugnaris, cùm te impugnari nescis. Secundò ostendemus vtilitates tentationum, vt magis patienter sufferantur. Tertiò, tangemus de modo impugnandi quem habet tentator. Quartò, de modo repugnandi, quem debet habere qui tentatur. Circa primum notandum quòd impugnatio quam diabolus facit homini, primò certificari potest 3. Genes. vbi serpens mulierem decepit, & Deus ibidem ostendit impugnationem istam esse duraturam, dicens ad serpentem: *Inimicitias ponam inter te & mulierem & semen tuum & semen illius.* Secundò ex libro. Iob 1. & 2. cap. vbi sathan petijt à Domino vt permitteret eum impugnare Iob. Et eiusdem 7. legitur: *Militia est vita hominis super terram*, & alia translatio habet, tentatio est vita &c. Item Matth. 4. & Luc. 4. vbi diabolus Dominum tentauit. Et secundum August. assumpsit diabolus formam humanam, quod permisit Dominus, vt tentatio nobis certior fieret. 1. ad Corinth. 7. *Reuertimini ad idipsum ne tentet vos sathanas.* Matth. 27. *Vigilate ne intretis in tentationem.* Ad Ephes. 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem &c.* Act. 5. *Cur tentauit sathanas cor vestrum?* Et de beato Martino legitur, quòd multoties diabolus ei apparuerit in forma humana. Similiter de beato Antonio, cui apparuit in forma pueri nigri, & in forma etiam animalium diuersorum generum. Simile legitur de multis alijs sanctis. August. in sermonibus: Præmonitos vos esse volo, neminem super terram, absque tentatione victurum, vt cui fortè tollitur aliqua, aliam securus expectet.

De vtilitate Tentationum.

Vtilis tentatio. Circa secundum notandum quod tentatio ad multa vtilis est. Primò, erudit. Eccles. 34. *Qui non est tentatus, quid scit?* Iterum: *Qui non est tentatus, qualia scit?* Et iterum: *Qui non est tentatus, pauca recognoscit.* Iudic. 3. *Hæ sunt gentes quas reliquit Dominus vt his erudiret Israëlem.* Secundò, humiliat. Greg. Dum vitia nos tentant, proficientes in nobis virtutes humiliantur. Idem: Iebusæum Israël tolerat, vt humana mens de se humilia sentiat, dum minima non superat. Tertiò, negligentiam repellit. Gloss. super illud. Proba me Deus, & tenta me. Ideo dicit tenta: quia nisi tentaret, negligentes essemus. Quartò, virtuti addit. Seneca: Multum adijcit sibi virtus lacessita. In Vitis patrum dixit quidam abbas: Cruda tegula si mittatur in flumen, statim dissoluitur, cocta non. Ita est homo habens sapientiam carnalem qui non est tentationum igne decoctus. Quintò, seruat. Gregorius: Nisi Psalmista per tribulationes se melius seruari nosset, non diceret: *Proba me Domine, & tenta me.* Idem in Moral. Cùm per tentationem Psal. 25. humilitas proficit, prospera est ipsa aduersitas quæ mentem ab electione custodit. Idem: Cùm tentamur vitijs, diuina dispensatione nobiscum agitur, ne virtutibus quibus proficimus extollamur. 2. ad Corinth. 12. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, &c.* Gregor. in Moral. Tunc interius bene custodimur, cùm per dispensationem Dei tolerabiliter tentamur exterius, aliquando vitijs, aliquando pressuris. Nec tentatio exterior curuas perficit, quia interior intentio sursum trahit. Nec sursum interior intentio in superbiam eleuat, quia tentatio exterior humiliat. Sic magno ordine cognoscimus in interiore profectu quid accepimus, in exteriore defectu quod sumus. Sextò, virtutem hominis notificat. Deuteron. 13. *Tentat vos Deus vester vt palam sciat vtrum diligatis eum, an non.* Septimò, Deum glorificat. Psalm. *Eruam te, &* Psal. 49. *glorificabis me.* Octauò, populum ædificat. Tob. 2. hanc tentationem ideo permisit euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ illius. Nonò, ei qui tentatur in præsenti honorem acquirit. Vnde legitur de beato Antonio quòd cum quadam nocte à dæmonibus esset laceratus, subito radius quidam lucis & dæmones & tenebras effugauit, statimque sanatus Christum præsentem intelligens, dixit: Vbi eras Iesu bone, vbi eras? quare principio non affuisti, vt curares vulnera mea? Et vox ad eum ait: Antoni hic eram: sed expectabam videre certamen tuum: Nunc autem quia viriliter dimicasti, in toto orbe te faciam nominari. Decimò, in futuro coronat. 2. ad Timoth. 2. *Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.* Et Iacobi 1. dicitur de sufferente tentationem, quòd cùm probatus fuerit accipiet coronam vitæ. Tob. 3. *Hoc autem pro certo habet omnis qui colit te: quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur.*

De modo impugnandi, quem habet tentator.

SEquitur de modo impugnandi, quem habet tentator. Notandum ergo quòd modi impugnandi, quos habet, quasi infiniti sunt. Vnde Paulinus episcopus Augustino: Hostis noster cui mille nocendi artes, tam varijs expugnandus est telis quàm impugnat insidijs: tamen nos causa breuitatis de paucis dicemus. Bernardus quatuor species impugnationis eius distinguit loquens de illo verbo Psalm. *Scuto circumdabit te veritas eius: non timebis à timore nocturno &c.* His verbis significatæ sunt quatuor tentationes, quibus vndique circumdari necesse habemus scuto Domini circumdari antè & retro, à dextris & à sinistris. Timor afflictionis nocturnus est & planè tenebrosus, quia abscondit ab oculis quod non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Sed facilè hunc radius veritatis exulat. Ingerit enim oculis cordis peccata quæ fecimus, nunc æterna supplicia, nunc æterna præmia, nunc ea quæ pro nobis pertulit Christus. Ergo ad lucem tam multiplicis veritatis nox recessit. Sed time sagittam quæ in die leuiter volat, sed non leue vulnus infligit. Hæc sagitta vana est gloria, quam oportet cauere feruentiores, ne deserant scutum veritatis. Quid enim tam contrarium vanitati? Deinde subdit: Primò à sinistris pulsat diabolus pusillanimitate. Deinde à dextris humanis laudibus. Si sic non proficit, dicit: Viribus deijcere nequeo, sed fortè decipere possum alicuius ingenio proditoris. Negotium perambulans in tenebris est ambitio subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea sanctitatis. Contempsit, ait, vanam gloriam, quoniam vana est: fortè solidius aliquid affectaret, fortè honores, fortè diuitias. Quid si veritas inuestigat hunc proditorem, & negotium arguit tenebrarum: Non restat callido inimico contra eos quos videt omnibus modis diligere iustitiam & odisse iniquitatem, nisi vbi iniquitatem palliet virtutum imagine. Quos enim perfectos boni nouit amatores, malum eis sub specie boni non mediocris, sed perfecti suadere conatur, vt facilè qui currit incurrat. 2. ad Corinth. 11. *Ipse sathanas transfigurat se in angelum lucis.* Sol autem est veritas quæ palliatam detegit falsitatem: iuxta verbum Bernardi. Item Gregor. Quatuor, inquit, has tentationes in generali statu Ecclesiæ haud difficile diligens considerator inueniet. Timor nocturnus procellam adhuc exercebat Ecclesiam, quando omnis qui occidebat seruos Dei arbitrabatur obsequium se præstare Deo. Deinde persecutione cessante, & die reddita turbauit eam grauius & afflixit sagitta volans: quoniam exierunt aliqui de Ecclesia inflati spiritu, carnis suæ inanis & volatilis gloriæ cupidi, & volentes sibi facere nomen, linguas suas magnificando, diuersa & peruersa dogmata prædicauerunt. At quidem nunc pax à paganis, pax ab hæreticis: sed non pax à filijs falsis. Omnes Christiani ferè quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Ipsa quoque Ecclesiasticæ dignitatis officia, in turpem quæstum & tenebrarum negotia transiere: nec in his animarum salus, sed luxus quæritur diuitiarum. Superest vt iam reueletur homo peccati, filius perditionis Antichristus, dæmonium non modo diurnum, sed etiam meridianum, quod non solum transfigurat se in angelum lucis, sed extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Nimirum insidiatur acrius calcaneo matris Ecclesiæ, à qua caput suum dolet esse contritum. Sed ab hoc quoque incursu Ecclesiam electorum veritas liberabit, propter eos breuians dies, & dæmonium meridianum destruens illustratione aduentus sui. Item notandum quòd secundum Greg. in Moral. quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestione, delectatione, consensu, & defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per aduersarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum, defensionis audacia per elationem. Vnde & illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suasit, Eua delectata est, Adam consensit, qui etiam requisitus confiteri culpam, per audaciam noluit. Quatuor etiam modis peccatum consummatur in opere. Prius namque latens culpa agitur, postmodum verò ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur, dehinc in consuetudinem ducitur, ad extremum quisque vel falsæ spei seductionibus vel obstinatione miseræ desperationis enutritur. Notandum quòd diabolus tanquam præsumptuosus libenter suadet id quod temeritatis est & præsumptionis. Vnde mulierem incitauit ad hoc

Modi tentandi dæmonis propè infiniti.

Psal. 90.

Quatuor modis peccatũ perpetratur in corde.

hoc vt indicaret de facto superioris, & de intentione præcipientis, dicens: *Cur præcepit vobis Dominus &c.* Genes. 3. Quorum vtrunque temerarium est. Item in impugnationibus suis multum mendacio vtitur. Vnde mulieri post eius responsionem mentitus est, dicens: *Nequaquam moriemini.* Et Matth. 4. *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Iob 8. *Ipse mendax est & pater eius.* Quum ipse vult aliquem deijcere in peccatum, ipse promittit ei quod citò resurget Esaiæ 51. *Dixerunt animæ tuæ: Incuruare, vt transeamus.* Bernard. Nolite acquiescere dicenti, Incuruare vt transeamus: non est enim transiturus, sed te grauiter oppressurus. His verò qui sunt in peccato longam vitam repromittit, quæ repromissio nequissima multos perdidit. Eccl. 19. Et notandum quod diabolus quinque modis decipit hominem qui est in statu pœnitentiæ, suadendo ei vt onus illud abijciat. Primò mentiendo exonerationem quod non est exoneratio, sed leuis oneris in grauissimum commutatio: vt festucæ in trabem vel montem. Vnde qui tentatur debet dicere sic tentanti: Si onus deposuero, nunquid sine onere ero? Cui quæstioni si plene respondere voluerit tentator, dicet: Immo ponetur super te mons: scilicet infernalis pœna, quæ pœna grauior est monte. Apo. 6. *Dicent montibus, cadite super nos &c.* Bonum est ergo leue onus pœnitentiæ ferre, vt tantum onus possit vitari. Apo. 2. *Non mittam super vos aliud pondus, tamen id quod habetis tenete.* Secundo decipit, ea quę diuisim portāda sunt simul ostendendo, dicēs: Quomodo posses hoc portare tot annis? Cui dicēdū est: Hodie cū adiutorio Dei portabo hoc, & cras tandē cū adiutorio Dei portabo leuius propter assuetudinē. Sic vbi fallit compositio, soluit diuisio. Matt. 6. *Sufficit diei malitia sua.* Tertio decipit, virtutē hominis à Dei virtute diuidendo, dicens: Tu debilis es, nullo modo potes hoc portare. Cui dicendum est: si intelligis mea virtute sola, verum dicis, quia dicitur Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Si verò intelligis quod non possim Dei virtute adiutus, mentiris. ad Philip. 1. *Confidimus in domino Iesu, quoniam qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet.* Eiusdem 4. *Omnia possum in eo qui me confortat.* Quarto decipit, spoliationem mentiendo exonerationem. Sicut latro quandoque simplicem scholarem exonerat à cappa sua. Aurum vel lapides pretiosos debes reputare pœnitentiam, quam tibi vult diabolus auferre. Vnde debes cauere eum tanquam spoliatorem rei pretiosissimæ. Apocal. 3. *Suadeo tibi emere aurum &c.* Aurum emere, est fructum pœnitentiæ præparare. Quinto, quærendo pondus diminuere ad quod gaudium cæleste tibi tradendum est. 2. ad Corinth. 4. *Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ: supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Item diabolus supra pectus suum graditur sicut serpens, qui solebat erectus incedere, nunc supra pectus graditur. A Deo enim auersus est diabolus, qui ad Deum conuerti debuit, & in eis proficit qui à Deo auertuntur, qui scilicet oculos suos statuerunt declinare in terram. Daniel. 12. dicitur de iniquis iudicibus: *declinauerunt oculos suos, ne videant cælum, neque recordarentur iudiciorum iustorum.* Item diabolus terram comedit: vt dicitur de serpente. Genes. 3. Amatores enim terrenorum deuorat. Esa. 65. *Serpenti puluis panis eius.* Iob 18. *Abscondita est in terra pedica eius.* Esaiæ 24. *Laqueus super te qui habitator es terræ.* Econtrario dicitur Prouerb. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Idem calcaneo insidiatur.* Genes. 3. Calcaneus est pars extrema & infima in corpore. Est etiam à posteriori, vnde rarò ab oculis videtur. Et quia retro est, & quia ab oculis longe est diabolus calcaneo, id est, extremæ parti Ecclesiæ maximè insidiabitur: in fine enim mundi, scilicet tempore Antichristi, maxima erit tribulatio ipsius. Vnde tunc implebitur illud Iob 40. *Stringet caudam suam quasi cedrum,* quod dicitur de Behemoth, cum cauda stringitur eleuatur. Cauda ergo Behemoth stringetur, cùm in fine mundi Antichristus eleuabitur. Calcaneo etiam diabolus insidiatur: quia in fine vniuscuiusque maximè conatur hominem vincere: sciens quia si tunc hominem non vicerit, nunquam postea ab eo vincetur. Gregorius: Sciendum quod plerunque eis quos cœperit, tunc grauiores culpas ingerit, quum præsentis vitæ termino illos propinquare cognoscit. Fini etiam actionis insidiatur diabolus. Gregor. Diabolus aliquando nec intentionem vitiat, nec in itinere supplantat: sed opus bonum in fine actionis illaqueat. Item diabolus calcaneo, id est, infimæ parti insidiatur, carni scilicet. Iob 40. *Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus eius in vmbilico ventris eius.* Et in eodem: *Fœnum quasi bos comedet.* Fœnum vocat homines carnales. *Omnis enim*

[Margin: Dæmon quinque modis decipit pœnitentē.]

caro

enim esse finalis nisi in termino vitæ. Et notandum quòd perseuerantia regulariter datur homini per bona merita. Vnde gloss. super illud Psalm. *Retribuet mihi secundum iustitiam meam* dicit, Pro fide & spe, & alijs bonis operibus reddet Deus perseuerantiam. Ideo autem dictum est regulariter: quia virtutes communiter primo dantur in aliqua quantitate, secundo per bona opera merentur augeri, tandem perfici: tamen alicui, vt Christo, datæ sunt virtutes in statu perfectionis, quæ neque augentur nec intenduntur. Psal. 21

Ad commendationem perseuerantiæ. Primò, valere potest frequens admonitio quam scriptura facit ad perseuerandum. Iudic. 18. *Nolite negligere, nolite cessare.* 1. Corinth. 7. *Vnusquisque sicut vocauit Deus, ita ambulet.* In eodem: *Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.* Eiusdem 9. *Sic currite vt comprehendatis.* Galat. 5. *State & nolite iugo iterum seruitutis contineri.* 1. Ioan. 2. *Vnctionem quam accepistis à Deo maneat in vobis.* Apocal. 2. *Id quod habetis, tenete donec veniam.* Secundo, promissio quæ fit perseuerantibus. Apocal. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem & dabo tibi coronam vitæ.* Rom. 11. *Vide in te bonitatem Dei si permanseris in bonitate.* Matth. 10. & 24. *Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit.* Bernard. in epistolis: Scias diabolum soli semper perseuerantiæ insidiari, quam solam virtutum nouit coronari. Idem in eodem: Studere perseuerantiæ, quæ sola coronatur. Tertia comminatio quæ fit non perseuerantibus, scilicet ablatio coronæ. Apocal. 3. *Tene quod habes, & nemo accipiat coronam tuam.* Quarto, exempla. Primo exempla Dei. Genes. 2. *Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Deut. 32. *Dei perfecta sunt opera.* Secundo exemplum Christi hominis. Ioan. 17. *Opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam.* Tertio exempla sanctorum Iob 27. *Iustificationem meam quam cœpi tenere, non deseram.* 2. Timoth. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui.* Actu. 20. *Non facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum.* Quinto, commendabilis est perseuerantia à suo effectu multiplici. Primus est, quod à Deo impetrat quod vult. Luc. 11. *Si perseuerauerit pulsans, et si non dabit ei eo quod amicus eius sit: propter improbitatem tamen eius surget, & dabit ei quotquot habet necessarios.* Eiusdem 17. de iudice iniquo, qui licet Deum non timeret, nec homines reuereretur: tamen fecit quod vidua voluit propter eius improbitatem. Matth. 15. *Misereor turbæ, quia iam triduo perseuerant mecum.* Gregor. Quæsiuit Maria Magdalena prius, & minime inuenit: perseuerauit vt quæreret, vnde contigit vt inueniret. Idem: Sic quippe quod poposcerat, obtinere Anna meruit, quia se post lacrymas in eodem mentis rigore seruauit. Tobiæ 3. *Sara in oratione persistens, & cum lacrymis Deum deprecans, exaudita est.* Et Apostoli perseuerantes in oratione, Spiritum sanctum acceperunt. Actu. 1. *Hi omnes erant vnanimiter in oratione perseuerantes, &c.* Secundus est, quod perseuerantia bona acquisita custodit, sicut inperseuerantia destruit. Prouerb. 19. *Qui mollis est & dissolutus, frater est opera sua dissipantis.* August. Perseuerantia magnum donum Dei est, quo dona cætera conseruantur. Tertius est, quod difficilia & aspera, facilia & suauia facit. Bernardus in epistolis: Subito procedenti de vmbra ad solem, de ocio ad laborem, graue cernitur omne quod incipit: sed postquam ab his dissuescere, & ad illa se paulisper assuescere cœperit, vsus tollit difficultatem, inuenitque facile esse quod impossibile ante putauit. Quartus est, quod nihil imperfectum relinquit. Senec. Non despero in durato: nihil est quod non impugnet pertinax opera ei intenta ac diligens cura. Videmus debiles mulieres senilis ætatis, perseuerando peregrinationes longas perficere. Item videmus naturam continuè operando, ex modica nuce additione imperceptibili magnam arborem efficere: & aquam quæ adeò mollis est, lapidem adeò durum perseueranti percussione excauare. Quintus est quod perseuerantia virtutem operanti ministrat. Sen. Perseuerandum est, & assiduo labore robur addendum est. Sextus, quod meretur apprehendere præmium 1. ad Corinth. 9. *Vnus accipit brauium,* scilicet, *perseuerans.* Bernard. Perseuerantia est singularis filia summi regis, virtutum finis & consummatio. Chrysostomus: Tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratias, nec laudem fortitudo. Denique non qui incœperit, sed qui perseuerauerit saluus erit. Idem: Incipere multorum est, finire paucorum: semper in principio delectatio est, in fine probatio. Idem: Assueuerunt multi in initio feruentes esse, in fine remitti & dissolui: quæ vtilitas est seminum florentium, & postea tabescentium:

Perseuerantiæ cōmendatio.

Commēdabilis ab effectu.

 tium:

tium: Greg. in Moral. Incassum bonum agitur, si ante terminum vitæ deseritur: quia etiam frustra velociter currit qui priusquam ad metas veniat deficit. & super illud Matth. 10. *Qui perseuerauerit &c.* dicit gloss. Non cœpisse vel fecisse, virtutis est: sed perficere. Vnde cauda hostiæ iubetur offerri Leuit. 3. Ornatus virtutum, est vestis ad talos: si perseuerantia fuerit: sine ea vestis est inhonestè decurtata. Vltimus dies perseuerantis plus videtur ei valere, quam quicunque præcesserunt. Si enim illa die defecisset, præcedentia perdidisset.

PARS IX. *De Magnanimitate.*

Magnanimitas varia significationes. Magnanimus ut difficilia aggreditur.

MAgnanimitas quandoque sumitur pro fortitudine. Et attenditur non solum in aggrediendo terribilia, sed etiam in sustinendo. Et pertinet ad eam non solum aggressio arduorum sed etiam processus & consummatio eorum. Senec. in libr. de quatuor Virtutibus: Magnanimitas, quæ & fortitudo dicitur, si insit animo tuo, cum magna fiducia viues. Quandoque magnanimitas dicitur terribilium spontanea & rationabilis aggressio: sic accipitur à Macrobio.

Item notandum quod homo magnanimus terribilia seu difficilia aggreditur propter communem vtilitatem, vel propter honestatem, non propter cupiditatem vel gloriæ vanitatem: non enim decet vt cupiditate vincatur, qui metu non frangitur. Tullius: Nihi tam angusti animi est, tamque parui, quam amare diuitias. Macrobius: Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Item ad magnanimum pertinet cauere non solum timiditatem, sed etiam temeritatem. Non enim debet homo absque causa offerre se periculis. In adeundis periculis imitari debemus medicorum consuetudinem. Illi enim leuiter ægrotantes leuiter curant: grauioribus autem morbis ancipites curationes adhibere coguntur. In tranquillo tempestatem optare dementia est: tempestati autem cum euenerit subuenire, sapientis. Poëta: *Vis consilij expers mole ruit sua.* Seneca in libro de quatuor Virtutibus: Eris magnanimus, si pericula non appetas vt temerarius nec formides vt timidus. Tullius: Turpis fuga mortis, omni morte peior. Ad magnanimitatem pertinet ardua opera appetere, & magnitudinem boni vel mali transitorij superare. Primum innuit Tullius: Te, inquit, animo excelsum natura creauit: Audita de magnanimitate tibi statim insedit oratio, id est, intimo sedit vel placuit. Magnitudo boni transitorij superatur contemnendo: magnitudo vero mali transitorij non timendo. Senec. in epistolis: Animus nunquam maior est, quam vbi aliena seposuit & fecit sibi pacem nihil timendo, fecit sibi diuitias nihil concupiscendo. Idem in epistolis: Magni animi est magna contemnere ac mediocria malle, quam nimia. Illa enim vtilia vitaliaque sunt, hæc eo quo superfluunt nocent. Sic segetem nimia sternit vbertas, sic rami onere franguntur. Sic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam vtuntur. Idem in eodem: Magnus ille est qui fictilibus vtitur quemadmodum argento. Nec minor est quidem qui sic argento vtitur quemadmodum fictilibus. Idem in eodem: Scitote tam bene homines culmo, quam auro tegi: contemnite omnia quæ superuacuus labor velut ornamentum aut decus posuit: mementote præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil est magnum. Idem in libro de Naturalib. quæstion. Magna ista, quia parui sumus, credimus multis rebus, non ex sua natura, sed ex humilitate nostra magnitudo est. Idem in libro de Clementia: Magni animi est, iniurias in summa patientia pati. Ad magnanimitatem pertinet iniurias receptas vilipendere & inimico cum est in potestate hominis parcere, & fraudes & dolos vitare. Senec. in libr. de quatuor Virt. Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi iniuriam fieri. De inimico dices. Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit. Cum illum in potestate tua videris, vindictam putabis vindicare potuisse. Scito enim magnum & honestum vindictæ esse genus ignoscere. Palam aggredere, non geres conflictum nisi indixeris. Nam fraudes & doli imbecillum decent. Magnanimitas videtur posse distingui in tres partes: scilicet in cordis altitudinem, latitudinem, & longitudinem. Cor altum est quod in aduersis non deijcitur, sed eleuatur. Cuius exemplum habes in Gallis, quorum cristæ eleuantur cum ira eos ad pugnandum accendit. Seneca in epistolis: Non est mirum in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli ani-

Quid ad magnanimitatem pertineat.

Distribuitur in tres partes.

quem vbi omnes despiciuntur, ibi sunt, vbi omnes iacent. Vel cor altum est, bona transitoria despiciens. Cor vero latum, est cor despiciens magnitudinem diuitiarum. Seneca in epist. Ille ingentis animi est, qui diuitias circumfusas sibi multum diuque miratus quòd ad se venerint, ridet: suasque magis audit esse, quam sentit. Cordis longitudo est per quam vincitur tædium longæ expectationis, vel longitudo molestiæ & laboris. Quidam sunt breues animo statim volentes quod fieri desiderant, statimque volentes transire quod molestum sustinent: similes agricolis qui iactato semine, statim metere vellent.

PARS X.

De Fiducia & Magnificentia, de descriptione vtriusque, & de officijs magnificentiæ tam in pace quàm in bello.

SEquitur de Fiducia & Magnificentia. Fiducia est certa spes animi producendi ad finem rem inchoatam. De fiducia bona vel mala, require in tractatu de Spe. Magnificentia vero quandoque dicitur negotiorum difficilium & præclarorum consummatio. Et sic sumitur à Macrobio. Quandoq; vero sic sumitur magnificentia quod ad eam pertinet, non solum consummatio præclarorum negotiorum, sed etiam inchoatio eorundem. Et sic sumitur à Tullio in primo Rhetoric. Vnde sic describit eam: Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendidissima propositione, cognitio atque administratio. Nec loquitur de magnanimitate, imò sub magnificentia comprehendit eam. Magnificentia quid.

De officijs Magnificentiæ.

DIstinguuntur verò officia magnificentiæ tam in pace quàm in bello. In pace, secundum Platonem, tria ad eam pertinent quantum ad prælatos. Primum est vt sic vtilitatem ciuium tueantur, vt quæcunque agunt, ad eam referant commodorum suorum obliti. Secundum est, eorum corpus ciuitatis curent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquam deserant. Vt enim tutela, sic procuratio reipublicæ ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non eorum quibus commissa est, gerenda est. Hæc duo documenta Platonis recitat Tull. in lib. de Offic. Qui parti vrbis consulunt, partem deserunt, perniciosissimam seditionem in ciuitatem inducunt. Tertium est, vt contentionem caueant. Dicit enim Plato similiter facere eos qui inter se contendunt quinam potius ciuitatem administrent, vt si nautæ certarent tempore tempestatis quis eorum potissimum gubernaret. Officia verò magnificentiæ in bello, nouem assignantur. Primum est, ea intentione suscipere bella, vt sine iniuria in pace viuatur. August. in lib. de Ciuitate Dei; Constat pacem belli esse optabilem finem. Idem ad Bonifacium: Pacem debet habere voluntas, bellum necessitas. Idem ad eundem: Bellum geritur vt pax acquiratur. Esto ergo in bello pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Secundum est, ante aggressionem belli diligentem adhibere præparationem in clientulis, municipijs, sumptu & armis. Senec. Longa belli præparatio celerem affert victoriam. Omnia autem prius experiri, quàm armis certare sapientem decet. Iuxta verbum Philosophi. Tullius in lib. de Officijs: Cum sint duo genera decertandi: vnum per disceptationem, alterum per vim: illud proprium hominis, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si superiore vti non licet. Tertium est, ne temerè desperes propter ignauiam, aut propter cupiditatem nimis confidas: in periculum enim ducit immoderatus amor habendi. Quartum est, plus turpitudinem quàm mortem horrere, plus ad honestatem quàm ad salutem temporalem & alia commoda spectare. Quintum est, copias suas crebris laboribus exercere. Poëta: *Variam semper dant otia mentem.* Sextum est, postquam ad bellandum ventum est, hortando bonam indolem erigere, modo laudibus animos afficere, modò admonitionibus desidiam discutere. 2. Machabæor. vlt. Exhortati inde sermonibus bonis valde, de quibus extolli posset impetus, & animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare & confligere fortiter. Septimum est, in concursu ad primos impetus accurrere, inclinatis opem ferre, labentes fulcire. Octauum est, habita victoria seruare Officia magnificentiæ tempore pacis. Tempore belli.

 cos

ves qui non crudeles fuerunt. Nonum est, fœdera & promissa hostibus seruare: exemplo Reguli, qui captus præstito iuramento quod rediret, missus est Romam pro captiuis commutandis: qui vt venit, videns captiuos non esse reddendos, cùm retineretur ab amicis, ad supplicium redire maluit, quàm ad fidem hosti datam fallere, vt narrat Tullius in libro de Officijs.

Tertiæ partis principalis de quatuor virtutibus Cardinalibus.

TRACTATVS QVINTVS DE IVSTITIA.

PARS PRIMA.

De ordine dicendorum in hoc tractatu. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Iustitia.

Iustitia variè sumitur.

Large quid iustitia.

PRimo ponentur diuersæ acceptiones huius nominis Iustitia. Secundo, diuersæ eius descriptiones. Tertio, eius commendationes. Quarto, ipsius diuisiones. Quinto, tangetur de opposito ipsius. Circa primum notandum quod iustitia quandoque valde largè sumitur, scilicet pro bonitate, secundum hoc dicit. August. duas partes esse iustitiæ, scilicet declinare à malo, & facere bonum: Et super illud Hebr. 1. *Dilexisti iustitiam,* dicit Gloss. Omne bonum. Sic sumitur Matth. 6. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Gloss. Iustitia regni est omnia quæ Christus docuit obseruare. Eiusdem 13. *Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum.* Sic etiam sumitur quum dicimus impium iustificari. Quandoque etiam sumitur nomen iustitiæ minus largè, scilicet pro virtute reddente vnicuique quod suum est, & sic sub iustitia pietas videtur contineri. Quandoque autem sumitur strictius, prout attenditur in inflictione pœnarum. Sic videtur iustitia esse opposita pietati vel misericordiæ. Sic sumit hoc nomen iustitia Bernard. dicens: Nullum nomen Dei est quod non sonet aut iustitiam aut pietatem. Et notandum quod iustitia etiam prout est virtus cardinalis, quodammodo generalis est, sicut & prudentia generalis est quo ad directionem. Dirigit enim opera cæterarum virtutum. Iustitia verò generalis est quo ad imperium. Potest enim imperare opera cæterarum virtutum: non sufficit tamen ad exequendum ea vel ad eligendum sine cæteris virtutibus.

Strictè.

PARS II. *De descriptionibus Iustitiæ*

Iustitiæ varia descriptio.

CIrca secundum notandum quod Tullius in 2. Rhet. sic describit Iustitiam: Iustitia est habitus animi communi vtilitate seruata, suam vnicuique tribuens dignitatem. Iustitia multum attendit communem vtilitatem. Vnde quandoque punit hominem plusquam meruit propter publicam vtilitatem. Tullius: Primum fundamentum iustitiæ est, ne cui noceatur, deinde vt communi vtilitati seruiatur. Ambr. in lib. de paradiso: Iustitia magis alijs quàm sibi prodest & vtilitates suas negligit, communia emolumenta præponens. Iustitia etiam cuique suam dignitatem tribuit: quia vnicuique tribuit, quod dignum ei est tribui, siue quod ei debetur. Illud autem debitum quandoque est fœdere naturali, quandoque etiam ratione officij vel prælationis, vt obedientia debetur prælatis: quandoque verò ratione meriti, vt cùm pœna vel præmium redditur his qui meruerunt. Macrobius dicit quod iustitiæ est, vnicuique seruare quod suum est. August. verò in lib. de lib. arbitr. dicit: Iustitiam quid dicam esse, nisi virtutem qua sua cuique tribuuntur? Et super illud Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam:* dicit glos. Iustitia est, sua cuique tribuere, sibi & proximo & Deo. Senec. in lib. de 4. Virtutibus dicit: Quid est iustitia, nisi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta? Idem in eodem: Iustitia diuina lex est, & vinculum societatis humanæ. Isidor. sic describit eam: Iustitia est ordo & æquitas qua homo cum vnoquoque se bene ordinat: ordo dicitur conueniens collocatio, vel secundum Anselmum sic describitur: Iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata. Voluntatis dicitur, quia lapis quum descendit, rectè agit faciendo quod debet: tamen non dicitur iustus esse, quia hoc non facit voluntariè. Rectitudo verò quæ est iustitia, non est cuiuscunque appetitus, sed appetitus rationabilis qui est cum discretione. Si enim aliquis impediat ab ingressu domus aliquem volentem intrare, vt innocentem ibi occidat: ignorans tamen

tien quia ille ibi acturus sit, non reputatur ipse in hoc iustus. Non dicitur enim aliquis iustus propter rectitudinem intellectus vel operis, si desit rectitudo voluntatis. Item si aliquis coactus reddat pecuniam quam abstulit, vel causa inanis gloriæ non est propter hoc iustus, sed si amore iustitiæ hoc faciat. Ideo ergo hoc bene dictum est, quod iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata. Et notandum quod quum rectum sit in quo medium non exit ab extremis, vbi rectitudo iustitiæ, aliquid est vt medium, & aliqua vt extrema. In iudicio verò hoc manifestum est, vbi iudex medius est inter partes, qui non debet declinare ad dextram vel sinistram. Generaliter verò tria considerari possunt vbi est iustitia, scilicet quod redditur, cui redditur, & per quod redditur. Per quod redditur est vt medium, alia duo sunt vt extrema. Describitur etiam iustitia sic: Iustitia est virtus conseruatrix humanæ societatis, & vitæ communitatis. Societatem, id est cohabitationem hominum sic seruat iustitia, dum homines cohabitant: obtineret vnus agros vel alias possessiones quibus eget alius, ideo concitaretur inuidia & seditio, nisi iustitia adesset, quæ vnicuique ius suum redderet. Vitæ autem communitatem custodit, dum eundem modum viuendi plures sectantur: vt mercaturam, vel militiam, quæstus vnius minuit alterius lucrum, quæ res liuorem moueret nisi iustitia adesset. Item iustitia sic describitur ab August. in lib. de moribus Ecclesiæ: Iustitia est amor soli amato seruiens, & propterea rectè dominans. Item 19. lib. de Ciuitate Dei: Qui fundum aufert ei à quo emptus est, & tradit ei qui nihil habet in eo iuris, iniustus est: & qui seipsum aufert dominanti Deo à quo factus est, & seruit malignis spiritibus, iniustus est. Bernard. in lib. de diligendo Deo: infidelem ratio vrget & iustitia naturalis, totum se tradere illi à quo totum se habet. Et notandum quod secundum August. 4. lib. de doctrina Christiana: Sicut ratio rotunditatis eadem est in magno disco & in tumulo exiguo, vt à puncto medio omnes lineæ pares in extrema ducantur: ita vbi aliquis parua iustè gerit, non minuitur iustitiæ magnitudo.

PARS III. *De commendatione Iustitiæ.*

NOtandum ergo quod iustitiam commendat natura, commendat & scriptura. Natura tripliciter. Primò, quia rectitudo quam dedit corpori humano monet ad rectitudinem iustitiæ. [Natura tripliciter commendat iustitiã.] Eccles. 7. *Hoc inueni quod fecerit Deus hominem rectum.* Bernard. super Cantic. *Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.* Rectus itaque Dominus hominem rectum fecit. Idem: Staturam dedit Deus homini rectam, forsitan vt ista corporea rectitudo exterioris viliorisque figmenti, hominem illum interiorem qui ad imaginem Dei factus est spiritualis, suæ seruandæ rectitudinis admoneret: decor limi deformitatem argueret animi. Quid enim indecentius quàm curuum recto corpore gerere animum? Secundò, quia ea quæ sunt iustitiæ pro magna parte naturaliter in corde hominis scripta sunt. August. in libr. Confess. Furtum certè punit lex tua Domine, & lex scripta in corde hominum, quam nec ipsa quidem delet iniquitas, quis enim fur æquo animo furem patitur? Tullius in 1. Rhetoric. Iustitiæ initium est à natura profectum, deinde quædam in consuetudinem ex vtilitatis ratione venerunt, postea res & à natura profectas, & à consuetudine probatas legum metus & religio sanxit. Naturæ ius est, quod non opinio genuit, sed quædam innata vis inseruit: vt religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, obseruantiam, veritatem. Seneca in epistolis: Hæc societas diligenter & sanctè nobis obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquod esse commune ius generis humani. Tertiò, quia natura docet etiam bruta animalia multa eorum quæ ad iustitiam pertinent, vt innocentiam, concordiam, pietatem ad animalia sui generis. Scriptura etiam multis modis iustitiam nobis commendat. [Scriptura.] Primò, multum ad eam monendo. In Psalm. *Sacrificate sacrificium iustitiæ.* [Psal. 4.] Sapient. 1. *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.* Eccles. 4. *Vsque ad mortem certa pro iustitia.* Eiusdem 3. *Ante obitum operare iustitiam.* Idem 18. *Ante iudicium para iustitiam.* Ezech. 45. *Rapinas intermittite & iudicium & iustitiam facite.* 1. Timoth. 6. *Homo Dei sectare iustitiam.* Secundò ostendendo eos esse beatos qui iustitiam esuriunt. Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam.* Tertiò, beatos ostendendo qui aliquid pro iustitia patiuntur. Matth. 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam &c.* Et 1. Pet. 3. *Si quid patimini,*

Psal. 10. propter iustitiam beati. Item ad commendationem iustitiæ hoc facit, quod hæc virtus multum
Psal. 50. Deo est grata, & homini multum necessaria. Primum in multis locis ostendit scriptura. In Psal. *Iustus Dominus & iustitias dilexit.* Item. *Acceptabis sacrificium iustitiæ.* Prouerb. 15. *Qui sequitur iustitiam, diligetur à Domino.* Eiusdem 16. *Initium vitæ bonæ facere iustitiam: accepta autem apud Deum magis quàm immolare hostias.* Act. 10. *In omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam acceptus est illi.* Econtrario iniustitia multum displicet ei, vnde Deut. 25. post illud: *Non habebis in sacco diuersa pondera &c.* subditur: *Abominatur enim Dominus qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam.* Iustitia expressè nominatur inter illa quatuor quibus vtilius nihil est in vita hominibus, Sapient. 8. *Ipsa adeò necessaria est, vt nec etiam latrones omnino ea carere possint.* Tullius in lib. de Offic. Tanta est vis iustitiæ, vt nec illi quidem qui maleficio & scelere pascuntur, sine vlla iustitiæ particula viuere possint. Iustitia adeò vtilis est, vt nihil vtile reputetur, quo ipsa amittitur. Vnde super illud Psalm. *Rapinas nolite concupiscere.* dicit Gloss. O lucra damnosa, inuenis pecuniam, perdis iustitiam. Iustitia adeo vtilis est, vt cum ea vtilia sint quæ maximè noxia videntur, vt mors. Num. 23. *Moriatur anima mea morte iustorum.* Iustitia non solum est homini necessaria in vita, sed etiam in morte: nec solum in præsenti, sed etiam in futuro. Iustitia in præsenti vita à malo pœnæ custodit. Daniel. 6. *Conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iustitia inuenta est in me.* Temporalia bona tribuit. Prouerb. 13. *Iustitia eleuat agentem.* Eccles. 20. *Qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur.* Econtrario dicitur in Psalm.
Psal. 106. de quibusdam: *Propter iniustitias enim suas humiliati sunt.* Et Eccles. 10. *Regnum à gente transfertur in gentem propter iniustitias &c.* Item à malo culpæ defendit, propter quod lorica dicitur, ad Ephes. 6. *State, inquit, induti loricam iustitiæ.* Item appetitum boni transitorij restringit, ideo vocatur zona. Eccles. 45. *Circumcinxit Aaron zona iustitiæ.* Et Esa. 11. *Et erit iustitia cingulum lumborum eius.* Item iustitia homini pacem dat; & sic Deo in homine locum præparat. *In pa-*
Psal. 84. *ce enim factus est locus eius.* In Psalm. *Iustitia & pax osculatæ sunt.* Esa. 32. *Erit opus iustitiæ pax.*
Psal. 88. In Psalm. *Iustitia ante eum ambulabit.* Item: *Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.* Iustitia necessaria est in morte: quia, *virum iniustum mala capient in interitu*, vt dicitur in Psalm. Econtrario vero sperat iustus in morte sua. Prouerb. 14. Iustitia in futuro necessaria est, & maximè in illo districto iudicio in quo iustitia Dei iudicabit, quæ iustitiam condemnare non poterit. Genes. 30. *Respondebit mihi cras iustitia mea.* Prouerb. 10. *Nihil proderunt thesauri impietatis iustitia verò liberabit à morte.* Difficile erit homini habenti iustitiam, imò intolerabile, apparere
Psal. 16. tunc coram Dei iustitia. Psalm. *Ego in iustitia apparebo in conspectu tuo.* Idem: Non permane-
Psalm. 5. bunt iniusti ante oculos tuos. Item: *Iniusti punientur.* Item: *Iniusti autem disperibunt.* Ad com-
Psal. 36. mendationem iustitiæ etiam valere potest præeminentia, quam ipsa habet respectu aliarum cardinalium virtutum. In ipsa vt ait Tullius, maximus est splendor honestatis. Et Plato dicit de ea, quod si ipsa conspiceretur, miros spectantibus sapientiæ excitaret amores. Iustitia finis videtur esse aliarum cardinalium virtutum. Vnde propinquior videtur esse mercedi saluti & coro-
Psal. 5. næ quæ specialiter & in scriptura sacra attribuuntur. In Psalm. *Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam.* Item: *Tu benedices iusto.* Prouerb. 10. *Benedictio Domini super caput iusti.* Eiusdem 11. *Seminanti iustitiam merces fidelis.* Item 12. *In semita iustitiæ vita.* Sapient. 1. Iustitia perpetua est & immortalis: iniustitia autem mortis acquisitio. Eccles. 30. *Salus animæ in sanctitate iustitiæ.* 2. ad Timoth. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ.*

PARS IV. *De diuisionibus Iustitiæ.*

NOtandum quod secundum quosdam iustitia diuiditur in seueritatem & liberalitatem. Seueritas virtus est debito supplicio coercens iniuriam. Liberalitas verò est virtus beneficiorum erogatrix, quam pro affectu benignitatem, & pro effectu beneficentiam vocant. Et consi-
Benignitas diuiditur in partes septem. stit hæc virtus tota tribuendo & retribuendo. Benignitatem verò diuidunt in septem partes; scilicet religionem, pietatem, innocentiam, amicitiam, reuerentiam, concordiam, misericordiā. Secundum Macrobium ad iustitiam pertinent innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Secundum Tullium verò in 2. Rhetoric. ad iustitiam pertinent religio, pie-

tis, gratia, vindicatio, obseruantia, veritas. Quidam vero iustitiam diuidunt in quinque partes, scilicet in obedientiam quæ est respectu superioris, & disciplinam quæ est respectu inferioris, & æquitatem quæ est respectu paris, & veritatem & fidem quæ pertinent ad omnes. Gloss. vero super illud Luc. 6. *Si diligitis eos qui vos diligunt &c.* Aliam ponit diuisionem iustitiæ, dicens: Philosophi in tres partes diuidunt iustitiam. Vnam in Deum, quæ pietas dicitur. Alteram in parentes vel reliquum humanum genus. Tertiam in mortuos, vt his exequiarum iura soluantur. Sed Dominus legis oraculum & philosophiæ fastigium supergressus, in eos quos qui laeserint pietatis porrexit officium. Secundum Senecam vero in libro de quatuor virtutibus, duo pertinent ad iustitiam, scilicet velle omnibus prodesse & nulli nocere. A nobis, inquit, Deum, si in hoc illum imitaberis, vt velis omnibus prodesse, & nulli nocere: tunc te virum iustum appellabunt omnes. Et hæc duo videntur concordare duobus præceptis iuris naturalis, quorum alterum habes. Tob. 4. *Quod ab alio oderis tibi fieri, vide ne tu aliquando alteri facias.* Reliquum Matth. 7. *Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.* Sed quia nulla prædictarum diuisionum perfecte tangere videtur ea quæ ad iustitiam pertinent, generalior videtur ponenda esse diuisio iustitiæ. Et quia virtute iustitiæ reddimus vnicuique quod debemus, diuidetur iustitia secundum ea quæ debemus & quibus debemus.

Notandum ergo quod quædam debemus omnibus, vt dilectionem, veritatem, & fidem: quædam vero non omnibus, & inter ea aliquid debemus superiori, aliquid inferiori, aliquid pari. Item aliquid speciale debemus nobis specialiter coniunctis: vt parentibus, & patriæ beneuolis, quod debitum soluit pietas, prout Macrobius & Tullius de ea loquuntur. Item debemus aliquid his qui beneficia conferunt: scilicet gratiam, de qua loquitur Tullius. Et aliquid his qui mala inferunt: scilicet vindicationem, de qua idem loquitur. Et aliquid etiam his qui miseriam ferunt vel sustinent, scilicet misericordiam.

PARS V.

De latria & religione, prout Tullius religionem sumit, & de vtriusque descriptione, & latriæ commendatione, & diuisione, de partibus eius, ac quadruplici officio religionis.

Inter ea vero quæ superiori debentur, aliquid est quod soli Deo debetur, & aliquid quod non soli Deo. Soli Deo debetur latria. Vnde gloss. super illud. Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Græce latria dicitur, seruitus Latine. Seruitus communis Deo & homini & cuicunque. Græce dicitur dulia. Illa vero quæ soli Deo debetur, latria dicitur. Vnde idololatra, qui quod soli Deo debet, idolo dat. Primo inter partes iustitiæ de latria prosequimur. Quod autem latria Græce dicitur, videtur à Tullio religio vocari. Quam ipse sic describit: Religio est quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curam ceremoniamque affert. In hoc quod dicit curam, innuit cultum interiorem. In hoc quod dicit ceremoniam, exteriorem cultum qui signum est interioris. Isid. 8. lib. etymolog. dicit, quod religio appellata est, quia per eam vni Deo religamus animas nostras ad cultum diuinum vinculo seruiendi. Hæc religatio fit in principio vniuscuiusque religionis: vt in baptismo, vbi initiatur Christiana religio: vel in specialibus religionibus, cum quis obligat se ad ea quæ religionis sunt. Secundum Aug. vero 10 lib. de Ciuitate Dei: Religio dicta perhibetur à religendo Deum quem amiseramus negligentes. Et secundum hoc religio respicere videtur statum peccati, & non statum innocentiæ. Deut. 26. *Dominum elegisti hodie vt sit tibi Deus.* Latria vero sic describitur: Latria est cultus Deo debitus & exhibitus. Vel sic: Latria est voluntas impendendi Deo cultum debitum. Adorationem latriæ commendat nobis multiplex exhortatio quam scriptura sacra facit de ea. In Psalm. *Venite adoremus, & procidamus ante Deum.* Item: *Adorate Dominum in atrio sancto eius.* Item: *Adorate Dominum omnes Angeli eius.* Matth. 4. *Dominum Deum tuum adorabis.* Psal. 94.
Ad idem valent exempla sanctorum, vt exemplum Christi, de quo Luc. 22. *Positis genibus orabat, dicens &c.* Et Matth. vltim. dicitur de vndecim discipulis, quod videntes Iesum adorauerunt. Apocal. 4. legitur de viginti quatuor senioribus, quod procidebant ante sedentem in

throno,

[illegible] sæcula sæculorum. [illegible]
[illegible] Deum, dicentes: Amen. [illegible]
quatuor [illegible] Item [illegible]
tis gentibus exorabit Deum [illegible]
[illegible] super genua [illegible], quod genua [illegible] ut calcaneum [illegible]
[illegible] Gloria [illegible]
voluit. De hac dicitur Esaiæ [illegible]
[illegible] Dei [illegible] Gloria [illegible]
ma de qua Exod. 40. [illegible]
dicitis in vsus vestros quia sanctum Domino est. Homo quicunque [illegible]
[illegible] placet [illegible]
[illegible] Deum [illegible]
quod licet [illegible] tamen [illegible]
lis Dei [illegible]
filius Dei: sicut dicitur [illegible]
[illegible] Deus [illegible] quod [illegible]

Cultus triplex Deo debetur.

[illegible] Tertius [illegible] Cultum [illegible]
Exod. 20. [illegible] Aliud est [illegible] aliud est [illegible]
[illegible] adorare [illegible] idololatris, [illegible]
nihil est. [illegible] his affectu & studio [illegible]
[illegible] in religionis cultu [illegible] Deum [illegible]
tur: fides, spes, charitas. August. in Enchirid. [illegible]
gustinus loquens de theosebia siue pietate, quæ est cultus Dei, dicit quod [illegible]
ne Dei & dilectione, quum debita subiectione. Et super illud 1. Corinth. 12. [illegible]
datur sermo [illegible]
teram 28. *Ecce* [illegible]
tatem, inquit, hoc loco posuit Dei [illegible] theosebia: & [illegible]
[illegible] Dei [illegible]
[illegible] Deum [illegible] propter [illegible] omnia [illegible]
[illegible] de Deo digna [illegible]
[illegible] sapientiam [illegible] ad hæc, vt [illegible]
bonorum creator & conseruator, mundi gubernator, hominis recreator [illegible]
[illegible] rebelles, ei sunt [illegible]
affectiones verò pertinentes ad cultum Dei [illegible] videtur esse timor [illegible]
[illegible] sed talis timor [illegible]
[illegible] sapientem nihil [illegible]
[illegible] malitiam [illegible]
[illegible] ergo super omnia. Secunda est spes non qualiscunque, sed talis [illegible]
[illegible] potentiæ facillimum est liberare ab omni miseria, cuius sapientiæ [illegible]
stra. Abyssus [illegible] miseriæ non inuocat abyssum misericordiæ nisi agnoscatur [illegible]
[illegible] proprium est miserer semper & parcere, quæ etiam propter liberalitatem suam [illegible]
[illegible] fecit, quia omnia fecit ad dandum: in ipso ergo super omnia sperandum [illegible]
& non qualiscunque amor, sed talis qualis amandus est qui optimus est in se [illegible]
[illegible], qui etiam fons est omnium bonorum à quo suscepimus omnia bona [illegible]
[illegible] & à quo suscepturos nos speramus quicquid boni suscepturi sumus [illegible]
amore dicit Sen. in libro de quatuor Virtutibus: Quisquis iustitiam sectari [illegible]
[illegible], ut ameris à Deo. De spe dicitur in Psal. *Sperent in te omnes qui* [illegible]
Nomen Domini agnoscunt qui serui eius esse volunt, à quibus spes specialiter [illegible]

Cultus oris est vocalis professio maiestatis diuinæ, quam fideles faciunt frequenter Deum orando, laudando, benedicendo, gratias ei agendo. Cultus operis est, vt quum aliquis opere recognoscit singulare dominium Dei, quod Ecclesia ore recognoscit, Christo dicens: Tu solus Dominus. Dominium istud quantum ad personas nostras recognoscimus Deo, genuflexione, & prostratione. Esa. 45. *Mihi curuabitur omne genu.* Mich. 6. *Curuabo genu Deo excelso.* Quantum ad nostra verò, oblatione alicuius partis bonorum illorum quæ ab eo accepimus. Deut. 26. *Profiteor hodie coram Domino & cætera, tradidit nobis terram lacte & melle manantem, & idcirco offero nunc tibi primitias frugum terræ quam Dominus dedit mihi.* Ad cultum operis pertinebant sacrificia veteris legis quæ fiebant de animalibus, quorum immolatione sacrificantes ostendebant plenissimè Deo se esse subiectos, etiam ad occidendum. Morte enim animalium ostendebant Deum eos occidere posse, & eos mortem meruisse, & sperabant misericordia Dei mortem propriam quam meruerant in mortem animalium commutare. Et notandum quod sacrificium soli Deo debetur, vnde August. 10. de Ciuit. Dei: Sacrificium certe nullus hominum est qui audeat dicere deberi, nisi Deo. Multa denique de cultu diuino vsurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tamen vt quibus ea deferuntur, homines habentur, qui dicuntur colendi & venerandi. Si autem eis multum additur, & adorandi. Quis verò sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit? Et subdit: Sacrificium visibile sacrificij inuisibilis sacrum signum est. Et tangit sex species sacrificij spiritualis. Primum sacrificium est cordis contritio. In Psalm. *Si voluisses sacrificium dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus & cætera.* Augustinus: Intueantur quemadmodum vbi Deum dixit nolle sacrificium, ibi Deum ostendit velle sacrificium. Non vult ergo sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Secundum sacrificium est cordis igne diuini amoris inflammati. De quo August. Deo suauissimum incensum adolemus, quum in eius conspectu pio sanctoque amore flagramus. Tertium sacrificium corporis propter Deum mortificati. Rom. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem &c.* Quartum est, sacrificium corporis pro Deo proprio sanguine cruentati. August. Deo cruentas victimas cædimus quando vsque ad sanguinem pro eius veritate certamus. Quintum est, sacrificium laudis: de quo in Psalm. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis.* Sextum est, sacrificium misericordiæ quo miseriæ proximi volumus subuenire. Heb. 6. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus.* Item August. eodem lib. dicit, quod sacrificium res diuina est. Et videtur velle quod verum sacrificium opus sit misericordiæ. Verum sacrificium est opus quod fit propter Deum, vt homo à miseria releuetur, & Deo adhærendo beatus efficiatur. Vnde dicit: Verum sacrificium est, omne opus quo agitur vt sancta societate inhæreamus Deo, relatum ad illum finem quo veraciter beati esse possumus. Et subdit: Vera sacrificia opera sunt misericordiæ: siue in nosipsos, siue in proximos, quæ referuntur ad Deum. Opera verò misericordiæ non ob aliud fiunt, nisi vt à miseria liberemur, ac per hoc vt beati simus: quod non fit nisi bono illo, de quo dictum est, *Mihi adhærere Deo bonum est.* Idem in eodem: *Ipsa misericordia qua homini subuenitur, si non propter Deum fit non est sacrificium.* Ad cultum etiam operis pertinet thurificatio quæ ostendit affectum nostrum integrè in Deum esse dirigendum, quasi in omne bonum, sicut totus fumus thuris tendit sursum. Exod. 33. *Ego ostendam omne bonum tibi.* Et notandum, quod religionis quam Tullius ponit partem iustitiæ, quæ idem videtur esse quod latria, secundum quosdam quadruplex est officium. Primum est perpetrati sceleris pœnitere. Hoc videtur esse primum sacrificium Deo acceptum post mortale peccatum. In Psal. *Sacrificium Deo spiritus &c.* Secundum est temporalium mutabilitatem paruipendere. Postquam enim anima Deo æterno se religauit religione fidei, spei, & dilectionis, spe æternorum despicit transitoria. Seneca. Nemo dignus Deo qui opes non contempserit. Tertium est vitam nostram Deo committere. Qui enim agnoscit per fidem se habere vitam suam à Deo, vult illam ei offerre, & oratione, & obsequijs impetrat eam à Deo dirigi. Tob. 4. Omni tempore benedic Dominum, & pete ab eo vt vias tuas diri-

Sacrificium soli Deo debetur cultus.

Species spiritualis sacrificij sex. Psal. 50.

Psal. 49.

Psal. 50.

[illegible] ad religionem pertinent. Fidelis primò debet habere [illegible] contra Deum & conscientiæ. Secundo, [illegible] Quartò [illegible]

C A P U T I.

De Dulia, PARS VI. [illegible] *nominis duliæ* [illegible]

Dictò de cultu Latriæ qui soli Deo debetur, [illegible] betur. [illegible] Aliquid verò quod [illegible] [illegible] Vnde dulia Græcè, [illegible]

[illegible]

CAPVT II. *De speciebus Duliæ.*

SEquitur de speciebus duliæ. Notandum ergo quod dignissima species duliæ est honor qui debetur humanæ naturæ quam filius Dei assumpsit, specialiter verò honoranda est humana natura in Christo propter inhonorationem quam in cruce sustinuit: secundum illud Phil. 2. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum & cetera*: Propter hoc ex institutione ecclesiæ fit adoratio crucis, in qua id cui exhibetur honor ille est, Christus passus: ignominia verò est causa illius honorationis. De adoratione humanæ naturæ à filio Dei assumptæ, dicit Gloss. August. super illud Psalm. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.* (Psal.) Sciendum quia in Christo terra est, id est, caro quæ sine impietate adoratur. Hæc species duliæ hyperdulia vocatur, quæ soli humanitati Christi exhibetur. Vnde gloss. super illud Psalm. *Adorate scabellum pedum eius &c.* (Psal.) Dulia adoratio est, quæ etiam creaturæ exhibetur. Quæ duas species habet: vnam quæ indifferenter omnibus, alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. Post naturam humanam à filio Dei assumptam, exhibendus est honor beatæ Virgini, in qua & ex qua filius Dei carnem assumpsit. Damasc. Dei genetricis imaginis non materiam, sed figuram adoramus. Figuram hic intellige figuratum siue significatum per imaginem. Et subdit Damasc. Honor enim qui est ad ipsam, ad eum qui ex ipsa incarnatus est reducitur. Hoc ideo dicit: quia propter filium adoratur Mater. Tertiò exhibendus est honor beatis angelis, & sanctis qui sunt in statu gloriæ, ab his qui sunt in statu miseriæ. Status enim miseriæ inferior est statu gloriæ. Matth. 11. *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista*: qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo. Quarto exhibendus est honor his qui præsunt in Ecclesia militante: qui scilicet sunt in gradu superiori, ab his qui sunt in gradu inferiori. Qui enim præsunt, loco Dei sunt: & ideo honor vel cultus eis exhibendus est. Vnde & dij vocantur. Exod. 22. *Dijs non detrahes: & principi populi tui non maledices.* Præcipuè verò honor exhibendus est his qui præsunt ad spiritualia. 1. ad Timoth. 5. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè hi qui laborant in verbo & doctrina.* Quintò exhibendus est honor amicis Dei etiam in statu viæ qui sunt notæ sanctitatis. Vnde qui se reputant peccatores, cum genu flexione suffragia solent petere à talibus: Status enim eorum secundum suam reputationem inferior est statu aliorum: sicuti status serui à statu filij vel domini. Filius domini à seruis dominus solet vocari. Matth. 15. *Non est bonum sumere panem filiorum & dare canibus.* Canes vocat peccatores: filios iustos. Et subditur: *etiam Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Intellige illos dominos qui prius vocati sunt filij. De hoc honore dicitur Esa. 49. ad Ecclesiam: *Vultu in terra demisso adorabunt te.* Itē notandum quod honor quandoque exhibetur creaturæ absolutè, quandoque Deo absolutè: quandoque verò honor respicit relationem seu comparationem creaturæ ad Deum. Et de illo honore sciendum est, quod potest exhiberi Deo in creatura: vt in imagine eius, vel in ministro eius, vel in templo materiali, vel spirituali, vel in altari, vel in alijs rebus quæ ad cultum Dei pertinent: & est honor latriæ. Et Deus est id cui propriè exhibetur honor ille: creatura verò est medium vel occasio aliqua cogitandi de Deo, & afficiendi in eum, & signo exteriori iudicandi affectum illum. Si verò honor ille exhibeatur creaturæ comparatione Dei: honor duliæ est, & Deus est vt causa illius honoris, creatura n. siue consideretur absolutè, siue inquantū imago Dei, vel ministrans ei, vel associata ei in vna persona, non fuit sic ab æterno, sed incœpit esse: vnde non videtur ei exhibenda reuerentia latriæ. Et notandum quod reuerentia quæ debetur rebus Deo dedicatis, vt loco sacro, scilicet templo vel cœmiterio, vel his quæ pertinent ad ornatum templi, vel sacro tempori, videtur esse quidam timor quo timemus intrare templum illoti vel non sanctificati, vel appropinquare altari, vel alijs rebus sacris, vel contrectare res sacras, vel inquinare nos in loco vel tempore sacro, vel violentiam inferre sacro loco, vel communia opera ibi exercere, de hoc timore legitur Genes. 28. *Quam terribilis est locus iste: non est hic aliud nisi domus Dei &c.* Malach. 2. *Leui à facie nominis mei pauebat.* Cùm Dominus sanctus sit, in sanctitate vult appropinquari ad eius mini-

(Reuerentia exhibita rebus sacris timor est.)

ministerium. Exod. 28. *Aaron sanctificatus minister mihi.* Qui vero Deum non ostendit sanctum ad ministerium eius in sanctitate appropinquando, ipse ostendet eum non sanctum pro immunditia sua à Deo pœnam recipiendo. Leuit. 10. *Arreptis Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis imposuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat: egressusque ignis à Domino, deuorauit eos: Dixitque Moyses: Hoc est quod locutus est Dominus, Sanctificabor in his qui appropinquant mihi.* Non legitur Christum in Euangelio in vita ista tantam iram per zelum ostendisse, quantam ostendit cum vidit quod templo non exhibebatur debita reuerentia. Ioann. 2. & Matth. 22. *Tunc impletum est illud, Zelus domus tuæ comedit me.* Marc. 10. legitur, quo non sinebat vt quisquam transferret vas per templum. Corinth. 3. *Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus.* Traditur de Pompeio, quod postquam illi qui cum eo erant prophanauerunt templum & stabulauerunt equos in porticu templi, nunquam post pugnauit quin vinceretur, qui hactenus fuerat fortunatissimus: & Heliodorus volens templum spoliare, diuinitus flagellatus est. 2. Machab. 3.

CAPVT III.

De errore illorum qui dicunt Ecclesiam idololatrare circa Sanctos & imagines Sanctorum.

Error circa imagines contra ecclesiam. Psal. 96.

SEquitur de errore illorum qui dicunt Ecclesiam idololatrare, quia ponit in Ecclesijs imagines, & adorat diuersos sanctos. Qui error occasionem potuit habere ex illo verbo Exod. 20. *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem &c. Non adorabis ea neque coles.* Item in Psal. *Confundantur omnes qui adorant sculptilia.* Esther 3. legitur de Mardochæo, quod solus non flectebat genua, nec adorabat Aman, cum omnes serui regis qui in foribus palacij morabantur hoc facerent: sic enim eis præceperat imperator, & Daniel. 3. Tres pueri noluerunt adorare statuam Nabuchodonosor. Item Apocalyp. vlt. dixit angelus Ioanni cum cecidisset ad pedes eius vt eum adoraret, *Vide ne feceris: conseruus tuus sum & confratrum tuorum.* Sed contrarium manifestè ostenditur ex hoc quod Dominꝰ imagines Cherubin præcepit fieri. Exod. 25. Esai. etiã vidit Dominũ sedentẽ super soliũ excelsum. Esai. 6. *Seraphin stabant super illud &c.* Ezech. vidit imagines quatuor animaliũ. Ezech. 1. & Ioan. Apoc. 4. Quas figuras sicut sancti minutis literis scripserunt, quantũ ad illos qui legẽ sciũt: sic picturis vel sculpturis quasi grossis literis scribi potuit, quantum ad laicos qui legem nesciunt. Sicut n. scripturæ literæ sunt clericorũ: ita picturæ vel sculpturæ litteræ sunt laicorũ. Licet ergo Eccl. habere imagines: nec est hæc reuocatio idololatriæ, sed potius reuocatio ab idololatria. Et sicut Dominus voluit sibi sacrificia fieri, vt filios Israël reuocaret à sacrificijs quæ idolis fiębant: ita imagines solebant fieri dijs qui colebantur, volens Ecclesia homines ab hoc reuocare, voluit imagines fieri in Ecclesia ad rememorandum facta memoria digna. Damas. Quia non omnes noscunt literas nec lectioni vacant, patres excogitauerunt velut quosdam triumphos imaginibus scribere. Prohibuit autem Moyses fieri sculptile vel similitudinem falsorum deorum, ad adorandum vel colendum. Vnde subdidit: *Non adorabis ea neque coles.* Nec fuit intentio sua prohibere omnino, vt nulla similitudo fieret, vel nullum sculptile, cum ipsemet contrarium fecerit, vt in Cherubin. Exod. 25. Adoratio vero quam Moyses prohibuit fieri creaturæ, adoratio latriæ fuit, non adoratio duliæ. Ad illud vero quod dixit angelus Ioanni, *Vide ne feceris.* Dicendum est quod hoc dixit vt daret exemplum humilitatis, exemplum scilicet refugiendi honorem huius, cùm aliqui exhibent: vel ad ostendendum sublimitatem humanæ naturæ in Christo sublimatæ. Gregor. Timet angelus adorari ab humana natura quam videt in Deo sublimatam. Vel quia periculosa est talis adoratio propter facilem declinationem in idololatriam. Vnde August. loquens de angelis venientibus ad Abraham: Duplici, inquit, de causa aliquis est arcendus à bono: vel propter maius bonum aggrediendum, vt Deus reuocauit volentem sepelire patrem suum. Matth. 8. Vel propter facilem declinationem in malum. Et notandum quod spirituales substantiæ, licet corporeæ non sint, tamen figurari possunt corporeis imaginibus illarum rerum in quibus quandoque leguntur apparuisse: vt angeli qui apparuerunt Loth & Abraham, assumptis corporibus humanis in figura humana depinguntur. Item notandum quod propter hoc, quia angelus sathanæ transfigurat-

[illegible] angelum [illegible] vel in speciem Christi, si appareat aliquis alicubi in specie angeli vel Christi, & non constet ei cui apparet an sit angelus vel Christus, adorare potest Christum simpliciter, vbicunque ipse sit, recognoscendo eum filium Dei æternum, omnipotentem: non tamen debet adorare eum in eo qui ei apparet, nisi sub conditione, scilicet si ipse est Christus. Matth. 24. *Si quis dixerit vobis, Ecce hic est Christus vel illic, nolite credere.* Item exhibere potest debitam reuerentiam omnibus beatis angelis Dei vbicunque sint: illi verò qui apparet non simpliciter, sed sub conditione, scilicet si est de beatis angelis Dei.

De Oratione. PARS VII. *quæ habet decem capitula.*

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum de oratione. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Oratio.

POST latriam & duliam tractabitur de oratione. Ab eo enim cui cultum latriæ vel duliæ impendimus oratione beneficium impetramus. Et honor latriæ vel duliæ efficacem reddit orationem: secundum illud. Ecclesiast. 35. *Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur: & deprecatio illius vsque ad nubes appropinquabit.* Præterea oratione quodammodo Dei maiestatem prontemur: dum pro defectibus nostris supplendis, ad eum quasi ad fontem bonitatis orando recurrimus. Item cùm ab eo postulamus ea quæ soli potentiæ diuinæ possibilia sunt, & soli liberalitati diuinæ congruunt, vt est collatio regni cælestis. De oratione verò hoc modo tractabitur, & primò ponentur diuersæ acceptiones huius nominis Oratio. Secundo, eius descriptiones. Tertio, commendationes. Quarto, agetur de præparatione orationis. Quinto, de impedimentis eius. Sexto, ostendetur quando sit orandum. Septimo, vbi orandum. Octauo, quomodo orandum. Nono, quid orandum. Decimo, agetur de speciebus orationis. Circa primum notandum quod oratio quandoq; dicitur esse opus bonum. Vnde super illud 1. Thess. vlt. *Sine intermissione orate.* dicit gloss. Semper orat, qui semper bene agit. Quandoque verò dicitur iustitia seu bonitas hominis, quæ apparens Deo in filijs eius quasi quædam imago Dei, habet quasi vim orationis apud Deum: sicut & apparitio filij Dei coram patre suo, est quasi oratio pro nobis. Hebr. 9. *Iesus introiuit in cælum vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Sic sumitur, Orate in gloss. super illud 1. Thessal. vlt. *Sine intermissione orate &c.* Iustus nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Bernard. ad fratres de monte Dei, specialiter dicit de charitate Dei, à qua maximè est bonitas in anima, quod ipsa est oratio nunquam deficiens. Charitas, inquit, quæ nunquam deficit, ipsa est sine intermissione oratio. Et subdit, Est enim quædam iugis bonitas mentis, & bene compositi animi, & ad patrem Deum in filijs Dei bonitatis quædam similitudo. Quandoque oratio dicitur petitio boni, siue dirigatur ad Deum, siue ad angelos, siue ad Sanctos: sic litania oratio est, vel orationes. Quandoque verò strictius sumitur, vt dicatur oratio petitio boni, quæ ad Deũ dirigitur: & sic maximè à magistris sumitur, vt inferius patebit. Quandoque verò amplius restringitur, scilicet ad petitionem quæ est pro adipiscendis bonis. Vnde gl. super illud Psal. *Exaudiuit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem &c.* Deprecatio est pro remouendis malis, oratio pro adipiscendis bonis. Psalm. 6.

CAPVT II. *De descriptionibus Orationis.*

CIrca secundum notandum quod oratio sic describitur à Ioanne Damasc. Oratio est ascensus intellectus ad Deum. Intellectum verò hic accipias prout comprehendit duas vires, quæ sunt propriè animæ rationalis, quarum vna est apprehensiua, altera motiua. Apprehensiua dicitur intellectus specularius: motiua intellectus practicus. Ad Deum ascendit, cum hac consideratione humanorum defectuum ad considerationem boni sufficientissimi & potentissimi supplere defectus illos transit. Et innuitur in hoc modus quo debet procedere qui vult orare. Primò enim debet defectus suos considerare, deinde ascendere ad eius liberalitatem, qui hoc potest supplere. Vnde 3. Reg. 8. Dixit Salomon templo ædificato: *Si quis cognouerit plagam cordis sui & extenderit manus suas in domo hac: tu exaudies in cælo &c.* Intellectus practicus ad Deum ascendit desiderio & spe, à liberalitate eius sperando impleri desiderium suum. Item Quid sit oratio.

oratio describitur sic à Ioanne Damasc. Oratio est petitio decentium à Deo. Non decet Dei filios omnia indifferenter petere. Nec Deum decet omnia indifferenter dare. Non sunt petenda à Deo nisi honesta. Seneca in epistolis: Quanta, inquit, dementia est, hominum turpissima vota Deo insusurrant: ita vt si quis aurem admouerit, conticescant, & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines videant. Non decet filios Dei petere vilia: vt sensibilia ista quæ sunt transitoria & corruptibilia. Senec. in epistolis: Maior sum & ad maiora natus, quam vt mancipium sim sensuum meorum. Item non decet viros virtutis petere puerilia. 1. Corinth. 13. *Quando factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli.* Item oratio sic describitur: Oratio est pius mentis affectus in Deum directus. Iste affectus desiderium est. Vnde super illud primæ Thess. vlt. *Sine intermissione orate.* dicit gl. Ipsum desiderium bonum, oratio est: & si continuum est desiderium, continua est oratio. Pietas, à qua pius est affectus, quæ est oratio, est theosebia, siue cultus Deo debitus qui comprehendit fidem, spem, & charitatem. Vnde Aug. de orando Deo, ad Probam: Ipsa fide, spe, & charitate continuato desiderio semper oramus. Idem in eode: Ora in spe, ora fideliter & amanter. Affectus qui est in Deum dicitur dirigi ad modum nuntij. Est enim velut nuntius ab homine ad Deum missus. Vnde super illud Psal. *Intret oratio mea in conspectu tuo,* (Psal. 87) dicit Gloss. Virtus magna puræ orationis hic notatur, qui quasi persona quædam ad Deum intrat, & mandatum peragit quo caro peruenire nequit. Item in lib. de Spiritu & anima, sic describitur: Oratio est mentis conuersio in Deum per pium & humilem affectum. Greg. verò in sexta parte Moral. dicit, quod veraciter orare est amaros compunctionis gemitus & non composita verba resonare. Item oratio magistraliter sic describitur: Oratio est ostensio voluntatis nostræ ei à quo impetrare speramus id quod desideramus.

CAPVT III. *De commendatione Orationis.*

AD commendationem Orationis. Primò valere potest frequens admonitio quam sacra scriptura facit ad orandum. Eccl. 18. *Non impediaris orare semper.* Ier. 33. *Clama ad me, & exaudiam te.* 1. Mach. 5. *Et nunc clamemus in cælum.* Luc. 11. *Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.* August. Non tamen hortaretur vt peteremus, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia: plus vult ille dare, quam nos accipere: plus vult ille misereri, quam nos à miseria liberari. Item Luc. 22. & Matth. 26. *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* Romanor. 12. *Orationi instantes.* Idem ad Colos. 41. ad Thessal. vlt. *Sine intermissione orate.* Iac. 1. *Si quis indiget sapientia, postulet à Deo &c.* Eiusdem 1. *Tristatur aliquis vestrum &c.* 1. Pet. 4. *Vigilate in orationibus.* Secundò exempla, & inter ea est efficacissimum exemplum Christi, qui licet oratione non indigeret, cum per se omnia posset: tamen vt daret nobis exemplum orandi, toties orabat. De eius oratione habes Matth. 14. *Dimissa turba ascendit in montem solus orare.* (Christus orauit.) Item eiusdem. 26. *Sedete hic donec vadam illuc, & orem: progressus pusillum procidit in faciem suam, orans & dicens: Pater mi &c.* Et paulo post: Iterum secundum abijt & orauit: dicens: *Pater mi &c.* Et subditur: *Et orauit tertio eundem sermonem dicens.* Idem Marci 1. *Diluculo valde surgens, egressus abijt in desertum locum, ibique orabat.* Item Luc. 4. *Iesu baptizato & orante, apertum est cælum.* Et eiusdem 6. *Factum est in diebus illis, exijt in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei.* Item eiusdem 9. *Facta est species eius altera dum oraret.* Item 11. *Factum est cum esset in loco quodam orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine doce nos orare.* Item eiusdem 22. *Et factus in agonia prolixius orabat.* Eiusdem 23. *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt.* Ioan. 12. *Pater saluifica me ex hac hora.* Item eiusdem 17. habes multum de oratione eius. Ad commendationem etiam orationis valere possunt exempla alia, & causa breuitatis pauca de illis tangamus. Legitur Lucæ 2. de Anna quòd non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens die ac nocte. Et Actuum 1. *Erant omnes perseuerantes in oratione vnanimiter cum mulieribus, & Maria matre Iesu & fratribus.* Et eiusdem 10. *Ascendit Petrus in superiora domus vt oraret.* Et de beato Martino legitur, quod etiam moriens inuictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et de Paulo primo eremita legitur, quod mortuus

ssi orabat: Vnde habuit signum orantis, ore & manibus in cælum erectis, cum inueniretur sanctum cadauer eius appodiatum arbori à beato Antonio, qui de eo ait: Patet quam assiduè, quantumque oraret Deum viuus, qui non desinit orare mortuus. Et Iacobus Alphæi ex vtero matris sanctificatus, ex assiduitate orandi contraxerat in genubus suis duritiem camelorum. Et Bartholomæus centies in die & centies in nocte ante Deum genua flectebat. Tertio, quod filius Dei adeo diligenter nos voluit instruere ad orandum. Vix enim est aliquod opus ad quod ita diligenter instruxerit. Ipse enim docuit quid orandum, & vbi, & quando, & quomodo orandum, & quo fine, & qua necessitate, vt in sequentibus patere poterit. Noluit nos negligenter addiscere, quod adeo voluit diligenter docere. Verecundum est discipulis Christi ignorare quod magister eorum diligentissime docuit. Item verecundum est eis raro facere quod magister eorum tantum frequentauit. Quartò, dignitas angelorum orationes nostras Deo offerentium. Tob. 12. dixit angelus Tob. *Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos: ego obtuli orationem tuam Domino.* Non debet homini esse onerosum xenium illud Deo mittere, quod angelus non dedignatur ei deferre: imo quod plus est, ipse Christus qui inquantum homo est, summus sacerdos, illud offert Deo patri. Quod figuratur in hoc quod diaconus thuribulum tradit sacerdoti, & sacerdos thurificat Deo. Sic Christus orationes Ecclesiæ Deo patri præsentat, quæ præsentatio multum facit eas valere. Quomodò n. à Deo contemneretur, quod à tanto mediatore ei præsentatur. Quinto, præeminentia quam oratio habet respectu aliorum operum. Oratio præmium respectu lectionis. Isidorus: Orationibus mundamur, lectionibus instruimur, vtrumque bonum est si liceat: si non liceat, melius est orare quam legere. Item præeminentia quam videtur habere respectu ieiunij & eleemosynæ. Primò, in hoc quod oratio est respectu eius quod supra nos est, scilicet respectu Dei: eleemosyna verò & ieiunium respectu eius quod iuxta nos vel infra nos. Vnde quum oratio ad digniorem ordinet, in hoc videtur esse dignior. Præterea ieiunium & eleemosyna videntur seruire orationi. Sunt enim velut duæ alæ de quibus dicit Isidorus: Qui vult orationem suam volare ad Deum, faciat illi duas alas, ieiunium & eleemosynam. Tob. 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna.* Oratio columba est, auis scilicet Spiritussancti, quæ ramum oliuæ apportat dum pacem hominibus impetrat. Ideo dicimus esse auem Spiritus sancti: quia deuota oratio à Spiritu sancto est. Romanor. 8. *Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Bernardus: Tepida est omnis oratio, nisi eam præcedat inspiratio. Sexto, facilitas huius operis. Si dicatur alicui quod det eleemosynam, potest excusare se, quum non semper habeat homo argentum in bursa. Si dicatur ei quod ieiunet, potest excusare se, quum multi propter debilitatem capitis ieiunare non possint. Sed ab oratione nullus potest excusare se. Quilibet enim potest habere orationem saltem mentalem, etiam si sit mutus. Vnde Psalm. *Apud me oratio.* Et super illud, *Iustus autem miseretur &c.* dicit Glo. Semper est aliquid iusto quod det, saltem orationem Chrysostom. Solam orationem quasi spirituale tributum animæ offert de suis visceribus. Septimo, quod opus hoc est honorabile. Multa sunt officia, quæ aliquibus cederent ad dedecus: sicut arare, vel fodere: sed orare Deum, nulli quantumcunq; nobili cedit ad dedecus: quia quum oramus, ipsi cum Domino loquimur, quod sine dubio magnus honor est. Isidorus: Qui vult cũ Deo esse, frequenter oret & legat: nam quum oramus, ipsi cum Deo loquimur: quum verò legimus, Deus nobiscum loquitur. Octauo, quod officium istud valde lucrosum est. Quod primo potest ostendi ex hoc, quod nihil est ad quod oratio valere non possit. Vnde secundo Paralip. 20. *Quum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos ad te dirigamus,* hoc est officium quo potest homo lucrari omni tempore, in hyeme, & in æstate, in sereno & in pluuiali tẽpore, de die & de nocte, festiuis dieb. & ferialibus, in infirmitate & sanitate, in iuuentute & senectute, stando & eundo, in domo & extra domum. Quandoque vna hora plus lucratur homo orando, quam valeat ciuitas vna: quia modica oratione deuota, acquirit homo regnum cælorum. Nono, orandi necessitas, quam in præsenti habemus. Tria solent esse occasio clamandi hominibus: ignis, aqua, hostes. Bernardus: Hæc tria quasi singulis diebus incitare debent nos vt ad Deum in oratione clamemus. Vix enim est dies in quo non conscientiæ

Ab oratione nullus excipitur.

Psal. 31

Tria sunt occasio clamandi.

nostræ

nostræ non succendantur igne infernali: scilicet igne concupiscentiæ prauæ. Vnde necesse habemus clamare ad aquam diuinæ gratiæ, & ad aquam lacrymarum recurrere. Ignis iste aliquando ex vna parte extinguitur, & ex alia parte accenditur. Ex ipsa enim aqua lacrymarum, vnde debuit extingui, quandoque vires sumit: vt quum aliquis vanè gloriatur de hoc quod peccata sua plorat. Item vix est dies in quo homo non sentiat fluctus malarum cogitationum super caput cordis sui, vt necesse habeamus frequenter clamare illud Matth. 8. *Domine salua nos perimus.* Item vix est dies in quo hostes suos non videat ad portas castri sui: vt quum verba mala in ore habet, vel fatuam mulierem aspicit. Oratio multum competit loco in quo sumus. Sumus enim in valle miseriæ: ideo necesse habemus ad Dei misericordiam frequenter orando clamare. Pugnam habemus cum eo de quo scriptum est Iob 41. *Non est potestas in terra quæ ei valeat comparari.* Ideo necessario habemus frequenter auxilium Dei inuocare. In futuro cessabit hæc pugna: ideo non erit ibi oratio necessaria. August. de orando Deo: In vita æterna non erit vlla tentatio, itaque nec oratio: non enim erit ibi boni promissi expectatio, sed redditi contemplatio. Decimo, commendabilis est oratio à multiplici suo effectu. Notandum ergo quod oratio infirmitatem corporis sanat. Ecclesiast. 38. *Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum: sed ora ad Dominum, & curabit te.* Iacob. vltim. *Oratio fidei sanabit infirmum.* Item vitã prolongat. Esaiæ 38. *Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas: ecce ego abijciam super dies tuos quindecim annos.* Item ab opprobrio liberat, vt Saram filiam Raguelis. Tobiæ 3. Liberat etiam à mortis periculo, vt Susannam. Daniel. 12. Item à principe iniquo. Baruch. 4. *Clamate ad Dominum, & eripiet vos de manu principum inimicorum.* Act. 12. Liberatur Petrus de carcere, Ecclesia sine intermissione orante pro eo. Item Ionas orans de ventre ceti liberatus est. Ionæ 2. Item oratio sanat morbos spirituales. Iacobi vlt. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ & orent &c. & si in peccatis sit, dimittentur ei.* Hieronym. Ieiunio sanantur pestes corporis, oratione pestes mentis. Item oratio etiam in bello corporali triumphat. Exo. 17. *Quum leuaret manus Moyses, vincebat Israël.* Iudic. 4. *Memores estote Moysi serui Dei, qui Amalech* (non ferro pugnando, sed precibus sanctis) *deiecit.* Gloss. super Num. Plus valet vnus sanctus orando, quam innumeri peccatores prœliando. Oratio sancti cælum penetrat: quomodo hostes in terris non vincat? Plus vetula vna acquirit de cælo vna hora orando, quam mille milites armati acquirunt de terra longo tempore prœliando. Item de hostibus spiritualibus triumphat. Isidorus: Hoc est remedium eius qui vitiorum tentamentis æstuat, vt quoties quolibet tangitur vitio, toties se ad orationem subdat: quia frequens oratio vitiorum impugnationem extinguit. Dicebat magnus cantor Parisiensis: Qui molestatur luxuria vel huiusmodi, certum numerum genuflectionum cum litania sibi constituat. Item oratio dæmones fugat. Matth. 17. & Marc. 9. *Hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi per ieiunium & orationem.* Item dæmones cruciat. Vnde clamabat quidam dæmonio plenus, Bartholomæe apostole Dei incendunt me orationes tuæ. Item oratio hominem illuminat. Vnde super illud Act. 10. *Erat Petrus in Ioppe orans*, dicit August. Oratione melius soluuntur dubia, quam inquisitione alia. Item ad amorem Dei inflammat. Vnde quarto Reg. 1. *Descendit ignis de cælo ad orationem Eliæ.* Item mundat. Isidorus: Orationibus mundamur. Item confortat. Lucæ 22. *Positis genibus orabat, dicens: Pater &c.* Et subditur: *Apparuit autem illi angelus de cælo, confortans eum.* Bernard. ad fratres de monte Dei: Amorem Dei oratio illuminat & confortat. Maximæ consolationes ab amicis Dei in orationem recipiuntur. Ecclesia. 15. *Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur.* Lucæ 9. *Ascendit Iesus in montem vt oraret: & facta est, dum oraret, species vultus eius altera, & vestitus illius albus refulgens.* Item oratio etiam ad tranquillitatem valet. 1. Tim. 2. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes &c.* vt quietam & tranquillam vitam agamus. Iob 8. *Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum tuum.* Nec solum oratio operatur in terra, sed etiam in cælo. August. Magna virtus orationis, quæ effusa in terra, operatur in cælo. Ipsa cælum aperit. Luc. 4. *Iesu baptizato & orante, apertum est cælum.* Ipsa etiam cælum claudit vt patet in oratione Eliæ 3. Reg. 18. Iac. vltim. *Multum valet deprecatio iusti assidua.* Elias homo erat similis nobis passibilis

ſtibilis, & oratione orauit &c. Oratio etiam Deum mitigat. Vnde ſuper illud Tob. 3. vbi dicitur quòd tribus diebus & tribus noctibus non manducauit neque bibit: ſed in oratione perſiſtens cum lacrymis deprecabatur Deum, dicit Gloſſ. Oratio Deum lenit, lacryma cogit: hæc vngit, illa pungit. Oratio velut quoddam ſcutum ab ira protegit. Vnde Sapient. cap. 18. *Properans homo ſine querela deprecari pro populis, proferens ſeruitutis ſuæ ſcutum orationem & per incenſum deprecationem allegans, reſtitit iræ.* Oratio quodammodo tenet Deum, & habet in poteſtate ſua. Exodi trigeſimo ſecundo. Dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos. Gregorius: Quid eſt dicere ſeruo: Dimitte me: niſi deprecandi auſum præbere? quaſi diceret. Penſa quantum ad me valeas, & cognoſce quia obtinere poteris quidquid pro populo oras. Eſaiæ quadrageſimoquarto. Non eſt qui inuocet nomen tuum, qui conſurgat & teneat te. Ierem. 7. *Noli orare pro populo hoc, & ne aſſumas pro eis laudem & orationem & non obſiſtas mihi.* Item oratio cæleſtem curiam quaſi quadam redolentia delectat. Apocalyp. 5. *Habebant phialas aureas plenas odoramentorum*, quæ ſunt orationes ſanctorum. Oratione ſancti impetrant apud Deum quod volunt, ſecundum promiſſiones à Chriſto factas. Matt. 18. *Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo.* Eiuſdem 21. *Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Et Luc. 11. *Petite & dabitur vobis* &c. Item Ioan. 16. *Petite & accipietis.*

CAPVT IV. *De præparatione Orationis.*

AD Præparationem orationis monemur Eccleſ. 18. Ante orationem præpara animam tuam, & noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum. Orans tunc Deum tentare videtur, quum illud pro quo orat, nec impetrare deſiderat, nec ſe acceptutum ſperat. Præparatio multum valet ad hoc vt oratio exaudiatur. Pſalm. *Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Huius præparationis figura eſt, præparatio quam facit ſacerdos celebraturus induendo ſe ſacris veſtibus. Item hanc præparationem nobis commendat templi ædificatio, & ornatus ipſius. Prius ædificauit Salomon templum, deinde ad Deum orauit. 3. Reg. 8. Et notandum quòd duplex eſt præparatio ad orandum: quædam propinqua, quædam remota. Ad remotam præparationem pertinet, primò quod homo bene viuat Greg. ſuper Iob. Sunt nonnulli intra Eccleſ. qui prolixas ad Deum preces habent, ſed vitam deprecantiū non habent. Item in Dialogo: Quid mirum ſi poſtulantes tardè à Domino exaudimur, qui præcipientem Dominum tardè aut etiam nullo modo audimus: Idem in Moralibus: Clamorem anguſtię tempore Dominus non audit, quia tranquillitatis tempore in pręceptis ſuis ipſe clamantē Dominū non audiuit. Iſid. Non poteſt habere precum certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, & quem peccandi recordatio delectat. Qui à pręceptis Dei auertitur, quod in oratione poſtulat non meretur: nec impetrat ab illo bonum quod poſcit, cuius legi non obedit. Idem: Si id quod Deus præcepit facimus: id quod petimus ſine dubio obtinemus. 1. Ioan. 3. *Si cor noſtrū non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, quidquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus.* Auguſt. in lib. de opere monach. Citius exauditur vna obedientis oratio, quàm decem millia contemptoris. Pſal. *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preçes eorum*, ſecundum Iſido. neceſſarium eſt vt oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Moyſes oratione pugnans contra Amalech, manus habebat ad Deum leuatas. Exod. 17. Thren. 3. *Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum.* Iſid. Cor tuum manibus leuat, qui orationem cum opere ſubleuat. in Pſal. *Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Quod ſacrificium erat dignius. 1. Tim. 2. *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus.* Item ad præparationem remotam ſpecialiter videntur pertinere ieiunium & eleemoſyna, quæ ſpecialiter iuuant orationem. Vnde cum thure in quo ſignificatur orationis deuotio, offerunt Magi aurum, in quo ſignificatur eleemoſyna: & myrrham, in qua ſignificatur carnis maceratio, quæ eſt per ieiunium. Matth. 2. Hæ ſunt duæ animæ orationis, de quibus loquitur Iſidor. Tob. 12. *Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna.* Qui ieiunio corpus ſuum macerat, dum miſeriam aſſumit, Dei miſericordiam prouocat, & ſic orationem iuuat. Daniel. 9. *Poſui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare & deprecari, in ieiunio, ſacco & cinere*

Duplex præparatio ad orationem.

Ad orationem ieiunium & eleemoſyna pertinent.

nem. Qui vero eleemosynam dat, dum misericors proximo existit, Deum sibi misericordem inuitat. Matt. 5. *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Esa. 58. *Frange esurienti panem tuum &c. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet: Ecce adsum, quia misericors sum Dominus Deus tuus.* Qui vult aliquid ab aliquo impetrare, præmittit munera vt facilius impetret. Eccle. 39. *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc exorabit pro te.* Item ad præparationem remotam videtur pertinere confessio homini facta. Iacob. vltimo. *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate &c.* Et sacerdos celebraturus missam facit generalem confessionem. Ad propinquam vero præparationem, Primò videtur pertinere reuocatio cordis ab exterioribus ad interiora cum retentione eius. Matth. 6. *Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum &c.* Ingressus in cubiculum, est cordis reuocatio. Clausio ostij est cordis retentio. Fatuum est Deum inuocare vt ad se veniat & gratiæ eleemosynam conferat, si homo eum non exspectat. Bernardus: omnes nobis plangimus deesse gratiam, sed iustius, ipsa gratia conqueritur nonnullos deesse sibi. Idem: Sic pauperes cum multis clamoribus inuocatus fuerit distributor eleemosynarum diuerticula captant. Isidor. Purgandus est primum animus, atque à temporalium rerum cogitationibus segregandus, vt pura acies cordis ad Deum verè & simpliciter dirigatur. Idem: Pura est oratio quam in suo tempore sæculi non interueniunt curæ. Longe autem à Deo est animus qui in oratione, cogitationibus sæculi fuerit occupatus. Secundò pertinet ad propinquam præparationem consideratio suijpsius. Bernardus ad fratres de monte Dei: Debemus nosmetipsos coram Deo constituere, quasi facie ad faciem, & in lumine eius prospicere tribulationem de nobisipsis nobis venientem. Isidor. Quum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscentes quam grauia sunt quæ commisimus, quàm dura inferni supplicia quæ timemus. Dicebat quidam, quòd latrones & tyranni docuerant eum orare. Latro attendens quid fecit, & quod tormentum sibi præparatum sit, inter hæc duo cum multis lacrymis misericordiam petit. Tyranni verò ea quæ sunt miserabiliora in eis improbissimè ostendunt, & quæ sana sunt abscondunt, vt magnitudo misericordiæ ad misericordiam excitet. 3. Reg. 8. *Si quis cognouerit plagam cordis sui, & extenderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cœlo.* Ex consideratione peccatorum prouenit luctus qui multū valet in oratione, vt inferius ostendetur. Isid. peccatorum recordatio mœrorē gignit, luctus verò mentē puriorē reddit: quòd sic valet ad hoc vt oratio exaudiatur. Aug. Munda tantū cubiclū cordis, intus est qui exaudiet. Et super illud Psal. *Iniquitatem si aspexi in corde meo, nō exaudiet Dominus.* dicit gl. Puritas orationis auditur. Libanus Hebræa lingua cādor interpretatur, lingua verò Græca thus. Candor n. puritatis, & deuotio orationis quæ in thure designatur congrue sibi iunguntur. Item ex consideratione peccatorum humilitas prouenit, quæ multum iuuat orationem. Eccl. 35. *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.* Item consideratio status periculosi multum valet ad augmentum desiderij. Magnitudo verò desiderij multum iuuat orationem ad hoc vt exaudiatur: vt inferius patebit. Tertiò pertinet ad præparationem propinquam, vt attendatur ad eum cui sacrificium orationis offert. In Psal. *vacate & videte, quoniam ego sum Deus.* Multum deberet nos reddere attentos in oratione hoc quòd cum Domino maiestatis loquimur. Gen. 18. dicit Abraham: *Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis.* Bernardus loquens de proficiente: Admonendus est, inquit, quanta potest puritate cordis intendere in eum cui sacrificium orationis offert, se ipsum intendere qui offert, intelligere quid offert. Quantum enim videt vel intelligit illum cui offert, tantum est ei in affectu. Sicut secundum ligna syluę exardescit ignis. Eccl. 28. Sic secundū diuersas meditationes de Deo, sequūtur diuersæ affectiones. Meditationē iustitiæ diuinæ sequitur affectio timoris: meditationem misericordiæ affectio spei: meditationem sapientiæ omnia videntis, affectio erubescentiæ: meditationem bonitatis vel beneficentiæ, affectio gratitudinis vel amoris: meditationem suauitatis diuinæ, affectio quæ potest dici sancta esuries. Secundum verò affectum mentis sequitur affectus orationis. Augustinus de orando Deo, ad Probam: Dignior, inquit sequetur effectus quem feruentior præcedit affectus. Affectio spei specialiter valet ad impetrandum. Bernardus: Quatenus in bonis Domini pedem fiduciæ porrexeris, eatenus possidebis. Idem: Nihil omnipotens

Margin notes:

1. Ad orationem requiritur Reuocatio cordis.

2. Consideratio sui ipsius.

3. Cui offeratur.

quiem verbi clariorem reddit, quam quod omnipotens facit omnes qui in se sperant. Denique omnia possibilia sunt credenti. Voluit Christus orantes specialiter attendere, quod Deus pater, Deus deorum est, vt fiduciam habeant impetrandi quod peterent. Naturale enim dinoscitur esse patris, filijs vtilia prouidere. Vnde cùm dixissent discipuli ei: *Domine, doce nos orare.* Respondit, *Cùm oratis, dicite: Pater noster.* Luc. 11. Et in eodem: *Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris: quanto magis Pater vester cælestis, dabit spiritum bonum petentibus se?* Et Ioh. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

CAPVT V. *De impedimentis Orationis.*

Dixit abbas Euagilus: Magnum est quidem sine impedimento orare, maius etiam est psallere sine impedimento. Dicebat abbas Agathon: Nullum laborem tantum esse in religione, quantum orare Deum. Diabolus enim nullum opus tantum conatur interrumpere, quantum orationem deuotam. Aliud enim opus quousque perficiatur habet aliquam requiem, oratio autem nullam. Et possunt enumerari duodecim impedimenta orationis. Primum est, peccatum orantis. Esa. 1. *Quum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* In Psal. *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Esa. 59. *Peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret.* Ierem. 5. *Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis.* Thren. 3. *Nos inique egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco inexorabilis es.* In eodem: *Opposuisti tibi nubem, ne transiret oratio.* Ioan. 9. *Scimus quia Deus peccatores non audit, &c.* Secundum est orantis dubietas. Iac. 1. *Postulet in fide, nihil hæsitans.* Et subditur de hæsitante: *Non æstimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino.* Bernard. Indignus cælesti benedictione esse conuincitur, qui Deum dubio quærit affectu. Tertium est, quod non petitur quod petendum est: quia scilicet vile est quod petitur vel non expediens petenti. Ioan. 16. *Vsque modo non petistis quidquam in nomine meo.* Gloss. quod aliquid fit rei comparatione rei permanentis. Matth. 20. *Nescitis quid petatis,* dictum est filijs Zebedæi petentibus honorem. Et Paulo petenti amotionem stimuli quæ sibi non expediebat, dictum est: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur.* Ideo frequenter Ecclesia non exauditur petendo amotionem tribulationum. Esaiæ 26. *Misereamur impio, & non discet facere iustitiam.* Iac. 4. *Petitis & non accipitis, eo quod male petatis.* Isidor. Multi orantes non exaudiuntur: prouidet enim Deus illis meliora quam petunt. Sicut contingere solet paruulis, qui ne in scholis vapulent, Deum exorant: sed non datur illis postulationis effectus, quia impedit talis exauditio ad profectum. Quartum est, indignitas eius pro quo oratur. Ierem. 7. & 11. *Noli orare pro populo isto, neque assumas pro eis laudem & orationem: quia non exaudiam.* Eiusd. 15. *Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* In vitis patrum quidam frater patiebatur molestiam à spiritu fornicationis, & abijt sæpe ad seniorem vt pro se oraret. Cùmque frequens oratio senioris eum non iuuaret. Dominus nocte seniori ostendit negligentiam fratris esse in causa quare non exaudiretur. Vidit n. senior monachum sedentem, & spiritum fornicationis in diuersis formis mulierum ludentem apud ipsum, & ipsum cum eis delectari. Vidit etiam angelum Domini astantem & indignantem grauiter contra eundem fratrem, quia non surgebat nec prosternebat se in orationibus ante Deum, sed magis delectabatur in cogitationib. suis: cognouit ergo senior culpam fratris esse quod ipse non exaudiebatur pro eo, & dixit fratri: Impossibile est discedere à te spiritum fornicationis, alijs pro te orantibus, nisi tuipse laborem assumas in ieiunijs & orationibus, & vigilijs, rogans Dominum cum gemitu. Audiens frater verba senioris, compunctus est corde, & per afflictionē corporis meruit misericordiam. Quintū est, cogitationum malarum multitudo. Eccl. 10. *Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti.* Gen. 15. Abigebat Abrahā volucres à sacrificio. 1. Mach. 2. *Templū eius sicut homo ignobilis.* Templum spirituale est vt homo ignobilis cum immundis cogitationib. occupatur. Sextum est, contemptus diuinæ legis. Prou. 28. *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, eius oratio erit execrabilis.* Prou. *Inuocabunt me, & non exaudiam &c. eo quod exosam habuerunt disciplinam.* Septimū est duritiés quæ duplex est: quædam in pauperes, de qua Pro. 21. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis,*

paris, clamabit ipse, & non exaudietur. Alia est ad eos qui offenderunt, quum aliquis non vult eis remittere. Eccl. 28. *Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.* In eodē. *Homo homini seruat irā & à Deo quærit medelam.* Marc. 11. *Cum stabitis ad orandū, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, & Pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata vestra. Quod si non*
8. *dimiseritis, nec Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra.* Octauum est, peccati additio. Eccles. 34. *Vnus orans, & vnus maledicens, cuius vocem exaudiet Dominus?* Opus malum orationi additum est quasi quædam maledictio vel mali imprecatio, quæ orationi aduersatur. Qui peccatum addit, quasi elongat se à Deo: & ideo difficilius à Deo exauditur. Psalm. *Qui elongant se à Deo, peribunt.* Item: *Prolongauerunt iniquitatem suam.* Esa. 55. *Inuocate eum dum prope est.* Iac. 4. *Appropinquate Domino, & appropinquabit vobis.* Deo appropinquat, qui à malo opere cessat. De hoc impedimento & præcedenti, tangit Isidorus, dicens: Duobus modis oratio impeditur ne impetrare quisquam valeat postulata: hoc est, si aut quisque adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Idem: Sicut nullum proficit in vulnere medicamen-
9. tum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore. Nonum est, diaboli suggestio, quę multos ab oratione retrahit. Vnde Greg. in dialogo: In quadam abbatia Pompeiani abbatis, quidam monachus non poterat stare in oratorio in oratione, sed semper exiuit, qui sæpe correptus noluit se emendare. Sed cum
Exemplum. quadam die beatus Benedictus venisset ad eum corripiendum, vidit quendam nigrum puerulum tenentem eum per fimbriam vestimenti. Cumque orassent per biduum, Benedictus, Pompeianus & Maurus, illi tres viderunt puerulum illum, & beatus Benedictus monachum verbere corripuit, & dæmon recessit ac si ipse esset verberatus. Decimum est, prauitas desiderij. August. Seruat tibi Deus quod non vult tibi cito dare, vt discas magna magnè desiderare. Greg. in Mo-
10. ralibus. Æternam vitam si ore petimus, nec tamen corde desideramus, clamantes tacemus. Psal. *Tacui dum clamarem tota die.* Vndecimum est, petentis impatientia. 1. Reg. 28. *Consuluit Saul*
11. *Dominum, qui non respondit ei.* Et sequitur: *Dixitque Saul: Quærite mulierem habentem pythonem.* Iudith 9. *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Duodecimum est, defe-
12. ctus perseuerantiæ in orando. Luc. 11. *Si perseuerauerit pulsans &c.* Psalm. *Benedictus Deus qui non amouit &c.* Aug. Si non est amota oratio, securus esto quod nec misericordia.

CAPVT VI. *Quando sit orandum.*

TEmpus orandi Dominus determinat Luc. 18. dicens: *Oportet semper orare, & non deficere.* Et eiusdem 21. *Vigilate, inquit, omni tempore &c.* Non debet miles Christi scutum orationis mouere dum bellum durat. Bellum autem durat, quum durat vita præsens: *militia enim est vita hominis super terram.* Iob 7. Sap. 18. *Homo sine querela proferens suæ seruitutis scutum orationem, restitit iræ.* 1. Thess. 5. *Sine intermissione orate.* Pericula nunquam desunt, ideo continuè indigemus Dei adiutorio. Nunquam deest miseria, ideo continuè indigemus Dei misericordia.
Orandū est semper. Ideo si fieri posset semper esset orandum. Sed quia alia negotia hoc non permittunt, præmittenda est oratio operibus nostris, & etiam intermiscenda. Hieronymus ad Paulam: In principio cuiuslibet operis præmitte Dominicam orationem, & signum crucis in fronte. Idem: Sicut militem sine armis ad bellum exire non conuenit: ita homini Christiano procedere non licet quolibet sine oratione. Bernardus: Hauriendus est sæpe lectionis serie affectus, & formanda oratio quæ lectionem interrumpat. Hieronymus. Orationi lectio, lectioni succedat oratio. Breue videbitur tempus, quod tantis operum varietatibus occupatur. Oratio & gratiarum actio deberent magnam partem vitæ nostræ occupare. Oratio opera nostra deberet præcedere, gratiarum actio sequi. Cùm videmus mala vel in nobis vel in alijs, orandum esset. Cùm videmus bona in nobis vel in alijs gratiarum actioni esset instandum. 1. Thess. 5. *Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.* Bernardus ad fratres de monte Dei: Charitas tot modis in oratione vel gratiarum actione in Deum se iugiter refundit, quot in suis vel necessitatibus vel consolationibus, in proximi etiam vel compassionibus, vel congratulationibus causales in hoc materias inuenit pius affectus. Orationi verò præcipuè intendendum est, vel cum maior est

ne-

necessitas, vel maior temporis oportunitas. Maior necessitas orandi est, vt cum aliquam gratiam à Deo recepimus. Tunc enim instandum est apud eum, qui dedit eam vt nobis conseruet: quia vt ait Greg. citò bonum amittitur, nisi à largiente custodiatur. Poëta: *Non minor est virtus quam quærere, parta tueri.* Quanto aliquis plus habet quod possit amittere, tanto diligentior & magis solicitus debet esse de conseruatione. Ideo Dominus sacramento baptismi suscepto, orationi se dedit. Lucæ 3. Item necessitas orandi est, cum aliqua ardua opera facturi sumus. Ideo Dominus electurus apostolos orationem præsumit. Luc. 6. Item necessitas orandi est cùm imminet tribulatio, vel sibi vel proximo. Vnde Dominus imminente passione sua, ter orauit. Matth. 26. Et orationem suam multum protendit. Luc. 22. *Factus in agonia prolixius orabat.* Et Matth. 13. legitur quod ascendit in montem orare: & innuitur causa illius orationis, quum subditur: Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. De temporis verò oportunitate notandum quod Bernard. ostendit tres horas diei multum oportunas esse orationi, dicens fratribus de monte Dei: Extra illas horas de quibus dicit propheta, *Septies in die laudem dixi tibi*: matutinum aut vespertinum, aut mediæ noctis sacrificium maximè obseruandum est. Non enim ait Propheta frustra: *Mane astabo tibi & videbo*, sed quia tunc à curis exterioribus adhuc sumus ieiuni. *Et dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*: quia tunc ab huiusmodi impedimentis inuenimur digesti, qui etiam in nocturnis vigilijs nostris, quibus media nocte surgimus ad confitendum nomini Domini, confessionis eundum ordinem contexens: In die, inquit, tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis in nocte contra eum. Et alibi in Psalm. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Ad orandum mane mouemur exemplo Christi. Marci 1. *Diluculo valde surgens Iesus, egressus abijt in desertum locum: ibique orabat.* Ad orandum vespere. Matth. 14. Vbi sic legitur: *Dimissa turba, ascendit in montem solus orare: vespere autem facto solus erat ibi.* Ad orandum nocturno tempore. Luc. 6. Vbi legitur, *erat pernoctans in oratione.* Efficaciam matutinæ orationis ostendit Iob 8. vbi dicitur: *Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, statim euigilabit ad te.* Et filij Israël mane colligebant manna. Exod. 16. Dulcedo enim Spiritus sancti tali hora impetranda est. Sap. 16. *Oportet prauenire solem ad benedictionem tuam.* Consueuerunt diuites eleemosynam dare pauperi, qui mane eis primò occurrerit. Item tempus oportunum ad orandum est dies Parasceues, in qua Dominus adeo largus fuit quod matrem suam dedit Ioanni, regnum latroni, corpus & animam in redemptionem humano generi. Ideo Ecclesia illo die pro omnibus orat Iudæis, paganis, schismaticis, hæreticis. Item tempus oportunum est ad orandum ante Ascensionem Domini, quando aduocatus Ecclesiæ secundum repræsentationem nostram vadit ad curiam cælestem: tunc enim formandæ sunt petitiones. Item tempus oportunum ad orandum, est tempore medio inter Ascensionem & Pentecostem. Consueuerunt enim filij regum dare larga munera suscepto regno. In Psal. *Scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum, Dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.* Item tempus idoneum ad orandum est in magnis solennitatibus. Consueuerunt enim principes in festis magnis magna munera dare.

CAPVT VII. *Vbi sit Orandum.*

NOtandum quod vbique orandum est, cùm vbique sint pericula, & vbique Dei auxilio indigeamus. 1. ad Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus.* Sap. 14. *Creatura Dei in odium facta sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Specialiter locus idoneus ad orandum, est locus secretus. Isid. de Summo bono: Oratio priuatis locis oportunius funditur. Matth. 6. *Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum.* Eiusdem 14. *Christus dimissa turba ascendit in montem solus orare.* Et Marc. 1. dicitur quod abijt in desertum locum, ibique orabat. Et Luc. 22. *Auulsus est à discipulis suis quantum iactus est lapidis, & positis genibus orabat.* Item locus idoneus ad orandum, est templum materiale Deo dedicatum. Matth. 21. *Domus mea domus orationis vocabitur.*

tur. 3. Regum 9. *Exaudiui orationem tuam &c. sanctificaui domum istam &c. & erunt ibi oculi mei, & cor meum cunctis diebus.* 2. Paralip. 7. *Oculi mei erunt aperti: & aures meæ erectæ ad orationem eius qui orauerit in loco isto.* Et subditur: *Elegi & sanctificaui locum istum: vt sit nomen meum ibi, in sempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus.* In eodem: *Quum complesset Salomon fundens preces: ignis descendit de cælo, & deuorauit holocausta, & victimas, & maiestas Domini repleuit domum.* Exod. vltim. *Postquam cuncta perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud.* Christus multum frequentabat templum materiale. Luc. 19. *Erat quotidie docens in templo.* Et eiusdem 21. *Erat cunctis diebus docens in templo.* In templo inuentus est à matre sua. Luc. 2. & ait: *Nesciebatis quia in his quæ sunt Patris mei oportet me esse?* Eiusdem 19. *Intrauit Iesus in templum.* Chrysost. Proprium erat boni filij vt veniens primum ad domum curreret patris. Tu autem imitator Christi factus, intrans ciuitatem, primum ante omnes actus ad Ecclesiam curras, & super Matth. 22. dicit Gloss. Ingressus vrbem primo templum adijt, dans formam religionis vt quocunque imus, domum orationis, si ibi est, primum adeamus, & per orationes Deo commendati ad agenda negotia secedamus. Item locus idoneus ad orandum est templum spirituale, scilicet cor mundum & purum. Cor carnale vel malignum, stabulum vel spelunca latronum potius esse videtur, quam templum. 1. ad Corinth. 3. *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Psalm. *Domum tuam decet sanctitudo.* 3. Reg. 6. *Nihil erat in templo quod non auro tegeretur.* 1. ad Corinth. 3. *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Ioan. 4. *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* 1. ad Corinth. 14. *Orabo spiritu, orabo & mente.*

CAPVT VIII. *Quomodo sit orandum.*

Attente orandum est. Vnde super illud 1. Petr. vltim. *Vigilate in orationibus.* dicit gl. Non animus cogitet aliquid præter id solum quod precatur. Indiscretè orare videtur, qui Deum precatur vt ei intendat: ipse verò nec sibi, nec Deo intendit, sed quod deterius est, immundo in corde versando fœtorem horribilem aspectu Dei ingerit. Reuocare debet cor suum qui vult orare. 2. Reg. 7. ait Dauid: *Inuenit seruus tuus cor suum, vt oraret te.* Potius orandum est corde, quam ore. 1. Reg. 1. *Anna loquebatur in corde suo, & vox illius penitus non audiebatur.* Matth. 6. *Orantes autem nolite multum loqui.* Augustinus: Diu orare cum vacat, non est improbum neque inutile: neque enim hoc est orare in multiloquio, si diutius oretur, aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est quod pernoctauerit in oratione. Lucæ 6. *Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio si feruens perseuerat intentio.* Nam multum loqui in orando est rem necessariam superfluis agere verbis. Multum autem precari est ad Deum, quem precamur diuturna & pia cordis excitatione pulsare: quod plerumque plus gemitibus, quam sermonibus agitur. Item orandum est cum magnitudine desiderij: Deuter. 4. *Cùm quæsieris Dominum Deum tuum, inuenies eum si tamen toto corde quæsieris.* Ierem. 29. *Cùm quæsieritis me in toto corde vestro, inueniar à vobis.* Magnitudo desiderij clamor est quem Deus exaudit. De quo clamore Exod. 14. *Quid clamas ad me?* dicit Dominus ad Moysen. Et Daniel. 13. Exclamauit voce magna Susanna. Dilatatio desiderij est quasi præparatio cordis, vt sit capax eius quod petitur. Aug. Cur petere, quærere, pulsare nos compellit, qui nouit quid nobis sit necessarium priusquam petamus: nisi quia voluit exerceri nostrum desiderium in orationibus, quo possimus capere quod præparat dare? Item Aug. Si aliquando Dominus tardius dat, commendat dona, non negat. Diu desiderata dulcius obtinentur: Cito autem data vilescunt. Seruat tibi Deus quod non vult citò dare, vt tu discas magna magnè desiderare. Item orandum est cum gemitu & lacrymis. Exod. 2. *Audiuit gemitus eorum.* 1. Regum 1. *Cùm esset Anna amaro animo orauit ad Dominum flens largiter.* In Psalm. *Aurib. percipe lacrymas meas.* Gloss. Quæ lacrymæ violentæ sunt in precibus. Ecclesiast. 35. *Non despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus.* Et in eodem subditur de lacrymis viduæ: *A maxilla vsque ad cælum ascendunt.* Esa. 37. *Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas.* Osee 12. dicitur de Iacob luctante cum angelo. *Fleuit & rogauit eum.* Et Iudith 8. *Indulgentiam illius fusis lacrymis postulemus.*

lamus. Hebræor. 1. *Preces supplicationesque cum clamore valido & lacrymis efferens, exauditus est pro sua reuerentia.* Item orandum est humiliter. Psal. *Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum*. Eccle. 35. *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.* Iudith 9. *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Humilitate obtinuit Chananæa à Christo quod voluit; catello se comparans, cùm Christus eam cani comparasset. Matt. 15. & Mar. 7. habetur quòd Christus ei dixerit, propter hunc sermonem, *Vade exiuit dæmonium de filia tua.* Matth. 8. Post illud verbum humile Centurionis, *Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum*, dictum est ei à Christo, *Sicut credidisti, fiat tibi.* Et Lu. 15. Postquam filius prodigus dixit: *Non sum dignus vocari filius tuus*; Pater accurrens cecidit super collum eius. Item orandum est confidenter sicut orabat Dauid; *Miserere*, inquit, *mei quoniam in te confidit anima mea.* Item orandum est perseueranter: vt ostendit Dominus Luc. 11. exemplo amici qui panes necessarios accommodauit improbitate amici deprecantis deuictus. Et exemplo iudicis iniqui Deum non timentis & homines non reuerentis, qui improbitate viduę victus, vindictam fecit ei de aduersario ipsius. Luc. 8. Apostoli perseuerando in oratione, Spiritum sanctum accipere meruerunt. Act. 1.

CAPVT. IX. *Quid in oratione sit petendum.*

In oratione petenda sunt, gloria & gratia: siue regnum & iustitia regni. Matt. 6. *Primùm quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Non monet Dominus vt temporalia quærantur. Primò, quia non sunt digna peti. Bona infima sunt, & incuruantur qui amant & quærunt ea. Quæ incuruatio dæmonibus placet. Esaiæ 51. *Incuruare, vt transeamus.* Bernardus; Noli acquiescere dicenti; Incuruare vt transeamus; non enim est transiturus, sed te grauiter oppressurus. In Psalm. *Miser factus sum & curuatus sum vsque in finem.* ad Colossens. 3. *Quæ sursum sunt quærite non quæ super terram.* Secundò quia temporalia debentur his qui habent iustitiam regni. Iustitia, n. regni filios facit. Filijs vero debetur prouisio. Vnde super illud, *Et hæc omnia adijcientur vobis.* dicit gloss. Quia omnia sunt filiorum, & ideo hæc omnia adijciuntur etiam non quærentibus: quibus si subtrahuntur, ad probationem est: si dantur ad gratiarum actionem. Tertiò quia nescit homo vtrum sibi expediat temporalia habere, cum vt frequentius possessoribus suis noceant. Prouerb. 1. *Vsquequo stulti ea quæ sunt noxia cupient?* Et super illud 2. ad Corinth. 13. *Virtus in infirmitate perficitur.* Dicit glo. August. Cum ea quæ Deus laudat & promittit petitis, ab illo securi petite; illa enim propitio Deo conceduntur. Quando autem petitis tẽporalia, cum modo petite, & cum timore illi committite, vt si prosint det: si scit obesse, non det. Quid enim obsit vel prosit medicus nouit, non ægrotus. Item notandum quòd super illud Matt. 26. *Et orauit tertio eundem sermonem dicens.* Tangit gloss. tria à nobis petenda. Tribus vicibus, inquit, orauit, vt & nos à præteritis peccatis veniam, à præsentibus malis tutelam, & à futuris periculis cautelam oremus. De primo Ecclesiast. 38. *Fili in infirmitate tua ne despicias teipsum: sed ora Dominum, & ipse curabit te.* De secundo, Matth. 26. *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem.* De tertio, Lucæ 3. *Vigilate in omni tempore, orantes vt digni habeamini fugere quæ ventura sunt.* Item notandum quod in oratione petere possumus vt Deus custodiat nos ab occasione peccandi. Exemplo Salomonis dicentis Prouerbior. 30. *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi sed tribue tantum victui meo necessaria, ne forte illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate cõpulsus furer, & periurem nomen Domini mei.* Item possumus in oratione petere id quod dat nobis occasionem salutis: vt eos qui nos rectè instruant secundum admonitionem Christi. Matth. 9. *Rogate Dominum messis vt mittat operarios in messem suam.*

Orans quid & qualia petere debeat.

CAPVT. X. *De speciebus Orationis.*

Oratio potest diuidi in orationem fructuosam & infructuosam. Fructuosa oratio multas habet species. Quædam enim fit verecundo & humili affectu. Qualis fuit oratio publicani, qui non audebat oculos suos in cælum leuare. Lucæ decimooctauo. Item talis fuit oratio filij prodigi, qui ait ad patrem suum: *Pater peccaui in cælum & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus*, Lucæ 15. Verecundia multum placet Deo in pœni-

Orationis duæ species.

pœnitente, ſicut impudentia diſplicet ei in peccatore. Bernardus: Quantum diſplicet Deo impudentia peccatoris, tantum placet ei erubeſcentia pœnitentis. Similiter humilitas orantis multum placet ei. Bernardus: Citius placas Deum ſi menſuram tuam ſeruaueris, & altiora te ne quæſieris. Quædam oratio fit in puro affectu: ſic orauit Suſanna. Dan. 13. dicens: *Domine Deus, tu ſcis quia hæc iſti malitioſè compoſuerunt aduerſum me.* Alia ſpecies orationis fit lato affectu. Sic orauit Moyſes Exod. 32. dicens: *Aut dimitte eis hanc noxam: aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti.* Alia oratio fit grato affectu. Sic monet Apoſtolus orare ad Col. 4. *Orationi inſtate, vigilantes in ea in gratiarum actione.* Oratio infructuoſa ſimiliter multas habet ſpecies. Quędam enim eſt ſimiatica, quæ ſolis labijs fit. De qua Matth. 15. *Populus hic me labijs honorat: cor autem eorum longè eſt à me.* Eſa. 29. ſic habetur: *Appropinquat populus iſte ore ſuo, & labijs ſuis glorificat me: cor autem eius longe eſt à me.* Aug. Sicut vox ſine modulatione quaſi vox picarum: ſic oratio ſine deuotione quaſi mugitus boum. Idem Auguſt. Quid prodeſt ſtrepitus labiorum, ſi mutum eſt cor? Qualis differentia inter paleam & granum, & inter ſimilam & furfur, & inter pellem animalis & ipſum animal, talis eſt differentia inter ſonum vocalis orationis, & deuotionem cordis. Praui paſtores pro animali ſolam pellem reddunt: quibus ſimiles ſunt qui malè orant, tantum exteriorem ſonum vocalis orationis habentes. Et notandum quod deuotio ſic deſcribitur. Deuotio eſt teneritudo cordis qua quis de facili in lacrymas reſoluitur. Vel ſic, Deuotio eſt feruor bonæ voluntatis quem mens cohibere non valens certis manifeſtat indicijs. Deuotio eſt medulla holocauſtorum. Sine ipſa holocauſta ſunt arida. Pſalm. *Holocauſta medullata offeram tibi.* Alia ſpecies infructuoſæ orationis eſt, oratio præter opera: qualis fuit oratio Eliæ, cùm petijt animæ ſuę vt moreretur. 3. Reg. 19. Tertia ſpecies eſt, ſaluti contraria. Qualis fuit oratio Pauli petentis à ſe ſtimulum amoueri. 2. ad Corinth. 12. Quarta ſpecies eſt, oratio præſumptuoſa. Qualis fuit oratio filiorum Zebedæi, qui volebant peruenire ad regnum, non per calicis potum: quibus dictum eſt: *Neſcitis quid petatis.* Matth. 20. Quinta ſpecies eſt, oratio ridiculoſa. Qualis eſt oratio hypocritarum, qui elati de multitudine operum ſuorum, Deum quaſi irrident, dum manibus plenis eleemoſynam gratiæ ab eo petunt. Talis fuit oratio ſuperbi Phariſæi, dicentis: *Ieiuno bis in ſabbato, decimas do omnium quæ poſſideo.* Luc. 18. Vacuas oportet eſſe manus hominis per humilitatem, ad hoc vt eleemoſyna gratiæ ei à Deo detur. Item oratio hypocritarum ridiculoſa eſt, qui manus tendunt ad terram cum eleemoſynam petunt ab eo qui eſt in cælis: terrenam enim mercedem quærunt in operibus ſuis. Item poteſt diuidi oratio in poſtulationem & obſecrationem, & orationem ſtrictè ſumptam. Et ſumitur hæc diuiſio ex illo verbo. 1. ad Tim. 2. *Obſecro ergo primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones.* Membra verò iſta notificat Ber. in epiſt. ad fratres de monte Dei, his verbis: Poſtulatio, inquit, eſt circa obtinenda temporalia & neceſſaria vitæ huius, in qua Deus poſtulantis quidem approbans bonam voluntatem, facit tamen quod ipſe melius iudicat, & dat libenter ſequi poſtulantem. Ad poſtulationem pertinet petere tranquillitatem pacis, ſanitatem corporis, temperiem aëris. Obſecratio eſt in exercitijs ſpiritualibus anxia ad Deum inſtantia. Oratio eſt hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam & pia allocutio. Gratiarum actio eſt in intellectu & cognitione gratiæ Dei bonæ voluntatis indeficiens & interflexa intentio. In poſtulationibus piè ac fideliter eſt orandum, ſed non eſt illis pertinaciter inhærendum: quia nos neſcimus, ſed Pater noſter qui eſt in cælis, quid in temporalibus iſtis neceſſe eſt nobis. Obſecrationibus inſiſtendum eſt, ſed in omni humilitate & patientia, quia non afferunt fructum niſi in patientia. Nonnunquam enim cum celerius gratia non ſubuenit, fit obſecranti cælum æneum, & terra ſua ferrea. Et cum relicta ſibi humani cordis duritia, ad votum exaudiri non meretur: anxietas deſiderantis negari ſibi exiſtimat quidquid differtur. Cumque ſicut Chananęa illa præteriri ſe aut deſpici gemiſcit, quaſi in immunditia carnis preterita ſibi peccata imputari vel improperari imaginatur. Nonnunquam verò ſine labore petens accipit, quærens inuenit, & pulſanti aperitur, & conſolationes ac ſuauitates orationis inuenire tandem meretur labor obſecrationis. Nõnunquam etiam puræ orationis affectus & bona illa affectionis ſuauitas non inuenitur, ſed quaſi inuenit eum non petentem, & quaſi neſcientem gratia præuenit,

Deuotio quid.

& tanquam genus seruorum suscipitur in mensa filiorum, & rudis adhuc & insipiens animus in eum orandi assumitur affectum, qui pro merito sanctitatis reddi solet meritis perfectorum. Quod cùm fit, agitur vt vel in iudicium suum negligendi, non liceat nescire quid negligat: vel vt prouocatio charitatis amorem in eo vltero se proferentis accendat. In quo, proh dolor, multi falluntur: quia cùm pane pascuntur filiorum, iam se filios esse arbitrantur: & deficientes vnde proficere debebant, ex visitante gratia euanescunt à conscientia sua se esse aliquid arbitrantes, cùm nihil sint. Item oratio sic potest diuidi. Est oratio quam aliquis pro se ad Deum dirigit: & est oratio qua aliquis pro alio intercedit, quæ suffragium dicitur: quod suffragium humiliter petendum est, & maximè à sanctis qui iam beati sunt. Iob. 5. *Ad aliquem sanctorum conuertere.* Populus etiam humiliter debet suffragium petere à ministris Ecclesiæ. Leuit. 5. *Rogante pro eis sacerdote propitius erit eis Dominus.* Item habetur eiusdem 5. & Num. 16. *Deprecatus est Aaron pro populo, & plaga cessauit.* Ministri etiam Ecclesiæ suffragium humiliter debent petere à populo, exemplo Pauli ad Rom. 15. *Obsecro*, inquit, *vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.* Item petendum est suffragium ab his qui creduntur esse speciales Dei amici. Iob 42. *Iob seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam.* Illi verò qui in Christo decedit, dicendum est illud Genes. 40. *Memento mei cùm bene tibi fuerit.* Libenter debet orare vnus pro alio. Iacob. 5. *Orate pro inuicem, vt saluemini.* Et 1. Ioan. 5. *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem: petat, & dabitur ei &c.* Multum etiam sperandum est de suffragijs sanctorum. ad Philip. 1. *Scio quòd hoc mihi proueniet ad salutem per vestram orationem.* Idem ad Philemonem: *Spero per orationes vestras donari me vobis.* De commendatione & expositione Dominicæ orationis, require in sermone illo epistolarum. *Omnes vnanimes in oratione estote.* Isidor. de summo bono: Fidei symbolum & Dominica oratio pro tota lege paruulis Ecclesiæ ad cælorum regna sufficit capessenda: omnis enim latitudo scripturarum, in eadem oratione Dominica & Symboli breuitate concluditur.

PARS VIII.

De laude Dei & de necessarijs intendenti laudi diuinæ.

NVnc tangendum est de laude Dei & gratiarum actione, quæ orationibus suis consueuit Ecclesia admiscere. Et primò de laude Dei. Ad quam multum incitat nos sacra scriptura. Dauid. *Immola Deo sacrificium laudis.* Idem: *Psallite Deo nostro, psallite &c.* Eccles. 39. *In omni corde & ore collaudate & benedicite nomen Domini.* Hebr. 13. *Offeramus hostiam laudis semper Deo.* Apocal. 19. *Laudem dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis Deum pusilli & magni.* Ad laudandum Deum maximè incitat scriptura. Psalm. in tertia quinquagena, quæ in laude terminatur: *Omnis spiritus laudet Dominum*: & in qua sunt tot psalmi incipientes vel à verbo laudandi, vel confitendi, vel cantandi. Item ad laudandum Deum incitat omnis creatura. Gregor. Mirum est quòd homo semper Deum non laudat: quia quælibet creatura ad eum laudandum semper inuitat. Opera laudabilia artificem laudabilem ostendunt. Eccles. 9. *In manu artificum opera laudabuntur.* Prouer. vlt. *Laudent eam in portis opera eius.* Aug. 4. libr. Confess. Si placent opera Domini, ex his lauda: & in artificem eorum retorque amorem, ne in his quæ tibi placent tu displiceas. Idem intellige de alijs operibus Dei. Laudatio Dei est valde nobilis operatio, cùm angeli & animæ iam beatæ huic operationi intendant. In Psalm. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.* August. in libr. de Ciuit. Dei: Vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Laudationem ponit vltimam operationem: ideo pallio comparatur. Esa. 61. *Pallium laudis pro spiritu mœroris.* Pallium superponitur alijs vestibus. Bernardus loquens de cælesti ciuitate, dicit quòd eius operatio est assidua Dei laudatio, multum gaudere deberet, qui in terris admittitur ad hanc cælestem operationem exercendam. August. in lib. de doctrina Christia. Deus cùm de illo nihil digni dici possit, admisit tamen humanæ vocis obsequium, & verbis nostris in laude sua nos gaudere voluit. Bernard. super Cantic. Nihil ita propriè in terris repræsentat quandam cælestis

Deum laudare quæ inducant.

 habita-

... Dum Angelis ...

... homines, qui ... inferioribus oris ...

... tus ... laudare possum: ubi totus vixero, ibi totus in laude ...

... ad laudandum Deum ... qui ... laudat, quasi mutus ...

... entibus ... loquaces muti sunt. Feli...

Psal. 33. ... Hierony... qua quæ non noui ...

... Psal. *Semper laus eius* ...

... Iob. 12. *Opera Dei reuelare* ...

... valde ... ipsa ...

Psal. 17. ... in ... *David* ...

Psal. 70.

Dei laudibus cur insistendum. ... desiderium, ardens in ...

... quod homines ...

... Saluatore, ...

... homines ...

Psal. 96.

Psal. 4...

[illegible]

[illegible] Bernard. [illegible] Psal. 6.

[illegible] induerat [illegible] David [illegible]

[illegible] timoris induit, vt [illegible]

[illegible] Quoties illam diem cogito toto corpore contremisco [illegible] Psal. 71.

[illegible] *Deus iudicium tuum regi da* [illegible] qui distinctionem extremi iudicij [illegible]

[illegible] timorem habet. Dupliciter enim affectu [illegible] Psalmista, quum [illegible]

[illegible] affectui. Vnde H[illegible] psalmum [illegible]

[illegible] psalterium [illegible] & media. [illegible] Psal. [illegible]

[illegible] David; *In* [illegible]

[illegible] nec graues soleat contemnere [illegible]

[illegible] glo[illegible] ideo humilitas iungenda est [illegible]

[illegible] sine cuius obtentu virtus non solum virtus non fit [illegible]

[illegible] humilitatem [illegible] sequitur pusillanimitas [illegible]

[illegible] abundantia gratia [illegible]

[illegible] Domini [illegible] ... an den- ... dus Deus ... non ser- ... mone ... solum ... sed ope-

[illegible] Psal. 32.

[illegible] ... nt.

[illegible]

[illegible] Quar[illegible]

[illegible] misericordia[illegible] [illegible]

[illegible] *in* [illegible] *actio,* [illegible] V[illegible]

[illegible] exercceli[illegible] Bo[illegible] efficit[illegible]

[illegible], vtilitas multiplex [illegible] sequitur. P[illegible]

[illegible] custodis, [illegible] quod significat[illegible]

[illegible] gratias agetres Deo, [illegible]

[illegible] secunda est quod diuinam[illegible]

[illegible] Ad locum [illegible]

[illegible]

Quae fructus produ[illegible]

[illegible]

damnationis, & quo iuisset si in illo statu decessisset, & quid promeruerit apud Deum, vt tunc Deus ei pepercerit. Tertiò debet cogitare quam pretiosam rem Deus ei contulerit, quando tempus pœnitentiæ ei dedit. Pretiositas temporis ex duobus perpenditur. Primò ex hoc, quod in momento temporis potest homo lucrari regnum æternum. Secundo ex hoc, quod illis qui sunt in inferno plus valeret momentum temporis in quo pœnitentiam agerent, quam tanta massa auri quanta est totus mundus. Bernardus: Nihil pretiosius tempore. Sed heu hodie nihil vilius reputatur. Valde ingratus est peccator qui non vult conuerti, quum qualibet hora temporis quam dat Dominus ei, plus valeat, quam centum marcæ auri. Quarto debet cogitare, quam male meruisset vt res tam pretiosa ei conferretur, qui magnum tempus sibi prius datum in contumeliam Dei expenderat. Quinto debet cogitare qualiter sciebat Deus eum esse vsurum tanto beneficio. In hoc enim est cumulus diuinæ misericordiæ, quod licet Deus sciuerit eum vsurum tanto beneficio pro magna parte in contumeliam sui: tamen non dimisit propter hoc dare illi. Circa secundum beneficium debet homo cogitare, primo à quibus vinculis Deus liberauerit eum. Tot vinculis est peccator ligatus, quot peccatis irretitus: iuxta illud Prou. 5. *Iniquitates suæ capiunt impium & funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* Et sunt ideo fortia vincula ista, quod nec etiam per mortem quandoque soluuntur. Vnde non parum debet esse gratus Deo, quem Deus ab his vinculis liberauit. Secundo debet cogitare quot & quanta ei Deus dimisit: pro quolibet enim mortali ei dimisso, reus erat mortis æternæ. Si quis esset reus mortis temporalis quæ momentanea est, pro dimisione illius paratus esset illi seruire tota vita sua. Quid ergo faciendum est pro dimissione mortis æternæ, quæ etiam vni soli mortali debetur? August. Cui dictum est, Nauiga, ne moriaris, & distulit: cui dictum est, Labora, ne moriaris, & piger fuit. Leuia iubet Deus, vt in æternum viuamus, & obedire negligimus. Tertiò debet cogitare ad quantam dignitatem Deus eum elegit quando eum iustificauit. Elegit enim eum ad regnum æternum. Quartò debet cogitare in quali statu Deus eum elegerit, hostis enim Dei erat, & indignus etiam pane quo vescebatur. Peccator enim secundum August. indignus est pane quo vescitur. Quinto debet cogitare quod Deus relinquit quibus tale beneficium non præstitit, imo in peccatis suis eos perire permisit. Circa beneficium vero conseruationis, primo attendenda est difficultas standi, quæ apparet specialiter in tribus personis, scilicet in Lucifero, qui cum esset maxima arbor paradisi, ad modicum ventum siue flatum superbiæ cecidit. Et in Adam, qui cum esset sine corruptione naturalium: tamen propter cohabitationem vnius mulieris paradisum amisit. Hieron. Memento semper quod paradisi colonum de possessione sua mulier eiecerit. Si potuit mulier eijcere eum qui iam erat in paradiso, non est mirum si iam eos impediat qui nondum in paradisum peruenerunt. Difficultas etiam standi patet in Iuda, qui cum esset sub tanto pastore & inter tales fratres, tamen occasione modicæ administrationis cecidit & non adiecit vt resurgeret. Secundo debet attendere pugnæ continuitatem in qua sumus. Diabolus enim nos impugnare non cessat vt saltem tædio vincat. Mirantur aliqui cum audiunt aliquem bonum cecidisse, sed non est mirum si quandoque cadat qui continuè est in pugna, imo potius mirum est si aliquando non cadat. Legitur in Vitis Patrum quod quidam venit ad abbatem Theodorum, dicens ei: Ecce quidam frater reuersus est ad seculum. Respondit abbas Theodorus: In hoc non admireris: sed si audieris quod præualuit quis effugere de ore inimici, hoc admirare. Tertio debet attendere propriam infirmitatem: tantæ enim infirmitatis est homo vt ad sibilum vnius verbi deijciatur. Quarto hostis impugnantis potestatem cum astutia & crudelitate. De potestate Iob 41. *Non est potestas super terram quæ ei comparetur.* De astutia Genes. 3. *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.* De crudelitate Gregor. Nihil se fecisse æstimat, quum animas non sauciat. Incessanter sitit diabolus sanguinem nostrum. Vnde sanguisuga vocatur Prouerb. 30. *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, Affer, Affer.* Quinto debet attendere periculorum varietatem. Tot enim sunt pericula quod quando aliquis vult cauere ab vno, incidit in aliud. Vnde Esa. 24. *Et erit qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam: & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo.* Formido est peccatum auaritiæ quod homines formidare facit. Vnde de auaro legitur Iob 15. *Sonitus terroris semper in auribus*

Obediē-
tię varię
descri-
ptiones.

Obediē-
tia circa
quæ at-
tēditur.

[illegible] alijs vult reputari, [illegible]

[illegible] subiectio aliqua ad obedientiam [illegible]

[illegible] aliena [illegible] subiectio humilitatis [illegible]

[illegible] obedientia [illegible] personam cui aliquis [illegible]

[illegible] Exemplum [illegible]

[illegible] videtur [illegible] Matth. [illegible]

[illegible] Charitas [illegible] continens [illegible]

[illegible]

[illegible] fol. 148.

[illegible] fol. 103.

[illegible]

[illegible] poris tentatio [illegible]

[illegible] vtilitas. Quæ ca[illegible]
[illegible] erat. V[illegible]cimum est, quod non [illegible]
[illegible] nec crederetur ei [illegible] Dominum h[illegible]
[illegible] rationi contrarium. [illegible] est, quia [illegible]
[illegible] obedientiæ exempl[illegible]
[illegible] imminebat [illegible]
[illegible] præcepti n[illegible]
Cur præcepit vobis Deus [illegible]
[illegible] commun[illegible]
[illegible] dixisset ei, [illegible] prob[illegible]
dum est quàm vtil[illegible] ad obedientiam. Abra[illegible]
& tamen [illegible] Genes[illegible]
[illegible]
[illegible]
D[illegible] infinitis rebus, quas [illegible]
[illegible] plena [illegible] bona [illegible]
[illegible]
[illegible] Ipse [illegible]
[illegible]

Notandum ergo quod obedientia Dei seruum efficit, quod non est modicum quid. Si enim seruus regis terreni dicitur esse par comiti, quantum est esse seruum regis æterni? Obedientia in hoc quod efficit hominem Dei seruum, efficit etiam Deum hominis Dominum. Non vere reputat inobediens Deum Dominum suum: etsi ore vocet eum Dominum. Luc. 6. *Quid vocatis me Domine, Domine, & non facitis quæ dico*: Inobedientes ostendet Dominus non fuisse seruos suos, cum regni cælorum ianuam eis claudet. Matth. 7. *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Magna securitas est habere Dominum omnipotentem. Ambr. Mori non timeo, quia bonum Dominum habeo. Beatus est qui habet hunc Dominum. In Psal. *Beatus populus cuius Dominus Deus eius.* Item: *Beata gens cuius est Dominus Deus eius.* Item: *Obedientia hominem Christi fratrem efficit, imò quasi omni genere attinentiæ attinentem.* Eccles. 33. *Si est tibi seruus fidelis sit tibi quasi anima, quasi fratrem sic tracta illum.* Matth. 12. *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Simile Marc. 3. Item obedientia Deo præstat obsequium acceptissimum. 1. Reg. 15. *Nunquid vult Dominus holocausta & victimas & non potius obediatur voci Domini?* Melior est obedientia quam victimæ. Eccles. 4. *Multò melior est obedientia, quam stultorum victima.* Licet Deus nos non exaudiat quandoque ad voluntatem, vt exaudiat nos ad vtilitatem: eo quòd ipse scit quid nobis expediat, nos verò hoc nescimus, ipse tamen vult vt seruiamus ei ad eius voluntatem, nō ad suam vtilitatem, cùm ipse bonorum nostrorum non egeat, vt quum voluntas eius semper recta sit. Eccles. 35. *Salutare sacrificium est, attendere mandatis.* Deut. 12. *Quæ præcipio tibi, hoc tantum facias: non addas quidquam, nec minuas.* Item obedientia in homine habitaculum Deo quasi excidit, expellendo à corde hominis sensum proprium & propriam voluntatem. Vnde Dominus in domo Simonis leprosi discubuit. Luc. 7. sed non in domo Simonis Cyrenæi qui crucem Domini fert in angaria, vbi vnctio deest Spiritus sancti, & ideo murmur est ibi. Eccles. 33. *Præcordia fatui, quasi rota carri.* Rota carri si vncta non fuerit, murmurat. Bethaniæ, quod interpretatur domus obedientiæ, Christus vngitur. Ioan. 12. *Ipse illos diligit qui ibi habitant.* Ioan. 11. *Diligebat Iesus Martham, & sororem eius & Lazarum.* Cùm deest ei hospitium, venit Bethaniam vt ibi hospitetur. Marc. 11. *Circumspectis omnibus, quum iam vespera esset hora, exijt in Bethaniam cum duodecim.* Gloss. Vt quod in vrbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarum & sorores eius haberet hospitium. Tunc in hospitio vteri virginalis filius Dei receptus est, quum Maria verbo angeli obediuit. Luc. 1. *Fiat*, inquit, *mihi secundum verbum tuum.* Item obedientia hominem super se leuat. Thren. 3. *Leuauit se super se.* Nisi corpus esset sociatum spiritui vt sensu eius & imperio regeretur, non ascenderet ad hoc vt remunerationem æternam mereretur. Sic vir simplex per obedientiam ascendit ad sapientiam, & mores maiorum à quibus regitur, imò quodammodo vsque ad Deum ascendit dum seipsum exuit, & Deum quodammodo induit, ad Galat. 2. *Viuo ego: ego iam non ego, viuit verò in me Christus.* Sic quodammodo deificatur homo secundum illud: *Ego dixi: Dij estis.* Et non solum deificatur quo ad sensum & voluntatem Dei quæ assumitur, sed quodammodo quo ad potestatem. Facit enim diuina & mira: vt patet in Petro, qui obediens Christo iubenti, ambulauit super aquas. Matth. 14. Et Gregor. refert in dialog. quòd cùm placidus puer in flumine post vas suum demersus esset, cùm vellet aquam haurire, beatus Benedictus in cella existens & hoc intelligens, dixit Mauro: Frater Maure, curre; quia puer ille in lacum cecidit, & eum iam longius trahit vnda. Maurus autem existimans se currere super terram, cucurrit super aquam, & eductum per capillum, extraxit. Qui postea reuersus ad se attribuit hoc sanctitati Benedicti. Sed beatus Benedictus attribuit hoc bono obedientiæ. Obedientia ponit hominem in excellentissimo statu, & in præsenti & in futuro. Primum ostenditur Deuteron. 27. *Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus.* Secundum ostensum est cuidam patrum in extasi posito, qui vidit quatuor ordines ante Deum. Primus erat hominum infirmantium & gratias Deo agentium. Secundus, eorum qui fuerant hospitales. Tertius, eorum qui solitudinem sectantur, & non vident homines. Quartus, eorum qui propter Deum & obedientiam solicitè sunt subiecti patribus.

Psal. 14 [margin]

Exemplum. [margin]

bus. Erat autem hic ordo ſuperior illis tribus, & maiorem gloriam præ ceteris habebat, vtens torque aurea. Et quum quæreret ſenex, quare hoc? Reſponſum eſt ei. Quoniam omnes alij habent requiem adimplendo proprias voluntates, quamuis in bonis operibus: hic autem omnes voluntates ſuas relinquens, totus pendes in voluntate patris iubentis. Merito qui hic nullam habent requiem, in futuro ſummam habebunt, ad Philipp. 3. dicitur de Chriſto: *Factus obediens vſque ad mortem &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen.* Item obedientia Deum glorificat. Eſaiæ 58. *Si glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris ſermonem, tunc delectaberis Domino: ſuſtollam te ſuper altitudinem terræ &c.* Multum glorificat Deum verè obediens qui facit beneplacitum Dei, cum Deus etiam hoc mandat ei per vilem perſonam, & tanto maior eſt Dei gloria, quanto perſona vilior. Ideo verè obediens meritò à Deo glorificatur. 1. Regum 2. *Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum.* Eccleſiaſt. 10. *Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: ſemen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandatum Domini.* Item *obedientia quod vult à Deo impetrat.* Gregor. Si obedientes fuerimus præpoſitis noſtris, obediet Deus orationibus noſtris. Auguſtin. in libr. de opere monachorum. Citius exauditur vna oratio obedientis, quam decem millia contemptoris. 1. Ioan. 3. *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, quod quidquid petierimus ab eo, accipiemus, quia mandata eius cuſtodimus.* Et poſt illud Hebræor. 5. *Exauditus eſt pro ſua reuerentia*, ſubditur tanquam cauſa illius exauditionis: *Et quidem cum eſſet filius Dei, didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiam.* Obedientia eſt quæ dicit illud Canticor. 2. *Dilectus meus mihi, & ego illi:* Deus enim facit ac ſi eſſet totaliter cum obedientia: quia obedientia eſt totaliter cum illo. Verè obedientes dicunt illud Romanor. 14. *Nemo noſtrum ſibi viuit.* Item obedientia à periculoſo mari huius mundi liberat. Obediens nauem pertranſit huius mundi. Sapient. 14. *Exiguo ligno credunt homines animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt.* Exiguum lignum eſt humilis obedientia. *Facta eſt quaſi nauis inſtitoris.* Prouerbior. vltim. Qui in naui eſt etiam quieſcens & comedens vel bibens procedit quia alieno motu mouetur. Sic obediens qui in religione eſt etiam quieſcendo, comedendo & bibendo meretur. Item obedientia hominem ditat. Nec mirum, cùm de ſuo nihil extendat, quia nihil ſuum reputat: & cum in cunctis quæ agit voluntatem alterius facere intendat; ideo pro omnibus quæ agit merito remunerationem expectat. *Multæ filiæ congregauerunt diuitias.* Prouerbior. vltim. Obedientia verò, *ſupergreſſa eſt vniuerſas.* Quis eſt qui quandoque non faciet multa ſpecialiter pro ſe de quibus non expectat remunerationem, niſi ille qui ſub obedientia viuit? Item obedientia quaſi equus in paradiſum vadit, alieno ſenſui & alienæ voluntati quaſi pedibus alienis innitendo. Ideo velocius vadit, quia pedes quibus innititur velociores ſunt proprijs. Multi in religione valde ſurgunt mane, & frequenter ieiunant, qui ſi eſſent in ſeculo minus ſecum agerent. Propter eandem cauſam obedientia non maculatur. Prouerb. 3. *Viæ eius viæ pulchræ.* Propter eandem cauſam legitur. Si quidem enim culpæ vel periculi eſt in eo quod ei iniungitur, ſuperioris eſt qui portat, cuius ſenſui & voluntati ipſe innititur, niſi manifeſtum peccatum ſit illud quod ei iubetur. De ea videtur ſcrip-
l. 90. tum eſſe illud Pſalm. *In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Item obedientia hominem expedit & exoneratum reddit, cum obediens à ſeipſo alleuiatus ſit. Alij enim incumbit ſolicitudo pro ipſo & temporaliter & ſpiritualiter. Ideo non ſolum poteſt currere, ſed etiam volare. Si tamen obedientia habeat duas alas ſibi coniunctas, ſcilicet voluntariam paupertatem & caſtitatem. Apocal. 12. *Datæ ſunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ vt volaret in deſertum.* Bernard. Magna penna paupertas, qua tam cito volatur in cælum. Nam in alijs virtutibus quæ ſequuntur, promiſsio futuro tempore iudicatur: paupertati verò non tam promittitur, quam datur. Caſtitas etiam magna penna eſt quæ hominem expedit ab illa delectatione qua difficillimum eſt hominem bene vti, & fortiſsima occaſione peccandi, ſcilicet à muliere per quam diabolus Adam deiecit. Geneſ. 3. Et quam Iob reliquit, vt per eam eum deijceret. Iob 2. dixit illi vxor ſua. *Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua?* Item obedientia facit hominem triumphare. Prouerbior. 21. *Teſtis mendax peribit: vir obediens loquetur victoriam.*

[illegible] qui professus est obedientiam, & eam non seruat: qui in præsenti perit, cum in [illegible] succumbit: & in futuro peribit, quia æternaliter damnabitur. Exemplum ha- [illegible] in populo Iudaico qui promisit se seruaturum legem. Exod. 19. *Omnia quæ locu- [illegible] faciemus.* Item Iosue. *Omnia quæ præcepisti nobis faciemus.* Cùm verò trans- [illegible] legem vincebatur. Iosue 7. *Anathema in medio tui Israël est, non poteris stare coram [illegible].* Adam similiter factus inobediens suo superiori, habuit repugnans suum inferius. [illegible] 3. *[illegible], & aperti sunt oculi eius.* Gloss. Aug. Animæ rationalis motus bestiales in [illegible], Et subditur: Motus iste de transgressione veniebat. Et 3. Reg. 11. legitur de [illegible]: *Fecit Salomon quod non placuerat coram Domino.* Et subditur: *Et suscitauit Dominus [illegible] Salomoni.* Sic accidit ei qui in religione est, qui obedientiam non seruat ei cui pro- [illegible], quod Dominus permittit eum impugnari & vinci: & sic perit qui propriam voluntatem [illegible] vult sequi, tanquam filius perditionis. Iob 17. *Nemo periit ex eis, nisi filius perditio- [illegible].* Vere filius perditionis est qui voluntariè laqueum sibi iniecit quo periturus erat. Prouerb. [illegible] *[illegible] verbis oris tui.* Vere filius perditionis est qui de loco salutis facit sibi locum [illegible]: & quum esset liberatus de mari huius mundi, & iam ingressus nauem religionis, [illegible] periclitatur. Act. 28. *Vtique homicida est, qui cùm euasit de mari, vltio diuina non per- [illegible] viuere.* Vir obediens potest loqui victoriam, quia habet nobilissimum genus trium- [illegible], sicut antiqui patres habita victoria solebant cantare canticum laudis & gratiarum actio- [illegible]. Nobilissimum genus triumphi est seipsum vincere: quod facit vir obediens. Vnde super [illegible]: *Melior est obedientia quàm victimæ.* Dicit Gloss. Gregorii. Vir obediens loquitur victorias. Dum [illegible] alienæ voci humiliter [illegible] nosmetipsos in corde superamus. Prouerb. 17. *Melior est [illegible] animo suo, expugnatore vrbium.* [illegible], qui ta- [illegible] ad hunc triumphum [illegible] non peruenerunt. Hic triumphus proprius est hominis. Vin- [illegible] leo vel aliud animal cætera animalia, sed seipsum vincere non potest. Sen. Qui seipsum vin- [illegible], contra omnia fortis est. Obediens Deo subiectus est: & ideo meritò cætera ei sunt subiecta, [illegible] nihil ei repugnat. Deus in obedientia pugnat, ideo non est mirum si ipse triumphat. Leuit. [illegible] *[illegible] in præceptis [illegible] &c. persequemini inimicos vestros, & corruent [illegible] vobis.* Item obedientia animam ornat. Vnde inauris est aurea quam cælestis sponsus dat animæ. Pro- uerb. 25. *Inauris aurea & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem.* Mar- garitum fulgens, inauri aureæ decenter iungitur, & doctrina mentem illuminans auri obedien- [illegible] viriliter proponitur. Dat Eliezer Rebeccæ inaures aureas. Genes. 24. Et amici Iob dant ei inaurem & ouem. Iob vlt. Item obedientia Ecclesiam lætificat. Eccles. 3. *Qui obedit patri, re- frigerabit matrem.* Hominem glorificat, ad Rom. vlt. *Vestra obedientia in omnem locum diuul- gata est.* Item hominem castificat à libidine propriæ voluntatis. 1. Petr. 1. *Animas vestras ca- stificantes in obedientia charitatis.* Item obedientia conseruat animam. Prouerb. 19. *Qui custo- dit mandatum, custodit animam suam.* Obedientem meritò custodit Deus tanquam suum. Pro- uerb. 29. *[illegible] custodiens filius, extra perditionem erit.* Eccles. 8. *Qui custodit præceptum non [illegible] quicquam mali.* In Vitis patrum cuidam seni cùm deessent necessaria vitæ, præce- [illegible] discipulo suo vt iret in vicum ad ministrum qui solebat ei necessaria deferre. Et ille licet [illegible] ire propter scandalum, tamen dixit se iturum propter bonum obedientiæ. Cui senex [illegible], confide in Domino & protegat te ab omni tentatione. Cùm autem venisset frater ad [illegible] ministri senis, aperto ostio inuenit ibi filiam ministri solam, quæ amplexata eum [illegible] allicere ad commixtionem carnis, amplexans eum. Et cùm vrgerent eum [illegible], clamauit ad Dominum dicens: Domine, propter orationem eius qui me misit [illegible] hac hora: & statim inuentus est ad flumen iuxta monasterium suum, & reuersus est [illegible] macula. Item obedienti obediunt omnia, & creator & creatura. De creatore [illegible] Iosue 10. *Non fuit postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis.* De crea- [illegible] verò multa habes exempla in Vitis Patrum. [illegible] de senioribus misit discipu- [illegible] suum ad hauriendum aquam, & erat puteus remotus à cella. Discipulus verò [illegible] venit ad puteum, & præ longitudine [illegible] non audens [illegible] pro fune

ne fortè contristaret seniorem, prostrauit se in oratione [illegible]
tes pueri, misit me seruus Iesu Christi abbas meus [illegible]
ad eos pueri, & impleuit frater [illegible] glorificans post [illegible]
uersa est ad locum suum. Item in Vitis Patrum, Abbas [illegible]
afferret ei [illegible] bonum qui erat necessarius ad usum [illegible]
[illegible] leena. Cui abbas: Si uenerit super te alliga eam. [illegible]
inuenit leenam irruentem super eum, qui voluit eam tenere [illegible]
[illegible] dicens: Abbas meus praecepit ut alligarem [illegible]
[illegible] & tenens eam reuertebatur ad [illegible]
discipulus inde extolleretur, dixit ei: Sicut tu [illegible]
[illegible] & dimitte eam ut pergat ad locum suum. Item obed [illegible]
[illegible] 11. *Quicunque [illegible]* 1. Machab. 14. [illegible]
[illegible] Siluit, id est, quieuit uel pacem habuit. Esaiae 48. *V* [illegible]
[illegible] quasi flumen pax tua. Item obedientia hominem benedi [illegible]
[illegible] Domini. Eiusdem 28. [illegible]
[illegible] *audieris. Ben* [illegible]
[illegible] &c. Prouerb. [illegible]
[illegible]

[illegible]. Tertia propter maiorem difficultatem. Virtus enim est circa difficile, iuxta Sapientem: & nomen virtutis à vi videtur esse dictum. Difficillimum autem videtur esse agere contra se, quod facit obediens, quod sonat nomen obedientiæ. Obedire est contra audire, scilicet contra proprium sensum & propriam voluntatem. Greg. super 1. Reg. 15. Melior est obedientia quam victimæ, quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò propria caro mactatur. Obedientia quasi quoddam martyrium est. Gregorius: tanto Deum quisque citius placat, quanto repressa arbitrij sui superbia gladio præcepti se immolat. Obediens quasi proprium caput sibi amputat pro Christo, & caput sibi Christum constituit, vel eum qui loco eius est. Qui martyrium pro Christo sustinet, vnam voluntatem sibi amputat: scilicet voluntatem viuendi, sed iste omnem voluntatem, obedientia maximè voluntati propriæ detrahit, & ideo virtuti maxime addit. Sapiens: *Hoc solum virtuti adijcies, quod propria voluntati detraxeris.* Poëta: *Est virtus, placitis abstinuisse bonis.* Propter ea quæ dicta sunt, amanda est obedientia à fidelibus tanquam mater eorum. 1. Petr. 1. *Sperate in eam quæ offertur vobis gratiam, in reuelationem Iesu Christi, quasi filij obedientiæ.*

CAPVT III. *De his quæ possunt iuuare Obedientiam.*

SEquitur de his quæ possunt iuuare obedientiam. Et notandum quod quinque sunt quæ valere solent ad hoc quod aliquid fit magis tractabile vel flexibile, & similia his possunt valere ad hoc quod cor alicuius fit inobediens. Primum est, exilitas. Vt patet in virga quæ propter exilitatem flexibilis est. Etiam ferrum si sit exile vel tenue flecti potest. Sic exilitas humilitatis valet ad obedientiam. Vnde cantor magnus Parisiensis humilitatem posuit matrem obedientiæ. Et Apost. ad Philip. 2. loquens de obedientia Christi, præmittit de eius humilitate. *Humiliauit*, inquit, *semetipsum, factus obediens &c.* Augu. 14. libr. de Ciuit. Dei: Obedientia nisi humilium esse non potest. Cùm humilitas sit sensus proprij vacuitas, humilis habet vbi sensum alienum recipiat, quasi vacuus à suo: & qui sensum alienum recipit, nisi sit aperte malus, recipit alienam voluntatem, & sic fit obediens. Superbus prius exibit de sensu suo, quam recipiat sensum alienum vel alienam voluntatem, & fiat verè obediens. Prouerbiorum 26. *Vidisti hominem sapientem sibi videri: magis spem ille habebit insipiens.* Cibus in quo nimis est de sale, quasi perditus est. Facilius sal cibo additur, quam subtrahatur. Sic qui ad religionem venit, si sal proprij sensus in eo nimium abundet, non est aptus religioni. Facilius homo simplex religionis efficietur, quam ipse. Bernard. ad fratres de monte Dei: Superbia quamuis prudens sibi videatur, dimittenda est sibi & abigenda. Si enim admittitur superbus, prima die qua incipit habitare, incipit leges dare. Nimium verò stultus discere non potest quas inuenit. Eccles. 19. *Melior est qui minuitur sapientia, & indiget sensu in timore Domini, quam qui transgreditur legem Altissimi.* Timor qui æstimat etiam pericula quæ non sunt, & defectus suos scrutatur, inuenit se sensu indigere: & sic timor humilitatem introducit. Humilitas verò videns sensum suum sibi non sufficere, alieno sensui acquiescit: nec vult habere ducem illum qui in tot foueas eum præcipitauit, s. sensum proprium. Secundum est assuefactio. Vnde equus assuescit gyrorum volutionibus, vt facilius ad voluntatem sessoris flecti possit. Prouerb. 25. *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuet.* Equus est religiosus cui frænum obedientiæ impositum est. Zachar. 10. *Posuit eos equum gloriæ in bello.* Operatur Deus in viro religioso gloriosa, & ideo equus gloriæ potest dici. Hic per assuefactionem parandus est ad obedientiam, vt nunc ad dexteram prosperitatis, nunc ad sinistram aduersitatis vertetur; aliter in die belli succumbet, quando scilicet aliquid graue ei iniungetur. Religiosus qui in sua voluntate nutritur, destruitur. In Vitis Patrum B. Antonius præcepit Paulo simplici eremitæ suere & dissuere vestimenta, texere & frangere sportulas: sic volebat voluntatem eius flexibilem & obedientem efficere. Tertium est ignis: vt patet in cera, quæ calefacta de facili flectitur: & in metallis quæ ad ignem liquefiunt & sic de facili formam rei cui infunduntur accipiunt. Sic valere potest ad hoc quod per obedientiam magis flexibile fiat, ignis diuini amoris: scilicet si ostendatur qualiter Deus dilexit nos. Lucæ 12. habetur de hoc igne, *Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi.*

Obedientiâ quinque efficiunt.

Religioni monasticæ qui apti vel inepti.

[illegible]

Psal. 118. [illegible] ... quando [illegible]

Psal. 107. [illegible]

[illegible] ... sed parum aures audiant, [illegible]

[illegible] ... peragat imperata [illegible]

[illegible] ... & terra [illegible]

[illegible]

[illegible] ... obediendi [illegible]

[illegible] Augu. 10. lib. Confess. Domine [illegible]

[illegible] ... Obedientiam iubes, [illegible]

[illegible] ... ad obedientiam [illegible] imperantis. [illegible]

[illegible] ... bono [illegible]

[illegible] ... obedientis [illegible]

[illegible] ... conse[illegible]

[illegible]

Obedien[illegible] ... [illegible]

Psal. 53. [illegible]

[illegible]

præcipientis imperium multas facere quæstiones, quare sic precipitur, vnde hoc venerit, quis hoc inuenit consilium, inde murmuratio, excusatio, simulatio, impossibilitates, aduocatio amicorum. In Psal. *In auditu auris obediuit mihi*, vt ostenderet vno eodemque momento processisse & imperantis imperium & obsequium obsequentis. Ad simplicitatem obedientiæ Psal. 17
pertinet, non iudicare quid vel quare præcipiatur. Ber. in lib. de consideratione: Omnibus nobis in conuersionis initio nulla magis virtus est necessaria, quam simplicitas humilis, & grauitas verecunda. Bern. ad fratres de monte Dei: Perfecta obedientia maximè in incipiente est indiscreta: hoc est, non discernere quid vel quare præcipiatur: sed ad hoc tantum niti, vt fideliter & humiliter fiat quod à maiore præcipitur. Idem loquens de nouitio: Stultus fiat vt fit sapiens: & hoc omnis eius sit discretio, vt in hoc nulla ei sit discretio: hæc omnis eius sapientia sit, vt in hac parte nulla sit ei. Idem in sermonibus: Rara auis in terris discretio: ideo discretionis locum fratres in vobis suppleat virtus obedientiæ, vt nihil plus, nihil minus, nihil aliter quam imperatum sit faciatis. Deut. 12. *Quæ præcipio tibi, hæc tantum facias: nec addas quidquam, nec minuas.* Cùm Iulius Cæsar in perdomandis hostibus quinque annorum spatium sibi permissum transisset, licet gloriosè triumphasset, honor tamen debitus sibi denegatus est: nec vrbem ingredi permissus est, eò quod vltra terminum sibi præfixum moram contraxisset. Deut. 12. *Non facietis ibi quod nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur.* Ber. super Cant. Qui vestri curam semel nobis credidistis, quid rursus de vobis vos intromittitis? Perfectè obediens debet se habere vt iumentum. Dauid: *Vt iumentum factus sum apud te.* Item: *Deduxisti sicut oues populum tuũ.* Et
iterum: *Qui deducis velut ouem Ioseph.* Simplicitatem obedientiæ multum amabāt antiqui patres in discipulis suis: ideo in principio non præcipiebant eis recta. Vnde in Vitis patrum, dixit quidā abbati Pastori: Patres seniores nō loquuntur ab initio fratrib. recta, sed magis distorta: & Psal. 72.
si viderint quia ea quæ torta sunt faciunt iam eis nō loquuntur nisi quod expedit, cognoscentes Psal. 79.
quoniam in omnib. obediētes sunt. Debent inferiores audire mandata superiorum, quasi à Deo dicerentur. Matth. 10. *Qui vos audit, me audit.* Vnde sicut non discernerent si aliquid à Deo eis præciperetur, sed humiliter illud implerent: sic non debent disceptare de mandatis prælati. Ber. Non te moueat magister imperitus, indiscreta potestas: sed memento: quia non est potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Ad Col. 3. *Serui obedite per omnia dominis &c.* Et subditur: *Quodcunque facitis, ex animo operamini sicut Domino, & non hominibus.* Tertius gradus est hilariter obedire. *Hilarem enim datorem diligit Deus.* 2. Corinth. 6. secundum verbum Bernard. Serenitas in vultu, dulcedo in sermonibus multum colorant obedientiam obsequentis. Nubilosa corporis compositio &, facies tenebris tristitiæ obfuscata, deuotionem ab animo recessisse significat. Quis enim libenter imperat homini tristitiam efflanti. Ad Ephes. 6. *Omnia facite sine murmurationibus.* Eccles. 35. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* Qui cum murmure obediunt, cum praua salsa Deum pascere volunt. In Psal. *Dederunt in escam meam fel.* Obedientia talium est quasi obedientia dæmonum. Ad præceptum enim Christi exi- Psal 68.
bant dæmonia à multis, clamantia. Qui sic obediunt, non verè sunt obedientes, etsi dicantur esse. Matth. 27. *Inuenerunt hominem Cyreneum nomine Simonem.* Tales sunt vt magni lapides qui moueri non possunt sine afflictione mouentis. Eccles. 10. *Qui transfert lapides, affligetur in eis.* Tales sunt vt rotæ carri non solum in hoc quod præ defectu vnctionis murmurant, sed quia vnus alterum præcedere non vult: non faciam hoc dicit vnus, nisi ille idem fecerit. Eccles. 33. *Præcordia fatui quasi rota carri.* Tales sunt sicut imagines in ædificijs quæ sustinent columnas quæ in facie tristitiam ostendunt. Prælatus cuius subditi cū tristitia & murmure obediunt, similis est illi qui haberet omnia membra infirma, quæ necesse haberet mouere, & nullum mouere posset sine dolore, qui esset in magna miseria. Prælatus talis imperat isti, & ille affligitur, & contristatur, & ipse cum eo. Similiter imperat alij, & ille contristatur, & ipse cū eo, & sic qui obsequi debuerunt, offendunt. ad Heb. 13. *Obedite præpositis vestris & subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animab. vestris reddituri, vt hoc faciant cum gaudio, & non gementes; hoc enim non expedit vobis.* Sen. in lib. de beneficijs. Ita à natura comparatū est, vt altius iniuriæ quā merita descendāt: illa cito defluant, has tenax memoria custodiat. Quid expectat qui offendit dū obligat? Satis aduersus eum grauis est, qui beneficio eius ignoscit. A simili possumus dicere quod

facis

[illegible] procedere. [illegible] vocantes [illegible]
[illegible]. Et subdit [illegible], [illegible]
Petro & Andreæ à Domino [illegible]. Et illi conti[illegible]
[illegible] subditur de Iacobo & Ioanne : Illi autem relictis [illegible]
[illegible]. Perfecta obedientia [illegible] fit sine [illegible]
[illegible] Patrum Abbas [illegible] habebat [illegible] discipulos [illegible]
[illegible] ceteris diligebat propter bonam obedientiam [illegible]
[illegible] alij discipuli contristarentur ex hoc [illegible] ad [illegible]
[illegible] exire voluit. Tandem vocavit Marcum [illegible]
[illegible] quaterno quem ille scribebat tempore vocationis, litera[illegible]
[illegible] post vocationem propter bonam obedientiam implere [illegible]
eum magis [illegible] quod Deus magis diligeret eum [illegible]
[illegible] abbati debuit præparare piscem [illegible]
[illegible] piscem [illegible]
[illegible] præcepta eorum vo[illegible]
[illegible] *[illegible] in opere suo [illegible] curant [illegible]*,
[illegible] imitatum. Bernard. Manum [illegible]
[illegible] Nec inter [illegible]
[illegible] Christus [illegible]
[illegible] relinquere [illegible]. Ad Philip. [illegible]
[illegible]
[illegible] est humiliter obedire. Et [illegible]
[illegible] non solum [illegible]
[illegible]

Perseverantia est filia regis.

[illegible]
[illegible] est, quod [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible]
[illegible] est, quod [illegible]
[illegible]

[illegible] dictum est [illegible]

[illegible] *descendo* [illegible]

[illegible] Mahumardebet [illegible]

[illegible] ipse [illegible]

[illegible] aliquius casu [illegible]

[illegible] pater lucri facit [illegible]

[illegible] struuntur. Sic [illegible]

[illegible] scalam obedientiæ ascendentes [illegible]

[illegible] *caelestem [illegible] filius, & [illegible]*

[illegible] scalas, quod ipse perventum [illegible]

[illegible] quam nos. Perfecte obediens [illegible]

[illegible] locus ubi deuentum est ad locum [illegible]

[illegible] Psalm. [illegible]

[illegible]

Obedien-
tiæ quæ
sufferen-
da.

Bern. super Cantic. Non

obedire

[illegible] dominationis eius excitit, cui per [illegible] contem-[illegible], hominem a dignitate deiicit: vt patet in Saul, cui dicit Samuel 1. Reg. 15. *Quia [illegible] Dominus, proiecit te [illegible] super Israel.* Nono [illegible] hominem [illegible] *Salomon quod [illegible] Domino, & suscitauit Dominus aduersa-[illegible]* Decimo, hominem confundit. Osee 10. *Confundetur Israel in voluntate sua.* [illegible] *qui repugnant* [illegible] hoc confunduntur qui propriam voluntatem [illegible] contrarium accidit ei illius quod intendit. Quaerit alicubi consolationem, [illegible] habet maiorem desolationem. Vel in remotione conscientiae, vel in punitio-[illegible] infirmitate quae quandoque; ex hoc sequitur Qui plus vult facere voluntate [illegible] religione, plus cogitur facere contra eam. Quum enim talis non habeat gratiam illam [illegible] hominis quam habet verus obediens, multa non conceduntur sibi quae conce-[illegible] vero obedienti. Ionas effugere voluit vt Dei voluntatem non impleret: impleuit tamen [illegible] ergo. Ecce Ionam fugitiuum Dei tempestas inuenit, sors ligat, mare suscepit, & [illegible] post obedire renitentem, ad locum quo missus fuerat suo [illegible] carcere portatus. [illegible], hominem affligit. [illegible] Saul inobedientem [illegible] spiritus exagitat. 1. Reg. 16. [illegible] voluntatis in religione animum habet inordinatum, & ideo affligitur. Aug. in li. confes. [illegible] Domine, & sic est, vt poena sit sibi omnis inordinatus animus. Duodecimo, hominem [illegible] temporali & aeterna dignum efficit. Deut. 17. *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis impe-[illegible]* [illegible] Quid [illegible] voluntatem propriam? Cesset enim propria voluntas, & infernus non erit.

CAPUT VII.

De errore illorum qui dicunt soli Deo obediendum esse, & non homini.

FAlsitas huius erroris facile manifestari potest his qui vetus [illegible] : quum in veteri lege praecipiantur occidi, qui imperio sacerdotis, vel principis, vel parentum inobedientes sunt. De primo habetur Deut. 17. *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, morietur.* De secundo. Iosue 1. *Qui contradixerit ori tuo &c.* De tertio. Deut. 21. *Si genuerit homo filium contumacem &c.* Testimonijs etiam Noui testamenti falsitas dicti erroris manifeste potest [illegible]. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subiecta sit. Non enim est potestas nisi a Deo: quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Ephe. 6. *Filij obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim iustum est.* In eodem: *Serui obedite dominis vestris carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo.* ad Colos. 3. *Filij obedite parentibus* [illegible] *: hoc enim beneplacitum est Domino.* In eodem. *Serui obedite per omnia dominis carnalibus.* [illegible] *principibus & potestatibus subditos esse.* ad Heb. 13. *Obedite praepositis vestris,* [illegible]. 1. Pet. 2. *Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum* [illegible] *praecellenti* [illegible] *ab eo missis.* In eodem: *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis.* Praeterea constat quod Christus [illegible] apostolos esse loco [illegible] gerere secundum illud Matth. 10. *Qui vos [illegible]: & qui vos spernit,* [illegible] Et eiusdem 16. dicitur Petro: *Tibi dabo claues regni caelorum: & quodcunque ligaueris* [illegible] *& quodcunque solueris super terram, erit solutum & in caelis.* [illegible] 18. [illegible] *quaecunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in caelo.* [illegible] 20. *Accipite spiritum sanctum* [illegible] *sunt.* Obediendum ergo fuit apostolis [illegible] Christo tanquam eius vicarijs. [illegible] ergo successoribus eorum obediendum est tanquam Christi vicarijs. Si quis vero [illegible] quod obediendum fuit apostolis tanquam Christo, sed non eorum successoribus, [illegible] Christus recessurus ab Ecclesia non sufficienter ordinauit de ea, si non ordinauit de ea, nisi [illegible] apostolorum [illegible] ponere [illegible] loco sui vsque ad certum tempus infra quod sciret se non esse rediturum, ipse non sufficienter

[illegible] ad [illegible] ut ait A[illegible] [illegible] corr[illegible] [illegible] ex [illegible]atur. Cu[illegible] [illegible] debeat esse zelo [illegible] [illegible] semina, timet [illegible] [illegible] prior [illegible] [illegible] spiritus [illegible] [illegible] ad Romanos [illegible] [illegible] peccatores, consuetu[illegible] [illegible] iudicium Dei [illegible]. Si [illegible] hec omnia [illegible]tur, vt ait Augusti[illegible] [illegible], ipsi officium daemonum, quod est torquere, diligent[illegible] [illegible] vocis diabolicae, crucifigatur [illegible]. [illegible] est, [illegible] furibundi; vix [illegible] [illegible] ignem [illegible] [illegible] contra [illegible] [illegible] quam videbantur [illegible] [illegible] alios conc[illegible] [illegible] pellunt eum, sed latere cogunt [illegible] odij. Vnde opportunitate [illegible]

Et procurantur quandoque depositiones habentium zelum indiscretum, vel etiam mors eorum multum attendenda esset, in correctionibus infirmitates corrigendorum & potestas correptoris & an stragem multorum operetur correptio vel salutem paucorum. Erubescenda est medicis spiritualibus timoratio medicorum corporalium, qui adeò sollicitè cauent ne medicina eorum alicui fit mortis occasio. Deridenda est quorundam iustitia qui ne amittant de iure suo valens denarium, parati sunt centum marcas expendere. Timendum est ne zelum aliquorum inanis gloria concitet, vt accidit cuidam, qui vt iustus iudex appareret, proprium filium pro leui delicto decollauit: mercator insanissimus, qui morte filij sui vanam laudem iustitiæ comparauit. Zelus iste indiscretus procedere solet ex inexperientia disciplinæ in seipsis, & ex ignorantia propriæ infirmitatis & alienæ, & amore inanis gloriæ. Talibus non est danda potestas: esset enim vt gladius in manibus furibundi. Ipsi ad instar dæmonum quocunque introëunt incendium post se dimittunt. Qui verò habent zelum discretum, medicos corporum imitantur, morbos spirituales persequentes, salutem verò ægrorum quærentes. Non irascuntur medici corporum patientibus, immo consolantur eos, & ad tollendum horrorem medicinæ prius eam degustant. Item dicit August. de Saluatore: Calicem, inquit, passionis bibit medicus prius, ne illum abhorreret ægrotus. Non puniunt qui habent zelum discretum homines secundum merita, hoc Deo relinquunt: sufficit eis vt faciant eos pœnitere: puniunt vt emendent, vt qui peccauerunt humiliter misericordiæ totaliter se tradant. Tales officium tortoris diabolo & angelis eius relinquunt: tales sic secant putrida, vt sana illæsaque relinquant. Sic herbas pestiferas euellunt vt salutares non lædant. Sic zizania extirpant vt tritico læsionem non inferant. Quidam habentes zelum non secundum scientiã, sic hortos abbatiarum suarum nobilium purgauerunt ab arboribus infructiferis, vt ferè ibi nullam relinquerent. Et notandum quòd cùm parcere & punire sint contraria, & contrariorum eadem sit disciplina, qui nescit parcere, nescit punire. Et notandum quòd sicuti zelus indiscretus reprehensibilis est, ita & remissio est reprehensibilis. Bernard. in epistolis: Non irasci vbi irascendum, nolle emendare peccatum est. Plus verò irasci quàm irascendum est, peccatum peccato addere est. Remissio ipsa est vt somnolentia in rectore nauis. Prouerb. 23. *Eris sicut dormiens in medio maris, & quasi sopitus gubernator amisso clauo.* Isidorus prælatum negligentem dormienti assimilat, de cuius manu baculus cadit pastoralis. Et pictores pingunt ipsum accubantem in cathedra super cubitum, somno grauatum, & cadentem de manu eius baculum pastoralem. Item remissio pigritiæ in agricola assimilatur. Prouerb. 24. *Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrtica, operuerant superficiem eius spina.* Remissio est velut defectus latratus in cane gregem seruante. Esaiæ 56. *Canes muti non valentes latrare.* Item defectus gladij in custode. Esaiæ 62. *Super muros tuos Ierusalem constitui custodes.* Cantic. 3. *Inuenerunt me custodes ciuitatis.* Item est defectus buccinæ in speculatore. Ezech. 33. *Si speculator viderit gladium venientem & non insonuerit buccina & populus non custodierit se, veneritq́; gladius, & tulerit de his animam: ille quidem in iniquitate sua captus est sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.* Sunt qui remissionem misericordiam reputant, cùm tamen potius sit crudelitas. Misericorditer agitur cum frenetico, cùm ligatur & à desiderijs suis nociuis compescitur, & cum eo qui in igne est, cùm per capillos inde extrahitur, si aliter extrahi non potest. De ore lupi infernalis violenter extrahendi sunt homines. Amos 3. *Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israël.* Iob 29. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius eripiebam prædam.* Molæ diaboli sunt vitia & peccata. Eadem dentes etiam possunt dici. Eccles. 21. *Dentes leonis, dentes illius.* Item extrahendi sunt homines ab aquis deliciarum, etiam inuiti antequam ibi submergantur. Et notandum quòd qui habet correptionem facere, non de se, sed de Deo debet confidere, & orationi debet instare, cùm solius Dei sit hominem corrigere. Eccles. 7. *Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit. Considera &c.* Id est, discerne quæ opera sint propria Dei, & soli virtuti eius possibilia, & inter ea inuenies illud quod nemo possit &c.

Correptionẽ facturus Deo cõfidere debet.

Et procurantur quandoque depositiones habentium zelum indiscretum, vel etiam mors eorum multum attendenda esset, in correctionibus infirmitates corrigendorum & potestas correptoris & an stragem multorum operetur correptio vel salutem paucorum. Erubescenda est medicis spiritualibus timoratio medicorum corporalium, qui adeò sollicitè cauent ne medicina eorum alicui sit mortis occasio. Deridenda est quorundam iustitia qui ne amittant de iure suo valens denarium, parati sunt centum marcas expendere. Timendum est ne zelum aliquorum inanis gloria concitet, vt accidit cuidam, qui vt iustus iudex appareret, proprium filium pro leui delicto decollauit: mercator insanissimus, qui morte filij sui vanam laudem iustitiæ comparauit. Zelus iste indiscretus procedere solet ex inexperientia disciplinæ in seipsis, & ex ignorantia propriæ infirmitatis & alienæ, & amore inanis gloriæ. Talibus non est danda potestas: esset enim vt gladius in manibus furibundi. Ipsi ad instar dæmonum quocunque introëunt incendium post se dimittunt. Qui verò habent zelum discretum, medicos corporum imitantur, morbos spirituales persequentes, salutem verò ægrorum quærentes. Non irascuntur medici corporum patientibus, immo consolantur eos, & ad tollendum horrorem medicinæ prius eam degustant. Item dicit August. de Saluatore: Calicem, inquit, passionis bibit medicus prius, ne illum abhorreret ægrotus. Non puniunt qui habent zelum discretum homines secundum merita, hoc Deo relinquunt: sufficit eis vt faciant eos pœnitere: puniunt vt emendent, vt qui peccauerunt humiliter misericordiæ totaliter se tradant. Tales officium tortoris diabolo & angelis eius relinquunt: tales sic secant putrida, vt sana illæsaque relinquant. Sic herbas pestiferas euellunt vt salutares non lædant. Sic zizania extirpant vt tritico læsionem non inferant. Quidam habentes zelum non secundum scientiã, sic hortos abbatiarum suarum nobilium purgauerunt ab arboribus infructiferis, vt ferè ibi nullam relinquerent. Et notandum quòd cùm parcere & punire sint contraria, & contrariorum eadem sit disciplina, qui nescit parcere, nescit punire. Et notandum quòd sicuti zelus indiscretus reprehensibilis est, ita & remissio est reprehensibilis. Bernard. in epistolis: Non irasci vbi irascendum, nolle emendare peccatum est. Plus verò irasci quàm irascendum est, peccatum peccato addere est. Remissio ipsa est vt somnolentia in rectore nauis. Prouerb. 23. *Eris sicut dormiens in medio maris, & quasi sopitus gubernator amisso clauo.* Isidorus prælatum negligentem dormienti assimilat, de cuius manu baculus cadit pastoralis. Et pictores pingunt ipsum accubantem in cathedra super cubitum, somno grauatum, & cadentem de manu eius baculum pastoralem. Item remissio pigritiæ in agricola assimilatur. Prouerb. 24. *Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrtica, operuerant superficiem eius spinæ.* Remissio est velut defectus latratus in cane gregem seruante. Esaiæ 56. *Canes muti non valentes latrare.* Item defectus gladij in custode. Esaiæ 62. *Super muros tuos Ierusalem constitui custodes.* Cantic. 3. *Inuenerunt me custodes ciuitatis.* Item est defectus buccinæ in speculatore. Ezech. 33. *Si speculator viderit gladium venientem & non insonuerit buccina & populus non custodierit se, veneritq́; gladius, & tulerit de his animam: ille quidem in iniquitate sua captus est sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.* Sunt qui remissionem misericordiam reputant, cùm tamen potius sit crudelitas. Misericorditer agitur cum frenetico, cùm ligatur & à desiderijs suis nociuis compescitur, & cum eo qui in igne est, cùm per capillos inde extrahitur, si aliter extrahi non potest. De ore lupi infernalis violenter extrahendi sunt homines. Amos 3. *Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israël.* Iob 29. *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius eripiebam prædam.* Molæ diaboli sunt vitia & peccata. Eadem dentes etiam possunt dici. Eccles. 21. *Dentes leonis, dentes illius.* Item extrahendi sunt homines ab aquis deliciarum, etiam inuiti antequam ibi submergantur. Et notandum quòd qui habet correptionem facere, non de se, sed de Deo debet confidere, & orationi debet instare, cùm solius Dei sit hominem corrigere. Eccles. 7. *Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit. Considera &c.* Id est, discerne quæ opera sint propria Dei, & soli virtuti eius possibilia, & inter ea inuenies illud quod nemo possit &c.

Correptionẽ facturus Deo cõfidere debet.

CAPVT V.

De his quæ possunt incitare ad libenter recipiendum correptionem vel disciplinam.

Sequitur de his quæ incitare possunt ad libenter recipiendum correptionem vel disciplinam. Ad quod potest valere: Primò multiplex admonitio Sacræ scripturæ. In Psalm. *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus.* Prou. 3. *Disciplinam Domini, fili mi, ne abijcias.* Et eiusd. 4. *Tene disciplinam, & ne dimittas eam.* ad Heb. 13. *Noli negligere disciplinam.* Item: *In disciplina perseuerate.* Secũdò vtilitas ex disciplina vel correptione prouenieus. Prou. 29. *Virga atque correptio tribuit sapientiam.* Et eiusd. 12. *Qui diligit disciplinam, diligit scientiam: qui autem odit increpationes, insipiens est.* Disciplina vel correptio placet sapiẽtibus, & in eis proficit: insipientibus verò displicet, nec proficit in eis. Eccl. 10. *Vir prudens, & disciplinatus non murmurabit correptus.* Prou. 9. *Argue sapientem, & diliget te.* Et eiusd. 25. *Non amat pestilens eum qui se corripit.* Et eiusd. 9. *Qui arguit impium sibi maculam generat.* Eccles. 1. *Peruersi difficile corriguntur.* Peruersus est qui intellectu & affectu à bonitate auersus est. Eccles. 32. *Homo peccator vitabit correptionem, & ad voluntatem suam inueniet comparationem.* Prouerb. 17. *Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum plagæ apud stultum.* Eiusdem 27. *Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas desuper feriente pilo, non auferetur stultitia eius.* Tertiò malum prouenieus ex eo quod disciplina vel correptio abijcitur. Virga enim correptionis in colubrum vertitur. Qui enim hic non corrigitur, in futuro à serpentibus infernalibus punietur. Exod. 4. *Proiecit Moyses virgam, & versa est in colubrum.* Prouerb. 15. *Qui increpationes odit, morietur.* Et eiusdem 29. *Viro, qui corripientem se dura ceruice contemnit, repentinus ei superueniet interitus.* Eccl. 19. *Qui odit correptionem, minuetur vita.* Vita, inquam triplici, scilicet naturæ, gratiæ, & gloriæ. Homo qui est sine disciplina, terrenis adhæret de æternis non curans. Iob. 17. *Cor eorum longè fecisti à disciplina, propterea non exaltabuntur.* gloss. Qui per disciplinam minimè custodire vitam student, semper per desideria in imis iacent. Qui sine disciplina est, in periculo est. Prouerb. 15. *Qui abijcit disciplinam, despicit animam suam.* Sicut carnem despicit qui eam non vult sale condire. Putrescit enim qui contemnit disciplinam, & per consequens abijcit omne bonum. Sapient. 3. *Sapientiam & disciplinam qui abijcit, infelix est.* Fugiunt enim eum omnia bona. Talis diabolo multum assimilatur, qui incorrigibilis est. Eccles. 21. *Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris.* Diabolus peccator dicitur antonomasicè. Cui multum assimilatur qui odit correptionem: vt vestigium valde simile est pedi. Et notandum quòd laudabilius est correptionem libenter accipere, quàm audacter facere. August. ad Hieron. Cùm satius sit à tenendo itinere in nullo quam in aliquo declinare: multò tamen est mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentem, quam audacter corrigere deuiantem.

CAPVT VI.

De partibus disciplinæ. Et primò de Ieiunio & eius commendatione: de speciebus eius, & de his quæ debent ipsum comitari.

Corporis disciplina quæ, & quotuplex.

Est disciplina ad omnes pertinens, scilicet disciplina proprij corporis. Et est disciplina pertinens ad eos qui præsunt ceteris hominibus. Prima multiplex est, vt ieiunium, asperitas vestium, durities lectorum, peregrinatio, vigiliæ, disciplina verborum. Secunda verò duplex est. Quædam spiritualis, cùm scilicet delinquentes feriuntur gladio spirituali, quæ specialiter pertinet ad prælatos Ecclesiæ. Quædam verò materialis, cùm scilicet delinquentes feriuntur gladio materiali, quæ maximè pertinet ad principes terrenos. Omissis alijs partibus disciplinæ prosequemur de Ieiunio. De quo scriptura sacra multum loquitur, & quòd magnæ efficaciæ est. Ieiunium, vt ait Isidorus in lib. Etymolog. est parsimonia victus, abstinentiaque ciborum. De illo hoc modo dicemus. Primò commendationi eius insistemus. Secundò, agemus de speciebus eius. Tertiò, tangemus de his quæ debent concomitari ieiunium. Circa primum notandum quod ieiunium multipliciter est commendabile. Primò exemplis. Specialiter exemplo Moysis, qui ieiunauit quadraginta noctibus. Exod. 34. Item exemplo Eliæ, qui similiter ieiunauit

Ieiunium quare cōmendet, & quæ.

nio quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. 3. Reg. 19. Item exemplo Christi, de quo Matth. 4. *Et cùm ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit.* Secundò ob hoc, quod dicitur esse fundamentum virtutum. Hieron. Ieiunium non est perfecta virtus, sed est ceterarum virtutum fundamentum. Tertiò, à multiplici suo effectu. Ieiunium rectè factum Dei misericordiam impetrat. Vnde Ionæ 2. *Facto ieiunio misertus est Dominus Niniuitis.* Item gratiam Dei conseruat. Esa. 30. *Dabit tibi Dominus panem artum, & aquam breuem: & non faciet à te auolare doctorem tuum.* Item ad intelligentiam & sapientiam iuuat. Daniel. 1. *Tollebat Malasar cibaria, & vinum potus eorum: dabatq; eis legumina. Pueris autem his dedit Deus scientiã & disciplinam in omni libro & sapientia: Danieli autem intelligentiam omnium somniorum & visionum.* Exod. 34. *Moyses quadraginta diebus ieiunans, legem suscepit.* Et Daniel. 10. post ieiunium audiuit ab angelo. *Tu ergo animaduerte visionem sermonis, & intellige.* Esa. 28. *Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum: Ablactatos à lacte*: à lacte scilicet temporalis consolationis. Item ieiunium consolationem Dei & angelorum meretur. Vnde post ieiunium Domini, accesserunt angeli, & ministrabant ei. Matth. 4. Cornelio ieiunanti & oranti apparuit angelus. Act. 10. Et 3. Reg. 19. legitur de Elia, quòd ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & venit ad mõtem Dei Horeb, vbi Deus cum eo locutus est. Item meretur quandoque materialem refectionem à Deo. Sicut enim testatur Hieron. Paulus primus eremita semper ieiunauit, quousque sibi panis de cælo mitteretur, qui duplicatus est cùm ad eum venisset Antonius. Cui ille: Eia frater comedamus, duplicata est nobis annona. Item ieiunium carnem vincit, quæ est hostis familiaris. Hieron. super Marcum: Ieiunio passiones corporis, oratione sanandæ sunt pestes mentis. Marc. 9. Hoc genus dæmonum in nullo potest eijci & exire, nisi in oratione & ieiunio. Sicut ait quidam diabolus: Plus confidit in adiutorio carnis quàm in alio: quia plus nocet domesticus hostis. Ipse baculo nostro non cedit, & manus proprio cingulo ligat, vt caro quæ data est nobis in adiutorium, fit nobis in iniuriam & in scandalum. Bernard. Grauis lucta est & grande periculum aduersus domesticum hostem pugnare, maxime quum nos aduenæ sumus, & ille ciuis. Hostem istum fugere non possumus, nec fugare: circumferre necesse est, quoniam alligatus est mihi: perimere non licet, sustentare cogor hostem meum, aduersus me nutritio. Et notandum est dignos irrisione illos esse qui dicunt se carnem non posse vincere, quum homo posset ei ieiunando vincula subtrahere. Non est castrum adeò forte quod non possit expugnari, si possint ei victualia subtrahi. Nec est pugil adeò fortis qui etiam à debili vinci non possit, si fortis necesse habet tenere diætam quam debilis voluerit, nec est ignis adeò magnus qui non deficiat si ligna subtracta fuerint. Prouerb. 26. *Quum defecerint ligna, extinguetur ignis.* Ille qui per impatientiam se excusat de hoc quòd à carne sua vincitur, potest Dominus dicere illud quod dixit Abraham Saræ conquerenti de ancilla sua. Gen. 16. *Ecce*, inquit, *ancilla tua in manu tua est: vtere ea vt libet.* Item ieiunium diabolum ab homine expellit, sicut fames cogit lupum exire à nemore. Ieiunium ponit diabolum in arido vbi requiem non habet. Matth. 12. *Cùm immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem & non inuenit.* Diabolus ad modum piscis habitat in locis humentibus. Iob. 40. Isidor. Immundi spiritus ibi se magis immittunt vbi plus viderint escam & potum. Sed per ieiunium diabolus poni debet in loco sicco vt ibi interficiatur: secundum concilium Raphaelis, Tob. 6. dicentis ad Tobiam minorẽ de pisce magno qui stabat ad deuorandum eum, vt extraheret eum de aqua: quo facto, cœpit palpitare ante pedes eius, & qui prius stabat ad deuorandum, tunc de facili est occisus. Sic diabolus de facili occiditur in hominibus per ieiunium. Ambr. Vides quanta est vis ieiunij, vt ieiunus homo sputo suo terrenum serpentem interficiat: multo fortius ergo spiritualem serpentem. Iudith. 13. Post ieiunium amputauit caput Holofernis. Et filij Israël post ieiunium & fletum vicerunt illos de tribu Beniamin. Iudic. 12. Item ieiunium de corpore nostro sacrificium Deo facit in odorem suauitatis. Romanor. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, &c.* Eccles. 24. *Quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris.* Suauis odor myrrhæ est ieiunij placentia. Valet etiam ieiunium ad corporis sanitatem. Vnde dicitur in medicina, quòd abstinentia

Carnem se negantes non posse domare, irridendi.

est summa medicina. Eccles. 37. *Qui abstinens est, adijciet ad vitam.* Item valet contra aduersitates. 1. Esdræ 8. *Ieiunauimus & rogauimus Dominum, & euenit nobis prospere.* Quantum ieiunium placeat Deo, figuratum est. Genes. 21. Vbi Abraham fecit grande conuiuium in ablectatione Isaac. Ieiunium mensa Christi hominem dignum efficit. Bernardus in sermonibus: Non est magnum si ieiunet in Christo, qui sessurus est ad mensam patris cum eo. Luc. 6. *Beati qui nunc esuritis, quoniam saturabimini.* Sequitur de speciebus ieiunij. Notandum est ergo quòd triplex est ieiunium, scilicet ieiunium à peccato, ieiunium à cibo, & à temporali gaudio. De primo dicit Hieronymus. Tunc præclara est apud Deum abstinentia corporis, quum animus ieiunat à vitijs. Quid enim prodest tenuari corpus abstinentia, cuius animus intumescit superbia? Isidorus: Qui à cibis abstinent & praua agunt, dæmones imitantur, quibus esca non est, & nequitia semper est. Esaiæ 58. *Quare ieiunauimus & non aspexisti?* Et subditur responsio: *Ecce in diebus ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra &c. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis.* Gloss. Homo interior vescitur carnibus draconis qui datur esca populis Æthiopum. Et post: Nunquid tale est ieiunium quod elegi? Nónne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis. Ieiunium à cibo triplex est. Aliud enim est detestabile, aliud laudabile, aliud indifferens. Ieiunium indifferens est quando homo ieiunat causa infirmitatis vel indigentiæ solum. Detestabile est, vt hypocritis, vel auaris qui ieiunant vt parcant bursæ: vel gulosis, qui ieiunant vt postea melius comedant. De ieiunio hypocritarum, dicitur Matthæi 6. *Quum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Chrysost. Si quis ieiunat, & tristem se faciat, hypocrita est: quanto iniquior est qui non ieiunat, sed in facie sua argumentis quibusdam pingit venalem pallorem. Qui ieiunant propter laudem humanam multum sunt fatui. De hoc enim quod vni hosti subtrahunt, scilicet carni, duos hostes pascunt, mundum scilicet, & diabolum. Ieiunant enim vt pascant oculos hominum. Puluere etiam vanæ gloriæ pascunt diabolum. Esa. 65. *Serpenti puluis panis eius.* Auari etiam fatui sunt, qui proprio ori subtrahunt, quod in ore diaboli ponunt. Os diaboli est bursa auari. Hieronym. Sit ieiunium non marsupij lucrum, sed satietas animarum. Tertiò ieiunio ieiunant illi quorum Deus venter est. Ad Philip. 3. qui imminente solennitate Dei sui, scilicet ventris, faciunt ieiunium vigiliæ. Gregor. in Pastoral. Non Deo, sed sibi ieiunat si ea quæ ad tempus ventri subtrahit, non in opibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. Ieiunium laudabile describit Hieronymus, dicens: Sint pura, casta, simplicia, & non superstitiosa ieiunia. Pura, vt homo sit absque mortali. Ad Rom. 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, &c.* Qui in mortali ieiunat, corpus suum velut cadauer mortuum Deo offert. Casta, vt bona intentione fiant. Simplicia, vt non quærat homo delicias. Hieron. Qui Christum desiderat, non curat quàm pretiosis cibis stercus efficiat. Isid. Spernitur ieiuniũ quod in vespere delicijs compẽsatur. Sunt quidam qui delicatoria volũt habere quũ ieiunant, etiam plus comedunt vna vice quàm comederent duabus si non ieiunarent: Qui talem gratiam videntur facere Deo, qualem facit ille qui dat alicui duos obolos pro denario. Tales videntur velle parum grauare suum hospitem, scilicet carnem, qui soluenda carni duobus terminis, soluunt termino vno tempore medio. Non debent etiam ieiunia esse superstitiosa. Hieron. Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam difficultatesque aliorum quærere? Ieiunium laudabile tres habet species, scilicet ieiunium bonum, melius & optimum. Ieiunium bonum est, quando cum charitate est, ad satisfaciendum Deo pro peccatis. Ambrosius: Qui charitatem non habet, omne bonum amittit quod habet. 1. ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Ieiunium melius est quando aliquis ieiunat ad Dei honorem, & proximi vtilitatem, vt scilicet Dei contumeliam in suo corpore vindicet, vt pauperibus tribuat quod sibi subtrahit. Ad tale ieiunium monet Dominus Matth. 6. dicens: *Tu autem quum ieiunas, vnge caput tuum &c.* Gloss. interlinearis: Deo ieiunat, qui pro eius amore se macerat, & quod sibi subtrahit, alteri largitur. Optimum ieiunium quando homo ex vna parte abstinet, & ex altera parte bona agere non cessat. Isidorus: Hoc est perfectum & rationabile ieiunium, quando noster homo exterior ieiunat, & interior orat. Sunt aliqui qui nihil boni

[Margin: Ieiuniũ triplex. — Ieiunij descriptio.]

boni possunt facere quum ieiunant, sed ludunt ne sint otiosi. Bernardus: Pro vitando otio otiosa sectari, ridiculum est. Ieiunant à gaudio temporali viri contemplatiui. Sic ieiunabat qui dicebat. Renuit consolari anima mea. Tob. 3. dicebat Sara: *Mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia: numquam cum ludentibus me miscui, neque cum his qui in leuitate ambulant participem me præbui.* Sequitur de his quæ concomitari debent ieiunium, quæ sunt tria. Oratio, eleemosyna, & spiritualis lætitia. De primo, Tob. 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere.* De eleemosyna dicit Augustinus in quodam sermone: Tale est ieiunium fine eleemosyna, qualis fine oleo lucerna. Homo primum debet exiccari ab aquis deliciarum per ieiunium. Secundò, necessarium est oleum pietatis quod pertinet ad eleemosynam. Tertiò, debet applicari Deo à quo debet illuminari quod fit in oratione. In his tribus est iustitia hominis, vt dicit Gloss. super illud Psalm. *Apud me oratio Deo vitæ meæ.* Psal. 41 De lætitia, dicit glossa super illud. *Tu autem quum ieiunas, vnge, &c.* Caput, inquit, vngit, qui spirituali lætitia intus pinguescit. 2. ad Corinth. 9. *Hilarem datorem diligit Deus.*

CAPVT VII.

De erroribus circa disciplinam. Et primò de errore illorum qui dicunt nullum esse excommunicandum. Et de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos.

PRimo tangitur de errore illorum qui dicunt nullum esse excommunicandum. Secundò de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali. Primus error videtur posse inniti his testimonijs sacræ scripturæ. Legitur Luc. 6. *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* Peccant ergo sacerdotes qui excommunicationis sententiam ferendo homines iudicant. Item ad Rom. 2. *Inexcusabilis es, ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alium, te condemnas.* Item Rom. 12. *Benedicite & nolite maledicere.* Peccant ergo sacerdotes qui hominibus maledicunt. 1. Corinth. 6. *Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Item 1. Pet. 3. *Non reddentes malum pro malo.* Ad quod monemur exemplo Christi. 1. Pet. 2. *Cùm malediceretur, non maledicebat.* Item Eccles. 21. *Quum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam.* Si diabolus maledicendus non est, multo fortius homines non sunt maledicendi. Ad primum dicendum est, quòd est iudicium iustum, & est iudicium iniustum. Iudicium iniustum prohibitum est, iudicium verò iustum non est prohibitum, immo Christus monet ad illud Ioan. 7. *Nolite,* inquit Christus Iudæis, *secundum faciem iudicare, sed iustum iudicium iudicate.* De manifestis concessum est nobis iudicium, de occultis non. 1. ad Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum.* 2. ad Timoth. 5. *Peccantes coram omnibus argue, vt ceteri timorem habeant.* Quòd apostoli habuerint potestatem iudicandi, ostendi potest ex eo quod dictum est Petro, Matth. 16. *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Item eiusdem 18. *Quæcunque allegaueritis super terram, erunt ligata & in cælo.* Et Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* 1. ad Corinth. 5. ostendit Apostolus se iudicasse Corinthium fornicatorem: *Ego,* inquit, *absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens, eum, qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu, tradere huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.* Item eiusdem 6. *An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus?* Ad aliud dicendum est, quòd Ecclesia non reddit malum pro malo, nec malum optat quum aliquem excommunicat. Excommunicatio enim medicinalis est: nec est mala, nisi malitia pœnæ: sicut medicina amara dicitur mala, quum verò bona sit, eo quòd sit morbi expulsiua. Excommunicatio est ad hoc vt homines salubriter confundantur & conuertantur. Psalmographus: *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Psal. 82 Augustinus: Quidquid facit vera & legitima mater Ecclesia, etiam si asperum amarumque sentiatur, non malum pro malo reddit, sed expellendo malum iniquitatis, bonum disciplinæ apponit, non odio nocendi, sed dilectione sanandi. Item

Augustinus. Melius tumor capitis dolet quum curatur, quoniam dum ei parcitur non sanatur. Ad illud verò Ecclesiast. 21. *Quum maledicit impius diabolum &c.* Dicendum est quod verbum illud intelligendum est quantum ad illos qui ad sui excusationem maledicunt diabolo, imputantes ei peccatum suum. Sicut Eua peccatum suum serpenti imputare voluit; & per consequens auctorem serpentis latenter accusauit. Auctoritatem excommunicandi vel maledicendi habet Ecclesia ex diuersis locis scripturæ sacræ: vt ex Matth. 18. dicente Domino. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.* Et eiusdem 21. Maledixit Dominus ficulneæ fructum non ferenti. Et Act. 8. dicit Petrus Simoni Mago: *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Et in 2. Canonica Ioann: *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite hunc recipere in domum, nec aue ei dixeritis.* 1. ad Corinth. 5. *Si quis frater nominatur & est inter vos fornicator, aut adulter, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax; cum huiusmodi nec cibum capere.* In eodem: *Nescitis quod modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum.* Item: *Auferte malum ex vobisipsis.* Eiusdem vltim. *Si quis non amat Dominum Iesum Christum, sit anathema.* Item ad Galat. 1. *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* Item 1. ad Timotheum 1. *Ex quibus est Hymenæus & Alexander, quos tradidi satanæ, vt discant non blasphemare.* Sicut ouis morbida à grege separatur, ne grex ex ea inficiatur; & sicut membrum infirmum & corruptum abscinditur, ne cetera membra per illud corrumpantur: & sicut humores praui à corpore educuntur, ne infirmitatem corpori inducant: sic homines pestilentes ab Ecclesia per excommunicationem separandi sunt, ne cæteros corrumpant. Augustinus: Mali Christiani sic sunt in corpore Christi, quomodo humores mali quando euomuntur, tunc releuatur corpus: sic & mali quando exeunt, tunc Ecclesia releuatur, & dicit, Ex me exierunt humores isti, sed non erant ex me.

Excommunicationis autoritas Eccl. data.

De errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali.

An malefici puniendi.

Sequitur de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali, maximè morte. Qui error videtur posse inniti his testimonijs scripturæ sacræ. Legitur Genes. 1. *Quicunque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius.* Nulli ergo licet effundere sanguinem humanum. Item Exod. 20. *Non occides:* quod verbum assumit Dominus Matth. 5. Deuter. 32. *Mea est vltio* &c. Ezech. 18. *Nolo mortem peccatoris.* Item Matth. 10. *Ego dico vobis non resistere malo.* In eodem: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Si non licet fratri irasci: ergo non licet eum occidere. Item in eodem, *Diligite inimicos vestros, bene facite his qui oderunt vos.* Et eiusdem 13. In parabola de zizanijs superseminatis dicunt serui: *Vis, imus & colligimus ea?* Et ait paterfamilias: *Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* Item Luc. 6. *Nolite condemnare, & non condemnabimini.* ad Romanos 12. *Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim: Mihi vindictam.* Et 1. Ioann. 3. *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem.* Matth. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Item Ioan. 8. *Dimisit Dominus in pace mulierem deprehensam in adulterio.* Ad primum dicendum quod illa sententia Domini. Gen. 9. Quicunque fuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius, & illud Matth. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt, potius ostendunt, si quis diligenter inspiciat, aliquem quam neminem debere occidi. Quum enim sententia Domini indubitanter sit iusta: Quicunque sanguinem humanum iniuste fundet, iustum est vt sanguis eius effundatur: & qui gladium iniustè accipit, iustum est vt gladio pereat: ergo in aliquo casu sanguis humanus iustè effunditur, & homo iustè gladio perit. Et sicut quum paterfamilias prohibet ne quis accipiat de vino alicuius dolij sui, non est intentio sua vt non accipiat cui ipse de illo dederit, vel cui ipse hoc iusserit, sed ne hoc aliquis sua authoritate accipiat. Sic quum Dominus dixit. *Non occides,* non fuit intentio sua vt non occideret, in casibus illis in quibus ipse hoc præciperet: sed ne aliquis occideret aliquem propria authoritate. Vnde post illud verbum, *Non occides,* Dominus in eodem libro in multis casibus præcipit occidi. Illud autem Deut. *Mea est vltio:* Verum est cum vltio sumitur de aliquo in præsenti; authoritate enim

Repsonsio cum declaratione locorum S. script.

Dei sumitur, & intentio sumentis debet esse, Dei contumeliam vel offensam vindicare. Illud autem Ezechiel. 18. *Nolo mortem peccatoris &c.* de morte æterna potest poni. De morte etiam temporali, verum est quòd Deus non vult mortem quandoque peccatoris quem præuidet corrigendum esse, & misericorditer expectat ipsum ad pœnitentiam: mors verò illius peccatoris qui sibi nocet peccatum peccato addendo, & alios subuertendo & corrumpendo, de cuius correctione spes non habetur, indubitanter videtur sibi & Ecclesiæ Dei inutilis esse. Ad illud verò Matth. 5. *Ego dico vobis non resistere malo*, & illud ad Roman. 12. *Non vosmetipsos defendentes charissimi.* Dicendum est quòd loco & tempore potest aliquis & debet non resistere malo, & non defendere se, vt fiebat in primitiua Ecclesia, quando per miracula & passiones sanctorum Ecclesia nouella plantanda erat. Loco etiam & tempore potest homo resistere malo, & se defendere: aliter enim nisi Ecclesia defenderet se ab infidelibus, posset ab eis occidi: & sic periret honor & cultus diuinus. Luc. 22. ait Dominus: *Qui non habet, vendat tunicam suam & emat gladium. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hic*: quibus Dominus: *Satis est.* Si non habet Ecclesia gladium materialem, sed solum spiritualem, dicendum fuit. Nimis est: & non fuit dicendum. Satis est. Præterea Paulus voluit vt malo resisteretur, quum ipse voluit milites armatos se perducere ad Felicem præsidem. Actu. 23. Luc. verò 6. vbi dicitur: *Nolite condemnare*: prohibetur condemnatio inordinata: vt cum incerta est culpa eius qui condemnatur. Ad illud verò 1. Ioann. 3. *Omnis homicida non habet vitam &c.* Dicendum est quòd non reputatur homicida qui præcepto Dei hominem occidit: sed qui odio vel desiderio vindicandi se hominem vult occidere. Vnde Matth. 15. *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia &c.* Tunc ergo homicidium iudicandum est, quando ex corde & voluntate propria procedit. Ad illud verò Matth. 13. *Non: ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* Dicendum quòd Dominus non dixit hoc nisi vt parceretur tritico: ergo noluit parci zizanijs in tritici detrimentum: ergo quando non potest eis parci sine tritici detrimento, noluit eis parci: vbi ergo crescunt zizaniæ & suffocant triticum, noluit zizanijs parci. Et hoc etiam obseruant rustici in agris proprijs. Vbi enim vident zizaniam vel alias herbas noxias quas possunt eradicare sine tritici damno, crescere in agris suis, & credunt nisi fuerint eradicatæ, triticum suffocari, diligenter faciunt eas eradicari. In agro vero Domini pertinaciter contendunt eradicationem in consimili casu nullo modo debere fieri. Nec mirum, cùm ipsi zizaniæ sint, & sententiam mortis timeant. Si quis verò dicat quòd hi qui sunt zizania possunt fieri triticum, hoc verum est: sed hoc est incertum, an futuri sint triticum: sed certum est quòd triticum suffocant, quia simplices subuertunt. Raram videmus hæreticorum conuersionem: sed frequentem bonorum subuersionem. Ideo bonum conuersionis rarum & valde incertum & valde difficile, non debet proponi damno magno & frequenter accidenti: ne dum vana spe paucis parcitur, irreparabilis multitudo per eos perdatur. Hoc enim esset ac si paucis lupis in medio gregis existentibus, gregem lacerantibus, parceretur, quia fortè Deus illos oues aut agnos faceret. Et paucos leprosos dimitteremus in medio populi corrumpentes eum quia forsitan Deus illos sanabit. Facilius rabies lupina sæuit in gregem, quàm mansuetudo ouis transeat in lupos, & contagium lepræ facilius à leprosis deriuatur ad sanos, quàm à sanis sanitas ad leprosos. Quòd autem sit licitum in aliquibus casibus hominem occidere, manifestè potest ostendi his testimonijs sacræ scripturæ quæ sequuntur. Lucæ 19. *Inimicos meos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.* Matth. 22. Missis exercitibus perdidit homicidas illos. Romanorum 14. de illo qui habet potestatem, *Dei minister est, vindex in iram ei qui malum facit.* Luc. 13. de ficulnea sterili terram occupante. *Succide*, inquit, *illam: vt quid etiam terram occupat?* Matth. 18. *Si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum & proijce abs te.* Ergo Ecclesia abscindere debet membrum quod corrumpit cætera membra. Tullius: Sicut quædam membra amputantur si languere & tanquam spiritu carere cœperint, noceantque reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas & immanitas belluæ à communi humanitate segreganda est. Iacob. 2. *Abraham pater vester nónne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac*

filium

filium suum super altare? Ergo Abraham placuit Deo quia ad præceptum eius voluit occidere filium suum, ergo qui præcepto Domini hominem occidit, non peccat. Item 1. ad Timot. 2. *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietem & tranquillam vitam agamus.* Volebat ergo Paulus quod oraretur pro principibus qui gladium habent materialem, quo defendunt Ecclesiam, & seruant pacem in ea. Ergo non est malum quod ipsi vtantur gladio materiali, ad Rom. 13. *Non est potestas nisi à Deo.* Et paulo post: *Dei minister est tibi in bonum. Si enim malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat.* Luc. 3. Interrogabant milites Ioannem Baptistam, dicentes: *Quid faciemus & nos?* Et ait illis, *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris.* Non dixit, Militiam relinquite, stipendia eorum refutate. Ipse docuisset eos accipere duces si stipendia eorum reciperent, &cùm necessitas esset, bellum non facerent: non enim debet stipendia recipere qui non vult militare. Vnde beatus Martinus imperatori rectè respondit: Donatiuum tuum, inquit, militaturus accipiat. Item Petrus occidit Ananiam & Saphiram Act. 5. ergo licitum est occidere. Si quis dicat quod occidit verbo & non gladio, quæ vis est in hoc quomodocunque eos occiderit, ex quo occidit? Rationibus etiam multipliciter potest ostendi quod liceat in casu hominem occidere. Primo sic. Aut paruuli sunt erudiendi & corripiendi saltem leuibus flagellis, aut non. Si non, ergo dimittendi sunt omnibus vitijs, & minus curandum est de eis quam de equis & asinis. Si verò paruuli corripiendi sunt, multo magis adulti, cùm malitia eorum magis sit noxia. Item constat quod bruta de puteis vel cisternis extrahuntur si in illa ceciderint, secundum illud. Luc. 14. *Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati?* Multo fortius ergo homines etiam inuiti à periculis corporalibus extrahendi sunt. Si sic raro occurritur morti corporali: quanto magis occurrendum est morti spirituali? Item si furiosi sint recludendi vel ligandi, ne sibi vel alijs corporaliter noceant: multo fortius mente insani cohibendi sunt, ne se spiritualiter occidant. Si verò homines pro leuibus culpis leuiter sunt puniendi, si culpa augeatur, augeri debet & pœna: ergo cùm culpa augeri possit vsque ad homicidium, pœna etiam poterit vsque ad homicidium augeri: vt scilicet pro iniusto homicidio quod aliquis commisit iustè occidatur. Item aut mors corporis est pœna omni culpa maior, aut non. Si sic: ergo Deus male inflixit eam pro comestione pomi vetiti. Si non: ergo aliqua culpa punienda est morte corporali. Item si homicidium iniustum est puniendum, aut erit puniendum morte temporali, aut pœna minore. Si morte temporali, ergo licet aliquem occidere. Si pœna minore, aut in infinitum minore, aut non. Si sic: ergo nullius comparationis erit id quod patietur qui peccauit ad id quod intulit. Vnde talis erit iustitia, vt si quis damnificasset alium in mille millibus librarum, & puniretur amissione vnius festucæ. Si verò pœna minori, sed non in infinitum, tale est ac si damnificasset proximum in tribus marcis, & puniretur in vna. Item qui Deum impugnat beneficio ab eo recepto, meretur illud beneficium amittere: ergo qui vita sua à Deo accepta Deum impugnat, meretur vitam æternam amittere. Item si mors æterna est infligenda pro aliqua culpa, quanto magis temporalis? Præterea nonne contra Dei inimicos est pugnandum quamdiu rebellant, vel saltem repugnandum quamdiu impugnant? ergo si impugnent vsque ad mortem corporis, repugnandum erit eis vsque ad mortem. Vel si non est repugnandum, fugere debet tota Ecclesia, vel permittendum est quod tota occidatur, & quod cultus Dei destruatur vt corporibus impiorum parcatur. Patet ergo quod hæretici sub specie pietatis honorem Dei & religionem volunt destruere. Ipsi sunt pij in lupos, & crudeles ouibus & agnis. Matth. 7. *Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Ipsi pij sunt in fures & alios maleficos, crudeles verò in innocentes. Item si verbo contradicendum est hæreticis, non est ratio aliqua quare manus potius debeat esse exempta, quàm lingua quin pro Deo pugnet. Item si bestiæ, vt lupi, leones & serpentes exterminandæ sunt pro salute corporum: quanto fortius spirituales bestiæ pro salute animarum? Et est conueniens similitudo, habito respectu ad venenum pseudoprædicatorum. Tullius: Quid interest, vtrum ex homine se conuertat quis in belluam, an sub hominis figura immanitatem

Hominē n casibus licere occidere, ostenditur ratio nibus.

benefi-
cium
duplex.

Miseri-
cordia
cōmen-
dabilis
& dele-
ctabilis.

Miseri-
cordiæ
opera du-
plicia :
Spiritua-
lia &
corpora-
lia.

patiqui
solet.

O Vidum quod

Exemplum.

[illegible]

perc[illegible] *dealbate.* Aug. [illegible]

iuramentum, quia iam est paratus ad opus quod in aperto fit: vt teneamus in secreto animi patientia cum beneuolentia, in manifesto autem fiat quod ei videtur prodesse posse quibus bene velle debemus. Præterea, quomodo onus Christi erit leue, si quæcunque ipse dicit præcepta sunt vel prohibitiones? Item per quod iurat quilibet, illud veneratur, hoc amat, hoc timet, vt dicit Gl. Matt. 5. Vnde cum iurare per Deum in veritate vtile sit, Deo honorificum & proximo vtile, & sic deseruiat dilectioni Dei & proximi, quare erit illicitum vel prohibitum, cum plenitudo legis sit dilectio? ad Rom. 10. Et cùm in duobus mandatis de dilectione Dei & proximi vniuersa lex pendeat & prophetæ. Matth. 22. Præterea iurare nihil aliud videtur esse, quam nomen Dei assumere ad confirmationem eius quod dicitur, sicut haberi potest ex duobus locis scripturæ sacræ. Exod. 20. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Assumere n. nomen Dei in vanum, est iurare in vanum. Et ex illo verbo ad Heb. 6. *Omnis controuersia eorum finis*, ad confirmationem, est iuramentum, quia descriptione recepta, facilè est ostendere quod liceat iurare. Cùm n. filius Dei in hoc natus sit & venerit in mundum, vt testimonium perhiberet veritati, vt ipse ait Ioan. 18. verisimile est quod nomen suum non neget ad eandem veritatem confirmandam, imò quod plus est, ad confirmationem veritatis mori voluit. Item quum Deus pater sic dilexerit mundũ, vt filium suum vnigenitum daret. Ioã. 3. verisimile est quod nomen suum ei non neget. ad Rom. 8. *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non cum illo omnia nobis donauit.* Item cum principes huius mundi talis sint bonitatis, in subditos suos, vt sigillis suis eis confirment veritatem vtilem, nunquid cælestis Deus habebit hanc bonitatem in subditos suos, vt nomine suo permittat eos vti ad confirmandam veritatem? Simile argumentum facit Dominus Matth. 7. dicens: *Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est dabit bona petentibus se?* Item si Deus sigillum suum commendauit seruis, verisimile est quod non neget illud filijs. ad Rom. 7. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Ex prædictis manifestum est quod iurare non est vniuersaliter malum, imò licitum est iurare ad confirmandam vtilem veritatem. Respondendum est ergo ad ea quæ ipsi obijciunt. Notandum ergo quod potuit esse multiplex causa quare Dominus diceret illud Matth. 5. *Ego dico vobis non iurare omnino &c.*

Multiplex causa qua Deus prohiberet iuramentum.

Prima potuit esse quia iuramentum quandoque vilipendi facit simplicem assertionem: nec iam reputant multi simplex mendacium, ex quo non est ibi periurium. Sicut multi hodie iuramenta sine solennitate facta non reputant propter iuramenta solennia. Deus ergo volens suos veritatẽ seruare in simplici sermone sicut in sermone iurato, voluit vt non iurarent quantum esset in eis. August. super epist. ad Gal. Non est contra Dei præceptum iuratio: sed ita intelligitur Deus prohibuisse à iuramento, vt quantum in ipso est quisque non iuret: quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum suaue aliquid. Idem in sermo. Dom. de mont. Iuramentum faciendum est in necessarijs, quum pigri sunt homines credere quod est eis vtile. Iuratio non est bona, nõ tamen mala cum est necessaria: ideo non est appetenda, vt bona, non tamẽ fugienda tanquam mala, cùm necessaria est. Gloss. super Matth. 5. Sermo fidelis pro iuramento debet haberi: & merito tanquam verbum dictum in templo coram altari, imo coram Deo. Tẽplum n. in baptismo dedicatum, est ipse fidelis. Deus autem est in hoc templo sancto suo, fides vero altare est. Secunda causa potuit esse periculum idololatriæ, & tertia periculum periurij. Ex frequenti n. iuratione frequens sequitur periurium. Et hæc duo pericula sequebantur præcipuè ex iuratione creaturarum: ideo talem iurationẽ præcipuè dissuadet Dominus Gl. Illi vel cælum vel aliquid suspicabantur, vel per illud iurantes nõ putabant se iuramento teneri: ideo iuramẽtum sic tẽperat, vt cælũ & creatura Dei credatur non plus aliquid, & quia thronus eius est, periurium timeatur. Aug. In nouo test. dictum est, ne omnino iuremus: quod mihi quidẽ propterea dictum esse videtur, non quia verũ iurare peccatum est, sed quia peierare immane peccatum est, à quo nos longe esse voluit, qui omnino ne iuraremus admonuit. Idem in quodam sermone: Qui iurat, iuxta præcipitium periurij est: qui non iurat longe est. Quarta causa potuit esse perfectio consuetudinis quam voluit esse in discipulis suis, quibus dixit illud verbum sicut in Euangelio Matth. patet, qui illud verbum ponit. Iuramentum vero frequenter est ex ira & impatientia:

dealbate. Ang. III praecepta

[illegible] quæ iam est quam ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in secreto animi pa[illegible] cum beneuolentia, in manifesto autem fiat quod ei videtur prodesse posse quibus bene [illegible] debemus. Præterea, quomodo onus Christi erit leue, si quæcunque ipse dicit præcepta sunt [illegible] prohibitiones? Item per quod iurat quilibet, illud veneratur, hoc amat, hoc timet, vt dicit Gl. Matt. 5. Vnde cum iurare per Deum in veritate vtile sit, Deo honorificum & proximo vtile, & sic deseruiat dilectioni Dei & proximi, quare erit illicitum vel prohibitum, cum plenitudo legis sit dilectio? ad Rom. 10. Et cùm in duobus mandatis de dilectione Dei & proximi vniuersa lex pendeat & prophetæ. Matth. 21. Præterea iurare nihil aliud videtur esse, quam nomen Dei assumere ad confirmationem eius quod dicitur, sicut haberi potest ex duobus locis scripturæ sacræ. Exod. 20. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Assumere n. nomen Dei in vanum, est iurare in vanum. Et ex illo verbo ad Heb. 6. *Omnis controuersia eorum finis*, ad confirmationem, est iuramentum, quia descriptione recepta, facilè est ostendere quod liceat iurare. Cùm n. filius Dei in hoc natus sit & venerit in mundum, vt testimonium perhiberet veritati, vt ipse ait Ioan. 18. verisimile est quod nomen suum non neget ad eandem veritatem confirmandam, imò quod plus est, ad confirmationem veritatis mori voluit. Item quum Deus pater sic dilexerit mundũ, vt filium suum vnigenitum daret, Ioã. 3. verisimile est quod nomen suum ei non neget. ad Rom. 8. *Qui proprio filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non cum illo omnia nobis donauit.* Item cum principes huius mundi talis sint bonitatis, in subditos suos, vt sigillis suis eis confirment veritatem vtilem, nunquid cælestis Deus habebit hanc bonitatem in subditos suos, vt nomine suo permittat eos vti ad confirmandam veritatem? Simile argumentum facit Dominus Matth. 7. dicens: *Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis Pater vester qui in cælis est dabit bona petentibus se?* Item si Deus sigillum suum commendauit seruis, verisimile est quod non neget illud filijs. ad Rom. 7. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Ex prædictis manifestum est quod iurare non est vniuersaliter malum, imò licitum est iurare ad confirmandam vtilem veritatem. Respondendum est ergo ad ea quæ ipsi obijciunt. Notandum ergo quod potuit esse multiplex causa quare Dominus diceret illud Matth. 5. *Ego dico vobis non iurare omnino &c.* Prima potuit esse quia iuramentum quandoque vilipendi facit simplicem assertionem: nec iam reputant multi simplex mendacium, ex quo non est ibi periurium. Sicut multi hodie iuramenta sine solennitate facta non reputant propter iuramenta solennia. Deus ergo volens suos veritatẽ seruare in simplici sermone sicut in sermone iurato, voluit vt non iurarent quantum esset in eis. August. super epist. ad Gal. Non est contra Dei præceptum iuratio: sed ita intelligitur Deus prohibuisse à iuramento, vt quantum in ipso est quisque non iuret: quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum suaue aliquid. Idem in sermo. Dom. de mont. Iuramentum faciendum est in necessarijs, quum pigri sunt homines credere quod est eis vtile. Iuratio non est bona, nõ tamen mala cum est necessaria: ideo non est appetenda, vt bona, non tamẽ fugienda tanquam mala, cùm necessaria est. Gloss. super Matth. 5. Sermo fidelis pro iuramento debet haberi: & merito tanquam verbum dictum in templo coram altari, imo coram Deo. Templum n. in baptismo dedicatum, est ipse fidelis. Deus autem est in hoc templo sancto suo, fides verò altare est. Secunda causa potuit esse periculum idololatriæ, & tertia periculum periurij. Ex frequenti n. iuratione frequens sequitur periurium. Et hæc duo pericula sequebantur præcipuè [illegible] iuratione creaturarum: ideo talem iurationẽ præcipuè dissuadet Dominus Gl. Illi vel cælum [illegible] aliquid suspicabantur, vel per illud iurantes nõ putabant se iuramento teneri: ideo iuramẽ[illegible] sic tẽperat, vt cælũ & creatura Dei credatur non plus aliquid, & quia thronus eius est, periu[illegible] timeatur. Aug. In nouo test. dictum est, ne omnino iuremus: quod mihi quidẽ propterea di[illegible] esse videtur, non quia verũ iurare peccatum est, sed quia peierare immane peccatum est, à [illegible] nos longe esse voluit, qui omnino ne iuraremus admonuit. Idem in quodam sermone: Qui [illegible], iuxta præcipitium periurij est: qui non iurat longe est. Quarta causa potuit esse perfectio consuetudinis quam voluit esse in discipulis suis, quibus dixit illud verbum sicut in Euangelio Matth. patet, qui illud verbum ponit. Iuramentum vero frequenter est ex ira & impatientia: ideo

Multiplex causa quare Deus prohibet iuramentum.

Affectus animi quadruplex.

uma hu-
umana uoz.

ſal. 12.

ſal. 24.

ſal. 30.

tarum. Timor fortissimos reddit pœnitentes ad portanda onera pœnitentiæ. Timor ea... etiam inferni, mortem, & tormenta quæ hostis ei minatur, in gladium & ignem contra eum conuertit. Hæc sunt eius refugium, ijs se tuetur contra tela inimici. In igne illo ardorem concupiscentiarum extinguit. De inferno quasi de turri fortissima tela hostium despicit: timor ad infernum confugiens ab illo maximè fugit. Item timor hominem obedientem reddit. Ecclesiast. 2. *Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei.* In eodem: *Qui timent Dominum, custodient mandata illius.* Gene. 22. dictum est Abrahæ obedienti: *Nunc cognoui quod timeas Dominum.* Greg. 1. parte Moral. Deum timere est, nulla quæ facienda sunt præterire. Quomodo timor plenitudinem virtutum operetur, ostendit Bernardus ad fratres de monte Dei, loquens de ingratitudine religiosorum: Timor Dei incipit operari omnium virtutum plenitudinem, dum per iustitiam, defert maiori, per prudentiam non credit se sibi, per temperantiam refugit discernere, per fortitudinem totum se obedientiæ subdit non discernendæ, sed adimplendæ. Item timor Domini est fons vitæ indeficiens. Prouerb. 14. *Timor Domini, fons vitæ vt declinet à ruina mortis.* Eiusdem 10. *Timor Domini apponet dies.* Prouerb. 19. *Timor Domini ad vitam,* supple seruandam. Item timor Domini hominem glorificat. Humiliat enim hominem, *humilem verò spiritu suscipiet gloria.* Prouerb. 29. Ecclesiast. 1. *Timor Domini, gloria & gloriatio.* Eiusdem 1. *Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum.* Eiusdem 25. *Gloria senum timor Domini.* Iudith. vlt. *Qui timent te, Domine, apud te magni erunt per omnia.* Prouerb. vltim. *Mulier timens Deum, ipsa laudabitur.* Ecclesiast. 25. *Quam magnus est qui inuenit sapientiam & scientiam, sed non est super timentem Deum.* Item timor Dei dum vana delectatione hominem cohibet, veram delectationem Dei meretur. Ecclesiast. 1. *Timor Domini lætitia, & corona exultationis.* In eodem: *Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium in longitudine dierum.* Timor Domini est sicut ventus aquilo dissipans pluuias. Prouerb. 15. Ipse nubes carnalium cogitationum & affectionum fugat, & mentem serenat, riuos concupiscentiarum restringit, reptilia vitiorum de terra corporis humani exterminat, mare mundi congelando consolidat, vt super illud ambulare quis possit: sicut fecit Petrus Matth. 14. Vbi timor est, frigus est, ardores desideriorum carnalium & secularium temperans. Timor medium fornacis Babylonicæ facit quasi ventum roris flantem. Daniel. 3. Timor Dei adeo hominem meliorat, vt vnus timens Deum mille alijs præferendus videatur. Eccles. 15. *Melior est vnus timens Deum, quam mille filij impij.* Bona etiam transitoria multum meliorare videtur, modicum enim cum timore Dei præferendum esse videtur multis diuitijs sine timore Domini. Prouerb. 15. *Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.* Et vt breuiter dicamus finis salubris doctrinæ videtur esse timor Domini. Ecclesiast. vltim. *Finem loquendi pariter omnes audiamus. Time Deum &c.* De timore dicitur Esaiæ 11. quod Christum repleuerit, quum de alijs donis tantummodo dicat quod in Christo requiescerent. Timor Dei replere debet viros sanctos. Bernardus loquens de spiritu timoris: Nec mirum, iste est qui totum sibi debeat hominem vendicare. Item: Non est quo admittas superbiam repletus timore Domini. Viri sancti timent semper & vbique. Ecclesiastic. 18. *Homo sapiens in omnibus metuit.* Prouerbior. 28. *Beatus homo qui semper est pauidus.* Quod semper sit timendum, ostendit Bernardus super Cantic. dicens: Quum adest gratia, time ne non digne opereris ex ea. Amplius time subtracta gratia, quia relinquit te custodia tua. Si redierit gratia, multo amplius tunc timendum, ne forte contingat pati recidiuum. Recedere enim quam incidere deterius est, iuxta illud Ioann. 5. *Ecce iam sanus factus es: noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Aliæ tres causæ timoris possunt assignari. Quarum prima tangitur in Psalm. *Delicta quis intelligit?* Delictum dicitur peccatum omissionis à delinquendo. Multi verò sunt qui licet non committant peccatum mortale, nesciunt tamen vtrum omittendo mortaliter peccent. Alia causa timoris potest esse, quia multa videntur homini bona quæ Deus intelligit esse mala. Gre. Plerunque in conspectu sordet æterni iudicis quod intentione fulget operantis. 1. ad Cor. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Tertia causa est, quia nescit homo qualis futurus sit finaliter, licet in præsenti sit bonus. Eccl. 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit

Psal. 1

homo vtrum amore an odio dignus sit. Intellige finaliter. Potest enim aliquis in momento cadere, & non adijciet vt resurgat. Vbique timendum est, quia de quolibet statu aliqui damnantur. Osee 13. *Consolatio abscondita est ab oculis meis: quia ipse inter fratres diuidet.* Et loquitur de inferno. Matth. 24. *Duo in lecto, vnus assumetur, & alius relinquetur.* Lectum intelligas quietem contemplationis. Timendum est homini ex omni parte. Homo enim est sicut castrum vndique portas habens per quas capi potest. Portæ istę sensus sunt. Est etiam homo sicut castrum obsessum vndique ab hostibus. Sap. 14. *Creatura Dei in odium facta sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Viri sancti non solum timent in malis, sed etiam in bonis. Iob 9. *Verebar omnia opera mea.* Greg. Piarum mentium est, ibi culpam agnoscere vbi culpa non est. Idem: Si placere Deo veraciter cupimus, postquam peruersa subegimus, ipsa in nobis benè gesta timeamus. Greg. in 2. parte Moral. Iusti omne quod agunt metuunt, dum cautè considerant ante quem iudicem stabunt.

CAP. I. *De speciebus Timoris.*

NOtandum quod super illud Prouerb. 1. *Timor Domini, principium sapientiæ*, distinguit Gloss. Bedæ duas species timoris his verbis: Duo sunt timores Domini: seruilis, qui principium sapientię est: & amicabilis, qui perfectionem sapientię comitatur. Seruilis principium est sapientiæ; quia qui post errata sapere incipit: primò timore diuino corripitur ne puniatur: sed hunc perfecta charitas foras mittit. Succedit huic timor Domini permanens in seculum seculi, quem non excludit charitas, sed auget, quo timet filius ne vel in modico oculos amantissimi patris offendat. Bernard. in sermon. distinguit tres species timoris, his verbis: Primus timor est, ne cruciemur in gehenna. Secundus, ne exclusi à visione Dei priuemur tam inæstimabili gloria. Tertius rapiet animam omni solicitudine timidam, ne fortè deseratur à gratia. Sed nec Beda, nec beatus Bernardus ponunt species timoris nisi diuini. Vnde possunt distingui sex species timoris, vt enumerentur omnes species timoris, siue sit timor bonus, siue malus, vel neque bonus neque malus. Prima species timoris est timor naturalis quo quilibet timet naturaliter nociuum naturæ. Hic timor non est meritorius, neque demeritorius, quia non subest libero arbitrio. Hoc timore timuit Christus naturaliter mortem. Marc. 14. *Cœpit Iesus pauere.* Secunda species est timor humanus: quum scilicet aliquis timet amplius debito corpori suo. Qui timor prohibetur Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.* Et procedit ex nimio amore præsentis vitæ. Et sicut amor præsentis vitæ quandoque est veniale peccatum, vt quando est citra Deum. Quandoque vero est mortale, vt quando non est citra Deum: Ita timor humanus, est veniale peccatum, quando oritur ex amore veniali. Quandoque mortale, vt cùm oritur ex amore mortali. De quo amore Ioan. 12. *Qui amat animam suam, perdet eam.* Ex timore humano negauit Petrus Christum. Matth. 26. Marc. 14. Lucæ 22. Tertia est, timor mundanus, quando aliquis nimis timet rebus suis: Iste timor fuit in Iudæis quum occiderent Christum. Ioan. 11. *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem.* Iste timor multum habet cruciatus. August. Diuitiæ plus excruciant adeptæ amissionis timore, quàm concupitæ adeptionis ardore. Quarta species est, timor seruilis. Timor seruilis est, vt ait August. quum propter timorem gehennæ continet se homo à peccato. Et iste timor non est cum charitate. Vnde August. loquens de hoc timore: Inaniter, inquit, putat victorem se esse peccati, qui timore non peccat: quia si non impletur foris negotium malæ cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Idem: Ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet fieri: sed ideo non facit, quia non potest impunè fieri. Nam quantum in ipso est, mallet non esse iustitiam prohibentem atque punientem. Et vtique si mallet non esse iustitiam, quis dubitabit quòd si posset, eam auferret? Ac per hoc quomodo iustus est, iustitiæ talis inimicus? vt si potestas detur, præcipientem auferat, ne comminantem vel iudicantem ferat. Inimicus ergo iustitiæ est, qui præ timore non peccat. Amicus autem erit, si eius amore non peccet. Item super illud Psalmographi. *Confige timore tuo carnes meas.* Dicit gloss. Timor legis seruilis pædagogus in me præcessit, qui ad castrum duxit, sed non crucifixit carnem: quia viuit peccandi voluntas, & seque-

sequeretur opus si speraretur impunitas. Et secundum hanc glossam, non solum vocatur timor seruilis quando aliquis dimittit peccare timore pœnæ futuræ, sed quando dimittit peccare timore pœnæ temporalis: vt faciebant multi in veteri lege, & vt fit hodie in multis religionibus. Ro. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore &c.* Timor seruilis est quasi vestis de sacco, cum qua nullus ingreditur regnum cælorum. Non licebat indutum sacco ingredi aulam Assueri. Esther. 4. Quinta species est, timor initialis, qui est cum imperfecta charitate. De quo 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet. Gloss. Timorem illum de quo dicitur: *Initium sapientiæ timor Domini.* Quo timet quisque incipiens opera iustitiæ, ne veniat districtus iudex, & se minus castigatum damnet. Qui habet hunc timorem, timet puniri, & timet à Deo separari quem iam amat: sed timor separationis principalior est. Sexta species est, timor filialis, qui est cum perfecta charitate, qui secundum aliquem vsum suum manebit in patria. De quo in Psal. *Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi.* Qui habet timorem filialem, cauet offensam patris cælestis, sicut bonus filius, etiam si sciret ex illa offensa nihil mali sibi accidere. Cùm illo timore securitas est quum assit perfecta charitas. 1. Ioan. 4. *In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo.* Gloss. Per hoc habemus fiduciam, quia imitamur perfectionem dilectionis eius in hoc mundo, amando scilicet inimicos. Vbi est perfecta charitas, deest remorsio conscientiæ, & timor æternæ pœnæ. 1. Ioan. 4. *Qui timet, non est perfectus in charitate.* Glos. super illud, Charitas foras mittit timorem. Perfecta charitas perfectam iustitiam facit: nec habet vnde timeat, sed desiderat. Dicuntur sancti maxime timere gehennam, quia maximè cauent ea quæ ad gehennam ducunt. Greg. super Iob: Mens plus illuminata, plus timet. Hieron. Prudenter timetur quidquid accidere potest. Vsus timoris filialis in patria, dicitur esse quædam resilitio à Dei altitudine in propriam paruitatem. Poterit tamen videri alicui quod timor filialis in patria, sit voluntas cauendi Dei offensam, vel quædam fuga spiritualis diuinæ altitudinis, qua scilicet electi refugiunt se æquare Deo, volentes esse ei subiectissimi. Et notandum quod quum timor sit fuga mali, malum verò diuidatur in malum pœnæ & malum culpæ, timor filialis fugit malum culpæ, s. Dei offensam: timor verò naturalis, naturaliter fugit malum pœnæ. Fuga vero mali pœnæ voluntaria pertinet ad alias quatuor species timoris: malũ pœnæ diuiditur in pœnam sensus, & pœnam damni: & vtraq; diuiditur in temporalem pœnam & æternam. Fuga pœnæ sensus temporalis pertinet ad timorem humanum. Fuga verò pœnæ sensus æternæ, ad timorem seruilem. Fuga damni temporalis, ad timorem mundanum. Fuga damni æterni, ad timorem initialem. Item notandum quod timor sic describi potest: Timor est spiritualis fuga rei præpotentis vel excellentis. Et intelligas rem præpotentem, quæ præpotens est secundum suspicionem vel opinionem timentis. Res verò illa vel est bona vel est mala. Si bona, fuga illius pertinet ad timorem reuerentiæ. Si verò malum est, aut fuga illius mali est bona aut mala. Si mala est, pertinet ad timorem humanum, vel mundanum. Ad timorem humanum, si illud malum pertinet ad ipsam personam. Ad mundanum verò si malum illius pertineat ad damna rerum. Si verò fuga illa bona est, & est sine charitate, pertinet ad timorem seruilem. Si verò est cum charitate, sed imperfecta, pertinet ad timorem initialem. Si verò est cum charitate perfecta, pertinet ad timorem filialem. Et notandum quod cum aliquod periculum homini imminet, ipse timere debet eum qui habet omnia in sua potestate. Greg. Quicquid est quod exterius sæuit, per hoc ille metuendus est qui hoc interius disponit. Psal. *Timeat Dominum omnis terra.* Aug. Si creaturæ sæuiant, Deum time, non illas, quia omnia sub ipso sunt. Gl. Cupiditatem nocendi per te habes: potestatem autem nocendi si ille non dat, non habes. Ideo Deus homo stans ante hominem ait: *Non haberes in me potestatem, nisi esset datum tibi desuper.* Nec etiam ipse diabolus vel vnam ouiculam potuit tollere viro sancto Iob, nisi prius diceret: *Mitte manum tuam.* Iob. 2. hoc est da potestatẽ. 1. Mach. 2. *A verbis viri peccatoris ne timueritis: quia eius gloria stercus & vermis est; hodie extollitur, & cras non inuenietur.* Esa. 8. *Timorem eius*, s. populi coniurantis contra me, *non timeatis, neque paueatis: Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor*

Ti Na lis fug qui Fid

Psa

vester, & ipse terror vester. Item Esai. 51. *Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis qui quasi fœnum arescet?* Prouerb. 29. *Qui timet hominem, citò corruet: qui sperat in Domino, subleuabitur.* Item notandum quòd Ioan. Dam. distinguit sex species timoris, vnamquamq; describens his verbis: Diuiditur timor in sex species, in segnitiem, erubescentiam, verecundiam, admirationem, stuporem, agoniam. Segnities est timor futuræ operationis. Erubescentia timor est in expectatione conuitij. Verecundia timor est in turpi facto. Admiratio est timor ex magna imaginatione. Stupor est timor ex inconsueta imaginatione. Agonia est timor per casum: scilicet per infortunium. De erubescentia, dicit Ioan. Damas. quòd est optima passio. Philosophus de iuuene quodam: Erubuit, salua res est. Senec. in epistolis: Verecundia bonum in adolescente signum est. Tullius in lib. de offic. Sine verecundia nihil rectum esse potest, nihil honestum. Bernard. super Cant. Nescio si quicquam gratius verecundia in moribus hominum deprehendi queat. Verecundia omnium est ornatus ætatum: sed in tenera ætate amplius pulchriusque enitescit. Quid amabilius verecundo adolescente? quam pulchra hæc, & quàm splendida gemma morum in vultu adolescentis, quàm vera & minime dubia, bonæ nuntia spei, bonæ indolis index est? Quid ita? turpiloquij & omnis deinceps turpitudinis fugitiuum, Soror est continentiæ. Nullum est æque manifestum signum columbinæ simplicitatis. Et ideo testis est innocentiæ. Lampas est pudicæ mentis iugiter lucens: vt nihil in ea turpe vel indecorum residere attentet quod non illico prodat. Idem: Verecundia spiritualis gloria est conscientiæ, famæ custos, vitæ decus, virtutis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, insigne totius honesti. De erubescentia bona vel mala, require in tractatu de superbia, vbi agitur de ornatu mulierum.

[margin: ...imoris ...scrip- ...o secū- ...m Da ...ascenū]

CAPVT IV.

De his quæ possunt incutere Timorem. De attendendis circa extremum iudicium. Et varietate, acerbitate, & infinitate pœnarum infernalium.

[margin: ...imorē ...omini ...inut ...unt.]

DVodecim sunt quæ possunt homini incutere timorem. Primum est, consideratio lacrymarum Christi. Verisimile est statum illum valde periculosum esse pro quo Deus fleuit. De lacrymis Christi, habetur Luc 19. *Videns Iesus ciuitatem, fleuit super illam.* Et Ioã. 11. *Et lacrymatus est Iesus.* Et 5. ad Heb. *Cum clamore valido & lacrymis preces offerens, exauditus est pro sua reuerentia.* Bernardus. Compatitur Dei filius, & plorat: homo patitur, & ridebit. Secundm est consideratio passionis Christi. Bernardus. Ex consideratione remedij, periculi mei, æstimo quantitatem. Filius enim occidi iubetur, vt vulneribus meis pretioso sanguinis illius balsamo medeatur. Agnosce homo quam grauia sint illa vulnera pro quibus necesse est Christum Dominum vulnerari. Sic medicinæ æstimatio, & timoris & doloris est exaggeratio. Tertium est, consideratio culpabilitatis nostræ. Si enim timet aliquis, quum scit se reum esse vnius criminis in curia alicuius terreni principis: quantum timere potest qui tot & tantorum criminum scit se reum esse apud districtissimum iudicem? Legitur de quodam rege nobilissimo qui fuit in Græcia, qui memor malorum suorũ & diuini iudicij, semper tristis erat, etiã cùm solemnitates cum principib. suis celebrabat. Qui interrogatus super hoc à quodam fratre suo, voluit ei causam suæ tristitiæ ostendere, & misit buccinatores suos ante portam eius, quod secundum consuetudinem illius regni certissimum erat signum mortis. Et cùm frater regis ad regem esset adductus, & non modicum timeret & valde tristis esset, requisiuit rex quare non gauderet. Cui cum frater respondisset, quomodo in statu tali gaudere posset, iudicauit ei rex causam tristitiæ suæ. Si enim illi tantum timebat qui sciebat regem esse fratrem suum, & qui in nullo sciebat se esse culpabilem apud eum, quia aliqua signa offensæ regiæ audierat: merito timere poterat qui in tot & tantis sciebat culpabilem se esse apud Dominum maiestatis. Hier. in epistolis. Si tanta cura pertimescitur iudiciũ pulueris, qua intentione cogitandum est, qua formidine præuidendum tantæ iudicium maiestatis. Quartum est consideratio humanæ infirmitatis & impatientiæ. Adeo enim sunt homines impatientes, quod musca vna si eos diu infestauerit, facit eos irasci quandoque vsque ad Dei blasphemiam. Et modica pœna temporalis quandoque affligit.

git hominem vsque ad tædium vitæ: vt patet in Elia 3. Reg 19. qui petijt animæ suæ vt moreretur. Quintum est, misericordia quam Deus exhibet hominibus in præsenti. Secundum enim magnitudinem misericordiç in pręsenti, erit magnitudo iustitiç in futuro. Sicut n. Deus est summè misericors, ita summè iustus. Et sicut opera misericordiæ ipsius in præsenti reputantur stultitia, comparatione facta ad hominum misericordiam: Sic iustitia eius in futuro furor hominibus apparebit. Naum. 1. *Vlciscens Deus, & habens furorem.* Furor videbitur quando peccatores pro quorum salute mori voluit, in ignem proijciet, nec eos de cætero ab igne eruet. Sicuti mulier furibunda iudicaretur, si filium suum in ignem proijceret, & inde extrahi non permitteret. Sexto valere possunt ad timorem incutiendum opera iustitiæ, quæ legitur Deus fecisse in mundo isto: vt est vindicta quam sumpsit de Lucifero, & angelis qui ei adhæserunt, quos propter peccatum superbiæ irremediabiliter damnauit. Luc. 10. *Videbam satanam quasi fulgur de cælo cadentem.* 2. Petr. 2. *Si Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit &c.* Glos. Rudentes sunt funes quibus nautæ vela suspendunt, vt flante aura portus tranquillitatem relinquant, seque ambiguis fluctibus credant: quibus rudentibus conuenienter immundorum spirituum conamina comparantur, qui mox vt flante superbia impulsi se aduersus creatorem erexerunt: ipsis elationis suæ conatibus in abyssi profundum sunt rapti. Aliud opus iustitiæ est, pœna mundo inflicta pro peccato primorum parentum. Pro peccato enim gulæ totus mundus adiudicatus est morti temporali, & alijs miserijs huius exilij. Aliud opus iustitiæ fuit diluuium quo totus mundus pro peccato carnis est submersus, exceptis octo animabus. Gen. 7. Iob 26. *Quum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri?* Tonitruum intelligas terribilem aduentum maiestatis eius, vel sententiam dandam in extremo iudicio. Stillam sermonis, intelligas iustitiam præsentem. Septimò, facilitas pereundi & spiritualiter & corporaliter, quæ est in mundo isto, propter quam in vmbra mortis dicimur esse. Esa. 9. *Habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis.* Luc. 1. *Visitauit nos oriens ex alto: illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent.* Octauo, Dei omnipotentia, cui nemo potest resistere, & quam nemo potest effugere. In Psal. *Quis nouit potestatem iræ tuæ?* Esaiæ 47. *Vltionem capiam, & non resistet mihi homo.* Luc. 12. Psal. 89.
Illum timete qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. In Psalm. *Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades &c.* Nonò, Dei sapientia lucide videns omnia, Psal. 138.
cui nihil potest abscondi. 1. Reg. 16. *Deus intuetur cor.* Boëtius: Magna nobis, si dissimulare nolumus, indicta est probitatis necessitas, quum agamus coram oculis iudicis cuncta cernentis. Decimo, zelus diuinæ iustitiæ, qui ex hoc apparet quod Deus pater potius voluit vt eius vnigenitus pœnam quam debebat humanum genus, solueret, quam ipse eam remitteret. Roman. 8. *Qui proprio filio suo non pepercit.* Bernard. super Cantic. Qui non parcit filio, nunquid parcit figmento? nunquid parcet seruo nequam? Luc. 23. *Si in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet?* Vndecimum, extremum iudicium, circa quod multa attendenda sunt quæ valere possunt ad incussionem timoris. Primum est hoc, quod scriptura sacra in tot locis comminationes facit pertinentes ad hoc iudicium. Deuter. 32. *Si arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis: & his qui oderunt me, retribuam: inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes,* id est, carnaliter viuentes. Iob 19. *Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatis, gladius, est & scitote esse iudicium.* In Psalm. *Quum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Esaiæ 13. *Vlulate quia propè* Psal. 74.
est dies Domini. In eodem: *Ecce dies Domini veniet crudelis & indignationis plenus, & iræ furorisque.* Ierem. 46. *Dies ille Domini Dei dies vltionis, vt sumat vindictam de inimicis.* Ezechiel 1. *Propè est dies occisionis.* Ioëlis 2. *Prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis.* In eodem: *Magnus dies Domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum?* Amos 5. *Væ desiderantibus diem Domini.* Sophon. 1. *Vox diei Domini amara tribulabitur ibi fortis.* In eodem: *Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ.* Malach. 4. *Ecce dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula:* In eodem: *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Hebr. 10. *Terribilis est expectatio iudicij, & ignis æmulatio quæ consumptura est aduersarios.* In eodem: *Horrendum est inci-*

Circa extremum iudicium quæ & quot attendenda.

cidere in manus Dei viuentis. Secundum est, solicitudo quam habebant amici Dei antiqui de hoc iudicio. Iob 31. *Quid faciam quum surrexerit ad iudicandum Deus? & quum quæsierit, quid respondebo ei?* Eiusdem. 14. *Quis mihi tribuat vt in inferno protegas me, & abscondas me donec pertranseat furor tuus?* Hieron. Siue comedam, siue bibam, siue aliquid aliud faciam, semper insonare videtur auribus meis illa terribilis tuba. *Surgite mortui, venite ad iudicium.* In Psalm. *Domine, ne in furore tuo arguas me.* In vitis patrum dixit abbas Amon cuidam fratri interroganti aliquem sermonem. Vade, & fac talem cogitationem tuam, qualem faciunt illi qui sunt in carcere. Illi enim interrogant homines, vbi est iudex, & quando veniet, & in ipsa expectatione pœnarum suarum plorant. Sic & monachus debet animam suam obiurgare, dicens: Væ mihi si non cogitauero quomodo habeo astare ante tribunal Christi, & actuum meorum reddere rationem. Si sic semper meditatus fueris, poteris saluus esse. Tertio attendenda sunt signa terribilia præcedentia iudicium. Quinque signa tanguntur Luc. 21. *Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris & fluctuum.* Duo prima specificantur Ioël. 2. vbi dicitur: *Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* De tribus simul habetur Apocal. 6. *Vidi & ecce terræ motus factus est magnus, & sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ cæli ceciderunt super terram sicut ficus emittit grossos suos quum à vento magno mouetur.* De eisdem similiter habetur Matth. 24. *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo.* De quarto signo quod erit pressura in terris, legitur similiter Matth. 24. *Erit tunc tribulatio qualis nunquam fuit ab initio mundi vsque modo, neque fiet.* Quintum signum est confusio maris: quam confusionem aliqui æstimant fore quod mare cum fragore magno peribit, secundum illud Apocalyp. 21. *Et mare iam non est.* Hieron. in annalibus libris Hebræorum, inuenit quindecim signa quindecim dierum ante diem iudicij: sed vtrum continui futuri sint dies illi, an interpolati, non expressit. Prima die eriget se mare quadraginta cubitis super altitudinem montium, stans in loco suo quasi murus. Secundò, tantum descendet vt vix videri possit. Tertiò, marinæ belluæ apparentes supra mare dabunt rugitus vsque ad cælum. Quartò, ardebit mare & aqua. Quintò, herbæ & arbores dabunt rorem sanguineum. Sexto, ruent ædificia. Septimò, petræ adinuicem collidentur. Octauò, generalis fiet terræ motus. Nonò, æquabitur terra. Decimò, exibunt homines de cauernis & ibunt velut amentes & non poterunt mutuo loqui. Vndecimò, surgent ossa mortuorum, & stabunt supra sepulchra. Duodecimò, cadent stellæ. Tertiòdecimò, morientur homines viuentes tunc, vt cum mortuis resurgant. Quartodecimò, ardebit cælum & terra, scilicet superficies terræ & aëris. Quintodecimò fiet cælum nouum & terra noua, & resurgent omnes. Et possunt assignari sex causæ quare signa iudicium præcedent. Prima, vt magnum malum futurum nuntient. Greg. in homil. illius Euang. *Erunt signa in sole &c.* Quid terrores quos cernimus, nisi sequentis iræ præcones dixerim. Item in homilia illius Euangelij: Cùm audieritis prælia. Vltima tribulatio multis tribulationibus præuenitur, & per crebra mala quæ præueniunt indicantur mala perpetua quæ subsequentur. Et subdit Greg. Multa debent mala præcurrere, vt malum valeant sine fine nuntiare. Secunda causa est quam tangit Greg. in eadem homil. dicens: Quia in cunctis delinquimus, in cunctis ferimur. Et subdit: Omnia quæ ad vsum vitæ accepimus ad vsum conuertimus culpæ: sed cuncta quæ ad vsum prauitatis inflexinus, ad vsum nobis conuertuntur vltionis. Tertiam causam tangit Beda, dicens: Appropinquante suo termino, elementa quasi pauida nutant & tremunt. Quarta causa est, vt scilicet creaturæ ostendantur paratæ esse ad vlciscendum creatorem de hostibus suis. Imminente bello solet fieri armorum ostensio, & faciunt principes vt subditi eorum armati conueniant: sic fiet antequam Deus vindictam sumat de inimicis suis. Sap. 5. *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum.* Eiusd. 16. *Creatura tibi factori deseruiens exardescet in tormentum aduersus iniustos.* Quinta causa tangitur super illud Esa. 24. *Erubescet luna, & confundetur sol.* Gloss. Cernens illos qui eius lumine fruebantur nihil dignum Dei bonitate fecisse. Sexta est, vt sint incitamenta doloris. Chrys. Patre familias moriente domus eius turbatur, familia plangit & nigris se vestimentis induit. Sic humano genere

Psalm. 6.

Signa præcedentia diem iudicij quot.

Iudiciū extremū quare signa certa præcedent.

nere, propter quod facta sunt omnia, circa finem constituto, totus destruitur mundus. Cæli ministeria lugent & candore deposito tenebris induuntur. Quartò, attendenda sunt insignia passionis Christi: scilicet crux, claui, lancea, quæ ante Iudicem erunt, & in carne eius videbuntur cicatrices vt videant in quē pupugerunt. Zach. 9. & Apoc. 1. Tunc peccatoribus exprobabitur magnū beneficium eis exhibitum, s. beneficium passionis Christi, & requiret Christus mortē suam ab eis tanquā pretiū quod pro eis dedit, cùm seipsos ei abstulerint, quos ita carè emerat, & ostendetur magna ingratitudo eorū qui semel crucifixum pro eis iterum crucifixerunt. Heb. 6. *Rursum crucifigentes in semetipsis Filium Dei.* Vnde multum confundentur insignia passionis Christi videntes. Matth. 24. *Tunc apparebit signum Filij hominis in cælo.* Chrys. Non erit tunc necessitas accusationis, cùm viderint crucem, & ipsum Christum habentem in corpore suo testimonia passionis. Quintò, attendenda est curiæ illius magnitudo coram qua reprobi confundentur. Totus enim mundus erit congregatus ibi. Ioël. 2. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis.* Matth. 25. *Sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes*, ad Roman. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi.* Cano. Iudæ: *Ecce venit Dominus in sanctis millibus facere iudicium &c.* Sexto, Iudicis summa potestas à qua non licebit appellare. *Non est qui de manu eius possit eruere.* Iob 10. Septimo, Iudicis perspicacitas, qui in eis quæ modo videntur esse iustitiæ, iniustitiam agnoscet. In Psalm. *Cùm accepero tempus ego iustitias iudicabo.* Isid. Ad districti examen Iudicis, nec iustitia iusti secura est, nisi pietate diuina, vt & ipsa iustitia qua quisque iustus est, Deo iustifica, nec iustificetur. Iudex ille non solum magna, sed etiam parua quæ nunc vilipenduntur in iudicium adducet. Eccl. 12. *Cuncta quæ sunt adducet Deus in iudicium.* Et super illud Iob 31. *Nonne ipse considerat vias meas &c.* dicit Gloss. Sic Deus vniuscuiusque vias considerat: sic gressus dinumerat, vt nec minutissimæ cogitationes eius iudicio, nec verba tenuissima quæ apud nos vsu viluerunt, indiscussa remaneant. De cogitationibus dicitur Sapient. 6. *Item cogitationes vestras scrutabitur.* De verbis Matth. 12. *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij.* Etiam de tempore quod hodie multum vilipenditur, ratio exigetur. Bern. Omne tempus tibi impensum, requiretur qualiter fuerit à te expensum. Item: Sicut capillus non petit de capite: ita nec momentum peribit de tempore. Iudex scrutabitur Ierusalem in lucernis. Soph. 1. Nec solum exiget rationem de peccatis proprijs, sed quodammodo de alienis. Genes. 4. *vbi est Abel frater tuus?* Ezech. 3. & 33. *Sanguinem eius de manu tua requiram.* Iudex rationem exiget etiam de bonis quæ ipse homini commisit, siue sint bona naturæ, siue fortunæ, siue gratiæ, & de malis quæ ei dimisit. Item exiget rationem de malis operibus quæ homo commisit, & de bonis operib. quæ omisit. Octauo, Iudicis inflexibilitas: quia si B. Virgo & omnes angeli & sancti & sanctæ rogarent in iudicio pro aliquo qui tunc esset in mortali peccato, Iudex non exaudiret eos. Pro. 6. *Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, non acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Chrys. Tunc nec diuitiæ diuitibus prosunt, nec parentes parentib. intercedunt, nec angeli (sicut solebant) pro hominibus faciunt verbum, quia natura iudicij non recipit misericordiam. Prou. 11. *Non proderunt diuitiæ in die vltionis.* Nono, magnus zelus Iudicis. De quo zelo in multis locis loquitur Scriptura sacra. Daniel. 7. *Thronus eius flamma ignis.* Malach. 3. *Quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans.* Sap. 5. *Accipiet armaturam zelus eius.* Esa. 30. *Ardens furor eius, & grauis ad portandum.* Eiusdem 66. *Ecce Dominus in igne veniet,* Apocalyp. 6. *dicent montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum & ab ira agni*: secundum Augustinum mallent reprobi omne tormentum sustinere, quam faciem Iudicis irati videre. Decimo, causæ magnitudo: magnum enim est de quo erit illud iudicium. Ille enim qui obtinebit in illo iudicio, adiudicabitur regnum æternum. Ille verò qui cadet à causa illa, adiudicabitur morti æternæ. Matth. 25. *Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* Vndecimo, terribilitas sententiæ, quæ tonitruum dicitur. Iob 26. *Quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri?* Gregorius in Moralibus. Quis eius iram toleret, cuius & ipsa non potuit mansuetudo tolerari?

Psal. 47. [right margin, beside "Cùm accepero tempus ego iustitias iudicabo"]

Aug.

August. super Ioann. Qui ceciderunt ad vnam vocem Christi morituri. Ioan. 18. *quid facient sub voce iudicaturi?* Esaiæ 30. *Labia eius impleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorans.* Oseæ 11. *Quasi leo rugiet.* Amos 4. *Leo rugiet, quis non timebit?* Zachar. 9. *Exibit vt fulgur gladius eius.* Apocal. 1. & 19. *De ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat.* Gladius acutus ex vtraque parte est sententia qua anima cum corpore damnatur. Duodecimo, sententiæ irreuocabilitas. Euolat enim emissum irreuocabile verbum iudicis. Tertiodecimo, multitudo ministrorum ad executionem sententiæ paratissimorum. Matth. 13. *In consummatione seculi, mittet Filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem & mittent eos in caminum ignis.* In eodem: *Sic erit in consummatione seculi: exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis.* Quartodecimo, angustia reproborum. Gregor. O quam angustæ erunt vndique reprobis viæ. Superius erit iudex iratus, subtus horrendum chaos inferni, à dextris peccata accusantia, à sinistris infinita dæmonia ad supplicium trahentia, intus conscientia vrens, foris mundus ardens, miser peccator sic deprehensus quo effugiet? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. Si quæris, quis te accusat? Dico, totus mundus: non offenso creatore totus mundus perditum habet odio. Mundus persequetur eum flamma & igne. In Psal. *Sicut ignis qui comburit syluam & sicut flamma comburens montes: ita persequeris eos in tempestate tua.* Item: *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Angustia reproborum ostenditur Esa. 2. *Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo à facie timoris Domini.* In eodem: *Introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini.* Apocalyp. 9. *In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.* Quintodecimo, impotentia reproborum qui non poterunt resistere: sicut nec palea resistere potest igni, vel aliquis ligatus his qui eum ligauerunt. Matth. 3. *Paleas comburet igni inextinguibili.* Eiusdem 13 *In tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum.* Chrysost. Nec resistendi virtus, nec fugiendi facultas, nec pœnitentiæ locus, nec satisfactionis tempus. Ex angustia omnium rerum nihil remanet nisi luctus. Matth. 24. *Tunc plangent omnes tribus terræ.* Sextodecimo, defectus auxilij, quia non audebit nec angelus nec aliquis sanctus pro aliquo damnato rogare. Christus qui tantum homines dilexit quod dedit semetipsum pro eis, ridebit de damnatione eorum. Prouerb. 1. *Ego quoque in interitu vestro ridebo.* Sancti etiam qui pro salute hominum morti se exposuerunt, lætabuntur, quia videbunt Dei contumeliam vindicari. In Psal. *Lætabitur iustus cum viderit vindictam.* Nec compatientur sancti miseriæ reproborum. Vnde Gloss. super illud Luc. 16. *Inter nos & vos magnum chaos firmatum est &c.* Iustorum animæ etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent iam tunc authoris sui iustitiæ coniunctæ tanta rectitudine constringuntur, vt nulla ad reprobos compassione moueantur. Decimoseptimo, denudatio peccatorum. Eccles. 11. *In fine hominis denudatio operum illius.* Esa. 47. *Reuelabitur ignominia tua, videbitur opprobrium tuum.* Ierem. 20. *Confundentur vehementer quia non intellexerunt opprobrium sempiternum quod nunquam delebitur.* Naum 3. *Reuelabo pudenda tua in facie tua & ostendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam.* Matt. 10. *Nihil opertum quod non reueletur &c.* 1. Cor. 4. *Veniet Deus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordiũ.* Decimooctauo, aduersarij erunt multi, & fortes aduersabuntur peccatoribus, & angeli, & homines. Iob 20. *Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum.* Loquitur de impio. Aduersabuntur eis non solum dæmones, sed etiam ipsi sancti. Sapient. 5. *Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt & qui abstulerunt labores eorum.* Maximi aduersarij erunt peccata quæ damnandos tradent. Sapient. 4. *Venient in cogitatione peccatorum timidi, & traducent eos ex aduerso iniquitates eorum.* Decimonono, certitudo reatus. Ad certitudinem istam faciet hoc, quod ipse iudex erit testis. Ipso enim vidente peccata sunt commissa. Hierem. 29. *Ego sum iudex & testis,* dicit Dominus. Malac. 3. *Accedam ad vos in iudicio & ero testis velox maleficis & adulteris & periuris.* Item ad certitudinem faciet quod ipsi peccatores habebunt literas propria manu scriptas in conscientijs suis quæ testificabuntur contra eos. Daniel. 7. *Iudicium sedit, & libri aperti sunt.* Libri, inquam, con-

Psal. 82.

Psal. 96.

Psal. 57.

scientiarum. Apocal. 20. *Iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera eorum.* Vigesimo, virtutum cælestium commotio. Matth. 24. *Virtutes calorum mouebuntur.* Chrysost. Si rex terrenus processurus contra aliquem, expeditionem mandat in populo, dignitates omnes mouentur, exercitus exercitatur, tota ciuitas feruet: quanto magis rege cælesti exigente iudicare viuos & mortuos, angelicæ virtutes commouentur, terribiles ministri terribiliorem Dominum præcedentes? Iob 26. *Columnæ cæli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.* Interl. Non timore pœnali, sed admiratione. Hieron. Quid faciet virgula deserti, vbi concutitur cedrus paradisi? Ad hoc iudicium valde districtum perueniendum est in præsenti, vt rationem reddamus coram vicarijs Christi. In Psal. *Beati qui custodiunt iudicium & faciunt iustitiam in omni tempore.* Hæc computatio frequenter facienda esset, & strictè frequenter propter labilitatem memoriæ. Bernard. Computatio dilata, multa faciet obliuisci. Strictè, ne minima prætereantur. Matth. 10. *Omnes capilli capitis vestri numerati sunt.* Ex hoc quod non cogitatur hoc iudicium, multa mala proueniunt. In Psal. *Inquinata sunt viæ illius omni tempore.* Et subditur causa: *Auferuntur iudicia tua à facie eius.* Prouerb. 28. *Viri iniqui non cogitant iudicium: qui autem requirunt Dominum, animaduertunt omnia.* Eccl. 18. *Ante iudicium interroga teipsum.* Cogitandum esset illud iudicium cum aliquid graue pro Deo toleratur. Gregor. in homil. Illum diem fratres Charissimi, illum ante oculos ponite, & quicquid modo graue cernitur, in eius compassione vigetur.

Psal. 1o

Psal.

De pœnis inferni.

DVodecimo, valere potest ad incutiendum timorem consideratio pœnarum futurarum. Circa quas multa attendenda sunt. Primum est, acerbitas earum. Grauissima enim pœna quæ in hoc mundo toleratur, minor est etiam pœna purgatorij. August. Miro modo licet æternus non sit, grauis est ignis ille: exuperat enim omnem pœnam quam aliquis in hoc mundo perpessus est. Secundum est, pœnarum diuersitas, & inueniuntur in Sacra scriptura nomen pœnæ. Prima est, ignis. Secunda, vermis, de quibus Esa. vlt. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Iudith. 16. *Dabit eis ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum.* Iob 20. *Deuorauit eum ignis qui non succenditur.* Non est necesse quod ignis ille succendatur, cum nunquam extinguatur. Ecclesiast. 7. *Vindicta carnis impij, ignis & vermis.* Eiusdem 21. *Stupa collecta synagoga peccantium, & consummatio eorum flamma ignis.* Apocal. 20. *Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Matth. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Luc. 16. *Crucior in hac flamma,* ait diues epulo. Tertia est, fœtor quasi sulphuris. In Psal. *Ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum.* Esa. 30. *Flatus Domini quasi torrens sulphuris succendens eam.* Apoc. 21. *Pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure.* Quarta erit frigus. Matth. 13. *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Stridor dentium solet sequi frigus. Iob 24. *Ad nimium calorem transient ab aquis niuium.* Quinta erit fames. Esa. 65. *Serui mei comedent, & vos esurietis:* erit ibi tanta inopia quod nec vnam guttam aquæ habere poterunt, vt patet in diuite epulone in inferno sepulto. Luc. 16. & Iob 27. *Apprehendet eum quasi aqua inopia,* vbi dicit gl. Diues in inferno, cogente inopia, vsque ad minima petenda perductus est, qui sua tenacitate vsque ad minima neganda pauperibus restrictus est. Item Greg. Guttam petijt qui micam negauit. Ibi erit tantus defectus boni, vt mors quę in mundo isto præ ceteris timetur, ab hominibus desideretur. Apoc. 9. *Desiderabunt homines mortem, & mors fugiet ab eis.* Ibi habebit locum illud Eccl. 41. *O mors quam bonum est iudicium tuum?* Vtilius esset homini si tunc se interficere posset, quam si posset interficere diabolum: quia diabolo interfecto non cessaret cruciatus eorum. Ibi erunt septem anni magnæ penuriæ obliuisci facientes abundantiam præsentis vitæ. Gen. 41. Maxima penuria quæ erit ibi, erit priuatio diuinæ visionis. Greg. in Moral lib. Fames interficit, quia suam faciem illis redemptor abscondit. Sexta pœna erit tortorum. De qua Matth. 18. *Tradidit eum tortoribus, donec redderet omne debitum.* Septima erit horror tam loci, quam dæmonum. Iob 10. *Ibi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Eiusdem 20. *Vadent, & venient super eum horribiles.* Si tantum horrorem habet homo quando videt in præsenti vnum dæmonem, quantus horror erit vbi tot horribiles apparebunt & magis horribiles, vt

Pœna inferni multiplex.

Psal. 10

 vide-

videtur, [illegible]
lorem, quia [illegible] poena [illegible]
quibus Matth. 25. [illegible]
Moral. ignis infernalis [illegible]
narum [illegible] sed earum [illegible]. Greg. [illegible]
[illegible]
cam, quia a conditoris voluntate [illegible] culpabiliter [illegible]
nis sine fine, defectus sine defectu, quia mors [illegible]
ficere nescit. Mors perimit & extinguit [illegible]
it, sed tenebras non ducunt, quia [illegible]
creaturæ contrariæ conueniunt ad eorum [illegible] Greg. [illegible]
quia eius ignibus traditi, in suppliciis [illegible] dolorem, [illegible]
pauore feriuntur, vt & quod timent [illegible] & rursum [illegible]
scant. Tertium, attendendum [illegible] Matth. [illegible]
[illegible] Diuinitus [illegible]
[illegible]
[illegible] XX. [illegible]
qui erit in igne ardens, & [illegible] non [illegible] per XX. annos [illegible]
le, sed per infinita secula seculorum. In hac [illegible] dicitur fuisse con[illegible]
ea fuit episcopus Tholosanus. Esai. 33. *Quis poterit habitare cum ardoribus [illegible]*
[illegible] Vt sine fine cruciet, [illegible]
mors. Cuius vita moribunda fuit in culpa, eius mors viuet in poena. Aug. [illegible]
vt dolor permanet vt affligat, & natura perdurat vt sentiat [illegible]
sentiet. Quartum [illegible] partes [illegible]
erant in igne. Cum aliquis non posset sustinere ignem in minima parte [illegible]
quantus erit dolor quando totus homo erit in igne æternaliter? [illegible]
Nunquam erit homini peius in morte, quam vbi erit mors sine morte. [illegible]
inferno erit vis doloris quod mens ad aliud attendere non poterit, nisi ad id quod [illegible]
it. Signum huiusmodi est, quod Dominus toties in Euangelio dicit, *[illegible]*
[illegible] Matth. 13. & 24. & 25. Si singulis diebus [illegible]
[illegible] lacrymam materialem, plus extrema [illegible] procul temporis ab vno [illegible]
maria huius mundi caperent. Quo[illegible] omnia [illegible]
& numero & magnitudine infinitis [illegible] reprobi in inferno. [illegible]
consolationis defectus. Bernard. Quid erit [illegible]
[illegible] in illas tenebras exteriores [illegible] beatorum Ecclesia [illegible]
munione excludi? Sextum est, [illegible] infernalium [illegible] Præsens [illegible]
[illegible] in inferno [illegible]
[illegible] lacrymarum quantum est aquæ in toto mundo non sufficeret ad [illegible]
[illegible] vnius mortalis. Plus [illegible] quam omnes [illegible]

Dolor damnatorum ex diuersis causis.

ad Petrum: In inferno enim erit [illegible] nulla erit ibi correctio vo[illegible]
[illegible] iniquitas sua, vt nullo [illegible] ab eis vel diligi vel desider[illegible]
[illegible] quod [illegible] diuersis causis. Primo [illegible]
[illegible] Iob. [illegible]

Psal. [illegible]
Psal. 20.

[illegible] hoc quod semper [illegible]
[illegible] Tertio ex [illegible]
[illegible] id est, dum [illegible]
[illegible] erat cruciatus, caret e bonis [illegible]
Socios enim habebunt dam[illegible]
[illegible] ad proximum [illegible] habebit [illegible]
[illegible] gredo illa. Ioel. 2. [illegible]

nebrosus & fumosus, quod valde graue erit diuitibus qui in præsenti domos volebant habere sine fumo. Esa. 65. *Isti fumi erunt in furore meo.*

PARS IV. *De Dono Pietatis.*

DOnum Pietatis ascendendo est post donum Timoris Aug. in quodam serm. de Timore: Esaias sapientiæ adiunxit intellectum, tanquã quærentibus, vnde ad sapientiam veniretur? Responderet, Ad intellectum. Vnde ad intellectum? A consilio. Vnde ad consilium? A fortitudine. Vnde ad fortitudinem? A scientia. Vnde ad scientiam? A pietate. Vnde ad pietatem? A timore. Greg. super illud. Iob 1. *Ibant filij eius &c.* videtur velle quod pietas prout est vnum de septem donis, pro misericordia sumatur. Dicit enim, Pietas opera misericordiæ docet. Et, paulo post dicitur in eadem Gloss. Pietas siue scientiæ discretione quomodo misereatur, ignorat. Gloss. verò super quintum Matthæi, videtur velle quod pietas sumatur pro cultu Dei, seu, pro veneratione rerum sacrarum. Dicit enim: Secunda est pietas quæ conuenit mitibus, qui enim pie quærit, honorat sancta. Et idem videtur Augustinus cum Gregorio sensisse: quia secundum Augustinum pietas hominem iugo Dei subijcit, tanquam animal mansuetum. Sicut timor iugum diaboli abijcit: sic pietas Deum coli vel honorari facit. Et adaptatur donum timoris humilitati seu paupertati spiritus, quæ laqueos diaboli euadit: pietas verò mansuetudini, vnde dicit Augustin. In timore cor contritum & humiliatum sacrificatur Deo. Vnde ascenditur ad pietatem vt non resistatur voluntati eius, vt dicatur: Non quod ego volo, sed quod tu. In timore Dei, Beati pauperes spiritu. In pietate verò, Beati mansueti. Et secundum veritatem misericordia & veneratio sanctorum concomitantur se. Misericors enim Deum veneratur in paupere: immisericors verò Deum in paupere despicit. Prou. 14. *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori suo: honorat autem eum, qui miseretur pauperis.* Honorantur etiam angeli in pauperibus, quum pauperes honorantur propter angelos eis ad custodiam deputatos, & contemnuntur angeli in contemptu pauperum Matth. 18. *Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis; Dico enim vobis, quia angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est.* Et notandum quod aliquib. videtur pietas prout est donum, differre à misericordia in hoc, quod pietas respicit spiritualem necessitatem, misericordia verò respicit corporalem necessitatem. Occasiones verò sic distinguendæ sunt, ex eo quod dicit Gloss. super illud 1. Tim. 4. *Pietas ad omnia vtilis.* Omnis summa disciplinæ Christianæ consistit in pietate & misericordia. Connumerantur enim ibi misericordia & pietas tanquam diuersa. Aliquibus etiam videtur quod pietas releuando miseriam proximi procedat ex principijs fidei, misericordia verò procedat ex principijs iuris naturalis. Misericordia dat pauperi eleemosynam, quia frater noster est naturalis eiusdem speciei nobiscum: pietas verò dat eleemosynam: quia filius Dei est, vel membrum corporis Christi: vel quia Christus reputat sibi fieri quod fit pauperibus. De misericordia & veneratione sacrarum rerum & creatoris & creaturarum, habitum est in tractatu de Iustitia: ideo de dono pietatis breuiter hic pertransimus.

Differentia à misericordia.

PARS V.

De Dono Scientiæ.

SCientia, prout donum est, sic videtur posse describi: Scientia est humanarum rerum cognitio, saluberrimæ fidei deseruiens. Et sumitur hæc descriptio ex verbis Augustini 14. libro de Trinit. Philosophi, inquit, disputantes de sapientia, diffinierunt eam, dicentes: Sapientia est rerum humanarum diuinarumque scientia. Ego quoque vtrarumque cognitionem, id est diuinarum & humanarum, & sapientiam & scientiam dici posse non nego: verum iuxta distinctionem Apostoli 1. ad Cor. 12. *Alij datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ.* Illa diffinitio diuidenda est, vt rerum diuinarum cognitio propriè sapientia nuncupetur: humanarum verò cognitio propriè scientiæ nomen obtineat. Nunc quicquid sciri ab homine potest in reb. humanis,

vbi plurimum superuacuæ vanitatis & noxiæ curiositatis, est huic scientiæ tribuendum, sed illud tantum quo fides saluberrima quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, roboratur, & defenditur. Potest etiam sic describi: Scientia est lumen hominem dirigens in actione vel vsu temporalium. August. super. 1 ad Corinth. 12. Sapientia est in contemplatione æternorum, scientia est in actione temporalium. Item August. Distat ab æternorum contemplatione actio, qua bene vtimur temporalibus rebus: & illa sapientiæ, hęc scientiæ deputatur. Item Aug. in lib. de Trin. Hæc est, inquit, sapientiæ & scientiæ recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis: ad scientiam verò temporalium rerum cognitio rationalis. Aliquibus tamen videtur quod scientia prout donum est, dicatur cognitio boni & mali. Vnde secundum eos ad donum scientiæ pertinet discernere quæ sint vera bona & vera mala, & quæ sint vmbræ verorum bonorum & malorum. Item ad donum scientiæ pertinet discernere inter maiora bona & minora, & maiora mala & minora. August. in serm. de Timore & pietate: Merebuntur scientiæ gradum, vt nouerint mala de quibus fleuerunt, scilicet, mala culpæ: & in quo malo sint huius peregrinationis & mortalitatis, etiam quum felicitas secularis arridet. Item August. in lib. de doct. Christ. loquens de hac scientia, dicit quod facit hominem interius lamentantem, non exterius se iactantem. Eccl. 1. *Qui addit scientiam, addit & laborem.* Et super illud: *Beati qui lugent.* Matth. 5. dicit Gloss. Pij scientiæ spiritu illustrantur, vt sciant quibus malis inquinantur. Et notandum, quod mala in quibus sumus in hoc exilio, quæ ad donum scientiæ pertinent, quædam sunt ex parte animæ, quædam ex parte corporis, quædam ex parte proximorum, quædam ex parte dæmonum, quædam ex parte rerum corporalium subiectarum. Ex parte animæ sumus quantum ad vim rationabilem in Aegypto tenebrarum vbi multis plagis percutimur, sicut Aegyptus multis plagis percussa est. Quantum verò ad vim concupiscibilem, sumus quasi in Mari rubro, vbi varij fluctus concupiscentiarum sibiinuicem succedunt, vbi etiam fœtor & salsedo carnalis voluptatis est. Voluptas carnalis est velut aqua salsa, sitim prouocans, non sedans. Ioann. 3. *Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum.* Quantum verò ad vim irascibilem, sumus in deserto vbi serpentes igniti sunt, scilicet mortis iræ. In deserto isto aquæ dulces non inueniuntur. Et sicut filij Israël Aegyptum reliquerunt, & Mare rubrum, & desertum transierunt antequam ad terram promissionis peruenirent: sic tenebras ignorantię oportet relinquere, & carnales voluptates contemnere, & ferocitatem deponere antequam ad tranquillitatem cōscientiæ pertingamus. Ex parte verò corporis in multis malis sumus. Corpus enim est velut grauis sarcina ipsi spiritui. Sapient. 10. *corpus quod corrumpitur aggrauat animam.* Item est velut domus ruinosa & perstillans. Prouerbior. 19 *Tecta iugiter perstillantia, litigiosa mulier,* caro scilicet. Eiusdem 27. *Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur.* Item est vt seruus maleuolus. Ecclesiast. 33. *Seruo maleuolo tortura & compedes.* Et est vt equus indomitus. Ecclesiast. 30. *equus indomitus euadet durus.* Et est vt falsus amicus. Eccl. 6. *Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis.* In eodem: *Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam.* Item; *Est amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis.* Item corpus est malus consiliarius. Ecclesiast. 37. *A consiliario malo serua animam tuam.* Et est hostis domesticus. Sapiens: *Nulla pestis efficacior est ad nocendum, quam familiaris inimicus.* Ex parte etiam proximorum sumus in multis malis. Ipsi enim impellunt nos ad mortem. Senec. in epist. Inuitum alter alterum tradimus, quomodo autem reuocari ad salutem possunt quos nemo retinet, populus impellit. Interrogatus quidam philosophus, quid esset inimicissimum homini. Respondit, alter homo, periculosius est homini venire inter homines, quàm inter lupos. Lupus solo ore nocet, homo verò non solo ore, nec etiam minus ore, quam lupus nocet. Lupus nocet corpori: homo verò nocet animæ. Multi homines sunt velut serpentes ignivomi, ignem infernalem spirantes. Iac. 3. *Lingua nostra ignis est, vniuersitas iniquitatis.* Et paulo post dicitur quòd inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna, id est inflammat vitam nostram instabilem à suggestione diaboli inflammata. Quum aliquis venit inter homines, periculosum est ei & audire & audiri. Bernardus: Detrahere, vel detrahentem audire, quod horum damnabilius, non facile dixerim. Item periculosum est & videre & videri:

(margin note beside "super illud: Beati qui lugent"): mala quę donum scientiæ pertinent ducia.

quasi enim hominum quasi vim fascinandi haberent, bona multorum quo ad valorem sæpe adnihilant. Ipsi etiam ad modum basilisci, solo visu multos interficiunt: illos scilicet qui sunt cupidi vanægloriæ & vanæ laudis. De malis in quibus sumus respectu dæmonum, require in tractatu de Patientia, cap. de Sufferentia tentationum. Ibi enim dictum est de deceptionibus & impugnationibus dæmonum. Ex parte rerum inferiorum in multis malis sumus. Laquei enim sunt nobis res illæ. Vnde verè possumus dicere quod laqueos comedimus, bibimus, & vestimus. Cibo enim & potu & vestibus multis multi à Diabolo capiuntur. Sapient. 14. *Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.* Item ad donum scientiæ pertinet cognoscere infirmitatem peccati originalis. Cui infirmitati attestatur corruptio palati interioris, quæ facit vt mala homini sapiant & bona desipiant. Sicut enim mala dispositio palati corporis indicat infirmitatē corporalem: sic mala dispositio palati interioris infirmitatem spiritualem. Infirmitas originalis velut lepra est, propter quam aliquis deijcitur extra castra electorum, quasi indignus eorum consortio. Vnde qui decedunt non baptizati, non admittuntur in ignem purgatorij. Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere varias infirmitates spirituales similes infirmitatibus corporalibus quæ in hominibus inueniuntur. In aliquibus febris spiritualis est, vt in illis qui ardore luxuriæ vexantur. Quæ febris figurata est. Ioann. 4. in febre filij reguli, qui infirmabatur Capharnaum, in villa scilicet pinguedinis. Aliqui paralysi laborant spirituali, quorum sanatio figurata est in curatione paralytici. Matt. 9. Aliqui melancholia laborant, qui semper lugubres sunt, habentes seculi tristitiam quæ mortem operatur. 2. ad Corinth. 7. Aliqui sunt velut phrenetici, gaudentes quando esset flendum. Aliqui spirituali hydropisi laborant, in quibus sitis cupiditatis sedari non potest: quorum figuram tenet hydropicus, quem Dominus sanauit. Luc. 14. Aliqui adeo incuruati sunt ad bona temporalia, quod cor suum ad cælestia erigere non possunt. Quorum infirmitas figurata est in infirmitate mulieris quæ erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere, quam Dominus sanauit. Luc. 13. Aliqui ad modum insanorum se reges aut principes esse credunt, & mirabiliter gaudent, quia habent insignia dignitatis vel honoris: quum secundum veritatem contemptibiles sunt, & indigni etiam cibo quo vescuntur. Aliqui ad modum maniacorum trepidant vbi trepidandum non esset. Iob 15. *Sonitus terroris in auribus eius: & cum sit pax, ille semper insidias suspicatur.* Item ad donum scientiæ pertinet discernere inter vitam veram & non veram, & inter veram mortem & non veram. Vera mors est mors gehennæ: & causa eius, s. peccatum. August. Vera mors est quam homines non timent, separatio animæ à Deo. Vera vita est coniunctio animæ cum Deo, vel per gratiam, vel per gloriam. Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere breuitatem præsentis vitæ. Iacob. 4. *Quid est vita nostra? Vapor est ad modicum parens & deinceps exterminabitur.* Iob 7. *Memento quia ventus est vita mea.* Item ad scientiam pertinet agnoscere amaritudinem præsentis vitæ. Iob 14. *Homo natus de muliere breui viuens tempore repletur multis miserijs.* Eccl. 30. *Melior est mors, quam vita amara.* Item pericula huius vitæ. Iob 7. *Militia est vita hominis super terram.* Alia litera habet, tentatio. Scientiæ etiam attribuitur abstinere à malis, & liberari à malis. Iob 17. secundum aliam literam *Abstinere à malis est scientia.* Prouerbiorum 11. *Iusti autem liberabuntur scientia.* Item ad donum scientiæ pertinet discretio maiorum bonorum & minorum. discretio multis deest, qui habentes zelum Dei non secundum scientiam, minima bona magno amore amplectuntur, maxima negligentes. Donum scientiæ ostendit spiritualem compassionem præferendam esse corporali, & prius occurrendum molestijs & damnis spiritualibus, quam corporalibus: prius pascendas esse animas & vestiendas, quam corpora: & prius ædificandum templum Dei viuum lapidibus viuis, quam templum forinsecum de lapidibus non viuis, & amplius studendum esse decori templi spiritualis quam materialis. Minima tamen bona non esse negligenda. Matth. 23. *Hæc oportuit facere, & illa non omittere.* Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere deceptiones quas bona præsentia faciunt amatoribus suis. Credunt enim veram suauitatem esse in eis, cum econtrario eos pungant. Vnde Dominus vocat eas spinas. Matth. 13. Item credunt veram abundantiam seu sufficientiam esse ex eis, cum econtrario eos potius exinaniant. Luc. 1. Diuites dimi-

sit manes. Item credunt honorem & gloriam ex eis habere, cùm econtrario eos in seruitutem vileque redigant. Vnde in Psal. vocantur viri diuitiarum qui nihil inuenerunt in manibus suis. Psal. 72.
Vnde sequitur, *Imagines eorum ad nihilum rediges*. De distinctione scientiæ à fide, prudentia, consilio, & intellectu, require in tractatu, de Fide, cap. de commendatione fidei. Item in tractatu, de prudentia, vbi agitur de speciebus prudentiæ.

PARS VI. *De dono Fortitudinis.*

POst donum scientiæ tangendum est de dono fortitudinis, vnde August. postquam locutus est de scientia quæ facit homines lugentes, subdit: Inde assurgitur ad fortitudinem, vt mundus eis crucifigatur & ipsi mundo. Galat. 6. & toleretur fames sitisque iustitiæ. Postquam aliquis abijcit iugum diaboli per timorem humiliantē, & mansuetè portat suaue iugum Christi per pietatem, & agnoscens mala huius exilij luctum gaudio prælegit, ipse est crucifixus siue mortuus mundo, & mundus mortuus ei. Ipse nec bona mundi concupiscit, nec mala pertimescit. Iustitiæ viuere vult, eam esurit & sitit, & ad eam fortis est. De fortitudine dicit gloss. Greg. super illud Iob 1. *Faciebant conuiuia per domos, &c.* Fortitudo in die suo pascit, dum confidentiam contra aduersa trepidanti dat. Idem in ead. Gloss. Vile est consilium sine fortitudine, quia quod tractando inuenit, sine viribus ad actum non perducit. Item super illud Iob 1. *Consurgensque diluculo offerebat, &c.* dicit glos. Offert per singulos, dum pro vnaquaque virtute Deo preces immolat, ne sapientia eleuet, ne intellectus erret, ne consilium dum se multiplicat confundat, ne fortitudo per fiduciam præcipitet, ne scientia inflet, ne pietas extra rectum vertat, ne timor plus iusto trepidans desperet. Dicunt aliqui fortitudinem prout donum est, in hoc differre à fortitudine cardinali virtute, quod fortitudo virtus cardinalis est circa arduum naturę simpliciter. Fortitudo verè donum est circa arduum naturæ etiam adiutæ à gratia: vt est, relinquere omnia, & similia, quæ propter sui difficultatem vel arduitatem non sunt in præcepto. De fortitudine, require in tractatu de virtutibus cardinalibus.

PARS VII. *De Dono Consilij.*

POst donum fortitudinis, dicendum est de dono consilij. Vnde August. Postquam locutus est de fortitudine, subdit: Veruntamen si qua delicta minutatim furtimq; subrepunt, deesse consilium non debet. Neq; enim tantum potest fortitudinis gradus, vt qui cum astutissimo aduersario continua certatione confligit, non aliquando feriatur, maximè per tētationes linguę. Quod est ergo consilium, nisi: *Dimittite, & dimittetur vobis*? Luc. 6. Et ideo quinta beatitudo est: *Beati misericordes*. Idem in lib. de fide ad Petrum. Firmissimè tene, etiam iustos & sanctos homines, exceptis illis qui paruuli baptizati sunt, sine peccato hic neminem viuere posse, semperq; omni homini esse necessarium, & peccata sua vsq; in finem vitæ præsentis eleemosynis diluere, & remissionem à Deo humiliter & veraciter postulare. De dono consilij dicit Greg. super 1. Iob. Consilium in die suo pascit, dum ratione animum implet, prohibens esse præcipitem. Idem in eadem glos. Fortitudo quæ plus potest sine moderamine rationis, præceps ruit: vt patet in eo, qui vouet quod pòst præ difficultate non implet. Prou. 20. *Ruina est homini deuotare sanctos: & post, vota retractare*. Et notandum quod nomen consilij quandoq; largè, quandoq; strictè sumitur. Prout largè sumitur consilium, est examinata seu excogitata ratio alicuius faciendi vel non faciendi. Rationem hic intelligas opus rationis, scilicet responsionē rationabilem certificantem eum qui petit consilium. Strictè verò sumptum dicitur consilium, Dei voluntas ad quam non constringimur imperio propter eius arduitatem vel difficultatem, sed est in potestate nostra vt impleamus illud, vel non impleamus. Bernard. ad fratres de monte Dei: Non est vestrum languere circa communia præcepta, nec attendere quid Deus præcipiat, sed quid velit, probantes quę sit Dei voluntas, beneplacens & perfecta. De hoc consilio intelligitur verbum Aug. dicentis: Si consilio vti volueris, minus boni adipisceris, non mali aliquid perpetrabis. Consilium sic sumptum, illuminatio diuina est. Sen. in epist. Bonus vir sine Deo nemo est. Non potest aliquis supra fortunam nisi ab illo adiutus exurgere. Ille dat magnifica consilia & recta. Talia fuerunt quæ attulit in mundum istum sapientia Dei patris. Esa. 9. *Vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius*.

Consilij nomen dupliciter sumitur.

...nium. Ista sunt consilia pacis quæ acquirit rex pacificus. De quibus Prou. 12. *Qui ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium.* Vnde consilium pacis est abrenuntiatio diuitiarum. Senec. Quietissimè viuerent homines si hæc duo verba tollerentur, meum & tuum. Hoc consilium habetur Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, &c.* Aliud consiliũ pacis est de continentia. De quo consilio Matth. 19. discipulis dicentibus: *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Dicit Christus *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Et subdit: *Qui potest capere, capiat.* Qui intendit delicijs carnis, non habet pacem quum caso sit mulier litigiosa. Prouerb. 19. & 27. Aliud consilium pacis, est consilium de patientia. Sine patientia non habetur vera pax, patientia cedendo persecutori pacem sibi seruat. Sicut dicitur vulgariter. Non qui percutit, sed qui repercutit bellum facit. Non potest esse bellum si vnus iniuriam ab alio sibi illatam patienter portat. Aliud consilium pacis, est consilium de humilitate. Humilitas est virtus Christi in qua pax fit. In Psalm. *Fiat pax in virtute tua.* Humilitas cum his qui oderunt pacem, est pacifica: scilicet cum superbis. Ipsa nulli molesta est, nullum comprimit vel angustat. Ipsa est velut quoddam inane & vacuum spirituale. Vbi sine contradictione superbus se dilatat. Ipsa timori alieno non obsistit: sed sicut opera concaua intra concauitatem suam corpora tumida recipiunt: sic humilitas molestiam superbo illatam infra sinum profunditatis suæ recipit. Et notandum quod consilium Christi à multis despicitur. Lucæ 7. Pharisæi & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsis. In Psal. *Non sustinuerunt consilium.* Item notandum quod consilium sicut & prudentia de faciendis est. Et est consilium de his quæ sunt ad finem. Damascenus: Ad finẽ est quod consiliabile est. De differentia vero consilij & prudentiæ, require in tractatu de prudentia, vbi agitur de speciebus prudentiæ: Item notandum quod consilium quatuor attendit: expediens facilè, certum, tutum, & contraria his scilicet damnosum, difficile, incertum & periculosum: qui consilium dat alijs paribus, expediens debet præponere damnoso, facile difficili, certum incerto, tutum periculoso. Item notandum quod quidam dicunt ad donum consilij pertinere an sit operandum: ad prudentiam vero, qualiter sit operandum. Item notandum quod in quibusdam inuenitur aliquid simile dono consilij per experientiam multam. Eccl. 34. *Vir in multis expertus, cogitabit multa.* Item: *Qui non est expertus, pauca recognoscit.* Sed illa experientia non est verè donum consilij. Consilium enim lumen est cæleste, excellentius quàm lumen prudentiæ, cùm ipsam prudentiam rectificet. Per Donum enim consilij declinat prudentia ne eã pœniteat. Eccl. 32. *Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.* Item notandũ quod circa consilium sunt quinque commendabilia. Primum est, gratia consilium requirendi, quæ est in eo qui non est præceps ad operandum. Prou. 19. *Qui festinus est pedibus, offendet.* Secundum est gratia cõsiliarium eligendi. Tertium, gratia dandi consilium. Quartum, gratia examinandi consilium. Quintum est, gratia acquiescendi consilio. De primo legitur Tob. 4. *Consilium semper à sapiente require.* Prou. 11. *Vbi non est gubernator, corruit populus: salus autem vbi multa consilia.* Simile eiusdem 24. *Erit salus vbi multa consilia sunt.* Eiusdem 13. *Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperiet stultitiam.* Item 15. *Dissipantur cogitationes vbi non est consilium: vbi vero plures consiliarij, confirmantur.* Eiusdẽ 20. *Cogitationes consilijs roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella.* Cogitationes hic intelligas proposita quæ concipiuntur, quæ consilijs perficiuntur. Tullius in Rhetor. Parua foris sunt arma, nisi sit consilium domi. 1. Mach. 5. *In illa die ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium.* Ecclesiast. 30. *Fili, sine consilio nihil facias &c.* Eiusdem 37. *Ante omnem actum præcedat consilium stabile.* Prouerbio. 4. *Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Ad eligendum consiliarium monemur. Eccl. 6. *Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus de mille.* Pro consiliario ante omnes eligẽdus est Deus. Tob. 4. *Omnia consilia tua in ipso permaneant.* Iacob. 1. *Si quis sapientia indiget, postulet à Deo.* Ecclesiast. 39. *In oratione confitebitur Domino, & ipse diriget consilium.* Eiusdem 37. *In omnibus his deprecare Altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam.* Deinde recurrendum est pro consilio ad viros bonos, Eccl. 38. *Cor boni consilij statue tecum.* Et subditur: *Anima viri sancti annuntiat aliquando vera, quam septem circunspectores sedentes in excelso ad speculandũ.* Mat. 11. *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Es. 19. *Sapientes consiliarij Pharaonis dederũt consilium insipiens.*

Psal. 12

Consilium Christi quod à multis despicitur quale sit.

Psal. 19

Consiliarius eligendus.

Eccles. 37. *A consiliario* [illegible] *ad facienti consilium* [illegible] *non habens consilium: non enim* [illegible]

Psalm. 1. *longe sit à me.* Gen. 49. *In consilium* [illegible] *in consilio impiorum.* Eccl. 8. [illegible]
etiam habendum consilium cum homine de negocio quod [illegible]
dit, vel nimis diligit, ne vel fallatur, vel fallere velit. De hac materia [illegible]
quit, *consiliari cum socero tuo, vel cum patre* [illegible]. Ad literam [illegible]
contra vxorem: vel cum amicis carnalibus, [illegible] sunt [illegible]
à proximo suo se custodiat, & in omni fratri suo non habeat fiduciam [illegible]
& noli confidere in duce. Ab ea quæ dormit [illegible]
quæ non legit, quod inimici hominis domestici eius. Gen. [illegible]
filijs & vxoribus atque pec[illegible]
Iudic. 19. quod Leuita qui [illegible] vt [illegible]
amisit vxorem suam [illegible]
cles. 37. *A zelantibus te* [illegible]
Item non est consilium [illegible] Roboam [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] autem sapiens est, audit consilium. [illegible] *Qui agunt* [illegible]
[illegible]. Moyses acquieuit consilio Iethro, licet [illegible]
[illegible] *verba Domini. Si vis perfectus esse* [illegible]
Matth. 19.

De [illegible]

Dicto de donis pertinentibus ad vitam [illegible] de donis [illegible]
tam contemplatiuam. In hac verò parte primò tangetur de præem[illegible]
platiuæ ad actiuam. Secundò, distinguetur [illegible] meditatione [illegible]
plici & cogitatione: & tangetur de speciebus con[illegible]
de dono intellectus. Quartò de dono [illegible]
sunt in quibus vita contemplatiua [illegible]
est, quod contemplatiua meliori [illegible] cum actiua [illegible]
platiua dicit: *Mihi adhærere Deo bonum est.* [illegible] 10. Vnum est nece[illegible]
Deo iugiter inhærere. In Psal. *Vnam petij à Domino, hanc requiram.* [illegible]
Inter actiua & contemplatiuam vitam hæc distantia est. Actiua vita [illegible]
proximi vtilitate versatur. Contemplatiua autem, quæ vacans ab o[illegible]
lectione desigitur. Vna in opere bonæ conuersationis, altera in [illegible]
veritatis. Idem in lib. de Summo bono: Actiua vita mundanis reb[illegible]
verò mundo renuntians, soli Deo viuere delectatur. Secundum est, [illegible]
videt. Vnde Gen. 29. dicitur de Lia quod lippis erat oculis. Gre. Mens [illegible]
petit, plus videt, sed pauciores filios [illegible] ad labo[illegible]
nus videt, & amplius parit. Tertium [illegible] pulchritudo. [illegible]
quod decora erat facie & venusto aspectu. Prou. 3. Dicitur de sapientia: [illegible]

Vita contemplatiua quæ præemineat actiuam. Psal. 77.

[illegible] : quomodo inquinatis [illegible] ... Prouerb. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum*, ... contemplatiuis, qui oculos habent in cælis. Prouerb. 3. *Omnes semitæ eius pacificæ.* Quantum est quies requiritur in vita contemplatiua. Vnde Luc. 10. dicitur de Maria, *quæ sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius.* Glossa. Maria sedet, quia contemplatiua [illegible] tumultibus optata, iam in Christo mentis quiete fruitur. Martha stat, quia laboriosa actiua desudat in certamine. De Martha ibidē dicitur, *Martha, Martha solicita es &c.* [illegible] quòd Maria domi sedebat. Hæc tria, scilicet pulchritudo, securitas, quies [illegible] Esa. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* De securitate tangitur Deut. 33. *Amantissimus Domini habitabit confidenter.* Amantissimus Domini est vir contemplatiuus. Sextum est, iocunditas. Iocundior est contemplatiua quam actiua. Vnde super illud Luc. 10. *Maria sedens secus pedes Domini &c.* dicit gloss. [illegible] erat Maria, quomodo pasceret Dominum. Hæc conuiuium parat Domino : in conuiuio Domini illa iam iocundatur. Gregor. in Moral. Contemplatiua vita meritò maior est quàm actiua : quia hæc in vsu præsentis operis laborat : illa verò sapore intimo venturam iam requiem degustat. Septimum est contemplatiuæ permanentia. De qua Luc. 10. *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Gloss. Contemplatiua hic incipit, & in cælesti patria perficitur : quia amoris ignis qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore ipsius ignescit. Et subditur, Actiua cum corpore deficit : quia in æterna [illegible] non [illegible] [illegible] ... [illegible] Dei familiaritas ... [illegible] ... diligebat Iesus. Exponitur in gloss. Hanc plane Christus diligit, & seruat in æternum. Loquitur de contemplatiua. Decimum est, pretiositas. Contemplatiua pretiosior videtur esse quam actiua, eò quod sit rarior. Isid. in lib. de sum. bono : Actiua communis multorum est, contemplatiua verò paucorum. Hoc figuratum est Genes. 6. vbi dicitur de arca : *In cubito consummabis summitatem eius.* Inferius tamen erat valde lata. Vnde ibidem dicitur. *Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo.* Quod exposuit Greg. dicens : Videmus multos in Ecclesia superbire & lasciuire, & terrenis rebus inhiare, irasci, rixari, & proximis lædere : sed quia Ecclesia tolerat eos vt conuertantur, quasi in arcæ latitudine bestiæ fuisse dicuntur. Videmus alios aliena non rapere, illatam iniuriam æquanimiter portare, rebus proprijs contentos esse, humiliter viuere : sed quia iam pauci sunt, angustatur arca. Alios videmus etiam possessa relinquere, nullum terrenis rebus studium dare, inimicos diligere : carnem domare, [illegible] motus ratione premere, per cæleste desiderium contemplationis penna subleuari : sed quia [illegible] rari sunt, iam arca iuxta cubitum ducitur, vbi homines & volatilia continentur. Vndecimum [illegible] quod vita contemplatiua vitæ cælesti similior est. Vnde eadem opera ad contemplatiuam videntur pertinere, quæ assignat Aug. beatæ vitæ, vlt. lib. de Ciuitat. Dei, di. Ibi vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus. In Psalm. *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus.* Psal. 45. Duodecimum est, quòd vita contemplatiua finis videtur esse actiuæ. Finis verò melior est his quæ sunt ad finem. Per actiuam transitur ad contemplatiuam. Isid. in lib. de sum. bono : Qui prius in hac vita proficit, bene ad contemplationem conscendit. Greg. Qui ad arcem contemplationis ascendere desiderat, prius necesse est vt in campo actionis se exerceat. Genes. 29. Lia prius introducta est ad Iacob : licet Iacob aliter speraret. Et cum de hoc conquereretur, responsum est ei : *Non est in loco nostro consuetudinis vt minores tradamus ad nuptias.*

PARS IX.

De distinctione contemplationis à simplici consideratione, seu meditatione & cogitatione, & de speciebus considerationis & contemplationis.

Con-

[illegible] tum : & ne dimittam [illegible] Quartum quæ tertio sunt obliuiscens in sola requiescit expectatione [illegible] ut meditatio æternitatis, siquidem quæ promittuntur æterna sunt, [illegible] tatem alit & perseuerantiæ dat vigorem. Deinde adaptat Bernardus quatuor di-[illegible] species contemplationis, quatuor quæ tangit Apostolus ad Ephesios 3. *Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum.* Longitudinem, inquit, apprehendit meditatio promissorum. Latitudinem, recordatio beneficiorum. Sublimitatem contemplatio maiestatis. Profundum, inspectio iudiciorum. Idem in eodem libro 5. Deus est longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Res vna est longitudo propter æternitatem, latitudo propter charitatem, sublimitas propter maiestatem, profunditas propter sapientiam. Ista non disputatio comprehendit, sed sanctitas. Sanctum facit affectio sancta, & ipsa gemina timor Domini sanctus, & sanctus amor. Iis perfectè affecta anima veluti quibusdam duobus brachijs comprehendit, amplectitur, stringit, tenet, & ait: Tenui eum, nec dimittam. Et timor quidem sublimi & profundo, amor lato longoque respondet. Quid tam timendum, quàm potestas, cui non potes resistere, quam sapientia cui abscondi non potes? Poterat minus timeri Deus alterutro carens: nunc autem perfectè oportet vt timeas illum, cui nec oculus deest omnia videns, nec manus omnia potens. Item quid tam amabile quàm amor ipse quo amaris? Amabiliorem tamen iuncta æternitas facit, quæ dum non excidit foras mittit suspicionem. Stupenda planè sublimitas maiestatis, patientia [illegible] personam [illegible] sustinendi. Richardus de Sancto Victore lib. [illegible] contemplationem, meditationem, & cogitationem [illegible] aliter per cogitationem [illegible] aliter per contemplationem miramur. Cogitatio per deuia lento pede sine respectu peruentionis passim huc illucque vagatur. Meditatio per ardua via sæpe & aspera ad directionis finem cum magna animi industria nititur. Contemplatio libero volatu quocunque eam fert impetus, mira agilitate circumfertur. Cogitatio serpit, meditatio incedit, & vt multum currit contemplatio, ante omnia circumuolat. Cogitatio est sine labore & fructu: in meditatione est labor cum fructu. Contemplatio permanet sine labore cum fructu: in cogitatione euagatio, in meditatione inuestigatio, in contemplatione admiratio. Deinde tria prædicta sic describit: Contemplatio est libera mentis perspicacia in sapientiæ spectacula cum admiratione suspensa. Vel contemplatio est perspicax & liber animi contuitus in res perspiciendas vsquequaque diffusus. Meditatio verò est studiosa mentis intentio circa aliquid inuestigandum diligenter insistens. Vel sic: Meditatio est prouidus animi obtutus in veritatis inquisitione vehementer occupatus. Cogitatio autem est improuidus animi respectus ad euagationem pronus. Distinguit etiam inter contemplationem & speculationem his verbis: Quamuis contemplatio & speculatio pro inuicem poni soleant, aptius tamen speculationem dicimus quando per speculum cernimus. Contemplationem verò quando veritatem sine aliquo inuolucro vmbrarumque velamine in sui puritate videmus. Et sic contemplatio valde strictè accipitur. Commune est, tam contemplationi quàm meditationi circa vtilia occupari & in sapientiæ vel sanctitatis studijs versari. Sed in hoc solent differre à cogitatione quæ se consueuit ad inepta & friuola relaxare. Fit tamen sæpe vt in cogitationum nostrarum euagatione aliquid animus incurrat, quod scire vehementer ambiat, fortiterque insistat: sed dum mens hujusmodi inquisitioni studium impendit, iam cogitatio in meditationem transit. Cum veritatem diu quæsitam tandemque inuentam, mens solet cum auiditate suscipere, mira animi exultatione, eiusque admiratione diutius inhærere. Et hoc est meditationem in contemplationem transire. Contemplationis formam in cæli volatilibus videmus. Videas alia nunc se ad altiora tollere, nunc se ad inferiora demergere, & eosdem ascensionis descensionisve modos sæpius repetere. Videas alia nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum diuertere, & nunc in hanc, nunc in illam partem declinando, in anteriora parum vel penè nihil se promouere, & eadem discursuum suorum vicissitudines multa instantia multipliciter iterare. Videas alia sub-

Contemplationis, cogitationis & meditationis differentia.

Contemplationis forma in cæli volatilibus videtur.

Contem
latio-
nis seu
genera.

Contem
platio
num al
fes.

[illegible]

Alas cordis extende[illegible] te infa[illegible] suum ad qui[illegible] necessa[illegible] tium.

spectaculum quod in futura vita speramus, animas nostras suspendere, & in huiusmodi expectatione vehementi desiderio anhelare. Debet anima perfecta omni hora suæ peregrinationis terminum cum desiderio expectare. Hinc est quod Abraham in ostio tabernaculi sui sedebat. Genes. 18. Elias in speluncæ suæ ostio stabat 3. Reg. 19. Debet anima sancta & veri sponsi amica ad dilecti sui aduentum, summo cum desiderio anhelare, parata semper vocanti occurrere. Debet semper in hoc solicita esse, ne subitò adueniens minus ornatam inueniat, vel diu exclusus vllam molestiam sustineat. Molesta satis verba æstuantique desiderio multum onerosa. Mandata remanda &c. Dicit huiusmodi anima in suis sordibus inuenta. Certe aduentum tuum præscire debuissem: vt te solenniter susciperem. De cætero aduentum tuum mihi prænuntia. Ecce vox dilecti pulsantis, *Aperi mihi soror mea*. Cant. 5. Respondet, *Expecta modicum*. O quantum timeo ne istud modicum, protrahas in longum, donec transeat. *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat*. Cantic. 5. Permodica morula patienti desiderio satis est molesta. Scimus quia singularis amor consortem non recipit. Vide ergo ne tunc primo incipias perstrepentium turbas eijcere velle, cum iam ipse incœperit ad ostium pulsare. Alioquin quid iam eris dictura, nisi *Expecta reexpecta*. Expectandum sanè, itemque reexpectandum ad eijciendum turbam extraneorum, ad eijciendum familiam tuorum. Omnes cogitatus tam vani quàm noxij extranei iudicandi sunt, qui nulli nostræ vtilitati deseruiunt. Illos verò quasi domesticos famulantes habemus quos nostris vsibus implicamus. Quia verò singularis amor solitudinem amat, totam hanc turbam non solum cogitationum, verumetiam affectionum oportet eijcere, vt dilecti amplexibus liceat inhærere. Quanta quæso in hac expectatione mora. Modicum ibi, modicum ibi. Modicum in horto, dum tumultuationum turba dirigitur. Modicum in vestibulo, dum thalamus adornatur. Modicum in thalamo, dum lectulus sternitur: id est, intimus animæ sinus ad summam pacem & tranquillitatem componitur. Dilectus auditur per recordationem, videtur per admirationem, deosculatur per dilectionem, amplexatur per delectationem. Vel si hoc melius placet, auditur per reuelationem, videtur per contemplationem, deosculatur per deuotionem, astringitur ad dulcedinis suæ infusionem. Auditur per reuelationem donec voci eius paulatim inualescente, tota perstrepentium tumultuatio sopiatur, solaque ipsius vox audiatur, donec omnis illa tandem tumultuantium turba dispareat, solusque cum sola remaneat, & solum sola per contemplationem aspiciat. Videtur per contemplationem donec ad insolitæ visionis aspectum pulchritudinisque admirationem paulatim anima incalescat, magis magisque inardescat, & tandem aliquando incandescat, donec ad veram puritatem internamque pulchritudinem tota reformetur, & ille internæ habitationis thalamus, purpura & bysso, hiacyntho, coccoque bis tincto vndique perornetur, donec tandem aliquando thalamo perornato & introducto dilecto, fiducia iam inualescente desiderioque perurgente, cùm se vlterius cohibere non valeat, subitò in oscula ruat, & impressis labijs intimæ deuotionis oscula figat. Puto quia experta dulcedine tanta, de cætero non possit anima illa pulsanti dilecto aliquas moras nectere. Sed quamuis iam prompta sit aduenientem suscipere, nescio si æquè parata sit vocanti occurrere. Aliud est cum ipso introire, atque aliud ad ipsum exire. Quid est eius introire, nisi se totam in seipsam colligere? Quid est eius exire, nisi seipsam extra semetipsam totam effundere? Nihil aliud est animam cum dilecto suo in cubiculum ingredi, & solam cum solo morari dulcedineque perfrui, nisi exteriorum omnium obliuisci, & in eius dilectione summè & intimè delectari. Se solam cum dilecto videt, quando exteriorum omnium oblita, ex his quæ in intimis suis considerat, animum suum in affectum dilecti sui inflaminat, tam ex bonorum quàm malorum suorum consideratione in gratiarum actionem assurgit, & hinc pro impensa gratia, hinc pro indulta venia intimæ deuotionis victimas persoluit. Vsque in intimum dilectus perducitur, & in optimo collocatur, quando ex intimo affectu & super omnia diligitur. Cogita quid sit quod in vita tua ardentius dilexisti, anxius concupisti, quod te iocundius afficiebat profundiusque delectabat. Considera si eandem affectionis violentiam, dilectionisque abundantiam sentis, quando in summi dilectoris desiderium inardescis, quando in eius dilectione requiescis. Nondum intimum illum affectionis tuæ sinum tenet, si intimæ dilectionis

 acu-

aculeus animam tuam in diuinis affectibus minus penetrat, quam in alijs affectibus aliquando penetrare solebat. Sed si tantam vel validiorem dilectionis violentiam in intimis tuis circa diuina prospexeris, quam alias, nunquam expertus fueris: vide adhuc si in horto fortè aliud aliquid sit in quo delectari vel consolari possis. Quod si est, nondum audeo dicere, dilectum intimum ardentissimi amoris sinum tenere. Satage trahere eum adhuc ad interiora cordis: quis enim neget cor tales recessus habere, in quibus summi & singularum amoris violentia; cùm aliquid per affectum infixerit, aliena omnino delectatione auelli non posit? Certè si alienam aliquam consolationem quæris vel recipis, Deum quamuis fortassis summè, nondum tamen singulariter diligis. Nondum ergo in intimum perducitur. Si ergo non satagis introducere eum ad intima tua, quomodo te credam posse sequi eum ad sublimia sua? Et notandum quod sublimitas diuinarum reuelationum, manifestum est diuinæ dilectionis indicium. *Iam non dicam*, inquit, *vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis*. Ioann. 15. Ex magnitudine diuinæ dilectionis pendet modus diuinæ reuelationis. *Comedite*, inquit, *amici, & bibite, & inebriamini charissimi* Cantic. 5. Qui comedunt dum cibum masticant, non sine mora vel qualicunque labore quo delectantur traijciunt. Qui bibunt cum velocitate vel facilitate quod sitiunt traducunt. Nunquid non videntur tibi comedere qui cum multo studio & longa meditatione vix possunt ad veritatis delitias pertingere? Bibunt qui ex diuinis reuelationibus cum facilitate & iocunditate hauriunt, quod de intima suauitate veritatis, ardenter concupiscunt. Item notandum quod ea quæ circa vnitatem diuinitatis considerantur, quæ ad quintum genus contemplationis pertinent, sunt humanæ intelligentiæ modum excedentia: nihilominus tamen sunt rationi consentanea. Credimus diuinam essentiam esse summè vnam & simplicissimam. Credimus etiam eam esse omne bonum Exod. 33. *Ego ostendam omne bonum tibi*, ait Dominus Moysi. Item credimus eam esse immensam, licet simplicissimam. *Magnus*, inquit, *Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis*. His assertionibus ratio humana facile acquiescit. Bonum enim illud perfectum & omnino sufficiens non esset, si in eo aliquid boni defuisset. Item si compositum esset naturaliter, diuidi posset: & sic esset commutabile, & non esset optimum. Simplicissimum est quantum ad essentiam, multiplicissimum quantum ad efficaciam. Virtute est immensus, essentia est summæ simplicitatis. Item notandum quod inter spectacula trium vltimarum contemplationum debemus libenter discurrere, si volumus diuinam reuelationem nobis fieri. Dictum est enim Moysi Exod. 25. *De loco qui erat in medio duorum cherubin, inde loquar ad te*. Item notandum, quod quamuis familiare sit & quasi proprium videatur duobus nouissimis contemplationum generibus per mentis excessum videre, quatuor autem primis quasi domesticum & penè velut singulare sine vlla animi alienatione in contemplationem assurgere, possunt tamen omnia atque solent modo vtroque contingere. Horum autem qui in suis contemplationibus supra semetipsos ducuntur, & vsque ad mentis excessum rapiuntur, alij hoc expectant & accipiunt ex sola vocante gratia, alij verò vt hoc posint sibi comparare, cum gratiæ tamen cooperatione ex magna animi industria. Et illi quidem hoc donum quasi fortuitum habent: isti verò iam ex virtute possident; qui ex magna iam parte illud possunt cùm volunt. Vnius rei figuram habemus in Moyse. Alterius autem in Aaron. Quod enim Moyses in monte per nubem arcam videre meruit, sola reuelantis Domini gratia fuit. Aaron autem iam ex magna parte in potestate habebat quoties idipsum ordo vel ratio poscebat, in sancta sanctorum intrare & intra ipsum velum arcā Domini videre. Item notandum quod tribus modis in gratiā contēplationis proficimus. Aliquando ex sola gratia, aliquando ex adiuncta industria, aliquando ex aliena doctrina. Item trib. modis videtur contemplationis qualitas variari. Modo enim agitur mentis dilatatione, modo mentis subleuatione, aliquando mentis alienatione. Mentis dilatatio est, quando animi acies latius expanditur & vehementius acuitur, modum tamen humanæ industriæ non supergreditur. Mentis subleuatio est, quando intelligentiæ viuacitas diuinitus irradiata, humanæ industriæ metas transcendit, nec tamen in mentis alienationem transit, ita vt supra se sit quod videat, & tamen ab assuetis penitus non recedat. Mentis alienatio est, quando præsentium memoria men-

Contemplationis qualitates.

menti excidit, & in peregrinum quendam & humanæ industriæ inuium animi statum diuinæ operationis transfiguratione transit. Hos tres contemplationis modos experiuntur qui vsque ad summam huius gratiæ arcem sublimari merentur. Primus surgit ex industria humana. Tertius, ex sola gratia diuina. Medius autem ex vtriusque permistione, humanæ scilicet industriæ & gratiæ diuinæ. De primo legitur: *Leua in circuitu oculos tuos, & vide.* Esaiæ 60. De secundo, *Qui sunt isti qui vt nubes volant.* Eiusdem 60. De tertio, *Ego dixi in excessu meo.* Ille motus qui fit mentis dilatatione, tribus solet gradibus excrescere: arte, exercitatione, attentione. Artem nobis ad aliquid veraciter comparamus, quando quomodo aliquid agendum sit veraci traditione seu sagaci inuestigatione addiscimus. Exercitatio est, quando id quod arte percipimus, in vsum adducimus, & in eiusmodi officij executionem nos ipsos promptos & expeditos efficimus. Attentio est, quando studio quod exequimur summa diligentia insistimus. Item ille contemplationis modus qui in mentis subleuatione accidit, tribus gradibus excrescit. Intelligentia namque humana diuinitus inspirata & in illo cælesti lumine irradiata, aliquando subleuatur supra scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem supra naturam. Supra scientiam, quando aliquis tale aliquid ex diuina reuelatione cognoscit, quod modum propriæ scientiæ vel intelligentiæ excedit. Supra industriam, quando ad illud humana intelligentia diuinitus illuminatur, ad quod nulla sua sufficit scientia, nec illa quam interim habet, nec sua vlla industria comparare valet. Supra naturam, quando humana intelligentia diuina inspiratione afflata non cuiuscunque hominis, sed generaliter totius humanæ naturæ modum industriæque metas transgreditur. Omne genus prophetiæ sine mentis alienatione videtur ad hunc tertium subleuationis gradum pertinere. Nonne supra humanam naturam est, videre de præteritis quod iam non est? videre de futuris quod nondum est? videre de præsentibus quod sensibus absens est? videre de alieni cordis secretis quod nullum sensui subiectum est? Tribus de causis in mentis alienationem abducimur. Nam modo præ magnitudine deuotionis, modo præ magnitudine admirationis, modo præ magnitudine exultationis fit, vt semetipsam mens omnino non capiat, & supra semetipsam eleuata, in alienationem transeat. Magnitudine deuotionis, quando tanto cælestis desiderij igne succenditur, vt amoris intimi flamma vltra humanum modum excrescat, quæ animam humanam ad ceræ similitudinem liquefactam ad pristinos status resoluat, & ad instar fumi attenuatum in superna eleuet, & ad summa emittat. Magnitudine admirationis, quando diuino lumine irradiata, & summæ pulchritudinis admiratione suspensa, tam vehementi stupore concutitur, vt à suo statu funditus excutiatur, & in modum fulguris coruscantis, quanto profundius per despectũ suæ inuisæ pulchritudinis respectu in ima deijcitur, tanto sublimius, tanto celerius per summorũ desideriorum stuporẽ reuersata, & super semetipsam rapta in sublimia eleuetur. Magnitudine exultationis: quãdo intima illa internæ suauitatis abundãtia potata, imò plene inebriata, quid sit, quid fuerit penitus obliuiscitur, & insuper mundanum quendam affectum sub quodam miræ felicitatis statu raptim transformatur. Hi tres modi excessionis in Canticis describuntur. Primus, quum dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi, & ex aromatibus mirrhæ & thuris & vniuersi pulueris pigmentarij?* Cant. 3. Secundus ibi. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol?* Cant. 6. Tertius ibi. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum.* Cant. 8. Circa primum notandum, quod per fumum intelligimus deuotæ mentis desiderium, qui fumus ab igne spiritualis amoris surgit. Virgula gracilis & recta: est tuum desiderium anxium & vnicum, surgens ex intentione recta. Per mirrham, intelligas carnis contritionem. Per thus, cordis deuotionẽ. Per vniuersum puluerem pigmentariũ, omnium virtutũ consummationẽ. Nunc anima sancta veraciter quasi fumus & per desertũ ascendit, quando ex his quæ in semetipsa inuenit, siue bonis, siue malis, affectum suum in cœlestis sponsi desiderium accendit. Circa secundũ notandũ quod mens velut aurora cõsurgit, quæ ex visionis admiratione paulatim ad incremẽta cognitionis proficit. Aurora paulatim eleuatur, eleuando dilatatur, dilatando clarificatur. Sed miro modo, dum tandẽ in diem desinit, per promotionis suæ incrementa ad defectum venit: & vnde accipit vt maior sit, inde ei accidit vt omnino non sit. Sic humana intelligentia diuino lumine

mine irradiata, dum intelligibilium contemplatione suspenditur, dum in eorum admiratione distenditur quanto ad altiora vel mirabiliora ducit, tanto amplius dilatatur: & vnde infimis remotior, in semetipsa durior, & ad sublimia subtilior inuenitur. Sed in hac subleuatione dum mens humana semper ad altiora crescit, dum diu crescendo tandem aliquando humanæ capacitatis metas transcendit, fit demum vt à semetipsa penitus deficiat, & in supermundanum quendam transformata affectum, tota supra semetipsam eat. Et sicut matutina lux crescendo desinit non quidem esse lux, sed esse lux matutina, vt ipsa aurora iam non sit aurora: ita humana intelligentia ex dilatationis suæ magnitudine quandoque accepit vt ipsa iam nō sit ipsa: non quidem vt non sit intelligentia, sed vt iam non sit humana. Et sicut primus excessionis modus ex deuotione surgit, sic iste in deuotionem desinit. Ibi ex nimio veritatis desiderio ad veritatis contemplationem assurgitur, hic ex veritatis reuelatione eiusque contemplatione ad deuotionem animus inflammatur. Quod fortè innuitur quum dicitur: *Pulchra vt luna, electa vt sol.* Aurora & luna lucem habent, sed calorem non habent, sol autem vtroque præpollet: quid sole lucidius? quid sole feruentius? Videtis ergo quod illa mentis ascensio quæ hoc loco designatur, cuius extrema soli comparantur, non in qualemcunque, sed in summam deuotionem quandoque desinat, quamuis à sola claritate veritatisque illuminatione incipiat. Et notandum quod ille diuinæ reuelationis splendor, quandoque præuenienti meditationi occurrit, quandoque ipsam humanam præmeditationem præuenit & modò quærentem adiuuat, modò torpentem excitat. Hinc est quod regina Austri regem Salomonem quæstionibus pulsat, 3. Regum 10. Hinc est quod vinctum Petrum angelus cum luce visitans, à corporis sui somno excutit & educit. Actor. 12. Quæ est ista regina Austri, & illius calidæ religionis inhabitatrix & domina, & videndi Salomonis desiderio succensa, nisi anima sancta sensibus & appetitibus carnis, cogitationibus & affectibus mentis fortiter præsidens, & summi regis veríque prorsus Salomonis dilectione feruens, videndique desiderio ardens? Regina Saba prius quærit & audit, postea videt & intelligit, tandem autem obstupescit & deficit. Primum est, meditationis. Secundum, contemplationis. Tertium, extasis. Meditatione assurgitur in contemplationem, contemplatione in admirationem, admiratione in mentis alienationem. Circa tertium notandum quod quasi de deserto humanus animus ascendit, quando supra semetipsum mentis alienatione transit, quando semetipsum in imo deserens, & ad cælum vsque pertransiens solis diuinis se totum per contemplationem & deuotionem emergit. Deliciarum affluentia ascensionis tunc causa existit, quando ex illa diuinæ dulcedinis infusione quam in intimis sentit seipsam anima sancta præ gaudio & exultatione non capit, intantum vt exultationis suæ magnitudo eam extra semetipsam effundat. Huius rei formam in animalibus possumus percipere. Solent namque in suis lusibus saltus quosdam dare. Sic pisces dum in aquis ludunt, supra aquas exiliunt. Nemo autem tantam cordis exultationem vel subleuationem de suis viribus præsumat, vel suis meritis adscribat. Vnde & illa anima quæ de deserto ascendere sic describitur, dilecto suo innixa perhibetur. Quid est dilecto inniti, nisi virtute illius & non proprijs viribus promoueri? Deducit eam dilectus per desertum in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis: Non haberet quomodo æstus concupiscentiæ temperaret sibi, nisi virtus Altissimi obumbraret. Illi deesset vnde tenebras ignorantiæ suæ illuminaret, nisi in lumine illius videret lumen. Accipit itaque dilecta ex munere dilecti sui duo remedia contra duo principalia mala: refrigerij nubem contra concupiscentiam carnis, & reuelationis lucem contra ignorantiam mentis. Qui ad hanc gratiam profecit, cum eam sibi vltra solicitum subtrahi iam sentit, est quod facere debeat vnde ad eam reparandam adiuuari valeat. Debet animus qui huiusmodi est, proprijs meditationibus cordis in se exultationem reparare, & impensa sibi diuinorum beneficiorum munera ante recordationis suæ oculos reuocare, & ex eiusmodi recordatione seipsum ad profundam & deuotam gratiarum actionem instigare, & tandem aliquando internum illud spiritualis harmoniæ organum ex affectu in diuinas laudes laxare. Dum itaque eiusmodi studijs intima cordis affectio in diuinæ confessionis magnificentiam plena deuotione resoluitur: quid aliud quàm quoddam (vt ita dicam) spiraculum aperitur per quod in illud cordis nostri vasculum diuinæ suaui-

suauitatis abundantia infundatur? Hinc est quod Eliseus propheta verbum Domini requisitus, cum se præsensisset spiritum prophetiæ tunc temporis non habere, fecit psaltem adduci, quo præsente atque psallente statim spiritum propheticum hausit, osque suum in verba prophetiæ relaxauit. 4. Reg. 3. Quid est autem psaltem adducere, nisi prouida meditatione exultationem cordis reparare, & ex diuinorum beneficiorum vel promissorum recordatione cordis deuotionem excitare? Tunc psaltem psallere facimus, quando ex magno cordis tripudio in diuina præconia iubilamus, & in gratiarum actionem assurgentes, ex intimis visceribus in diuinas laudes cum magno cordis clamore roboramus. Hæc itaque agentes, quid aliud quàm viam sternimus per quam venientem visitantemque nos Dominum excipiamus? *Sacrificium*, inquit, *laudis honorabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* Psal. 49. Ad eiusmodi psaltis vocem spiritualis animus medullitus tangitur, & irruente in eo spiritu spiritualiter afficitur. Et dum ad diuinam inspirationem intellectualis sensus aperitur, quodammodo in eo gratia reparatur. Solet dulcis harmonia cor exhilarare, & ei gaudia sua ad memoriam reuocare, & quo amor vehementius animum afficit, eo profundius audita harmonia affectum tangit: & quo profundius per affectionem tangitur, tanto efficacius ad sua desideria renouatur. Quid igitur aliud de prophetico viro sentire oportet, nisi quod exterior harmonia spiritualem harmoniam ei ad memoriam reduxit, & audita melodia audientis, animum ad assueta gaudia reuocauit atque leuauit? Dictum est quibus de causis mentis alienatio accidere soleat: nunc illud adijciendum videtur, quibus gradibus ascendat. Ascendit autem aliquando supra sensum corporalem, aliquando etiam supra imaginationem, aliquando verò supra rationem. Quis duos primos ascensus negare audeat, cùm illum qui supra rationem est, Apostolica authoritas conuincat? *Scio*, inquit, *hominem siue in corpore siue extra corpus: nescio, Deus scit, raptum vsque ad tertium cœlum.* 2. Corinth. 12. Ecce quia humanam rationem mentis alienatione transierat, quid circa se ageretur discernere nequibat. Ista quæ præcedunt extracta sunt ex libro Richardi de contemplatione. Tres discipuli in Christi transfiguratione ceciderunt in faciem suam. Matth. 17. Quia sensus imaginatio & ratio in Dei contemplatione deficiunt. Paulus etiam lucis circumfulgentia excæcatur. Actu. 9. Corpus etiam debilitatur. Ezech. 2. *Vidi, & cecidi in faciem meam.* Gregorius. In quantam miseriam cecidimus, qui ipsum bonum ferre non possumus ad quod creati sumus. Daniel. 10. *Vidi visionem hanc grandem, & non remansit in me fortitudo.*

Alienatio mentis quibus gradibus ascendat.

PARS X.

De duodecim quæ præparant hominem ad diuinorum contemplationem, de octo gradibus secundum Bernard. quibus viri contemplatiui ascendunt. Item de septem gradibus secundum August. & de diuersis speciebus visionum.

IN summa notandum est quod XII. videntur esse quæ hominem præparant ad diuinorum contemplationem. Primum est exercitatio in operibus actiuæ. Non quàm citò peccator Deo reconciliatur, dignus est videre eius faciem. *Absalon mansit duobus annis in Ierusalem & faciem regis non vidit.* 2. Reg. 14. Secundum est puritas. Aaron non intrabat in sancta sanctorum, nisi prius lotus. Leuit. 16. Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Bernardus ad fratres de Monte Dei: Hoc ineffabile quum non nisi ineffabiliter videatur, qui vult videre, cor mundet: quia nulla similitudine corporis dormienti, nulla corporea specie vigilanti, nulla indagine rationis, nisi mundo corde humiliter amantis videri potest vel apprehendi. Tertium est solitudo. Oseæ 2. *Adducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* & Genes. 32. legitur de Iacob quòd remansit solus: *Et ecce luctabatur cum eo vsque mane.* Apparuit Dominus Moysi in interioribus deserti. Exod. 3. Bernard. O anima, sola esto, vt illi te solam serues quem ex omnibus elegisti. Item Bernardus: Deus filius verecundus amator est, & non vult sponsæ suæ secreta reuelare in publico. Quæ anima sit sponsa Christi, ostendit Bernard. super Cantic. his verbis: Animam quam videris relictis omnibus, verbo votis omnibus adhærere, verbo viuere, verbo se regere, de verbo concipere, puta coniugem. Attende in spirituali matrimonio duo esse genera pariendi, & ex hoc etiam diuersas soboles, sed etiam non aduersas, quum sanctæ ma-

Ad contemplationem diuinorum rerum quę disponant.

tres aut prædicando, animas, aut meditando intelligentias pariunt spirituales. In hoc vltimo genere exceditur, & seceditur etiam à corporalibus sensibus, vt sese non sentiat quæ verbum sentit. Hoc fit cùm mens ineffabili verbi illecta dulcedine quodammodo se sibi furatur, imo rapitur atque illabitur à seipsa, vt verbo fruatur, aliter sanè afficitur mens fructificans verbo, & fruens verbo. Illic solicitat necessitas proximi, hic immutat suauitas verbi. Et quidem læta in prole mater, sed in amplexibus sponsa lætior, chara pignora filiorum, sed oscula plus delectant. Pergat quis forsitan quærere à me verbo frui quid sit. Respondeo: Quærat potius expertum à quo id quærat: aut si & mihi daretur experiri, putas me posse eloqui quod ineffabile est? Audi expertum: Siue, inquit, excedimus mente Deo, siue sobrij sumus vobis, hoc est aliud mihi credo. Solo arbitro Deo, aliud vobis committo. Bonum est saluare multos: excedere autem & in verbo esse multo iucundius, aut quando hoc aut quandiu hoc dulce commercium, sed breue momentum & experimentum rarum. Quartum est desolatio. Deuteronom. 8. *Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna.* Iacob timebat multum Esau, quando vidit visionem illam, pro qua dixit: *Vidi Dominum facie ad faciem.* Genes. 32. Et Stephanus in tribulatione positus vidit gloriam Dei. Actuum 7. Et Ioannes in exilium relegatus à Domitiano, vidit visiones quæ in Apocalypsi scriptæ sunt. Grego. super illud Gen. 32. *Vidi Dominum facie ad faciem.* Prius exurente tristitia caligo detergitur, & sic resplendente raptim in circunscripto lumine mens illustratur, quo in gaudio cuiusdam securitatis absorbetur, & quasi post defectum præsentis vitæ vltra se rapta in quadam nouitate recreatur. Ibi mens ex immenso fonte visionis superno rore aspergitur: ibi non se sufficere ad illud quod rapta est contemplatur, & veritatem sentiendo videt: quia quanta est ipsa veritas non videt, cui tantò se longè esse æstimat, quanto appropinquat: quia nisi vllam vtcunque conspiceret, non eam conspicere se non posse sentiret. Quintum est, silentium. Maria tacet. Luc. 7. Pharisæo eam contemnente. Item eiusdem 10. Martha petente eam sibi dari. Et Matth. 26. quum discipuli
il. 54. essent ei molesti pro effusione vnguenti. Ad contemplatiuam pertinet audire verbum internum, quod in taciturnitate magna vult audiri Dauid: *Audiam quid in me loquatur Dominus Deus.* Ecclesiast. 22. *Audi tacens.* In eodem: *Vbi non est auditus, non effundas sermonem.* Thren. 3. dicitur de taciturnitate & solitudine: *Sedebit solitarius, & tacebit.* Ibidem: *Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.* Etiam si quis Mariam alloquitur, silenter debet loqui. Ioan.
al. 49. 11. *Martha vocauit Mariam silentio, Magister adest, &c.* Sextum est, gratiarum actio & vox laudis. In Psalm. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* Sex alia tanguntur Genes. 8. quorum primum est humilitas, quæ tangitur in hoc quod Dominus dicitur apparuisse Abrahæ in conualle Mambre. Interl. Apparet Deus humilibus. Mambre interpretatur claritudo, vel perspicuitas. Conuallis Mambre, est duplex humilitas: cordis scilicet, & corporis, in qua clarius Deus videtur. Bernard. Superbo oculo Deus non videtur, syncero paret. Idem: Quisquis curiosus est scire quid sit hoc verbo frui. Para illi non aurem, sed mentem: non docet hoc lingua, docet gratia: absconditur hoc à sapientibus & prudentib. & reuelatur paruulis. Magna, fratres, magna & sublimis virtus, humilitas quę promeretur quod nō docetur, & digna adipisci quod non valet addisci: digna à verbo & de verbo concipere, quod suis ipsa verbis explicare nō potest. Locus Mariæ erat ad pedes Christi. Luc. 7. *Stans retro secus pedes &c.* Eiusdē 10. *Quæ sedēs secus pedes, &c.* Ioan. 11. *Videns eum, cecidit ad pedes eius.* Eiusdem 12. *Vnxit pedes Iesu.* Et Ioan. 20. Voluit tangere pedes eius, sed non est permissa. *Noli,* iquit, *me tangere.* Gloss. Hic inuenitur quod pedes eius amplecti voluit. Item Matth. vltim. dicitur de ipsa & socia eius: *Accesserunt & tenuerunt pedes eius.* Secundum est quies, quod tangitur ibi. *Sedenti, &c.* Thren. 3. *Sedebit solitarius, &c.* Ioan. 11. *Maria autem domi sedebat.* Genes. 28. *Vidit Iacob in somniis scalam.* Hanc visionem videt Iacob dormiens in itinere. Augustinus: In itinere dormire, est in via huius seculi ab impedimento secularium actionum quiescere. De somno isto legitur Cantic. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Sapient. 8. *Intrans in domum meam conquiescam cum illo.* Tertium tangitur cùm dicitur, in ostio tabernaculi. Ostium tabernaculi, est exitus de corpore isto. In ostio tabernaculi sedent qui mortem habent in desiderio, & vitam in patientia. Iacob luctante cum Angelo neruus emarcuit. Genes. 32. Amor enim præsentis seculi deficere debet

Habet in viris contemplatiuis Greg. Iacob qui cum Angelo contendit, contemplatiui viri animam exprimit, quæ cùm Deum contemplari nititur, velut in certamine modo quasi superat: quia intelligendo & sentiendo de incircumscripto lumine aliquid gustat: modo vero succumbit, quia degustando iterum deficit. Quasi ergo vincitur Angelus, quando intellectu intimo apprehenditur Deus. Sed notandum quod idem victus neruum tetigit, & marcescere fecit, & ex tunc Iacob vno pede claudicauit: quia omnipotens Deus, cùm per desiderium & intellectum cognoscitur, voluptatem carnis arefacit: & qui prius quasi duobus pedibus nitētes & Deum videbamur quærere, & seculum tenere, post agnitionem suauitatis Dei, vnus in nobis pes sanus remanet, alter claudicat: quia debilitato amore seculi, solus amor Dei conualescit. Quartum est, feruor charitatis, quod tangitur ibi: *In feruore diei, Aaron cum igne & thymiamate intrat in sancta sanctorum.* Leuit. 16. Augustin. in lib. Soliloq. Sapientiam castissimo conspectu atque complexu, nullo interposito velamento, quasi nudam videre ac tenere desideras, qualem se illa non sinit, nisi paucis & electis amatoribus suis. An vero si alicuius pulchræ fœminæ amore flagrares, iure se tibi non daret si aliud à te quicquam præter se amari comperisset. Sapientiæ castissima pulchritudo, se tibi, si in solam arseris, demonstrabit. Quintum est, cordis eleuatio, quæ est meditando de supernis, quod tangitur ibi: *Cùmq; eleuasset oculos Christus, in monte transfiguratur*: Matth. 17. & Marc. & Luc. 6. Numer. 13. *Cum veneritis ad montes, considerate terram qualis sit.* Eiusdem 27. *Ascende in montem istum Abarim, & contemplare terram quam daturus sum filijs Israël.* Deuteron. 3. *Ascende cacumen Phasge, &c.* In Psalm. *Memor fui Dei, & delectatus sum.* Sapient. 6. *Cogitare de illa, sensus est consummatus.* Loquitur de sapientia increata. Sextum est, oratio, quod tangitur ibi. *Ne transeas seruum tuum, Iesu orante, apertum est cœlum.* Luc. 3. Item: *Eodem orante, facies eius facta est altera.* Luc. 9. Oratione dilectus est aduocandus, tenendus & reuocandus. Bern. super Cant. Dicamus verbum Dei Deum sponsum animæ, & venire ad animam, & iterum dimittere eam, tantùm vt sensu animæ non verbi motu ista fieri sentiamus. v. g. Cùm sentit gratiam, agnoscit præsentiam: cùm non absentiam quærit & rursum præsentiam quærit. Verbo abeunte, vna interim & continua animæ vox, continuum desiderium eius. Ideo subtraxit se vt auidius reuocaretur, teneretur fortius. Præteriens teneri vult, abiens reuocari. O modicum non modicum, ô modicum longum. Pie Domine, modicum dicis, quod non videmus te. Saluum sit verbum Domini mei, longum est multum valde nimis. Veruntamen vtrunque verum & modicum meritis, & non modicum votis. Quomodò non tardabit si moram fecerit, nisi quo ad meritum. Plusquam satis est, non est tamen satis ad desiderium. Prodar sane vt prosim: & si profeceritis vos, meam insipientiam consolabor. Fateor & mihi aduentasse verbum in insipientia: dico pluries, & interdum potui sentire. Introitum ego sentire nunquam, sed ne exitum quidem. An forte nec introiuit, nec de foris venit: porro nec de intra me venit, quoniam bonum est, & scio quia non est in me bonum ad Rom. 7. Si aspexi foras, exterius comperi illud esse. Si intus, etiam ipsum interius erat. Et cognoui verum esse quod legeram: *quia in ipso viuimus, mouemur & sumus.* Actorum. 17. Tantum ex motu cordis intellexi præsentiam eius. Cæpit eum euellere & destruere, ædificare & plantare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reserare, frigida inflammare, & hoc mihi signum ascensionis eius. Tristis necesse sit anima mea donec iterum reuertatur, & recalescat cor meum. Diuina bonitas lumen suum, secundum beneplacitum suum viris contemplatiuis ostendit. Iob 36. *In manibus abscondit lucem, & præcepit ei vt rursus adueniat.* Annunciat de ea amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere. Ascensus contemplantium Dei virtute fit. Eiusdem trigesimo nono. *Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila?* Gloss. Hoc loco nomine aquilæ, subtilis sanctorum intelligentia, & subtilis eorum contemplatio figuratur. Aquila enim acutè videt, & altè volat: In Psalm. *Super excelsa statuit me.* Esa. 58. *Sustollam te super altitudinem nubium, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui.* Deus dux & doctor est contemplantium. Prou. 30. *Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in cælo.* Quæ dicta sunt præparatiua ad diuinorum cōtemplationem, tangit Ber. his verbis. Quæ oculos mentis emūdant, vt ad lumen verum subleuari possint: hæc sunt. Secularis curæ abscisio, carnis

Psal. 76.

Psal. 17

carnis afflictio, cordis contritio, frequens & pura delicti confessio, & lauacrum fletus. Et cùm foris missa fuerit omnis immunditia, sursum eos attollunt meditatio, admirabilis essentiæ Dei, & castæ veritatis inspectio, oratio munda & valida, iubilus laudis & desideriũ ardens in Deum.

De octo gradibus secundum Bernardum, quibus viri contemplatiui ascendunt.

ITem Bernardus distinguit VIII. gradus quibus viri contemplatiui ascendunt, loquens fratribus de monte Dei. Primus est, perfecta obedientia. Secundus est, corpus suum in seruitutem redigere. Tertius est, vsu boni consuetudinem vertisse in dilectionem. Quartus est, intelligere quæ in doctrina fidei apponuntur ei. Quintus est, talia præparare qualia apponuntur. Sextus est, cùm in affectum mentis transit iudicium rationis. Septimus est, reuelata facie speculari gloriam Dei. Octauus est, transformari à claritate in claritatem, quasi à Domini spiritu.

De septem gradibus secundum August.

AVgustinus verò VII. gradus tangit in lib. de quantitate animæ, in quorum vltimo ponit contemplationem. Ad primum gradum pertinent operationes homini cum arbustis communes, vt quod anima præsentia sua corpus viuificat, colligit in vnũ, & in vno tenet, defluere & contabescere non sinit, alimenta per membra distribuit, congruentiam corporis & modum seruat, & non tantùm in pulchritudine, sed etiam in crescendo & gignendo. Ad secundum gradum pertinent operationes communes, homini & brutis, vt sentire & moueri. Ad tertium gradum pertinent operationes propriæ hominis, communes tamen bonis & malis: vt agros colere, vrbes construere, & loqui futura, ex præsentibus conijcere. In quarto gradu omnis bonitas incipit, & omnis vera laudatio: ad hunc gradum pertinent opera virtutum. In hoc gradu anima se non solùm suo corpori, sed etiam vniuerso corpori audet præponere, & bona eius sua non putare, atque potentiæ pulchritudinique suæ comparata contemnere, & à sordidis se abstrahit, totamque emaculat, & hæc pertinere videntur ad virtutem temperantiæ. Item roborat se aduersus omnia quæ à proposito & sententia mouere moliuntur, hoc ad fortitudinem. Item societatem humanam magnipendit: nihil vult alteri quod sibi nolit accidere, hoc est ad iustitiam. Sequitur auctoritatem & præcepta sapientium, & per hoc sibi loqui Deum credit, hoc ad prudentiam. In hoc præclaro actu animæ inest adhuc labor, & contra huius mundi molestias atque blanditias magnus conflictus. Ad quintum gradum pertinet vt anima ab omni labe libera maculisque lota in hoc statu se teneat. Aliud enim est efficere, aliud tenere puritatem, vt ait August. alia prorsus actio quæ se inquinata reintegrat, & alia quæ non patitur rursum inquinari. Tunc ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in Deum, id est in ipsam contemplationem veritatis, & illud propter, quod tantum laboratum est altissimum & secretissimum præmium. Sextus ergo erit iste actionis gradus. Aliud enim est mundari ipsum oculum animæ, ne frustra & temere aspiciat, aliud ipsum custodire, & firmare sanitatem, aliud iam serenum atque rectum aspectum in illud quod est videndum dirigere. Quod qui prius volunt facere, quàm mundati & sanati fuerint, luce reuerberantur veritatis. Septimus & vltimus animæ gradus, est visio & contemplatio veritatis: neque est iam gradus, sed quædam mansio. Primus actus dicatur animatio. Secundus, sensus. Tertius, ars. Quartus, virtus. Quintus, tranquillitas. Sextus, ingressio. Septimus, contemplatio. Et notandum quod ad Dei contemplationem, non admittitur homo nisi innouatus: vnde de ascensu contemplationis verum est illud Ioan. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit.* Vnde cautè locutus est Apostolus 2. Corinth. 12. *Scio*, inquit, *hominem in Christo &c. raptum huiusmodi vsque ad tertium cælum.* Non raptus fuisset, nisi in Christo, id est in Christi conformitate fuisset.

De triplici specie visionis.

Visionis species triplex.

ET distinguuntur ibi in glossa tres species visionis, scilicet corporalis, imaginaria, & intellectualis. Corporalis est, cùm quædam corporaliter videntur Dei munere, quæ alij videre nequeunt: vt Balthasar vidit manum scribentem in pariete. Daniel. 5. Imaginaria est, quando aliquis in extasi vel in somno videt non corpora, sed imagines rerum Dei reuelatione, vt Petrus vidit discum. Act. 10. Visus intellectualis est, quando nec corpora, nec imagines eorum videntur: sed in corporeis substantijs intuitus mentis mira Dei potentia figitur. Talis fuit visio

Pauli

Pauli. Et videtur secundum August. quòd ipse viderit Deum facie ad faciem. August. Cur non credamus quòd tanto Apostolo doctori gentium rapto vsque ad excellentissimam visionem, voluit Deus demonstrare vitam in qua post hanc videndus est in æternum? Et secundum hoc illud Exod. 33. *Non videbit me homo, & viuet*: exponendum erit de homine humano modo viuente, secundum illud August. in lib. de Trinit. Videri, inquit, diuinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu videtur quo iam qui vident, non homines, sed vltra homines sunt. Et super Exod. 33. dicit gloss. Gregor. in hac carne viuentibus inæstimabili virtute crescentibus contemplationis acumine, potest æterna Dei claritas videri: non tamen videbit homo, & viuet: quia qui sapientiam quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, vt Dei amore teneatur: qui raptus est, sensu non vtitur. Vnde narrat August. de quodam sacerdote, qui quando audiebat aliquod delectabile, præ gaudio statim quasi mortuus erat, & appositum ignem corpori non sentiebat. Item Bernard. ad fratres de Monte Dei, loquens de verbo illo Iob 36. *Abscondi lucem in manibus*. Videtur dicere quod Deus in contemplatione videatur sicut ipse est. Electo, inquit, & dilecto Dei vicissim lumen vultus Dei ostenditur, sicut lumen clausum in manibus, patet & latet ad arbitrium tenentis: vt per hoc quod quasi in transcursu vel in puncto videre permittitur, inardescat animus ad plenam possessionem luminis æterni & hæreditatem plenæ visionis Dei. Cui vt innotescat aliquatenus id quod ei deest, nonnunquã quasi pertrãsiens gratia perstringit sensum amantis, & eripit eum sibi, & rapit in diem qui est à multitudine rerum ad gaudia cœlestia, & pro modulo suo ad momentum & punctum idipsum ostendens ei videndum sicuti est. Interim etiam ipsum efficit in idipsum, vt sit suo modo sicuti illud est: vbi cùm didicerit quid sit inter mundum & immundum, redditur sibi, & remittitur ad mundandum cor ad visionem, ad aptandum animam ad similitudinem, vt si aliquando rursum admittatur, sit purior ad videndum, & stabilior ad fruendum. Nunquam enim melius deprehenditur modus humanæ imperfectionis, quàm in lumine vultus Dei, in speculo diuinæ visionis. Idem in eadem epist. Deus semper quæritur, vt dulcius inueniatur: dulcissimè inuenitur: vt diligentius quæratur. Hoc ergo ineffabile cum non nisi ineffabiliter videatur, qui vult videre, cor mundet, & subditur: Hæc est facies Dei quam nemo potest videre & viuere mundo. Item August. in lib. Soliloq. Quando fueris talis vt nihil prorsus terrenorum te delectet, mihi crede, eodem momento, eodem puncto temporis videbis quod cupis. Quædam ad contemplationem vtilia, require in tractatu Spei. cap. de rebus sperandis.

PARS XI. *De dono intellectus.*

NOtandum quòd donum intellectus secundum quosdam, dicitur gratia intelligendi salubres significationes signorum naturalium vel positiuorum. Ad quod facit quod dicit Dominus discipulis Matth. 10. quærentibus vt edisseret eis parabolam. *Adhuc*, inquit, *& vos sine intellectu estis*. Credebant mysticum quod erat propriè dictum. Vnde non habebant notitiam circa mysteria parabolarum. Item eiusdem 15. cùm discipuli ad literam intelligerent illud quod Dominus dixerat eis, *Cauete à fermento Pharisæorum*: reprehendit eos Dominus, dicens: *Nondum intelligitis &c.* Item ad idem facit quod legitur Dan. 10. *In visione opus est intelligentia*. Item in Psalm. *Nolite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus.* Equus & mulus à foris manent in rebus sensibilibus exteriora solum videntes, interiora non agnoscentes. Ad idem facit quòd dicit Greg. super illud Iob 1. *Filij eius faciebant conuiuia &c.* Intellectus, inquit, in die suo pascit, dum de auditis cor illustrat. Item super illud Iob 1. *Ventus vehemens irruit à regione deserti*. Spiritus mentem instruit contra hebetudinem. Intellectu animus hebes est quo rebus hæret, à foris non ingrediens ad significata earum: quam hebetudinem donum intellectus expellit. Vnde dicitur intellectus, quasi interna lectio. Hoc donum non habuerunt Philosophi, qui visibilia huius mundi non acceperunt vt signa, sed quasi materialiter qui arguuntur. Sap. 13. *Si enim tantum potuerunt scire vt possent æstimare seculum, quomodo huius Dominum facilius non inuenerunt?* Ipsi similes fuerunt pueris qui in libris pulchris & deauratis literarum pulchritudinem mirantur, de his quæ scriptura significat non curantes. August. in lib. de lib. arb. Admirator creaturarum & eis inhærens, non admirans artificem, similis est homini qui syllabas decenter ornatas

Doni intellectu descriptio.

Psal.

nstitu.
o alia
uina
lia hu-
ana.
n.142.
d. 91.
eadem.

l. 32.

spectaculum quod in futura vita speramus, animas nostras suspendere, & in huiusmodi expectatione vehementi desiderio anhelare. Debet anima perfecta omni hora suæ peregrinationis terminum cum desiderio expectare. Hinc est quod Abraham in ostio tabernaculi sui sedebat. Genes. 18. Elias in speluncæ suæ ostio stabat 3. Reg. 19. Debet anima sancta & veri sponsi amica ad dilecti sui aduentum, summo cum desiderio anhelare, parata semper vocanti occurrere. Debet semper in hoc solicita esse, ne subitò adueniens minus ornatam inueniat, vel diu exclusus vllam molestiam sustineat. Molesta satis verba æstuantique desiderio multum onerosa, Mandata remanda &c. Dicit huiusmodi anima in suis sordibus inuenta. Certe aduentum tuum præscire debuissem: vt te solenniter susciperem. De cætero aduentum tuum mihi prænuntia. Ecce vox dilecti pulsantis, *Aperi mihi soror mea*. Cant. 5. Respondet, *Expecta modicum*, O quantum timeo ne istud modicum, protrahas in longum, donec transeat. *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat*. Cantic. 5. Per modica morula patienti desiderio satis est molesta. Scimus quia singularis amor consortem non recipit. Vide ergo ne tunc primo incipias perstrepentium turbas eijcere velle, cum iam ipse incœperit ad ostium pulsare. Alioquin quid iam eris dictura, nisi *Expecta reexpecta*. Expectandum sanè, itemque reexpectandum ad eijciendum turbam extraneorum, ad eijciendum familiam tuorum. Omnes cogitatus tam vani quàm noxij extranei iudicandi sunt, qui nulli nostræ vtilitati deseruiunt. Illos verò quasi domesticos famulantes habemus quos nostris vsibus implicamus. Quia verò singularis amor solitudinem amat totam hanc turbam non solum cogitationum, verumetiam affectionum oportet eijcere, vt dilecti amplexibus liceat inhærere. Quanta quæso in hac expectatione mora. Modicum ibi, modicum ibi. Modicum in horto, dum tumultuationum turba dirigitur. Modicum in vestibulo, dum thalamus adornatur. Modicum in thalamo, dum lectulus sternitur: id est, intimus animæ sinus ad summam pacem & tranquillitatem componitur. Dilectus auditur per recordationem, videtur per admirationem, deosculatur per dilectionem, amplexatur per delectationem. Vel si hoc melius placet, auditur per reuelationem, videtur per contemplationem, deosculatur per deuotionem, astringitur ad dulcedinis suæ infusionem. Auditur per reuelationem donec voci eius paulatim inualescente, tota perstrepentium tumultuatio sopiatur, solaque ipsius vox audiatur, donec omnis illa tandem tumultuantium turba dispareat, solusque cum sola remaneat, & solum sola per contemplationem aspiciat. Videtur per contemplationem donec ad insolitæ visionis aspectum pulchritudinisque admirationem paulatim anima incalescat, magis magisque inardescat, & tandem aliquando incandescat, donec ad veram puritatem internamque pulchritudinem tota reformetur, & ille internæ habitationis thalamus, purpura & bysso, hiacyntho, coccoque bis tincto vndique perornetur, donec tandem aliquando thalamo perornato & introducto dilecto, fiducia iam inualescente desiderioque perurgente, cùm se vlterius cohibere non valeat, subitò in oscula ruat, & impressis labijs intimæ deuotionis oscula figat. Puto quia experta dulcedine tanta, de cætero non possit anima illa pulsanti dilecto aliquas moras nectere. Sed quamuis iam prompta sit aduenientem suscipere, nescio si æquè parata sit vocanti occurrere. Aliud est cum ipso introire, atque aliud ad ipsum exire. Quid est eius introire, nisi se totam in seipsam colligere? Quid est eius exire, nisi seipsam extra semetipsam totam effundere? Nihil aliud est animam cum dilecto suo in cubiculum ingredi, & solam cum sola morari dulcedineque perfrui, nisi exteriorum omnium obliuisci, & in eius dilectione summè & intimè delectari. Se solam cum dilecto videt, quando exteriorum omnium oblita, ex his quæ in intimis suis considerat, animum suum in affectum dilecti sui inflammat, tam ex bonorum quàm malorum suorum consideratione in gratiarum actionem assurgit, & hinc pro impensa gratia, hinc pro indulta venia intimæ deuotionis victimas persoluit. Vsque in intimum dilectus perducitur, & in optimo collocatur, quando ex intimo affectu & super omnia diligitur. Cogita quid sit quod in vita tua ardentius dilexisti, anxius concupisti, quod te iocundius afficiebat profundiusque delectabat. Considera si eandem affectionis violentiam, dilectionisque abundantiam sentis, quando in summi dilectoris desiderium inardescis, quando in eius dilectione requiescis. Nondum intimum illum affectionis tuæ sinum tenet, si intimæ dilectionis

aculeus animam tuam in diuinis affectibus minus penetrat, quam in aliis affectibus aliquando penetrare solebat. Sed si tantam vel validiorem dilectionis violentiam in intimis tuis circa diuina prospexeris, quam alias, nunquam expertus fueris: vide adhuc si in horto forte aliud aliquid sit in quo delectari vel consolari possis. Quod si est, nondum audeo dicere, dilectum intimum ardentissimi amoris sinum tenere. Satage trahere eum adhuc ad interiora cordis: quis enim neget cor tales recessus habere, in quibus summi & singularum amoris violentia; cùm aliquid per affectum infixerit, aliena omninò delectatione auelli non possit? Certè si alienam aliquam consolationem quæris vel recipis, Deum quamuis fortassis summè, nondum tamen singulariter diligis. Nondum ergo in intimum perducitur. Si ergo non satagis introducere eum ad intima tua, quomodo te credam posse sequi eum ad sublimia sua? Et notandum quod sublimitas diuinarum reuelationum, manifestum est diuinæ dilectionis indicium. *Iam non dicam*, inquit, *vos seruos sed amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Ioann. 15. Ex magnitudine diuinæ dilectionis pendet modus diuinæ reuelationis. *Comedite*, inquit, *amici, & bibite, & inebriamini charissimi* Cantic. 5. Qui comedunt dum cibum masticant, non sine mora vel qualicunque labore quo delectantur traijciunt. Qui bibunt cum velocitate vel facilitate quod sitiunt traducunt. Nunquid non videntur tibi comedere qui cum multo studio & longa meditatione vix possunt ad veritatis delitias pertingere? Bibunt qui ex diuinis reuelationibus cum facilitate & iocunditate hauriunt, quod de intima suauitate veritatis, ardenter concupiscunt. Item notandum quod ea quæ circa vnitatem diuinitatis considerantur, quæ ad quintum genus contemplationis pertinent, sunt humanæ intelligentiæ modum excedentia: nihilominus tamen sunt rationi consentanea. Credimus diuinam essentiam esse summè vnam & simplicissimam. Credimus etiam eam esse omne bonum Exod. 33. *Ego ostendam omne bonum tibi*, ait Dominus Moysi. Item credimus eam esse immensam, licet simplicissimam. *Magnus*, inquit, *Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* His assertionibus ratio humana facile acquiescit. Bonum enim illud perfectum & omnino sufficiens non esset, si in eo aliquid boni defuisset. Item si compositum esset naturaliter, diuidi posset: & sic esset commutabile, & non esset optimum. Simplicissimum est quantum ad essentiam, multiplicissimum quantum ad efficaciam. Virtute est immensus, essentia est summæ simplicitatis. Item notandum quod inter spectacula trium vltimarum contemplationum debemus libenter discurrere, si volumus diuinam reuelationem nobis fieri. Dictum est enim Moysi Exod. 25. *De loco qui erat in medio duorum cherubin, inde loquar ad te.* Item notandum, quod quamuis familiare sit & quasi proprium videatur duobus nouissimis contemplationum generibus per mentis excessum videre, quatuor autem primis quasi domesticum & penè velut singulare sine vlla animi alienatione in contemplationem assurgere, possunt tamen omnia atque solent modo vtroque contingere. Horum autem qui in suis contemplationibus supra semetipsos ducuntur, & vsque ad mentis excessum rapiuntur, alij hoc expectant & accipiunt ex sola vocante gratia, alij verò vt hoc possint sibi comparare, cum gratiæ tamen cooperatione ex magna animi industria. Et illi quidem hoc donum quasi fortuitum habent: isti verò iam ex virtute possident, qui ex magna iam parte illud possunt cùm volunt. Vnius rei figuram habemus in Moyse. Alterius autem in Aaron. Quod enim Moyses in monte per nubem arcam videre meruit, sola reuelantis Domini gratia fuit. Aaron autem iam ex magna parte in potestate habebat quoties idipsum ordo vel ratio poscebat, in sancta sanctorum intrare & intra ipsum velum arcã Domini videre. Item notandum quod tribus modis in gratiã contẽplationis proficimus. Aliquando ex sola gratia, aliquando ex adiuncta industria, aliquando ex aliena doctrina. Item trib. modis videtur contemplationis qualitas variari. Modo enim agitur mentis dilatatione, modo mentis subleuatione, aliquando mentis alienatione. Mentis dilatatio est, quando animi acies latius expanditur & vehementius acuitur, modum tamen humanæ industriæ non supergreditur. Mentis subleuatio est, quando intelligentiæ viuacitas diuinitus irradiata, humanæ industriæ metas transcendit, nec tamen in mentis alienationem transit, ita vt supra se sit quod videat, & tamen ab assuetis penitus non recedat. Mentis alienatio est, quando præsentium memoria

Contemplationis qualitates.

men-

menti excidit, & in peregrinum quendam & humanæ industriæ inuium animi statum diuinæ operationis transfiguratione transit. Hos tres contemplationis modos experiuntur qui vsque ad summam huius gratiæ arcem sublimari merentur. Primus surgit ex industria humana. Tertius, ex sola gratia diuina. Medius autem ex vtriusque permistione, humanæ scilicet industriæ & gratiæ diuinæ. De primo legitur: *Leua in circuitu oculos tuos, & vide.* Esaiæ 60. De secundo, *Qui sunt isti qui vt nubes volant.* Eiusdem 60. De tertio, *Ego dixi in excessu meo.* Ille motus qui fit mentis dilatatione, tribus solet gradibus excrescere: arte, exercitatione, attentione. Artem nobis ad aliquid veraciter comparamus, quando quomodo aliquid agendum sit veraci traditione seu sagaci inuestigatione addiscimus. Exercitatio est, quando id quod arte percipimus, in vsum adducimus, & in eiusmodi officij executionem nos ipsos promptos & expeditos efficimus. Attentio est, quando studio quod exequimur summa diligentia insistimus. Item ille contemplationis modus qui in mentis subleuatione accidit, tribus gradibus excrescit. Intelligentia namque humana diuinitus inspirata & in illo cælesti lumine irradiata, aliquando subleuatur supra scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem supra naturam. Supra scientiam, quando aliquis tale aliquid ex diuina reuelatione cognoscit, quod modum propriæ scientiæ vel intelligentiæ excedit. Supra industriam, quando ad illud humana intelligentia diuinitus illuminatur, ad quod nulla sua sufficit scientia, nec illa quam interim habet, nec sua vlla industria comparare valet. Supra naturam, quando humana intelligentia diuina inspiratione afflata non cuiuscunque hominis, sed generaliter totius humanæ naturæ modum industriæque metas transgreditur. Omne genus prophetiæ sine mentis alienatione videtur ad hunc tertium subleuationis gradum pertinere. Nonne supra humanam naturam est, videre de præteritis quod iam non est? videre de futuris quod nondum est? videre de præsentibus quod sensibus absens est? videre de alieni cordis secretis quod nullum sensui subiectum est? Tribus de causis in mentis alienationem abducimur. Nam modo præ magnitudine deuotionis, modo præ magnitudine admirationis, modo præ magnitudine exultationis fit, vt semetipsam mens omnino non capiat, & supra semetipsam eleuata, in alienationem transeat. Magnitudine deuotionis, quando tanto cælestis desiderij igne succenditur, vt amoris intimi flamma vltra humanum modum excrescat, quæ animam humanam ad ceræ similitudinem liquefactam ad pristinos status resoluat, & ad instar fumi attenuatum in superna eleuet, & ad summa emittat. Magnitudine admirationis, quando diuino lumine irradiata, & summæ pulchritudinis admiratione suspensa, tam vehementi stupore concutitur, vt à suo statu funditus excutiatur, & in modum fulguris corruscantis, quanto profundius per despectū suæ inuisæ pulchritudinis respectu in ima deijcitur, tanto sublimius, tanto celerius per summorū desideriorum stuporē reuersata, & super semetipsam rapta in sublimia eleuetur. Magnitudine exultationis: quādo intima illa internæ suauitatis abundātia potata, imò plene inebriata, quid sit, quid fuerit penitus obliuiscitur, & insuper mundanum quendam affectum sub quodam miræ felicitatis statu raptim transformatur. Hi tres modi excessionis in Canticis describuntur. Primus, quum dicitur: *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi, & ex aromatibus mirrha & thuris & vniuersi pulueris pigmentarij?* Cant. 3. Secundus ibi. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol?* Cant. 6. Tertius ibi. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum.* Cant. 8. Circa primum notandum, quod per fumum intelligimus deuotæ mentis desiderium, qui fumus ab igne spiritualis amoris surgit. Virgula gracilis & recta: est tuum desiderium anxium & vnicum, surgens ex intentione recta. Per mirrham, intelligas carnis contritionem. Per thus, cordis deuotionē. Per vniuersum puluerem pigmentariū, omnium virtutū consummationē. Nunc anima sancta veraciter quasi fumus & per desertū ascendit, quando ex his quæ in semetipsa inuenit, siue bonis, siue malis, affectum suum in cælestis sponsi desiderium accendit. Circa secundū notandū quod mens velut aurora cōsurgit, quæ ex visionis admiratione paulatim ad incremēta cognitionis proficit. Aurora paulatim eleuatur, eleuando dilatatur, dilatando clarificatur. Sed miro modo, dum tandē in diem desinit, per promotionis suæ incrementa ad defectum venit: & vnde accipit vt maior sit, inde ei accidit vt omnino non sit. Sic humana intelligentia diuino lumine

mine irradiata, dum intellectibilium contemplatione suspenditur, dum in eorum admiratione distenditur quanto ad altiora vel mirabiliora ducit, tanto amplius dilatatur: & vnde infimis remotior, in semetipsa durior, & ad sublimia subtilior inuenitur. Sed in hac subleuatione dum mens humana semper ad altiora crescit, dum diu crescendo tandem aliquando humanæ capacitatis metas transcendit, fit demum vt à semetipsa penitus deficiat, & in supermundanum quendam transformata affectum, tota supra semetipsam eat. Et sicut matutina lux crescendo desinit non quidem esse lux, sed esse lux matutina, vt ipsa aurora iam non sit aurora: ita humana intelligentia ex dilatationis suæ magnitudine quandoque accepit vt ipsa iam nō sit ipsa: non quidem vt non sit intelligentia, sed vt iam non sit humana. Et sicut primus excessionis modus ex deuotione surgit, sic iste in deuotionem desinit. Ibi ex nimio veritatis desiderio ad veritatis contemplationem assurgitur, hic ex veritatis reuelatione eiusque contemplatione ad deuotionem animus inflammatur. Quod fortè innuitur quum dicitur: *Pulchra vt luna, electa vt sol.* Aurora & luna lucem habent, sed calorem non habent, sol autem vtroque præpollet: quid sole lucidius? quid sole feruentius? Videtis ergo quod illa mentis ascensio quæ hoc loco designatur, cuius extrema soli comparantur, non in qualemcunque, sed in summam deuotionem quandoque desinat, quamuis à sola claritate veritatisque illuminatione incipiat. Et notandum quod ille diuinæ reuelationis splendor quandoque præuenienti meditationi occurrit, quandoque ipsam humanam præmeditationem præuenit & modò quærentem adiuuat, modò torpentem excitat. Hinc est quod regina Austri regem Salomonem quæstionibus pulsat, 3. Regum 10. Hinc est quod vinctum Petrum angelus cum luce visitans, à corporis sui somno excutit & educit. Actor. 12. Quæ est ista regina Austri, & illius calidæ religionis inhabitatrix & domina, & videndi Salomonis desiderio succensa, nisi anima sancta sensibus & appetitibus carnis, cogitationibus & affectibus mentis fortiter præsidens, & summi regis verique prorsus Salomonis dilectione feruens, videndique desiderio ardens? Regina Saba prius quærit & audit, postea videt & intelligit, tandem autem obstupescit & deficit. Primum est, meditationis. Secundum, contemplationis. Tertium, extasis. Meditatione assurgitur in contemplationem, contemplatione in admirationem, admiratione in mentis alienationem. Circa tertium notandum quod quasi de deserto humanus animus ascendit, quando supra semetipsum mentis alienatione transit, quando semetipsum in imo deserens, & ad cælum vsque pertransiens solis diuinis se totum per contemplationem & deuotionem emergit. Deliciarum affluentia ascensionis tunc causa existit, quando ex illa diuinæ dulcedinis infusione quam in intimis sentit seipsam anima sancta præ gaudio & exultatione non capit, intantum vt exultationis suæ magnitudo eam extra semetipsam effundat. Huius rei formam in animalibus possumus percipere. Solent namque in suis lusibus saltus quosdam dare. Sic pisces dum in aquis ludunt, supra aquas exiliunt. Nemo autem tantam cordis exultationem vel subleuationem de suis viribus præsumat, vel suis meritis adscribat. Vnde & illa anima quæ de deserto ascendere sic describitur, dilecto suo innixa perhibetur. Quid est dilecto inniti, nisi virtute illius & non proprijs viribus promoueri? Deducit eam dilectus per desertum in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis: Non haberet quomodo æstus concupiscentiæ temperaret sibi, nisi virtus Altissimi obumbraret. Illi deesset vnde tenebras ignorantiæ suæ illuminaret, nisi in lumine illius videret lumen. Accipit itaque dilecta ex munere dilecti sui duo remedia contra duo principalia mala: refrigerij nubem contra concupiscentiam carnis, & reuelationis lucem contra ignorantiam mentis. Qui ad hanc gratiam profecit, cum eam sibi vltra solicitum subtrahi iam sentit, est quod facere debeat vnde ad eam reparandam adiuuari valeat. Debet animus qui huiusmodi est, proprijs meditationibus cordis in se exultationem reparare, & impensa sibi diuinorum beneficiorum munera ante recordationis suæ oculos reuocare, & ex eiusmodi recordatione seipsum ad profundam & deuotam gratiarum actionem instigare, & tandem aliquando internum illud spiritualis harmoniæ organum ex affectu in diuinas laudes laxare. Dum itaque eiusmodi studijs intima cordis affectio in diuinæ confessionis magnificentiam plena deuotione resoluitur: quid aliud quàm quoddam (vt ita dicam) spiraculum aperitur per quod in illud cordis nostri vasculum diuinæ

suaui-

ſuauitatis abundantia infundatur? Hinc eſt quod Eliſeus propheta verbum Domini requiſitus, cum ſe præſenſiſſet ſpiritum prophetiæ tunc temporis non habere, fecit pſaltem adduci, quo præſente atque pſallente ſtatim ſpiritum propheticum hauſit, oſque ſuum in verba prophetiæ relaxauit. 4. Reg. 3. Quid eſt autem pſaltem adducere, niſi prouida meditatione exultationem cordis reparare, & ex diuinorum beneficiorum vel promiſſorum recordatione cordis deuotionem excitare? Tunc pſaltem pſallere facimus, quando ex magno cordis tripudio in diuina præconia iubilamus, & in gratiarum actionem aſſurgentes, ex intimis viſceribus in diuinas laudes cum magno cordis clamore roboramus. Hæc itaque agentes, quid aliud quàm viam ſternimus per quam venientem viſitantemque nos Dominum excipiamus? *Sacrificium*, inquit, *laudis honorabit me, & illic iter quo oſtendam illi ſalutare Dei.* Pſal. 49. Ad eiuſmodi pſaltis vocem ſpiritualis animus medullitus tangitur, & irruente in eo ſpiritu ſpiritualiter afficitur. Et dum ad diuinam inſpirationem intellectualis ſenſus aperitur, quodammodo in eo gratia reparatur. Solet dulcis harmonia cor exhilarare, & ei gaudia ſua ad memoriam reuocare, & quo amor vehementius animum afficit, eo profundius audita harmonia affectum tangit: & quo profundius per affectionem tangitur, tanto efficacius ad ſua deſideria renouatur. Quid igitur aliud de prophetico viro ſentire oportet, niſi quod exterior harmonia ſpiritualem harmoniam ei ad memoriam reduxit, & audita melodia audientis, animum ad aſſueta gaudia reuocauit atque leuauit? Dictum eſt quibus de cauſis mentis alienatio accidere ſoleat: nunc illud adijciendum videtur, quibus gradibus aſcendat. Aſcendit autem aliquando ſupra ſenſum corporalem, aliquando etiam ſupra imaginationem, aliquando verò ſupra rationem. Quis duos primos aſcenſus negare audeat, cùm illum qui ſupra rationem eſt, Apoſtolica authoritas conuincat? *Scio*, inquit, *hominem ſiue in corpore ſiue extra corpus: neſcio, Deus ſcit, raptum vſque ad tertium cælum.* 2. Corinth. 12. Ecce quia humanam rationem mentis alienatione tranſierat, quid circa ſe ageretur diſcernere nequibat. Iſta quæ præcedunt extracta ſunt ex libro Richardi de contemplatione. Tres diſcipuli in Chriſti transfiguratione ceciderunt in faciem ſuam. Matth. 17. Quia ſenſus imaginatio & ratio in Dei contemplatione deficiunt. Paulus etiam lucis circumfulgentia excæcatur. Actu. 9. Corpus etiam debilitatur. Ezech. 2. *Vidi, & cecidi in faciem meam.* Gregorius. In quantam miſeriam cecidimus, qui ipſum bonum ferre non poſſumus ad quod creati ſumus. Daniel. 10. *Vidi viſionem hanc grandem, & non remanſit in me fortitudo.*

Alienatio mentis quibus gradibus aſcendat.

PARS X.

De duodecim quæ præparant hominem ad diuinorum contemplationem, de octo gradibus ſecundum Bernard. quibus viri contemplatiui aſcendunt. Item de ſeptem gradibus ſecundum Auguſt. & de diuerſis ſpeciebus viſionum.

IN ſumma notandum eſt quod XII. videntur eſſe quæ hominem præparant ad diuinorum contemplationem. Primum eſt exercitatio in operibus actiuæ. Non quàm citò peccator Deo reconciliatur, dignus eſt videre eius faciem. *Abſalon manſit duobus annis in Ieruſalem & faciem regis non vidit.* 2. Reg. 14. Secundum eſt puritas. Aaron non intrabat in ſancta ſanctorum, niſi prius lotus. Leuit. 16. Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Bernardus ad fratres de Monte Dei: Hoc ineffabile quum non niſi ineffabiliter videatur, qui vult videre, cor mundet: quia nulla ſimilitudine corporis dormienti, nulla corporea ſpecie vigilanti, nulla indagine rationis, niſi mundo corde humiliter amantis videri poteſt vel apprehendi. Tertium eſt ſolitudo. Oſeæ 2. *Adducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.* & Geneſ. 32. legitur de Iacob quòd remanſit ſolus: *Et ecce luctabatur cum eo vſque mane.* Apparuit Dominus Moyſi in interioribus deſerti. Exod. 3. Bernard. O anima, ſola eſto, vt illi te ſolam ſerues quem ex omnibus elegiſti. Item Bernardus: Deus filius verecundus amator eſt, & non vult ſponſæ ſuæ ſecreta reuelare in publico. Quæ anima ſit ſponſa Chriſti, oſtendit Bernard. ſuper Cantic. his verbis: Animam quam videris relictis omnibus, verbo votis omnibus adhærere, verbo viuere, verbo ſe regere, de verbo concipere, puta coniugem. Attende in ſpirituali matrimonio duo eſſe genera pariendi, & ex hoc etiam diuerſas ſoboles, ſed etiam non aduerſas, quum ſanctæ ma-

Ad contemplationem diuinorum requæ diſponant.

tres aut prædicando, animas, aut meditando intelligentias pariunt spirituales. In hoc vltimo genere exceditur, & seceditur etiam à corporalibus sensibus, vt sese non sentiat quæ verbum sentit. Hoc fit cùm mens ineffabili verbi illecta dulcedine quodammodo se sibi furatur, imo rapitur atque illabitur à seipsa, vt verbo fruatur, aliter sanè afficitur mens fructificans verbo, & fruens verbo. Illic solicitat necessitas proximi, hic immutat suauitas verbi. Et quidem læta in prole mater, sed in amplexibus sponsa lætior, chara pignora filiorum, sed oscula plus delectant. Pergat quis forsitan quærere à me verbo frui quid sit. Respondeo: Quærat potius expertum à quo id quærat: aut si & mihi daretur experiri, putas me posse eloqui quod ineffabile est? Audi expertum: Siue, inquit, excedimus mente Deo, siue sobrij sumus vobis, hoc est aliud mihi credo. Solo arbitro Deo, aliud vobis committo. Bonum est saluare multos: excedere autem & in verbo esse multo iucundius, aut quando hoc aut quandiu hoc dulce commercium, sed breue momentum & experimentum rarum. Quartum est desolatio. Deuteronom. 8. *Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna.* Iacob timebat multum Esau, quando vidit visionem illam, pro qua dixit: *Vidi Dominum facie ad faciem.* Genes. 32. Et Stephanus in tribulatione positus vidit gloriam Dei. Actuum 7. Et Ioannes in exilium relegatus à Domitiano, vidit visiones quæ in Apocalypsi scriptæ sunt. Grego. super illud Gen. 32. *Vidi Dominum facie ad faciem.* Prius exurente tristitia caligo detergitur, & sic resplendente raptim in circunscripto lumine mens illustratur, quo in gaudio cuiusdam securitatis absorbetur, & quasi post defectum præsentis vitæ vltra se rapta in quadam nouitate recreatur. Ibi mens ex immenso fonte visionis superno rore aspergitur: ibi non se sufficere ad illud quod rapta est contemplatur, & veritatem sentiendo videt: quia quanta est ipsa veritas non videt, cui tantò se longè esse æstimat, quanto appropinquat: quia nisi vllam vtcunque conspiceret, non eam conspicere se non posse sentiret. Quintum est, silentium. Maria tacet. Luc. 7. Pharisæo eam contemnente. Item eiusdem 10. Martha petente eam sibi dari. Et Matth. 26. quum discipuli
Psal. 84. essent ei molesti pro effusione vnguenti. Ad contemplatiuam pertinet audire verbum internum, quod in taciturnitate magna vult audiri Dauid: *Audiam quid in me loquatur Dominus Deus.* Ecclesiast. 22. *Audi tacens.* In eodem: *Vbi non est auditus, non effundas sermonem.* Thren. 3. dicitur de taciturnitate & solitudine: *Sedebit solitarius, & tacebit.* Ibidem: *Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.* Etiam si quis Mariam alloquitur, silenter debet loqui. Ioan.
Psal. 49. 11. *Martha vocauit Mariam silentio, Magister adest, &c.* Sextum est, gratiarum actio & vox laudis. In Psalm. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.* Sex alia tanguntur Genes. 8. quorum primum est humilitas, quæ tangitur in hoc quod Dominus dicitur apparuisse Abrahæ in conualle Mambre. Interl. Apparet Deus humilibus. Mambre interpretatur claritudo, vel perspicuitas. Conuallis Mambre, est duplex humilitas: cordis scilicet, & corporis, in qua clarius Deus videtur. Bernard. Superbo oculo Deus non videtur, syncero patet. Idem: Quisquis curiosus est scire quid sit hoc verbo frui. Para illi non aurem, sed mentem: non docet hoc lingua, docet gratia: absconditur hoc à sapientibus & prudentib. & reuelatur paruulis. Magna, fratres, magna & sublimis virtus, humilitas quę promeretur quod nō docetur, & digna adipisci quod non valet addisci: digna à verbo & de verbo concipere, quod suis ipsa verbis explicare nō potest. Locus Mariæ erat ad pedes Christi. Luc. 7. *Stans retro secus pedes &c.* Eiusdē 10. *Quæ sedēs secus pedes, &c.* Ioan. 11. *Videns eum, cecidit ad pedes eius.* Eiusdem 12. *Vnxit pedes Iesu.* Et Ioan. 20. Voluit tangere pedes eius, sed non est permissa. *Noli,* iquit, *me tangere.* Gloss. Hic inuenitur quod pedes eius amplecti voluit. Item Matth. vltim. dicitur de ipsa & socia eius: *Accesserunt & tenuerunt pedes eius.* Secundum est quies, quod tangitur ibi. *Sedenti, &c.* Thren. 3. *Sedebit solitarius, &c.* Ioan. 11. *Maria autem domi sedebat.* Genes. 28. *Vidit Iacob in somnis scalam.* Hanc visionem videt Iacob dormiens in itinere. Augustinus: In itinere dormire, est in via huius seculi ab impedimento secularium actionum quiescere. De somno isto legitur Cantic. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Sapient. 8. *Intrans in domum meam conquiescam cum illo.* Tertium tangitur cùm dicitur, in ostio tabernaculi. Ostium tabernaculi, est exitus de corpore isto. In ostio tabernaculi sedent qui mortem habent in desiderio, & vitam in patientia. Iacob luctante cum Angelo neruus emarcuit. Genes. 32. Amor enim præsentis seculi deficere debet

libet in viris contemplatiuis. Greg. Iacob qui cum Angelo contendit, contemplatiui viri animam exprimit, quæ cùm Deum contemplari nititur, velut in certamine modo quasi superat: quia intelligendo & sentiendo de incircumscripto lumine aliquid gustat: modo vero succumbit, quia degustando iterum deficit. Quasi ergo vincitur Angelus, quando intellectu intimo apprehenditur Deus. Sed notandum quod idem victus neruum tetigit, & marcescere fecit, & extunc Iacob vno pede claudicauit: quia omnipotens Deus, cùm per desiderium & intellectum cognoscitur, voluptatem carnis arefacit: & qui prius quasi duobus pedibus nitêtes & Deum videbamur quærere, & seculum tenere, post agnitionem suauitatis Dei, vnus in nobis pes sanus remanet, alter claudicat: quia debilitato amore seculi, solus amor Dei conualescit. Quartum est, feruor charitatis, quod tangitur ibi: *In feruore diei, Aaron cum igne & thymiamate intrat in sancta sanctorum.* Leuit. 16. Augustin. in lib. Soliloq. Sapientiam castissimo conspectu atque complexu, nullo interposito velamento, quasi nudam videre ac tenere desideras, qualem se ipsa non finit, nisi paucis & electis amatoribus suis. An vero si alicuius pulchræ fœminæ amore flagrares, iure se tibi non daret si aliud à te quicquam præter se amari comperisset. Sapientiæ castissima pulchritudo, se tibi, si in solam arseris, demonstrabit. Quintum est, cordis eleuatio, quæ est meditando de supernis, quod tangitur ibi: *Cùmq; eleuasset oculos Christus, in monte transfiguratur*: Matth. 17. & Marc. & Luc. 6. Numer. 13. *Cum veneritis ad montes, considerate terram qualis sit.* Eiusdem 27. *Ascende in montem istum Abarim, & contemplare terram quam daturus sum filijs Israël.* Deuteron. 3. *Ascende cacumen Phasge, &c.* In Psalm. *Memor fui Dei, & delectatus sum.* Sapient. 6. *Cogitare de illa, sensus est consummatus.* Loquitur de sapientia increata. Sextum est, oratio, quod tangitur ibi. *Ne transeas seruum tuum, Iesu orante, apertum est cælum.* Luc. 3. Item: *Eodem orante, facies eius facta est altera.* Luc. 9. Oratione dilectus est aduocandus, tenendus & reuocandus. Bern. super Cant. Dicamus verbum Dei Deum sponsum animæ, & venire ad animam, & iterum dimittere eam, tantùm vt sensu animæ non verbi motu ista fieri sentiamus. v. g. Cùm sentit gratiam, agnoscit præsentiam: cùm non absentiam quærit & rursum præsentiam quærit. Verbo abeunte, vna interim & continua animæ vox, continuum desiderium eius. Ideo subtraxit se vt auidius reuocaretur, teneretur fortius. Præteriens teneri vult, abiens reuocari. O modicum non modicum, ô modicum longum. Pie Domine, modicum dicis, quod non videmus te. Saluum sit verbum Domini mei, longum est multum valde nimis. Veruntamen vtrunque verum & modicum meritis, & non modicum votis. Quomodo non tardabit si moram fecerit, nisi quo ad meritum. Plusquam satis est, non est tamen satis ad desiderium. Prodar sane vt prosim: & si profeceritis vos, meam insipientiam consolabor. Fateor & mihi aduentasse verbum in insipientia: dico pluries, & interdum potui sentire. Introitum ego sentire nunquam, sed ne exitum quidem. An forte nec introiuit, nec de foris venit: porro nec de intra me venit, quoniam bonum est, & scio quia non est in me bonum ad Rom. 7. Si aspexi foras, exterius comperi illud esse. Si intus, etiam ipsum interius erat. Et cognoui verum esse quod legeram: *quia in ipso viuimus, mouemur & sumus.* Actorum. 17. Tantum ex motu cordis intellexi præsentiam eius. Cæpit eum euellere & destruere, ædificare & plantare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reserare, frigida inflammare, & hoc mihi signum ascensionis eius. Tristis necesse fit anima mea donec iterum reuertatur, & recalescat cor meum. Diuina bonitas lumen suum, secundum beneplacitum suum viris contemplatiuis ostendit. Iob 36. *In manibus abscondit lucem, & præcepit ei vt rursus adueniat.* Annunciat de ea amico suo, quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere. Ascensus contemplantium Dei virtute fit. Eiusdem trigesimo nono. *Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila?* Gloss. Hoc loco nomine aquilæ, subtilis sanctorum intelligentia, & subtilis eorum contemplatio figuratur. Aquila enim acutè videt, & altè volat. In Psalm. *Super excelsa statuit me.* Esa. 58. *Sustollam te super altitudinem nubium, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui.* Deus dux & doctor est contemplantium. Prou. 30. *Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in cælo.* Quæ dicta sunt præparatiua ad diuinorum cõtemplationem, tangit Ber. his verbis. Quæ oculos mentis emũdant, vt ad lumen verum subleuari possint: hæc sunt. Secularis curæ abscisio,

Psal. 76.

Psal. 17.

carnis

carnis afflictio, cordis contritio, frequens & pura delicti confessio, & lauacrum fletus. Et cùm foris missa fuerit omnis immunditia, sursum eos attollunt meditatio, admirabilis essentiæ Dei, & castæ veritatis inspectio, oratio munda & valida, iubilus laudis & desiderium ardens in Deum.

De octo gradibus secundum Bernardum, quibus viri contemplatiui ascendunt.

ITem Bernardus distinguit VIII. gradus quibus viri contemplatiui ascendunt, loquens fratribus de monte Dei. Primus est, perfecta obedientia. Secundus est, corpus suum in seruitutem redigere. Tertius est, vsu boni consuetudinem vertisse in dilectionem. Quartus est, intelligere quæ in doctrina fidei apponuntur ei. Quintus est, talia præparare qualia apponuntur. Sextus est, cùm in affectum mentis transit iudicium rationis. Septimus est, reuelata facie speculari gloriam Dei. Octauus est, transformari à claritate in claritatem, quasi à Domini spiritu.

De septem gradibus secundum August.

AVgustinus verò VII. gradus tangit in lib. de quantitate animæ, in quorum vltimo ponit contemplationem. Ad primum gradum pertinent operationes homini cum arbustis communes, vt quod anima præsentia sua corpus viuificat, colligit in vnū, & in vno tenet, defluere & contabescere non sinit, alimenta per membra distribuit, congruentiam corporis & modum seruat, & non tantùm in pulchritudine, sed etiam in crescendo & gignendo. Ad secundum gradum pertinent operationes communes, homini & brutis, vt sentire & moueri. Ad tertium gradum pertinent operationes propriæ hominis, communes tamen bonis & malis: vt agros colere, vrbes construere, & loqui futura, ex præsentibus conijcere. In quarto gradu omnis bonitas incipit, & omnis vera laudatio: ad hunc gradum pertinent opera virtutum. In hoc gradu anima se non solùm suo corpori, sed etiam vniuerso corpori audet præponere, & bona eius sua non putare, atque potentiæ pulchritudinique suæ comparata contemnere, & à sordidis se abstrahit, totamque emaculat, & hæc pertinere videntur ad virtutem temperantiæ. Item roborat se aduersus omnia quæ à proposito & sententia mouere moliuntur, hoc ad fortitudinem. Item societatem humanam magnipendit: nihil vult alteri quod sibi nolit accidere, hoc est ad iustitiam. Sequitur auctoritatem & præcepta sapientium, & per hoc sibi loqui Deum credit, hoc ad prudentiam. In hoc præclaro actu animæ inest adhuc labor, & contra huius mundi molestias atque blanditias magnus conflictus. Ad quintum gradum pertinet vt anima ab omni labe libera maculisque lota in hoc statu se teneat. Aliud enim est efficere, aliud tenere puritatem, vt ait August. alia prorsus actio quæ se inquinata reintegrat, & alia quæ non patitur rursum inquinari. Tunc ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in Deum, id est in ipsam contemplationem veritatis, & illud propter, quod tantum laboratum est altissimum & secretissimum præmium. Sextus ergo erit iste actionis gradus. Aliud enim est mundari ipsum oculum animæ, ne frustra & temere aspiciat, aliud ipsum custodire, & firmare sanitatem, aliud iam serenum atque rectum aspectum in illud quod est videndum dirigere. Quod qui prius volunt facere, quàm mundati & sanati fuerint, luce reuerberantur veritatis. Septimus & vltimus animæ gradus, est visio & contemplatio veritatis: neque est iam gradus, sed quædam mansio. Primus actus dicatur animatio. Secundus, sensus. Tertius, ars. Quartus, virtus. Quintus, tranquillitas. Sextus, ingressio. Septimus, contemplatio. Et notandum quod ad Dei contemplationem, non admittitur homo nisi innouatus: vnde de ascensu contemplationis verum est illud Ioan. 3. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit.* Vnde cautè locutus est Apostolus 2. Corinth. 12. *Scio*, inquit, *hominem in Christo &c. raptum huiusmodi vsque ad tertium cælum.* Non raptus fuisset, nisi in Christo, id est in Christi conformitate fuisset.

De triplici specie visionis.

visionis species triplex.

ET distinguuntur ibi in glossa tres species visionis, scilicet corporalis, imaginaria, & intellectualis. Corporalis est, cùm quædam corporaliter videntur Dei munere, quæ alij videre nequeunt: vt Balthasar vidit manum scribentem in pariete. Daniel. 5. Imaginaria est, quando aliquis in extasi vel in somno videt non corpora, sed imagines rerum Dei reuelatione, vt Petrus vidit discum. Act. 10. Visus intellectualis est, quando nec corpora, nec imagines eorum videntur: sed in corporeis substantijs intuitus mentis mira Dei potentia figitur. Talis fuit visio Pauli

auli. Et videtur secundum August. quòd ipse viderit Deum facie ad faciem. August. Cur non edamus quòd tanto Apostolo doctori gentium rapto vsque ad excellentissimam visionem, oluit Deus demonstrare vitam in qua post hanc videndus est in æternum? Et secundum hoc lud Exod. 33. *Non videbit me homo, & viuet*: exponendum erit de homine humano modo viente, secundum illud August. in lib. de Trinit. Videri, inquit, diuinitas humano visu nullo mo potest, sed eo visu videtur quo iam qui vident, non homines, sed vltra homines sunt. Et super Exod. 33. dicit glos. Gregor. in hac carne viuentibus inæstimabili virtute crescentibus contemplationis acumine, potest æterna Dei claritas videri: non tamen videbit homo, & viuet: nia qui sapientiam quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, vt Dei amore teneatur: ui raptus est, sensu non vtitur. Vnde narrat August. de quodam sacerdote, qui quando audiet aliquod delectabile, præ gaudio statim quasi mortuus erat, & appositum ignem corpori non ntiebat. Item Bernard. ad fratres de Monte Dei, loquens de verbo illo Iob 36. *Abscondit lucem manibus*. Videtur dicere quod Deus in contemplatione videatur sicut ipse est. Electo, inquit, dilecto Dei vicissim lumen vultus Dei ostenditur, sicut lumen clausum in manibus, patet & tet ad arbitrium tenentis: vt per hoc quod quasi in transcursu vel in puncto videre permittir, inardescat animus ad plenam possessionem luminis æterni & hæreditatem plenæ visionis ei. Cui vt innotescat aliquatenus id quod ei deest, nonnunquã quasi pertrãsiens gratia perstrint sensum amantis, & eripit eum sibi, & rapit in diem qui est à multitudine rerum ad gaudia cestia, & pro modulo suo ad momentum & punctum idipsum ostendens ei videndum sicuti est. iterim etiam ipsum efficit in idipsum, vt sit suo modo sicuti illud est: vbi cùm didicerit quid inter mundum & immundum, redditur sibi, & remittitur ad mundandum cor ad visionem, l aptandum animam ad similitudinem, vt si aliquando rursum admittatur, sit purior ad videm, & stabilior ad fruendum. Nunquam enim melius deprehenditur modus humanæ imperfectionis, quàm in lumine vultus Dei, in speculo diuinæ visionis. Idem in eadem epist. Deus mper quæritur, vt dulcius inueniatur: dulcissimè inuenitur: vt diligentius quæratur. Hoc ero ineffabile cum non nisi ineffabiliter videatur, qui vult videre, cor mundet, & subditur: Hæc facies Dei quam nemo potest videre & viuere mundo. Item August. in lib. Soliloq. Quando eris talis vt nihil prorsus terrenorum te delectet, mihi crede, eodem momento, eodem ncto temporis videbis quod cupis. Quædam ad contemplationem vtilia, require in tractatu Spei. cap. de rebus sperandis.

PARS XI. *De dono intellectus.*

Notandum quòd donum intellectus secundum quosdam, dicitur gratia intelligendi salubres significationes signorum naturalium vel positiuorum. Ad quod facit quod dicit Dominus scipulis Matth. 10. quærentibus vt edisseret eis parabolam. *Adhuc*, inquit, *& vos sine intellectu lis*. Credebant mysticum quod erat propriè dictum. Vnde non habebant notitiam circa myeria parabolarum. Item eiusdem 15. cùm discipuli ad literam intelligerent illud quod Domis dixerat eis, *Cauete à fermento Pharisæorum*: reprehendit eos Dominus, dicens: *Nondum intelligitis &c.* Item ad idem facit quod legitur Dan. 10. *In visione opus est intelligentia*. Item in alm. *Nolite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus.* Equus & mulus à foris manent rebus sensibilibus exteriora solum videntes, interiora non agnoscentes. Ad idem facit quòd cit Greg. super illud Iob 1. *Filij eius faciebant conuiuia &c.* Intellectus, inquit, in die suo pascit, m de auditis cor illustrat. Item super illud Iob 1. *Ventus vehemens irruit à regione deserti.* Spitus mentem instruit contra hebetudinem. Intellectu animus hebes est quo rebus hæret, à fos non ingrediens ad significata earum: quam hebetudinem donum intellectus expellit. Vnde citur intellectus, quasi interna lectio. Hoc donum non habuerunt Philosophi, qui visibilia itus mundi non acceperunt vt signa, sed quasi materialiter qui arguuntur. Sap. 13. *Si enim tantm potuerunt scire vt possent æstimare seculum, quomodo huius Dominum facilius non inuenerunt?* si similes fuerunt pueris qui in libris pulchris & deauratis literarum pulchritudinem mirantr, de his quæ scriptura significat non curantes. August in lib. de lib. arb. Admirator creaturum & eis inhærens, non admirans artificem, similis est homini qui syllabas decenter ornatas mira-

Doni intellectus descriptio.

Psal.

miratur, & in eis adhæret relicto sententiæ principatu. Signa naturalia sunt omnes creaturæ. Omnes enim nobis loquuntur Dei laudem & nostram eruditionem. Deus enim effudit sapientiã super omnia opera sua. Eccl. 1. Iob 12. *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terra, & respondebit tibi, & narrabunt ea pisces maris.* Salomon sapientiam quæsiuit tam in herbis, quam in arboribus, etiam in animalibus. Disputauit enim ab hysopo vsque ad cedrum, & de omnibus generibus animalium, per singula proponens parabolam. Et Aristoteles interrogatus à quo tot & tanta didicisset. Respondit: A reb. quæ mentiri non norunt. Aug. in lib. de lib. arb. Quocunque te vertis, veritas vestigijs quibusdam quæ operibus suis impressit, loquitur tibi, & te in exteriora relabentem ipsis exteriorum formis intus reuocat. Sap. 13. *A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator eorum videri.* ad Roman. 1. *Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Ad donum intellectus secundum hanc acceptionem pertinent parabolę euangelicę & alia mystica quę in scriptura inueniuntur. Bern. in Sermonibus, loquens de apparitionibus Christi post resurrectionem: In spiritu intellectus aperuit eis sensum, vt intelligerent scripturas. Vnde secundum hoc illud quod dicit Aug. in lib. de doct. Christi. quod cognitio Sacræ scripturæ pertinet ad donum scientiæ: non est intelligendum vniuersaliter: sed solum de illa parte scripturæ quæ de miseria humana loquitur. Signa positiua sunt, vt quæ sub veteri lege vel noua sunt instituta. Ad donum igitur intellectus pertinet intelligere ea quæ creaturæ nobis naturaliter significant: quæ significatio maximè est ratione similitudinis. Et secundum hoc creaturæ sunt quasi libri naturales. Sed velut libri factitij in quibus per donum intellectus legimus quæ ad nostram salutem pertinent, sunt vt formæ Ecclesiarum, & situs, & ornatus. Item habitus personarum Ecclesiasticarum: & ornatus earum in suis mysterijs. De diuersis libris in quibus homo legere debet. require in Sermonibus epistolarum de verbo illo: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Secundũ aliquos verò donum intellectus dicitur lumen quo inuisibilia cognoscuntur. Ad quod videtur facere quod legitur in 5. lib. Bern. de consideratione, vbi ipse distinguit inter intellectum, fidem, & opinionem, vnumquodque eorum describens. Fides, inquit, est voluntaria quędam & certa prælibatio nedum propalatæ veritatis. Intellectus est, rei cuiuscunque inuisibilis certa & manifesta notitia. Opinio est, quasi pro vero habere aliquid quod falsum esse nescias. In eodem: Intellectus rationi innititur, fides auctoritati, opinio sola verisimilitudine se tuetur. Idem Aug. in lib. de Vtilitate credendi: Quod credimus, debemus auctoritati; quod intelligimus, rationi: quod erramus, opinioni. Item Aug. in quodam serm. de Timore: Sextus, inquit, gradus est intellectus vbi ab omni falsitate carnalis vanitatis corda mundantur, vt pura intentio dirigatur in finem: propterea & sexto loco dicitur: *Beati mundo corde.*

PARS XII. *De dono Sapientiæ.*

Sapientia quandoque largè sumitur, scilicet pro sapida scientia: secundum illud Eccl. 6. Sapientia doctrinæ secundum nomen eius, sapidam scientiam habet, cui res quas agnoscit sapiunt vt debent: quando scilicet mala culpæ sunt ei amara, bona temporalia, vilia, spiritualia chara. Bern. in serm. Inuenisti plane sapientiam, si prioris vitæ peccata defleas, si huius seculi desiderabilia paruipendas, si æternam beatitudinem toto desiderio concupiscas. Inuenisti sapientiam, si tibi horum singula sapiunt prout sunt. Quandoque sapientia strictè sumitur pro cognitione æternorum, secundum illud Aug. in lib. de Trin. Hæc est, inquit, sapientiæ & scientiæ recta distinctio, vt ad sapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis, ad scientiam verò temporalium rerum cognitio rationalis. Et secundum hanc acceptionem sapientia non est omnino diuersa à dono intellectus. Strictius etiam sumitur sapientia pro cognitione suauitatis diuinæ per experientiam habita, & sic à donó intellectus est diuersa. Et differt à dono intellectus in hoc, quod sapientia tantum veritati æternæ contemplandæ intendit. Intelligentia verò non modo de æternis est, sed etiam de rebus inuisibilibus & spiritualibus temporaliter exortis. Isid. in lib. differentiarum: Sapientia tantummodo æterna contemplatur. Item intellectu intelligibilia capimus tantum. Sapientia verò non modo capimus superiora, sed etiam in-

Sapientia dupliciter sumitur. 1. Largè. 2. Strictè.

Donum sapiẽtiæ differt à dono intellectus.

cogni-

cognitis delectamur. Donum sapientiæ habebat Aug. dicens lib. 10. Confess. quando aliquando intromittis me in affectum multum inusitatum introrsum ad nescio quam dulcedinem, quæ si perficiatur in me, nescio quid erit quod vita isti non erit. Sed recido in hæc ærumnosis ponderibus, & resorbeor solitis, & teneor, & multum fleo. Sed multum teneor quantum consuetudinis sarcina digna est. Hic esse valeo, nec volo: illic volo nec valeo, miser vtrobique. Quasi per auditum cognitionem habet suauitatis diuinæ qui credit illi verbo. Eccl. 24. *Spiritus meus super mel dulcis.* Vel illi: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine.* Cognitio quæ habetur per donum intellectus, est quasi cognitio per visum; cognitio verò quæ habetur per donum sapientiæ, est quasi cognitio per gustum. In Psal. *Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus.* Donum sapientiæ tranquillat mentem, & reficit. Gregor. Ab intellectu ascenditur ad sapientiam, vt hoc quod acutè intellectus inuenit, sapientia maturè disponat. Gl. super Matth. 5. In septimo est sapientia: id est contemplatio veritatis pacificans totum hominem. August. in serm. de Timore: Cùm in finem peruentum fuerit, iam requiescitur. Et quis finis, nisi Christus, qui est finis legis ad iustitiam? Et sapientia Dei quis, nisi Christus? Propter hoc sicut septimo posita est sapientia, sic septimo ponitur, *Beati pacifici.* De sapientia dicit Gregor. super Iob 1. Sapientia in diebus suis pascit, dum de æternorum spe & certitudine mentem reficit. Psal. 33

QVINTÆ PARTIS PRINCIPALIS,

DE BEATITVDINIBVS TRACTATVS.

PARS PRIMA.

De dicendorum ordine in ipso tractatu. Et de descriptione Beatitudinis.

VLtimò dicendum est de beatitudinibus, de quibus habetur Matth. 5. De illis verò hoc modo dicetur. Primò ostendetur quid sit beatitudo prout hic sumitur. Secundò tangentur quædam attendenda & admiranda circa doctrinam illam Saluatoris, in qua gratiæ illæ quæ dicuntur beatitudines nobis commendantur. Tertiò de singulis agetur per ordinem. Circa primum notandum, quod beatitudo prout hîc sumitur, sic potest describi: Beatitudo est gratia non cuicunque, sed verè sapienti nota, faciens ad suauitatem conscientiæ, propinqua gloriæ. Et videtur posse sumi hæc descriptio ex eo quod dicit Ambr. in libr. de Offic. Dico, inquit, beatam vitam consistere in altitudine sapientiæ, suauitate conscientiæ, virtutis sublimitate. Quod dictum est: Beatitudo est gratia non cuicunque sed verè sapienti nota: sumi potest ex eo quod dicit beatam vitam consistere in altitudine sapientiæ. Ad eos qui habent profundam sapientiam pertinet cognoscere quod paupertas hominem beatum efficiat: & sic de ceteris gratijs quas Dominus commendat. Bernard. in sermonibus: Quid tam absconditum quam paupertatem esse beatam? Matth. 11. *Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus.* A sapientibus, inquam, huius mundi. Quod dictum est, Faciens ad suauitatem conscientiæ, sumi potest ex eo quod Ambr. dicit, in suauitate conscientiæ beatam vitam consistere. Paupertas & ceteræ gratiæ quas Deus commendat, videntur habere miseriam vel antecedentem vel concomitantem, vel esse ipsa miseria: tamen secundum veritatem, ad suauitatem seu tranquillitatem conscientiæ faciunt. Quod dictum est. Propinqua gloriæ: potest sumi ex hoc quod Ambr. dicit, virtutis sublimitate. Virtus sublimis, est virtus perfecta, virtus perfecta est virtus propinqua fini suo, siue gratia propinqua gloriæ. Beatitudo prout hic sumitur, est beatitudo viæ: & ideo est beatitudo semiplena. Plena enim beatitudo erit patriæ, quam notificat August. in Enchrid. dicens: Ille beatus est qui omnia quæ vult habet: nec aliquid vult quod non decet. In eo in quo sunt gratiæ illæ quas Dominus commendat, iam est impletum illud, Non aliquid vult quod non decet. Illud verò, Omnia quæ vult habet, quantum ad bona transitoria videtur esse impletum, quum ipse ea contemnat, & amplius etiam de illis habeat quam velit: quantum veró ad vera bona quę sunt futura, non est hoc in eo impletum: quodammodo tamen habet ea, s. in spe, etsi non in re. Ferè Beatitudo quid

etiam habet ex interpropinquitate vel facilitate perueniendi ad ea. Vnde superioribus quibusdam & eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, dicit Dominus ipsorum esse regnum cælorum.

PARS II.

De quinque attendendis & admirandis circa doctrinam illam quæ est compendium nouæ legis.

Circa secundum notandum quòd quinque sunt attendenda & admiranda circa dictam doctrinam quæ compendium est nouæ legis. Explanatio verò eius subditur in alijs quæ dixit Dominus in illo sermone, sicut patet ex glossa. Vnde super illud, *Ascendit in montem*, dicit glos. in hoc monte nouum testamentum in cordibus filiorum scribit, incipiens à beatitudine, qui in monte Sinai vetus testamentum in lapidibus seruis dedit, incipiens à timore. Et alia gloss. dicit. Sicut Moyses decem præcepta proponens postea per partes explicat: sic Christus quasi virtutum genera octo beatitudines proponit, ex quibus pendent quæ in monte dixit. Primum attendendum & admirandum circa doctrinam illam est, legislatoris benignitas. Secundum, eiusdem auctoritas. Tertium, doctrinæ sublimitas. Quartum, sententiarum extraneitas. Quintum, doctrinæ integritas. Benignitas legislatoris in hoc apparet, quòd ipse nec præcipit, nec prohibet, nec comminatur, sed dulcedine mercedis temperat difficultatem laboris. Vnde lex eius bene potest intelligi illa lex clementiæ, de qua dicit Salomon in fine Prouerb. loquens de sapiente muliere: *Os suum aperuit sapientia, & lex clementia in lingua eius*. Verè non est similis illi in legislatoribus. Iob 36. Non sunt similes ei qui multitudine præceptorum & prohibitionum subditis suis obstruunt viam paradisi, & comminationes multas eis facientes non dant locum timori Altissimi. Auctoritas legislatoris maxima est, Ipse enim iudex est qui hanc legem dat. Ideo magna securitas est his qui eam obseruant. Iob 31. *Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum?* In humero portare, est secundum Gregor. scripturam operatione perficere. Ad doctrinam istam pertinet illud Eccles. 24. Ego ex ore Altissimi prodij. Si vestes quæ tetigerunt Saluatorem pro reliquijs habentur, quare verba quæ processerunt de ore eius pro reliquijs non habentur? Nullum verborum illorum negligendum esset. In Psalm. *Folium eius non defluet*. Diligenter essent audienda verba illa & memoriæ infigenda. Eccles. 8. *Ego os regis obseruo*. Credendum est quòd verba ipsius magnæ sint virtutis. Illi enim specialiter dicitur in Psalm. *Diffusa est gratia in labijs tuis*. Et Luc. 4. *Mirabantur omnes in verbis gratiæ quæ procedebant de ore illius*. Et Cant. 5. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est*. Sublimitatem doctrinæ Christus ostendere voluit in hoc, quod doctrinam illam in monte tradidit. Vnde glos. super illud, *Ascendit in montem*. Altiorem, inquit, docturus iustitiam, quàm illam quæ est Scribarum & Pharisæorum. Item alia gl. *Ascendit in montem*, vt altiora virtutum culmina doceret. Proposuit Dominus in monte illo abscondita cælestis ethicæ. Vnde impletum fuit illud. *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi*. Matth. 13. Et est sumptum de Psalm. Ibi tradidit regulas viuendi quæ ad regimen totius mundi sufficerent, si secundum eas regere se vellet. Ibi tradidit principia moralis philosophiæ, quibus veritas vitæ demonstratur & æterna felicitas non tam infertur quàm confertur. Ibi sol intelligentiæ velut octo radios ex se emisit ad Ecclesiæ illuminationem. Ibi fons sapientiæ, verbum scilicet Dei in excelsis. Eccles. 1. Nouum testamentum velut quendam fluuium paradisi emisit: vt tangitur in Gl. Hic est torrens ille, de quo Ezech. 47. *Viuent omnia ad quæ venerit torrens*. Ad hunc fluuium pertinet illud Eccles. 24. *Ego quasi fluuius Dorix, & quasi aquæductus exiui de paradiso*. Dorix interpretatur medicamentum generationis. Os illud cuius apertionem Matthæus commemorat, veræ vena vitæ fuit. Prou. 10. *Vena vitæ os iusti*. Lex vetus promittebat suis obseruatoribus benedictionem temporalis prosperitatis, & transgressoribus comminabatur maledictionem temporalis aduersitatis. Deut. 28. Sed lex noua obseruatores suos beatos prædicat. Magis enim Deo assimilat quàm illa. Quanto verò aliquis Deo similior est, tanto in maiori tranquillitate est. Vnde super illud Ierem. 17. *Ego autem non sum turbatus, te pastorem sequens*, dicit Glos. Quantò magis Christum sequeris, tantò minus turbaris. In doctrina illa

Benignitas legislatoris Christi: vnde apparet.

Psal. 1.

Psal. 44.

Sublimitas Doctrinæ Christi in monte.

struxit nobis Christus scalam mirabilem, cuius vtraque extremitas tangit cælum. In commendatione enim primæ beatitudinis & vltimæ dicitur: *Quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Quomodo regnum cælorum sit pauperum spiritu, & quomodo eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, dicetur quum de illis beatitudinibus specialiter agetur. Sententiæ illius doctrinæ valde extraneæ sunt à sententijs sapientiæ mundanæ, quæ miseros iudicat quos illa doctrina beatificat. Sunt enim octo illa verba quasi octo positiones ipsius ducis philosophiæ. Positiones, inquam, extraneissimæ, sed tamen verissimæ. Causa quare sapientia Dei adeò extraneum iudicium habeat à iudicio mundanæ sapientiæ hæc est: quia lumen sapientiæ diuinæ magis est sufficiens ad visionem eorum quæ sunt propè, & eorum quæ sunt longè. *Attingit enim à fine vsque ad finem.* Sapient. 8. Lumen verò mundanæ sapientiæ modicum est, non sufficiens nisi ad visionem præsentium. Sapientia mundana superficialiter solum res aspicit: sapientia verò Dei interiora penetrat, ideo suauitatem inuenit quam non inuenit sapientia mundi. Simia si loqui posset, nucem amaram diceret propter corticis amaritudinem. Qui verò nucem frangit, & ad nucleum peruenit, dulcedinem in nuce inuenit. Doctrina illa integra est quantum ad principia moralis sapientiæ. Licet anima multas conditiones in rebus attendat, tamen specialiter ipsa sapiens iudicatur secundum conditiones quæ sunt bonitas & malitia. Anima enim sapiens est, si bona & mala sapiunt ei vt debent. Bernardus in sermonibus: Inuenisti sapientiam si tibi horum singula sapiunt prout sunt. Perfectè ergo principia moralis doctrinæ tradi videntur in illis octo verbis in quibus anima ad bonum & ad malum perfectè ordinatur. Ad bonum ordinatè se habet, si modica bona modicum diligat, si vera bona esuriat & sitiat, & si eis ita adhæreat, vt nulla pœna ab eis separari valeat. Ad primum pertinet illud, *Beati pauperes spiritu &c.* Ad secundum illud, *Beati qui esuriunt &c.* Ad tertium, *Beati qui persequutionem &c.* Ad bonum malis ordinatè se habet, si nulli malum inferat, si sibi illatum vel gratis assumptum æquanimiter ferat, si alij illatum pro posse auferat, si studiosè caueat vt nec inquinetur malo culpæ, nec perturbetur malo pœnæ. Ad primum pertinet illud, *Beati mites.* Ad secundum illud, *Beati qui lugent.* Ad tertium illud, *Beati misericordes.* Ad quartum illud, *Beati mundo corde.* Ad quintum illud, *Beati pacifici.* Secundum Gloss. in septem primis est perfectio: in octaua, perfectionis ostensio. Ad perfectionem duo pertinent, scilicet purgari à noxijs, & impleri bonis. Purgari verò à noxijs, est prius naturaliter. Augustinus: Bono implendus es, funde malum: paupertas spiritus, mansuetudo fundunt malum. Paupertas spiritus fundit mala illa quæ veniunt nobis à bonis quæ intra nos sunt, scilicet solicitudinem seculi & amorem. Mansuetudo verò fundit mala quæ veniunt nobis ab his quæ contra nos sunt. Expellit enim perturbationes quas in nobis faciunt aduersa. Quinque verò beatitudines sequentes pertinent ad repletionem boni. Duplex est enim bonum præter bonum delectabile: scilicet bonum expediens, vt est medicina, vel incisio propter salutem corporis facta, & bonum simpliciter. Ad bonum expediens pertinet illud *Beati qui lugent.* Qui enim habet gratiam lugendi, renuit consolari, eligens hic saluiter cruciari vt possit sanari in futuro, & possit veraciter delectari. Ad bonum simpliciter pertinent quatuor sequentes beatitudines. Duæ primæ ad actiuam, & duæ aliæ ad contemplatiuam. Illud, *Beati qui esuriunt &c.* pertinet ad bonum ad quod tenemur. Illud, *Beati misericordes,* ad bonum ad quod non tenemur. Aliarum duarum quæ pertinent ad contemplatiuam, prior pertinet ad intellectum, posterior ad affectum. Item prima septem beatitudinum quæ pertinent ad perfectionem animæ, expedit vim concupiscibilem, scilicet paupertas spiritus: mansuetudo verò expedit vim irascibilem. Vis verò rationabilis postquam cor expeditum est, ab amore mundi per paupertatem spiritus, & perturbationibus iræ per mansuetudinem vacare potest & videre statum in quo homo est. Quam visionem sequitur luctus: quia qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Eccles. 1. Luctus verò purgat mentem, reliquias infirmitatis expellens, & infectionem palati spiritualis quæ erat de febre iniquitatis remouens. Ideo post luctum bene sequitur esuries iustitiæ: sicut homo perfectè purgatus & sanitati corporali restitutus esurire solet. Et notandum quod non tam citò animus perfectè sanatur quàm citò peccatum ei remittitur. Vnde August. 14. libr. de Trinit. Sicut aliud est febrem, aliud infirmitatem febre

Sapientiæ diuinæ & mundanæ differentia.

Bonum vt ordine fiat, quæ requirat.

Sanitas animæ vnde eueniat.

febre factam curare. Item aliud est telum de corpore demere, aliud vulnus eo factum secunda
Sanitas enim a unde eueniat. curatione sanare: Ita aliud est causam afferre languoris, quod per indulgentiam fit omnium
peccatorum: aliud ipsum languorem curare, quod paulatim proficiendo fit in renouatione hu-
ius imaginis. Primum facit Deus per se & secum: secundum facit Deus per hominem, & cum
homine. Ideo dicitur in Psalmo: *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, & sanat omnes in-*
firmitates tuas. Sanare infirmitates numeratur quasi diuersum cum eo quod est propitiari ini-
Psal.102. quitatibus: quia vero esuriens & sitiens iustitiam, ex fragilitate quandoque cadit, saltem ve-
nialiter. *Septies enim cadit iustus.* Prouerbior. 24. Necessaria sunt homini opera misericordiæ
quibus homo se abluat. Luc. 11. *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & omnia munda*
sunt vobis. Sexto vero loco rectè ponitur munditia cordis præparans ad Dei visionem, cum o-
mnia præcedentia vel indicatiua sint, vel effectiua munditiæ, esuries & sitis eam indicant, cætera
eam efficiunt. Visionem vero Dei sequitur gustatio diuinæ suauitatis: qua degustata animus a-
more & desiderio eius capitur, & propter hoc auertit se & abrumpit ab aliis, vt Deo totaliter
vacet. Gustato enim spiritu, vt ait Augustinus desipit omnis caro, vnde talis studet paci faciendæ
& conseruandæ in se, sciens quod in pace factus est locus eius. Ideo septimo loco rectè ponitur
illud. *Beati pacifici.* Tres primæ faciunt ad hoc vt vetus homo exuatur, quatuor sequentes ad hoc
vt nouus homo induatur. Ad quod monemur Ephes. 4. *Deponite vos secundum pristinam conuer-*
sationem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris, & induite nouum
hominem qui secundum Deum creatus est. Et ad Colossenses quarto. *Expoliantes vos ve-*
terem hominem cum actibus suis, induentes nouum hominem, & cæt. Ideo septimo loco
rectè dicitur. *Quoniam filii Dei vocabuntur.* Filius Dei est homo nouus. Filius Adam homo
vetus. Bernard. in sermonib. inter dictas septem beatitudines sic distinguit: Attende, in-
quit, quemadmodum in tribus prioribus sibi ipsi reconciliatur anima: in duobus, quæ sequuntur
proximo: in sexto, Deo: in septimo, alios reconciliat, tanquam receptus in gratiam Domini &
felici familiaritate donatus. Nam paupertate, mansuetudine, fletu, renouatur in anima simili-
tudo quædam & imago æternitatis omnia tempora complectentis, dum paupertate futura me-
retur, mansuetudine sibi præsentia vendicat. Hoc videtur dici propter hoc quod mansuetus si-
bi dominatur, cum homini immansueto potius dominetur ira. Et subdit Bern. Luctus pœni-
Esai. 38. tentiæ præterita quoque recuperat, sicut scriptum est. *Recogitabo tibi omnes annos meos in ama-*
ritudine animæ meæ. Porro iustitia & misericordia perfecte proximo cohæremus, dum quic-
quid volumus nobis fieri aliis non facimus per iustitiam, & quæcunque volumus vt faciant no-
bis homines, & nos faciamus illis per misericordiam. Iam reconciliati nobis, reconciliati etiam
proximo, fiducialiter per munditiam cordis, reconciliamur Deo. Beati verò qui de sua reconci-
liatione non ingrati & pro fratribus suis piè soliciti, eos quantum præualent, & sibi, & Deo re-
conciliare laborant.

PARS III.

De paupertate spiritus, & eius descriptione: quare etiam pauperes spiritu sint beati, & regnum cælorum sit ipsorum, ac cui dono paupertas spiritus adaptetur.

CONsequenter dicendum est de singulis beatitudinibus. Et primo de paupertate. De qua
hoc modo dicetur. Primò, ostendetur quid dicatur paupertas spiritus. Secundò, quomodo
pauperes spiritu sint Beati. Tertiò, quomodo regnum cælorum sit pauperum spiritu. Quartò,
cui dono paupertas spiritus adaptetur. Quintò, agetur specialiter de his in quibus paupertas
spiritus consistit. Circa primum notandum quod Bern. in sermonibus vocat paupertatem spiri-
tus voluntariam paupertatem, quæ est cum spirituali intentione, sic dicens: Diligenter attende
quod non simpliciter pauperes nominat, propter plebeios pauperes, necessitate miserabili, non
voluntate laudabili. Spero equidē profuturā eis apud diuinæ bonitatis misericordiā hanc ipsam
afflictionis suæ miseriam. Scio tamen hoc in loco Dominū non de huiusmodi fuisse locutū, sed
Psal. 53. de his qui possunt dicere cum propheta: *Voluntarie sacrificabo tibi.* Attamen nec voluntaria qui-
dem paupertas omnis laudem habet apud Deum. Nam & philosophi sua omnia reliquisse di-
cuntur, vt expediti mundialibus curis studio vanitatis possent vacare liberius, & nolebant sensu

abun-

bundare in sensu suo: Hos discernit quod dictum est, Spiritu: id est, spirituali voluntate. *Beati vero pauperes spiritu*: spirituali scilicet intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitum Dei & animarum salutem. Super illud vero Matth. 5. *Beati pauperes*; quædam interlinear. dicit: Voluntate. Alia interlin. dicit: Pauper spiritu est humilis corde. Gloss. vero hæc duo coniungit, dicens: Paupertatis deuotio habet duas partes, rerum abdicationem, & spiritus contritionem. Si quis tamen diligenter attendat, paupertas spiritus videri poterit consistere in tribus secundum tres vires animæ: scilicet in humilitate secundum vim rationabilem, vt sumamus humilitatem pro illa humilitate, de qua Bernard. Est humilitas quam in nobis veritas parit. Item in lib. de decem gradibus humilitatis: Humilitas est virtus qua homo verissima sui cognitione sibijpsi vilescit. Et in diffidentia de proprijs viribus quantum ad vim irascibilem. Diffidentia enim de proprijs viribus commendabilis est, sicut diffidentia de Deo est vituperabilis. Et in contemptu siue prauo amore rerum temporalium, quęcunque sint res illæ, siue sint diuitiæ, siue alia. Et iste contemptus pertinere videtur ad vim concupiscibilem. Et sub isto tertio membro contineri illa videtur species humilitatis, quæ est contemptus propriæ excellentiæ: de qua loquitur Bern. in epistolis: possumus tamen dicere paupertatem spiritus consistere in duobus, scilicet in humilitate, & rerum temporalium abdicatione: sicut tangit gloss. Et tunc accipietur humilitas ita large, vt comprehendat diffidentiam de proprijs viribus. Sicut in tractatu de superbia, præsumptio posita est species superbiæ. Dicunt etiam aliqui, ad paupertatem spiritus pertinere spiritualem mendicationem, quia quis mendicat ea quæ sunt spiritus, improbum de diuitibus spiritualibus exhibendo, nunc subsidium orationum, nunc panem doctrinæ humiliter petendo. Sed ista mendicatio sequela est veræ humilitatis. Item dicunt aliqui, paupertatem spiritus esse quum aliquis agnoscit se non habere dominium aliquod, nec in se, nec in eis quæ sua videntur, sed solum administrationem: Deum vero omnium esse verum dominum intelligit. Hæc paupertas spiritualis est, quum sedem habeat in ipso spiritu. Et qui hanc paupertatem habet omnino sine proprio est. Prou. 14. *Acceptus est regi minister intelligens*. Intelligens, inquam, se solum ministrum esse, & nullius dominum.

Pauper tas spiritus in quibus consistat.

Quare pauperes spiritu sunt beati.

Circa secundum notandum est quod proprijssima causa quare pauperes spiritu sint beati, est illa quam Dominus assignat, *quoniam ipsorum est regnum cælorum*, quasi diceretur: Videntur esse pauperes, sed vere sunt diuites. Prou. 13. *Est quasi pauper quum in multis diuitijs sit*. 2. ad Cor. 6. *Sicut egentes, multos autem locupletantes tanquam nihil habentes & omnia possidentes*. Tria genera hominum solent haberi pro pauperibus, licet nihil possideant, scilicet electi ad dignitatem humanam, & qui diuitias multas quas habēt in tuto loco reposuerunt, & hæredes principum. Et hæc tria inueniuntur in pauperibus spiritu. Iac. 2. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni?* Ad beatitudinem etiam pauperum spiritu facit, quod ipsi liberi sunt à multiplici miseria quę superbiam sequitur. De quo require in tractatu de superbia. Item à multiplici miseria in quam ponunt diuitiæ amatores suos. De quo require in tractatu, de auaritia. Quando etiam ponentur ea quæ pertinent ad commendationem paupertatis & humilitatis, amplius patebit, quomodo pauperes spiritu sint beati.

Quare pauperum spiritu sit regnum cælorum.

Circa tertium notandum quod pauperum spiritu regnum cælorum est facilitate acquirendi. Pauperes enim spiritu sunt contemptores mundi, & humiles: qui vero contemnunt mundum, habent eum sub pedibus, & sunt supra mundum. Humilitas vero est quasi clauis regni cælorum, contra quam non valet aliqua clausura. Apocalyp. 3. *Ecce dedi ostium apertum coram te quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem*. Facile ergo est pauperibus spiritu intrare in regnum cælorum, qui sunt iam supra mundum, & clauem habent tam efficacem. Præterea humilitas est de qua dictum est quod laqueos mundi euadit. De paupertate autem verū est, quod frustra ante eum rete iacitur. Prouerbior. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum*. Pennati sunt contemptores mundi. Humilium est regnum cælorum, iuxta illud: *Sinite paruulos venire ad me, & nolite prohibere: talium enim est regnum cælorum*. Lucæ decimo octauo:

Triplex

Humilibus triplici ratione debetur regnũ cælorum.

Triplici ratione humilitatis videtur esse regnum cælorum. Primò propter eius capacitatem. Ipsa enim in præsenti capax est gratiæ quam tumor superbiæ repellit. Iacob. 3. *Humilibus autem dat gratiam*: & quia est capax gratiæ, in futuro erit capax gloriæ. Secundò propter fidelitatem. Quum enim ipsa fidelis sit in modico, super multa constituetur. Matth. 25. *Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam.* Bernard. super Cantic. Fidelis re vera famulus est, si de multa gloria Domini tui, etsi non exeunte de te, tamen transeunte per te, nil manibus tuis adhærere contingat. Tertiò ratione vicissitudinis. Humilitas Deum in se recipit: ideo meritò in regno Dei recipietur. Prouerb. 29. *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Humilitas in præsenti Deum honorat: ideo meritò in futuro à Deo honorabitur. Eccles. 3. *Magna potentia Dei solius & ab omnibus honorabitur.* 1. Reg. 2. *Qui honorificauerit me, glorificabo eum.* Item diffidentium de proprijs viribus est regnum cælorum, id est, robur & effluentia cælestis auxilij. De cælo enim venit eis auxilium, cùm de Deo & de sanctis eius confidant, & non de proprijs viribus. Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri meo dare vobis regnum.* Contemptoribus verò rerum temporalium regnum cælorum est, quasi iure emptionis. Bernard. in sermonibus: Pauperibus pariter & martyribus regnum cælorum promittitur: quia paupertate quidem emitur, sed in passione pro Christo absque omni dilatione percipitur. Matth. 19. *Omnis qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet & vitam æternam possidebit.* Item Bernard. in sermonibus: Quid sibi vult, quod eadem promissio facta est martyribus & pauperibus, nisi quia verè martyrij genus paupertas voluntaria est. Item mendicantium suffragia sanctorum, regnum cælorum est quia regnum cælorum pietatis est. Quidquid autem habet pietas, pauperum est. Eccles. 16. *Omnis misericordia faciet locum vnicuique &c.* Domus cælestis sicut & alia domus Dei pauperum est. Illorum verò qui nihil proprium se habere intelligunt, sed omnia commodata vel commendata à Deo reputant, est regnum cælorum, tanquàm eorum qui Deo sunt fidelissimi, nullius rei dominium sibi vsurpantes, sed omnium rerum dominium Deo relinquentes. Ad beatitudinem horum facit, quòd si auferatur ab eis aliquid eorum quorum onus & periculum habebunt, nullam molestiam sentiunt, sed suam exonerationem hoc reputant. Præterea cùm propriam voluntatem non habeant, & contra voluntatem propriam eorum nihil fit, ideo molestia carent. Hoc enim solum molestum est alicui, quod contra eius voluntatem fit.

Paupertas spiritus dono timoris adaptatur.

Circa quartum notandum, quod paupertas spiritus dono timoris adaptatur, & quantum ad humilitatem, & quantum ad rerum temporalium paupertatem. Quantum ad humilitatem, quia timor humilitatem introducit, sicut aliquis solet se inclinare timore gladij super eum eleuati. 1. Petr. 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei.* Paupertas verò rerum temporalium benè timori adaptatur. Timentium enim est proijcere quæcunque fugæ suæ cursum impediunt, & quæcunque euasioni suæ obstant. Multi timore periculi, quod est in mundo isto, mundum relinquunt. Vnde super illud Iob 31. *Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum.* Glos. Fluctus quum tumentes desuper eminent, ea ex naui proijciunt pro quibus nauigia sumpserunt.

De Humilitate. Pars IV. *Quæ subdiuiditur in quinque capitula.*

CAPVT PRIMVM.

De ordine dicendorum de humilitate, & eius descriptione.

Consequenter agendum est de his in quibus consistit paupertas spiritus, scilicet de humilitate. *Sicut enim initium omnis peccati superbia.* Eccles. 10. sic initium nostræ reparationis videtur esse humilitas. Hieron. Prima virtus Christianorum est humilitas. De humilitate verò hoc modo agetur. Primò ponentur eius descriptiones. Secundo eius commendationes. Tertiò, tangetur de causis humilitatis. Quartò, de signis eius. Quintò ponentur diuisiones ad humilitatem pertinentes. Humilitatem sic describit Aug. Humilitas est ex intuitu propriæ conditionis & sui conditoris, voluntaria mentis inclinatio in suo imo ordinabili ad suum conditorem. Humilitas est velut quædam mentis incuruatio seu genuflexio coram Deo, cum semper

Humilitatis descriptio.

per venerans. Causa vna huius inclinationis est intuitus propriæ conditionis. Propriam conditionem intuebatur Abraham, quum diceret: *Loquar ad Dominum meum, quum sim puluis & cinis.* Genesis. 18. Item qui dicebat: *Putredini dixi, Pater meus es: mater mea & soror mea vermibus.* Iob 18. Ad hunc intuitum mittimur. Mich. 6. *Humiliatio*, inquit, *tua in medio tui*: id est, in ventre. Voluit Dominus ventrem ante esse, vt homo semper videre posset materiam suæ humiliationis. Alia causa inclinationis est intuitus conditoris, in quo nullus est defectus: vnde comparatione eius magis apparent defectus nostri. Iob 25. *Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis?* Esaiæ 64. *Quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ.* Greg. Sæpe iustitia nostra ad examen diuinæ iustitiæ deducta, iniustitia est, & sordet in districtione iudicis, quod fulget in æstimatione operātis. Iob vlt. Nunc oculus meus videt te. Idcirco me reprehendo. Ber. ad fratres de monte Dei: Nunquam se melius deprehendit modus humanæ imperfectionis, quam in lumine vultus Dei: in speculo diuinæ visionis mens humilis in suo imo manet, tractat enim quæ in se infirma sunt. Sene. in epistolis: Quod homines libentissime de alijs faciunt, de te male existima: illud autem maximè tracta quod in te esse infirmissimū senties. Si palea locum supremum tenet nō sui nobilitate, sed vento & sui vanitate: granum verò quod pretiosum est tenet locum imū: sic superbia vilis elationis opinione, vel ambitionis præsumptione, super alias se extollit: humilitas verò in imo remanet: tamen illud imum ordinabile est ad Deum. Deus n. in corde humili quiescit. Vnde super illud Psal. *Parata sedes tua ex tunc:* dicit Gl. Anima tranquilla & humilis sedes est Dei. Aug. 11. lib. Psal. 92.
Conf. O quam excelsus es, & humiles corde sunt domus tuæ. Ber. in lib. de consideratione, satis insinuat quid sit imum hominis, & quid sit illud quod ad conditorem ordinatur. Vbi consideratione sui in tria diuidit: s. in cōsideratione, quid, quis, & qualis sis, quid in natura, quis in persona, qualis in morib. Et subdit: Est in diffinitione hominis quem dicunt animal rationale, mortale: quod diligentius intueri licet si libet consideranti duo hæc simul, rationale & mortale. Is tibi exinde occurrit fructus, vt & mortale quod in te est rationale humiliet, & rursum rationale mortale confortet, quorum neutrum neglectui erit homini circumspecto. Mortale ergo imum hominis intelligas: id verò quo ordinatur homo ad suum conditorem intelligas rationalem. Inquantum mortalis, est homo puluis & cinis: inquantum rationalis, est capax Dei. Item humilitas sic potest describi: Humilitas est voluntarius contemptus sui. Vel sic: Humilitas est sensus propriæ vacuitatis seu inanitatis. Berna. in lib. de XII. gradibus humilitatis, eam sic describit: Humilitas est veritas qua homo verissima sui cognitione sibiipsi vilescit. In epistolis verò sic eam describit: Humilitas est contemptus propriæ excellentiæ. Prior descriptio Bernardi videtur pertinere ad humilitatem intellectus, sequens verò ad humilitatem affectus. In Vitis Patrum, Frater quidam interrogauit quendam senem, quid est humilitas. Et ille respondit: Qui vult esse humilis, fugiat, eligens taciturnitatem.

Quid vera humilitas.

CAPVT II. *De commendatione Humilitatis.*

NOtandum quod ad commendationem eius. Primò valere potest multiplex admonitio quā scriptura sacra facit de ipsa. Eccl. 3. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Notabiliter dicitur. *Quanto magnus es*, melius enim sedet humilitas in maioribus. Bernard. in libr. de Consideratione: Cùm omni indifferenter personæ humilitas sit quædam turris fortitudinis à facie inimici, nescio quo pacto tamen vis eius maior in maioribus & in clarioribus clarior comprobatur. Nulla splendidior gemma in omni præcipuè ornatu summi pontificis. Item Berna. In alto non altum sapere, sed humilibus consentire, nil Deo charius vel rarius apud homines. Hier. Nihil est quod nos hominibus ita gratos & Deo faciat, quam si vitæ merito magni, humilitate simus infimi. Gregorius in Moralib. Mirum est cum in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Vnde pensandum est, quia potentes quique cum humiliter sapiunt, culmen extraneæ & quasi positæ longe virtutis attingunt. Bern. ad Eugenium Papam: Salubris copula, vt cogitans te summum pontificem, attendas pariter te vilissimum cinerem non fuisse, sed esse. Bernard. Non est magnum esse humilem in abiectione, magna prorsus & rara virtus est humilitas

tas honorata. Item monemur ad humilitatem Ecclef. 7. *Humilia*, inquit, *valde spiritum tuum*. Valde debemus nos humiliare. Quantumcunque enim nos humiliauerimus, Christo humiliores non erimus. Luc. 14. *Recumbe in nouissimo loco*: Non dicit in medio. Ostium paradisi humile est. Ioann. 10. *Ego sum ostium*. Ingressuro per istud ostium non est periculum quantumcunque se inclinet: sed si parum plus iusto se erexerit, offendet. Bernard. Non est plane timenda quantalibet humiliatio: horrenda autem nimisque pauenda vel minima temere præsumpta erectio. Quamobrem noli te comparare, ô homo, maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli vni. Item monemur ad humilitatem. 1. Petri 2. *Subiecti*, inquit, *estote omni humanæ creaturæ propter Deum*. Eiusdem 5. *Omnes inuicem humilitatem insinuate*. In eodem: *Humiliamini sub potenti manu Dei*. Secundò, possunt valere ad humilitatis commendationem exempla. Inter quæ præcipuum est exemplum Christi, qui humillimus fuit. Augustin. Ambula per Christi humilitatem, vt venias ad æternitatem. Deus Christus patria est quo imus: homo Christus est via qua imus. Ad illum imus, per illum imus: quid timemus? ne erremus. Item putabas fortè sapientiam Dei dicturam: Disce quomodo cælos feci & astra. Non: sed prius illud. *Quoniam mitis sum, & humilis corde*. Vis capere celsitudinem Dei, cape prius humilitatem Dei. Item Augustin. 14. libr. de Ciuitate Dei: Nunc in ciuitate Dei in hoc seculo peregrinanti maximè commendatur humilitas, & in eius rege qui est Christus maximè prædicatur. Contrarium huic virtuti elationis vitium in eius aduersario qui est diabolus maximè dominari, sacris literis edocetur: Humilitatem exemplo suo Christus docuit, & nascendo, & moriendo, & prædicando, & miracula agendo. Bern. loquens de illo verbo, *Paruulus datus est nobis*. Esaiæ 9. Studeamus, inquit, effici sicut iste paruulus, discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde, ne magnus videlicet Deus sine causa factus sit homo paruulus. August. Medicina tumoris hominis est humilitas Christi. Erubesceret homo esse superbus, quia humilis factus est Deus. Erubesceret miles sedere in scamno, si videret regem sedere ad terram. Esaiæ 64. *Vtinam dirumperes cælos, & venires. A facie tua montes defluerent*, id est, superbi humiliarentur. Bernar. Intolerabilis impudentiæ est, vt ibi se exinaniuit maiestas, infletur vermiculus, & tumescat. Greg. Quanta virtus humilitatis, propter quam veraciter edocendam, is qui sine æstimatione magnus est, vsque ad passionem paruulus factus est. Bern. Quid magis admirandum, quid amplius detestandum, quid grauius puniendum, quam quod videns Dei filium summum in regno angelorum, nouissimum factum in regno hominum, apponat adhuc magnificare se homo super terram? Magisterium humilitatis specialiter sibi Christus adscribit. Matt. 11. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde*. Aug. in lib. de Virginitate: Non dicit, Discite à me mundum fabricare, aut mortuos suscitare: sed quia mitis sum, & humilis corde. O doctrinam salutarem, ô magistrum dominumque mortalium, quibus mors poculo superbiæ propinata atque transfusa est: noluit docere quod ipse non esset, noluit iubere quod ipse non faceret. In eodem: Itane magnum est esse paruum, vt nisi à te qui tam magnus es fieret, disci omnino non posset? Ita planè: non enim aliter inuenitur requies animæ, nisi inquieto tumore digesto. Christus in operibus suis multum voluit nobis humilitatem commendare: matrem humilem voluit habere. Lucæ 1. *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &c.* Item voluit habere domum humilem, quia diuersorium, & lectum humilem, quia præsepium: & vestem humilem, quia pannis inuolutus est. Lucæ 2. *Pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio*. Bernard. in Sermo. loquens de illo verbo angeli dicto pastoribus. Luc. 2. *Hoc vobis signum: Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio*. Non sine certi ratione mysterij pannis Saluator obuoluitur & ponitur in præsepio, quando idem manifestè in signum nobis commendatur ab angelo. *Hoc*, inquit, *vobis signum: Inuenietis &c.* In signum positi sunt panni tui. O bone Iesu, sed in signum cui hodie à multis contradicitur. Agnosco certè, agnosco Iesum magnum sacerdotem sordidis opertum vestibus, dum altercaretur cum diabolo. Zachariæ 3. Exemplum dedit nobis, vt & nos eadem faciamus. Vtilior siquidem in conflictu lorica ferrea, quam stola linea, licet oneri illa sit hæc honori. Etit cum membra sequentur caput, vt corpus vniuersum vno spiritu psallat & dicat. *Concidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia*. Christus humilibus per angelum

Exempla humilitatis.

Psal. 20.

gelum natiuitatem suam nuntiat, quia pastoribus. Bernardus in Sermone: Quot multa hodie gemmis & auro fulgent altaria, quantis vbique pallijs & aurificijs parietes adornantur, putas ad haec diuertent angeli & pannosos homines declinabunt? Si ita est: cur pastoribus ouium magis apparuêre, quam terrae regibus, quam templi sacerdotibus? Item Christus circunciditur, in quo magnum humilitatis dat exemplum, secundum enim Bernard. in incarnatione minoratus est paulo minus ab angelis, sed in circunsione multo minus: quia latronis cauterio est signatus. Bernard. Vestigium nullum vulneris habens, alligaturam vulneris non refugit. Non sic impij, non sic agit peruersitatis elationis humanae. Erubescimus vulnerum ligaturam qui de vulneribus etiam interdum gloriamur. Qui sine peccato est, non dignatus est peccator reputari & nos esse volumus, & nolumus aestimari. Item Christus hominibus humiliter subditur. Luc. 2. *Descendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis.* Quis? quibus? Deus hominibus. Item Christus humiles sibi sociauit, quia piscatores: Matth. 4. Ioanni etiam se subdit ab eo baptizandus. Matth. 3. Attendendum verò est mirabile certamen quod ibi fuit inter humilitatem Saluatoris, & humilitatem praecursoris. Ioannes enim prohibebat eum, dicens: *Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me.* Cui Christus. *Sine modo: sic decet nos implere omnem iustitiam.* Bernard. Sic planè, sic decet vt vincat etiam humilitate qui sublimitate vincebat. Cessit humilitas praecursoris tanquam minor, & quia obedientia tulit auxilium humilitati Saluatoris. Vnde factae sunt duae contra vnam. Gloss. super illud, Tunc dimisit. Vera est, inquit, humilitas quam non deserit comes obedientia. Item Christus paruulum amplexus. Marci 9. Et eiusdem 10. increpat prohibentes paruulos ad eum venire, & complexans eos, imponens manus super illos, benedixit eis. Item in praedicatione sua gloriam patris quaerit. Ioann. 14. *Sermonem quem audistis non est meus, sed eius qui misit me Patris.* Eiusdem 17. *Ego te glorificaui super terram*, dicit filius ad Patrem. Eiusdem 8. *Ego honorifico Patrem meum.* In eodem: *Ego gloriam meam non quaero.* Eiusdem 6. Iesus cum cognouisset quia venturi essent vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. Item exemplum dat humilitatis in miraculorum operatione. vnde Matth. 8. dicit leproso mundato. *Vide nemini dixeris.* Item in census solutione. Matth. 17. & in pedum ablutione. Ioann. 13. *Exemplum dedi vobis, vt & vos similiter faciatis.* Matth. 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare.* Item in hoc quod asinare voluit, non equitare. Matth. 21. Et post illud Zach. 9. *Sedens super asinam*, subditur: *Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Ierusalem.* Specialiter contra superbiam, quae est in equitaturis voluit Dominus asino insidere. Item in passione, ad Philippen. 2. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem.* ibi dicit Gloss. August. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiae medicamentum: quid igitur intumescis homo? O pellis morticina, quid tenderis? ô sanies foeda, quid inflaris? Princeps tuus humilis est, tu superbus? caput est humile, & membrum superbum. Tertiò potest valere ad commendationem humilitatis, si ostendatur quantum ipsa placet Deo. Notandum ergo quod humilitas miro modo Deo redolet, & cetera bona hominis ei redolere facit. Cantic. 1. *Cùm esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Nardus propter sui paruitatem, humilitatem designat. Et sicut species aromaticae cùm in puluerem rediguntur vehementius redolent: sic bona hominis cùm per humilitatem quasi comminuta fuerint, Deo sunt gratiora. Cant. 3. *Quae est ista quae ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* Vbi humilitas est, adest feruor, qui ad redolentiam maiorem solet facere. Humilis nihil reputat se habere vel facere, ideo feruens est. Item Spiritus sanctus liberè flat in corde humili, quod etiam facit ad maiorem redolētiā. Cant. 4. *Veni auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.* Humilitatem respicit Deus oculo misericordiae. Luc. 1. *Quia respexit humilitatem ancillae suae.* In Psal. *Humilia respicit in caelo, & in terra.* Gen. 26. *Vidit Deus humilitatem meam.* Esa. vlt. *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculū & contritum spiritu?* Superbum verò respicit Deus oculo iustitiae: In Psal. *Retribuet abundanter facientibus superbiam.* Esa. 2. *Dies Domini exercituum super omnem superbum.* Humilitatem exaudiuit Dominus Iudith 9. *Humilium & mansuetorum placuit tibi semper deprecatio.* In Psalm. *Respexit in orationem humilium, & non spreuit precem eorum.* Ecclesiastic. 35. *Oratio humiliantis se nubes*

Psal. 112.
Psal. 30.
Psal. 101.

penetrabit. Gregorius: Magnus est creatori nostro ad recipiendum fletus humilium, misericordiæ sinus. Propter defectum humilitatis parum audit Deus hodie orationes Ecclesiæ. Humilium memor est Deus. In Psalm. *In humilitate nostra memor fuit nostri.* Superbos quasi non agnoscit Deus. Vnde dicit superbis virginibus, Matth. 25. *Nescio vos.* Humiles liberat Deus, & à
Psal. 135. malo pœnæ & à malo culpæ. In Psalm. *Humiliatus sum, & liberauit me.* 3. Regum 21. *Nonnè vidisti Achab humiliatum coram me? quia humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius.* 2. Paralipomenon 12. *Quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira Domini.* Non tenet Dominus
Psal. 21. iram suam contra humilitatem. *Responsio enim mollis humilitatis frangit iram Domini.* Prouerb. 15. Humilis reputatione sui, vermis est. In Psal. *Ego sum vermis, & non homo.* Quis honor esset Deo vindicare se de verme vno? Iste modus placandi Deum, scilicet per humilitatem, videtur esse communis Gentilibus, Iudæis & Christianis. Ierem. 6. *Accingere cilicio, & conspergere cinere.* Iob vltim. *Meipsum reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.* Iudith. 5. *Posuit puluerem super caput suum.* Iosue 7. *Iosue & senes Israël proni ceciderunt in terram, & miserunt puluerem super capita sua, cum viri vrbis Hai cecidissent de populo Iudæorum triginta sex viros.* Et Ionæ 3. legitur quod rex Niniue audito verbo Ionæ, indutus est sacco, & sedit in cinere. Responsio mollis quam fecit humilitas Dauid Sauli, videtur iram eius fregisse. 1. Regum 24. *Quem persequeris rex Israël, quem persequeris?* ait Dauid. *Canem mortuum, & pulicem vnum.* Et respondit Saul tanquam placatus: *Nunquid hæc vox tua est, fili mi Dauid?* Sicut leo animalia sibi repugnantia lacerat & conculcat, subiecta verò illæsa abire permittit: Sic Deus humili parcit, superbum verò persequitur. Sapien. 6. Exiguo conceditur misericordia. Dauid humiliter confitens peccatum suum, audiuit à Propheta, *Dominus quoque transtulit peccatum tuum.* 2. Regum 12. In
Psal. 50. Psalm. *Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Humilitas ad modum astuti luctatoris, dum se Deo subdit, quasi eum vincit. Humilitas videtur Dei sententias reuocare, vt patet in humiliatio Achab. 3. Regum 21. & in Ezechia Esaiæ 28. Et Niniuitis. Ionæ 3. Deus humiles etiam in præsenti exaltat: vt patet in Saul. 1. Regum 15. *Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es?* Saul abscondit se domi cùm quæreretur in regem. 1. Regum 10. Et de Dauid sublimando dicitur eiusdem 16. *Abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico.* Moyses humilis, princeps populi constituitur à Domino. Exod. 3. *Quis sum ego*, ait Moyses, *vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israël ex Ægypto?* Et Ieremias humilis, super gentes & regna constituitur. Ieremiæ 5. *A, a, a. Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum*, ait Ieremias. Et Gedeon humilis, dux populi constituitur. Iudith 6. *Ecce*, inquit, Gedeon, *familia mea minima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei.* Iob 5. *Ponis humiles in sublime.* Nummus qui descendit in statera, in thesaurum mittitur: qui verò ascendit, reprobatur:
Psal. 87. Sic superbi reprobantur à Deo, humiles verò approbantur. In Psal. *Ipsi de manu tua repulsi sunt.* Humiles se deijciunt, Deus verò eos exaltat. Hieronym. loquens de Paula: Quanto plus se deijciebat, tanto magis à Christo subleuabatur. Humilibus in præsenti dat Deus gratiam suam, in futuro verò suam gloriam. 4. Regum 4. Vasa vacua replet Eliseus. Iacobi 3. & 1. Petri 5. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Bernardus: Qui de suis confidit meritis, & proprijs innititur operibus, cor illius non intrat gratia, nimirum plenus est, nec in eo inuenit gratia locum sibi. Non patitur natura vacuum quin illud repleat, nec gratia humilitatem quin illi se infundat. Humilitas gratiam haurit vt vas inclinatum. Ecclesiastic. 13. *Humiliare Deo, & expecta manus eius.* Quod Deus humiles glorificet, patet ex his verbis Sacræ scripturæ quæ sequuntur. Iob 22. *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.*
Psal. 17. In Psalmo. *Tu populum humilem saluum facies.* Item *humiles spiritu saluabit.* Prouerb.
Psal. 33. 15. *Gloriam præcedit humilitas.* Eiusdem 18. *Antequam glorificetur cor humiliatur.* Item 19. *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Item Matth. 19. & Marci 10. & Lucæ 18. dicitur de paruulis. *Talium est regnum cælorum.* & Lucæ 14. & 18. *Qui se humiliat exaltabitur.* Eiusdem 11. dicitur pusillis: *Complacuit patri vestro dare vobis regnum.* Item eiusdem 14. dicitur: *Recumbe in nouissimo loco, vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice ascende superius.* Eiusdem 18. *Quicunque non receperit regnum Dei vt puer, non intrabit in illud.* Matth. 18. *Nisi efficiamini sicut paruuli,* *non*

non intrabitis in regnum cœlorum. Nec mirum si Deus humiles honoret, cùm ipsi etiam honorent eum. Ecclesiast. 3. *Magna potentia solius Dei, & ab humilibus honoratur.* 1. Reg. 2. *Qui honorificauerit me, glorificabo eum.* Humilitas est locus habitationis gloriæ Dei. Humilis enim gloriam suam Deo relinquit, cùm superbus eam sibi vsurpet. Bernard. in Sermonib. Elatus quantum in se est Deum inhonorat. *Gloriam meam,* ait Dominus, *alteri non dabo.* Et superbus: Ego, inquit, mihi eam licet non dederis, vsurpabo. Non enim placet illi angelica distributio, dans gloriam Deo, pacem hominibus. Humilis Deum magnificat, superbus vero magnificat seipsum. Humilis est vox illa, Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum,* & iterum vox illa Ioan. 3. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Item Deus dona humilitatis specialiter acceptat. Vnde Exod. 17. dicitur de altari: *Non solidum, sed inane & concauum facies illud.* Altare est cor altum, in eminentia scilicet perfectionis existens: quod per humilitatem debet esse inane, & concauum, vt Deo sint grata quæ ibi offeruntur. Gregorius in prima parte Moral. Vt cuiuslibet facta digniora sint, necesse est vt apud sese semper indigna videantur. Ad literam voluit Dominus vt altare esset concauum, vt capere posset ignem & eius materiam: ligna scilicet & victimas. Nec cor humanum capit ignem Spiritus sancti, nisi humile fuerit. Ligna etiam sacrorum verborum & victimas exemplorum bonorum non capit, nisi sit humile. Dedignatur enim superbus ducere inuenta vel dicta ab alijs, & nullum vult imitari. Item humilitati Deus se ostendit. Genes. 18. *Apparuit Dominus Abraham in conualle Mambre.* Humilitas specialiter videtur habere gratiam apud Deum. Ecclesiastic. 3. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus: & coram Deo inuenies gratiam.* Nec mirum: hæc enim virtus specialiter subdit hominem diuinæ maiestati. Bernardus in Sermonib. loquens de illo verbo Angeli. Luc. 2. *Inuenietis infantem pannis inuolutum, &c.* Quid est, inquit, quod sola ab Angelo videtur commendari humilitas? Et respondet. Fortè specialius commendat Angelus humilitatem, quia ruentibus cæteris per superbiam, ipse in humilitate stetisset. Aut certè propterea cælitus enuntiatur humilitas, quod hæc quasi propria virtus diuinæ sit exhibenda maiestati. Prҫterea humilitas Deo est fidelissima & deuotissima. Bona enim Dei sibi non vsurpat. Ipsius est vox illa. Esa. 25. *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine.* Ipsa homini dicit illud 1. Corinth. 4. *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quare gloriaris quasi non acceperis?* Quarto valere potest ad commendationem humilitatis, si ostendatur quantum ipsa homini prosit. Notandum ergo quod ipsa sapientiam introducit. Prouerb. 11. *vbi humilitas, ibi & sapientia.* Matth. 11. *Reuelasti ea paruulis.* Superbia non habet vbi sapientiam recipiat. Dydimus Philosophus ad Alexandrum: Deus præsto est largiri sapientiam, sed non habes vbi recipias. Gregor. in Pastoralibus: Pupilla oculi nigra videt, & albuginem tolerans nihil videt, quia humanæ sensus cogitationis si stultum se peccatoremque intelligit, cognitionem intimæ claritatis apprehendit. Si autem candorem sapientiæ seu iustitiæ sibi attribuit, à luce supernæ claritatis excludit. Ptolomeus philosophus: Inter sapientes sapientior est qui humilior existit. Beda: Humilitas est clauis scientiæ. Ipsa humilitas magna pars videtur esse sapientiæ. Gregorius: Prima stultitia Angeli, fuit elatio cordis. Vera sapientia efficitur hominis, humilitas suæ æstimationis. Augustin. de verbis Domini. Quanto humilius sedebat Maria, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem vallis de supercilio montis. Bernard. in libro de XII. gradibus humilitatis: Bona via humilitatis qua veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapientiҫ percipiuntur. In Vitis Patrum, quidam frater ieiunauit septuaginta hebdomadas, petens à Deo, vt reuelaret ei de quodam sermone scripturarum: & cùm non fuisset ei reuelatum, exijt ad quendam fratrem vt requireret ab eo, & in itinere obuiauit ei Angelus, dicens: Septuaginta hebdomadas quas ieiunasti non te fecerunt proximum Deo: nunc vero quia humiliatus es, ita vt ad fratrem pergeres, missus sum tibi indicare sermonem: & docens eum Angelus sermonem, recessit ab eo. Item humilitas charitatem reparat. Bern. Sola virtus humilitatis læsæ est reparatio charitatis. Item à laqueis liberat. Anton. Vidi omnes laqueos inimici tensos in terra, & ingemiscens dixi: Quis putas, transiet ista? Et audiui vocem dicentem: Humilitas non solum est gratia, sed etiam vas aliarum gratiarum: & non quodcunque vas, sed vas admirabile. Vas illud impletione capacius

Vtilitates humilitatis.

Mysteria Dei pandit.

eius efficitur. Cùm datur humili augmentum gratiæ, ipsa humilitas sicut & cæteræ gratiæ crescit. Vnde capacior fit, ipsa cum Dei liberalitate certare videtur, à qua petere non cessat, semper habens vbi recipiat. Quanto enim magis recipit, tanto magis vacuam se recognoscit. Humilitas seipsam euacuat, vt capacior fiat: qui enim verè humilis est, se humilem non reputat: ideo expeditissimus est ad gratiæ susceptionem. Humilitas est luminare quod non minuitur in consummatione. Ecclesiastic. 43. In ea impletur illud: *Cum consummauerit homo, tunc incipit.* Eiusdem 18. Humilitas cum omnia facit, nihil facit. Verè enim humilis impleuit illud Luc. 17. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus,* ita humilitas de maioritate oneris roboratur: vere humilis omnia bona quæ à Deo recipit, onera esse intelligit, quibus se Deo obligari credit, vnde illis humilior efficitur, sicut ramus arboris ex multitudine fructuum inclinatur: & sic quanto maius est onus, tanto robustior est humilitas. Item humilitas de morte viuificatur, de morte ditatur, de detrimento augetur. Humilitas nutrix est dilectionis. Chrysostomus: Nutrix dilectionis est humilitas, odij mater est superbia. Item humilitas tutissima est. In imo enim est, & non habet quo cadat, vt dicit Augustin. Ipsa in tentatione hominem seruat. Vnde gloss. super epistolam ad Corinthios. Humilitas custodit in omni tentatione, vt non crepet in fornace, qui non timet vento superbiæ. Humilitas abscondendo bona nostra, seruat ea. Gregorius. Perit omne quod agitur, si non solicite in humilitate custoditur. Idem: Qui sine humilitate virtutes congregat, quasi puluerem in vento portat. Augustinus. Nisi humilitas omnia quæcunque bene fecimus & præcesserit & comitata & consecuta fuerit, iam nobis de aliquo facto bono gaudentibus totum aufert de manu superbia. Item humilitas de serpente infernali triumphat, caput eius conterendo. Genes. 3. *Ipsa conteret caput tuum.* Dauid Goliam in capite percutit, & sic eum deuincit 1. Regum 17. In hoc capite Ecclesia eum percutit in quadragesima capite ieiunij, eum capitibus fidelium cinerem superponit. Humilitas specialiter dicitur vincere diabolum. Gregorius: Tot iaculis nos diabolus percutit, quot tentationibus affligit: & nos contra eum iacula mittimus, cum confessi humiliter respondemus. Diabolus dixit Machario: Humilitas tua sola me vincit. Interrogatus quidam senex quare inquietaremur à dæmonibus, dixit: quia abiecimus arma nostra quæ sunt contumeliæ, paupertas, humilitas, patientia. Et super illud ad Roman. 7. Et per illud dicit gloss. Esto humilis, ne de te præsumas, & poteris vincere. Augustinus: Solus vincitur qui de se præsumit: solus vincit, qui de se non præsumit. Humilis ideo vincit, quia Deus in eo pugnat: vere enim humilis Deo attribuit gloriam quæ est de victoria: & ita per consequens ponit super eum pugnam. Eiusdem enim pugna & de victoria pugnæ gloria. Præterea vere humilis de vulnere suo roboratur, & de infirmitate fortior efficitur. 2. Corinth. 12. *Cum infirmor, tunc potens sum.* Ideo non est mirum si non vincatur. Item humilitas propter sui exilitatem & nihilitatem, ab hoste non tenetur: ideo merito non vincitur. 4. Reg. in fine. Nabuchodonosor trahens rete captiuitatis per terram Iudæorum, nobiles & magnos cæpit, & duxit in captiuitatem, pauperes vero reliquit. Superbia propter causas oppositas semper vincitur. Humilitate vincit homo seipsum, quæ victoria est valde difficilis. Gregor. Plus stupeo Dauid saltantem, quam pugnantem: pugnando hostem subdidit, saltando seipsum vicit, quem Michol ex tumore regij generis insana humiliatum despexit. Item humilitas pacatissima est. Pacem enim videtur habere cum suo opposito, scilicet cum superbia. Superbus vnus alium superbum non patitur, nec cum eo pacem habet. Tumor enim vnius, tumorem alterius pungit. Apud geometras demonstratum est quod sphærica corpora quæ quasi tumida sunt, non possunt se contingere nisi in solo puncto. Vnde pungere se inuicem possunt, sed non plane aut rectè sibi inuicem applicari. Sic est de cordibus superbia tumescentibus, corpus concauum sphæricum, corpus infra concauitatem suam potest recipere: sic & humilis cum superbo pacem potest habere. Item humilitas astutissima esse videtur. Quod satis patere poterit, si attendatur quomodo cum superbia diuidat mundum. Notandum ergo quod in diuisione mundi superbia accipit extra, humilitas vero intra. Vnde super illud Ioan. 6. *Eum qui venit ad me non eijciam foras,* dicit gloss. Superbi est foras eijci, qui nihil habet in bono interiori, neque hic, neque in futuro. Ad humiles pertinet illud. *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* 2. ad

Cor.

Cor. 1. Senec. Sapiens intra se omne bonum terminabit. Vere sapiens, est vere humilis. Humilitas vult habere trossellum, superbia vero operimento contenta est, humilitas vult habere equum, superbia vero sellam & frænum. Item accipit humilitas nucleum, superbia vero corticem. Item superbia accipit altum, humilitas imum. Superbia habet montes, humilitas valles. Ideo superbia habet ventum. Perflant enim altissima venti. Habet etiam ariditatem, duriciem, sterilitatem, præcipitium. Opposita vero his habet humilitas. Bernard. Facile est in alto se contuentem obstupescere, & de vita periclitari. Item superbia accipit florem, humilitas fructum. Hier. 48. *Date florem Moab.* Moab interpretatur ex patre: & significat superbos, qui de nobilitate paterna gloriantur. Item superbia accipit pulchrum, humilitas bonum. Superbia accipit esse in opinione vel visione hominũ, vel dictione, humilitas vero esse in rei veritate. Vnde dicitur de hypocritis. *Omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus.* Mat. 23. Superbia accipit paleam, humilitas granum. Superbia accipit imaginem siue picturam honestatis, humilitas veram honestatem. Sapiens: Apud sapientes sunt honesta, apud vulgus simulachra rerum honestarum. Item superbia elegit ascendere, humilitas descendere. Bernardus: O peruersitas, ô abusio filiorum Adam: quia quum ascendere difficillimum fit, descendere facillimum, ipsi leuiter ascendunt, & descendunt difficilius, parati ad honores & celsitudines graduum ecclesiasticorum ipsis angelicis humeris formidandas. Item superbia accipit publicum, humilitas absconditum. Esa. 23. *Erit vir quasi qui absconditur à vento, & celat se à tempestate.* Item superbia accipit quod est contentionis, humilitas vero quod est pacis. Humilitas recumbit in nouissimo loco. Luc. 14. Superbia vero gloriari vult. Gloria vero res contentionis est: cum enim vnus laudat eum qui superbus est, duo eum vituperant. Prou. 22. *Arma & gladius in via superbi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.* Custos animæ suæ est vere humilis. Item humilitas valde gloriosa est. Bern. Gloriosa res est humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat. Idem: Quid facit superbia sub pannis humilitatis Iesu? Nunquid non habet quo se palliet humana malitia, nisi vnde inuoluta est infantia Saluatoris? Humilitas laudem fugit, laus vero eam sequitur tanquam laude dignam. Econtrario superbus laudem sequitur, laus vero eum fugit tanquam laude indignum. Superbia in ore hominum se & sua ponit, ideo non est mirum si morsus detractionum frequenter ibi sentit. Humilitas vero altissimum ponit refugium suum. Ipsa enim dicit illud 1. ad Cor. 4 *Qui autem iudicat me, Deus est*: ideo morsus detractorum eam non attingunt. Superbi velut idola sunt quæ vanissime laudantur: sicut viri virtutum Dij dicuntur. In Psal. *Ego dixi, Dij estis.* Ipsi sunt velut simiæ sanctorum, *speciem sanctitatis habentes, virtutem autem Dei abnegantes.* 2. ad Timotheum 3. Ipsi etiam sunt sicut arundo, quæ mouetur, non quia viuat, sed quia vento agitatur: sic ipsi mouentur ad opera de genere bonorum vento inanis gloriæ, non à spiritu vitæ. Matth. 10. *Quid existis in deserto videre? Arundinem vento agitatam?* Et notandum quod vtilitas humilitatis in homine ex diuersis figuris quibus ipsa designatur, potest in magna parte ostendi, de quibus paucas ponere sufficiat. Humilitas vallis est fertilissima. In Psalm. *Valles abundabunt frumento*, id est, humiles populi bonis operibus. Ipsa est vallis lachrymarum in qua benedictionem dabit legislator. Ibi inueniuntur aquæ gratiarum. In Psalmis: *Inter medium montium pertransibunt aqua.* Aug. Alta siccantur, ima replentur. Item ipsa est fundamentum ceterorum bonorum. Aug. Magnus vis esse, à minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitutidinis, de fundamento cogita humilitatis. Bern. Bonus fundus humilitas, in quo omne ædificiũ spirituale constructum crescit in templũ sanctũ in Domino. Humilitas est nihilum illud super quo terra Ecclesię fundata est. Iob 26. *Appendit terram super nihilum.* Humilitas facit hominem pulchrum nihil, sed superbia facit hominẽ turpem nihil. Galat. 6. *Si quis se existimat aliquid esse, quum nihil sit, ipse se seducit.* Item ipsa est radix cæterarũ virtutũ. Greg. Origo virtutis, humilitas est. Illa in nobis virtus veraciter pullulat, quæ in radice propria, i. in humilitate perdurat. Aug. Arborẽ attẽdite, figit radicẽ in humili vt vertice tẽdat ad cælũ. Idẽ: Sine radice auras petis, ruina est ista, nõ cremẽtũ. Itẽ humilitas est via ad sublimitatem. Bernard. Per humilitatem ascendit ad sublimitatem: quia hæc est via, & non est alia

Psal. 64.
Psal. 103.

præ-

præter ipsam: quia aliter vadit, cadit potius quam ascendat. Christus cùm per naturam diuinitatis non haberet quo ascenderet, quia vltra Deum nihil est: tamen per descensum quomodo cresceret inuenit. Item humilitas est quasi aquæductus per quem gratia ad hominem venit. Bern. Ideo fluenta gratiæ tanto tempore defuerant, quia nondum intercesserat aquæductus. Aquæductum istum intelligas humilitatem Mariæ. Multum nititur diabolus destruere aquæductum humilitatis. Holofernes præcepit incidi aquæductum. Iudith 7. Item humilitas est turris fortissima. Amatoribus mundi videtur esse humilitas in imo, sed secundum veritatem in alto est. Luc. 16. *Quod altum est hominibus, abominatio est apud Deum.* Et econtrario: quod altum est Deo, abominatio est hominibus. Gregor. in 2. parte Moral. In sublimi sunt humiles positi: quia vnde se in omnibus despiciunt, inde contra omnia securiores fiunt. Augustin. 14. libr. de Ciuitat. Dei: Est aliquid humilitatis miro modo quod sursum faciat cor, & est aliquid elationis quod deorsum faciat cor. Item in eodem: Humilitas exaltat quæ facit esse subditum Deo: elatio autem quæ in vitio est, respuit subiectionem, & cadit ab illo quo non est quidquam superius: & ex hoc est inferius: & fit quod scriptum est. *Deiecisti eos dum alleuarentur.* Ipsum quippe extolli iam deijci est: humilitas per hoc ostenditur esse in alto, quia propinqua est Altissimo. Psal. 71. Gloss. super illud. *Iuxta est Dominus ijs qui tribulato sunt corde.* Altus quidem est Dominus, incuruatur tamen humili, & non se erigenti. Item humilitas est clauis paradisi. Apoc. 3. *Ecce dedi coram te, &c.* Item est vas securissimum, & habitaculum Dei quietissimum, de quibus prius habitum est. Humilitas in floribus viola est: ipsa etiam in odoramentis est thus, quod quanto in fumum magis tenue resolutum fuerit, tanto maioris suauitatis odorem spargit. Sic humilitas dum proprium est subiectum, quasi in nihilum extenuat, gratissimum odorem Deo spirat, ipsa est vt cinnamomum quod est cinerei coloris. Cinerem enim se reputat humilis. Ipsa est vt odorem amissum iuxta fœtentia recuperans. Est etiam vt amethistus, ebrietatem superbæ præsumptionis tollens. Et est vt aspis phantasmata fugans. Cor superbi phantasias patitur, somnians se aliquid esse, quum nihil sit. Item est vt sapphyrus, cuius virtus est humores corporales reprimere. Et est vt onychynus, cuius virtus esse dicitur hominem inuictum reddere, quam virtutem humilitas indubitanter habet. Item est vt diamas, cuius virtus dicitur esse facere gratiosum, quod est veræ humilitatis. Sicut enim odibilis coram Deo & hominibus est superbia: ita gratiosa coram Deo & hominibus est humilitas. Item est vt balsamum, quod fundum petit, & ad seruandum à corruptione est efficacissimum. Ambros. Custos virtutum humilitas. Item humilitas est vt gracilitas in sponsa regis cælestis ad decentiam eius faciens, incorruptionem eius attestans. Econtrario tumor superbiæ corruptioni spirituali attestatur. Superba anima de maligno spiritu concepit eius primogenitam, scilicet superbiam. Dicitur vsualiter, & creditur à multis, mulieres interdum à dæmonibus impregnari. Multi tamen credunt eas ex hac impraegnatione nihil habere in vtero nisi ventum, nec aliter detumescere nisi multæ ventositatis emissione, quod parabola est spiritualis impraegnationis diabolicæ. Ventositas à superbo per iactantiam sic emittitur, vt tamen non minuatur, sed per humilem confessionem verè euacuatur. Sunt qui non timent confiteri hanc grossitiem diabolicam, dicentes se esse grossi vel magni cordis. Et quod horribile est dictu, quidam impregnati sunt à proprio patre, qui de nobilitate patris tumescunt. Alij ab vniuersitate cognatorum suorum. Aliqui etiam à toto populo, vt principes qui de multitudine populi tumescunt: vt rex Dauid faciens numerari populum. 2. Reg. 24. Econtrario rex Xerxes cùm coram se videret exercitum suum multitudinis innumerabilis, attendens quod totus ille exercitus infra centum annos in puluerem conuertendus esset, dixisse fertur: Regem tanti exercitus & tam fortis me vocant homines, ego vero fateor me regem esse pulueris: Quædam etiam animæ grossæ sunt de virginitate sua, quod valde mirum videtur, hæ sunt virgines fatuæ, de quibus legitur Matth. 25. Et notandum quod humilitas in nobis supplet defectus aliorum bonorum. Bern. Apud Dominum, fratres, ius habere non possumus, quoniam in multis offendimus omnes. Sed nec fallere eum: ipse. n. nouit abscondita cordis, quanto magis opera manifesta? Nec resistere virib. quoniam omnipotens est. Quid ergo restat nisi ad humilitatis remedia tota mente confugere, & quidquid in alijs minus habemus de ea supplere?

Item

Psal. 33.

Item sine humilitate cetera bona nobis bona non sunt, nec Deo placent. Bern. Sine humilitate audeo dicere, nec virginitas Mariæ Deo placuisset. Item magna virtus humilitatis, sine cuius obtentu non solum virtus, virtus non sit, sed etiam in superbiam erumpit.

CAPVT III.

De causis humilitatis, & ijs quæ valent ad humilitatem.

NOtandum quod in omnibus rebus causas humilitatis inuenire possumus, si diligenter attendamus, videlicet in eis quæ sunt infra nos, & in eis quæ sunt in nobis, & in eis quæ sunt iuxta nos, & in eis quæ sunt contra nos, & in eo quod est supra nos. Infra nos sunt corporalia ratione carentia, vt elementa terræ nascentia, animalia irrationalia cæli luminaria. In terra quæ est infimum elementorum multas causas humilitatis inuenire poteris. Primò ergo attende quod in eam reuersurus es. Gen. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es.* Quando ergo terram respicis, quasi sepulchrum vel cœmiterium tuum respicis. Attende etiam quod terra quæ nunc est sub pedibus tuis, quandoque futura est super caput tuum. Item attende quantum ea indigeas, ipsa est quæ te sustentat. Si ipsa dirupta fuerit sub pedibus tuis, sicut fuit sub pedibus Datan & Abiron, Num. 16. Viuus in infernum descendens. Item ipsa miro modo ex se producit Dei virtute vnde pasceris: quod si non faceret, fame perires. Item si ligna non produceret vnde calefis, perires frigore. In aëre etiam multas causas humilitatis potes inuenire. Primum ergo attende quod sine aëre nec ad momentum potes viuere, nisi enim ad refrigerium cordis aëra attraxeris, suffocaris. Item attende quod si aër à vento frigido commotus fuerit, te intolerabiliter affligit: si pestilens fuerit, te interficit. Item in aqua multas causas humilitatis potes inuenire. Si aqua non fuerit, vt porcus immundus eris. Item sine aqua terra & arida & sterilis erit, & sic fame peribis. Similiter si ignis non esset, fame & frigore perires. Non haberes enim vnde cibaria decoqueres, vel te calefaceres. Præterea ignis paratus est ad torquendum impios. Eccles. 7. *Vindicta carnis impij, ignis & vermis.* Deuter. 32. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima &c.* Quomodo superbiat homo facinorosus ad cuius combustionem fornax iam succensa est. Item attende circa terræ nascentia, quantum illis indigeas: attende etiam bona quæ sunt in eis, quibus tu cares, vt est fulgor auri, pulchritudo florum. Matth. 6. *Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent.* Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Item circa animalia irrationalia attende multa bona quibus tu cares: vt est suauitas cantus in multis auibus sine magisterio alicuius creaturæ. Ad quam suauitatem tu multis annis edoctus non posses pertingere. Item velocitas quæ est in auibus & in quibusdam quadrupedibus. Fortitudo etiam & pulchritudo & abundans vestitus, te verò oportet mendicare ab eis vnde nuditatem tuam operias, & vnde pulchritudinem tuam ornes, & debilitatem & tarditatẽ tuã iuues. Circa luminaria verò cæli attende quantũ luce eorum indigeas. Sine luce n. oculi essent tibi inutiles. In nobis etiam multas causas humilitatis inuenies, & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis, siue respicias eius originem, siue eius finem, siue statum eius præsentẽ. Ber. Vide vnde veneris, & erubesce: vbi es, & ingemisce: quo vadis, & contremisce. Si attendas vnde corpus venit, inuenies quod ex putredine. Iob 17. *Putredini dixi, Pater meus es.* Attende etiã vlterius grauamina quæ matri quæ te concepit feceris. Bernardus: In sordibus generamur, in tenebris confouemur, matres nostras multum oneramus, in doloribus parturimur, in partu matres nostras more vipereo laceramus. Attende etiam quod nudus nascitur homo membris impotens, & plorare incipiens. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ.* Augustinus: Puer à ploratu incipit. Sap. 7. *Primam vocem similem hominibus emisi plorans.* Attende etiam ad quem finem deueniat corpus. Puluis enim & cinis fit. Genes. 3. *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Item Gen. 18. *Loquar ad Dominum meum, quum sim puluis & cinis.* Non est mirum si se erigat contra dominum suum miles qui habet castrum super altam rupem inexpugnabile: sed fatuus est valde qui non habet domunculam nisi de palea quæ facillimè potest comburi, si contra dominum suum potentem erigat. Sic fatuissimus est homo cuius habitatio, scilicet corpus ad ca-

lorem febrilem in cinerem redigitur, nec exigitur ad hoc ignis si contra Deum se erigit. Item corpus à vermibus est corrodendum. In Psalm. *Ego sum vermis.* Ecclesiastic. 7. *Vindicta carnis impij, ignis & vermis.* 1. Machabæorum 2. *Gloria peccatoris, stercus & vermis.* Corpus enim vnde gloriatur, saccus est stercorum, & cibus & materia vermium. Præsentem statum corporis attendebat quæ dicebat, *Humiliatio tua in medio tui.* Michææ 6. Hieronymus: Quomodo superbiat qui secum semper sentinam portat. Ex parte etiam animæ multas causas humilitatis possumus inuenire. Aut enim scit homo se esse in mortali, aut non. Si scit, in inferiori statu est quam canis, vel porcus, vel bufo: quum debitor sit duplicis mortis, temporalis scilicet, & æternæ: illa verò vnicam mortem debeant. Item miseriam habet & culpæ & pœnæ, quum illa solum habeat miseriam pœnæ: & in hoc solis dæmonibus similis est. Si verò nesciat se esse in mortali, nescit tamen se esse in statu salutis: Sic se quandoque debitorem fuisse mortis æternæ, nescit vtrum adhuc peccatum sibi dimissum sit. Ecclesiastic. 10. *Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum reseruantur incerta.* Gregorius: Ad hoc cuncta nobis de meritis nostris incerta sunt, vt vnam certam gratiam teneamus, humilitatem. Item ad humilitatem valere possunt, etiam si sciremus nos esse in statu gratiæ, negligentia proficiendi quam in nobis videmus, difficultas standi, facilitas cadendi. Ad sibilum enim vnius verbi quandoque deijcitur aliquis, difficultas resurgendi, debilitas minima etiam vitia vincendi. Item circa ea quæ sunt iuxta nos multas causas humilitatis possumus inuenire, vt si attendamus multos de fratribus nostris esse leprosos, multos cæcos, multos impotentes, multos mendicos, & alijs diuersis miserijs afflictos. Iob 5. *Visitans speciem tuam non peccabis.* Item si attendamus eos qui contra nos sunt, materiam humilitatis inueniemus. Hostes enim inuisibiles nos strangularent, nisi diuina protectio hoc impediret. Iob 41. *Non est potestas super terram quæ comparetur ei qui factus est vt nullum timeret.* Thre. 3. *Misericordiæ Domini quod non sumus consumpti.* Item supra nos causas humilitatis inuenire possumus, si attendamus Dei omnipotentiam paratam ad vindictam superborum. Tribus de causis solet aliquis se inclinare vel dimittere: vel quia gladius capiti eius imminet, vel quia transiturus est per ostium humile, vel propter societatem alicuius magnæ personæ, quam ad terram videt sedere. Similibus de causis debet per humilitatem se homo inclinare. Si enim per superbiam se erexerit, gladius Dei omnipotentis euaginatus est super caput eius. 1. Petri 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei.* Item necesse habet transire per humile ostium paradisi. Augustinus super illud Ioannis 10. *Ego sum ostium.* Ostium humile est: si sano capite volumus intrare, oportet caput demittere. Item sanctus sanctorum & ceteri sancti in mundo isto humiliter se habuerunt. Matth. 10. *Sufficit seruo si sit sicut dominus eius.* Simile Ioann. 15. *Siue respiciamus ad bona, siue ad mala, inuenire possumus materiam humilitatis.* Bona nostra aliunde habemus, imperfectè ea habemus, perdere ea possumus. Et si attente ea inspicere volumus, non dominium rerum, sed onus & periculum in illis habemus. Pro illis censum magnum debemus, & non solum ea perdere, sed etiam pro illis perdi possumus. De malis verò manifestum est quod se humiliare debent homines, maximè si sint peccata mortalia cùm pro illis adiudicati sint patibulo infernali: mirum est quod tot & tantæ causæ humilitatis homines humiles non faciunt. Bernardus: O mira vanitas, ô mira fatuitas cordis nostri, cuius elationem perfectè dirimere, cuius ceruicosus motus omnino domare, humilitatis materia tanta non sufficit, quin adhuc superbiat terra & cinis.

Quib. de causis aliquis se inclinet.

De ijs quæ valent ad humilitatem.

ET notandum quod ad humilitatem valere possunt ista quæ sequuntur. Primò, familiaritas humilium. Sicut enim qui communicauerit superbo induet superbiam. Eccles. 13. Ita qui communicauerit humili, induet humilitatem. Secundò, meditatio propriorum defectuum. Gregor. in Homil. Sancti viri vt humilitatis in se virtutem custodiant, quum quædam mirabiliter sciunt, ante mentis oculos student reuocare quod nesciunt, vt dum ex parte infirmitatem suam considerant, ex ea parte qua perfectus est eorum animus se non extollat. Sicut qui emit veterem vestem, ponit digitum vbi vestis habet aliquod foramen: ita verè humilis habet oculum

sum ad defectum si quis est in eo. Item Gregor. Magnum esse vnusquisq; studeat, sed tamen magnum se esse nesciat: qui vult esse perfectè humilis, necesse est vt bona sua etiam à proprijs oculis abscondat. Tertium est, respectus meliorum. Gregor. Non quibus iam superiores, sed quibus adhuc inferiores estis aspicite. Idem: Sicut incentiuum elationis est respectus deterioris: ita cautela humilitatis est consideratio melioris. Quartò, quum quis assuescit sustinentiæ contumeliarum. Bern. in epistolis: Humiliatio via est ad humilitatem: sicut patientia ad pacem: sicut lectio ad scientiam. Si ergo virtutem appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis. Quintò, quum aliquis se exercet in humilib. officijs: exemplo Domini qui lauit pedes discipulorũ. Ioan. 13. Superbi ad minora officia se indignos reputant. Alij verò reputant eos indignos maioribus officijs: & sic inutiles sunt tam ad maiora, quam ad minora officia. Nolunt enim facere quod possunt, nec possunt quod volunt. Vnde accidit eis sicut illis qui rebus quas habent vendere nimia precia imponunt, imo se ab eis non expediunt. Nolunt enim inde accipere quod possent habere; nec possunt habere quod vellent accipere. Sextò memoria mortis, quod docet Ecclesia in principio quadragesimæ, imponens cineres capitibus, dicens: *Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuerteris.* Et notandum quod homo debet se reputare cinerem, & ex parte corporis & ex parte animæ. Ex parte corporis, propter propinquitatem & certitudinem quam habet ad hoc vt in cinerem redigatur. Sic enim solet loqui scriptura vbi aliquid quod futurum est, dicatur iam propter propinquitatem vel certitudinem. Gregor. Fere se mortuum considerat, qui se moriturum non ignorat, ad Rom. 8. *Corpus moriturum est propter peccatum*: id est, necessitati moriendi addictum. Quantum verò ad animam, debet homo cinerem se reputare quo ad tria. Primò, quod ad vilitatem. Cinis enim valde vilis est, licet materia ex quo factus est fuerit pretiosa: sic qui est in statu peccati, quasi nullius valoris est respectu valoris in quo erat ante peccatũ. In Psal. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.* Imò minus quã nihil videtur esse nisi sic spiritualiter resurrecturus. Melius enim esset ei nõ esse quam malũ esse si perseueret ita. Secundo quod ad hoc quia sicut cinis resistere non potest modico flatui quin ab eo dispergatur, sic peccator resistere nõ potest sibilo modici verbi. In Psal. *Non sic impij, non sic sed tanquam puluis.* Tertiò, quo ad hoc: quia sicut cinis non potest naturaliter redire ad statum materiæ vnde factus est, sed Dei virtute: sic peccator non potest redire ad statum bonum nisi Dei virtute. Ecclesiastic. 7. Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit. Verè Deus illos despicit quos luto peccati ita diu iacere permittit. Nec mirum quum ipsi eum despiciant. Esaiæ 5. Væ qui spernis, nonne & ipse sperneris? Humilibus qui se cinerem reputant, specialiter debetur corona. Esaiæ 61. *Ad annuntiandum mansuetis misit me, vt darem eis coronam pro cinere.* Non reputat se cinerem ex parte corporis, qui bruneta vel scarlata corpus suum induit: quis enim, nisi fatuus, talem saccum facit cineribus suis? Item non reputat se cinerem ex parte animæ qui amat altitudinem. Non enim expedit cineri esse in alto, ne à vento dispergatur. Dixit Dominus Moysi & Aaron, Exod. 9. vt tollerent plenam manum cineris de camino & spargerent in cœlum, & subsecuta sunt vlcera & vesicæ. Sic cum aliquis in alto ponitur, sequuntur vesicæ superbiæ & vlcera vanæ gloriæ, vt leprosus & vlcerosus interius coram Deo appareat, quantumcunque exterius pulcher videatur. Item non videtur se cinerem reputare qui præsumit quod quando volet se emendabit. Ecclesiastic. 29. *Repromissio nequissima multos perdidit.* Magna est illius fatuitas qui cinerem illum cuius pars est in vinea sua, & alia in agro, & sic de cæteris possessionibus eius, credit per seipsum congregari, & nouum hominem interiorem inde fieri: cum hoc solius virtutis diuinæ sit, sicut suscitatio corporum ex pulueribus. Et notandum quod memoria mortis valde vtilis est homini. Eccles. 7. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Hieron. in epistolis: Platonis est sententia omnium sapientium vitam meditationem esse mortis. Sapiens, Summa philosophia assidua est mortis meditatio. Eccl. 38. *Memor esto iudicij mei: sic enim erit & tuũ.* Meum heri, tuũ hodie. Hoc dicitur in persona mortui loquentis ad viuum. Specialiter mortis memoria necessaria est iuueni. Vnde Thr. 3. post illud, *Bonum est viro cum portauerit iugũ ab adolescentia sua.* Subditur: *Ponet in puluere os suum. Os sapientium in corde eorum.* Eccl. 21. Os ergo in puluere ponit qui cogi-

Psal. 14

Memoria morti commendatur.

cogitat quod puluis sit. In hac meditatione proijcienda est cupiditas & vanitas seculi, vnde Leuit. 1. præcepit Dominus vt faciens holocaustum de turturibus vel pullis columbæ, proijceret vesiculam gutturis & plumas in locum cinerum. Holocaustum facit Deo de turture, qui dat se Deo vt ei seruiat in claustro: de columba, qui dat se Deo vt ei seruiat in mundo. Turtur enim amat solitudinem, columba gregatim volat. Vesicula gutturis quæ est quasi horreum auium, cupiditatem mundi signat, pluma veró leuitatem. In loco ergo cinerum vesiculam proijcit, qui consideratione mortis suæ cupiditatem à se abijcit nõ curans acquirere ea quæ in breui perdat & à quib. perdatur, Ber. Vtinam tantum congregata perirent, & nõ congregator eorum. Tolerabilius esset insudare labori perituro quã peremptoro. Plumã veró in loco cinerũ proijcit, qui consideratione mortis vanitatẽ huius mundi refugit, intelligens factum esse in via ad mortem gaudere. Aug. Nihil aliud est tempus præsentis vitæ, quam cursus ad mortem. Valet autem

Ad quæ valeat memoria mortis.

mortis memoria ad ista sex quæ sequuntur. Ad fugandum exercitum vitiorum, vel saltem terrendum. Sicut timent latrones iudicis aduentum, sic vitia mortem. Terribilis est eis locus iste quasi porta inferni. Aut ex toto hominem deserunt tunc, aut saltem tremunt. Thren. 1. *Sordes eius in pedibus eius: non est recordata finis sui.* Iumentum cauda se defendit à muscis, sic homo à

1. vitijs consideratione mortis. Secundo valet ad contemptum mundi. Vnde Hier. *Facilè contemnit omnia qui se semper cogitat moriturum.* Eccles. 10. *Si annis multis vixerit homo, & in his omni-*

2. *bus lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.* In morte arguitur vanitatis omne quod est in mundo, scilicet concupiscentia oculorum, & concupiscentia carnis, & superbia vitæ. Concupiscentia oculorum in hoc quod homo nudus reuertitur in terram. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.* Concupiscentia carnis in hoc, quod corpus in delicijs nutritum vermibus datur. Superbia vitæ in hoc, quod ille qui volebat esse super homines, ponitur sub terra quæ est infi-

3. mum elementorum. Tertiò valet ad sui contemptum. Facit enim quod homo cognoscat se quasi per resolutionem, qui modus cognoscendi verissimus est. Et hoc est quod Dauid orat. *Sciant*, inquit, *gentes quoniam homines sunt*: id est, de humo. Quartò valet ad hoc vt homo re-

4. ctè se regat in via præsentis vitæ. Sicut aues cauda regunt se volando & pisces natando. Iob 12. *Interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi &c.* qui vult nauem regere ponit se in fine nauis. Et sapiens consideratione finis regit se in ijs quæ sunt ad finẽ. Quintò

5. ad temperandam præsentem lætitiam, sicut & alia mala pœnæ. Eccl. 11. *In die malorum ne immemor sit bonorum.* Memoria mortis multum valet ad temperandam præsentem lætitiam, quia multum habet amaritudinis. Eccl. 41. *O mors quam amara est memoria tua homini iniusto.* Sextò ad hoc vt homo rectè iudicet de præsenti vita & futura. Qui enim per meditationem ponit se in articulo mortis, quasi medius est inter præsentem vitam & futuram, vtramque videns de prope. Qui tenet se initio vitæ suæ vel prope interponens sibi & vitæ futuræ, quicquid sperat se victurum, longe est à vita futura, vnde bona illius modica ei videntur. Quasi in initio vitæ suæ se tenebat qui dicebat. Luc. 12. *Anima mea, multa habes bona posita in annos plurimos: requiesce, bibe, comede, epulare.* Sed Deus posuit eum in fine vitæ, dicens: *Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te.*

CAPVT IV. *De signis humilitatis.*

PRimum humilitatis signum est amor humilium personarum. Eccles. 13. *Omne animal diligit simile sibi.* Secundum est, fuga altitudinis. Humilitas laudes fugit sicut venenum, & sicut sagittas mellitas & vt sermones fascinantes. Sapient. 4. *Fascinatio nugacitatis obscurat bona.* Et sicut rete expansum gressibus suis. Prouerbior. 9. Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius. Christus qui verè humilis erat, fugit volentes eum rapere in regem, Ioann. 6. Tertium est, amor propriè vilitatis. Bernard. Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari. Gaudet de contemptu sui, hoc solo si-

Exemplum.

nè superbus, quod laudes contemnit. De hoc exemplum habemus in Dauid. 2. Reg. 6. *Ludam* inquit, *& vilior* fiam. Et in dialogo. Gregor. legitur de quodam sancto patre qui Constantius dicebatur, quod cùm dixisset ei quidam quod nihil hominis haberet, protinus lætus in

am-

amplexum eius ruit, eumque ex amore nimio constringere brachijs cœpit & osculari, magnasque gratias agere quod de se talia indicasset, dicẽs: Tu solus es qui in me oculos apertos habuisti. Et de Dauid legitur secundo Reg. 16. *Dimittite*, inquit, *eum vt maledicat mihi*, & Act. 5. *Et illi ibant gaudentes à conspectu concilij quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati:* humilitas opprobrijs pascitur vt cibo proprio. Thren. 4. *Saturabitur opprobrijs*. Sicut se habet superbia ad gloriam, sic humilitas ad ignominiam. Vnde sicut superbia gaudet de gloria, sic humilitas de ignominia. Humilitati ea sunt pretiosa quæ alij essent vilia. Ipsa enim spiritum abominationis & contemptus conuertit quasi in aurum & gemmas. Ipsa vilis vult videri alijs, sicut & sibi vilis videtur. Et quanto est sibi vilior, tanto est Deo pretiosior. Gregorius in Mora. Tanto vnaquæque anima fit pretiosior in conspectu Dei quanto pro amore Dei despectior fit ante oculos suos. Item: Greg. Tanto fit quisque vilior Deo, quanto pretiosior sibi. Et tanto pretiosior Deo, quanto propter eum vilior. Quartum est, si humilia officia libenter quis facit. De hoc exemplum habemus in Abigail. 1. Reg. 25. pro qua cùm misisset Dauid vt eam duceret in vxorem, ipsa ait: *Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum domini mei*. In vitis patrum, quidam senex perfectus virtutibus orauit Dominum. Ostende mihi Domine quid sit perfectio animæ, & faciam. Et quum requireret consilium à quodam alio sene: ille respondit ei de hoc per reuelationem. Vis facere quicquid dico tibi. Et ille, volo. Et dixit: Vade, pasce porcos; & fecit sic. Et quum alij viderent quod pasceret porcos, dixerunt quod factus esset fatuus. Et visa eius humilitate, reuocatus est ad locum suum. Quintum est, si consilio acquiescit: sicut hoc quod aliquis non acquiescit consilio, signum est superbiæ. Greg. de non acquiescente consilio: Si se, inquit, meliorem non crederet, nequaquam cunctorum consilia suæ deliberationi postponeret. Sextum est, si contumeliam vel etiam correptionem mansuetè audit. Greg. Qui gloriam non quærit, contumeliam non sentit. Idem: non timet confundi in conspectu hominum qui solum gloriam quærit apud Deum. Septimum est, si secretum diligit. Bern. loquens de illo verbo 2. ad Cor. 12. *Parco autem, &c.* Quàm pulchrè, inquit, dicit parco. Non parcit sibi arrogans, non superbus, non cupidus vanæ gloriæ, vel iactator actuum suorum, qui vel sibi arrogat, vel mentitur de se quod non est. Solus verè humilis parcit animæ suæ, qui ne putetur quod non est, semper quantum in se est vult nesciri quod est. Octauum est: si libenter obedit, ad Philip. 2. *Exinaniuit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* Exinanitio præmittitur tanquam causa obedientiæ. Qui enim humilis non est, non libenter obedit.

CAP. V. *De diuisione humilitatis.*

Consequenter ponendæ sunt diuisiones ad humilitatem pertinentes. Notandum ergo quod est humilitas ficta, & est humilitas vera. De ficta legitur Ecclesiast. 19. *Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo.* Vera humilitas est humilitas cordis, de qua Matth. 11. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Non ficte, dicit interim. Humilitatem cordis sequitur humilitas exterior, sicut ramus prodit ex radice 1. Petri 5. *Omnes inuicem humilitatem insinuate.* Item est humilitas sufficiens & abundans & superabundans. Quam diuisionem innuit gloss. super illud Matth. 3. *Sic decet nos implere omnem iustitiam*, id est, humilitatem, dicit gloss. & subditur: Perfecta humilitas habet tres gradus. Primus est, subdere se maiori, & se non præferre æquali, hic vocatur sufficiens, quia sufficit aliquem sic humiliari: & iste gradus omni iusto est necessarius. Secundus gradus est, subdere se æquali, nec præferre se minori, hic dicitur abundans. Tertius est, subesse minori in quo est omnis iustitia. Hunc Christus impleuit. Item humilitas diuiditur in humilitatem intellectus, quæ consistit in cognitione veritatis: & in humilitatem affectus, quæ consistit in contemptu vanitatis. Sicut beatus Bernard. superbiam diuidit in sex species: Superbia, inquit, in species duas diuiditur. In cæcam & vanam superbiam: quarum prior intelligentiæ, posterior voluntatis vitium est. Idem: Est humilitas quam in nobis veritas parit, & non habet calorem: & est humilitas quam charitas format & inflammat, atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione consistit. Communiter etiam quatuor gradus humilitatis distinguuntur. Quorum primus est,

Tres gradus humilitatis perfectæ.

spernere mundum, siue mundi gloriam. Secundus, spernere nullum. Tertius, spernere se. Quartus, spernere se sperni. De XII. gradibus humilitatis quos Bernard. distinguit, require in tractatu de Superbia. 3. parte. 35. cap. Notandum quod Bernard. in libro suo de XII. gradibus humilitatis, non expresse illos XII. gradus humilitatis ponit: sed per oppositum eos insinuat. Bernard. in prologo libri illius tituli inquit, qui de gradibus humilitatis inscribitur: Pro eo forsitan quod non humilitatis gradus, sed superbiæ potius distingui describique videatur, calumniam patietur: sed hoc à minus vel intelligentibus vel attendentibus tituli rationem. Idem in libro eodem: Idem sunt gradus ascendentium in solium & descendentium, & eadem via ascendentium in ciuitatem & recedentium, & idem ostium ingredientium domum & egredientium. Per vnam denique scalam ascendentes Angeli & descendentes Iacob apparuerunt. In eodem: Proponat tibi beatus Benedictus gradus quos ipse prius in corde suo disposuit. Ego quid proponam tibi non habeo nisi ordine discensionis meæ, in quo tamen si diligenter inspicitur, via forsitan ascensionis reperitur. Si enim tibi Romam tendenti, homo inde veniens obuiaret, quæsiturus viam, quid melius quam illam qua venit ostenderet? Denique castella, villas & vrbes, fluuios ac montes per quos transierit nominat, suum denuntians iter, tuum tibi prænuntiat, illa vt eadem loca recognoscas eundo quæ ille pertransijt veniendo. Hi sunt XII. gradus humilitatis secundum sanctum Benedictum. Primus est, si quis timorem Dei in memoria habeat, Dei præcepta & pœnas paratas eorum transgressoribus, & præmia parata obseruatoribus, & sic omni hora à peccatis se custodiat. Secundus est, si quis non amans propriam voluntatem, desideria sua non delectetur implere. Tertius est, si quis pro Dei amore omni obedientia maiori se subdat. Quartus est, si in ipsa obedientia contra aspera patientiam amplectatur. Quintus est, si omnia mala sua abscondita abbati suo humiliter confiteatur. Sextus est, si ad omnia quæ sibi iniunguntur indignum se iudicet. Septimus est, si omnibus se inferiorem & viliorem non solum lingua sua se pronuntiet, sed etiam intimo credat cordis affectu. Octauus est, si nihil agat monachus nisi quod communis monasterij regula probat, & maiorum exempla hortantur. Nonus est, si linguam suam cohibeat, & eam vsque ad taciturnitatem teneat. Decimus est, si non sit facilis & pronus in risu. Vndecimus est, si pauca verba & rationabilia habeat, & non loquatur clamorosè. Duodecimus est, si non solum in corde humilitatem habeat, sed etiam corpore ostendat eam semper defixis in terram aspectibus.

Gradus humilitatis secundum Benedictum.

PARS V. *De Paupertate.*

Paupertas quandoque dicitur carentia diuitiarum. Et secundum hoc dicit August. Inuestiganti singularum rerum naturas, non inuenietur quid sit paupertas, nuditas & foramen. Sic paupertas, priuatio est. Priuationes vero causæ sunt directæ aliarum priuationum, & occasiones multorum bonorum. Multa vitia elongata sunt ab eis qui hanc paupertatem habent. Greg. Habent sancti hoc proprium: nam vt semper ab illicitis longè sint, à se plerunque licita abscindunt. Quandoque dicitur paupertas contemptus diuitiarum. Seneca: Nemo dignus Deo, qui opes non contempserit. Tertio dicitur paupertas amor paupertatis. Bernard. in epistolis: Non paupertas virtus reputatur, sed paupertatis amor. Denique beati pauperes non rebus, sed spiritu. Idem: Volo te esse amicum pauperum, magis autem imitatorem. Idem: Amicitia pauperum regis amicos constituit, amor paupertatis reges. Item. Paupertatem æquo animo ferre, virtus patientiæ est: sponte appetere, sapientiæ laus est. Et notandum quod paupertas multis de causis amanda est. Quarum prima & maxima est, quod Deus eam amat. Cuius amoris primum signum est, quod filius Dei voluit eam assumere. Bernard. in Sermonib. Forte aliquis arbitraretur filio Dei sublimia esse quærenda palatia, vt cum gloria rex gloriæ susciperetur: sed non propter hoc ille à regalibus illis sedibus venit. In sinistra eius diuitiæ & gloria in dextera longitudinitas vitæ. Horum omnium æterna in cælis affluentia suppetebat sed paupertas non inueniebatur in eis. Porro in terris abundabat & superabundabat hæc species,

Quid sit paupertas.

Cur amanda paupertas.

species. Nesciebat homo pretium eius. Hanc itaque filius Dei concupiscens, descendit vt eam eligeret sibi, & nobis quoque sua æstimatione faceret pretiosam. De paupertate Christi habetur Luc. 2. *Pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat ei locus in diuersorio.* Item Matth. 18. vbi misit Dominus Petrum ad piscandum pro tributo soluendo, dicit Gloss. Tantæ fuit paupertatis, vt vnde daret tributum non haberet, & super illud Mar. 11. *Circumspectis omnibus, cùm iam vespera esset hora exijt in Bethaniam cum duodecim.* Dicit Gloss. circumspectis si quis eum hospitio susciperet. Tantæ enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, vt in tanta vrbe nullum inueniret hospitium. 2. ad Corinth. 8. *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est cum esset diues, vt illius inopia vos diuites essetis.* Threnor. 3. *Recordare paupertatis meæ, &c.* Bernard. Magna abusio & nimis magna, vt diues esse velit vermiculus vilis, propter quem Deus maiestatis & Dominus Sabaoth voluit pauper fieri. Paupertas Christi crescendo processit. In natiuitate pannis inuolutus est, & pro domo habuit diuersorium: deinde hospitium non habuit. Matth. 8. *Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet, &c.* Marc. 11. Circunspectis &c. In passione vero etiam proprijs vestibus spoliatus est. Matth. 27. *Exuentes eum, &c.* Aliud signum amoris Dei ad paupertatem est, quod propter pauperes filius Dei in mundum venit. In Psalm. *Propter miseriam & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.* Luc. 4. *Euangelizare pauperibus misit me.* Bernard. in Sermonib. Quærat diuitias paganus qui sine Deo viuit: quærat Iudæus, qui terrenas promissiones accepit, sed qua fronte, magis autem qua mente Christianus diuitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicauit: Pauperes Christus in principio doctrinæ suæ beatos prædicauit. Matt. 5. & Luc. 6. & diuites infelices. Luc. 6. *Væ vobis diuitibus.* Pauperes iudicat Christus dignos mensa sua. Vnde Luc. 14. leguntur pauperes ad cœnam Domini introducti. In Psal. *Parasti in dulcedine tua pauperi Deus.* Pauperes Deus adiuuat. In Psalm. & adiuuit pauperem de inopia. Illis parcit. Esa. 49. *Pauperum suorum miserebitur.* Illos elegit. Esa. 48. *Elegi te in camino paupertatis.* Iacob. 2. *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo?* Illos exaudit. In Psalm. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. Ecclesiast. 21. *Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures perueniet.* Illorum est memor. In Psalm. Non in finem obliuio erit pauperis. Illorum est solicitus. In Psalm. *Ego autem mendicus sum & pauper: Dominus autem solicitus est mei.* Illorum est refugium & fortitudo. In Psalm. Factus est Dominus refugium pauperi. Esa. 25. *Factus est fortitudo pauperi, &c.* Illos saluat. In Psal. *Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum saluas faciet.* 2. Reg 22. Populum pauperem saluum facies. In Psal. Eripiens inopem de manu fortiorum eius. Societatem pauperum prelegit Dominus in mundo isto societati diuitum. Luc. 14. *Omnis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* 1. Reg. 30. Dauid puerum Ægyptium assumpsit, quem Dominus suus reliquerat. Sic Christus assumit quos mundus reliquit. Psal. *Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* Item. *Tibi derelictus est pauper.* Greg. in homil. Hos elegit Deus quos despicit mundus: quia plerunque ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum. Idem: Infirmi quiq; atq; in hoc mundo despecti plerunq; tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto in hoc mundo non habent vbi delectentur. Item pauperibus regnum cælorum tribuitur. Mat. 5. & Luc. 6. Et non solum ad possidendum sed etiam ad dandum alijs. Luc. 16. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula.* Ipse Deus pauperum est. Num. 18. *In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem: ego pars & hereditas tua.* Ipse est spes pauperum, & exultatio. Es. 14. *In ipso sperabunt pauperes populi eius.* Eiusdē 29. *Pauperes homines in sancto Israël exultabunt.* Ipse de pauperibus specialiter requiret in iudicio: vt habetur Mat. 25. Imo ipse pauperib. iudiciū tribuit. Iob 36. & Mat. 19. *Vos qui secuti estis me &c. sedebitis super sedes 12. iudicantes duodecim tribus Israël.* Pauperes honorat, dicens: In Psal. *Honorabile nomen eorum corā illo.* Illos agnoscit, & nominatim vocat: vt patet in Lazaro, Luc. 16. Illos ab angelis deportari facit ad locū quietis. In eodē: Factū est vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinū Abr. Et vt vno verbo dicatur, tāta est dilectio eius ad pauperes, vt quod fit pauperi, sibi reputet fieri. Mat. 25. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis:* & quod vni eorū nō fecistis, mihi nō fecistis. Væ pauperib. si eum non amant qui

Psal. 11.
Psal. 106.
Psal. 10.
Psal. 9.
Psal. 39.
Psal. 10.
Psal. 71.

qui tantum eos amat, qui tot signa amoris eis ostendit. Multum contemnerentur pauperes in mundo isto, nisi Christus eos tantum honorasset. Multis alijs de causis amanda est paupertas. Prima est, quia est valdè munda: sicut econtrario diuitiæ immundæ sunt, amatores suos inquinantes. Quod in rerum natura Deus significari voluit, in hoc quod aurum & argentum quæ videntur esse pretiosiora inter eas, tangentes inquinant. Bernardus in epistolis. Beatus qui post illa non abijt quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. Ecclesiast. 13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Et super illud Iacob 1. *Religio munda, &c.* dicit glos. Qui temporalia non diligit, immaculatum ab hoc seculo se custodit. Item paupertas est Deo propinqua. Quod figuratum est Lucæ 2. in hoc quod pastores de loco vicino venerunt ad Christum. Econtrario vero reges à remotis partibus venerunt. Matth. 2. Paupertas etiam sancta est, tanquam locus in quo mansit filius Dei plus quàm triginta annis. Exod. 3. *Solue calciamenta de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est.* Paupertas specialiter potest dici terra sanctorum. Esa. 6. *In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Dei.* Esa. 60. *Adorabunt vestigia pedum tuorum.* In eodem. *Locum pedum meorum glorificabo.* Item expedita est. Greg. Liberius ad patriam tendimus, quia quasi in via pondere caremus. Idem: Terrena substantia æternæ felicitati comparata, pondus est, non subsidium: August. in lib. de verbis Domini: Abijce à te diuitiarum onera, abijce vincula voluntaria, abijce anxietates & tædia quæ te plurimis annis inquietant. Hieronymus in epistolis. Si habes, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: Si non habes, grandi onere liberatus es. Gregor. Qui mihi onus diuitiarum abstulit, me ad currendum citius expediuit. Item paupertas læta est. Sen. Sæpè pauper fidelius ridet: nulla ei in alto solicitudo est. Idem: Qui felices vocantur, hilaritas ficta est, & grauis tristitia, eo quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros, sed inter ærumnas cor ipsum excedentes necesse est agere felicem. Augustinus in libro Confess. loquens de quodam mendico exhilarato vino: Ille, inquit, lætabatur, ego anxius eram. Nimirum ille felicior erat, non tantum quia hilaritate perfundebatur, cùm ego curis anxiarer: verumetiam quod ille benè operando acquisierat vinum, ego autem mentiendo quærebam typum. In vitis patrum quidam pauper habebat vnam mattam, de cuius medietate se cooperiebat, aliam medietatem sibi submittebat, & erat validum frigus: & pater monasterij de nocte exiens, audiuit eum dicentem: Gratias ago tibi Domine. Quot sunt modo diuites in custodia, & qui in inferno sedent, aut pedes habent in ligno constrictos. Ego autem velut imperator sum, extendens pedes meos, & quo volo ambulo. Seneca. Felix paupertas læta: nec tamen paupertas est, si læta est. Gregor. Cui cum paupertate benè conuenit, non est pauper. Item paupertas secura est. Gregorius. Magna securitas cordis: nihil concupiscentiæ habere secularis. Seneca: Etiam in obsessa via pauperi pax est. Gregor. Qui nihil habet in mundo quod diligat, nihil est in mundo quod pertimescat. Paupertas iuxta verbum Sapientis, bonum est sine calumnia. Pro ea non mouentur lites, non timet fures vel raptores, non timet aeris passiones, ipsa est donum à paucis cognitum. Poëta: O munera nondum intellecta, domi paupertas, angustique lares. Ecclesiast. 11. *Paupertas & honestas à Deo sunt.* Paupertas secura est, & temporaliter & spiritualiter. Prouerbior. 1. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum.* Gloss. Facilè laqueos euadit in terris qui oculos habet in cœlis. Iob 18. *Abscondita est in terra pedica eius.* Cain habuit caput tremulum. Cain interpretatur possessio: qui possessiones habent in mundo isto, in tremore sunt. In Psalm. *Trepidauerunt vbi non erat timor.* Iob 15. *Sonitus terroris semper in auribus eius: & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur.* Item paupertas quieta est. Seneca. Quietissimè viuerent homines si hæc duo verba tollerentur, meum & tuum. Gregor. Quid in hac vita laboriosius, quam terrenis desiderijs æstuare: quid quietius, quam nihil huius seculi appetere? Hinc est quod Israël custodiam sabbati accepit in munere, Ægyptus percutitur muscarum multitudine. Item paupertas licet terra macilenta videatur, fertilissima est verorum bonorum. Genes. 41. *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* In hac terra voluit plantari vnigenitus Dei, lignum scilicet vitæ. Item paupertas vitijs materiam subtrahit: quia non habet vnde suum paupertas pascat amorem. Iuuenalis: Præstabat castas humilis fortu-

Ratio- nes aliæ. Psal. 52.

fortuna Sabinas. Senec. Inquis: Pecuniam perdidi. O te felicem si cum illa auaritiam perdidisti: sed si manet illa apud te, es tanto felicior, quo tanto malo materia subducta est. Paupertas, vermem diuitum superbiam occidit. Ipsa etiam duas filias sanguisugæ infernalis, quæ semper clamant, Affer, affer, suffocat, scilicet gulam & luxuriam. De quibus habetur Prouerb. 30. *Paupertas medicinalis est.* Gregor. Quos morum infirmitas vulnerat, paupertas medicina sanat. Ipsa purgat eos qui sunt aurum & argentum: ideo caminus dicitur. Esa. 48. *Elegite in camino paupertatis:* Ipsa est fortitudo sanctorum, sicut diuitiæ sunt fortitudo diuitum. Prou. 10. *Substantia diuitis vrbs fortitudinis eius.* Ipsa est vt fossatum profundissimum, quod diabolus multum nititur implere. Habac. 1. *Comportabit aggerem, & capiet eam* mira fatuitas aliquorum qui diabolum iuuant ad implendum fossatum castri sui. Habac. 2. *Væ qui congregat non sua. Vsquequo aggrauat contra se densum lutum.* Pauperes in Ecclesia remanent, dum diuites in regnum diaboli transferuntur. Sicut Nabuchodonosor pauperes dimisit in terra promissionis, nobilibus translatis in terram suam. Ierem. 39. Sophoniæ 3. *Derelinquam in medio tui populum pauperem.* Pauperum est hæreditare regnum cœlorum: mobilia vero huius seculi sunt diuitum, sicut figuratum est Genesis 25. Vbi Abraham dedit Isaac cuncta quæ possidebat, filijs autem concubinarum largitus est munera. Paupertatem posuit filius Dei vt fundamentum religionis Christianæ. Matth. 5. Iob 26. *Qui extendit aquilonem super vacuum.* Super vacuum, inquam, paupertatis. Aquilonem vocat Ecclesiam de Gentibus conuersam, quæ congelata erat in peccatis suis. Paupertatem posuit Christus gradum quo ad perfectionem ascenditur. Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Paupertas mater & nutrix & custos religionis est. Vnde qui ingrediuntur religionem, ad eam voto se astringunt. Econtrario abundantia religionem destruit. Adeo enim occupat eam, vt meditationes, lectiones, orationes quibus debet sustentari, in ea pereant, ita quod seruitium Ecclesiæ est inordinatus strepitus. Amos 5. *Aufer à me tumultum carminum tuorum.* Vbi ipsa non est, vitia sunt in pace. Non fiunt ibi correptiones, sed supputationes, vt potius videantur trapezitæ quam religiosi. Virgæ sunt ibi potius ad ostensionem quam ad vitiorum effugationem. In refectorio lapidatur sobrietas varietate ferculorum. Ministri manibus eleuatis varia portantes fercula, afferunt vnde ipsa lapidetur: sicut Iudæi afferebant lapides ad beati Stephani lapidationem. In claustris vbi est abundantia temporalium, inueniuntur multi habitum religionis deferentes, qui tamen non sunt religiosi. Sicut clerici qui communiter dicuntur Goliardi, quandoque habitum monachalem deferunt, & tamen monachi non sunt. Aliqui proijciuntur ibi à parentibus sicut catuli quos matres non sufficiunt enutrire. Aliqui etiam intrant vt fures: vt scilicet ditentur & possint res monasterij consanguineis suis dare. Aliqui instar vulpis se mortuos spiritualiter simulant, vt prædam faciant. Vbi est abundantia, behemoth quiescit, qui in arido paupertatis requiem non inuenit. Luc. 11. Paupertas omnes ingredientes in mundum istum excipit: sed postea à multis eijcitur de possessione sua sine culpa sua: sed in exitu de mundo isto, iterum recuperat eos. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.* Paupertas seruitutem diuitiarum quæ adeo generalis est, excutit. Ecclesiast. 10. *Pecuniæ obediunt omnia.* Ipsa cum Petro super aquas ambulat, scilicet super mare huius mundi. Matth. 14. Bernardus in Sermonibus: Hæc prærogatio debebatur Petro: nouum iter, & noui modus itineris. Antiquorum sanè patrum diebus, donec in terris videretur & conuersaretur inter homines Deus maiestatis, non erat euangelicæ forma perfectionis, sed spiritum Domini solo interim spiritu sequebantur. Paupertas luto diuitiarum si affluat, non vult cor apponere. Ipsa ordinem naturæ seruat. Sicut enim terra exterior pedibus, sic ipsa terrena calcat mentis affectibus. Ipsa de fimo stabuli thesaurum facere dedignatur. Stabulum est hæc pars mundi in qua sumus, quia habitaculum est iumenti nostri, scilicet corporis. Paupertas terram talpis & serpentibus relinquit. Esaiæ 65. *Serpenti puluis panis eius.* Ipsa hominem custodit ne à serpente infernali comedatur. Cassiodorus super illud Psalm. *Omnia à te expectant.* Quem Deus pro malis suis abijcit, fit diaboli pabulum: quapropter si in escam inimici dari nolumus, non debemus esse terreni, quia sic in principio maledictus est vt

terram comedat. Genes. 3. Paupertas amatores suos miro modo facit abundare. Habent enim de ea quantum volunt. Ecclesiast. 11. *Est homo marcidus, egens recuperatione: plus deficiens virtute, & abundans paupertate.* Paupertas etiam terrenis diuitijs facit quodammodo abundare: pauper enim diuitias quas pro Christo contemnit, quodammodo habet, dum eas Christo vendit, & de illis in cælo thesaurum facit. Vnde Dominus emit à Petro quod pro eius amore reliquerat: Matth. 19. quod non fecisset, nisi illius fuissent. Non enim emeret prædam. Quando aliquis ex corde dicit. Volo habere thesauros regios vel imperiales. & hoc propter Christum: statim Christo eos vendidit, & in cælo eos thesaurizauit, & hoc sine damno eorum qui eos possidebant. Remanent enim eis pleno iure. Et quod mirum est, eosdem thesauros diuersi possunt vendere, & in cælo thesaurizare. Et non solum hæc possunt facere de his quæ sunt, sed etiam de his quæ non sunt, sed possunt esse. Bernard. in Sermonib. O mira nouitas eius qui omnia noua facit: tollens iugum inuenit requiem, relinquens omnia centuplum habet. De illa vero paupertate quæ est eorum qui habent multas diuitias, quarum non se reputant dominos, sed solum ministros, notandum quod ipsa valdè gloriosa est. Ipsa est velut lilium inter spinas. De paupertate huiusmodi verum est illud Prouerbior. 14. *Est quasi pauper cum multis diuitijs sit.* Ipse in diuitijs dupliciter negotiatur, bene ministrando & non amando. Ipse diuitias terrenas in arca seruat, & tamen in thesauro cælesti eas reponit: qui enim ad pios vsus diuitias seruat, non claudens viscera sua indigentibus, in cælo, iam eas reposuit, cùm eas corde iam Deo obtulerit. Pios vsus diuitiarum intelligas etiam vxorum & filiorum competentes prouisiones, cùm ad Dei honorem & animarum salutem referuntur. Non sic est de illis qui auarè retinendo diuitias, quos non pascunt, occidunt, dum eos fame mori permittunt, qui pauperibus partem suam auferunt. Et notandum quod qui amat paupertatem, non debet eius sequelam fugere, scilicet famem, & sitim, nuditatem, defectum tecti, defectum auxiliorum, defectum consolationum. Bernard. in Sermonib. Videmus aliquos pauperes qui si veram haberent paupertatem, non adeo pusillanimes inuenirentur & tristes, vtpote reges vt reges coli. Sed hi sunt qui pauperes esse volunt, eo tamen pacto vt eis nihil desit: & sic diligunt paupertatem vt nullam inopiam patiantur.

PARS VI.

De Mansuetudine & eius descriptione. Quare etiam mansueti sint beati: vbi XVI. tanguntur pertinentia ad commendationem mansuetudinis. Et quare mansueti possidebunt terram, ac cui dono mansuetudo adaptetur.

POst paupertatem spiritus dicendum est de Mansuetudine quæ commendatur in verbo illo: *Beati mites, &c.* Et sequitur benè mansuetudo paupertatem spiritus. Qui enim verè humilis est, cùm nihil habeat sui reputatione, non habet vnde turbetur, nec contra se quæ fiunt, fieri reputat. Item qui terrena non amat, elongauit à se causam perturbationum: Sicut terra mista aquæ eam turbidam reddit, sic terrena humano cordi per amorem sociata, causæ sunt perturbationum Si vero à corde humano fuerint separata, & tranquillitas in mente. De mansuetudine vero hoc modo dicetur. Primo ostendetur quid sit mansuetudo. Secundo, quãdo mites sint beati: vbi tangetur de his quæ ad commendationem mansuetudinis pertinent. Tertio, quare mansueti possidebunt terram. Quarto, quod donum huic beatitudini adaptetur. Mansuetudinem sic describit Peregrinus sacerdos: Mansuetudo, inquit, est modesti animi tranquillitas, quæ nulla incurrentium rerum tribulatione agitatur. Mansuetudo videtur esse temperantia seu modestia vis irascibilis respectu mali vel inferendi vel destruendi: moderationem vero irascibilis in quamultum regnat impetuositas, sequitur mentis tranquillitas. Gloss. super Matth. 5. Mores temperat mansuetudo & lenitas. Mansuetudo est dulcedo animi quam non vincit amaritudo. Vnde Gloss. super Matth. 5. Mitis est quem mentis asperitas seu amaritudo non afficit: sed simplicitas fidei ad omnem iniuriam patiendam instruit patienter. Hæc dulcedo quandam causam habere

bere

bere videtur sanitas virium animæ. Prouerbio. 16. *Dulcedo animæ est sanitas ossium.* Mansuetudo bonitatis est, malitiam vincens, nulli malum vincẽs, mala in bonum conuertens. gl. super Mat. 5. Mansuetus non irritat vel irritatur: non nocet, vel nocere cogitat. Et alia Gloss. Mitis est quem non rancor vel ira afficit: sed omnia æquanimiter sustinet. *Mansueti si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Marc. vltim. Mansuetudo mollities est seu suauitas malo cedens, subesse sciens, superiori non resistens, tractabilis siue bonis consentiens. Primum tangit gloss. super illud Matth. 5. *Beati mites*, qui cedunt improbis, & vincunt in bono malum. Secundum tangit alia gloss. Ibidem: Qui pie quærit, honorat sancta, non reprehendit, non resistit, quod est mitem fieri. Tertium tangit gloss. super illud Galat. 5. *Fructus spiritus, est charitas, &c.* Mansuetudo quod non intractabilis, sed potius tractabilis est: quia mansuetudo vel in toto vel in parte videtur esse idem cum clementia, de qua dictum est in tractatu de Temperantia, vbi inuenies aliqua vtilia ad materiam istam. Aliquando etiam benignitas pro mansuetudine accipitur. Tamen super illud 1. Corinthior. 13. *Charitas patiens est, benigna est*, vult gloss. quod benignitas consistat in largitione suorum, dicens: Benigna est, id est, larga egenis. Et super illud Ephes. 4. *Estote inuicem benigni*, dicit gloss. id est, de facultatibus largi. Et super illud Galat. 5. *Benignitas*, dicit gloss. largitas rerum. Animus mansuetus nobilitatem veram habere videtur, & nobilitatem quam aliena rusticitas non corrumpit. Nobiles huius mundi parum sunt nobiles seu curiales, vt primo rusticitatem huiusmodi non faciant: sed si eis facta fuerit, parati sunt eam reddere: sed Dominus vult filios suos adeò nobiles esse, vt nulla rusticitas eis facta eos possit rusticos efficere, vt scilicet nulla rusticitas de eis exeat. Circa secundum notandum est, quod prima causa & maxima quare mites sint beati, est illa quam Dominus tangit. *Quoniam ipsi possidebunt terram.* Secunda est quia sunt immunes à miseria, quæ iracundiam vel rabiem comitatur; de qua miseria require in tractatu de ira. Tertio, ad beatitudinem mitium facit excellentia huius virtutis, scilicet mansuetudinis: quia excellentia apparebit si ponentur ea quæ ad eius commendationem pertinent.

De commendatione Mansuetudinis.

ET possumus 16. ponere ad eius commendationem pertinentia. Primum est, quod natura hominem ad mansuetudinem incitat. Figura enim hominis exterior indicat quod homo mansuetus esse debeat. Et sapiens dicit hominem esse animal mansuetum natura. In omni specie animalis figura corporis attestatur naturæ interiori: sicut vngues acuti, magni, & fortes, & curuati, & dentes magni, & scissio oris magna attestantur rabiei, vt apparet in leonibus. Cõtraria vero his attestantur mansuetudini vt in homine. Homines crudeles quasi non sunt homines, in animalia enim syluestria transierunt. Secundum est, mansuetudo Dei, quam scriptura sacra tantum nobis prædicat. Daniel. 3. *Fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam.* Sophon. 2. *Quærite Dominum omnes mansueti terræ; quærite iustum, quærite mansuetum.* Ioel. 2. *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus & misericors est.* In Psalm. *Suauis est Dominus in omnibus vijs suis.* Tertium est, quod hæc virtus speciale ornamentum sit mediatoris. In Psalm. *Propter veritatem & mansuetudinem, &c.* Matth. 21. *Ecce rex tuus tibi venit mansuetus.* Ierem. 11. *Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam.* Matth. 11. *Discite à me, quia mitis sum.* Quartum est, quod hæc virtus enumeratur inter fructus spiritus. Galat. quinto. Quintum est, quod hæc virtus ornamentum est multum decens seruum Dei. Ephes. 4. *Obsecro vos vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis cum omni humilitate & mansuetudine.* 1. ad Timoth. 6. *Tu autem homo Dei sectare patientiam & mansuetudinem.* Item 2. ad Timoth. 2. *Admone illos, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem.* Sextum est, quod Christus magisterium huius virtutis sibi specialiter inscribit. Vnde Gloss. super illud Matthæi quinto. Huius virtutis quasi magnæ magistrum se facit Dominus: quod non faceret nisi via summæ perfectionis ista virtus esset. Septimum est, quod hæc virtus diuina acquirit. Ecclesiast. decimo. *Sedes ducum superborum destruxit, & sedere*

Psal. 99.
Psal. 44.

facit mites pro eis. Octauum, quod eadem conseruat. Prouerbior. 20. *Roboratur clementia thronus regis.* Nonum, quod vitam corporis conseruat. Prouerbior. 11. *Clementia præparabit vitam, & sectatio malorum mortem.* Eiusdem 12. *Qui suauis est, viuit in moderationibus.* Decimum est, quod seruat animam. Ecclesiast. 10. *Fili, in mansuetudine serua animam tuam.* Mansuetudo est sicut antemurale in castro animæ, lapides durorum verborum leniter excipiens, & ideo ictus frustrans & hominem à læsione custodiens. Sicut vasa vitrea in fœno, vel alia re molli inuoluuntur, & sic à confractione seruantur: sic mansuetudo animam seruat, ne ira eam
Psal. 36. confringat. Vndecimum, quod animum delectat. In Psalm. *Mansueti hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* Mansuetudo est velut culcitra mollissima in lectulo floridæ conscientiæ, in qua animus cum Deo quiescit. Cantic. 1. *Lectulus noster floridus.* Duodecimum, quod proximum corrigit. In Psal. *Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur.* Tertiumdecimum, quod proximi gratiam acquirit. Eccles. 3. *Fili in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominum diligeris.* Ezech. 3. *Vt adamantem & silicem dedi faciem tuam.* Sicut adamas ferrum attrahit, sic mansuetudo corda hominum. Decimumquartum, quod iram proximi frangit. Prouerbior. 15. *Responsio mollis frangit iram.* Quintumdecimum, quod hominem Deo valdè placentem reddit. Ecclesiast. 1. Et quod beneplacitum est ei, fides & mansuetudo. Hæ duæ gratiæ multum placent Deo in homine, quia fides facit, vt homo possideatur à Deo quantum ad intellectum: Mansuetudo facit vt homo possideatur à Deo quantum ad effectum. Mansuetudo facit hominem à Deo exaudiri. In Psalm. *Memento Domine Dauid, &*
Psal. 131. *omnis mansuetudinis eius.* Iudith. 9. *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Et Dominus beato Dionysio in carcere posito: Benignitas & dilectio quam semper habuisti facient vt quidquid petieris: aliquibus impetres. Item mansuetudo dignum facit Dei allocutione. In Psalm. Docebit mites vias suas. Ecclesiast. 5. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei. Iacob. 1. *In mansuetudine suscipite insitum verbum.* Exod. 33. loquebatur Dominus cum Moyse, qui fuit mitissimus hominum, facie ad faciem, sicut homo solet loqui ad amicum suum. Mansuetudo etiam dignum facit Dei defensione. Numer. 12. *Locuta est Maria & Aaron contra Moysen, &c. quod quam audisset Dominus, iratus est valdè. Erat enim Moyses mitissimus,* & subditur:
Psal. 75. *Maria apparuit candens lepra.* Decimumseptimum est, quod in iudicio saluat. In Psalm. *Cùm exurgeret in iudicio Deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.* Item diriget mansuetos in iudicio, & exaltabit mansuetos in salutem. Es. 11. *Arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Circa tertium notandum quod mansueti possidebunt terram viuentium. Vnde glos. Virtus mansuetudinis possidebit terram viuentium, & delectabitur in multitudine pacis. Mansueti in præsenti pacifici possidentur à Deo: ideo lege vicissitudinis in futuro possidebunt Deum, qui est beata habitatio viuentium. Augustin. Nullius erit Deus possessio, nisi eius quem ipse prius possederit. Præterea mansueti possident nunc corda sua: homines immansueti non dominantur cordibus suis, sed potius ira dominatur in eis, glos. super Matth. 5. Mites sunt qui malis moribus dominantur: perfecta virtus morum possessio. Prou. 16. *Melior est qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Item mansueti bona spiritualia si qua habent possident: homines iracundi ea non possident, etsi ad horam ea habeant. Ignis enim iræ in momento eos depauperat. Item bona terræ magnificè possident, vt non turbentur si ea amiserint. Qui ex amissione bonorum terrenorum turbantur, non possident ea, sed potius ab eis possidentur. Serui enim eorum sunt, non Domini. Vt igitur gratiæ tanquam merito gloria succedens vt præmium respondeat, mansueti qui in præsenti se & sua possident, tam spiritualia quam terrena, merito in futuro terram viuentium possidebunt. Bernardus videtur intelligere hoc verbum. *Beati mites, &c.* de terra quam calcamus. Ait enim: Si humilibus datur cœlum: mitibus terra: quid relinquitur immitibus & crudelibus, nisi infernalis miseria? Idem in sermon. verbum prædictum, exponit de terra corporis, his verbis: Hanc terram corpus nostrum intelligo: quod si possidere vult anima, si regnare desiderat supra membra sua, necesse est vt ipsa sit mitis & superiori suo subiecta: quoniam tale inueniet inferius suum, qualem se exhibuerit superiori. Armatur enim creatura ad vlciscendam sui iniuriam creatoris: & ideo nouerit anima quæ rebelle

inuenit

inuenit sibi corpus suum, si quoque minus quam oporteat, superioribus potestatibus esse subiectam: mansuescat ipsa, & humilietur sub potenti manu Altissimi, subiecta sit Deo, & his pariter quibus vice eius debet obedire prælatis, & continuo corpus suum inueniet obediens & subiectum. Veritas enim est quæ loquitur: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Et notandum quod vera mansuetudo apparet, quando homini aliquid dicitur, vel fit contra eius voluntatem. Bernard. Sunt alij mites, sed quandiu nihil dicitur aut agitur, nisi pro eorum arbitrio. Parebit autem quàm longè sint à vera mansuetudine, si vel leuis oriatur occasio. Hæc mansuetudo quomodo hæreditabit quæ ante hæreditatem deficit? Circa quartum notandum quod donum pietatis adaptatur mansuetudini. Si enim pietas accipiatur pro misericordia, manifestum est quod qui habet pietatem, malo proximi compatitur, nec vult nocere proximo. Vnde qui pius est, est mansuetus. Si verò pietas pro cultu Dei sumatur, cultus Dei est *iugum Dei suaue & onus leue.* De quo legitur Matth. 11. Qui mansuetus gratus se inclinat & superponit, sicut mansuetus aliud abijcit. Vnde qui mansuetus est, pius est.

Mansuetudini adaptatur donum pietatis.

PARS VII.

De luctu & eius descriptione, de speciebus luctus, & quare lugentes sint beati: vbi tangitur de his quæ ad commendationem lacrymarum pertinent, de impedimentis etiam lacrymarum, & cui dono luctus adaptetur.

POst paupertatem spiritus & mansuetudinem, dicendum est de luctu. Cùm enim terrenitas vix ad plenum à corde amoueatur, tranquillitas autem mansuetudinis sæpe corrumpatur, necessarius est luctus, vt aqua lacrymarum terreneitas perfecte expellatur. Iob 14. *Lapides excauant aquæ, & alluuione paulatim terra consumitur.* Et vt incendia iræ aqua lacrymarum perfectè extinguantur. De luctu verò hoc modo dicetur. Primò ostendetur quid sit luctus, prout beatitudo dicitur. Secundò distinguentur diuersæ species luctus, vt manifestum fiat cui luctui consolatio debeatur. Tertiò, ostendetur quomodo lugentes sint beati: vbi tangetur de his quæ pertinent ad commendationem luctus seu lacrymarum. Quartò, dicetur de impedimentis lacrymarum. Quintò, quod donum aptetur huic beatitudini. Circa primum notandum, quod luctus prout sumitur pro beatitudine, est gratia vehementer dolendi de malo quod accidit, vel de bono quod deficit. Luctus verò sic sumptus non est in ijs qui adhuc sunt in peccatis suis. Greg. in Moral. Nisi à reatu culpæ quo nos ligauimus, misericorditer dimittamur, perfectè flere non possumus, quod in nobisipsis contra nosmetipsos dolemus. Malum verò in descriptione posita intelligas, non id quod mundus vocat malum, scilicet pœnam temporalem quæ medicinalis est: sed quod verè malum est, scilicet malum culpæ, & pœnam futuram quæ eius est sequela. Bonum etiam non intelligas bonum periculosum, vt est pecunia: sed verum bonum, scilicet bonum gratiæ vel gloriæ. Dolor huiusmodi signum est salutis. Greg. in Moral. Argumentum salutis est vis doloris.

De speciebus luctus.

CIrca secundum notandum quod super Matth. 5. distinguit Gl. duas species luctus. Prior est, luctus pro peccatis, vel suis vel alienis. Secundus est, ex desiderio cælestis patriæ. Prior est irriguum inferius, secundus irriguum superius. De quib. legitur Iof. 15. & Iudic. 1. Ille lauat præsentes sordes: hic verò accendit acrius æternorum amatores: vt dicit Gl. super Matth. 5. Aliqui etiam distinguunt quatuor species luctus. Primus luctus est luctus pro proprijs peccatis. De quo in Psal. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei &c.* Secundus est luctus pro alienis peccatis. Iere. 9. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei?* Tertius est, pro incolatu præsentis miseriæ. Dauid: *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.* Quartus, pro dilectione patriæ. In Psal. *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus &c.* Hæ quatuor species luctus sunt velut quatuor hydriæ, quas iussit Elias impleri aqua, & effundi super holocausta: quam effusionem ignis cælestis subsecutus est. 3. Regum 18. Possunt etiam distingui sex species luctus, quarum prima est ex consideratione diuinæ offensæ vel contumeliæ. Secunda est, ex consideratione gehennæ. Greg. super Iob. Supra omnia præ-

Luctus duæ species.

Psal. 118

Psal. 119
Psal. 136

sio inferni compunctionem prouocat. Tertia est, ex consideratione alienæ miseriæ. Ad Rom. 12. *Flete cum flentibus, gaudete cum gaudentibus, &c.* Quarta est, ex præsenti affectione. Thre. 1. *Plorans plorauit in nocte.* Quintò, pro spirituali absentia sponsi. Matth. 9. *Non possunt filij sponsi lugere quandiu est sponsus cum eis &c.* Sexta pro dilatione patriæ. Hæ sex species sunt velut sex hydriæ quas Dominus iubet aqua impleri. Ioann. 2. Potest tamen poni diuisio luctus generalior, vt distinguamus luctum in luctum malum, & in luctum bonum, & luctum indifferentem. Luctus malus est, vt luctus cupiditatis. De quo dictum est: *Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.* Vel luctus deceptionis. De quo Poëta: *Vt flerent oculos, erudiêre suos.* Vel luctus inordinatæ compassionis. De quo Augustinus in primo libro Confessionum: Cogebar, inquit, plorare Didonem mortuam quæ se occidit ob amorem, quum interea meipsum in ijs à te morientem Deus vita mea siccis ferrem oculis miserrimus. Quid enim miserius misero non miserante seipsum? Vel luctus æternæ damnationis. Matth. 8. *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Idem eiusdem 13. & 22. & 24. & 25. Et Luc. 13. Prouerb. 14. *Extrema gaudij luctus occupat.* Et notandum quod idem faciunt prudentes & imprudentes. Sed imprudentes illud non faciunt tempore oportuno. Eccl. 20. *Imprudens non seruabit tempora.* Senec. De negligentibus facere quod faciendum est, tunc lacrymæ nihil profuturæ cadunt. Plorabunt fatui sicut hic sapientes plorant: sed tunc plorabunt, quando lacrymæ erunt eis inutiles. Si non plorarent damnati, nisi lacrymam vnam corporalem singulis diebus quibus erunt in inferno, plus plorarent quam sint aquæ in mari. Omnes enim guttæ maris finitæ sunt, & posset Deus dicere: tot sunt, & non plures: damnati verò sine fine erunt in inferno. Luctus bonus triplex est, scilicet luctus compunctionis & deuotionis, compassionis & deuotionis. De primo in Psal. *Lauabo per singulas noctes lectum meum &c.* De luctu compassionis. Iob 30. *Flebam quondam super eo qui afflictus erat.* Eccl. 22. *Super mortuum plora, defecit enim lux eius. Et super fatuum plora, defecit enim sensus.* Ier. 13. *Plorans plorabit anima mea, & oculus meus educet lacrymam: quia captus est grex Domini.* Eiusd. 14. *Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem &c.* Thren. 2. *Defecerunt præ lacrymis oculi mei super contritione populi mei.* Ezech. 32. *Omnia luminaria cæli mœrere faciam super te.* Luctus deuotionis est, vt cum anima viri perfecti Dei dulcedinem experta, deflet absentiam sponsi quo ad sensum dulcedinis. Bernard. ad fratres de monte Dei, loquens de illo qui repellitur à lumine Dei ad quod admissus est. Si amat, inquit, flere, dulcia habet, & non sine multo gemitu cogitur redire ad conscientiam suam. Item luctus deuotionis est, qui est ex desiderio diuinæ visionis. In Psal. *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum &c. Fuerunt mihi lacrymæ meæ &c.* Luctus etiam deuotionis est luctus quem habet anima viri perfecti ex magnitudine gaudij spiritualis. De luctu deuotionis intelligi potest illud Aug. in lib. de ciuit. Dei: Quantò, inquit, est quisque sanctior & desiderijs sanctis plenior: tanto eius in orando fletus vberior. Idem in lib. Soliloq. Modum, inquit, vis habere lacrymas meas, quum miseriæ meæ modum non videam. Impatiens est amor: nec lacrymis modus sit, nisi amori detur quod amatur. Luctus indifferens est: vt luctus afflictionis temporalis, vel etiam gaudij. Tob. 11. *Fleuerunt ambo cum gaudio.* Genes. 43. *Erumpebant lacrymæ, & introiens cubiculum fleuit.* Secundum Glos. luctus pro peccatis vel pro desiderio cælesti, consolationem meretur; alius verò luctus non. Secundum Bernar. Luctus eorum qui perseuerantiam non habent, non meretur consolationem. Alios, inquit lugentes video: sed si de corde procederent lacrymæ, non tam facile illico soluerentur in risum. Nunc autem quum abundantius otiosa & scurrilia verba profluant, quam prius lacrymæ: lacrymas huiusmodi de his esse non arbitror quibus consolatio diuina promittitur: quandoquidem post illas tam facile consolatio vilis admittitur.

Item aliæ species sex. Luctus diuisio generalis. — Psalm. 6. — Psal. 41. — Luctus indifferens.

Quare lugentes sint beati.

Circa tertium notandum quod prima & maxima causa quare lugentes sint beati est quam Dominus tangit, dicens: *Quia consolabuntur.* Simile Luc. 6. *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Lugentes in futuro consolabuntur Dei visione, & etiam multis alijs modis. Esa. vlt. *In Ierusalem consolamini: videbitis, & gaudebit cor vestrum.* Et Luc. 16. Dictum est diuiti de Lazaro. *Nunc hic consolatur, tu verò cruciaris.* Ioa. 16. *Tristitia vestra vertetur in gaudium,* quod significauit aquæ mutatio in vinum. Ioa. 2. Ier. 31. *Conuertam luctum eorum in gaudium.* In præsenti etiam

lugentes consolatur. Exo. cap. 15. *Aquæ Maræ versæ sunt in dulcedinem.* Iob. 3. *Post lacrymationem & fletum exultationem infundis.* Aug. in lib. Conf. Quantum, inquit, fleui in hymnis & canticis tuis suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis. De tali qui habet abundantiam dulcium lacrymarum, verum est illud quod solet dici communiter: Iste est sicut piscis qui natat in aqua. De suauitate ista non gustat cor ignobile. Prou. 14. *Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus.* Gre. in Moral. Luctu suo anima pascitur, quum ad superna gaudia flendo subleuatur. Et intus quidem doloris sui gemitum tolerat: sed corefectionis pabulum percipit, quo vis amoris per lacrymas emanat. Idem in eodem: Fit plerunque vt in ipsis pijs fletibus gaudij claritas erumpat, vt mens quæ cæca iacuerat, ad inspectionem fulgoris intimi suspirijs vegetata conualescat. Aliud ad beatitudinem faciens in lugentibus luctu salubri potest esse, quod tales immunes sunt à tristitia huius seculi, quæ mortem operatur. 2. ad Cor. 7. Bern. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua.* Mortis horrorem, iudicij tremendum valde discrimen, ardentis gehennæ metum ab oculis cordis tui elongari nullatenus patiaris. Cogita peregrinationis tuæ miseriam, recogita annos tuos in amaritudine animæ tuæ, & cogita humanę vitæ pericula: cogita fragilitatem propriam, & in huiusmodi cogitatione si perseueraueris, dico tibi, parum senties quidquid foris videtur esse molestum, dum toto corde circa interiorem molestiā te occupaueris. Sed nec patietur Dominus sine consolatione te esse: quoniam est pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Et complebitur omnino quod pollicetur Veritas, *Beati qui lugent &c.* Tertiò, ad beatitudinem lugentium facit, quod lacrymæ eos mundant. Sunt & ceteri affectus lacrymarum, de quibus in earum commendatione dicetur.

De commendatione lacrymarum.

ET notandum quod ad commendationem lacrymarum. Primò valere possunt exhortationes quas scriptura sacra facit ad flendum. Ier. 6. *Luctum vnigeniti fac tibi.* Eiusd. 9. *Docete filias vestras lamentum.* Luc. 23. *Super vosipsas flete & super filios vestros.* Iac. 4. *Miseri estote, & lugete.* Eiusd. 5. *Plorate vlulantes in miserijs vestris.* Secundo exempla inter quæ præcipuum est exemplum Christi. Bernar. Christus compatitur, & plorat: homo patitur, & ridebit. De luctu Christi habes ad Heb. 5. *Cum clamore & lacrymis exauditus est pro sua reuerentia.* Et Luc. 19. *Videns ciuitatem fleuit super illam,* & Ioan. 11. *Et lacrymatus est Iesus.* Primo fletu commendauit nobis fletum compunctionis. Creditur enim fletum illum emisisse in cruce. Crux verò statum pœnitentiæ designat. In secundo, fletum compassionis. In tertio, fletum deuotionis, quando fleuit Lazarum reuocaturus ad præsentem miseriam. Ber. in Sermonibus: Christum super Lazarum & super ciuitatem fleuisse, & in orationibus pernoctasse lego: risisse verò aut iocasse nunquam. Commendantur etiam lacrymæ exemplo Petri. Matth. 26. *Egressus foras fleuit amarè.* Hieron. in epistolis: Petrum ter negantem in locum suum amaræ restituêre lacrymæ. Item exemplum Magdalenæ. Luc. 7. *Lacrymis cœpit rigare pedes eius.* Tertiò, ad commendationem lacrymarum potest locus valere in quo sumus. Aug. In valle miseriæ sumus, in qua eo magis flendum est, quo minus flemus. In Psal. *Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum.* Eccl. 22. *Musica in luctu importuna narratio.* Quartò, tempus in quo sumus. Eccl. 3. *Tempus flendi, & tempus ridendi.* Tempus flendi est in præsenti, vbi est multa materia fletus, & lacrymæ sunt in suo valore. Materia fletus sunt Dei iniuriæ & contumeliæ, strages animarum, incolatus præsentis miseriæ, dilatio patriæ. De multiplici materia fletus, require in tractatu de luxuria, cap. de Choreis. In futuro erit tempus ridendi. Qui erunt in paradiso, non habebunt materiam fletus. In his verò qui erunt in inferno lacrymæ nullius erunt valoris. *Tunc absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum.* Apoc. 7. Esa. 25. *Auferet Dominus Deus omnem lacrymam ab omni facie.* Bern. Felices lacrymæ, quas pia manus conditoris absterget. Tunc ridebunt electi pleno ore. Iob 8. *Deus non proijciet simplicem, nec porriget manum malignis, donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo.* Hic ridetur ore semipleno: quia hic impletur illud Prou. 14. *Risus dolore miscebitur.*

Lachrymas lugentium commendant quatuor.

Psal. 83

De virtute lacrymarum.

DE virtute lacrymarum. Notandum est quod lacrymæ primò animam mundant. Aqua etiam lacrymarum est velut mare æneum, in quo ingressuri tabernaculum vel templum, manus & pedes

pedes lauabant. Exodi vltimo. Et 3. Reg. 7. Aqua etiam lacrymarum est lauatorium in claustro spirituali. Quasi aqua de puteo est, si lacrymæ veniant de profundo peccatorum. Et si sint pro proprijs peccatis, tunc est puteus in ipso claustro. Si verò sunt pro peccatis alienis, & non pro proprijs: tunc habet claustrum illud aquam quasi de alieno puteo, & videtur habere malum prouisorem. Si verò lacrymæ pro incolatu huius miseriæ, vel pro dilectione patriæ, tunc est aqua quasi de fonte viuo. Ioan. 4. *Aqua quam ego dabo ei, fiet fons aquæ salientis in vitam æternam.* Aqua lacrymarum, balneum est, in quo abluuntur animæ, vt sponsæ regis cælestis fiant. Iere. 4. *Laua à malitia Ierusalem cor tuum, vt salua fias.* Item lacrymę delent literas mortis, quas qui peccat, diabolo scribit manu propria in libro conscientiæ. Daniel. 7. *Sedit iudicium & libri aperti sunt.* Libri, inquam, scilicet conscientiarum. Literæ istæ effusione proprij sanguinis delendæ essent, si aliter deleri non possent. Sic Christus deleuit chirographum nobis contrarium. Coloss. 2. *Delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci.* Item diabolum submergunt. Aqua lacrymarum est quasi mare rubrum, vbi Pharao infernalis cum exercitu vitiorum submergitur. Exod. 14. In Psal. *Contribulasti capita draconum in aquis.* Item lacrymæ terram cordis irrigant, & fœcundant. Aqua lacrymarum est vt fons paradisi. Genes. 2. *Fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.* Eccles. 14. *Rigabo hortum plantationis.* In Psalm. *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.* Item lacrymæ holocaustum impinguant. Gregorius super Ezechielem. Holocaustum aridum, est bonum opus quod orationis lacrymæ non infundunt. Holocaustum pingue, est bonum opus quod quum agitur, etiam lacrymis impinguatur. Item lacrymæ ardorem concupiscentiarum sedant. Gregorius in Moralibus: Flammam suggestionum diaboli citius extinguit vnda lacrymarum. Si aliquis videat domum conscientiæ suæ igne concupiscentiæ succendi, recurrere debet ad aquam lacrymarũ. Item mentem humiliant. Prou. 12. *Mœror in corde iusti humiliabit eum.* Item mentem mitigant. Bernardus in Ser. Equum indomitum flagella domant: animam immitem contritio spiritus & assiduitas lacrymarum. Et vt breuiter dicatur, omnem infirmitatem spiritualem sanant. Iob 5. *Mœrentes erigit sospitate.* Item à Deo quod homo vult impetrant. 1. Reg. 1. *Quum esset Anna amaro animo, orauit Deum, flens largiter, quæ à Domino exaudita est.* Esa. 38. dictum est Ezechiæ: *Vidi lacrymam tuam, & ecce sanaui te.* Tob. 3. *Orauit Tobias cum lacrymis, & Sara similiter, & exaudita sunt preces amborum.* Iudith. 8. *Indulgentiam eius cum lacrymis postulemus.* In Psalm. *Auribus percipe lacrymas meas.* Augustin. Quæ violentæ sunt in precibus. Item: Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. Ierem. 31. *In fletu venient, & in misericordia reducam eos.* Christus cum lacrymis preces offerens exauditus est, Hebræor. 5. Item lacrymæ oculum cordis clarificant. Vnde aqua lacrymarum est natatoria Siloë. Ioann. 9. *Abij in natatorium Siloë, & laui, & vidi.* Gregor. Mens lacrymis baptizata, in contemplatione videt limpidius. Idem: Sæpe quod torpentes latuit, flentibus subtilius innotescit. Aqua lacrymarum est collyrium visum iuuans. Apocalyp. 3. *Collyrio inunge oculos tuos, vt videas.* Item lacrymæ mentem eleuant. Genes. 7. *Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime.* Gregor. in Moralib. Quum per fletum mens ad summa rapitur, compunctionis suæ pœnam gaudens miratur, & libet affligi, quia afflictione sua se conspicit ad alta sublenari. Item lacrymæ vitam perditam reparant. Gregor. Tempus redimimus, quando anteactam vitam quam lasciuiendo perdidimus, flendo reparamus. Item regnum cælorum quasi quadam vi obtinent. Gregor. in Homil. Regnum cælorum rapi vult nostris fletibus, quod nostris meritis non debetur. Lacrymæ vt virtus earum breuibus verbis exprimatur, operantur in cælo, in terra, & in inferno. In cælo. Vnde Ecclesiastic. 35. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas?* A maxilla enim ascendunt ad cælum. In terra operantur, quum multiplices habeant effectus in hominibus, vt prius ostensum est. In inferno quum ignem infernalem extinguant, quantum ad eum qui eas effundit. Item lacrymæ possunt in Deum, in angelos, in dæmones & homines. In Deum, dum eum quasi cogunt ad miserandum. Vnde super illud Tobiæ 3. *Tunc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis*, dicit Gloss. Oratio Deum lenit, lacryma cogit. Lacrymæ Deum faciunt quasi obliuisci iniquitatum nostrarum

Lachrymæ mul[ta] effi[c]iunt.

Psal. 73.

Psal. 125.

Psal. 38.

tium. Lacrymæ etiam angelos lætificant. Luc. 5. *Gaudium est angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente*, secundum Bern. Deliciæ angelorum sunt lacrymæ pœnitentium. In dæmones possunt lacrymæ, cùm ab eis submergantur, vt prius dictum est.

De impedimentis lacrymarum.

Circa quartum notandum est quod sex videntur esse impedimenta lacrymarum. Primum est superbia, quæ est vt terra arens. Iosue 15. & Iudith. 1. *Terram arentem dedisti mihi*. In Psal. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*. Humilitas est quasi aquæductus, per quem lacrymæ veniũt, quem diabolus vult incidi. Iudith 7. *Incidi præcepit Holofernes aquæductum*. Ipsa est vallis ad quam descendunt aquæ lacrymarum. Secundum est, amor terrenorum. Vnde Cain interfecit Abel. Gen. 4. Cain interpretatur possessio. Abel, luctus. Gen. 26. *Omnes puteos quos foderant serui Abraham obstruxerunt Palestini implentes humo*. Tertiũm est, durities siue impietas. Gen. 29. *Os putei grandi lapide claudebatur*. Homines qui non habent pietatem ad proximum, non inueniunt Deum sibi misericordem: ideo corda eorum sunt vt petra durissima. Iob. 12. *Si continuerit aquas, omnia siccabuntur*. Ideo necesse esset vt virga Dei percuterentur, vt aqua lacrymarum inde exiret. Deut. 8. *Eduxit riuos viuos de petra durissima*. Item in Psal. *Percussit petram & fluxerunt aquæ, &c.* Quartum est, nimia occupatio. Gen. 36. *Anna inuenit aquas calidas in solitudine*. Esa. 22. *Recedite à me amare flebo*. Quintum est, ignorantia. Quod impedimentum tangit Dominus Luc. 19. dicens. *Si cognouisses*, & tu supple, fleres. Sextum est, peccati magnitudo. Berna. in lib. de Consideratione: Si doles, condoleo: si non, doleo tantum & maxime sciens à salute longius absistere membrum quod obstupuit, & ægrum sese sentientem periculosius laborare. Greg. in homilia loquens de Pharisæo & Magdalena & Christo. Inter duos ægros medicus aderat, sed vnus æger in febre integrum sensum tenebat, alter verò in febre carnis & sensum perdiderat mentis. In ægritudine sensum perdiderat qui hoc ipsum quod à salute longè esset ignorabat.

Psal. 142. Lacrymarum impedimentũ. Psal. 77.

Coadaptatio luctus in donum scientiæ.

Circa quintum notandum quod luctui adaptatur donum scientiæ. Vnde interl. Hi scientiæ spiritu illustrantur, vt sciant quibus malis inuoluantur. Hanc adaptionem insinuat Salomon. Eccl. 1. Qui addit, inquit scientiam, addit & laborem, & non potest homo scire quib. bonis vel malis sit in præsenti vita, & non esse in luctu. Mala enim per se luctum inducunt, bona verò temporalia causam luctus: id est peccatum. Aug. Si bene est, tumes: si male, doles. Hanc adaptationem insinuat nobis ipsa natura. Ad idem enim membrorum pertinent visus & luctus. Idem insinuatur nobis Luc. 19. *Videns Iesus ciuitatem, fleuit super eam*.

Luctui adaptatur donum scientiæ.

PARS VIII. *De Esurie iustitiæ.*

Rectè post prædicta de Esurie iustitiæ dicendum est, quia prædicta valent ad esuriem iustitiæ. Humilitas quæ ad paupertatem pertinet, valet ad hanc esuriem: quia humilis sentit propriam vacuitatem, ideo esurit repletionem. Econtrariò superbus qui habet vanam plenitudinem, habet fastidium iustitiæ. Item paupertas voluntaria animam euacuat ab amore mundi. Vnde reddit eam capacem amoris veri boni. Amor enim mundi, & amor veri boni mutuo se expellunt ab anima, coangustatum est enim stratum, vt alter decidat, & pallium breue amoris verumque operire non potest, mundum scilicet & verum bonum. Esaiæ 28. Mansuetudo valet ad hanc esuriem, quia animam euacuat ab amore iniustitiæ. Homines immites esuriunt malitiam seu proximi iniuriam: ideo non possunt perfectè esurire iustitiam. Luctus etiam facit ad hanc esuriem. Qui enim lugent, recogitant annos suos in amaritudine animæ suæ, & concipiunt facere dignos fructus pœnitentiæ, volentes seruire iustitiæ, sicut iniustitiæ prius seruierunt. ad Roman. 5. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ*. Bernard. Esuriem iustitiæ ad præcedentem ordinat beatitudinem, his verbis: Quid aliud est, inquit, hæc consolatio quæ lugentibus promittitur, quam procedens de spe veniæ gratia deuotionis, & suauissima delectatio boni, & gustus sapientiæ licet exiguus, quibus interim benignissimus Deus afflictam refrigerat animam. Sed iustus ille nihil aliud est quam irritamentum desiderij, & incentiuum amoris, sicut scriptum est:

Esuriem iustitiæ adiuuãtia.

est: *Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient.* Propterea illico subinfertur, *Beati qui esuriunt &c.* Et notandum quod iustitia hic sumi potest generaliter pro probitate, seu bonitate, seu rectitudine vitæ. Ad quod pertinet quod dicit Glos. Amatores, inquit, veri boni sunt, quibus non satis est quod iusti sunt, sed semper sitiunt opus iustitiæ. Vel potest sumi iustitia, prout ad eam pertinet reddere vnicuique quod suum est. Vnde Gloss. Iustitia est sua cuique tribuere, sibi, & proximis, & Deo. Item potest sumi prout attenditur in inflictione pœnarum. Vnde Bernardus in Sermonib. Alij, inquit, tam vehementer contra aliorum delicta zelant, vt videri possent esurire & sitire iustitiam, si esset apud eos de suis quoque peccatis idem iudicium. Sed nunc pondus & pondus, vtrunque abominatio est apud Deum. Nam contra alios tam imprudenter quam inaniter æstuant, seipsos tam insipienter, quam inutiliter palpant. Esuriem iustitiæ, intelligas non quemcunque amorem iustitiæ, sed amorem valde intensum. Et notandum quod opera bona cibus sunt animæ. Virtutes enim quæ sunt quasi quædam membra animæ inde sustentantur, reficiuntur, augentur, roborantur. Ioann. 4. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me.* Ad virtutes pertinet illud Esaiæ 4. *Panem nostrum comedemus.* Ipsæ de labore suo viuunt: proprijs enim operibus pascuntur, & sine illis deficiunt. Ideo rectè dicitur esuries esse iustitiæ. Esuries enim est respectu nutrimenti & refectionis. Qui esuriunt & sitiunt iustitiam: id est, vitæ rectitudinem vel bonitatem & in se & in alijs beati sunt: quia satiabuntur in futuro, adepto quod desiderant: vt dicit Gloss. interl. Tunc enim nullus erit cum eis qui bonus non sit, & qui bene non agat. Item qui iustitiam secundo modo esuriunt, nunc saturabuntur. Totaliter enim viuent Deo: vnde se totaliter reddent Deo, à quo totaliter habent: & sic verè erunt iusti. Item qui esuriunt iustitiam tertiò modo: tunc saturabuntur: quia tunc nullum malum relinquetur impunitum. Tunc enim implebitur illud Psalm. *Lætabitur iustus quum viderit vindictam.* Item qui esuriunt & sitiunt iustitiam, habent beatitudinem vitæ. Primò propter lætitiam quæ iustitiam comitatur. In Psalm. *Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda.* Econtrariò iniustitiam comitatur miseria, à qua miseria ipsi immunes sunt. Prouerbiorum decimoquarto. Miseros facit populos peccatum. August. in lib. de lib. arbit. Tanta est beatitudo iustitiæ, vt nemo ab ea nisi ad miseriam possit abscedere. Secundò, quia quantò habent maiorem esuriem iustitiæ, tanto habent maiorem lætitiam operando iustitiam. Prouer. 13. *Desiderium si compleatur, delectat animam.* In eodem: *Lignum vitæ desiderium veniens.* Tertiò, quia spiritualem sanitatem habent. Esuries enim iustitiæ attestatur spirituali sanitati: sicut rectitudo appetitus corporali sanitati. Quartò, quia esuriem iustitiæ sequitur abundantia bonorum operum: vnde multiplicatur lætitia annexa bono operi. Anima bonis operibus abundans, est sicut arbor benedicta habens fructuum abundantiam: anima verò sine bonis operibus, est vt arbor maledicta. Matth. 21. *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*: ait Dominus, maledicens ficui. Item anima abundans bonis operibus, est vt mulier quæ lætatur de multitudine filiorum, quæ verò est sine operibus, est vt mulier sterilis quæ se miseram reputat. 1. Reg. 1. Ait Anna quæ fuit sterilis: *Mulier*, inquit, *infelix nimis ego sum.* Et notandum quod sicut mulieres steriles multum desiderant fructum: sic anima multum desiderare debet fructum bonorum operum. Exemplum primi desiderij habes in Rachele. Genes. 30. *Da mihi, inquit, liberos, alioquin moriar.* Exemplum secundi desiderij in Bernar. dicente super Cantic. Quam mitius me priuares, ô amara mors, vitæ vsu quam fructu: nam vita sine fructu grauior mors. Denique duo mala parantur arbori infructuosæ, securis & ignis. Famæ iustitiæ multi sancti mortui sunt mundo. Multi etiam mortui sunt morte corporali, quia pro illa morti se exposuerunt. Esurienda est iustitia vt thesaurus alijs thesauris præualens. Eccles. 29. *Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quam aurum.* Alios thesauros relinquit homo cùm moritur. Sed hunc thesaurum secum defert. Non est cessandum à bonis operibus pro amico aliquo. Bona enim opera faciunt homini societatem in morte, cùm amici nolunt hoc facere. Apocalyp. 14. *Opera enim illorum sequuntur illos.* Bona opera hominem ornant & honorant in illa magna curia quæ erit cùm fiet vniuersale iudicium. In Psal. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato &c.* Item bona opera in futura vita hominem pascunt. Prou. vlt. *Date illi de fructu manuum*

Opera bona sunt cib. animæ.

Psal. 57.

Psal. 18.

Psal. 44.

manuum suarum. De iustitia require in tractatu de virtutibus cardinalibus, vbi habes specialem tractatum de ipsa. Aptatur autem esuries iustitiæ dono fortitudinis. Vnde interl. Esuries iustitiæ spiritu fortitudinis fulcitur, ne in via lassescat. Item gloss. Hæc virtus sine spiritu fortitudinis non impletur: quia per eum esuriendo ad satietatem quandoque venimus. Aliqui verò ideo esuriem iustitiæ dono fortitudinis adaptant: quoniam de refectione & exercitio operum est robur virtutum. Posset tamen dici quoniam de fortitudine est ista esuries: sicut de fortitudine vis appetitiuæ corporalis est esuries corporalis, & de debilitatione fastidium. Et sicut de fortitudine bellica est esuries certaminum: sic de dono fortitudinis esuries iustitiæ in præsenti, quæ certamen habet. Iob 7. *Militia est vita hominis super terram.*

PARS IX. *De Misericordia.*

SEquitur de Misericordia. De qua congruè post prædicta tangendum est: quia post prohibitionem cordis per paupertatem spiritus à bono quod infra nos est: & per mansuetudinem à malo, & post ablutionem cordis per lauacrum lacrymarum, necessaria est directio cordis ad verũ bonum, ad quam pertinet esuries iustitiæ, & deinde ad malum quod fit per misericordiam qua malis proximi compatimur. Misericordes verò ideo beati sunt, quia literas patentes habent euangelij quod ipsi misericordiam consequentur. Misericordes alienam miseriam in præsenti per compassionem sibi assumunt: & ideo in futuro iure vicissitudinis Christus eos à miseria liberabit. De Misericordia, require in tractatu Cardinalium virtutum, vbi habetur specialis tractatus de ipsa. Ea verò quæ ponuntur ibi ad ipsius commendationem, valere possunt ad ostendendum misericordium beatitudinem. Adaptatur autem misericordia dono consilij. Vnde Glossa: Misericordia eget spiritu consilij, sine quo nemo circumspecte miseretur. Initium est sui misereri, finis est pro alio mori. Ordo enim est miserendi, vt vnusquisque incipiat à se. Finem Christus insinuat, pro peccatoribus mortuus est ex misericordia. Misericordiam specialiter consuluit. Veritas iuueni requirenti quid boni faceret, vt vitam æternam haberet. *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Matth. 19. Et notandum quod verè misericors est, qui est misericos de suo. Bernard. in Serm. Sunt alij misericordes de his quæ ad ipsos non pertinent, qui scandalizantur quod non datur hominibus abundanter: sic tamen vt nihil penitus eos grauet: qui si misericordes essent, de suo facere deberent misericordiam. Si non possent de substantia terrena, de voluntate bona darent. His qui contra eos peccare fortè viderentur, indulgentiam darent. Dulce signum, verbum bonum, quod est super datum optimum vt eorum mentes ad pœnitentiam prouocarent. Denique & his omnibus quos in peccato esse cognoscerent, compassionem impenderent & orationem: alioquin misericordia eorum nulla est, & misericordiam consequuntur nullam.

Misericordia aptatur donum consilij

Misericors verè quis sit.

PARS X.

De munditia cordis, & eius descriptione: de his quæ eam efficiunt vel custodiunt: quare etiam misericordes sint beati, vbi tangitur de his quæ faciunt, ad commendationem munditiæ, de partibus eius, ac cui dono adaptantur.

SEquitur de munditia cordis, de qua h[illegible] Primò, ponentur eius descriptiones. Secundò, tangetur de his quæ munditiam efficiunt vel custodiunt. Tertiò, ostendetur quare mundi corde sint beati: vbi tangetur de his quæ pertinent ad commendationem munditiæ. Quartò, tangetur de partibus munditiç. Quintò, ostendetur quod donum huic beatitudini adaptetur. Circa primum notandũ quod munditia sic describitur: Munditia est vtriusque hominis integritas diuini amoris intuitu obseruata. Potest etiã sic describi. Munditia est puritas animi, omnem abhorrens immunditiam. Bern. in epist. dicit, quod puritas cordis consistit in quærenda gloria Dei & vtilitate proximi. Et loquitur de puritate cordis respectu operum. Super illo verbo Matth. 5. *Beati mundo corde* dicit Interl. quos non arguit conscientia peccatorum.

Munditiæ diffinitio.

De his quæ efficiunt munditiam.

CIrca secundum notandum, quod octo sunt quæ videntur valere ad munditiam efficiendam vel custodiendam. Primùm est, aqua sapientiæ salutaris. Multum valet ad munditiam quòd homo

Munditiam cordis. 8. efficiunt.

homo libenter audiat verbum Dei, vel quod libenter studeat in scriptura sacra. Ioann. 14. *Iam mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Eiusdem 18. *Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est.* Dupliciter valet sermo Dei ad munditiam. Primò, quia ostendit maculas cordis: & secundum hoc dicitur speculum. Secundò, quia dat aquam gratiæ. Prouerb. 13. *Doctrina bona dabit gratiam.* Et figuratum est per lauatorium, de quo legitur Exod. 38. quod habebat specula exterius, in quibus ingredientes tabernaculum immunditiam suam videre poterant, & intus aquam vnde eam lauabant. Sapientiæ studium ad munditiam valet: quia tollit otium, quod est occasio munditiæ. Bernardus: Omnium tentationum & cogitationum malarum & inutilium sentina est otium. Propterea generat castas affectiones. Vnde dicitur, *vinum germinans virgines:* Zachar. 9. id est virginales affectiones. Bernard. super Cantic. Iurans sapientia dum sensum carnis infatuat, purificat intellectum cordis, palatum sanat & reparat. Sano palato sapit, iam bonum sapit ipsa sapientia qua in bonis nullum melius. Secundum est contritio cordis ex qua est aqua lacrymarum. Multum valet ad munditiam, quod homo frequenter se abluat cum aqua ista. Cui aquæ admiscendus est cinis: memoria scilicet propriæ mortis, vel temporalis, vel æternæ, vel etiam memoria Dominicæ mortis. Per hunc modum fit lixiuia ad abluendum valde efficax, in qua bonum esset lauare quasi per singulas noctes linteamina illius lecti, in quo tantus hospes debet iacere, Deus scilicet. Hanc ablutionem non dedignabatur facere Dauid, licet rex esset: *Lauabo*, inquit, *per singulas noctes lectum*

Psal. 6. *meum.* Tertium est frequens confessio. Confessione mundandum est templum spirituale, Quod figuratum est 1. Machabæor. 4. vbi legitur quod Iudas mundauit templum Gentibus inquinatum. Iudas enim, confitens interpretatur. Attendenda sunt verò verba quæ ibi dicit Iudas: *Ecce*, inquit, *contriti sunt inimici nostri: ascendamus nunc mundare sancta, & renouare:* Contritio inimicorum mundationem Iudæ præcessit: sic contritio de peccatis

Psal. 113. quam ex auditu verbi diuini homo recipit, præcedit confessionem peccatorum. In Psal. *Facta est Iudæa sanctificatio eius.* 4. Reg. 5. *Vade, & lauare septies in Iordane.* Septies in Iordane lauatur, qui humiliter septem criminalia peccata confitetur. Berna. in epistolis ad quandam virginem: Audi cui places, ama vnde places. Ama confessionem ob quam amaris: ama confessionem, si affectas decorem: Confessioni iũgitur decor, iungitur pulchritudo. In Psalm. *Confessionem &*

Psal. 103. *decorẽ induit. Confessio & pulchritudo in conspectu eius.* Re vera vbi confessio, ibi pulchritudo, ibi decor. Quartũ est, vitæ austeritas tam in victu quam in vestitu. Sicut defricatio & abstersio cum panno aspero valere solet ad munditiam scyphi: sic vitæ austeritas valet ad munditiam spiritualem. De hac asperitate habemus exemplum in Ioan. Bap. Matth. 3. *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem eius erat locustæ & mel syluestre.* Quintum est eleemosynarum largitio. Luc. 11. *Veruntamẽ quod superest, date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.* Sextum est, oratio. Luc. 9. *Facta est dum oraret spe-*

Psal. 50. *cies eius altera, & vestitus eius albus & refulgens.* Munditia orando acquiritur. Ideo orat Psalm. *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum &c.* Matth. 8. *Domine si vis potes me mundare.* Orando etiam conseruatur. Machab. 13. *Sancte sanctorum Domine, conserua in æternum domum istam impollutam, quæ nuper mundata est.* Septimum est lima correptionis. Qui munditiam desiderat, correptionem non fugiat, sed appetat. Ber. in Serm. Sunt qui peccata sua sic confitentur, vt videri possint ex desiderio cordis mundandi id agere: omnia enim in confessione lauantur, nisi quod ea quæ sponte dicunt alijs, ab alijs patienter audire non possunt. Qui si verè mundari desiderarent, vt videtur, non irritarentur: sed haberent eis gratiam, qui suas illis maculas demonstrarent. Greg. Ille solus amicus meus erit, qui ante aduentum districti iudicis maculas mentis meæ tergit. Sunt quidam infelices qui à lima correctionis ex qua debuerunt contrahere munditiam, potius contrahunt rubiginem, dum de correctione indignantur, & deteriores fiunt. De ta-

Psal. 88. li potest dici illud Psal. *Destruxisti eũ ab emundatione vel emendatione*; i. vnde debuit emundari vel emendari. Octauũ est, ignis tribulationis, quo Deus purgat illos quos aurũ & argentũ reputat. Vnde gaudere debet homo cùm videt se in igne tribulationis positum. Iac. 1. *Omne gaudiũ existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis.* Ille qui in igne tribulationis per impatientiam exuritur, paleam se esse ostendit, non aurum vel argentum. Vnde multum potest timere illud

illud Matth. 3. *Paleas autem comburet igni inextinguibili.* Ambrosius super Beati immaculati. Sicut aurum bonum: ita Ecclesia cùm vritur, detrimenta non sentit, sed magis fulgor eius augetur. Et notandum quod in veteri lege fiebat triplex sanctificatio. Primo, per aquam expiationis, de qua numeror. 30. Secundo, per sanguinem, ad Heb. 9. *Omnia pene secundum legem in sanguine mundantur.* Tertio, vnctione, vt tabernaculum & vasa eius, & Aaron cum filijs suis. Exod. 30. Possunt hæc referri ad triplicem baptismum, scilicet fluminis qui propriè dicitur baptismus. Et baptismum sanguinis, quo beatus Mauritius cum socijs suis baptizatus est. Et baptismum flaminis, scilicet Spiritus sancti, quo saluantur illi qui non possunt habere baptismum, sed credunt & conteruntur de peccatis suis: & libenter reciperent baptismum si possent habere. Vel in ablutione per aquam facta, intelligi potest sanctificatio, quæ fit per solam gratiam Dei. Vt in paruulis qui baptizantur. In ablutione facta cum sanguine, intelligitur ablutio quæ fit per pœnitentiam, quæ est quædam carnis mortificatio & crucifixio: ad Gal. 5. *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs.* Per sanctificationem vero vnctione factam significatur sanctificatio, quæ fit per augmentum gratiæ, & sanctificatio specialiter quæ fit in ministris Ecclesiæ. Sicut enim mundius seruanda sunt calix & alia vasa Ecclesiæ, quam vasa communia: sic ministri Ecclesiæ maioris munditiæ debent esse, quam laici. Exod. 30. eadem vnctione iubentur sanctificari Aaron & filij eius, & vasa tabernaculi. In Ecclesia etiam ministri Ecclesiæ habent quoddam speciale sacramentum, scilicet sacramentum ordinis quo excellentius cæteris sanctificentur. Et notandum quod ea quæ intrabant vnctionem illam, insinuant quomodo ministri Ecclesiæ debent sanctificari. Primum erat myrrha prima & electa. Sic dicitur myrrha illa quæ sponte manat ab arbore, & est pretiosior quam illa quæ eijcitur per incisionem corticis, & signat mortificationem carnis quæ fit in iuuentute, quæ Deo est gratior & homini vtilior. Prius myrrha pœnitentiæ condienda est, quam vermibus vitiorum computruerit. Mira est fatuitas aliquorum, qui myrrha ista nolunt se inungere donec toti computruerint vermibus vitiorum. Secundum erat cinnamomum, quod est cinerei coloris, quod cùm frangitur, in modum nebulæ spiramentum visibile emittit: vt dicit Gloss. super Exod. 30. Et signat humilitatem ministrorum Ecclesiæ, quæ talis debet esse, vt populum visibiliter ædificet, cùm debeat esse exemplaris. Tertium erat casia quæ crescit in aquis, & significat fidem, quæ in aquis Sacræ scripturæ crescit: & sic tenenda est vt accipitur ex aquis Sacræ scripturæ. Non enim debet homo sequi rationem suam in ijs quæ fidei sunt. Quartum erat calamus. Et dicit Gloss. Exod. 30. quod est arbor aromatica crescens iuxta Libanum. Et super illud Ezech. 27. *Calamus in negotiatione tua*, dicit Gloss. quod in calamo vocalis sonus significatur. Vnde per calamum intelligitur deuotio ecclesiastici officij, eo quod calamo canitur. Quod multum consolatur & ædificat populum Dei. Ijs quatuor speciebus admiscebatur oleum de oliuetis, per quod significatur pietas, cui quatuor prædicta debent deseruire. Minister Ecclesiæ pietati se totum debet dare, vt sit vir misericordiæ. Exemplum habemus de hoc in oculo, qui tenerior & compassibilior est cæteris membris & lachrymis propinquus. Idem debet esse in clero, qui est quasi oculus Ecclesiæ. Item de hoc exemplum habetur in Christo qui totus fuit misericors. Misericordia eum traxit de cœlo. Ipsa eum per vias asperas huius vitæ duxit, pro redemptione miserorum eum vendidit, & morti crucis eum exposuit. Si ministri Ecclesiæ essent ipsius misericordiæ in præsenti, vix essent aliqui quin saluarentur. Misericordia enim iure vicissitudinis eorum esset in futuro. Mortificatio carnis tunc seruit pietati, quando quod ori subtrahitur, pauperibus datur. Humilitas, quando in proprijs vestibus parum expenditur, vt in pauperibus vestiendis multum expendatur. Fides, cùm aliquis frequenter meditatur, pauperem esse membrum Christi vel filium Dei, vel quod Christus sibi reputat fieri quod pauperi fit, & alia quæ sunt fidei quæ pietatem incitant. Doctrina fidei pietati seruit, cum doctor intendit ijs quæ Ecclesiam ædificant. Gloss. super 1. ad Corinthios 8. Hic Deum diligit, qui charitatis causa scientiam temperat, vt prosit fratri pro quo Christus mortuus est. Ecclesiasticum etiam officium pietati debet seruire, vt ministri Ecclesiæ studeant subuenire animabus quæ in præsenti pereunt, & illis qui in purgatorio cruciantur. Item notandum

Legis veteris sanctificatio qualis.

Ecclesiæ ministri cur Laicos superare debeant munditię splendore.

Myrrhę significatio.

Cinnamome significatio.

Casia quid.

 quod

Macula, Ecclesia [illegible]icis indecens quinque [ex] causis. quod ministros Ecclesiæ maxime decet munditia, & maxime in eis indecens est immunditia seu macula quinque de causis. Prima est, quia ipsi sunt oculi Ecclesiæ. In Psalm. *Oculi mei languerunt præ inopia.* Præ inopia, inquam luminis. Exponit hoc glossa de Apostolis qui fuerunt maiores ministri Christi. Macula in oculo maxime est noxia. Macula in cæteris membris etsi ea deturpet, tamen non reddit ea inutilia: possunt enim exercere officia sua. Multi maculatis pedibus recte incedunt. Macula vero in oculo eum inutilem reddit. Etiam modicum pulueris visum oculi impedit. Gregorius: Nequaquam in membro maculam pure considerat oculus quem puluis grauat. Secunda, quia sunt vt speculum Ecclesiæ. Laici enim multum ad eos inspiciunt. Vnde satis possunt dicere illud 1. ad Corint. 1. *Spectaculum facti sumus mundo.* Sicut de Christo dicitur Sapient. 7. quod est speculum sine macula: ita pro possibilitate sua ipsi deberent esse speculum sine macula, in quo pure reluceret Christi imago. Si macula fuerit in speculo, illam videt qui in eo faciem videre quærebat: sic si macula fuerit in ministris Ecclesiæ, ad illam respiciet populus, & secundum eam se maculabit. Minister Ecclesiæ debet dicere illud 1. ad Corinthios. 3. *Estote imitatores mei, sicut & ego Christi.* Tertia, quia sunt vasa electionis regi regum, & Domino dominantium. Modica macula in scypho vinum infusum abominabile reddit & inutile quantum ad potum regis: sic sapientia in multis propter maculam vitæ abominabilis redditur Deo & hominibus. Greg. Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. De vno vase electionis habes Actor. 9. *Vas,* inquit, *electionis mibi est iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filijs Israël.* Vasa vero electionis hodie in vasa communia sunt mutata. Osee 8. *Factus est Israël in nationibus quasi vas immundum.* Iudæi immundum commune dicebant. Huius immunditiæ in magna parte est negligentia circa custodiam oris. Numeror. 19. *Vas quod non habuerit operculum nec ligaturam desuper, immundum erit.* Quarta, quia habent mundare alios, ideo oportet eos esse mundos. Ecclesiast. 34. *Ab immundo quid mundabitur?* Sicut non est calidi frigefacere, nec frigidi calefacere: ita non videtur immundi mundare. Gregor. Superiectas sordes tergere non valet manus quæ lutum tenet. Neemiæ 12. *Mundati sunt; Sacerdotes & Leuitæ & mundauerunt populum.* 1. Mach. 4. *Elegit Iudas sacerdotes sine macula, voluntatem habentes in lege Dei, & mundauerunt sancta.* Quinta, quia ministri sunt Altissimi: ideo sicut ipse immaculatus est, oportet eos esse immaculatos.

Psal. 17. In Psalmo. *Ero immaculatus cum eo, &c.* Item: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.* ad Ephes. 1. *Elegit nos vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate.*

Quare mundi corde sint beati.

Circa tertium notandum quod prima & maxima causa quare mundi corde sunt beati, est illa quam Dominus tangit. *Quoniam ipsi Deum videbunt.* In futuro videbunt eum facie ad faciem, in quo erit maxima delectatio. Ioann. 17. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Et super illud Psalm. *Ostendam illi salutare meum,* dicit gloss. id est, Christum, in maiestate. Et subditur: Hæc visio est tota merces. In præsenti etiam videtur Deus à mundis corde, eo modo quo prius ostensum est quarta parte, in tractatu de Contemplatione. Bernard. Pura veritas non nisi puro corde videtur, ad Hebr. 12. *Pacem sequemini cum omnibus, & sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum.* Mundi corde non solum sunt beati beatitudine spei, sed etiam beatitudine viæ, quia liberi à miseria immunditiæ, quæ magna est. In Psalm. *Beati immaculati in via.* Apocalyp. 12. *Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni.*

Psal. 90. Mundi corde du[p]liciter beati.

De ijs quæ faciunt ad commendationem munditiæ.

Munditiæ commendatio. Et notandum quod duodecim sunt quæ faciunt ad commendationem munditiæ cordis. Primum est multiplex exhortatio quam scriptura sacra facit ad munditiam vel mundationem. Leuit. 11. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Item eiusdem 19. & 20. Item Deuteronom. 18. *Perfectus eris absque macula cum Deo tuo.* Ecclesiastic. 9. *Omni tempore vestimenta*

tua

... sint candida. 2. Petr. 3. *Satagite immaculati & inuiolati inueniri.* Esa. 1. *Lauamini, mundi estote.* Hierem. 14. *Laua à malitia cor tuum Ierusalem.* Esa. 3. *Mundamini qui fertis vasa Domini.* Secundum est, quod ipsa est naturalis animæ. Bernard. in Serm. Sicut corporis natura est sanitas, ita cordis natura est puritas. Tertium est, quod gaudium habet sibi adeo annexum quod ipsa vocatur gaudium, vnde super illud ad Gal. 5. *Fructus spiritus est charitas, gaudium* dicit gloss. id est, puritas animi. Quartum est, purgatio quam naturaliter faciunt creaturæ irrationabiles, & etiam insensibiles, quasi exosum haberent immūditiam. Purgat se mare, mortuos ad littus expellens, purgat se vinum, purgat se etiam quod decoquitur. Corpora etiam animalium vim expulsiuam habent, qua noxia à se expellunt. Quintum est, detestatio sui oppositi, scilicet immunditiæ peccati. Et notandum, quod quinque sunt ex quibus intelligi potest quam timenda sit immunditia peccati. Primum est, dignitas rei quam peccatum inquinat. Panno pretiosiori magis timemus inquinationem, etiam anima quæ per peccatum inquinatur imago Dei est, & vnita diuinę naturę in persona Christi. Quid diceretur de illo qui imaginē Crucifixi, vel B. Virginis in lutum proijceret, vel crucem quæ corpus Christi tetigit paucis horis. Secundum est, difficultas recedendi, quæ patet in Lucifero, à quo immunditia peccati separari non potuit ex quo ei adhęsit. Item ex quo homo peccauit, nullus purus homo à peccato perfecte purgatus est, vt dignus esset videre faciem Dei, donec Christi sanguis effusus est, quo illa purificatio perfecta est. Præterea immunditia vnius mortalis peccati non potest ablui tota aqua quæ sub cælo est, nisi aqua gratiæ desursum descendat quæ cor abluat. Tertiū est huius immunditiæ vilitas, quod patet per hoc quod Dominus immunditiā corporalem non reputat cōparatione immunditiæ spiritualis. Matt. 15. *De corde exeunt cogitationes malæ, &c. Hæc sunt quæ coinquinant hominē. Non lotis manibus manducare, non coinquinat hominē.* Hæc immunditia pulcherrimā creaturam, s. Luciferū ita deturpauit: & quum esset in tam sublimi statu, adeo eum vilificauit, vt serpentibus & bufonibus inferior videatur esse in hoc quod bonum ei esset si nunquam fuisset. Vilitatem huius immunditiæ ostendit Dauid, dicens: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis.* Quartum est hoc, quod Deus non habet adeo bonum amicum quem non odiret ad mortem etiam æternam, propter maculam vnius mortalis peccati. Ecclesiastic. 12. *Altissimus odio habet peccatores.* Quintum est, quod macula hæc adeo deturpat rem in quam cadit & deteriorat, quod nisi virtute diuina remoueatur, perdita est, & melius esset ei nihil esse quàm sic esse. Sextum faciens ad commendationem munditiæ est, quod ipsa multum placet Deo. 1. ad Thessalonicenses 4. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Signa huius placentiæ multa sunt. Primum est hoc, quod ipse filius Dei dignatus est humiliare se ad mundationem hanc faciendam. Ad Hebræos 1. *Qui quum sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorum faciens & cætera.* Secundum est, quod ipse discessurus à discipulis suis documentum dedit eis de hac mundatione. Ioan. 13. *Si ego laui pedes vestros Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes.* Ablutio illa figura erat spiritualis ablutionis, qua volebat eos abluere seinuicem. Tertium est, quod cum tantis expensis voluit facere hanc mundationem. Voluit enim nos mundare sanguine suo. Ad Titum secundo. *Dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem.* Ad Hebræos decimotertio. *Vt sanctificaret populum suum, extra portam passus est.* Apocalyp. primo. *Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Pro mundatione mundi fecit Deus diluuium in mundo isto. Genesis septimo. Et ante diem iudicij præcedet ignis qui comburet faciem mundi, qui ascendet tantum quantum aquæ diluuij ad purgandum mundum. Quartum est, quod voluit septem sacramenta esse in Ecclesia Dei: quæ omnia sunt vel ad sanctitatem faciendam, vel construendam, vel augendam. Quintum est, quod Deus mundos corde in sui societate recipit, & in præsenti, & in futuro. In Psal. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, &c.* Et respondetur: *Qui ingreditur sine macula.* Ioan. 13. *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* 1. Ioan. 3. *Omnis qui habet spem in eo, sanctificat se, sicut ipse sanctus est.* Apoc. 3. *Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum.* Eiusdem 21. dicitur de ciuitate cœlesti: *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.*

Immunditia timenda.

Psal. 13.

Munditia Deo placere ex certis colligitur signis.

Psal. 14.

Sextum est, quod mundis corde abundanter dat Deus bona sua. Iob 17. *Mundis manibus addet Deus fortitudinem.* Septimum faciẽs ad commendationem munditiæ est, quod ipsa cor hominis Dei habitaculum facit. Aug. Munda tantum cubiculum cordis: intus est qui exaudiat. 1. Paral. 29. *Opus grande est: non homini paratur habitatio, sed Deo.* Octauum est, quod pinguedinem deuotionis recipit. In Psalm. *Pinguescent speciosa deserti.* Nonum est, quod amicum Dei constituit. Decimum est, quod gratiam labiorum tribuit. Quæ duo tanguntur. Prou 22. *Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum suorum, amicum habebit regem.* Vndecimum est, quod radix est totius munditiæ. Ad munditiam enim interiorem sequitur exterior munditia. Ad Rom. 11. *Si radix est sancta, & rami.* Duodecimum est, quod ad Dei manifestam visionem perducit. Matth. 5. *Beati mundo corde &c.*

l. 64.

De partibus munditiæ.

Circa quartum notandum quod est munditia ficta, & est munditia vera. Ficta munditia est immunditia superficialis: vt munditia Pharisæorum, de qua Matth. 23. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina & immunditia.* Et subditur: *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est calicis, & paropsidis, vt fiat & id quod foris est mundum.* De ficta munditia tangitur Prouerbior. 30. *Generatio quæ sibi munda videtur, & tamen non est lota à sordibus suis.* Munditia vera est puritas cordis. Et diuiditur in munditiam intellectus, & munditiam affectus. Bernard. in Sermonib. Duo, inquit, sunt quæ in nobis purganda sunt: intellectus & affectus. Intellectus vt nouerit, affectus vt velit. Intellectus purgandus est à tribus, scilicet à falsis, ab otiosis & vitiosis. Falsitas intellectum obtenebrat. Otiosa eum impediunt. Abusio enim intellectus est, quum occupatur circa inutilia. Omnis autem potentia sui abusione præpeditur: vitiosa vero eum coinquinant. Item purgandus est intellectus vt oculus animæ à macula, quæ intelligi potest prudentia carnis, vel opinio propriæ munditiæ. Item à superaffluente humore, scilicet ab importunitate mundanæ solicitudinis. Affectus vero mundandus est à superaspersione, & infectione, & admistione sordium. Superaspersio in primis motibus, infectio in desiderio moroso, admisto in amore. Amor enim est quædam admistio siue vnio amantis ad amatum. Item affectus purgandus est terrenietate, scilicet ab amore diuitiarum, & à crassitudine deliciarum & rubigine iræ vel odij, vel alterius malitiæ. Item purgandus est affectus à macula quæ est ex inordinato appetitu boni, & à macula quæ est ex inordinato appetitu mali, & à macula quæ est ex inordinato appetitu amborum. Prima macula est, vt macula luxuriæ vel auaritiæ. Secunda est, macula malitiæ. Tertia est, macula superbiæ. Superbus appetit alienum malum propter proprium bonum, vt proximi deiectionem propter sui exaltationem. Ipse vult facere de fratre suo scabellum pedum suorum, vt sic altior appareat. Munditia à macula malitiæ nihil aliud videtur esse quam innocentia, quæ sic describitur: Innocentia est puritas animi omnem iniuriæ illationem abhorrens. Item notandum quod cor mundandum est vt speculum, vt sic Deo inspectori faciem suam puram reddat. Abluendum est hoc speculum lauacro lacrymarum. Mundandum est tersione, quæ est confessio & oratio pro venialibus & defricatione, quæ fit vitæ asperitate. Item mundandum est cor, vt vas cui balsamum cœlestis sapientiæ debet infundi. Munditia cordis adaptatur dono intellectus. Circa quartum notandum, quod munditia cordis dono intellectus adaptatur. Facit enim munditia cordis ad intelligentiam, sicut puritas & claritas pupillæ facit ad visionem oculi, & munditia speculi ad speculationem faciei, & munditia vasis ad hoc quod pretiosus liquor ei infundatur. Gloss. super Matth. 5. facit adaptionem his verbis: Spiritus intelligentiæ huic gradui adaptatur: quia intellectus mentis oculus est, & expletio mandatorum Dei aperit intellectum.

[margin: ...quius intellectus hominis purganus. / ...quius affectus.]

PARS XI.

De pace, & eius descriptione: de commendatione Pacis, de ijs quæ ad pacem habendam valere possunt, de ijs quæ pace aduersantur, & de diuisionibus ad pacem pertinentibus: qui sint pacifici, & quare sint beati, ac cui dono hæc beatitudo adaptetur.

SEquitur de gratia quæ commendatur nobis in illo verbo, *Beati pacifici &c.* De qua hoc modo agetur. Primò descriptiones pacis ponentur. Secundò, eius commendationes. Tertiò, tangetur de ijs quæ ad pacem habendam valere possunt. Quartò, de ijs quæ paci aduersantur. Quintò, ponentur diuisiones ad pacem pertinentes. Sextò, ostendetur qui sint pacifici. Septimò, quare pacifici sint beati. Octauò, quòd donum huic beatitudini adaptetur. Pax sic describitur: Pax est concordantium in bono mentium ordinata tranquillitas. August. 9. lib. de Ciuit. Dei, multas ponit descriptiones particulares pacis, his verbis: Pax, inquit, corporis, est ordinata temperatura partium. Pax animæ irrationalis ordinata requies appetitionum. Pax animæ irrationalis, ordinata cognitionis actionisque consensio. Pax corporis & animæ, ordinata vita, & salus animantis. Pax hominis mortalis & Dei, ordinata in fide sub æterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax ciuitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia ciuium. Pax cælestis ciuitatis, ordinatissima & concordissima societas fruendi Deo & inuicem in Deo. Pax omnium rerum tranquillitas ordinis. Et subdit descriptionem ordinis: Ordo, inquit, est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Ad pacem generaliter pertinere videtur carentia repugnantis. Vnde dicit gloss. super Matth. 5. *Vera pax est vbi nihil repugnat.* August. 19. lib. de Ciuitat. Dei: Quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnantium? quod quum factum fuerit, pax erit.

Descriptio pacis.

Quid sit Ordo.

De commendatione pacis.

CIrca secundum notandum quòd 12. sunt quæ ad pacis commendationem pertinere videntur. Primum est, naturale desiderium pacis, quod inest omnibus. De quo August. 19. lib. de Ciuitat. Dei: Sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi qui bella volunt, nihil aliud quàm vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Nam quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnantium? quod cùm factum fuerit, pax erit. Idem in eodem: superbus peruersè imitatur Deum: odit namque cum socijs æqualitatem sub illo, sed imponere vult socijs dominationem suam pro illo. Odit ergo iustam pacem Dei, & amat iniquam pacem suam. Non amare tamen qualemcunque pacem nullo modo potest. Nullius quippe vitium contra naturam est, vt naturæ deleat extrema vestigia. Secundum est, multiplex exhortatio ad pacem quæ nobis fit. Ad pacem monuit nos multitudo angelorum nato Domino, dicens: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus.* Luc. 2. Ad hanc voluit Christus apostolos monere illos, in quorum domum intrarent. Matth. 10. *Intrantes domum salutate eam, dicentes: Pax huic domui.* Et Luc. 10. Dictum est discipulis: *In quamcunque domum intraueritis, primùm dicite, Pax huic domui.* Ad pacem etiam monuit Christus, Ioan. 20. in duobus locis. Tota doctrina eius ad pacem videtur fuisse. Vnde super illud Ioann. 16. *Hæc locutus sum vobis vt in me pacem habeatis.* dicit glossa. Non solùm quæ in cœna, sed quæ ab initio, & maximè quæ in cœna, hæc de causa dicit dicta, vt in illo pacem haberent. Ad idem debet esse doctrina Ecclesiæ. Columba ramum oliuæ portat in ore suo. Gen. 8. Oliua signum est pacis: columba signum est Spiritus sancti. In hoc ergo signatum est, quòd viri spirituales debent portare in ore pacem, vt ad ea quæ pacis sunt admoneant. Ad pacem monet Apostolus ad Rom. 14. *Quæ pacis sunt sectamini &c.* Eiusdem 12. *Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* 2. ad Corinth. 4. *Pacem habete.* ad Ephes. 4. *Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis.* ad Hebr. 12. *Pacem sequimini cum omnibus.* Tertium est, frequens oratio quam sancti pro pace faciunt, & ab alijs fieri volunt. Num. 6. *Conuertat Deus vultum suum ad te, & det tibi pacem.* Ierem. 29. *Quærite pacem ciuitatis &c.* In Psalm. *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem.* 2. Machab. 1. *Adaperiat Dominus cor vestrum &c, & faciat pacem.*

Pacem commendant naturale desiderium.

Multiplex exhortatio.

Oliua signum pacis. Columba S. sanctus.

Frequēs oratio. Psal. 121.

Paulus ferè in singulis epistolis suis pacem optat ijs quibus scribit. Similiter Petrus in suis epi-
Bonitas stolis. Quartum est, quòd pax est verum bonum amicorum Dei. Vnde super illud, *Pax super*
Psal. 13. *Israel.* dicit glossa, Vno verbo omnia bona dicit: qui pacem non habet, infelix est. In Psalmo.
Contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt. Pacem specialiter reliquit,
Christus discipulis suis recessurus ab eis. Ioan. 14. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis,*
ad Hebr. 4. *Relinquitur sabbatismus populo Dei.* Solent homines morituri aliqua relinquere di-
lectis suis, & magis dilectis meliora. In hoc ergo quòd pacem Christus reliquit apostolis sibi
dilectissimis monstrauit pacem optimam esse. Multum dolere deberet qui se videt exhæredatum ab eo quòd Christus specialiter fidelibus legauit. 3. Reg. 21. dicit Naboth ad Achab: *Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum*, nec voluit aliquo modo vineam
quam habebat is hæreditariè commutare. Pacem comitatur gaudium. Prouerb. 12. *Qui ineunt*
Finis. *pacis consilia, sequitur eos gaudium.* Quintum est, quòd pax finis videtur esse omnium, etiam sui
contrarij. Augustinus: Tantum bonum est pax, vt etiam suo contrario quæratur. Idem: Constat pacem belli esse optabilem finem. Omnis homo etiam belligerando pacem requirit. Sex-
Fructus spiritus. tum est, quòd pax enumeratur inter fructus spiritus. Galat. 5. *Fructus autem spiritus, sunt chari-*
Quæ habitatio *tas, gaudium, pax:* charitate diliguntur quæ sunt diligenda, & odiuntur quæ sunt odio habenda.
Dei. Si assint quæ diliguntur, est gaudium: si absint quæ odiuntur, est pax. Septimum est, quòd pax
est specialis locus Dei. Psalm. *In pace factus est locus eius.* Ad hoc significandum, templum Salo-
Psal. 75. monis in pace factum est. 3. Reg. 5. *Nunc requiem dedit Dominus Deus mihi per circuitum: &*
non est sathan, neque occursus malus. Quamobrem cogito ædificare templum nomini Dei mei.
Ad idem ostendendum noluit filius Dei nasci in mundo isto, donec vniuersus orbis pacatus
fuit: & durauit pax illa 12. annis. 2. ad Corinth. vltim. *Pacem habete, & Dominus pacis erit vo-*
Care empta. *biscum.* 1. ad Corinth. 4. *Non est Deus dissensionis, sed pacis*, Deus est pacis quasi possessiuè: quia
vbi pax, ibi Deus. Octauum est, quòd Deus ita carè pacem emere voluit. Chrysost. Pro pace
loquimur pro qua Dei filius passus est, propter quam crucifixus est & sepultus, quam nobis pro
omni censu hæreditatis reliquit. Voluit Dei filius mori vt nos reconciliaret Deo patri. Voluit
quasi matrimonium contrahere cum sorore nostra: scilicet cum humana natura, vt pax in mun-
do reformaretur. Adhuc etiam pacem peccatorum paratus est emere regno cælorum. Væ illis
Mundans. qui tam honorabilem pacem recusant. Nonum est, quòd pax mundissima est. Mundat enim
aquam mundantem cætera. Si aqua turbata in pace dimittatur, clara efficitur. Decimum est,
quòd clarè videre facit. Aqua turbata non reddit imagines, vt ait Gregor. sicut cor turbatum
Visum clarissimum. non clarè videt. In Vitis patrum tres studiosè diligentes se facti sunt monachi. Quorum vnus
elegit litigantes ad pacem reducere. Alius visitare infirmos. Tertius abijt quiescere in solitu-
dine. Primus laborans circa lites hominum non valens eas sedare, tedio victus venit ad eum
qui seruiebat infirmis, & inuenit eum animo deficientem. Qui de communi consensu abie-
runt tertium videre in eremo, dicentes ei tribulationes suas, & rogantes vt eis diceret statum
suum: qui reticens paululum, misit aquam in scyphum, dicens eis: Attendite in aquam, & erat
turbulenta. Et post modicum dixit eis: Attendite quomodo limpida facta est. Et cùm intenderent in eam, viderunt vultus suos tanquam in speculo. Et tunc dicit eis: Sic est qui in medio hominum consistit, non enim videt peccata sua. Cùm autem quieuerit, & maximè in solitu-
dine, tunc peccata sua conspicit. Vndecimum est, quòd pax præsens arra est futuræ pacis. Esa. vlt.
Deo & hominibus grata. *Erit sabbatum ex sabbato.* Duodecimum est, quòd pax grata est, & Deo & hominibus. Eccles. 25.
In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus, Concordia fratrum, amor proximorum, vt vir & mulier sibi bene consentientes.

De his quæ valent ad pacem habendam.

Circa tertium notandum quòd duodecim sunt quæ ad pacem habendam valere possunt. Primum est, amor pacis. Non enim dat Deus tantum bonum illud contemnenti, sed cum de-
Psal. 33. siderio magno quærenti. In Psalm. *Inquire pacem, & persequere eam.* Hoc est contra quosdam
qui pacem oblatam reciperent, sed eam primò non quærerent. Hi non videntur intelligere pa-

cem

um hæreditatem esse Christianorum. Si enim se agnoscerent exhæreditatos ab eo quòd Chri-
stus eis legauit, non expectarent quòd alius eos incitaret ad hæreditatem eorum recuperandam. ad Hebr. 12. *Pacem sequimini cum omnibus.* Roman. 14. *Quæ pacis sunt, sectamini inuicem & in omnes.* Secundum est, vt à peccato nos remoueamus, & ab eo pro posse caueamus. Non potest enim veram pacem habere qui male viuit. Prouerb. 16. *Quum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.* August. 19. lib. de Ciuitat. Dei: Pacem, inquit, iniquorum in comparatione pacis iustorum: ille videt nec pacem esse dicendam, qui nouit præponere recta prauis, & ordinata peruersis. Sapient. 14. *Magna mala pacem appellant.* Esa. 48. *Non est pax impijs, dicit Dominus.* Quomodo pax vera est illi qui guerram habet cum omnipotente, cui iustitia Dei gladium euaginatum tenet super caput, qui in domo propriæ conscientiæ litem habet, cui omnia nocent & bona & mala? Sicut enim bonis bona & mala cooperantur in bonum: ita & malis bona & mala cooperantur in malum. Quomodo veram pacem habet qui iacet in spinis vitiorum, quem vermis conscientiæ mordet, qui onus diaboli continuè portat, qui iacet in immunditia quam nobilitas animi naturaliter refugit? Tertium est, quòd voluntatem nostram diuinæ voluntati studeamus conformare. Luc. 2. *Pax hominibus bonæ voluntatis.* Quomodo pacem potest habere qui ei resistit cui nequit præualere? Iob 9. *Quis restitit ei, & pacem habuit?* Voluntati illius cui placent ea quæ placent Deo, nihil repugnat, sicut neque voluntati diuinæ: ideo pacem habet. August. Qui iugo Christi subiectus est, subiecta habet cetera, & non laborat: quia non resistit quod subiectum est. Quartum est, frequentatio humilis confessionis. Esa. 57. *Creaui fructum labiorum pacem.* 2. Reg. 12. *Peccaui Domino*, ait, Dauid: *Dixitq; Nathan ad eum: Dominus quoque transtulit peccatum tuum.* Quintum est, districtio iustitiæ. Esa. 32. *Erit opus iustitiæ pax.* In Psalm. *Iustitia & pax osculatæ sunt.* Esa. 60. *Ponam visitatio-* Psal. 84
nem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam. Sextum est, terrenorum contemptus. Non enim potest habere veram pacem, qui continuè sequitur quòd non potest consequi. Eccles. 34. *Quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum: sic qui attendit ad visa mendacia.* Gregorius: Quid quietius, quàm nihil in hoc mundo appetere? quid laboriosius, quàm terrenis desiderijs æstuare? Hinc est quòd Israel sabbatum accepit in munere. Ægyptus percutitur muscarum Psal. 36
multitudine. Septimum est, mansuetudo. In Psalm. *Mansueti hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* Homo immansuetus & impatiens qui aduersa fugit: quæ si effugit, non potest habere veram pacem: sed qui aduersa amplectuntur tanquam pretiosa & salubria: exemplo Christi, qui quod carni molestius erat, elegit secundum Bernard. *Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem.* Ad Hebr. 12. Octauum est, moderata occupatio. Otiosus veram pacem non potest habere. Inertia enim est impatiens sui, vt ait Senec. Prouerb. 21. *Desideria occidunt pigrum: noluerunt quicquam manus eius operari: tota die concupiscit, & desiderat.* Item nimia occupatio aufert pacem. Martha enim turbatur erga plurima. Luc. 10. Exod. 18. *Stulto labore consumeris:* ait Iethro ad Moysen. Et subditur: *Vltra vires tuas est negotium.* glossa August. Vbi mihi videtur significari nimis internum humanis actibus animum Deo quodammodo vacuum, quo sit tanto plenior, quanto in superna & æterna liberius extenditur. Nonum est, quòd homo non se intromittat de impertinentibus ad se. Dilatatio enim solet habere scissuram: vt dicit beatus Bernardus. Prouerb. 18. *Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat.* De dilatatione reprehenditur Petrus, Ioan. vltim. à Domino dicente sibi: *Quid ad te? tu me sequere.* Et discipuli Actu. 1. *Non est vestrum*, inquit, *nosse tempora vel momenta &c.* Decimum est, amor sacræ scri- Psal. 11
pturæ. In Psalm. *Pax multa diligentibus legem tuam.* Iacob. 3. *Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica.* Sicut sacra scriptura hominem reddit pudicum, ita eum in pace custodit. Et sicut piscis in aqua quiescit, extra aquam verò palpitat. Tob. 5. *Sic cor humanum in aqua sapientiæ salutaris quiescit: extra verò inquietatur.* Vndecimum est, frequentatio orationis in qua Spiritus sancti gratia hauritur, in quo solo est pax vera. Vnde pax numeratur inter fructus spiritus. Ad Galat. 5. ad Roman. 14. Sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Iob 8. *Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus: si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ.*

Duodecimum est, si sensus tuos diligenter custodias. Eccles. 28. *Ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis*. Esa. 26. *Claude ostia tua super te.* Discipuli ostia habebant clausa quando Dominus dixit eis: *Pax vobis*. Ioann. 20.

De his quæ aduersantur paci.

Circa quartum notandum quòd paci videntur aduersari bellum, & lites, & tumultus interiores & exteriores, & inquietudo secundum locum. Inquietudo etiam voluntatis fugientis
Psal. 137. malum vel præsens vel futurum, vel sequentis bonum, & non consequentis: timor mali futuri, & dolor de malo præsenti pacem perturbant. In Psalm. *Non est pax ossibus meis à facie iræ tuæ: à facie peccatorum meorum*. Item molestia quam aliquis in vitijs sustinet, pacem turbat. Eccl. 33. *Præcordia fatui, quasi rota carri*. Fatuus qui in murmure est, de hoc quod sustinet sicut rota carri murmurat: vnde non est in pace. Item non est in pace qui transitoria ista fugacia appetit. Appetitio enim illa quædam spiritualis motio est. Vnde Augustinus: Pacem animæ rationalis dixit esse ordinatam requiem appetitionum, vt prius habitum est.

De diuisione loci.

Pax triplex temporis, pectoris, æternitatis. Psal. 72.

Circa quintum notandum quòd triplex est pax, scilicet temporis, pectoris, & æternitatis. De prima legitur 4. Reg. 20. *Sit tantum pax & veritas in diebus meis*. In Psalm. *Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns*. Esa. 47. *Vtinam attendisses ad mandata mea, facta fuisset sicut flumen pax tua*. Baruch 3. *Si in via Dei ambulasses habitasses vtique in pace super terram*. August. 19. lib. de Ciuitat. Dei: Tantum est pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo possit melius inueniri. De pace pectoris. Ioann. 14. *Pacem relinquo vobis*. De pace æternitatis. Esa. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis*. In Psalm. *Qui posuit fines tuos pacem*. ad Philip. 4. *Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra*. Glos. 1. Deus qui est summa pax quæ nec cogitari potest: & ideo extra eum nullo opus est. Custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Iesu, id est voluntates & intellectus vestros, vt extra ipsum nihil intelligatis vel appetatis. Gregor. Quid est pax transitoria, nisi quoddam vestigium pacis æternæ: Quid ergo dementius esse potest: quàm vestigia impressa pulueri diligere, sed ipsum à quo impressa sunt non amare?

Pax bona & mala & hæc triplex.

Item notandum quòd est pax bona, & est pax mala. De bona iam dictum est. Pax verò mala est triplex, scilicet inordinata, simulata, inquinata. Inordinata est, quum superior obedit inferiori vt ratio sensualitati, vel prælatus subdito. Prouerb. penult. *Per tria mouetur terra, & quartum sustinere non potest*. Per seruum quum regnare cœperit. Eiusdem 19. *Non decet seruum dominari principibus*: Pax ista deterior est quam guerra. Hanc pacem seruauit Adam potius obediens vxori, quàm Deo. Genes. 3. *Quia audisti vocem vxoris tuæ &c. maledicta terra in opere tuo*. Pax simulata fuit pax Iudæ. Luc. 22. *Iuda, osculo Filium hominis tradis?* Et 2. Reg. 20. dixit Ioab ad
Psal. 27. Amasam, *Salue mi frater*, & tenens manu dextera mentum Amasæ, percussit eum in latere, & effudit intestina eius. In Psalm. *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum*. Ierem. 9. *In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias*. Pax inquinata, est eorum qui sunt in malo concordes: vt Pilatus & Herodes in morte Christi pacificati sunt. Luc. 23. Matth. 10. *Nolite arbitrari quòd venerim pacem mittere in terram: non veni pacem mittere in terram, sed gladium*. Greg. in 6. parte Moral. Sicut esse noxium solet si veritas desit bonis, ita perniciosum est si non desit malis. Idem: Peruersos quippe vnitas corroborat. Dum concordat, & tantò magis robustos quantò vnanimes facit. Item notandum quòd distinguitur quadruplex bellum, scilicet inter carnem & spiritum, inter hominem & Deum, inter hominem & angelum, inter hominem & hominem. Et econtrario quadruplex pax. Pacem inter carnem & spiritum facit subiectio carnis ad spiritum. Genes. 13. dictum est Agar ancillæ Saræ: *Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manibus eius*. Secundam pacem facit iustitia ex parte nostra,

Bellum quadruplex.

Psal. 84. & misericordia ex parte Dei. In Psalm. *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculata sunt*. Tertiam pacem fecit incarnatio filij Dei. Reconciliati enim sunt angeli homini, quum agnouerunt humanam naturam associatam diuinæ naturæ in vna persona. Esa. 57. *Creaui fructum labiorum pacem*. Pacem ei qui longe, id est homini: & pacem ei qui propè est, id est ange-

Angelo. Pacem vocat fructum labiorum: quia prædicta erat per prophetas. Item quia orationibus erat impetrata. Vltimam pacem facit patientia, vel mansuetudo. ad Rom. 12. *Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non vosmetipsos defendentes charissimi.* Gregor. in Pastoral. Lex Christi est charitas vnitatis. Quam soli perficiunt, qui nec quum grauantur excedunt.

Qui sint pacifici.

Circa sextum notandum, quòd gratia quæ in verbo isto, *Beati pacifici &c.* commendatur, non est pax, sed gratia faciendi pacem in se vel in proximo, & hoc vel respectu Dei, vel respectu proximi. Vnde pacifici amatores pacis sunt, qui studiose intendunt paci faciendæ, vel in se, vel in proximo. Et primò in se. Vnde gloss. super Matth. 5. Pax à vobis incipit: quia dum lex carnis repugnat legi mentis, non modo alteri, sed nec nobis possimus esse pacifici. Sed postquam intus spiritus imperat vt totus homo spiritui seruiat: tunc pax ad alios deriuatur, vt pacem cum omnibus habeamus. Bernad. in Serm. Sunt aliqui qui si viderint quempiam vel leuiter scandalizatum, valde soliciti sunt quomodo in pacem eum reducere possint: & viderentur pacifici, nisi quod eorum commotio, si fortè quidquam contra eos factum dictumve videbitur, tardius vniuersis difficiliusque poterit sedari. Qui nimirum si verè pacem diligerent, haud dubium quin eam quærerent sibijpsis. Item super Matth. 5. dicit gloss. Pacifici sunt qui omnes motus animi componunt & rationi subijciunt, quia his nihil repugnat. Bernard. in Sermon. Per munditiam cordis reconciliamur Deo: beati verè qui de sua reconciliatione non ingrati, & pro fratribus suis piè soliciti, eos quoque quantum præualent & sibi & Deo reconciliare laborant. Quibus enim laudibus dignum, quanto amplectendum putas affectu, fratrem illum qui sine querela conuersatur inter fratres, tota solicitudine cauet quid in eo sit quod ab alijs portari oporteat, & quidquid in alijs est onerosum patientissimè portat, qui singulorum scandala sua reputat. Et cum Apostolo loquitur, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?* Qui verè pacificus est, etiam belligerando est pacificus. August. Pacem debet habere voluntas, bellum necessitas. Non pax quæritur vt bellum excitetur: sed bellum geritur, vt pax acquiratur. Esto ergo in bello pacificus, vt eos quos expugnas ad pacis vtilitatem vincendo perducas. *Beati enim pacifici.* Idem: Hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & resistenti violentia redditur: ita victo vel capto misericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur. Et notandum quod pacem pectoris non abrumpit pugna cum vitijs si quandoque accidat. Vnde Gloss. super Matth. 5. In præsenti homo pacatus, etsi bellum gerat cum vitijs, in nullo pacem abrumpit quam Dominus dedit. Psal. 118
Vnde pax multa diligentibus legem tuam Domine &c.

Quare pacifici sint beati.

Circa septimum notandum, quòd causa qua pacifici sint beati, est illa quam Dominus tangit, *quia filij Dei vocabuntur.* In præsenti merito vocantur Filij Dei, quia exercent officium illud quod habuit filius Dei in mundo isto: Ipse enim in mundo isto bella pacificauit. In Psalm. *Ibi confregit potentias, arcum, scutum, & gladium, & bellum.* In aduentu suo fuit impletum illud Esa. 2. *Conflabunt gladios suos in vomeres &c.* Ephes. 2. *Ipse est pax nostra &c.* Ipse sedauit litem quæ erat inter nos & Deum. Psalm. *Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam.* Esa. 63. *Ego sum qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum.* Primum pertinet ad litis sedationem. Secundum ad belli pacificationem. Item ipse tumultum sedauit, dum silentio suo silendi exemplum dedit. Esa. 53. *Quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Et Luc. 23. Coram Herode nihil omnino respondit. Inquietudinem quantum ad locum pacificauit, quando apostolis dixit, *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Luc. vltim. Inquietudinem animi pacificauit, cùm dixit Ioann. 14. *Manete in me, & ego in vobis*: Eiusdem 15. *Manete in dilectione mea*: Ibidem 17. *Hæc locutus sum vobis vt in me pacem habeatis: in mundo autem pressuram habebitis.* Christus finis est, ideo in eo quiescitur. Non est quiescendum in via, sed in fine viæ: ad Rom. 16. *Finis legis Christus ad iustitiam credenti.* August. in lib. Confes. Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Christus molestias mitigare venit, in cuius

signum Ecclesia cruces oleo facit in his qui baptizantur, vel ordinantur, vel confirmantur, vel ad honorem regni sublimantur, & etiam in dedicatione Ecclesiarum. Cruciatus præsentis exilij per Adam factus est: oleatio verò siue mitigatio per Christum.

Donum sapientiæ adaptatur paci.

Circa octauum notandum quò donum sapientiæ huic beatitudini adaptatur: qui enim pacem faciunt, quasi lectum Deo præparant, locum scilicet quietis. In Psalm. *In pace in idipsum &c.* Vnde ipsi sunt quasi cubicularij Dei & secretarij, & consilia sapientiæ eis reuelantur. Præterea animus pacatus clarius videt: vt prius ostensum est per exemplum de aqua Eccles. 18. *Sapientiam scribe in tempore vacuitatis*, id est, vacuationis & quietis, ideo dicitur in Psal. *Vacate primum.* Deinde subditur, *Videte quoniam suauis est Dominus.*

PARS XII. *De Patientia persecutionum.*

Vltimo tangendum est in tractatu de Beatitudinibus, de Patientia persecutionum. Et breuiter de ea dicetur, quia in tractatu de cardinalibus Virtutibus specialiter de Patientia tractatum est. Hanc beatitudinem post prædictas ordinat. Gloss. super Matth. 5. dicens: Qui vsque ad sapientiam per prædicta conscendunt, perfecti & roborati non cedunt persecutioni: quia neque mors, neque vita eos potest separare à Christo. Item sicut tangit Gl. in patientia persecutionum est ostensio perfectionis & probatio: sicut in præcedentibus perfectio. Eccl. 2. *In igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis.* Eiusdem 27. *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis*, ad Roman. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.* Qui patiuntur persecutionem propter iustitiam, sunt beati: non qui patiuntur propter scelera sua. 1. Petr. 4. *Nemò vestrum patiatur quasi homicida aut fur &c.* Eiusdem 3. *Si quid patimini propter iustitiam, beati.* Causa quare tales sint beati, est quam Dominus tangit: *Quia ipsorum est regnum cælorum.* Bernard. in Serm. Pauperibus pariter & martyribus regnum cælorum promittitur: quia paupertate quidem emitur, sed in passione pro Christo sine omni dilatione percipitur. *Eorum qui patiuntur persecutionem propter iustitiam, regnum cælorum est.* Primò quia iustitia pro eis erit in futuro, sicut ipsi modò sunt pro iustitia. Vnde obtinebit eis regnum cælorum. Non enim poterit aliquid fieri in iudicio extremo contra iustitiam. Eccl. 4. *Vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.* Secundò, quia regnum cælorum expositum est vim inferentibus. Matth. 11. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Quasi publicè de illo clamatum est, *Qui potest capere capiat.* Matth. 19. Patientes persecutionem quasi quadam vi illud capiunt. Tertiò, quia pretium habent pro quo regnum cælorum venale expositum est. Matth. 20. *Sedere ad dexteram vel ad sinistram, non est meum dare vobis.* Vendere potius hoc volebat, quam intuitu consanguinitatis eis dare. August. in persona Domini: Venale habeo. Quid Domini? Regnum cælorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, vilitate gloria, morte vita. Quartò quia tales Christo societatem faciunt in vigilia præsentis afflictionis, in pane doloris, & aqua tribulationis: ideo meritò erunt socij eius in festo æternæ iocunditatis. ad Rom. 8. *Cohæredes autem Christi: si tamen compatimur vt simul & glorificemur.* 2. ad Timoth. 2. *Si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus.* 2. ad Corinth. 1. *Sicut socij passionum estis, sic eritis & consolationis.* Luc. 22. *Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.* Ecclesiast. 22. *Fidem posside cum amico tuo in paupertate ipsius, vt in bonis ipsius læteris.* Quintò, quia ipsi habent onus cælestis hæreditatis in præsenti, & ideo meritò in futuro emolumentum eiusdem hæreditatis ad eos pertinebit. Præsentes pressuræ, sunt debita quibus obligauerunt parentes nostri cælestem hæreditatem

Regnũ cælorũ est eorũ qui patiuntur propter iustitiã.

SVMMAE VIRTVTVM FINIS.

TYPO-

TYPOGRAPHVS BENEVOLO LECTORI.

IN Obseruandis Rerum distinctionibus non solùm ordinem qui ex materia Rerum dependet, secuti sumus, sed & Verborum præter alphabeticam seriem, & primitiuorum Casuum, & alia Grammaticorum placita, diligentissimè inflexionum originem seruauimus: idque ea ratione vt Lectori statim quasi à suo parente natura omnia in promptu forent. Vale ac diligentiam nostram boni consule.

INDEX RERVM OMNIVM quæ in hac Virtutum summa continentur.

Ani-

Chari-

Humi-

L.

M.

Miseri-

N.

O.

P.

Pecca-

Q.

R.

S.

T.

Tem-

TITVLI VTRIVSQVE TOMI VIRTVTVM ET VITIORVM *ordine Alphabethico dispositi.*

De

SVMMAE VIRTVTVM GENERALIS DISTINCTIO MATEriarum. *Tomus primus, qui appellatur* SVMMA VIRTVTVM, *diuiditur in quinque Tractatus, quorum Tituli generales hi sunt.*

Sequitur particularis eorundem Titulorum subdiuisio.

PRIMA PARS PRINCIPALIS agit de Virtute in communi, habetque Capita tredecim.

SECVNDA PARS QVÆ AGIT DE THEOLOGICIS VIRTVTIBVS, diuiditur in quatuor Tractatus.

II. Partis TRACTATVS PRIMVS agit de numero & ordine THEOLOGICARVM VIRTVTVM.

II. Partis TRACTATVS SECVNDVS agit de FIDE, habetque Capita triginta.

II. Partis Tractatus tertius, qui est de Spe, per sex Capita.

II. Partis Tractatus quartus agens de Charitate, habens Capita octodecim.

Tertia pars diuiditur in sex Tractatus.

III. Partis Tractatus primus est de ipsis Virtutibus Cardinalibus.

III. Partis Tractatus secundus de Prudentia, habet capita sex.

FINIS INDICIS RERVM.

LECTORI.

QVAE hocce Tomo non inueneris Lector, alterum Tomum necesse est consulas, sed ita vt, semper à primogenijs ipsis incipias, Vale.

